

NAKNADNO VREDNOTENJE PROGRAMA RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA OBDOBJE 2007–2013

Zaključno poročilo

Republika Slovenija
Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
Dunajska 22
1000 Ljubljana

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Naknadno vrednotenje Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 Zaključno poročilo

Naročnik	Republika Slovenija Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Dunajska 22 1000 Ljubljana <i><u>Kontaktna oseba naročnika:</u></i> Zvonko Hardi
Izdelovalec	OIKOS, svetovanje za razvoj, d. o. o. Glavni trg 19 1240 Kamnik <i>Vodja projekta:</i> • Mojca Hrabar, univ. dipl. biol., MSc Environmental Change and Management <i>Člani projektne skupine:</i> • Marek Pihulič, inženir upravljanja in ekonomike kmetijskih in živilskih podjetij • Rolf Bergs, dr.phd. Political Science, Economics and Sociology • Stefano Mussi, Magister agrarne in prehranske ekonomike (MA Agricultural and Food Economics) <i>Ostali sodelujoči:</i> • Jurij Kobal, dipl. upr. org. • Alenka Vodončnik, univ. dipl. zgod. • Tamara Klar, univ. dipl. geogr. • Matej Zupančič, absol. družb. inf. (UN)
Naslov projekta:	Naknadno vrednotenje Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013
Datum priprave:	Januar 2017
Ključne besede:	Naknadno vrednotenje, Program razvoja podeželja, PRP 2007–2013, deležniki, kazalniki, vpliv, rezultati, spremenljivke, korelacija, intervencijska logika, 1. os, 2. os, 3. os, 4. os, LEADER

Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja 2014–2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Za vsebino poročila o naknadnem vrednotenju je odgovoren OIKOS, svetovanje za razvoj, d. o. o..

Kazalo

POVZETEK	17
KRATEK OPIS PROGRAMA RAZVOJA PODEŽELJA 2007-2013.....	17
PRORAČUN PROGRAMA.....	18
KLJUČNE UGOTOVITVE O IZVAJANJU UKREPOV	20
<i>Ukrepi 1. osi.....</i>	<i>20</i>
<i>Ukrepi 2. osi.....</i>	<i>22</i>
<i>Ukrepi 3. osi.....</i>	<i>23</i>
<i>Pristop LEADER</i>	<i>24</i>
UGOTOVITVE IZ ODGOVOROV NA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA.....	25
<i>Prispevek PRP 2007-2013 k rasti gospodarstva na podeželju, ustvarjanju delovnih mest in konkurenčnosti kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja</i>	<i>25</i>
<i>Prispevek PRP 2007-2013 k izboljšanju naravnih virov in krajine.....</i>	<i>26</i>
<i>Prispevek PRP 2007-2013 k blaženju podnebnih sprememb in rabi obnovljivih virov energije.....</i>	<i>28</i>
<i>Prispevek PRP 2007-2013 k gospodarski diverzifikaciji in kakovosti življenja</i>	<i>29</i>
<i>Izvajanje pristopa LEADER in njegov prispevek k razvoju lokalnih zmogljivosti in lokalnega upravljanja.....</i>	<i>31</i>
STOPNJA DOSEGANJA CILJEV IZ PROGRAMSKE STRATEGIJE.....	33
ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA	35
<i>Zaključki.....</i>	<i>35</i>
<i>Priporočila.....</i>	<i>37</i>
1. UVOD	40
1.1 NAMEN POROČILA.....	40
1.2 ZGRADBA POROČILA	40
2. VSEBINA VREDNOTENJA.....	41
2.1 OSNOVNE INFORMACIJE O PROGRAMU	41
2.2 NACIONALNE POLITIKE, POVEZANE S PROGRAMOM	42
2.3 DRUŽBENE IN GOSPODARSKE POTREBE, KI SO SPODBUDILE POMOČ V OKVIRU EKSRP.....	43
2.4 OPREDELITEV UPRAVIČENCEV ALI DRUGIH CILJNIH SKUPIN	44
2.5 OPIS POSTOPKA VREDNOTENJA: KRATEK PREGLED NALOG IN PRISTOJNOSTI, NAMEN IN PODROČJE UPORABE VREDNOTENJA	46
2.6 KRATEK OPIS PREJŠNJIH VREDNOTENJ PRP 2007–2013.....	46
2.6.1 <i>Predhodno vrednotenje</i>	<i>46</i>
2.6.2 <i>Vmesno vrednotenje.....</i>	<i>47</i>
2.6.3 <i>Sprotna vrednotenja.....</i>	<i>49</i>
3. METODOLOŠKI PRISTOP	51
3.1 NAČRT VREDNOTENJA IN UPORABLJENE METODE	51
3.2 KLJUČNI IZRAZI SKUPNIH IN SPECIFIČNIH VPRAŠANJ ZA VREDNOTENJE, MERIL PRESOJE IN CILJNIH RAVNI.....	51
3.3 VIRI PODATKOV IN TEHNIKE ZBIRANJA PODATKOV	52
3.4 INFORMACIJE O IZRAČUNU KAZALNIKOV	59
1.1.1 <i>Kazalniki "gospodarska rast" (neto dodana vrednost, PPS), "ustvarjanje delovnih mest" in "produktivnost dela".....</i>	<i>59</i>
1.1.2 <i>Obračanje trenda zmanjševanja biološke raznovrstnosti – indeks indikatorskih vrst ptic</i>	<i>59</i>
1.1.3 <i>Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti.....</i>	<i>60</i>
1.1.4 <i>Izboljšanje kakovosti vode (spremembe bruto bilance hranil – presežki dušika) in *vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)</i>	<i>60</i>
3.5 TEHNIKE ODGOVARJANJA NA VPRAŠANJA ZA VREDNOTENJE IN OBLIKOVANJA SKLEPOV	60
3.6 TEŽAVE ALI OMEJITVE METODOLOŠKEGA PRISTOPA	61

4. OPIS PROGRAMA, UKREPOV IN PRORAČUNA.....	62
4.1 ZGRADBA PROGRAMA; OPIS PREDNOSTNIH NALOG IN UKREPOV	62
4.1.1 Ukrep 111 - Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju....	63
4.1.2 Ukrep 112 - Pomoč mladim prevzemnikom kmetij.....	63
4.1.3 Ukrep 113 - Zgodnje upokojevanje kmetov.....	64
4.1.4 Ukrep 121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev.....	65
4.1.5 Ukrep 122 - Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	66
4.1.6 Ukrep 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	67
4.1.7 Ukrep 125 - Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	69
4.1.8 Ukrep 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane	71
4.1.9 Ukrep 133 - Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane.....	72
4.1.10 Ukrep 142 - Podpore za ustanavljanje skupin proizvajalcev	73
4.1.11 Ukrep 211, 212 - Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost	74
4.1.12 Ukrep 214 – Kmetijsko okoljska plačila	75
4.1.13 Ukrep 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti	76
4.1.14 Ukrep 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij.....	78
4.1.15 Ukrep 321 – Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, dodan s 3. spremembo PRP 2007-2013 17.11.2009	79
4.1.16 Ukrep 322 - Obnova in razvoj vasi	79
4.1.17 Ukrep 323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja.....	80
4.1.18 LEADER – ukrep 41 (411, 412, 413) - Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	81
4.1.19 LEADER – ukrep 421 - Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja.....	81
4.1.20 LEADER - ukrep 431 - Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja	82
4.2 DOSEŽEN VPLIV PRP 2007-2013.....	83
4.3 INTERVENCIJSKA LOGIKA POSAMEZNEGA UKREPA IN REZULTATI IZVAJANJA	84
4.3.1 Ukrep 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju....	84
4.3.2 Ukrep 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij.....	87
4.3.3 Ukrep 113: Zgodnje upokojevanje kmetov.....	90
4.3.4 Ukrep 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev.....	92
4.3.5 Ukrep 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	95
4.3.6 Ukrep 123: Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	97
4.3.7 Ukrep 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	100
4.3.8 Ukrep 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane.....	102
4.3.9 Ukrep 133: Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane.....	105
4.3.10 Ukrep 142: Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev	108
4.3.11 Ukrep 211 in 212: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost	111
4.3.12 Ukrep 214: Kmetijsko okoljska plačila (KOP).....	113
4.3.13 Ukrep 311: Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti	118
4.3.14 Ukrep 312: Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij.....	121
4.3.15 Ukrep 321: Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo.....	124
4.3.16 Ukrep 322: Obnova in razvoj vasi	126
4.3.17 Ukrep 323: Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja.....	128
4.3.18 Pristop LEADER - ukrep 41 (411, 412, 413): Izvajanje lokalnih razvojnih strategij, ukrep 421: Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja, ukrep 431: Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja.....	130
4.4 IZVAJANJE PROGRAMA	135
4.4.1 Institucionalni okvir	135

4.4.2	<i>Udeleženci</i>	140
4.5	PRORAČUN, PREDVIDEN ZA CELOTNO PROGRAMSKO OBDOBJE	141
4.6	DEJANSKA PORABA SREDSTEV.....	142
5.	UVOD V ODGOVORE NA VPRAŠANJA ZA VREDNOTENJE	153
5.1	ANALIZA IN RAZPRAVA O KAZALNIKIH GLEDE NA MERILA PRESOJE IN CILJNE RAVNI, NA KATERE SE NAVEZUJEJO VPRAŠANJA ZA VREDNOTENJE	153
5.2	ANALIZA IN RAZPRAVA O KVANTITATIVNIH IN KVALITATIVNIH INFORMACIJAH IZ JAVNE STATISTIKE, POSEBNIH RAZISKAV/POIZVEDB ALI DRUGIH VIROV	153
6.	ODGOVORI NA VPRAŠANJA ZA VREDNOTENJE	155
6.1	SKUPNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA V ZVEZI S CELOTNIM PROGRAMOM.....	155
6.1.1	<i>Evalvacijsko vprašanje 1.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k rasti celotnega gospodarstva na podeželju? (Lizbonski cilj; povezani kazalniki vpliva 1: Ekonomska rast in 3: Produktivnost dela)</i>	<i>155</i>
6.1.2	<i>Evalvacijsko vprašanje 2.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k ustvarjanju delovnih mest? (Lizbonski cilj; povezani kazalnik vpliva 2: Ustvarjanje delovnih mest)</i>	<i>158</i>
6.1.3	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 3.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k varovanju in izboljšanju naravnih virov in krajine, vključno z biotsko raznovrstnostjo ter kmetijstvom in gozdarstvom visoke naravne vrednosti? (Strateška prednostna naloga Skupnosti, Biotska raznovrstnost je tudi cilj Sistematskega pregleda SKP; povezani kazalniki vpliva 4: Indeks ptic kmetijske krajine, 5: Kmetijstvo in gozdarstvo z visoko naravno vrednostjo in 6: Kakovost vode)</i>	<i>159</i>
6.1.4	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 4. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k oskrbi z energijo iz obnovljivih virov? (Cilj sistematskega pregleda SKP; povezani kazalnik vpliva 7: povečanje proizvodnje energije iz obnovljivih virov)</i>	<i>166</i>
6.1.5	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 5.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izboljšanju konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)</i>	<i>169</i>
6.1.6	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 6.: Koliko je PRP 2007–2013 spremljal prestrukturiranje sektorja mleka? (Cilj sistematskega pregleda SKP)</i>	<i>173</i>
6.1.7	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 7. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje? (Cilj sistematskega pregleda SKP).....</i>	<i>176</i>
6.1.8	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 8. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izboljšanju upravljanja vodnih virov (kakovost, uporaba in količina)? (Cilj sistematskega pregleda SKP)....</i>	<i>180</i>
6.1.9	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 9. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izboljšanju kakovosti življenja na podeželskih območjih in k spodbujanju diverzifikacije gospodarstva na podeželju? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)</i>	<i>182</i>
6.1.10	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 10. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k uvedbi inovativnih pristopov? (Cilj sistematskega pregleda SKP).....</i>	<i>188</i>
6.1.11	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 11. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k ustvarjanju dostopa do širokopasovnega interneta (vključno z nadgradnjo)? (Cilj sistematskega pregleda SKP)</i>	<i>189</i>
6.1.12	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 12. Koliko je nacionalna mreža za podeželje prispevala k ciljem iz PRP 2007–2013?.....</i>	<i>190</i>
6.1.13	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 13. Koliko je tehnična pomoč prispevala k ciljem iz PRP 2007–2013?</i>	<i>191</i>
6.1.14	<i>Evalvacijsko vprašanje št. 14. Kako učinkovito so bili porabljeni viri, dodeljeni PRP 2007–2013, uporabljeni za doseganje zelenih učinkov?</i>	<i>193</i>
6.2	SPECIFIČNA VPRAŠANJA V ZVEZI S CELOTNIM PROGRAMOM, DOLOČENA S STRANI ORGANA UPRAVLJANJA	195
6.2.1	<i>Specifično evalvacijsko vprašanje št. 1. Koliko je PRP 2007–2013 vplival na razmere/razvoj trga z ekološkimi pridelki in proizvodi?.....</i>	<i>195</i>
6.2.2	<i>Specifično evalvacijsko vprašanje št. 2. Koliko in na kakšen način so podpore PRP 2007–2013 prispevale k stopnji samooskrbe v Sloveniji po posameznih sektorjih?.....</i>	<i>198</i>

6.2.3	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 3. Koliko in na kakšen način je PRP 2007–2013 prispeval k večjemu pomenu trajnostnega razvoja slovenskega podeželja?	199
6.2.4	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 4. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k zmanjševanju razlik med posameznimi slovenskimi statističnimi regijami ter na katerih področjih	199
6.2.5	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 5. Koliko so bili podprti projekti v okviru izvajanja programa inovativni? Kako so prispevali h gospodarskemu razvoju in razvoju podjetništva?... ..	207
6.2.6	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 6. Kako in koliko so bili upoštevani omilitveni ukrepi in priporočila iz okoljskega poročila in dodatka za varovana območja?	208
6.2.7	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 7. Kakšen je vpliv PRP 2007–2013 na kazalnike/rezultate stanje okolja, ki se merijo na podlagi monitoringa, ki je opredeljen v okoljskem poročilu? Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izpolnjevanju ciljev okoljskega poročila?	208
6.2.8	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 8. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k zmanjševanju toplogrednih plinov?	208
6.2.9	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 9. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k strateškim ciljem slovenske kmetijske politike, zapisanih v Resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo.si hrano za jutri«?	211
6.2.10	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 10. Kako in koliko so naložbe v osnovna sredstva vplivale na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?	212
6.2.11	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 11. Kakšen je obseg kmetijskih zemljišč v uporabi na območjih visoke naravne vrednosti (HNV – high nature value areas) na ravni Slovenije in na ravni izvajanja PRP 2007–2013?	213
6.2.12	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 48: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja zadovoljiva obveščenost in preglednost izvajanja politike razvoja podeželja tako na lokalni, državni kot evropski ravni? S katerim orodjem komuniciranja je Mreža najboljše prispevala k obveščenosti in preglednosti? Ali je spletna stran PRP 2007–2013 dovolj pregledna in se želene informacije hitro najdejo?	214
6.2.13	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 49: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja odpravljanje težav in problemov pri izvajanju politike razvoja podeželja in pri izvajanju projektov sodelovanja?	217
6.2.14	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 50: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja usposobljeni upravičenci in akterji razvoja podeželja za uspešno izvajanje politike razvoja podeželja? Katere vsebine so še potrebne na področju usposabljanja?	217
6.3	SKUPNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 1	219
6.3.1	Evalvacijsko vprašanje št. 15. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju konkurenčnosti upravičencev?	219
6.4	SPECIFIČNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 1	240
6.4.1	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 12. Kako in koliko so ukrepi prve osi prispevali k izboljšanju konkurenčnosti (povečanje dodane vrednosti, obsega proizvodnje, ustvarjanje novih delovnih mest, razvoj panoge,...) posameznega sektorja pridelave in predelave (vključno z gozdarstvom)?	240
6.4.2	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 13. Koliko in na kakšen način so podpore PRP 2007–2013 prispevale k povečanju izkoriščenosti gozda?	242
6.4.3	Specifično vprašanje št. 14: Koliko je izvajanje ukrepov 112 Pomoč mladim prevzemnikom kmetij in 113 Zgodnje upokojevanje kmetov vplivalo na izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetij?	243
6.4.4	Specifično vprašanje št. 15: Kako uspešni so bili prejemniki sredstev ukrepa 112 na drugih ukrepih PRP 2007–2013?	244
6.4.5	Specifično vprašanje št. 16: Koliko mladih prevzemnikov iz ukrepa 112 opravlja kmetijsko dejavnost po zaključku petletnega poslovnega načrta in kako se ocenjuje njihova uspešnost poslovanja?	245

6.4.6	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 17: Koliko in na katerih področjih je ukrep 111 Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju prispeval k večji usposobljenosti udeležencev usposabljanj?	246
6.4.7	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 18. Koliko kmetijskih gospodarstev in živilsko predelovalnih podjetij, ki so prejela podporo v okviru ukrepa 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev in 123 Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom je še delujočih po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev in poglavitni vzroki za njihovo nedelovanje?	248
6.4.1	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 19: Koliko so dodatna znanja, pridobljena v okviru usposabljanj ukrepa 111 Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, prispevala k razvoju dejavnosti udeleženca (kmetijskega gospodarstva, podjetja, ...)?	249
6.4.2	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 20: Ali je nakup mehanizacije v okviru ukrepa 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev prispeval k izboljšanju sposobnosti preživetja kmetijskih gospodarstev?	250
6.4.3	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 21: Koliko je ukrep 125 Izboljšanje in razvoj infrastrukture povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva – aktivnost Namakanje – prispeval k izkoriščenosti obstoječih namakalnih sistemov?	251
6.4.4	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 22. Kako je ukrep 133 Podpore skupinam proizvajalcev pri dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje prispeval k prepoznavnosti shem kakovosti?	253
6.5	SKUPNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 2	255
6.5.1	Evalvacijsko vprašanje št. 16. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju okoljskih razmer?	255
6.6	SPECIFIČNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA 2. OSI	263
6.6.1	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 23. Koliko je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje biotske raznovrstnosti – populacijo ptic kmetijske krajine, metulje in traviščne habitate?	263
6.6.2	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 24. Kako je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje živalskih (avtohtone in tradicionalne pasme) in rastlinskih (avtohtone in tradicionalne sorte) genskih virov?	267
6.6.3	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 25. Kako so ukrepi 214 KOP ter 211 in 212 OMD vplivali na ohranjanje kmetijskih površin visoke naravne vrednosti?	269
6.6.4	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 26. Kako so ukrepi 214 KOP ter 211 in 212 OMD vplivali na preprečevanje marginalizacije in zmanjšanje zaraščanja kmetijskih zemljišč?	269
6.6.5	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 27. Kako je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje (kmetijske) krajine?	272
6.6.6	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 28. Kako je ukrep 214 KOP vplival na kakovost voda – zmanjšanje vnosa nitratov in pesticidov?	273
6.6.7	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 29. Kako je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje nevarnosti erozije tal?	276
6.6.8	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 30. Kako je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje vnosa hranil/snovi v tla?	277
6.6.9	Specifično vprašanje št. 31: Koliko je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje škode (škodnih primerov), ki jo na pašnih živalih povzročijo zveri (medved)?	278
6.7	SKUPNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 3	281
6.7.1	Evalvacijsko vprašanje št. 17. Kako in koliko je ukrep prispeval h gospodarski diverzifikaciji upravičencev?	281
6.7.2	Evalvacijsko vprašanje št. 18. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju kakovosti življenja upravičencev?	286
6.8	SPECIFIČNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 3	289
6.8.1	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 32. Koliko je ukrep 311 Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti vplival na dodatni vir dohodka na kmetijah?	289

6.8.2	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 33. Koliko podprtih kmetij, ki so prejele podporo v okviru ukrepa 311 Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti na področju turizma (turistične kmetije, izletniške kmetije,...), še opravlja turistično dejavnost po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev?	289
6.8.1	Specifično evalvacijsko vprašanje št. 34. Koliko podjetij, ki so prejeli podporo v okviru ukrepa 312 Ustanavljanje in razvoj mikro podjetij je še delujočih po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev?	290
6.8.2	Specifično vprašanje št. 35. Koliko sta ukrepa 322 Obnova in razvoj vasi in 323 Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja vplivala na razvoj turizma na podeželju?	290
6.8.3	Specifično vprašanje št. 36. Koliko so ukrepi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju?	292
6.8.4	Specifično vprašanje št. 37. Koliko so ukrepi prispevali k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju?	294
6.8.5	Specifično vprašanje št. 38. Koliko končnih koristnikov uporablja storitev širokopasovnega omrežja oz. koliko je aktivnih priključkov na omrežjih, ki so financirana v okviru ukrepa 321 Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo?	295
6.8.6	Specifično vprašanje št. 39. Koliko so ukrepi prispevali k zmanjševanju razlik med prebivalci podeželja in mest?	295
6.8.7	Specifično vprašanje št. 40. Kako in koliko so ukrepi prispevali k vključenosti ranljivih skupin (mladi, starejši, invalidi...) podeželskih prebivalcev (nova delovna mesta,...)?	297
6.8.8	Evalvacijsko vprašanje št. 20. Kateri drugi učinki, vključno z ukrepi v povezavi z drugimi cilji/osmi, so povezani z izvajanjem tega ukrepa?	298
6.9	SKUPNA EVALVACIJSKA VPRAŠANJA ZA OS 4	315
6.9.1	Evalvacijsko vprašanje št. 21. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval h gradnji lokalnih zmogljivosti za zaposlovanje in diverzifikacijo v okviru pristopa LEADER? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)	315
6.9.2	Evalvacijsko vprašanje št. 22. Koliko so lokalne akcijske skupine prispevale k doseganju ciljev lokalne strategije in PRP 2007–2013?	317
6.9.3	Evalvacijsko vprašanje št. 23. Koliko se je pristop Leader izvajal?	318
6.9.4	Evalvacijsko vprašanje št. 24. Koliko je izvajanje pristopa Leader prispevalo k izboljšanju lokalnega upravljanja? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)	320
6.9.5	Evalvacijsko vprašanje št. 41. Kako in koliko so ukrepi prispevali k izboljšanju kakovosti življenja na podeželju?	321
6.9.6	Evalvacijsko vprašanje št. 42: Koliko so ukrepi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju?	323
6.9.7	Evalvacijsko vprašanje št. 43: Koliko so ukrepi prispevali k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju?	324
6.9.8	Evalvacijsko vprašanje št. 44: Koliko so bili lokalni prebivalci posameznega območja LAS vključeni v izvajanje ukrepov LEADER?	325
6.9.1	Evalvacijsko vprašanje št. 45: Koliko lokalni prebivalci posameznega območja LAS prepoznajo pristop LEADER oz. LAS?	325
6.9.2	Evalvacijsko vprašanje št. 46: Kolikšen je bil poudarek na animaciji lokalnega prebivalstva in na kakšen način se je ta animacija izvajala?	326
6.9.3	Evalvacijsko vprašanje št. 47: Kako in koliko so ukrepi prispevali k vključenosti ranljivih skupin (mladi, starejši, invalidi...) podeželskih prebivalcev (nova delovna mesta,...)?	326
7.	ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA	327
7.1	SKLADNOST MED UPORABLJENIMI UKREPI IN ŽELJENIMI CILJI TER RAVNOVESJE MED RAZLIČNIMI UKREPI V PROGRAMU	327
7.2	STOPNJA DOSEGANJA CILJEV IZ PROGRAMSKE STRATEGIJE	327
7.2.1	Kazalniki stanja	328
7.2.2	Kazalniki vpliva	330

7.2.3	Kazalniki rezultata	331
7.2.4	Kazalniki učinka	332
7.3	PRIPOROČILA IN PREDLOGI, UPORABNI ZA IZBOLJŠANJE PRP 2014-2020	334
7.3.1	Sklepne ugotovitve	334
7.3.2	Priporočila	335
8.	LITERATURA IN VIRI	339
9.	PRILOGE: PREGLED KAZALNIKOV OKOLJSKEGA POROČILA	343
10.	PRILOGE: ANKETNI VPRAŠALNIKI	355
11.	PRILOGE: PRIMERI DOBRE PRAKSE	356

Kazalo preglednic

Preglednica 1: Pregled osi in ukrepov PRP 2007-2013; prikaz načrtovanih sredstev temelji na 9. spremembi PRP 2007-2013	18
Preglednica 2: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje (v EUR)	19
Preglednica 3: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih oseh – leta od 2007 do 2015.....	19
Preglednica 4: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih	33
Preglednica 5: Zgradba poročila	40
Preglednica 6: Pričakovani vplivi izvajanja	41
Preglednica 7: Pregled osi in ukrepov PRP 2007-2013; prikaz načrtovanih sredstev temelji na 9. Spremembi PRP 2007-2013	42
Preglednica 8: Ključni programski dokumenti nacionalnih politik, povezanih z izvajanjem PRP 2007-2013	43
Preglednica 9: Potrebe za intervencijo v okviru posameznih osi	43
Preglednica 10: Pregled ciljnih skupin PRP 2007-2013	44
Preglednica 11: Pristopi k vrednotenju in z njimi povezane metode	51
Preglednica 12: Pregled podatkov, ki smo jih uporabili pri vrednotenju	52
Preglednica 13: Pregled opravljenih anket	53
Preglednica 14: Pregled fokusnih skupin	55
Preglednica 15: Prednostne naloge PRP 2007-2013	62
Preglednica 16: Opis ukrepa 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju	63
Preglednica 17: Opis ukrepa 112 - Pomoč mladim prevzemnikom kmetij	63
Preglednica 18: Opis ukrepa 113 - Zgodnje upokojevanje kmetov	64
Preglednica 19: Opis ukrepa 121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	65
Preglednica 20: Opis ukrepa 122 - Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	66
Preglednica 21: Opis ukrepa 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	67
Preglednica 22: Opis ukrepa 125 - Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	69
Preglednica 23: Opis ukrepa 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane	71
Preglednica 24: Opis ukrepa 133 - Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane	72
Preglednica 25: Opis ukrepa 142 - Podpore za ustanavljanje skupin proizvajalcev	73
Preglednica 26: Opis ukrepov 211, 212 - Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost	74
Preglednica 27: Opis ukrepa 214 – Kmetijsko okoljska plačila	75
Preglednica 28: Opis ukrepa 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti	76
Preglednica 29: Opis ukrepa 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij	78
Preglednica 30: Opis ukrepa 321 – Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, dodan s 3. spremembo PRP 2007-2013 17.11.2009	79
Preglednica 31: Opis ukrepa 322 - Obnova in razvoj vasi	79
Preglednica 32: Opis ukrepa 323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja	80
Preglednica 33: Opis ukrepa 41 (411, 412, 413) - Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	81
Preglednica 34: Opis ukrepa 421 - Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja	81

Preglednica 35: Opis ukrepa 431 - Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja	82
Preglednica 36: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih	83
Preglednica 37: Pregled doseganja ciljev ukrepa 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju	85
Preglednica 38: Spremembe kazalnikov ukrepa 111 in njihovih ciljnih vrednosti	85
Preglednica 39: Število izplačanih vlog in višina izplačil ukrepa 111	87
Preglednica 40: Pregled doseganja ciljev ukrepa 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij	88
Preglednica 41: Spremembe kazalnikov ukrepa 112 in njihovih ciljnih vrednosti	89
Preglednica 42: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)	89
Preglednica 43: Pregled podukrepov KOP; v katere so vključeni mladi prevzemniki, podprti v okviru ukrepa 112	89
Preglednica 44: Pregled doseganja ciljev ukrepa 113: Zgodnje upokojevanje kmetov	91
Preglednica 45: Pregled doseganja ciljev ukrepa 121: Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	92
Preglednica 46: Spremembe kazalnikov ukrepa 121 in njihovih ciljnih vrednosti	93
Preglednica 47: Tip prejemnikov sredstev v ukrepu 121	94
Preglednica 48: Pregled doseganja ciljev ukrepa 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	95
Preglednica 49: Spremembe kazalnikov ukrepa 122 in njihovih ciljnih vrednosti	95
Preglednica 50: Ukrepi 122: Ciljne skupine	96
Preglednica 51: Ukrepi 122: Število izplačanih vlog in višina izplačil po regijah	96
Preglednica 52: Pregled doseganja ciljev ukrepa 123: Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	97
Preglednica 53: Spremembe kazalnikov ukrepa 123 in njihovih ciljnih vrednosti	98
Preglednica 54: Ciljne skupine ukrepa 123	99
Preglednica 55: Pregled doseganja ciljev ukrepa 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	100
Preglednica 56: Spremembe kazalnikov ukrepa 125 in njihovih ciljnih vrednosti	101
Preglednica 57: Pregled doseganja ciljev ukrepa 132: Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane	103
Preglednica 58: Ukrepi 132: Spremembe kazalnikov in njihovih vrednosti	103
Preglednica 59: Število pridelovalcev z integrirano pridelavo in ekološko pridelavo v Sloveniji po letih	104
Preglednica 60: 10 občin z največ prejemniki sredstev ukrepa 132 in kategorijah proizvodov, za katere so prejeli sredstva	105
Preglednica 61: Pregled doseganja ciljev ukrepa 133: Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane	106
Preglednica 62: Ukrepi 133: Spremembe kazalnikov in njihovih vrednosti	106
Preglednica 63: Pregled izhodiščnih parametrov ponudbe in trga za oblikovanje strategije promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2013-2018	106
Preglednica 64: Število članov skupin proizvajalcev po posameznih tipih shem kakovosti	107
Preglednica 65: Pregled doseganja ciljev ukrepa 142: Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev	108
Preglednica 66: Spremembe kazalnikov ukrepa 142 in njihovih vrednosti	109
Preglednica 67: Število novih članov v skupini proizvajalcev, vključeni v ukrep 142	109
Preglednica 68: Prejemniki ukrepa 142 in višina prejetih sredstev	110
Preglednica 69: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142	110
Preglednica 70: Pregled doseganja ciljev ukrepa 211 in 212: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost	111
Preglednica 71: Pregled doseganja ciljev ukrepa 214: Kmetijsko okoljska plačila	115
Preglednica 72: Spremembe kazalnikov ukrepa 214 in njihovih ciljnih vrednosti	116
Preglednica 73: Pregled doseganja ciljev ukrepa 311: Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti	118
Preglednica 74: Spremembe kazalnikov ukrepa 311 in njihovih vrednosti	119
Preglednica 75: Število vlog in vrednost naložb, financiranih iz ukrepa 311	120
Preglednica 76: Pregled doseganja ciljev ukrepa 312: Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij	121
Preglednica 77: Spremembe kazalnikov ukrepa 312 in njihovih vrednosti	122
Preglednica 78: Občine z največ prejemniki ukrepa 312 in tip dejavnosti, podprtih z ukrepi	124

Preglednica 79: Pregled doseganja ciljev ukrepa 321: Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo	125
Preglednica 80: Pregled doseganja ciljev ukrepa 322: Obnova in razvoj vasi.....	126
Preglednica 81: Pregled spreminjanja ciljnih vrednosti ukrepa 322.....	126
Preglednica 82: Pregled doseganja ciljev ukrepa 323: Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja.....	128
Preglednica 83: Spremembe kazalnikov ukrepa 323 in njihovih ciljnih vrednosti	128
Preglednica 84: Pregled doseganja ciljev ukrepa 41 (411, 412, 413): Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	130
Preglednica 85: Pregled doseganja ciljev ukrepa 421	132
Preglednica 86: Pregled doseganja ciljev ukrepa 431	132
Preglednica 87: Ukrep 41 (411, 412, 413): Povezava z drugimi ukrepi.....	133
Preglednica 88: Načrtovani prispevek EKSRP za izvajanje PRP 2007-2013 po letih	141
Preglednica 89: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje posameznih osi – 1., 2. in 3. os.....	141
Preglednica 90: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje posameznih osi – 4. os, tehnična pomoč in celoten znesek.....	141
Preglednica 91: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih ukrepih – leta od 2007 do 2011.....	142
Preglednica 92: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih ukrepih – leta od 2012 do 2015, poraba skupaj	143
Preglednica 93: Prispevek BDV in PDM po ukrepih	156
Preglednica 94: Rezultati analize podatkov FADN za ukrep 121 s pomočjo metode PSM	156
Preglednica 95: Prispevek BDV in PDM po ukrepih	158
Preglednica 96: Obseg površin HNV, vključenih v ukrepe 211, 212 in 214.....	161
Preglednica 97: Sprememba dejanske rabe na površinah GERK v Sloveniji med leti 2007 in 2013.....	163
Preglednica 98: Spremembe dejanske rabe kmetijskih površin na GERK kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrepe 1. Osi PRP 2007-2013.....	163
Preglednica 99: Sprememba dejanske rabe na različnih habitatnih tipih na območjih popisov habitatnih tipov na Goričkem med leti 2004 in 2012.....	163
Preglednica 100: Ukrepi, ki so prispevali k oskrbi z energijo iz obnovljivih virov	166
Preglednica 101: Pregled naložb v obnovljive vire energije v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013.....	166
Preglednica 102: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312	168
Preglednica 103: Spremembe načrtovanih sredstev po ukrepih	170
Preglednica 104: Pregled kazalnikov vpliva PRP 2007-2013.....	170
Preglednica 105: Prispevek spremembam BDV/PDM po ukrepih	171
Preglednica 106: Primerjava pred in po naložbi	172
Preglednica 107: Odkupljeno kravje mleko in proizvodnja mlečnih izdelkov v mlekarnah.....	174
Preglednica 108: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 121 po posebnih ciljnih naložbe	175
Preglednica 109: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 121 po vrstah naložbe.....	175
Preglednica 110: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 123 glede na tehnologijo	175
Preglednica 111: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 123 po vrstah naložbe.....	175
Preglednica 112: Spremembe BDV in PDM ter BDV/PDM po ukrepih	175
Preglednica 113: Ukrepi, ki so prispevali k blažitvi podnebnih sprememb	176
Preglednica 114: Pregled naložb v obnovljive vire energije v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013.....	177
Preglednica 115: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312	178
Preglednica 116: Ukrepi, ki so prispevali k prilagajanju na podnebne spremembe	179
Preglednica 117: Naložbe v prilagajanje podnebnim spremembam v okviru ukrepov 121 in 125	180
Preglednica 118: Pregled vlog v okviru ukrepa 125.....	181
Preglednica 119: pregled učinkov vlog.....	181
Preglednica 120: Pregled naložb v namakalne sisteme v okviru ukrepa 121	182
Preglednica 121: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju kakovosti življenja	183
Preglednica 122: Pregled značilnosti ukrepov, ki so prispevali h kakovosti življenja na podeželju	186
Preglednica 123: Pregled naložb v diverzifikacijo dejavnosti na podeželju v okviru ukrepov 311 in 312	186
Preglednica 124: Pregled značilnosti ukrepov, ki so prispevali h diverzifikaciji dejavnosti na podeželju.....	187
Preglednica 125: Pregled podpore uvajanju novih tehnologij oz. proizvodov v okviru ukrepov 1. osi	188
Preglednica 126: Število omogočenih in aktivnih širokopasovnih priključkov ob koncu leta 2015 pri posamezni GOŠO MKGP-operaciji.....	189

Preglednica 127: Komunikacijske aktivnosti Mreže za podeželje v letih 2008-2014	190
Preglednica 128: Odgovori anketirancev ukrepov 123,132,133,311 in 312 na vprašanje, kako jim koristijo elektronske novice Mreže za podeželje	191
Preglednica 129: Prispevek Mreže za podeželje k ciljem PRP 2007-2013	191
Preglednica 130: Prispevek Tehnične pomoči k ciljem PRP 2007-2013	192
Preglednica 131: Primerjava načrtovanih sredstev PRP 2007-2013 ob prvem PRP in ob 9. spremembi	193
Preglednica 132: Načrtovane in dosežene vrednosti kazalnikov vpliva	193
Preglednica 133: Dosežene vrednosti kazalnikov rezultata	194
Preglednica 134: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov rezultata	194
Preglednica 135: Pregled ukrepov PRP 2007-2013, ki so lahko vplivali na razmere na trgu z ekološkimi pridelki in proizvodi	195
Preglednica 136: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih	196
Preglednica 137: Izvajanje podukrepa ekološko kmetijstvo v okviru KOP in SKOP (ukrep 214), vključno s preusmeritvijo v ekološko kmetijstvo	197
Preglednica 138: Dejavnosti prejemnikov ukrepa 132, ki so vključeni v ekološko kmetijstvo	198
Preglednica 139: Pregled prispevka posameznih ukrepov PRP 2007-2013 k trajnostnemu razvoju	199
Preglednica 140: Izplačana sredstva po regijah in posameznih dejavnikih (ukrep 131 je vključen v vsoto za celo Slovenijo)	199
Preglednica 141: Primerjava sredstev, izplačanih na regionalni ravni za ukrepe, povezane s kmetijstvom (kmetijstvo (vsi ukrepi 1. osi razen ukrepa 122 in 132, ukrepi 2. osi, ukrep 311), z regionalnimi značilnostmi	200
Preglednica 142: Primerjava sredstev, izplačanih na regionalni ravni za ukrepe, ki so spodbujali naložbe v kmetijstvo (kmetijstvo (ukrep 112 ter ukrepi 121, 125 in 311), z regionalnimi značilnostmi	201
Preglednica 143: Izplačila iz ukrepov za kakovost življenja (ukrepi 321, 322, 323, LEADER) po regijah in po številu prebivalcev regije	203
Preglednica 144: Izplačana sredstva za ukrepe kjer je Pomurje zaradi Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji imelo prednost	204
Preglednica 145: Skupine prednostnih nalog po regionalnih razvojnih programih	204
Preglednica 146: Pregled ciljev PRP 2007-2013 in odgovarjajočih vsebin OP RR	205
Preglednica 147: Pregled razmejitve med ukrepi PRP 2007-2013 in obema prednostnima usmeritvama razvojne prioritete Regionalni razvojni programi	205
Preglednica 148: Izplačane operacije glede na kvote po OP RR leta 2013	206
Preglednica 149: Regionalni bruto domači proizvod za leto 2004, 2007 in 2014	206
Preglednica 150: Ukrepi, ki so prispevali k blažitvi podnebnih sprememb	209
Preglednica 151: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312	210
Preglednica 152: Prispevek ukrepov PRP 2007-2013 k strateškim ciljem slovenske kmetijske politike, zapisanih v Resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo si hrano za jutri«	211
Preglednica 153: Možni vplivi naložb v osnovna sredstva in potencialne posledice za kvalifikacijske vrste in habitatne tipe	212
Preglednica 154: Pregled površin KZU v območjih visoke naravne vrednosti	213
Preglednica 155: Kmetijska zemljišča v uporabi, na katerih se izvajajo ukrepi 2. osi oz. so kmetijska gospodarstva, ki jih uporabljajo, vključena v 1. os	214
Preglednica 156: Komunikacijske aktivnosti Mreže za podeželje v letih 2008-2014	214
Preglednica 157: Pregled kazalnikov komunikacijskih aktivnosti Mreže za podeželje v obdobju 2008-2014	215
Preglednica 158: Odgovori anketirancev ukrepov 123,132,133,311 in 312 na vprašanje, kako jim koristijo elektronske novice Mreže za podeželje	215
Preglednica 159: Pogostost iskanja rubrik/vsebin na spletnem mestu, povprečja	216
Preglednica 160: Veščine, ki so jih kot zaželjene v anketi navedli prejemniki ukrepa 132 in 111, a zanje ni ustreznih usposabljanj	218
Preglednica 161: Število podjetij, ki so se ukvarjala s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov l. 2014	219
Preglednica 162: Struktura podpore ukrepa 112 po posameznih sektorjih	220
Preglednica 163: Velikost kmetijskih gospodarstev mladih prevzemnikov	221
Preglednica 164: BDV prejemnikov sredstev ukrepa 112	221

Preglednica 165: PDM prejemnikov sredstev ukrepa 112	221
Preglednica 166: Starost (razredi) glede na velikost kmetijskega gospodarstva	222
Preglednica 167: Izobrazbena struktura prevzemnikov in velikost kmetijskega gospodarstva	223
Preglednica 168: Ukrep 121: Vložek dela v kmetijstvu; podatki od l. 2000 do 2013 so statistični podatki za celotno Slovenijo	224
Preglednica 169: Sprememba PDM prejemnikov ukrepa 121 po posameznih sektorjih	225
Preglednica 170: Sprememba BDV prejemnikov ukrepa 121 po posameznih tipih	225
Preglednica 171: Sprememba BDV prejemnikov ukrepa 121 po posameznih sektorjih	226
Preglednica 172: Ukrep 121: Tip kmetovanja	226
Preglednica 173: Ukrep 121: Sektor pridelave	226
Preglednica 174: Izplačila in vloge glede na status vlagatelja	228
Preglednica 175: Regije glede na vloge in izplačila	228
Preglednica 176: Struktura naložb ukrepa 122	228
Preglednica 177: Površine glede na vloge in izplačila	229
Preglednica 178: Status vlagatelja glede na površine in last gozda	229
Preglednica 179: Bruto dodana vrednost za gozdarstvo v mio EUR	230
Preglednica 180: Pregled števila vlog, podprtih z ukrepom 123, po vrstah naložb	230
Preglednica 181: Pregled izplačanih sredstev ukrepa 123 po vrstah naložb	231
Preglednica 182: Pregled podpore uvajanju novih tehnologij oz. proizvodov v okviru ukrepov 1. osi	231
Preglednica 183: Sprememba BDV pri naložbah ukrepa 123 po posameznih tipih vlagatelja	231
Preglednica 184: Pregled sprememb BDV po naložbi po posameznem sektorju prejemnikov ukrepa 123	232
Preglednica 185: Pregled sprememb PDM po naložbi po posameznem sektorju prejemnikov ukrepa 123	233
Preglednica 186: Pregled dejavnosti, podprtih z ukrepom 123	233
Preglednica 187: Pregled izvajanja ukrepa 132 po kategorijah proizvoda	234
Preglednica 188: Pregled izvajanja ukrepa 132 po regijah	235
Preglednica 189: Pregled vrst shem kakovosti, za katere so prejemniki ukrepa 132 prejeli podporo	235
Preglednica 190: Tržna vrednost proizvodnje pri prejemnikih ukrepa 132 po posameznih proizvodih	235
Preglednica 191: Pregled izvajanja ukrepa 133 po posameznih shemah kakovosti	236
Preglednica 192: Pregled izvajanja ukrepa 133 po posameznih kategorijah proizvodov	237
Preglednica 193: Sprememba tržne vrednosti pri prejemnikih ukrepa 133 po posamezni vrsti sheme kakovosti	237
Preglednica 194: Ukrep 133: Tržne cene vina	238
Preglednica 195: Število članov skupin proizvajalcev po posameznih tipih shem kakovosti	238
Preglednica 196: Sprememba tržne vrednosti pri prejemnikih ukrepa 133 po vrsti proizvodov	238
Preglednica 197: Izplačila ukrepa 142	239
Preglednica 198: Prihodki izbranih skupin proizvajalcev, vključenih v ukrep 142	239
Preglednica 199: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142	240
Preglednica 200: BDV in PDM pred in po naložbi	240
Preglednica 201: Pregled naložb, ki so prispevale k povečanju izkoriščenosti gozda v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013	242
Preglednica 202: Število kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let v letih 2003-2013	243
Preglednica 203: Število kmetijskih gospodarjev po starostnih razredih	244
Preglednica 204: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)	244
Preglednica 205: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)	245
Preglednica 206: Pregled podukrepov KOP; v katere so vključeni mladi prevzemniki, podprti v okviru ukrepa 112	245
Preglednica 207: Prejemniki sredstev ukrepa 121, ki so prejeli sredstva za naložbe v nakup mehanizacije	250
Preglednica 208: Pregled vlog in izplačanih sredstev v okviru ukrepa 125	253
Preglednica 209: Število sklenjenih obveznosti za podukrepe KOP in SKOP po letih, Vir podatkov AKTRP	257
Preglednica 210: Povprečne površine, letno vključene v obveznosti oziroma podukrepe SKOP in KOP, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti med leti 2007 in 2014	258
Preglednica 211: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti	258
Preglednica 212: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti in so se izvajali v območjih Natura 2000 in v zavarovanih območjih	261

Preglednica 213: Povprečne površine, letno vključene v podukrepe SKOP in KOP, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti med leti 2007 in 2014.....	264
Preglednica 214: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti.....	264
Preglednica 215: Pregled prejemnikov podukrepov ukrepa 214 KOP, ki prispevajo k ohranitvi živalskih in rastlinskih genskih virov.....	267
Preglednica 216: Pregled avtohtonih in tradicionalnih pasem, ki so jih gojili prejemniki podukrepa PAS in primerjava s staležem na nacionalni ravni.....	268
Preglednica 217: Obseg površin HNV, vključenih v ukrepe 211, 212 in 214.....	269
Preglednica 218: Obseg površin, ki so bile očiščene zaraščanja in vključene v ukrep 214.....	271
Preglednica 219: Neto površina (ha) podukrepov, ki pripevajo h kakovosti vode, po podzemnih vodnih telesih.....	274
Preglednica 220: Delež podukrepov, ki pripevajo h kakovosti vode, po podzemnih vodnih telesih.....	275
Preglednica 221: Reja drobnice in prejemniki sredstev podukrepa ZVE v občinah, ki so v območju velikih zveri.....	280
Preglednica 222: Vrednost in struktura naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	281
Preglednica 223: Struktura prejemnikov ukrepa 311.....	282
Preglednica 224: Vrednost in struktura naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	282
Preglednica 225: Struktura prejemnikov ukrepa 311.....	282
Preglednica 226: Spremembe PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	283
Preglednica 227: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311.....	283
Preglednica 228: Spremembe BDV/PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	283
Preglednica 229: Prihodki prejemnikov ukrepa 312 glede na njihov status.....	284
Preglednica 230: Število izplačanih vlog in izplačila prejemnikom ukrepa 312 glede na področje naložbe.....	284
Preglednica 231: Prejemniki ukrepa 312 po spolu.....	285
Preglednica 232: Prejemniki ukrepa 312 po starosti.....	285
Preglednica 233: Prihodki prejemnikov ukrepa 312 glede na vrsto naložbe.....	285
Preglednica 234: Spremembe PDM prejemnikov ukrepa 312 po naložbi glede na dejavnost.....	286
Preglednica 235: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju kakovosti življenja.....	287
Preglednica 236: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311.....	289
Preglednica 237: Aktivnosti, podprte v okviru ukrepov 322 in 323, ki so prispevale k razvoju turizma.....	290
Preglednica 238: 10 občin z največ naložbami v okviru ukrepa 322.....	291
Preglednica 239: Aktivnosti, podprte v okviru ukrepov 3. osi, ki so prispevale k ohranjanju kulturne dediščine.....	293
Preglednica 240: Aktivnosti, ki so prispevale k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju.....	294
Preglednica 241: Naložbe v okviru 3. osi, ki so prispevale k razvoju storitev.....	295
Preglednica 242: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju infrastrukture in dostopnosti storitev.....	297
Preglednica 243: Naložbe v okviru ukrepa 323, ki so pripomogle k ureditvi infrastrukture za ranljive skupine.....	298
Preglednica 244: Izobrazba prevzemnikov.....	299
Preglednica 245: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013).....	299
Preglednica 246: Število prejemnikov po več ukrepih (ukrepi 122, 123, 311 in 312).....	300
Preglednica 247: Višina naložb prejemnikov ukrepa 122 glede na to, ali gre za kmetijska gospodarstva ali ne.....	300
Preglednica 248: Struktura izplačil ukrepa 123 glede na tip prejemnika.....	301
Preglednica 249: Struktura investicij na kmetijskih gospodarstvih v okviru ukrepa 123.....	301
Preglednica 250: Pregled sektorjev podjetij in zadrug, ki so bila hkrati vključena v ukrep 123 in ukrep 121.....	301
Preglednica 251: Pregled vrst shem kakovosti, za katere so prejemniki ukrepa 132 prejeli podporo.....	303
Preglednica 252: Pregled izvajanja ukrepa 132 po kategorijah proizvoda.....	303
Preglednica 253: Izvajanje ukrepa 132 po regijah.....	304
Preglednica 254: Skupine proizvajalcev, vključene v ukrep 142.....	305
Preglednica 255: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142.....	305
Preglednica 256: Skupno število novih članov v skupinah proizvajalcev, vključenih v ukrep 142.....	306
Preglednica 257: Število in delež vključenih prejemnikov ukrepov 112 in 121, ki so hkrati vključeni v ukrepa 211 in 212.....	306
Preglednica 258: Število in delež vključenih prejemnikov ukrepov 112 in 121, ki so hkrati vključeni v ukrep 214.....	308
Preglednica 259: Spremembe PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	308
Preglednica 260: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311.....	309
Preglednica 261: Spremembe BDV/PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311.....	309

Preglednica 262: Število vlog in vrednost naložb, financiranih iz ukrepa 311	310
Preglednica 263: Ukrep 311: Število delovnih mest v kmetijstvu v PDM	310
Preglednica 264: Število izplačanih vlog in izplačila prejemnikom ukrepa 312 glede na področje naložbe	311
Preglednica 265: Prejemniki ukrepa 312 po spolu	312
Preglednica 266: Prejemniki ukrepa 312 po starosti	312
Preglednica 267: Sprememba PDM prejemnikov ukrepa 312 glede na status vlagatelja	312
Preglednica 268: Sprememba prihodka prejemnikov ukrepa 312 glede na status vlagatelja	312
Preglednica 269: Naložbe v okviru ukrepa 323, ki so pripomogle k povečanju privlačnosti območja ...	312
Preglednica 270: Pregled števila projektov in porabe javnih sredstev pri izvajanju Lokalnih razvojnih strategij - ukrep 41 (411, 412, 413)	319
Preglednica 271: Ukrep 41 (411, 412, 413): Izvajanje pristopa Leader	320
Preglednica 272: Kazalniki stanja, povezani s cilji	328
Preglednica 273: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih	330
Preglednica 274: Dosežene vrednosti kazalnikov rezultata	331
Preglednica 275: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov rezultata	332
Preglednica 276: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov učinka, ki niso bili doseženi	332
Preglednica 277: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov učinka - preseženi	332
Preglednica 278: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Kakovost zraka in podnebne spremembe	343
Preglednica 279: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Tla	343
Preglednica 280: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Genetsko spremenjeni organizmi	344
Preglednica 281: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Voda	345
Preglednica 282: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Odpadki	348
Preglednica 283: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Gozdovi	349
Preglednica 284: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Krajina	349
Preglednica 285: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Kulturna dediščina	350
Preglednica 286: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Prebivalstvo	350
Preglednica 287: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment Genetsko spremenjeni organizmi	351
Preglednica 288: ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007-2013 za segment biotska raznovrstnost	351

Kazalo slik

Slika 1: Geografska razporeditev izvajanja ukrepa 111	87
Slika 2: Geografska razporeditev izvajanja ukrepa 112	90
Slika 3: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 121	94
Slika 4: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 122	97
Slika 5: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 123	100
Slika 6: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 125	102
Slika 7: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 132	105
Slika 8: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 133	108
Slika 9: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 142	111
Slika 10: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 311	121
Slika 11: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 312	124
Slika 12: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 322	127
Slika 13: Število krajev za izvajanje ukrepa 322	128
Slika 14: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 323	129
Slika 15: Število krajev za izvajanje ukrepa 323	130
Slika 16: Število odobrenih projektov po LAS	134
Slika 17: Spreminjanje travniških in njivskih površin na Ljubljanskem barju	162
Slika 18: Spreminjanje travniških in njivskih površin na Ljubljanskem barju	162
Slika 19: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v vode	164

Slika 20: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, po čem so se usposabljanja razlikovala od običajnih, ki se jih udeležujejo	247
Slika 21: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, kako so usposabljanja vplivala na njihovo delo.	248
Slika 21: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, kako so usposabljanja vplivala na njihovo delo.	250
Slika 22: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah).	259
Slika 23: Izvajanje nekaterih podukrepov ukrepa 214 na Ljubljanskem barju in notranje cone ciljnih vrst teh ukrepov.	260
Slika 24: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti – brez podukrepa REJ in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah).	260
Slika 25: Površine, na katerih se je vsaj eno leto izvajal vsaj en podukrep, ki prispeva k biotski pestrosti na zavarovanih območjih in v območjih Natura 2000	263
Slika 26: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah).	265
Slika 27: Izvajanje nekaterih podukrepov ukrepa 214 na Ljubljanskem barju in notranje cone ciljnih vrst teh ukrepov.	266
Slika 28: Kartografski prikaz površin, očiščenih zaraščanja in vključenih v določene podukrepe ukrepa 214.	271
Slika 29: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k ohranjanju krajine	272
Slika 30: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v vode	275
Slika 31: Razporeditev površin, kjer sta se vsaj eno leto v obdobju 2007-2014 izvajala ukrepa 112 in 121 in ukrepa 211 in 212 (OMD)	306
Slika 32: Razporeditev površin, kjer sta se vsaj eno leto v obdobju 2007-2014 izvajala ukrepa 112 in 121 in ukrep 214 KOP, Vir: AKTRP, MKGP (Rdeča = površine ne odražajo realnega stanja - so poudarjene zaradi preglednosti).	307

Kazalo grafov

Graf 1: Število projektov odobrenih s strani MKGP	131
Graf 2: Letno črpanje javnih sredstev celotnega programa	146
Graf 3: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev programa	146
Graf 4: Letno črpanje javnih sredstev osi 1	146
Graf 5: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 1	146
Graf 6: Letno črpanje javnih sredstev osi 2	146
Graf 7: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 2	146
Graf 8: Letno črpanje javnih sredstev osi 3	146
Graf 9: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 3	146
Graf 10: Letno črpanje javnih sredstev osi 4	147
Graf 11: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 4	147
Graf 12: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 111	147
Graf 13: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 111	147
Graf 14: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 112	147
Graf 15: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 112	147
Graf 16: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 113	147
Graf 17: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 113	147
Graf 18: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 121	148
Graf 19: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 121	148
Graf 20: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 122	148
Graf 21: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 122	148
Graf 22: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 123	148
Graf 23: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 123	148
Graf 24: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 125	148
Graf 25: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 125	148
Graf 26: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 131	149
Graf 27: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 131	149

Graf 28: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 132.....	149
Graf 29: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 132.....	149
Graf 30: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 133.....	149
Graf 31: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 133.....	149
Graf 32: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 142.....	149
Graf 33: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 142.....	149
Graf 34: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 211.....	150
Graf 35: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 211.....	150
Graf 36: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 212.....	150
Graf 37: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 212.....	150
Graf 38: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 214.....	150
Graf 39: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 214.....	150
Graf 40: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 311.....	150
Graf 41: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 311.....	150
Graf 42: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 312.....	151
Graf 43: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 312.....	151
Graf 44: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 321.....	151
Graf 45: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 321.....	151
Graf 46: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 322.....	151
Graf 47: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 322.....	151
Graf 48: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 323.....	151
Graf 49: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 323.....	151
Graf 50: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 41.....	152
Graf 51: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 41.....	152
Graf 52: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 421.....	152
Graf 53: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 421.....	152
Graf 54: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 431.....	152
Graf 55: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 431.....	152
Graf 56: Bruto dodana vrednost v sektorjih kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo ter predelovalne dejavnosti.....	155
Graf 58: Sektorski prispevki k rasti produktivnosti slovenskega gospodarstva.....	158
Graf 59: Sestavljeni indeks ptic kmetijske krajine v obdobju 2008-2015.....	160
Graf 60: Vnos gnojil in hranil na letni ravni v Sloveniji. Vir: SURS.....	165
Graf 61: Bilanca dušika na kmetijskih zemljiščih v uporabi.....	165
Graf 62: Poraba obnovljivih virov energije – lesa in druge trdne biomase v TJ (vir: stat.si).....	167
Graf 63: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov v 1000 m.....	168
Graf 64: Izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev po popisu kmetijstva leta 2000 in 2010; primerjava z ukrepom 112.....	173
Graf 65: Število kmetijskih gospodarstev po posameznih regijah v letih 2003-2013. Vir: SURS.....	202
Graf 66: Povprečje PDM/kmetijsko gospodarstvo po posameznih regijah v letih 2003-2013. Vir: SURS, lastni preračuni Oikos.....	203
Graf 67: Število mladih prevzemnikov po starosti.....	222
Graf 68: Izobrazbena struktura mladih prevzemnikov.....	223
Graf 69: Izobrazbena struktura mladih prevzemnikov v primerjavi z izobrazbeno strukturo nosilcev kmetijskih gospodarstev po popisu kmetijstva leta 2000 in 2010.....	223
Graf 70: Poraba obnovljivih virov energije – lesa in druge trdne biomase v TJ (vir: stat.si).....	230
Graf 71: Zemljišča, pripravljena za namakanje, namakana zemljišča in poraba vode za namakanje (vir: SURS).....	252
Graf 72: Površina namakanih zemljišč (ha) (vir: SURS).....	252
Graf 73: Kumulativni prikaz površin, očiščenih zaraščanja in vključenih v določene podukrepe ukrepa 214.....	271
Graf 74: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k ohranjanju krajine.....	272
Graf 75: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v vode.....	274
Graf 76: Vnos gnojil in hranil na letni ravni v Sloveniji. Vir: SURS.....	276
Graf 77: Bilanca dušika na kmetijskih zemljiščih v uporabi.....	276
Graf 78: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju nevarnosti erozije tal.....	277
Graf 79: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v tla.....	278

Graf 80: Število škodnih primerov po velikih zvereh (vir: Zavod za gozdove Slovenije) 279

Uporabljene kratice:

AKTRP – Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja
 BDV – bruto dodana vrednost
 CRP – Ciljni raziskovalni program
 ESRR – Evropski sklad za regionalni razvoj
 ESS – Evropski socialni sklad
 FADN – uveljavljena kratica za kmetijsko računovodstvo - Farm Accountancy Data Network
 HNV – visoka naravna vrednost (angl. high nature value)
 KOP – kmetijsko okoljska plačila
 KOPOP – kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
 kToe - kiloton ekvivalentov
 KZU – kmetijska zemljišča v uporabi
 LAS – Lokalna akcijska skupina
 MKGP – Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
 NUTS – teritorialna enota (Nomenclature of territorial units for statistics)
 OMD – Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost
 OP EKP - Operativni program za izvajanje kohezijske politike v programskem obdobju 2014-2020
 OP RČV – Operativni program razvoja človeških virov
 OP ROPI – Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture
 OP RR – Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov
 OU – organ upravljanja
 PDČ – polni delovni čas
 PDM – polnovredna delovna moč
 PPS – uveljavljana kratica za standard kupne moči
 PRP – Program razvoja podeželja
 ReSURSKŽ - Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 –
 »Zagotovimo si hrano za jutri«
 SKP – Skupna kmetijska politika
 ZRSVN – Zavod RS za varstvo narave
 ZVKD – Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Povzetek

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 (v nadaljevanju: PRP 2007–2013; v preglednicah skrajšano PRP) je skupni programski dokument Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS) in Evropske komisije (v nadaljevanju: EK), ki predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (v nadaljevanju EKSRP). PRP 2007–2013 je odražal nacionalne prednostne naloge, ki jih je RS določila v skladu z Uredbo Sveta (ES) št. 1698/2005 in s strateškimi smernicami Skupnosti za razvoj podeželja v programskem obdobju 2007–2013.

Uredba Sveta (ES) št. 1698/2005 določa, da je treba za vse Programe razvoja podeželja izvesti predhodno, vmesno, sprotno in naknadno vrednotenje. Namen naknadnega vrednotenja je analizirati izvajanje programa in podati priporočila za izvajanje Programa razvoja podeželja 2014–2020 ter za načrtovanje politike razvoja podeželja za naslednje programsko obdobje. Ugotovitve naknadnega vrednotenja PRP 2007–2013 so predstavljene v poročilu. Proces vrednotenja in priprava poročila je temeljila na smernicah »Capturing the Success of Your RDP: Guidelines for the Ex Post Evaluation of 2007–2013 RDPs«, European Evaluation Network for Rural Development, junij 2014, napotkih v okviru skupnega spremljanja in vrednotenja (CMEF – Common Monitoring and Evaluation Framework) ter informacijah Evropske evalvacijske mreže za razvoj podeželja (European Evaluation Network for Rural Development).

Kratek opis Programa razvoja podeželja 2007-2013

Strateška osnova za PRP 2007–2013 je bil Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007–2013 (v nadaljevanju: NSN), ki opredeljuje prednostne naloge na področju politike razvoja podeželja, zasnovane v skladu s prednostnimi nalogami Skupnosti na področju politike razvoja podeželja in izhodišči, podanimi v 11. členu Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz EKSRP.

Poleg tega so bile pri pripravi PRP upoštevane zaznane potrebe na področju razvoja podeželja, kmetijstva, gozdarstva in živilskopredelovalne industrije. PRP 2007–2013 je financiran pretežno iz EKSRP in pokriva celotno območje Slovenije, ki je obravnavana kot država s "konvergenčnimi" cilji in zato v celoti upravičena do pomoči v okviru teh ciljev. PRP 2007–2013 je bil potrjen z odločbo EK julija 2007, do 31. decembra 2015 pa je bil devetkrat spremenjen, zadnjič je EK spremembo potrdila 18. novembra 2015.

V programskem obdobju 2007–2013 se je v okviru štirih prednostnih osi izvajalo 21 ukrepov. PRP 2007–2013 je sprva vseboval 20 ukrepov. Leta 2008 je Evropski svet potrdil Evropski načrt za oživitev gospodarstva (angl. European Economic Recovery Plan– EERP), ki je vseboval tudi podporo razvoju širokopasovnega interneta na podeželju in novih izzivov iz t.i. »zdravstvenega pregleda« stanja reforme Skupne kmetijske politike (SKP) iz leta 2003 (angl. Health Check). Sloveniji je bilo v okviru Evropskega načrta za oživitev gospodarstva dodeljenih dodatnih 11.526.000 EUR sredstev iz EKSRP, zato je bil leta 2009 PRP 2007–2013 dodan še ukrep 321 – Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, večji del dodatnih sredstev pa je bil namenjen ukrepu 121-Posodabljanje kmetijskih gospodarstev. Poleg dodatnih sredstev, dodeljenih iz EKSRP v okviru Evropskega načrta za oživitev gospodarstva je prihajalo do sprememb zaradi prilagajanja programa dejanskim potrebam, spremembam zakonodaje, spremenjenim socio-ekonomskim razmeram po nastopu svetovne ekonomske krize in podobno. V spodnji preglednici je predstavljena osnovna struktura programa - ukrepi po posameznih oseh in načrtovanih ter dejansko porabljenih sredstvih. Ukrep 131 – Izpolnjevanje EU standardov se je izvajal le na začetku in izključno kot izplačilo obveznosti iz prejšnjega programskega obdobja, torej PRP 2004–2006, zato ga pri vrednotenju nismo podrobneje obravnavali.

Preglednica 1: Pregled osi in ukrepov PRP 2007-2013; prikaz načrtovanih sredstev temelji na 9. spremembi PRP 2007-2013

Skupina ukrepov	Oznaka ukrepa	Ime ukrepa	Načrtovana sredstva (EUR)	Porabljena sredstva (EUR)	Delež izplačanih sredstev
Ukrepi za dvig usposobljenosti in krepitev človeškega potenciala v kmetijstvu in gozdarstvu	111	Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju	1.997.223,00	1.997.223,16	100,00%
	112	Pomoč mladim prevzemnikom kmetij	55.422.391,00	55.359.292,38	99,89%
	113	Zgodnje upokojevanje kmetov	17.983.430,00	17.948.295,75	99,80%
Ukrepi za prestrukturiranje fizičnega kapitala v kmetijstvu in gozdarstvu ter spodbujanje inovativnosti	121	Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	128.269.261,00	127.534.244,23	99,43%
	122	Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	23.210.157,00	23.122.967,92	99,62%
	123	Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	83.325.891,00	83.260.014,49	99,92%
	125	Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	16.625.340,00	16.625.339,63	100,00%
Ukrepi za izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov	131	Podpora izvajanju EU standardov na kmetijskih gospodarstvih	41.814.413,00	41.814.413,28	100,00%
	132	Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane	559.714,00	559.464,67	99,96%
	133	Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane	10.179.191,00	9.875.825,35	97,02%
	142	Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev	642.800,00	638.049,84	99,26%
Skupaj os 1 - Izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja			380.029.811,00	378.735.130,70	99,66%
/	211	Plačila kmetom zaradi omejenih možnosti na gorskih območjih	271.971.562,00	271.966.334,23	100,00%
	212	Plačila kmetom na območjih z omejenimi možnostmi, ki niso gorska območja	79.346.965,00	79.346.965,35	100,00%
	214	Kmetijsko okoljska plačila	274.536.014,00	274.548.967,65	100,00%
Skupaj os 2 - Izboljšanje okolja in podeželja			625.854.541,00	625.862.267,23	100,00%
Ukrepi za diverzifikacijo podeželskega gospodarstva	311	Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti	29.190.162,00	28.453.643,11	97,48%
	312	Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij	48.309.868,00	47.952.552,77	99,26%
Ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju	321	Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo	3.312.733,00	3.312.733,70	100,00%
	322	Obnova in razvoj vasi	34.703.786,00	33.646.902,99	96,95%
	323	Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja	8.392.414,00	8.264.787,99	98,48%
Skupaj os 3 - Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva			123.908.963,00	121.630.620,56	123.908.963,00 3,00
/	41	Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	25.332.236,00	25.537.142,81	100,81%
	421	Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja	294.000,00	208.777,44	71,01%
	431	Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja	5.133.769,00	4.985.514,03	97,11%
Os 4 - LEADER			30.760.005,00	30.731.434,28	99,91%
Tehnična pomoč			14.738.993,00	14.735.974,43	99,98%
Skupaj PRP			1.175.292.313,00	1.171.695.427,20	99,69%

Vir: Program razvoja podeželja 2007-2013, 9. sprememba

Proračun programa

Večino sredstev za izvajanje PRP 2007-2013 je prispeval EKSRP, saj je prispeval 75 % (ukrepi 1. in 3. osi, tehnična pomoč) ali 80 % (ukrepi 2. in 4. osi) sredstev, preostanek pa je prispevala Slovenija iz nacionalnega proračuna. Za izvajanje PRP 2007-2013 je bilo iz EKSRP namenjenih 915.992.729 EUR, dejansko pa je Republika Slovenija do EKSRP posredovala zahteve za povračilo v skupni višini 913.131.039,54 EUR. Višina sredstev, namenjenih posameznim osem in ukrepom, se je spreminjala s spremembami PRP 2007-2013.

V naslednjih preglednicah so prikazana načrtovana sredstva za izvedbo PRP 2007-2013 z vsemi spremembami ter dejanska zahtevana sredstva za povračilo sredstev po letih.

Preglednica 2: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje (v EUR)

PRP 2007-2013 in njegove spremembe	Os 1		Os 2		Os 3		Os 4		Tehnična pomoč		Skupaj	
	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP
	399.487.151	299.615.363	587.640.844	470.112.675	132.039.136	99.029.352	33.760.006	27.008.005	6.001.779	4.501.334	1.158.928.916	900.266.729
3.sprememba	402.023.150	302.798.029	592.890.844	474.312.675	136.308.025	102.871.352	33.760.006	27.008.005	12.003.557	9.002.668	1.176.985.582	915.992.729
5.sprememba	414.236.378	311.957.950	581.440.943	465.152.754	136.308.025	102.871.352	33.760.006	27.008.005	12.003.557	9.002.668	1.177.748.909	915.992.729
6.sprememba	416.476.378	313.637.950	574.440.943	459.552.754	136.308.025	102.871.352	33.760.006	27.008.005	17.230.224	12.922.668	1.178.215.576	915.992.729
7.sprememba	413.095.866	311.102.574	583.360.162	466.688.130	132.308.025	99.871.352	31.760.006	25.408.005	17.230.224	12.922.668	1.177.754.283	915.992.729
8.sprememba	378.412.311	285.233.333	617.709.889	494.167.911	131.351.870	99.010.812	31.760.006	25.408.005	17.230.224	12.922.668	1.175.464.300	915.992.729
9.sprememba	380.029.811	286.402.924	625.854.541	500.649.043	123.908.963	93.428.131	30.760.005	24.608.003	14.738.993	10.904.628	1.175.292.313	915.992.729

Vir: Program razvoja podeželja 2007-2013, vseh 9. sprememb

V spodnji preglednici so predstavljena dejanska zahtevana sredstva za povračilo proračunskih sredstev pri izvajanju PRP 2007-2013 po posameznih letih.

Preglednica 3: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih oseh – leta od 2007 do 2015

Leto	Os 1		Os 2		Os 3		Os 4		Tehnična. pomoč		Skupaj	
	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP	Skupaj	Prispevek EKSRP
2007	40.409.442,83	30.307.072,36	0	0	0	0	0	0	0	0	40.409.442,83	30.307.072,36
2008	29.241.526,79	21.931.161,79	110.764.680,00	88.611.672,55	1.888.593,31	1416444,99	0	0	1.251.137,76	938353,43	143.145.937,86	112897632,8
2009	40.173.667,85	30.130.250,06	94.555.159,64	75.642.656,56	11.097.035,79	8.322.776,83	963.165,60	770.532,48	1.751.405,16	1.313.491,17	148.540.434,04	116.179.707,10
2010	47.749.797,56	35.812.509,15	73.943.265,55	59.150.797,76	14.589.793,77	10.942.345,88	4.486.231,11	3.588.984,84	1.646.044,95	1.234.535,22	142.415.132,94	110.729.172,85
2011	31.953.283,35	24.092.099,40	79.850.993,50	63.853.102,15	19.505.990,67	14.629.492,55	4.603.469,81	3.682.775,84	1.763.314,10	1.322.474,86	137.677.051,43	107.579.944,80
2012	51.622.340,19	39.341.883,10	94.425.470,40	75.538.845,18	23.804.365,07	17.853.273,42	4.730.690,15	3.784.552,20	2.009.441,08	1.507.069,48	176.592.306,89	138.025.623,38
2013	54.061.450,21	40.551.908,85	85.455.686,30	68.361.069,79	14.992.791,92	11.559.036,34	7.373.178,74	5.898.556,77	2.324.414,29	1.743.028,32	164.207.521,46	128.113.600,07
2014	49.914.123,19	37.450.831,30	66.837.685,94	53.473.683,79	20.066.032,64	15.231.823,67	5.531.725,80	4.425.380,58	2.040.835,36	1.381.375,54	144.390.402,93	111.963.094,88
2015	33.609.498,73	25.649.913,69	20.029.325,90	16.024.691,87	15.686.017,39	11.764.186,05	3.042.973,07	2.434.378,40	1.949.381,73	1.462.021,30	74.317.196,82	57.335.191,30
Skupaj	378.735.130,70	285.267.629,80	625.862.267,23	500.656.519,66	121.630.620,56	91.719.379,68	30.731.434,28	24.585.161,10	14.735.974,43	10.902.349,31	1.171.695.427,20	913.131.039,54

Vir: MKGP, Letna poročila o napredku v okviru PRP 2007-2013

Ključne ugotovitve o izvajanju ukrepov

Ukrepi 1. osi

Ukrepi za dvig usposobljenosti in krepitev človeškega potenciala v kmetijstvu in gozdarstvu

Ukrep 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju

Ukrep je bil namenjen usposabljanju izven rednih izobraževalnih procesov v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju. Izobrazbena struktura v teh sektorjih je bila neugodna, kar je bilo izpostavljeno tudi v času priprave PRP 2007-2013. Pri izvajanju ukrepa so nastopile težave, zaradi katerih so bile potrebne prilagoditve izvajanja ukrepa, višine namenjenih sredstev in ciljnih vrednosti. Prvotni način izvajanja, pri katerem so bili upravičenci nosilci kmetijskih gospodarstev ter lastniki oziroma solastniki zasebnih gozdov, se je izkazal za administrativno zelo zahtevnega, saj so bili vlagatelji posamezniki, ki so morali sami poskrbeti za vlogo na javnem razpisu in dokazovanje upravičenih stroškov. Tako je bilo na prvem javnem razpisu podprtih le 85 prejemnikov, izplačanih pa je bilo 15.039,98 EUR. S 3. in 4. spremembo PRP 2007-2013 so prvotni upravičenci postali končni upravičenci, vlagatelji pa so postale različne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva, ki so organizirale in izvajale usposabljanja za večje število končnih upravičencev. S spremembami PRP 2007-2013 se je znižala vrednost sredstev namenjenih za ukrep s 13.570.600 EUR na 1.997.223,00 EUR, kar je drugo največje zmanjšanje med vsemi ukrepi.

Usposabljanj se je udeležilo 8.613 udeležencev. Sprememba načina izvajanja je torej povečala obseg izvajanja in udeležbo, a so bili zaradi poznega izvajanja 2. javnega razpisa (1. javni razpis je bil leta 2009, drugi pa leta konec leta 2011) tudi učinki ukrepa manjši. Ciljne vrednosti kazalnikov so bile sicer dosežene, a so bile tudi znatno znižane med izvajanjem programa. Organizacije, ki so pridobile sredstva na 2. javnem razpisu, so sicer uspešno organizirale velik nabor usposabljanj na različne teme in za različne veščine, vendar je do tega prišlo šele na koncu izvajanja programa, tako da je bila zamujena priložnost za sistematično izboljševanje usposobljenosti deležnikov.

Ukrep 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij

Ukrep je bil usmerjen v izboljšanje starostne strukture kmetijskih gospodarstev, da bi tako bolje izkoristili naravne in družbene potencialne. Podporo tega ukrepa je prejelo 2.651 mladih prevzemnikov, ki so prejela sredstva porabili v skladu s poslovnim načrtom. Izvajanje ukrepa je bilo tesno povezano z nekaterimi drugimi ukrepi PRP 2007-2013, npr. s tematskimi razpisi v okviru ukrepa 121, namenjenimi mladim prevzemnikom ali s kriteriji za izbor projektov v okviru ukrepa 122, kjer so mladi prevzemniki imeli prednost z dodatnimi točkami za mlade kmete. Večina mladih prevzemnikov je bila obenem vključena tudi v ukrepa 211 in 212, več kot polovica pa jih je bila vključenih tudi v ukrep 214 (KOP). 1.014 (približno dve petini) mladih prevzemnikov sta bili vključeni tudi v ukrep 121 za posodabljanje kmetijskih gospodarstev.

Ukrep 113: Zgodnje upokojevanje kmetov

Cilj ukrepa je bil z rento za zgodnje upokojevanje pospešiti strukturne spremembe na kmetijskih gospodarstvih, izboljšati starostno strukturo nosilcev kmetij in povečati razvojno sposobnost prenesenih kmetij ter s tem prispevati k povečanju produktivnosti dela v kmetijstvu. V ukrep je bil vključen 201 prejemnik, 196 pa jih je prejelo izplačila; 185 prejemnikov je predalo kmetijo mladim prevzemnikom, vključenim v ukrep 112. Zaradi majhnega obsega izvajanja ukrep ni znatno prispeval k prenosu kmetij na mlajše prevzemnike, a je pokazal, kako se lahko nosilec kmetijskega gospodarstva popolnoma umakne iz upravljanja kmetijskega gospodarstva in ga prepusti mladim prevzemnikom, kar v Sloveniji ni pogosto.

Ukrepi za prestrukturiranje fizičnega kapitala v kmetijstvu in gozdarstvu ter spodbujanje inovativnosti

Ukrep 121: Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

Ukrep je bil usmerjen k naložbam v lastno primarno pridelavo kmetijskih proizvodov, ki jih opredeljuje Priloga I k Pogodbi, vključno z naložbami, namenjenimi izvajanju storitev s kmetijsko mehanizacijo. Namen ukrepa je bil

povečati konkurenčnost z uvedbo novih ali boljših tehnologij in proizvodov ter s tem učinkovitost rabe proizvodnih dejavnikov v kmetijstvu in primarni predelavi in v kombinaciji s pomladitvijo in povečanjem znanja. Ukrep je podprl 3.086 vlog, kar je največ glede na vse ukrepe (razen ukrepov 2. osi). Ukrep je dosegel večino ciljnih vrednosti kazalnikov, čeprav je bilo vključenih manj kmetijskih gospodarstev, kot je bilo načrtovano, in je bil obseg naložb manjši od načrtovanega. Sredstva, namenjena za izvajanje ukrepa 121, so se povečala, najbolj zaradi dodatnih sredstev, dodeljenih v okviru novih izzivov.

Ukrep 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov

Ukrep se je izvajal na dva načina - z naložbami v nakup nove mehanizacije in nove opreme za sečnjo in spravilo lesa ali z naložbami v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak. Tudi pri tem ukrepu so se ciljne vrednosti kazalnikov večinoma spreminjale med izvajanjem programa. Razpisi so bili zelo zanimivi za vlagatelje, zlasti zaradi številnih možnosti nakupa različne opreme, vendar je vsaj v začetni fazi zmanjšalo sredstev, namenjenih za posamezen razpis.

V okviru ukrepa 122 je bilo podprtih 1.085 gozdarskih gospodarstev. Večina ciljnih vrednosti kazalnikov je bila presežena, edini cilj, ki ni bil dosežen, je bil celotni obseg naložb, ki je bil 92,91-odstoten s 50,17 mio EUR izplačanih sredstev. V splošnem lahko zaključimo, da je bil ukrep predviden za večje število prejemnikov in nižje investicije, vendar se je izkazalo, da je bilo prijaviteljev in prejemnikov manj. Ukrep 122 je bil najtesneje povezan z ukrepom 123, kjer so bila sredstva namenjena tudi za naložbe v predelavo lesa. Prejemniki sredstev ukrepa 122 so z naložbami povečali izkoriščenost gozdov in zagotovili surovino na trgu, katere kupci oz. odjemalci so bili tudi prejemniki ukrepa 123.

Ukrep 123: Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom

Ukrep je bil usmerjen v povečanje učinkovitosti delovanja živilskopredelovalne industrije, kar je bilo ključnega pomena za obstoj primarne kmetijske proizvodnje. Dosežene so bile vse ciljne vrednosti razen števila podprtih podjetij, saj jih je bilo podprtih 411 (načrtovanih je bilo 460). Kot se je izkazalo, se je s pomočjo izvajanja programa bruto dodana vrednost na podprtih gospodarstvih oziroma podjetjih povečala za sedemkrat več, kot je bilo načrtovano. S tem, ko se je v investicije v nove proizvode in/ali tehnologije vključilo 326 gospodarstev/podjetij, se je povečala konkurenčnost, kot tudi higienski in okoljski standardi sektorja.

Ukrep 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva

Ukrep je bil namenjen podpori naložb v namakanje, komasacije in agromelioracije. Ukrep je bil zelo ambiciozno zastavljen, vendar so težave pri izvedbi pokazale, da je bilo ocenjeno število podprtih projektov precejšeno, zato so bile ciljne vrednosti večkrat znižane, najbolj radikalno pri podpori za namakanje. Tako je bilo podprtih 50 naložb v komasacije, 14 naložb v agromelioracije in 7 naložb v sisteme namakanja. Izvajanje ukrepa je bilo težavno tudi zaradi dolgotrajnih postopkov za pridobitev potrebnih dovoljenj, ki so predpogoj za vstop v ukrep. Dosežene so bile skoraj vse ciljne vrednosti; kljub majhnemu številu podprtih naložb je bila dosežena in presežena ciljna vrednost skupnih površin podprtih operacij, kar kaže na možnost izvedbe večjih operacij in interes za melioriranje večjih območij.

Ukrepi za izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov

Ukrep 132: Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane

Ukrep je podpiral vključevanje upravičencev v sheme kakovosti; vanj se je vključilo 473 prejemnikov, ki jim je bilo izplačanih 1.250 vlog. Značilno je bilo majhno zanimanje kmetijskih proizvajalcev za sodelovanje v shemah kakovosti hrane, zato je vključevanje v ukrep zaostajalo za načrtovanim. Posledično so bila zelo zmanjšana sredstva, na voljo za ta ukrep (z 18.570.337 EUR na 559.714,00 EUR), pa tudi ciljne vrednosti kazalnikov, ki so v veliki meri odstopale od načrtovanih v izvornem PRP 2007-2013 (npr. kazalnik vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti, ki je bil zmanjšan 44-krat v skladu z zmanjšanim zanimanjem). Ukrep se je uspešneje izvajal v nekaterih občinah oziroma geografskih območjih, kar je odraz dejavnosti skupin proizvajalcev, strokovnih organizacij in dolgotrajne promocije shem kakovosti. Tako je bila kar četrtina (315) izplačanih vlog v štirih občinah Slovenske Istre, od tega jih je bila velika večina (293) za sheme kakovosti za olja in masti, kamor se uvršča oljčno olje, kar odraža organiziranost in številčnost članstva skupine proizvajalcev. V občini Zagorje ob Savi, ki je na tretjem mestu po številčnosti vlog, pa izrazito prevladujejo pridelava sadja (v občini je registrirana tudi skupina proizvajalcev ekološkega sadja) ter mesa in drobovine.

Ukrep 133: Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane

Ukrep je podpiral osveščanje in promocijo proizvodov, vključenih v sheme kakovosti hrane. Ukrep je bil povezan z ukrepom 132, saj je pomagal promovirati proizvode upravičencev ukrepa 132. Za ukrep je bilo veliko zanimanje med upravičenci in večina je bila uspešna z vsaj 2 vlogama. Podprtih je bilo 66 projektov, prejemniki pa so izvajali različne promocijske aktivnosti za različne segmente potrošnikov.

Ukrep 142: Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev

Ukrep je bil usmerjen v izboljšanje povezovanja, ki bi na dolgi rok moralo povečati specializacijo posameznih delov tržne verige in delovati kot blažilec velikemu številu majhnih pridelovalnih in proizvodnih enot. S tem bi se morala povečati tudi vključenost gospodarstev in proizvodnje v sheme kakovosti ter povečati delež tržnosti in tržna organiziranost proizvajalcev. S tem bi se morala povečati tudi produktivnosti dela, ki je v času priprave PRP 2007-2013 močno zaostajala za povprečjem teh dejavnosti v EU 25. Podpore v okviru tega ukrepa so bile dodeljene 10 skupinam proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov (zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo; zaščitena geografska označba oz. geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost oz. tradicionalen ugled) za kritje stroškov ustanavljanja in delovanja. Dosežene so bile vse ciljne vrednosti, vendar je treba pri tem upoštevati, da so bile le-te večkrat znatno znižane z nekaterimi spremembami PRP 2007-2013.

Ukrepi 2. osi**Ukrepa 211 in 212: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost**

Ukrepa sta bila namenjena preprečevanju opuščanja kmetijske obdelave na območjih s težjimi oz. omejenimi možnostmi, ter ohranjanju kulturne krajine in poseljenosti območij. Ukrep je zagotavljal kmetijskim gospodarstvom v OMD izravnalno plačilo, kritje višjih stroškov in izpad dohodka, do katerih pride v teh območjih zaradi posebnih naravnih danosti, ki neugodno vplivajo na kmetovanje.

V ukrepa 211 in 212 se je lahko vključil praktično vsak nosilec kmetijskega gospodarstva s površinami, večjimi od 1 ha. Zaradi tako malo omejitev in pogojev je bilo v ukrepa vključenih največ prejemnikov (kar 52.448, od tega 37.685 v ukrep 211 in 14.763 v ukrep 212). Ukrep je tudi finančno "najtežji", saj je bilo zanj načrtovanih tretjina vseh sredstev PRP 2007-2013, kar 351.318.527,00 EUR (od tega EKSRP 281.054.821,60 EUR). Ciljne vrednosti so bile povsod presežene, glede na velikost ciljne skupine in nezahtevnost ukrepa pa so bile kvečjemu postavljene prenizko.

Ukrepa 211 in 212 sta bila najtesneje povezana z ukrepom 214, saj je bil namen vseh ohranjanje krajine. Ukrepa 211 in 212 sta s tem pripomogla tudi k zagotavljanju biotske raznovrstnosti. Posredno sta bila ukrepa povezana tudi z ukrepi 1. osi, saj plačila pripomorejo k stabilnosti prihodkov kmetijskih gospodarstev in s tem pripomorejo k ohranjanju kmetijske dejavnosti, katere konkurenčnost spodbujajo ukrepi 1. osi.

Ukrep 214: Kmetijsko okoljska plačila

Namen kmetijsko okoljskih plačil je bil podpora sonaravnim načinom kmetovanja, s čimer se ohranja okoljska funkcija kmetijstva, zmanjšajo vplivi kmetijstva na okolje, ohranja biotska raznovrstnost kmetijske krajine in specifične vrednote slovenskega podeželja, kot so tradicionalno kmetovanje in tipične slovenske krajine. Gre pravzaprav za plačila za okoljske storitve in zagotavljanje javnih koristi, ki naj bi nadomestila izpad dohodka zaradi manjše pridelave oziroma naj bi pokrila razliko v stroških, ki so zaradi omejitev in zahtev višji kot običajno. V ukrep je bilo vključenih 20.239 prejemnikov, poleg njih pa je z obveznostmi podobnega ukrepa (SKOP) iz programskega obdobja 2004-2006 nadaljevalo 7.414 prejemnikov.

Ciljne vrednosti ukrepa so bile v osnovi dobro postavljene, vendar so bile ciljne vrednosti nekaterih kazalnikov spremenjene v 3. in 5. spremembi PRP 2007-2013. Zmanjšane so bile vrednosti kazalnikov, povezanih z ekološkim kmetovanjem, saj se je izkazalo, da za ekološko kmetovanje ni tako velikega zanimanja, kot je bilo pričakovano v fazi načrtovanja na podlagi Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015. Kljub temu je ekološko kmetovanje ostalo pomemben del KOP, saj je število prejemnikov postopoma raslo – zanimanje je torej bilo, a ne tako veliko, kot je bilo ocenjeno v fazi priprave PRP 2007-2013.

Ukrepi 3. osi

Ukrepi za izboljšanje zaposlitvenih možnosti na podeželju

Ukrep 311: Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti

Ukrep je podpiral razvoj določenih nekmetskih dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih. Ukrep je bil izvajan v obsegu, malce manjšem od načrtovanega (vključenih je bilo 315 prejemnikov, načrtovanih pa 325) in je presegel pričakovanja glede dviga bruto dodane vrednosti pri podprtih dejavnostih in na področju razvoja turističnih dejavnosti na kmetijah, saj je število turistov naraslo bolj od načrtovanega. Skupaj je bilo v podprtih projektih ustvarjenih 145,62 delovnih mest, kar je manj od načrtovanega (300), a je novo zaposlovanje težje doseči, saj so nekmetske dejavnosti izvajali prejemniki, ki so že aktivni na kmetijskem gospodarstvu. Daleč največ naložb je bilo v turizmu in gostinstvu (163 od 315) in obnovljive vire energije (93).

Ukrep 312: Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij

Ukrep je podpiral diverzifikacijo gospodarstva na podeželju s podporo ustanavljanju in delovanju mikropodjetij. Ukrep je bil pomemben zaradi blaženja strukturne brezposelnosti podeželskega prebivalstva, do katere je prišlo zaradi prestrukturiranja kmetijstva in propada velikih industrijskih obratov, ki so zaposlovali pretežno podeželsko prebivalstvo. Za ukrep je bilo namenjenih nekoliko manj sredstev od prvotno načrtovanih (prvotnih 55.520.136,00 EUR je bilo znižanih na 48.309.868,00 EUR, izplačanih pa je bilo 47.952.552,77 EUR) in podprtih je bilo manjše število mikropodjetij (425) od načrtovanih (570), vendar je obseg naložb presegel načrtovano ciljno vrednost, znatno presežena pa je bila tudi bruto dodana vrednost na zaposlenega. Podprtih je bilo 425 mikropodjetij s 454 vlogami, med katerimi jih je bilo daleč največ s področja proizvodnje kovinskih izdelkov (91), proizvodnje pohištva (80) ter gostinstva in turizma (76).

Ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju

Ukrep 321: Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo

Ukrep je bil dodan naknadno v okviru sistematskega pregleda leta 2009 in je financiral tri naložbe v širokopasovni internet na območju belih lis na podeželju. Kot prednostno območje je bila v sodelovanju z Organom upravljanja Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov, ki financira podobne naložbe iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, izbrana Pomurska regija in podprti so bili trije projekti.

Ukrep 322: Obnova in razvoj vasi

Ukrep je podpiral več različnih aktivnosti, namenjenih dvigu kakovosti življenja na podeželju od urejanja infrastrukturnih povezav do urejanja vaških jeder in večnamenskih stavb skupnega pomena. Ciljne vrednosti ukrepa so bile najprej dokaj visoko zastavljene, sčasoma pa so bile s spremembami PRP 2007-2013 znižane in prilagojene finančnim možnostim upravičencev. Izvajanje ukrepa se je pospešilo z dvigom stopnje sofinanciranja, največ je bilo naložb v večnamenske stavbe skupnega pomena (112 od 257) in različne infrastrukturne povezave (72). Tako so bili obnovljeni številni gasilski in kulturni domovi, urejene povezave komunalne infrastrukture, javna razsvetljava in pločniki za večjo prometno varnost, športna in otroška igrišča. Ukrep je znatno presegel večino ciljnih vrednosti kazalnikov (število podprtih vasi v navezavi z osnovnimi storitvami za 153,33 %, celotni obseg naložb v navezavi z osnovnimi storitvami za 246,75 %), s spremembami PRP 2007-2013 pa so se povečala tudi sredstva, na voljo za ta ukrep. Edini kazalnik, ki ni dosegel ciljne vrednosti, je kazalnik »število prebivalcev s koristmi od izboljšanih storitev«, saj je dosegel vrednost 60.002 prebivalca namesto načrtovanih 75.000. Podatki prejšnjih vrednotenj in informacije, zbrane pri prejemnikih in na fokusni skupini, kažejo, da so objekti, urejeni s podporo ukrepa 322, dobro sprejeti, uporabljeni večnamensko ter prispevajo k medgeneracijskemu druženju na lokalni ravni, s čimer so prispevali h kakovosti življenja na podeželju.

Ukrep 323: Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

Ukrep je bil namenjen ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju; večinoma je šlo za snovno kulturno dediščino, le ureditev in izgradnja tematskih poti je bila namenjena povezovanju tako kulturne dediščine kot naravnih vrednot. Podprtih je bilo 150 naložb, večinoma v obnovo objektov nepremične kulturne dediščine in spomenikov (128), urejenih pa je bilo tudi 13 zbirk in 9 tematskih poti. Med upravičenci so bili tudi posamezniki – lastniki kulturne dediščine na podeželju, ki tudi predstavljajo večino prejemnikov (88 od 150). Število in celotni

obseg naložb sta presegla načrtovane ciljne vrednosti, vendar so bile le-te v več spremembah PRP 2007-2013 precej znižane.

Pristop LEADER

Pristop LEADER se je v Sloveniji v obdobju 2007-2013 izvajal prvič, vendar sta trdno podlago za njegovo izvajanje predstavljala program Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi (CRPOV), ki se je izvajal od leta 1991, in Razvojni programi podeželja (RPP), ki so se izvajali od leta 2004 in v katere se je povezovalo več občin. Cilji izvajanja pristopa LEADER so bili oblikovani na podlagi izkušenj iz CRPOV in RPP, interesa in ciljnih skupin in priložnosti, ki so se kazale v času priprave programa. Kazalniki in njihove ciljne vrednosti se med izvajanjem niso spreminjali. Izvajanje pristopa LEADER se je začelo z zamikom, saj so bile Lokalne razvojne strategije (LRS) potrjene leta 2008 in 2009. Lokalne akcijske skupine (LAS) so bile zelo raznolike tako po strukturi članov kot po organizacijski obliki.

Ukrep 41 (411, 412, 413): Izvajanje lokalnih razvojnih strategij

Izvedenih je bilo 1.406 projektov, kar je več kot dvakrat več, kot je bilo načrtovano (650). Analiza projektov LAS je pokazala različne pristope k pripravi in izvedbi LRS. Povprečna vrednost odobrenih sredstev posameznim LAS je znašala slabih 880.000 EUR, vendar je večina LAS dobila nekoliko manjši znesek (srednja vrednost odobrenih sredstev je slabih 729.000 EUR). Odobrenih je bilo skupaj 1455 projektov, izplačanih pa nekoliko manj – 1406 projektov; do odstopov je prišlo večinoma zaradi težav pri zagotavljanju sredstev ali organizacijskih težav pri izvedbi projektov. Projekti so bili različno veliki in zahtevni, kar se je odražalo pri izplačilih; najmanjši izplačan znesek je bil 1.346,23 EUR, najvišji pa 329.651,85 EUR. Povprečno število projektov, ki jih je izvedel posamezen LAS, je bilo 44, vendar so bile med LAS velike razlike; večina LAS je imela manjše število projektov (srednja vrednost je 38 projektov). Obratno sorazmerna s številom projektov je bila vrednost odobrenih sredstev za posamezen projekt: pri LAS s številnimi projekti so bili le-ti manjši in finančno ter časovno manj zahtevni. Tako je bila na primer povprečna vrednost projektov LAS med Snežnikom in Nanosom, ki je imel odobrenih največ (93) projektov, dobrih 11.000 EUR, povprečna vrednost projektov Totega LAS-a, ki je imel odobrenih najmanj (18) projektov, pa dobrih 50.000 EUR.

Vsebina, velikost in druge značilnosti projektov odražajo pristop k delovanju LAS in pripravi LRS. Način izvajanja LRS je posamezen LAS izbral glede na potrebe in usposobljenost lokalnega okolja, posledica pa je bila velika raznolikost projektov med posameznimi LAS. Večina projektov je zastavljenih širše, interdisciplinarno, npr.:

- Povezovanje turizma z različnimi področji: kmetijstvom, varstvom kulturne dediščine in ohranjanjem narave (včasih več hkrati),
- Spodbujanje podjetništva in novih tržnih pristopov v kmetijstvu in lesarstvu,
- Kmetijstvo in zdravje (zdrava hrana).

Ukrep 421: Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja

Sodelovanje med LAS je bilo in ostaja dobro. LAS so si pogosto izmenjevali izkušnje ter se povezovali za namene skupnih predstavitev in nastopov, s čimer nadaljujejo še danes. Formalnega sodelovanja v obliki projektov sodelovanja, ki bi jih financirali iz ukrepa 421, pa je bilo izjemno malo – le 8 (4 na medregijski in 4 na mednarodni ravni), v katerih je sodelovalo 8 LAS. Glede na informacije, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji, imajo LAS tako projektne ideje kot potencialne partnerje (tudi mednarodne), a je bil način prijave in odobritve takih projektov prezapleten.

Ukrep 431: Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja

Ustanovljenih je bilo 33 LAS, ki so se oblikovale na podlagi predhodnih sodelovanj, regionalnih povezav in preferenc, tako da so tudi zelo različno strukturirani in pokrivajo različno velika območja. Kar 31 LAS je izšlo iz RPP, kar se odraža na strukturi in delovanju LAS, saj so kar 18 LAS upravljali RRA, en LAS pa občina. Med preostalimi LAS je imelo 11 upravljavcev status društva ali zadruga, pri 3 LAS pa je bil upravljavec Kmetijsko gozdarski zavod. Pristop k vodenju LAS in animaciji je bil tako raznolik, kot je bila raznolika struktura LAS.

Ugotovitve iz odgovorov na evalvacijska vprašanja

Prispevek PRP 2007-2013 k rasti gospodarstva na podeželju, ustvarjanju delovnih mest in konkurenčnosti kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja

Prispevek PRP 2007-2013 k rasti gospodarstva, ustvarjanju delovnih mest in konkurenčnosti kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja je bil ocenjen na podlagi poročil prejemnikov o učinkih naložb v okviru tistih ukrepov, ki so bili namenjeni povečevanju konkurenčnosti in diverzifikacije gospodarstva na podeželju, torej ukrepov prve osi (112, 113, 121, 122, 123, 125) in ukrepov 3. osi za diverzifikacijo (311 in 312). Izračunane vrednosti so podcenjene, saj poročil o doseženih ciljnih naložbah niso oddali vsi prejemniki, poleg tega bi za natančen izračun v skladu s Smernicami potrebovali tudi podatke kontrolne skupine in podatke potencialnih upravičencev, ki niso bili vključeni v ukrepe, a nanje vplivajo prejemniki PRP 2007-2013.

Eno od meril ekonomske rasti je bruto dodana vrednost (BDV) in izračun le te je pokazal, da se je s pomočjo navedenih ukrepov (112, 113, 121, 122, 123, 125, 311 in 312) BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali na ravni posameznega LAS. Podprte naložbe, izvedene v obdobju od leta 2007 do konca leta 2015 v okviru ukrepov, ki so podpirali samo kmetijsko in gozdarsko dejavnost, torej 112, 113, 121, 122, 125, so povečale BDV za 32.678.526,93 EUR. Za primerjavo navedimo, da je BDV celotnega sektorja kmetijstva, gozdarstva in ribištva na nacionalni ravni v letu 2014 znašala 709 mio EUR. Povečanje BDV v okviru ukrepa 123 k BDV v istem časovnem obdobju je bil večji in je znašal 74.449.304,06 EUR, vendar je njegov prispevek k BDV sektorja predelovalnih dejavnosti majhen, saj je bilo samo v letu 2014 v v sektorju predelovalnih dejavnosti na nacionalni ravni ustvarjene 7,44 milijard BDV. Zaključimo lahko, da je PRP 2007-2013 v obdobju izvajanja prispeval k ekonomski rasti v sektorju kmetijstva in gozdarstva, vendar je prispevek majhen. S podporo naložbam, ki je bila usmerjena v posodobitev, prestrukturiranje in prilagajanje je predvsem prispeval k izboljšanju pogojev za gospodarsko rast v vseh treh sektorjih, ki so predmet ukrepov 1. osi (kmetijstvo, gozdarstvo in živilstvo).

Poleg ekonomske rasti je eden od vidikov konkurenčnosti tudi produktivnost dela, ki jo PRP 2007-2013 tudi spremlja kot kazalnik vpliva »sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)«. Poročila zaključenih projektov ukrepov 1. osi kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Celotno povečanje je izračunano za vse ukrepe, ki so vplivali na spremembe BDV/PDM, medtem ko izračun po Smernicah EK ne zajema ukrepa 113 in LEADER. Izračun na podlagi poročil zaključenih naložb in projektov je pokazal, da je bilo ustvarjenih 1.157,20 polnovrednih delovnih moči (PDM) oziroma ekvivalentov polnega delovnega časa (PDČ). Na podlagi tega lahko produktivnost dela ocenimo na 23.388,40 EUR/PDM oz. PDČ.

Na nacionalni ravni se je produktivnost dela zaradi visokega padca gospodarske aktivnosti z začetkom krize leta 2009 zmanjšala kar za 6,1 %, nato pa se je počasi večala, razen leta 2012. Povečanje produktivnosti je bilo predvsem na račun zmanjšanja zaposlenosti in se je šele leta 2014 povečala na račun povečanja BDV, vendar še zmeraj ni na ravni pred gospodarsko krizo. Predelovalna industrija je bila eden od dveh sektorjev v Sloveniji, poleg gradbeništva, ki ga je kriza najbolj prizadela. Ukrep 123 je tako ponudil možnost podpore za prestrukturiranje in prilagoditev sektorja, ki je bil v krizi. Prejemniki tega ukrepa so najbolj povečali BDV/PDM in glede na vsebino in obseg naložb in delež ciljne skupine, ki je bil vključen, ocenjujemo, da je ukrep prispeval k posodobitvi predelovalnega sektorja, vendar v segmentu malih in srednje velikih podjetij. Zaradi številnih povezav (večkratnih prejemnikov) med ukrepom 123 in ukrepoma 121 in 112 je ukrep 123 dodatno prispeval k produktivnosti in predvsem k izrabi lokalnih virov.

Prispevek kmetijstva k produktivnosti slovenskega gospodarstva se je ves čas od začetka izvajanja PRP 2007-2013 povečeval. Poleg PRP 2007-2013 so nosilci kmetijskih gospodarstev prejeli tudi neposredna plačila iz I. stebra, vendar je zaradi dodeljevanja sredstev na podlagi naložb pri povečevanju prispevka k produktivnosti glavno vlogo podpornega mehanizma odigral PRP 2007-2013. PRP 2007-2013 je torej prispeval k povečevanju produktivnosti slovenskega gospodarstva nazaj na raven pred gospodarsko krizo, ki se je pričela leta 2008.

Glede na število ustvarjenih delovnih mest oziroma ocene, koliko polnovredne delovne moči (PDM) je bilo ustvarjene, je PRP 2007-2013 je predvsem prispeval k ohranitvi obstoječih delovnih mest in ne toliko k ustvarjanju zaposlitvenih možnosti, saj večinoma ni prispeval k novim zaposlitvam, ampak predvsem k povišani bruto dodani vrednosti in produktivnosti obstoječih zaposlitev. V okviru podprtih naložb in projektov 1., 3. in 4. osi je bilo ustvarjenih 1.157 PDM, kar je glede na število naložb in projektov relativno malo. Nove zaposlitvene možnosti so bile ustvarjene predvsem na majhnih kmetijah (ustvarile so se možnosti za polno zaposlitev in dohodek od kmetije za vsaj enega člana kmetijskega gospodarstva, namesto kmetovanja ob redni zaposlitvi) in z diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti. Program je pripomogel k izboljšanju pogojev za gospodarsko rast z ohranitvijo delovnih mest in posodobitvijo kmetijske proizvodnje, predelave ter gozdarstva.

Izvajanje PRP 2007-2013 je imelo še druge učinke na konkurenčnost in gospodarsko rast. V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je se za 35.637.481 EUR povečala vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti; ocena je podana na podlagi poročil prejemnikov ukrepa 132, ki je podprl vključevanje v sheme kakovosti, in skupin proizvajalcev, podprtih v okviru ukrepa 142. Ukrep 122 je povečal konkurenčnost gozdarskega sektorja in povečal varnost pri delu v gozdu. Komasačije v okviru ukrepa 125 so povečale velikost parcel v komasacijskih območjih zaradi česar je v času poročanja BDV na kmetijskih gospodarstvih na območjih komasacij ostal praktično enak, medtem ko se je v kmetijstvu na splošno po podatkih popisa kmetijstva med leti 2000 in 2010 znižal; ukrep je torej pripomogel k učinkovitosti in posledično konkurenčnosti.

Za izvajanje ukrepov, namenjenih izboljšanju konkurenčnosti (ukrepi 1. osi, ukrepa 311 in 312, pristop LEADER), je bilo načrtovanih 534.698.779,00 EUR, do konca izvajanja programa pa jih je bilo porabljenih 531.097.185,54 EUR. Od začetka izvajanja programa se je vrednost načrtovanih sredstev za ukrepe, ki so vplivali na konkurenčnost, zmanjšala za 37.392.402,00 EUR, največja odstopanja med prvotno načrtovanimi in porabljenimi sredstvi so bila opažena pri ukrepih 125, 113, 132, 123, 111, 312, 323, kjer so se načrtovana sredstva zmanjšala, in pri ukrepih 112 in 121, kjer so se načrtovana sredstva povečala. V času priprave PRP 2007-2013 je bilo ugotovljeno, da so na nizko konkurenčnost vplivali nizka izobrazbena in neugodna starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev, tako da je bilo povečanje sredstev za mlade prevzemnike (ukrep 112) dobrodošlo, zmanjšanje sredstev za usposabljanja (ukrep 111) pa je posredno v nasprotju z ugotovljenimi potrebami. Usposabljanja sicer ne vplivajo na formalno izobrazbeno strukturo oziroma stopnje izobrazbe, vendar izboljšujejo veščine in znanje, kar lahko prispeva h konkurenčnosti.

PRP 2007-2013 je prispeval k strukturnim spremembam kmetijskih gospodarstev, pri čemer je bil zaradi dolgoročnih učinkov zlasti pomemben ukrep 112, saj so mladi prevzemniki običajno gonilo prestrukturiranja, prilagoditev, inovativnosti in uvajanja novih tehnologij; v ta ukrep je bilo vključenih približno 4 % vseh kmetijskih gospodarstev. Glede na statistične podatke se povprečna velikost kmetijskih gospodarstev večja, njihovo število pa se zmanjšuje, nižja se povprečna starost nosilcev kmetijskih gospodarstev in viša povprečna izobrazbena struktura. Kolikšen delež teh sprememb na nacionalni ravni lahko pripišemo PRP 2007-2013, na podlagi dostopnih podatkov ni bilo mogoče natančno oceniti.

Prispevek PRP 2007-2013 k izboljšanju naravnih virov in krajine

Varovanju in izboljšanju naravnih virov in krajine, vključno z biotsko raznovrstnostjo ter kmetijstvom in gozdarstvom visoke naravne vrednosti, so bili namenjeni ukrepi 2. osi, za katere je bila namenjena približno polovica sredstev PRP 2007-2013, višina sredstev pa se je s spremembami PRP 2007-2013 še povečevala. Tako velik delež 2. osi v programu je sorazmeren z značilnostmi slovenskega podeželja, ki je poznano po velikem deležu območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, območij visoke naravne vrednosti in območij Natura 2000, ki so v veliki meri posledica naravnih značilnosti, predvsem hribovitosti, ki otežuje kmetovanje, a tudi družbenih značilnosti - razdrobljene lastniške strukture, značilne za Slovenijo, zaradi katere je krajina zelo mozaična in ima visoko biotsko raznovrstnost.

Vpliv PRP 2007-2013 na biotsko raznovrstnost ter kmetijstvo visoke naravne vrednosti se spremlja z indeksom ptic kmetijske krajine in oceno obsega območij z visoko naravno vrednostjo (tako imenovana območja HNV). Indeks ptic kmetijske krajine se spremlja na popisnih ploskvah, ki niso vezane na izvajanje ukrepov 2. osi, ampak so razporejene po celotni kmetijski krajini. Spremljanje indeksa ptic kmetijske krajine je leta 2015 pokazalo, da prihaja do strmega upada predvsem travniških vrst ptic in vrst ptic, katerih habitat so mejice. Podoben trend

upadanja imajo tudi sosednje države Italija, Avstrija in Madžarska ter številne druge evropske države. Upad populacij kaže kar 15 vrst ptic, med katerimi prevladujejo travniške vrste (od tega strm upad kažejo rjava penica, poljski škrlanec, grilček, prosnik, divja grlica, repnik), poleg tega pa je za 7 vrst ptic trend negotov. PRP 2007-2013 je sicer spodbujal ohranjanje biotske raznovrstnosti, vendar indeks ptic kmetijske krajine kaže znatno upadanje v primerjavi z izhodišnim letom, še posebej za travniške ptice. Indeks ptic kmetijske krajine kaže na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike (SKP), poleg tega na populacije ptic vplivajo tudi drugi dejavniki. Kolikšen je pri tem vpliv PRP 2007-2013, ni bilo mogoče natančno oceniti.

Obseg območij z visoko naravno vrednostjo (HNV) pokaže na razširjenost sistemov kmetovanja in gozdarstva visoke naravne vrednosti ter tradicionalnih kmetijskih krajin. Površina območij HNV je bila izračunana na podlagi podatkov iz evidence dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (v nadaljevanju: evidenca dejanske rabe) s pomočjo posodobljene metodologije, prilagojene natančnosti podatkov. Vrednosti površin HNV smo izračunali na podlagi evidence dejanske rabe za vsako leto izvajanja PRP 2007-2013 posebej in pri tem upoštevali, da izračun deleža za začetna leta ni enako natančen ter da se podatki o dejanski rabi ažurirajo v precej dolgih intervalih (vsake 3-4 leta). Vendar se je izkazalo, da je sprememba zajema dejanske rabe tal tako velika, da je vplivala na rezultat in se je navidezno območij HNV zelo povečeval. Zato je bila kot vrednost HNV opredeljena površina, izračunana na podlagi dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, objavljene leta 2012 (po večji spremembi zajema rabe leta 2011). Obseg površin HNV med letoma 2012 in 2014 se je malenkostno povečal in sicer za 2.754,94 ha oziroma dobrega pol odstotka. To je tudi sprememba vrednosti kazalnika vpliva, ki jo bomo upoštevali pri celotnem vrednotenju. Na nacionalni ravni je trend ohranjanja območij visoke naravne vrednosti stabilen, vendar lahko hitro pride do izgube HNV. Izkazalo pa se je, da ponekod na lokalni ravni prihaja do zmanjšanja travniških habitatov zaradi preoravanja v njivske površine.

S podatki o intenzivnosti obdelave travnikov bi lahko natančneje ocenili stopnjo ekstenzifikacije oziroma intenzifikacije (pogostejše oziroma obilnejše gnojenje, pogostejše košnje), a bi to bilo možno oceniti le na podlagi rednega monitoringa mreže travniških površin. Prostorska primerjava kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) in območij HNV je pokazala, da KZU predstavljajo 80 do 85 % območij HNV. V ukrepe 2. osi je bilo vključenih približno polovica površin območij HNV, deleža KZU na območjih HNV, ki jih uporabljajo prejemniki, vključeni v vse ukrepe PRP 2007-2013, pa ni bilo mogoče natančno oceniti. Ukrepi 2. osi imajo pomembno vlogo pri ohranjanju območij HNV, saj bi brez podpore v območjih OMD prihajalo do opuščanja kmetijske rabe. Medtem prihaja tudi do obratnega trenda, saj je primerjava dejanske rabe in vključenosti v ukrepe 211, 212 in podukrepe ukrepa 214, ki prispevajo k biotski pestrosti, namreč pokazala, da je bilo med leti 2007 in 2014 očiščenih 2.212,22 ha zaraščenih površin.

PRP 2007-2013 je bil z določenimi podukrepi ukrepa 214 usmerjen v varovanje in izboljšanje stanja vodnih virov. Sem sodijo vsi podukrepi III. skupine ter podukrepi za integrirano kmetijstvo, ekološko kmetijstvo in ohranjanje travniških habitatov. Poleg tega so prejemniki zavezani k izpolnjevanju pogoja navzkrižne skladnosti, tako kot vsi ostali prejemniki sredstev SKP, vključno s prejemniki plačil I. osi.

Podukrepi KOP (ukrep 214), ki prispevajo k zmanjšanju vnosa nitratov in fitofarmacevtskih sredstev v vode, so se v povprečju izvajali na 91.794,26 ha kmetijskih površin, kar predstavlja 19,12 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (preračunano na povprečje KZU v letih 2007-2013 po podatkih SURS). Ocenjeno je bilo, da se je vnos nitratov na območju izvajanja teh podukrepov zaradi njihovih zahtev in navzkrižne skladnosti zmanjšal za pribl. 2 % na območjih OMD in pribl. 15 – 20 % na območjih izven OMD, kjer je možno intenzivno kmetijstvo. Večino območja izven OMD večinoma tvorijo vodovarstvena območja, zato lahko enako oceno uporabimo tudi za zmanjšanje vnosa na vodovarstvenih območjih. Glede na obseg površin, vključenih v podukrepe za zmanjšanje vplivov na vode na posameznih vodnih telesih, lahko ocenimo, da je bil s tem zmanjšan vnos za 3,75 - 5 % na vodnem telesu Murska kotlina, 1,8 – 2,4 % na vodnih telesih Dravske kotline in zahodnih Slovenskih Goric, na ostalih vodnih telesih pa veliko manj, za manj kot odstotek. Prispevek je verjetno nekoliko manjši, saj so nekateri prejemniki že pred vstopom v ukrep izpolnjevali pogoje navzkrižne skladnosti. Neposrednega prispevka izvajanja podukrepov, ki prispevajo h kakovosti vode, k sami kakovosti vode pa ni bilo mogoče oceniti, saj merilna mreža spremljanja stanja podzemnih voda nima dovolj velikega prekrivanja z izvajanjem podukrepov. Statistično značilni trendi koncentracij onesnaževal v vodnih telesih podzemne vode v obdobju od leta 1998 do leta 2014 kažejo, da koncentracije nitratov in vsota pesticidov upadajo.

Nekateri ukrepi so bili usmerjeni v izboljšanje rabe vode v kmetijstvu in upravljanju vodnih virov, bodisi z naložbami v namakalne sisteme (ukrep 125, kot del podprtih naložb pa tudi ukrepa 112 in 121) ali z naložbami v tehnologije za zmanjšanje porabe vode in zmanjšanje emisij odpadnih vod (ukrep 123). Ukrep 125 je pri izvajanju zaostajal za pričakovanji, saj je bilo odobrenih 9, izplačanih pa le 7 vlog za velike namakalne sisteme. Naložbe v namakalne sisteme v okviru ukrepa 125 so povečale obseg namakanih površin za 760,9 ha, kar pa je povečalo obstoječe namakane površine le za 20 – 28 % oziroma za le 0,64 % od ocenjenih potencialno primernih kmetijskih zemljišč za namakanje. Ukrep torej ni znatno prispeval k povečanju obsega namakanih kmetijskih zemljišč in s tem k prilagajanju na podnebne spremembe, ampak je prispeval tako, da je pripomogel k ureditvi postopkov pridobivanja dovoljenj in promoviral namakanje med potencialnimi deležniki in k večji učinkovitosti rabe vode za namakanje, boljšemu upravljanju in uporabi novih tehnologij. Posredni učinki tega bodo vidni šele v novem programskem obdobju. Podprtih naložb je sicer malo, vendar lahko služijo kot demonstracijski projekti za promocijo sodobnih namakalnih tehnologij, kar je zlasti pomembno za obnovo obstoječih velikih namakalnih sistemov. Možnost negativnih vplivov na izdatnost in obremenjenost vodnih virov je onemogočena v postopku pridobivanja vodnega dovoljenja, ki je pogoj za odobritev vloge v tem ukrepu. Naložbe v namakanje v okviru ukrepa 121 so bile veliko manjšega obsega, podobno je verjetno pri ukrepu 112, a zanj ni natančnejših podatkov (podatki o naložbah, ki jih izvedejo mladi prevzemniki, se ne zbirajo). Prejemniki ukrepa 123 so z naložbami v nove tehnologije in posodobitev tehnologij verjetno zmanjšali porabo vode in emisije odpadnih vod, vendar o tem ni natančnejših podatkov, odzivi na ankete pa kažejo, da se je za to odločilo kar nekaj prejemnikov.

Prispevek PRP 2007-2013 k blaženju podnebnih sprememb in rabi obnovljivih virov energije

PRP 2007-2013 je na različne načine podpiral naložbe, ki pripomorejo k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje, predvsem z določenimi tipi naložb v okviru ukrepov 1. osi. Viri toplogrednih plinov v kmetijstvu, gozdarstvu in živilskem sektorju, ki vplivajo na podnebne spremembe, so:

- Kmetijska pridelava, zlasti živinoreja. Ukrepi PRP 2007-2013 niso bili usmerjeni v zmanjševanje emisij iz kmetijske pridelave, posredno pa so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali k zmanjševanju s podporo ekstenzivnim oblikam kmetijstva (2. os).
- Uporaba tehnologije za pridelavo in predelavo, kamor sodi raba energentov za transport, ogrevanje in predelavo. Nekateri ukrepi so podpirali naložbe v obnovljive vire energije, ki so nadomestili porabo fosilnih goriv in s tem zmanjšali prispevek k podnebnim spremembam. Posredno so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali z naložbami v izboljšane tehnologije (1. os), ki so običajno tudi bolj energetske učinkovite (kar zmanjša emisije toplogrednih plinov), in zmanjšanju transportnih stroškov.

Ukrep 122, ki je podpiral povečanje konkurenčnosti gozdarstva, pa je po drugi strani vplival na funkcijo gozda kot ponora toplogrednih plinov. Prejemniki ukrepa 122 imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov, številni pa ponujajo gozdarske storitve (kot glavno dejavnost ali kot dopolnilno dejavnost), tako lahko ocenimo, da je ta ukrep vplival na izkoriščenost pribl. 15 % vseh slovenskih gozdov. Glede na obseg gozdov v Sloveniji in dejstvo, da produktivnost gozda ni sorazmerna z lesno zalogo, ampak je odvisna od sestave in produktivnosti gozda, ocenjujemo, da povečanje izkoriščanja gozdov, do katerega je prišlo na podlagi naložb ukrepa 122, ni zmanjšalo sposobnosti gozda kot ponora toplogrednih plinov in torej ni zmanjšalo vezave toplogrednih plinov v biomaso.

Največje prilagoditve podnebnim spremembam so bile financirane v okviru ukrepov 121 in 125 in sicer v obliki nakupa in postavitve mrež proti toči, naložb v namakalne sisteme in opremo ter naložb v nakup in postavitev rastlinjakov in pripadajočo opremo. Skupaj je bilo podprtih 767 takih naložb. PRP 2007-2013 je torej k prilagajanju na podnebne spremembe prispeval predvsem z naložbami za zaščito pred vremenskimi nepravilnostmi, namakanje, opremo za bolj učinkovito rabo vode ter večjo energetske učinkovitost ogrevanja in hlajenja.

Ukrepa 122 in 123 sta omogočila večje izkoriščanje gozdov, kar posredno vpliva na proizvodnjo lesne biomase in oskrbo trga z njo, saj so prejemniki ukrepa 122 povečali posek lesa, prejemniki ukrepa 123 pa so omogočili hitro in stroškovno učinkovito predelavo. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije in ocenah Inštituta za gozdarstvo je proizvodnja manj kakovostnega lesa (torej takega, ki se med drugim uporablja za biomaso oz. gorivo) po letu 2008 hitreje naraščala kot proizvodnja okroglega lesa, število sekalnikov se je od leta 2008 do 2011 povečalo za 97%, proizvodnja sekancev pa za 117 % (trend povečane proizvodnje, ki se je začel že leta

2004, je dodatno narasel). Takšen porast je posledica spremenjenih cen energentov, gospodarskih razmer in dostopnejših tehnologij, a deloma je tudi posledica naložb ukrepa 122 v kombinaciji z ukrepom 123 za nakup opreme za predelavo lesa.

Nekateri ukrepi (ukrepa 311, 312) so bili namensko usmerjeni v naložbe v obnovljive vire energije, medtem ko so bile naložbe v obnovljive vire energije v določenih ukrepih (ukrepi 122, 123, 112, 121) samo del širših naložb v kmetijsko gospodarstvo oziroma proizvodnjo. Za naložbe v obnovljive vire energije je bilo izplačanih 19.370.565,17 EUR, celotna vrednost naložb pa je bila 38.789.910,31 EUR. Količino energije, proizvedene s podprtimi naložbami v obnovljive vire energije, je bilo mogoče le grobo oceniti, saj so se namensko podatki o proizvedeni energiji v okviru podprtih investicij v obnovljive vire energije zbirali samo za ukrepa 311 in 312. Ocenjeno je bilo, da je bilo z naložbami v obnovljive vire energije proizvedenih 4.562.592 kWh energije v obliki elektrike, toplote ali soproizvodnje elektrike in toplote. Med prejemniki ukrepov 311 in 312, ki so pridobili podporo za naložbe v obnovljive vire energije, so prevladovala naložbe v sončne elektrarne. Podprte sončne elektrarne so skupaj proizvedle kar 3.540,76 MWh (77,60 %) vse energije in predstavljajo 99,39 % vse podprte nazivne moči. Primerjava s podatki na nacionalni ravni pokaže, da je v letu 2014 predstavljala nazivna moč sončnih elektrarn, podprtih z ukrepoma 311 in 312, kar 17,21 % celotne instalirane moči sončnih elektrarn v Sloveniji. Naložbe v sončne elektrarne v okviru izvajanja PRP 2007-2013 so torej znatno prispevale k celotni instalirani moči sončnih elektrarn v Sloveniji.

Končna ocena je, da so ukrepi PRP 2007-2013 pripomogli k povečanju rabe OVE z instaliranjem naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije. Ocenjena skupna proizvodnja energije iz podprtih obnovljivih virov energije je nizka glede na celotno porabo energije v Sloveniji, zato je vpliv na porabo fosilnih goriv, ki so glavni vir toplogrednih plinov, majhen. Torej je program z naložbami v obnovljive vire energije le v manjši meri prispeval k zmanjšanju vplivov na podnebne spremembe. Program pa je prispeval k dostopnosti obnovljivih virov energije, zlasti biomase, tako da lahko pričakujemo, da bo imel večji vpliv v srednjeročnem obdobju.

Količino emisij toplogrednih plinov, ki je bila zmanjšana zaradi tega, ker se je z naložbami v obnovljive vire energije zmanjšala poraba energije iz fosilnih goriv, smo ocenili s pomočjo programskega orodja - kalkulatorja emisij Urada Irske za obnovljivo energijo (Sustainable Energy Authority of Ireland¹). Izračun je pokazal, da so bile z naložbami v OVE emisije CO₂ zmanjšane za 6.280 – 7.050 t. Ocenili smo, da je prihranek energije zaradi večje energetske učinkovitosti naložb na ravni 5.000 do 10.000 MWh, kar je po grobi oceni s pomočjo kalkulatorja emisij zmanjšalo emisije CO₂ za 4.300 – 8.600 t. PRP 2007-2013 je torej z naložbami v energetske učinkovitost in obnovljive vire energije zmanjšal emisije CO₂ za 10.580 do 15.650 t; gre za grobo oceno, natančnost pa bi lahko povečali z natančnejšim poročanjem. To je le majhen del emisij CO₂ na nacionalni ravni, a je prispevek PRP 2007-2013 pomemben z vidika primerov dobre prakse, predstavitev novih tehnologij in vzpostavljanja zgleda.

Prispevek PRP 2007-2013 k gospodarski diverzifikaciji in kakovosti življenja

Diverzifikaciji in kakovosti življenja so bili namenjeni ukrepi 3. osi, h kakovosti življenja pa je prispeval tudi pristop LEADER. Ukrepi 311 je spodbujal razvoj nekmetijskih dejavnosti na kmetijah, pri čemer je bil v razpisih podan nabor možnih dejavnosti. Daleč največ vlog in zato tudi največ sredstev je bilo izplačanih na področju turizma in gostinstva ter za naložbe v obnovljive vire energije. Naložbe v turizmu in gostinstvu so imele tudi največjo celotno vrednost naložb, ki so z 42.558.086,12 EUR vseh naložb precej presegle vse ostale naložbe skupaj (26.051.934,70 EUR). Druge negostinske dejavnosti, čuvanje in nega živali ter proizvodnja strojev in naprav niso pritegnile niti enega uspešnega vlagatelja.

Z ukrepom 311 se je dvignil BDV iz nekmetijskih dejavnosti pri podprtih dejavnostih na 3.066.190,00 EUR, kar je za več kot še enkrat več kot je bilo načrtovano. Ciljna vrednost je bila presežena tudi za BDV/zaposlenega iz nekmetijske dejavnosti, ki je konec obdobja znašal 2.035 EUR (načrtovano 2.000 EUR).

¹ <http://seai.ie/>, verzija 501.

Anketa med prejemniki ukrepa 311 je pokazala, da se je 45% anketirancev že pred vključitvijo v ukrep ukvarjalo z dejavnostjo, kar 50% pa se jih je v ukrep vključilo zaradi svojih želja oziroma predlogov družinskih partnerjev.

Največji vpliv so naložbe v smislu povečanja PDM pokazale v turizmu in gostinstvu, kjer se je PDM povišal za 28,65 in v proizvodnji izven Priloge I, kjer se je PDM povečal za 19,3. Pri naložbah v turizmu in gostinstvo so se najbolj povečali tudi prihodki. Nosilci naložb iz ukrepa 311, ki so vlagali sredstva v turizem in gostinstvo in v OVE, so dosegli najboljši rezultat naložbe, saj so BDV/PDM povečali za 71,28% oziroma za 16,97%. To pomeni, da so poleg tega, da so povečali število zaposlenih in s tem stroške, uspešno prodajali svoje storitve oziroma proizvode in s tem dosegli pozitivno BDV/PDM.

V okviru ukrepa 312 je bilo največ naložb izvedenih v sektorjih proizvodnje kovinskih izdelkov, gostinstva in turizma in proizvodnje pohištva, kjer je bilo izplačanih za 28.398.378,12 EUR, medtem ko je v vse ostale dejavnosti bilo vloženih za tretjino manj sredstev (19.554.174,65 EUR). Največ prejemnikov je bilo moških (86,25% vlog in 84,62% sredstev.). Po starostnih razredih so bili najbolj uspešni prijavitelji med 30 in 49 leti, ki so skupaj prejeli 13.238.638,07 EUR ali 68,86% vseh sredstev. Najbolj se je prihodek povečal samostojnim podjetnikom, kjer je ta narasel za kar 101,35 %, sledijo pa jim gospodarske družbe. Glede na vrsto naložbe so prevladovala naložbe v nove stroje in opremo (305 vlog od 454), ki so tudi najuspešnejše, saj so taki prejemniki prihodke povečali za 92,00%. V naložbah v stroje in opremo je bilo tudi ustvarjenih največ delovnih mest, saj se je PDM pred in po naložbi povišal za 74,57%. Podpora ukrepa 312 je po informacijah, zbranih z anketo, dejansko vplivala na zaposlenost v podjetjih, saj je v 51,72% prejemnikov sredstev število zaposlenih večje kot pred naložbo, v 13,79% prejemnikov so podjetja stabilizirali, v 31,03% so podjetja okrepili, a še niso na novo zaposlovali, v 3,45% pa so podjetja s podporo šele ustanovili.

Z izvedbo ukrepov 311 in 312 je bila zvišana bruto dodana vrednost za skupaj 27.277.130 EUR.

Ukrepi 321, 322 in 323 so v različni meri vplivali na kakovost življenja. Ukrep 321 je bil omejen na Pomurje in se je izvedel v treh občinah, zato je njegov prispevek h kakovosti življenja na nacionalni ravni zelo majhen, a zelo velik in pomemben za lokalno skupnost in kakovost življenja prebivalcev podprtih območij. Naložbe v okviru ukrepa 322 so zelo pomembno prispevale h kakovosti življenja na podeželju. Z obnovo vaških jeter, skupnih površin in večnamenskih stavb skupnega pomena so znatno prispevale k ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti od gasilskih do turističnih in športnih društev, pevskih zborov ter za krepitev medgeneracijskega druženja. To prispeva k ohranjanju lokalnih tradicij in krepitev lokalne identitete. Ureditev športne infrastrukture pa omogoča aktivno preživljanje prostega časa in rekreacijo, kar je zlasti pomembno za ranljive skupine, kot so otroci in mladina ter starejši, poleg tega prispeva k možnostim športnega udejstvovanja na regionalni ravni in širše, npr. z lokalnimi ligami, izmenjavami in razvojem športnega turizma.

Ureditev kanalizacijskih sistemov in izboljšanje vodovodne infrastrukture v vaških jedrih ali delih naselij z neurejeno komunalno infrastrukturo prispeva k zmanjšanju zdravstvenih tveganj in onesnaževanja okolja. Projektov ureditve komunalne infrastrukture v sklopu »Naložbe ureditev infrastrukture in povezav v naseljih« je bilo 8 in zanje je bilo izplačanih za dober milijon EUR sredstev, vendar so bila v manjši meri dela na okoljski infrastrukturi izvedena tudi v okviru prenove vaških jeter (npr. v sklopu prenove trgov in ulic). Zelo pomemben vidik naložb je izboljšanje prometne varnosti z ureditvijo obcestne infrastrukture in kolesarskih stez, še posebej, ker omogoča varno pot v šolo in varen dostop starejših do storitev – otroci, mladi in starejši pa so ravno tiste družbene skupine, za katere je zaradi omejene dostopnosti z javnim prevozom razlika med življenjem na podeželju ali v mestu največja. Gradnja parkirišč pa lahko izboljša dostopnost storitev z osebnim vozilom za gibalno ovirane, v gručastih naseljih pa omogoči odpravo parkiranja na ozkih ulicah in tako izboljša prometno varnost.

Ukrep 322 je torej z ureditvijo različnih vrst javne infrastrukture in obnovo vaških jeter prispeval k izboljšanju kakovosti življenja na podeželskih območjih. Naložbe so bile izvedene v 475 krajih s skupno 389.037 prebivalci, kar predstavlja skoraj petino prebivalstva Slovenije.

Ukrep 323 je bil namenjen zlasti varstvu kulturne dediščine, eden od tematskih sklopov (urejanje tematskih poti) pa je bil namenjen tudi ohranjanju naravnih vrednot. V okviru ukrepa 323 je bilo tako financiranih le 5 projektov

ureditve tematskih poti, osredotočenih na naravne vrednote, 10 vlog pa je bilo zavrnjenih zaradi pomanjkanja sredstev, ki so bila na voljo za razpis. Števila obiskovalcev tematskih poti ni bilo mogoče ugotoviti, saj se podatki o tem ne zbirajo. Ureditve tematskih poti je pomembno učno orodje ter privlačna turistična zanimivost, vendar ta tip naložbe omogoči predvsem spoznavanje območja in naravnih vrednot in le posredno, z osveščanjem in usmerjanjem obiska, prispeva k upravljanju območij Natura 2000 in drugih območij visoke naravne vrednosti. Ukrep je torej zanemarljivo prispeval k trajnostnemu upravljanju in razvoju območij ohranjanja narave ter k ozaveščanju podeželskega prebivalstva o okolju.

Ukrep 323 je z naložbami v kulturno dediščino povečal privlačnost podeželskih območij tako za prebivalce kot za obiskovalce. Obnova objektov kulturne dediščine prispeva k urejenemu videzu naselij, kulturne krajine in kreipitvi skupne identitete, s tem pa tudi h kakovosti življenja na podeželju. K slednjemu prispeva tudi ohranjanje lokalne kulturne dediščine in možnost njene predstavitve v muzejih na prostem in razstavah zbirk etnološke dediščine. Muzeji in razstavljene zbirke predstavljajo velik učni potencial za lokalne šole, s čimer se lahko dodatno okrepi lokalna identiteta in poznavanje skupnosti, obenem pa ob zagotavljanju primerne dostopnosti (urnik, kontaktni podatki) predstavljajo tudi turistični potencial krajev.

Ukrep 323 je na nacionalni ravni predstavljal edini vir financiranja, dostopen lastnikom objektov kulturne dediščine, ne glede na velikost objekta, s katerim so si lahko pomagali pri obnovi, ki je zaradi zahtev ZVKDS (kulturnovarstveni pogoji/soglasja) in obveznosti glede uporabe materialov in tehnik običajno znatno višja kot pri ostalih objektih. Ukrep je tako mobiliziral posameznike – lastnike objektov kulturne dediščine, zato je bila več kot polovica vlagateljev (284 od 544) posameznikov – fizičnih oseb, dobra četrtina je bilo občin in slaba četrtina pravnih oseb z različnim statusom. Posamezniki – fizične osebe so tudi izvedli tri petine (88 od 150) izplačanih naložb, a jih je bilo tudi največ (prav tako tri petine) med vlagatelji, katerih vloge so bile zavrnjene zaradi pomanjkanja sredstev. Ukrep je zato zelo pomemben, saj se je pokazalo, da je mogoče z relativno malo sredstvi obnoviti večje število objektov kulturne dediščine.

Celotna vrednost obnove posameznega objekta kulturne dediščine je v povprečju znašala 106.975,90 EUR ob tem, da so stroški strokovne konzervatorske obnove večinoma znatno višji od običajne. Uspešnost na razpisih je bila nizka, saj je bilo izplačanih le 30,99 % prejetih vlog fizičnih oseb, 30,60 % prejetih vlog občin in 16,67 % prejetih vlog pravnih oseb. Glavni razlog je pomanjkanje sredstev, saj je bilo zaradi tega zavrnjenih kar 221 od 544 vlog, torej 40,62 % vseh prejetih vlog, od tega je bilo kar 59,73 % fizičnih oseb. Upoštevati pa je treba, da je bilo na začetku zanimanje za ta ukrep manjše in je zelo naraslo po povečanju stopnje sofinanciranja ter ob zaključku programskega obdobja. Zato je bilo na zadnjem razpisu tudi daleč največje število prejetih vlog ter zavrnjenih vlog. Naložbe v okviru ukrepa 323 so bile izvedene v 814 naseljih, ki imajo skupaj 204.878 prebivalcev. Ukrep je tako posredno prispeval h kakovosti življenja dobre desetine prebivalcev Slovenije.

Izvajanje pristopa LEADER in njegov prispevek k razvoju lokalnih zmogljivosti in lokalnega upravljanja

Pristop LEADER oziroma ukrep 41 je nadaljeval z vzpostavljanjem medsektorskih pristopov in promocijo sodelovanja za programe razvoja podeželja, ki so jih spodbujali že razvojni programi podeželja (RPP), predhodniki pristopa LEADER, ki so prav tako kot LEADER spodbujali pristop »od spodaj navzgor«. Pristop LEADER se je v programskem obdobju 2007-2013 v Sloveniji izvajal prvič, zato se bo uspeh LEADER v polnem obsegu pokazal šele v srednjeročnem obdobju. V tem programskem obdobju je bilo sodelovanje na ravni projektov sodelovanja (ukrep 421) še šibko in ni prišlo do trdnjših povezovanj med projektnimi partnerji, čeprav je raven sodelovanja na ravni izmenjave izkušenj in informacij zelo visoka. Prvič so bile oblikovane LAS in je bilo načrtovanje in odločanje z LRS preneseno na lokalno raven. Struktura članstva (v dveh tretjinah LAS so člani tudi občine) ter upravljavcev LAS (v skoraj polovici primerov so to razvojne agencije) je vplivala na pristop k izvajanju PRP 2007-2013, ki je izhajal iz preteklih programov, kar se je odrazilo z večjimi, bolj investicijsko usmerjenimi projekti pri tistih LAS, kjer so bile med nosilci projektov tudi občine in razvojne agencije. V takih primerih je bilo manj priložnosti za izvajanje projektov, ki bi krepili usposobljenost deležnikov.

Izvajanje lokalnih razvojnih strategij (LRS) je prispevalo k mobilizaciji endogenega razvojnega potenciala zlasti s krepitvijo povezovanja in usposobljenosti za izvajanje skupnih interdisciplinarnih projektov. LEADER je dokaj neposredno prispeval k lokalnemu načrtovanju razvoja že zato, ker so bile občine med člani večine (22 od 33)

LAS, tako da so sodelovale pri pripravi in izvajanju LRS ter pri izvedbi projektov. Tako je bil zagotovljen pretok informacij med LAS in lokalnimi oblastmi, po drugi strani pa je tako lahko prišlo do večje teže projektov, ki so v interesu občinske uprave: v takem primeru gre še vedno za lokalni razvoj, a je možnost razvoja dejansko »od spodaj navzgor« (kjer imajo večjo težo posamezniki, združenja, društva,...) zmanjšana. Poleg tega je LEADER povezal različne ciljne skupine in akterje, aktivne na podeželju. Vse projekte, ki so prinesli nove vsebine in nove pristope, lahko tudi štejemo za inovativne, vendar je še prezgodaj, da bi lahko ocenili, v kolikšni meri so prispevali k lokalnemu razvoju. Pregled projektov pokaže, da so nekateri projekti različnih LAS podobni; lahko rečemo, da gre za način prenosa izkušenj in prakse, prilagojene lokalnemu okolju.

Izvajanje pristopa LEADER je prispevalo k doseganju ciljev LRS in PRP 2007-2013 tako, da je prispeval k povečanju sposobnosti za izvedbo LEADER, vendar se bo usposobljenost pokazala šele v naslednjem programskem obdobju. S projekti sodelovanja (ukrep 421) je izvajanje pristopa LEADER v programskem obdobju 2007-2013 zanemarljivo malo prispevalo k doseganju enega ali več ciljev drugih prioritet, saj je bilo za znaten prispevek projektov sodelovanja premalo, a je izvajanje teh projektov pripomoglo k prenosu dobrih praks. LAS so s pomočjo projektov sicer zagotovili prenos dobrih praks iz drugih okolij, tudi iz tujine, a bi bilo možnosti za prenos dobre prakse še več, če bi bilo izvedenih več projektov sodelovanja. Informacije, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji nekaterih LAS kažejo, da je neformalnega sodelovanja med LAS veliko, vendar je omejeno na izmenjavo informacij, študijske obiske in manjše skupne aktivnosti.

Izvajanje pristopa LEADER je minimalno prispevalo k številu zaposlitev, ki izhajajo iz projektov/naložb skupnega pomena in povezovanja lokalnih deležnikov; ustvarjenih je bilo 62 novih delovnih mest. Podatki o projektih in anketa LAS kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti (srednja vrednost pri 11 LAS, ki so sodelovali v anketi, je 3 delovna mesta), v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, ki niso bila povezana z vodenjem LAS, so bila večinoma ustvarjena v okviru projektov na področju turizma, domače obrti/rokodelstev, trženja in medgeneracijskega druženja; gre za projekte na področjih, ki so ciljna področja večine LRS. Večina anketirancev (90 %) je prepričana, da so se ta delovna mesta ohranila. Glede na rezultate projektov je LEADER prispeval predvsem k razvoju storitev, ki bodo dolgoročno pripomogle k zaposlitvam, ter v določenih primerih k zaposljivosti sodelujočih in udeležencev aktivnosti projekta. LEADER bo torej imel dolgoročen, a posreden vpliv na nastanek novih delovnih mest, ki ga v okviru tega vrednotenja ni bilo mogoče oceniti.

Nekateri projekti so spodbujali razvoj podjetništva na podeželju; teh je bilo relativno malo in jih niso izvajali vsi LAS. Po podatkih, zbranih z anketo, so bili ti projekti usmerjeni v manjše število udeležencev (povprečno 140), a so bili tudi tematsko bolj osredotočeni in namenjeni pridobivanju specifičnih znanj. Po mnenju anketirancev so taki projekti privedli do podjetniških izboljšav, kot npr.: uvajanje novih izdelkov na trg, povezovanje za skupno trženje kmetijskih izdelkov, urejenost proizvodnih in prodajnih prostorov,... Polovica LAS, sodelujočih v anketi je menila, da so nekateri udeleženci takih izobraževanj postali uspešni podjetniki začetniki, vendar ni na voljo natančnejših informacij, koliko jih je. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so projekti za spodbujanje podjetništva šele pomagali graditi osnovna znanja in veščine ter da se bo njihov vpliv pokazal šele v prihodnjem programskem obdobju.

Pristop LEADER se je izvajal interdisciplinarno, tako večine od odobrenih 1455 projektov (dejansko zaključenih je bilo 1.406), ki so se izvajali, ni bilo mogoče primerjalno uvrstiti v katerega od ukrepov prvih treh osi. Daleč največ projektov mogoče uvrstiti v ukrepa 322 (120 projektov) in 323 (111 projektov), kar je tudi posledica tega, da so nosilci LAS v skoraj polovici primerov razvojne agencije in da so pogosto člani LAS tudi občine, ki so zaradi zmožnosti zagotavljanja lastnih sredstev pogosto tudi med močnejše, bolj sposobne pripraviti in izvajati projekte kot drugi člani LAS.

Le pri redkih projektih se je razvilo partnerstvo, ki je prevzelo rezultate projekta in nadaljevalo z delom; kot primer je bilo v anketi navedeno oblikovanje turističnih produktov. Sodelovanje še ni na taki ravni, da bi prišlo tudi do tesnejšega povezovanja, pri katerem bi nastale nove organizacijske oblike (npr. skupno podjetje, društvo, zadruga), vendar je tako povezovanje mogoče pričakovati v naslednjem programskem obdobju.

Manjši del projektov je privedel do novih projektnih idej: v anketi sodelujoči predstavniki LAS so navedli, da je v povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS (povprečno število projektov posameznega LAS je bilo 44), vodilo k

novim projektnim idejam, od teh pa je le manjši del bil dejansko oblikovan v projekte in prijavljen na različne razpise za sofinanciranje; pri anketiranih predstavnikih LAS je v povprečju tak le en projekt. Več kot polovica anketiranih LAS je tak projekt izvedla (ali pa ga še bo izvedla) v okviru LEADER, v 2 primerih pa so projektni partnerji projektno idejo, oblikovano na podlagi izkušenj in rezultatov preteklih projektov, prijavili na razpise drugih Operativnih programov.

Sodelovanje med deležniki je po mnenju upravljavcev LAS dobro; anketa je pokazala, da se povezujejo med sabo za nadaljnje sodelovanje pri različnih aktivnostih, si izmenjujejo izkušnje in se medsebojno izobražujejo, pa tudi obveščajo o zanimivih vsebinah, aktivnostih in priložnostih. LAS objavljajo informacije v elektronskih novicah »LASnovice«, ki jih dvakrat mesečno pripravlja Društvo za razvoj slovenskega podeželja in ki so odprte tudi za druge deležnike. Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kakovostjo sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih. Po navedbi nekaterih LAS je bilo predvsem na začetku izvajanja LRS precej pripomb glede zahtevnosti prijav, poročanja in označevanja projektov, obenem pa je bil to tudi čas, ko so podobne pripombe imeli tudi LAS glede navodil in zahtev Organa upravljanja. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa LEADER (predavanja, predstavitve, ekskurzije) in po navedbah v intervjujih tudi pomagali prijaviteljem pri pripravi ustrezne dokumentacije za prijavo projektov. Kljub temu je vprašljiva prepoznavnost LAS med prebivalstvom na podeželju, saj so projekti jasno prepoznani, manj pa je poznana vloga in organiziranost LAS ter možnosti za vključitev. Po drugi plati pa so aktivni prebivalci podeželja, zlasti aktivni člani različnih društev in proaktivni kmetje dobro seznanjeni in se vključujejo v delovanje LAS v različnih oblikah.

Na podlagi navedenih informacij torej lahko sklepamo, da so ukrepi pristopa LEADER prispevali k izgradnji lokalnih zmogljivosti za zaposlovanje in diverzifikacijo s pomočjo pristopa LEADER, saj so razvijali usposobljenost za upravljanje, sodelovanje, prenos dobrih praks in zmogljivost članov LAS in njegovih partnerjev. Ukrepi so predvsem v tem programskem obdobju predvsem krepili usposobljenost in sodelovanje ter tako gradili potencial, ki lahko v prihodnjem programskem obdobju privede do zaposlitev in čvrstjšega sodelovanja med deležniki.

Stopnja doseganja ciljev iz programske strategije

Kazalniki vpliva, rezultata in učinka so omogočali spremljanje doseganja ciljev PRP 2007-2013 in so določeni v okviru skupnega okvirja za spremljanje in vrednotenje (CMEF – Common Monitoring and Evaluation Framework), ki omogoča primerljivost med državami članicami. Načrtovane ciljne vrednosti kazalnikov so se sproti prilagajale spremembam samega programa. Kazalniki vpliva kažejo doseganje ciljev na ravni celotnega programa in so prikazani v spodnji preglednici. Narasla je produktivnost dela, ki je na začetku programskega obdobja predstavljala eno resnejših ovir za hitrejši razvoj, ravno tako so bile uspešno dosežene ciljne vrednosti kazalnikov, ki so pomembni za ohranjanje okolja in trajnostni razvoj. Najmanj uspešna je bila Slovenija pri doseganju večjega števila delovnih mest, kjer ukrepi pogosto niso dosegli ciljev oziroma kazalnikov, ki so bili postavljeni. Deloma je na to vplivala gospodarska kriza, ki je leta 2008 povzročila poslabšanje vseh ekonomskih kazalnikov gospodarstva, vendar bi lahko bilo na ravni ukrepov bolj spodbujano podjetništvo in razvoj novih proizvodov in storitev, ki bi pripomogli k razvoju delovnih mest in zaposlovanje ter tako pomagali zmanjšati zaostanek, ki se je z gospodarsko krizo še povečal.

Preglednica 4: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Dosežena vrednost	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali, kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, ker ni na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 113, 121 in 123 in sicer le za tiste prejemnike, ki so poročali tako o BDV kot o PDM.	111, 112, 113
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Dosežena vrednost	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, standard kupne moči – PPS oziroma Purchasing Power Standard)	42 mrd EUR ²	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali v okviru ukrepov, ki prispevajo k gospodarski rasti, kažejo, da se je BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR. Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, 311 in 312, pri katerih so prejemniki poročali o BDV. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali vsaj posameznega LAS. Po podatkih Statističnega urada se je neto dodana vrednost v stalnih cenah preteklega leta zmanjšala z 257 mio EUR l. 2007 na 245,1 mio EUR l. 2015 ³ .	112
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142
			311, 312
			321, 322, 323
			41 (411, 412, 413)
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa (PDC)	2.755	914,72 PDM vendar pa je sprememba števila delovnih mest dejansko višja, saj so k povečanju števila delovnih mest prispevali tudi ukrepi 321, 322 in 323, vendar pri teh ukrepih PDM ni bilo mogoče oceniti. Poleg tega so k delovnim mestom prispevali tudi ukrepi 1. osi. Skupaj je bilo v ukrepih 1. in 3. osi, ki so spremljali spremembo PDM in o njej poročali (ukrepi 112, 113, 121, 123, 311, 312, 41) ustvarjenih 1.133,17 PDM.	311, 312
			321, 322, 323
Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)	50 % spremembe trenda	Indeks ptic kmetijske krajine je leta 2015 znašal 71,4% , kar pomeni, da gre za negativen trend in se je indeks zmanjšal za -28,6 % . Spremljanje indeksa kaže upadanje populacij določenih vrst, še posebej za travniške ptice. Vendar Indeks ptic kmetijske krajine kaže na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike, poleg tega vplivajo še drugi dejavniki.	211, 212
			214
Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)	+2.700 ha	Obseg površin visoke naravne vrednosti se je med leti 2011 in 2014 povečal za za 2.754,94 ha oziroma dobrega pol odstotka površin HNV. Uporabljeno je to časovno obdobje, ker je pri zajemu dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki je podlaga za izračun, prišlo do večjih sprememb, zaradi katerih je sprememba HNV v letih 2007-2014 navidezno zelo visoka (48.697,21 ha), a ni realna. Ciljna vrednost kazalnika je bila sicer dosežena, a se lahko trend hitro obrne.	211, 212
			214
Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)	Trend: zmanjšanje -4 kg/ha	Bruto bilanca hranil se je glede na podatke Statističnega urada Republike Slovenije zmanjšala za 3 kg/ha . K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214

² Vrednost, opredeljena v prilogi 2 PRP 2007-2013³ Komentar Ministrstva za finance decembra 2016 je bil, da je ciljna vrednost za gospodarsko rast izraženo v BDP bistveno previsoka, po njihovem mnenju jo je zato potrebno uskladiti s podatki UMAR. Praviloma bi moral biti v tem primeru uporabljen kazalnik BDV za kmetijstvo in prispevek ukrepov PRP 2007-2013 k BDV za kmetijstvo in s tem posledično tudi na BDP. Po podatkih UMAR iz jesenske napovedi gospodarskih gibanj 2016, je razvidno, da je dodana vrednost v letu 2015 za področje kmetijstva, gozdarstva in ribištva znašala 794,3 milijonov EUR, kar je za 168 milijonov EUR več v primerjavi z letom 2010.

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Dosežena vrednost	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
*Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)	-10 kg/ha	Po podatkih iz leta 2012 se je vnos hranil zmanjšal za 10 kg/ha , merjeno z vnosom dušika. K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214
Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)	Kmetijstvo: 0,5 kToe Gozdarstvo: 45 kToe	Številni ukrepi PRP 2007-2013 so prispevali k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov s pridobivanjem energije iz obnovljivih virov (ukrepi 311 in 312, pa tudi 121) ter zagotavljanju energenta – biomase (ukrepa 122 in 123, pa tudi 311 in 312). Ocenjeno je bilo, da so naložbe v pridobivanje energije iz obnovljivih virov prispevale k boju proti podnebnim spremembam z instaliranjem naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije, kar je 0,67 – 0,79 kToe.	214

Vir: Spletna stran MKGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, Statistični urad Republike Slovenije, Agencija RS za okolje, lastni izračuni Oikos

Kazalnike rezultata je Organ upravljanja ustrezno spremljal ves čas izvajanja programa, kot šibka točka spremljanja kazalnika rezultatov pa so se izkazali kazalniki, ki temeljijo na poročanju prejemnikov (bruto dodana vrednost in polnovredna delovna moč, dosežena s podprto naložbo), saj vsi prejemniki niso izpolnili obveznosti poročanja, tako da so ti kazalniki zelo verjetno podcenjeni.

Pregled doseganja ciljnih vrednosti kazalnikov učinka – torej kazalnikov za spremljanje ciljev po posameznih ukrepih pokaže, da je bila večina ukrepov uspešna pri doseganju ciljnih vrednosti kazalnikov; kjer ciljne vrednosti niso dosežene, so večinoma dokaj blizu ciljne vrednosti. Upoštevati pa je treba, da so se ciljne vrednosti kazalnikov občasno tudi spreminjale s spremembami PRP 2007-2013 in se tako prilagajale potrebam ciljnih skupin in stanju v sektorjih oziroma na podeželju. V potrjenem PRP 2007-2013 so bili cilji nekaterih ukrepov, zlasti ukrepov 1. osi, namenjenih usposabljanju in shemam kakovosti, zelo visoko zastavljeni, izkazalo pa se je, da je zanimanje ciljnih skupin manjše in administrativno breme sorazmerno veliko. Organ upravljanja je še pred pričetkom izvajanja PRP 2007-2013 in nato ob javnih razpisih spremembah programa izvajal aktivnosti za povečanje zanimanja, da bi tako dosegel večje vključevanje ciljnih skupin tudi v ukrepe, ki so imeli zaradi manjšega zanimanja šibko absorpcijo. Spremembe izvajanja PRP 2007-2013 so preusmerile sredstva iz manj uspešnih v tiste ukrepe, kjer je bilo veliko zanimanje ciljnih skupin, da bi tako omogočili boljše izvajanje programa. Vendar so bila sredstva preusmerjena tudi iz nekaterih ukrepov, za katere je bilo sicer prvotno manj, a nato veliko zanimanja, kot je ukrep 323. Tako se je povečal poudarek PRP 2007-2013 na ukrepih za konkurenčnost kmetijstva, gozdarstva in živilskega sektorja ter ukrepih 2. osi.

Zaključki in priporočila

Zaključki

Administrativni vidiki izvajanja PRP 2007-2013 so se med izvajanjem programa postopno izboljševali. Največji dosežek je bil prehod na elektronske vloge in elektronsko poročanje ter poenostavitev baze podatkov o prejemnikih podpore, ki omogoča enostavno in pregledno spremljanje izvajanja posameznih naložb oz. projektov ter celotnega programa. Večinoma so se tudi zmanjšali zamiki med roki za oddajo vloge, odobritvijo vloge in izplačili. Pri spremljanju in vrednotenju izvajanja programa je veliko težavo povzročilo **šibko poročanje prejemnikov o učinkih podprtih naložb**, saj je z delnimi podatki težko oceniti učinke programa.

Izvajanje PRP 2007-2013 je bilo treba **večkrat prilagoditi tako zaradi zunanjih kot tudi zaradi notranjih dejavnikov**; prilagajanje bi bilo lahko bolj uspešno z natančnejšim spremljanjem potreb ciljnih skupin in njihovega odziva na spremembe. **Struktura baz podatkov** o prejemnikih sredstev se je med izvajanjem PRP 2007-2013 zelo **poenostavila in tako olajšala spremljanje izvajanja naložb, ukrepov in celotnega programa.**

Za **ukrepe 1. osi** so podane naslednje ugotovitve:

- **Usposobljenost deležnikov v kmetijstvu in gozdarstvu** za načrtovanje razvoja je dokaj nizka, obenem pa so kmetijstvo, gozdarstvo in živilskopredelovalna industrija, podvrženi prostemu trgu, ki ponuja številne priložnosti in izzive.
- Ukrepi so nudili **podporo širokemu spektru prejemnikov**, kar je pomagalo pri ohranjanju dejavnosti večini prejemnikov, manj pa k povečanju konkurenčnosti. Kaže, da je bila podpora ukrepov 1. osi **pomembna in uspešna zlasti za srednje velike prejemnike**, ki želijo dalje razvijati svojo dejavnost, s podporo tistim z višjo dodano vrednostjo pa se bo povečal tudi učinek dodeljenih sredstev.
- **Priprava projektov namakanja** je naletela na številne **administrativne ovire, vendar so se te med izvajanjem PRP 2007-2013 zmanjševale**, saj so postopki pridobivanja vodnih dovoljenj postali bolj pregledni, vzpostavila se je tudi uspešna koordinacija različnih institucij, pristojnih za izdajo potrebnih mnenj, soglasij in odločb. Izvedba projektov je v tem programskem obdobju temeljila na občinah, ki so nekako lažje financirale in koordinirale pripravo in izvedbo projektov. Glede na to, da so pri pobudah za uvedbo namakalnih sistemov težave z zbiranjem soglasij in podpore potencialnih uporabnikov, obstaja tveganje za težave pri rabi namakalnih sistemov v prihodnje.

Za **ukrepe 2. osi** podajamo naslednje ugotovitve:

- Ukrepa **211 in 212 sta pripomogla k preprečevanju zaraščanja** in zmanjšanju zaraščenosti ter ohranjanju krajine.
- V programskem obdobju 2007-2013 se je izkazalo, da **razmerje med višino plačil in zahtevnostjo obveznosti KOP** v veliki meri vpliva na odločanje za izbor podukrepov, v katere so vstopali prejemniki.
- **Podukrepi III. skupine KOP** so se v preteklem programskem obdobju izvajali dokaj **razpršeno in zato težje dosegali zelene učinke**. Majhno sodelovanje v teh podukrepih je tudi posledica **relativno nizkih plačil** glede na stroge obveznosti, ki niso bila privlačna v primerjavi s plačili podukrepov I. in II. skupine.

Za **ukrepe 3. osi** so bile oblikovane naslednje ugotovitve:

- **Dopolnilne dejavnosti na kmetijah prinašajo dodatne in stabilne prihodke** in tako pripomorejo k ekonomski stabilnosti kmetijskega gospodarstva. Za njihovo trajnost in kakovostno delovanje po zaključku financiranja pa so pri večini dopolnilnih dejavnosti (izjema je morda izraba obnovljivih virov energije) potrebne dodatne veščine na področju trženja, zagotavljanja kakovosti, knjigovodstva ipd.
- Možnost diverzifikacije in podjetništva na podeželju je bila pomembna tudi zaradi gospodarske krize, ki je zmanjšala razpoložljivost delovnih mest na splošno.
- PRP 2007-2013 je podporo za diverzifikacijo **omejil na določene nekmetske dejavnosti ter dejavnosti mikropodjetij**. S tem se je do neke mere omejilo možnosti podpore in izločilo tudi dejavnosti, ki so zelo nišne in bi lahko bile uspešne, če je zanje povpraševanje ne le v lokalnem, ampak tudi širšem prostoru.
- **Ukrepi 3. osi, usmerjeni v zagotavljanje kakovosti življenja, so bili v preteklem programskem obdobju zelo uspešni in so krepili lokalne skupnosti**. V PRP 2014-2020 se taki ukrepi ne izvajajo več, možnost za podobne projekte, kot so bili projekti, financirani v okviru ukrepov 322 in 323 bo predvsem v okviru pristopa LEADER in CLLD.

Naslednje ugotovitve zajemajo **pristop LEADER**:

- Pristop LEADER se je izvajal prvič, zato je bilo **nekaj začetniških težav, vendar se je izvajanje izboljšalo**.
- **LAS so zelo raznoliki** tako po organizaciji kot po ciljih, pristopu in članstvu. LAS so bile dokaj zaprt krog deležnikov, širšemu krogu prebivalcev podeželja pa ni bilo dovolj dobro znano, kako se lahko vključijo in sodelujejo. Taka situacija ni značilna samo za Slovenijo, a ni v duhu pristopa LEADER, ki naj bi bil odprt za širok krog deležnikov – bodisi z njihovim aktivnim vključevanjem v delovanje LAS bodisi z vedno novimi pristopi k izvajanju aktivnosti, da se vključi čim širši krog prebivalcev podeželja.
- **Občine in regionalne razvojne agencije** so imele nesorazmerno veliko vlogo kot člani LAS oziroma upravljavci LAS.
- V okviru Lokalnih razvojnih strategij se je izvajalo **različno število projektov, večina jih je bila interdisciplinarnih** s področja turizma na podeželju, spodbujanja podjetništva ter kmetijstva in zdravja. V preteklem programskem obdobju je bilo precej projektov, ki so bili predvsem infrastrukturne narave.

Priporočila

Za **izboljšanje administrativnih vidikov** je treba zagotoviti, da se skrajša rok za izdajo odločb, saj to lahko znatno vpliva na izvedljivost in ekonomsko uspešnost naložb in celotno delovanje prejemnika, ki na čas izvedbe veže tudi lastna sredstva in jih zato ne more uporabiti za druge aktivnosti ali pa ga prezgodaj bremenijo kreditne obveznosti. Zato naj se nadaljuje z okvirno napovedjo časa objave javnih razpisov, čim prej vnaprej opredeli in objavi obvezna dokazila, da bi se lahko upravičenci primerno pripravili, in v primeru zamikov pri objavi odločitev o izboru dopustiti možnost prijave na naslednje razpise z uporabo dokumentacije, posredovane s predhodno vlogo.

Zagotoviti je treba redno in kakovostnejše poročanje prejemnikov, na primer kot obveznost prejemnika, potrjeno z opredelitvijo v vlogi in odločbi; predlagamo proaktivni pristop in sankcije le v skrajnem primeru. Predvsem je treba zagotoviti, da bodo poročali vsi prejemniki in to kakovostno in v skladu z navodili. Napake pri poročanju zaradi neizkušenosti ali neznanja je mogoče odpraviti z izvajanjem usposabljanja za poročanje, ki naj bo tudi pogoj za izplačila, možnosti vračila (vsaj dela) sredstev ter obvezo ponovne udeležbe na usposabljanjih v primeru ugotovljenih napak pri poročanju. Predlagamo tudi uvedbo možnosti kratkega opisnega poročanja (poleg zahtevanih kazalnikov), s katerim bi zbrali vsebinske informacije, ki bi jih lahko AKTRP in Organ upravljanja koristno uporabilaza izboljšanje izvajanja ukrepov. Koristno je zagotoviti vključitev dovolj velikega števila upravičencev v FADN, še preden se začnejo vključevati v ukrepe – torej vključitev dodatnih, potencialnih prejemnikov sredstev (ne pa večanje vzorca za poročanje Evropski komisiji), ki po vključitvi v ukrep le nadaljujejo z že vzpostavljenim poročanjem. Na ta način bo zagotovljeno spremljanje stanja pred naložbo in po njej, s čimer bi se izognili vplivu pričakovanja rezultatov odobrene naložbe na podatke FADN in zagotovili informacije o stanju pred naložbo ter omogočili uporabo podatkov za natančnejše spremljanje učinkov naložbe in omogočili uporabo določenih ekonometričnih metod, kot je GPSM. Poleg tega je treba v vlogah dodati obvezno opredelitev vrednosti kazalnikov, ki jih nameravajo prejemniki doseči v primeru odobritve vloge in v primeru, da bo vloga zavrnjena, saj bi s tem opredelili »kontrolni« podatek, ki bo omogočal uporabo več ekonometričnih metod za vrednotenje učinkov. Obveznikom je treba tudi nuditi pomoč pri poročanju in preverjati kakovost njihovih poročil, da se izboljša natančnost poročil in podatkov v njih.

Strukturo baz podatkov je možno še izboljšati, in sicer tako, da se zagotovi enoten način vpisa podatkov, preverjanje njihove **kakovosti in pravočasna odprava napak**. Zagotovi naj se tudi **povezljivost podatkov** o izvajanju vseh ukrepov, preko naslovov (EHIŠ) ali koordinat pa tudi z ostalimi bazami, pomembnimi za spremljanje in vrednotenje (npr. podatki ARSO). Povezljivost baz je pomembna za spremljanje učinkov in dejanskih vplivov ukrepov in celotnega programa ter za boljše načrtovanje, saj olajšajo primerjavo naložb in stanja različnih parametrov (stanja kmetijstva, stanja okolja ipd.).

Predlagamo, da se poleg rednega letnega spremljanja za potrebe poročanja **vsako leto podrobneje vsebinsko pregleda izvajanje določenega dela ukrepov** (izbere naj se jih sproti vsako leto) in preveri ustreznost glede značilnosti in usposobljenosti ciljnih skupin ter ciljev PRP 2014-2020. Pri tem se lahko uporabi različne metode, tudi fokusne skupine in ankete, kar bi Organu upravljanja zagotovilo ustrezne povratne informacije, na podlagi katerih bi lahko prilagodil izvajanje programa in tako povečal njegovo uspešnost in učinkovitost.

Oblikovati je treba **metodologijo za spremljanje kazalnika območij HNV**, ki bo bolj robustna in neodvisna od sprememb zajema podatkov. Predlagamo, da se metodologija vključuje kombiniranje podatkov o dejanski rabi (lahko na ravni GERK) in občasne popise (npr. na 3 leta) in pri tem izhaja iz popisnih ploskev, ki se uporabljajo za spremljanje indeksa ptic kmetijske krajine in za spremljanje populacij metuljev, ki se jim doda še ustrezno število ploskev, da bo zajeta kmetijska krajina cele Slovenije. Ob tem naj se organ upravljanja dogovori z ZRSVN glede možnosti vključevanja ugotovitev popisov habitatnih tipov in terenskih ogledov.

Za **ukrepe 1. osi** so podajamo naslednja priporočila:

- Treba je **okrepiti podjetniški način in podjetniške veščine**, ki bodo pripomogle h konkurenčnosti upravičencev. Sem sodi podpora razvoju podjetniških modelov in produktov, pridobivanje podjetniških veščin in podpora za razvoj novih načinov trženja. Na ta način bodo naložbe iz PRP pomagale ciljnim skupinam pri spremljanju razmer na trgih, jim pomagale pri načrtovanju, razvoju in izkoriščanju tržnih poti in podprle take organizacijske ukrepe (skupine proizvajalcev, organizacije proizvajalcev), ki bodo prinašale večje tržne deleže in prihodke. Potrebno je zagotoviti, da se bodo ukrepi naložb za konkurenčnost povezali z ukrepi za

povečanje usposobljenosti in razvoja podjetništva na vseh ravneh, kar bo pripomoglo k dolgoročni uspešnosti in trajnosti naložb.

- Zagotoviti je treba selektivno (s kriteriji za izbor) **podporo naložbam z višjo dodano vrednostjo**, v kmetijstvu v tiste sektorje, ki dosegajo višjo tržno vrednost in pri predelavi v tiste proizvode, ki imajo višjo dodano vrednost (npr. pohoščivo); izjema so lahko določeni proizvodi z nižjo dodano vrednostjo, ki pa so strateško pomembni (npr. za samooskrbo). Seveda pa je ukrepe treba oblikovati tako, da bodo primerni tudi za male nosilce, da bi z njimi razvijali tiste vsebine, ki nosijo primerne prihodke, s čimer bi okrepili podeželje, kakovost življenja in priložnosti za dolgoročni razvoj. Predvsem pa je potrebno podpirati vzpostavitev povezav med večjimi in manjšimi pridelovalci in predelovalci, tako za predelavo kot tudi za skupne nastope na tržiščih.
- Pri podpori za naložbe v namakanje je **smiselno posebej spodbuditi ureditev manjših namakalnih sistemov s pristopom "od spodaj navzgor"**, pri čemer pa naj se uporabniki dolgoročno zavežejo za sodelovanje pri rabi namakalnih sistemov in vnaprej opredelijo upravljanje.

Za **ukrepe 2. osi** podajamo naslednja priporočila:

- **Smiselno je usmeriti promocijo operacij in zahtev KOPOP v ciljna območja**, in sicer tako, da bi bil poudarek na pojasnilu prilagoditev, tehnologij, možnosti izvajanja vseh zahtev ipd., s čimer bi se zmanjšala osredotočenost na plačila in zmanjšala negotovost glede izvedljivosti vseh zahtev. Kjer so ciljna območja v zavarovanih območjih, naj se v promocijo vključijo tudi uprave zavarovanih območij, saj imajo pogoste in tesne stike s prebivalci in lahko tako pripomorejo k večji vključenosti v ukrep.
- Prejemniki plačil OMD so bili najštevilnejša skupina prejemnikov PRP 2007-2013, med katerimi so številni kmetovali v za ekološko kmetijstvo ugodnih pogojih. **Smiselno je med upravičenci OMD ciljno promovirati sodelovanje v drugih ukrepih PRP**, pri čemer je glede na naravne danosti območij OMD še posebej pomembna vključitev v KOPOP in ekološko kmetijstvo. Pri ciljni promociji med prejemniki plačil OMD je treba pozornost nameniti tako zahtevam operacij KOPOP kot tudi tehnološkim vidikom prilagoditev, da se bodo upravičenci lažje odločali in načrtovali.
- Organ upravljanja naj sproti na podlagi stopnje doseganja ciljev posameznih podukrepov **pretehta morebitne ovire in prilagodi izvajanje operacij in zahtev KOPOP**, pri čemer preveri in po potrebi prilagodi tudi višino plačil in omejitve. Prilagoditve so potrebne zaradi morebitnih spremenjenih gospodarskih razmer ter ugotovitev o primernosti zahtev.
- Za izvajanje KOPOP in doseganje želenih učinkov je koristno **povečati osveščenost prejemnikov za ciljne vsebine posameznih operacij in zahtev**. To bi se lahko doseglo z **motiviranjem prejemnikov za prostovoljno opazovanje sprememb** (in torej doseganja ciljev) tako, da bi jih usposobili za opazovanje ključnih znakov (indikatorskih vrst, prisotnosti določenega habitata) uspešnega izvajanja obveznosti podukrepa. S tem bi povečali razumevanje in motivacijo za izvajanje primerne kmetijske prakse. S takim pristopom bi obenem lahko pridobili osnovne informacije o povezavi med izvajanjem kmetijske prakse in posledicami za cilje posameznega podukrepa, ki jih je nato mogoče uporabiti za oblikovanje strokovnega spremljanja stanja (npr. izbira lokacij spremljanja, pristop spremljanja), preverjanje določenih kmetijskih praks in pravočasne prilagoditve pogojev izvajanja posameznih podukrepov za boljše doseganje ciljev.
- **Izmenjava izkušenj in dobre prakse** bi lahko znatno povečala uspešnost posameznih podukrepov, zato jo je treba zagotoviti na čim več načinov. Ciljna skupina so upravičenci in prejemniki ukrepa KOPOP, ki bi si v okviru določenih aktivnosti izmenjali izkušnje o vključevanju v ukrep, opremljanju in tehnologiji, s katerimi je mogoče zadostiti zahtevam in podobno. Z izmenjavo izkušenj si bodo predvsem olajšali delo in posledično spoštovanje zahtev. Aktivnosti je mogoče izvesti v okviru Mreže za podeželje in v povezavi z Zavodom RS za varstvo narave, Zavodom za gozdove Slovenije, posameznimi deležniki in njihovimi organizacijami, zavarovanimi območji in v okviru aktivnosti kmetijske svetovalne službe. Take aktivnosti se lahko izvajajo v sklopu izobraževanj ali pa samostojno, lahko se izvajajo s podporo PRP ali s podporo iz nacionalnih virov. Dodatno možnost predstavljajo projekti v okviru pristopa LEADER, ki bi bili namenjeni izmenjavi izkušenj, izobraževanju in osveščanju na tem področju.
- Za vsak podukrep naj se **vzpostavi kontrolna skupina oz. kontrolno območje, na katerem bo možno slediti učinkom izvajanja podukrepov**, torej spremljati razliko v stanju ključnih parametrov (npr. kakovosti tal, kakovosti vode, populacij ciljnih rastlinskih ali živalskih vrst) med površinami, vključenimi v posamezen podukrep, in okoliškimi površinami s konvencionalnim kmetovanjem, kar bo dalo podlago za odločanje o morebitnih prilagoditvah izvajanja podukrepov. Pri oblikovanju spremljanja učinkov naj Organ upravljanja

sodeluje z organi, pristojnimi za spremljanje stanja na določenih področjih, na primer ZRSVN (biotska raznovrstnost) in ARSO (kakovost voda).

Za **ukrepe 3. osi** so bila oblikovana naslednja priporočila:

- Podobno kot pri ukrepih 1. osi je **treba okrepiti podjetniški način in podjetniške veščine**, ki bodo pripomogle h konkurenčnosti upravičencev in uspešnejši diverzifikaciji. Potrebno je zagotoviti večjo usmeritev na vzpostavljanje dolgoročnih podjetniških modelov, ne le na enkratne naložbe. Zato je potrebno izvajati ukrepe (npr. ukrepe svetovanja, izobraževanja, sodelovanja,...) tako, da podpirajo celoten podjetniški proces od nastajanja podjetniške ideje, do razvoja modela, investicije, pa vse do trženja.
- Podporo za diverzifikacijo podeželskega gospodarstva je smiselno **odpreti za vse vrste dejavnosti** in kvečjemu s progresivnim točkovanjem podpreti tiste dejavnosti, za katere je večji interes ali potreba.
- V okviru spremljanja stanja ali vrednotenja naj se **preveri, ali LEADER in CLLD omogočata dovolj podpore projektom za kakovost življenja**, in preveri, ali bi bilo smiselno podpreti take projekte z dodatnimi ukrepi.
- Projekti, izvedeni v okviru 3. osi, so podobni nekaterim projektom izvedenim v okviru pristopa LEADER ali pa se nanje navezujejo. LEADER lahko s povezovanjem, sodelovanjem in delovanjem na širšem območju zagotovi naslednji korak uporabe rezultatov projektov (npr. skupno trženje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, dogodki v objektih kulturne dediščine, razvoj tradicionalnih obrti,...) in s tem prispeva k trajnosti projektov 3. osi. Zato je smiselno podpreti redno izmenjavo dobrih praks med prejemniki sredstev 3. osi in LAS v obliki usklajenih dogodkov na nacionalni ravni.

Za **pristop LEADER** podajamo naslednja priporočila:

- Promocijo pristopa LEADER bi bilo smiselno usmeriti v različne ciljne skupine, ki v preteklem programskem obdobju niso sodelovale. To je pomembno tudi zaradi drugačnega načina izvajanja in t.i. pristopa CLLD v novem programskem obdobju. V preteklem programskem obdobju so bile LAS dokaj zaprt krog deležnikov, širšemu krogu prebivalcev podeželja pa ni bilo dovolj dobro znano, kako se lahko vključijo in sodelujejo. Taka situacija ni značilna samo za Slovenijo, a ni v duhu pristopa LEADER, ki naj bi bil odprt za širok krog deležnikov – bodisi z njihovim aktivnim vključevanjem v delovanje LAS bodisi z vedno novimi pristopi k izvajanju aktivnosti, da se vključi čim širši krog prebivalcev podeželja. V programskem obdobju 2014-2020 bo več pozornosti treba posvetiti animaciji; LAS bodo imeli na voljo sredstva in širše možnosti (tudi zaradi CLLD), da pristop LEADER razširijo na nov krog ljudi, idej in virov.
- Enoten in enostaven sistem spremljanja in poročanja, ki bi ga uporabili vsi nosilci projektov, bi LAS omogočil enostavnejše in hitrejšo spremljanje izvajanja, predvsem pa učinkov projektov. Tako bi lažje sproti vrednotili, v kolikšni meri dosegajo cilje SLR, pa tudi poročanje Organu upravljanja bi bilo enostavnejše. Predlagamo, da se pripravi enoten sistem spremljanja za podatke, ki jih organ upravljanja potrebuje za spremljanje, poročanje in vrednotenje, sistem spremljanja uspešnosti doseganja ciljev SLR pa se prepusti samim LAS. LAS, ki so v preteklem obdobju izvedli samovrednotenje oziroma vrednotenje, imajo že nekaj izkušenj, na katerih lahko gradijo in koristno bi bilo, da bi jih posredovali tudi drugim LAS.
- Projekti, ki vsebujejo infrastrukturne vsebine oz. investicije, naj bodo vedno povezani z razvojem mehkih vsebin in/ali modela upravljanja infrastrukture, saj je smiselno zagotoviti njeno upravljanje, uporabo in vzdrževanje.
- Močno vlogo občin je treba omiliti z aktivnejšim sodelovanjem drugih partnerjev že na ravni priprave Strategije lokalnega razvoja. Sredstva LEADER lahko le dopolnjujejo lokalne vire financiranja s podporo projektom, ki jih oblikujejo lokalni prebivalci. Za vključevanje drugih partnerjev je ključno učinkovito komuniciranje in uporaba novih, bolj vključujočih načinov posredovanja informacij, ki bi bili posebej usmerjeni v ljudi in organizacije, ki še niso vključeni med dosedanje člane LAS oz. sodelujoče v projektih.
- V programskem obdobju 2007-2013 je le četrtina LAS pridobila izkušnje s projekti sodelovanja. Manjšim LAS primanjkuje izkušenj ter človeških in finančnih virov za takšne projekte. Organ upravljanja lahko pomaga izboljšati usposobljenost in interes LAS za projekte sodelovanja z informiranjem in podporo pri izmenjavi informacij in izkušenj, na primer s pomočjo Mreže za podeželje in sodelovanja deležnikov (LAS, ki imajo izkušnje s projekti sodelovanja, Društvo za razvoj podeželja ipd.) in informacij Evropske mreže za podeželje o primerih dobre prakse. Organ upravljanja naj poenostavi postopke za pripravo projektov sodelovanja, saj je interesa veliko, projekti pa bi povečali pretok znanja, stopnjo inovativnosti in razvoj dobre prakse.
- Smiselno je podporo usmeriti v projekte, ki podpirajo sodelovanje in skupno nastopanje lokalnih akterjev, zlasti iz civilne družbe. S tem bi se izognili financiranju tistih projektov, ki vključujejo ozek, zaprt krog akterjev, jih je mogoče financirati iz drugih virov oziroma so del delovanja občin in gospodarskih javnih služb.

Sodelovanje projektnih partnerjev v okviru LAS in sodelovanje v projektih sodelovanja z drugimi LAS krepitve mreženje in izmenjavo izkušenj.

1. Uvod

1.1 Namen poročila

Program razvoja podeželja 2007–2013 (v nadaljevanju: PRP 2007–2013; v preglednicah skrajšano PRP) je skupni programski dokument Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS) in Evropske komisije, ki predstavlja programsko osnovo za črpanje finančnih sredstev iz EKSRP. PRP 2007–2013 je odražal nacionalne prednostne naloge, ki jih je RS določila v skladu z Uredbo Sveta (ES) št. 1698/2005 in s strateškimi smernicami Skupnosti za razvoj podeželja v programskem obdobju 2007–2013. PRP 2007–2013 je bil potrjen z odločbo Evropske komisije septembra 2007, do 31. decembra 2015 pa je bil devetkrat spremenjen, zadnjič je EK spremembo potrdila 18. novembra 2015. V programskem obdobju 2007–2013 se je v okviru štirih prednostnih osi izvajalo 21 ukrepov.

Strateška osnova za PRP 2007–2013 je bil Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja⁴ (v nadaljevanju: NSN), ki opredeljuje prednostne naloge na področju politike razvoja podeželja, zasnovane v skladu s prednostnimi nalogami Skupnosti na področju politike razvoja podeželja in izhodišči, podanimi v 11. členu Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (v nadaljevanju: EKSRP).

Poročilo predstavlja dosedanje ugotovitve naknadnega vrednotenja PRP 2007-2013. Priprava poročila je temeljila na smernicah »Capturing the Success of Your RDP: Guidelines for the Ex Post Evaluation of 2007-2013 RDPs«, European Evaluation Network for Rural Development, junij 2014. Pričujoči dokument predstavlja osnutek končnega poročila naknadnega vrednotenja, ki bo po usklajevanju z naročnikom in deležniki uporabljen za pripravo končne verzije.

1.2 Zgradba poročila

Poročilo zajema vsebine, predlagane v smernicah za naknadno vrednotenje in temelji na strukturi končnega poročila, kot je določena v projektni nalogi. Vsebine so razdeljene po poglavjih, kot je prikazano v naslednji preglednici.

Preglednica 5: Zgradba poročila

Št.	Sklop	Vsebina
3	Vsebina vrednotenja	- Kratek povzetek osnovnih informacij o programu: s tem povezane nacionalne politike, družbene in gospodarske potrebe, ki spodbujajo pomoč, opredelitev upravičencev ali drugih ciljnih skupin - Opis postopka vrednotenja: kratek pregled nalog in pristojnosti, namen in področje uporabe vrednotenja - Kratek opis prejšnjih vrednotenj PRP 2007–2013
4	Metodološki pristop	- Razlaga izvedbe vrednotenja in uporabljenih metod - Opis ključnih izrazov skupnih in specifičnih vprašanj za vrednotenje, meril presoje in ciljnih ravni - Viri podatkov, tehnike zbiranja podatkov (vprašalniki, razgovori; velikost in merila za izbiro vzorcev ...); informacije o tem, kako se izračunajo kazalniki, da se ocenita kakovost in zanesljivost podatkov ter ugotovi morebitna pristranskost - Tehnike odgovarjanja na vprašanja za vrednotenje in oblikovanja sklepov - Težave ali omejitve metodološkega pristopa
5	Opis programa, ukrepov in proračuna	- Zgradba programa; opis prednostnih nalog in ukrepov - Intervencijska logika posameznega ukrepa - Izvajanje programa - Institucionalni okvir - Udeleženci - Proračun, predviden za celotno programsko obdobje - Dejanska poraba proračuna
6	Odgovori na vprašanja za vrednotenje	- Komentar kazalnikov glede na merila presoje in ciljne ravni, na katere se navezujejo vprašanja za vrednotenje - Komentar informacij iz javne statistike, posebnih raziskav/poizvedb ali drugih virov - Odgovori na skupna evalvacijska vprašanja - Odgovori na programsko specifična vprašanja določena s strani OU

⁴ Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007–2013. URL:

<http://www.program-podezelja.si/sl/prp-2007-2013/o-programu-razvoja-podezelja-2007-2013/dokumenti>

7	Zaključki in priporočila	- Stopnja doseganja ciljev iz programske strategije - Priporočila in predlogi, uporabni za izboljšanje PRP 2014-2020
8	Literatura in viri	

2. Vsebina vrednotenja

2.1 Osnovne informacije o programu

PRP 2007–2013 je program politike razvoja podeželja, financiran pretežno iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. PRP 2007-2013 pokriva celotno območje Republike Slovenije, ki je obravnavana kot država s "konvergenčnimi" cilji in je, ker je na ravni NUTS 2 ena regija, v celoti upravičena do pomoči v okviru teh ciljev.

Program je bil pripravljen na podlagi Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005 z dne 20. septembra 2005 o podpori za razvoj podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) in z njo povezanih uredb. Program zajema prednostne naloge, opredeljene na podlagi Nacionalnega strateškega načrta razvoja podeželja 2007–2013 (NSN 2007–2013) in je razdeljen na 21 ukrepov na štirih oseh. Z izvajanjem Programa razvoja podeželja naj bi dosegli vplive, predstavljene v naslednji preglednici. Program ima jasno določene kazalnike vpliva, rezultata in učinka; kazalniki rezultata in učinka so prikazani v okviru posameznih ukrepov v poglavju 5.

Preglednica 6: Pričakovani vplivi izvajanja

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	111, 112, 113 121, 122, 123, 125 132, 133, 142
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)	42 mrd EUR	112 121, 122, 123, 125 132, 133, 142 311, 312 321, 322, 323 41 (411, 412, 413)
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa	+2.755	311, 312 321, 322, 323 41 (411, 412, 413)
Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)	50 % spremembe trenda	211, 212 214
Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)	+2.700 ha	211, 212 214
Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)	Trend: zmanjšanje –4 kg/ha	214
*Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)	–10 kg/ha	214
Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)	Kmetijstvo: 0.5 kToe Gozdarstvo: 45 kToe	214

Vir: PRP 2007–2013, 9. sprememba

PRP 2007-2013 je sprva vseboval 20 ukrepov. Leta 2008 je Evropski svet potrdil Evropski načrt za oživitev gospodarstva (angl. European Economic Recovery Plan– EERP), ki je vseboval tudi podporo razvoju širokopasovnega interneta na podeželju in novih izzivov iz t.i. »zdravstvenega pregleda« stanja reforme SKP iz leta 2003 (angl. Health Check). Sloveniji je bilo v okviru Evropskega načrta za oživitev gospodarstva dodeljenih dodatnih 11.526.000 EUR sredstev iz EKSRP, zato je bil leta 2009 PRP 2007-2013 dodan še ukrep 321 – Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, katerega namen je bil razvoj širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij ter dostop do interneta na podeželju, večji del dodatnih sredstev pa je bil namenjen ukrepu 121-Posodabljanje kmetijskih gospodarstev.

Poleg spremembe na podlagi "zdravstvenega pregleda" in dodatnih sredstev, dodeljenih iz EKSRP v okviru Evropskega načrta za oživitev gospodarstva, je prihajalo do sprememb zaradi prilagajanja programa dejanskim

potrebam, spremembam zakonodaje, spremenjenim socio-ekonomskim razmeram po nastopu globalne ekonomske krize in podobno. PRP 2007-2013 je bil tako spremenjen devetkrat, nazadnje tik pred zaključkom izvedbe programa. V spodnji preglednici je predstavljena osnovna struktura programa - ukrepi po posameznih oseh in načrtovanih ter dejansko porabljenih sredstvih. Posamezni ukrepi in finančna struktura so podrobneje predstavljeni v poglavju 5. Ukrepi 131 se je izvajal le na začetku in izključno kot izplačilo obveznosti iz prejšnjega programskega obdobja, torej PRP 2004-2006, zato ga pri vrednotenju nismo podrobneje obravnavali.

Preglednica 7: Pregled osi in ukrepov PRP 2007-2013; prikaz načrtovanih sredstev temelji na 9. Spremembi PRP 2007-2013

Skupina ukrepov	Oznaka ukrepa	Ime ukrepa	Načrtovana sredstva (EUR)	Porabljena sredstva (EUR)
Ukrepi za dvig usposobljenosti in krepitev človeškega potenciala v kmetijstvu in gozdarstvu	111	Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju	1.997.223,00	1.997.223,16
	112	Pomoč mladim prevzemnikom kmetij	55.422.391,00	55.359.292,38
	113	Zgodnje upokojevanje kmetov	17.983.430,00	17.948.295,75
Ukrepi za prestrukturiranje fizičnega kapitala v kmetijstvu in gozdarstvu ter spodbujanje inovativnosti	121	Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	128.269.261,00	127.534.244,23
	122	Povečanje gospodarske vrednosti gozdov	23.210.157,00	23.122.967,92
	123	Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	83.325.891,00	83.260.014,49
	125	Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva	16.625.340,00	16.625.339,63
Ukrepi za izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov	131	Podpora izvajanju EU standardov na kmetijskih gospodarstvih	41.814.413,00	41.814.413,28
	132	Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane	559.714,00	559.464,67
	133	Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane	10.179.191,00	9.875.825,35
	142	Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev	642.800,00	638.049,84
Skupaj os 1 - Izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja			380.029.811,00	378.735.130,70
/	211	Plačila kmetom zaradi omejenih možnosti na gorskih območjih	271.971.562,00	271.966.334,23
	212	Plačila kmetom na območjih z omejenimi možnostmi, ki niso gorska območja	79.346.965,00	79.346.965,35
	214	Kmetijsko okoljska plačila	274.536.014,00	274.548.967,65
Skupaj os 2 - Izboljšanje okolja in podeželja			625.854.541,00	625.862.267,23
Ukrepi za diverzifikacijo podeželskega gospodarstva	311	Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti	29.190.162,00	28.453.643,11
	312	Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij	48.309.868,00	47.952.552,77
Ukrepi za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju	321	Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo	3.312.733,00	3.312.733,70
	322	Obnova in razvoj vasi	34.703.786,00	33.646.902,99
	323	Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja	8.392.414,00	8.264.787,99
Skupaj os 3 - Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva			123.908.963,00	121.630.620,56
/	41	Izvajanje lokalnih razvojnih strategij	25.332.236,00	25.537.142,81
	421	Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja	294.000,00	208.777,44
	431	Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja	5.133.769,00	4.985.514,03
Os 4 - LEADER			30.760.005,00	30.731.434,28
Tehnična pomoč			14.738.993,00	14.735.974,43
Skupaj PRP			1.175.292.313,00	1.171.695.427,20

Vir: MKGP in PRP 2007-2013, 9. sprememba

2.2 Nacionalne politike, povezane s programom

PRP 2007-2013 je zaradi svoje širine vsaj posredno povezan s širokim spektrom nacionalnih politik. Glede na cilje programa, načrtovanje in način izvajanja sta ključna dva sklopa politik:

- Politike na področju kmetijstva, gozdarstva, prehrane in razvoja podeželja,
- strukturno politiko Republike Slovenije, ki se financira iz Proračuna Republike Slovenije, Evropskega sklada za regionalni razvoj, Evropskega socialnega sklada in Kohezijskega sklada.

Organ upravljanja se je glede usklajenega izvajanja PRP 2007-2013 in programov strukturne politike (OP ROPI, OP RR, OP RČV – glej naslednjo preglednico) usklajeval z Organom upravljanja teh programov - s Službo Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (pred tem pa z njenimi predhodniki Ministrstvom RS za gospodarski razvoj in tehnologijo in Službo Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko) ter različnimi Posredniškimi telesi teh programov.

Preglednica 8: Ključni programski dokumenti nacionalnih politik, povezanih z izvajanjem PRP 2007-2013

Programski dokument	Komentar
Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo si hrano za jutri« (ReSURSKŽ) (Uradni list RS, št. 25/11)	Resolucija je nastala v po začetku izvajanja programa in nastopu globalne gospodarske krize. Predstavlja odgovor na izzive, s katerimi se sooča kmetijstvo v 21. stoletju in opredeljuje vizijo in cilje razvoja kmetijstva v Sloveniji do leta 2020, njeno izvajanje pa je bilo podprto s posebno strategijo za obdobje 2014-2020. Resolucija opredeljuje naslednje strateške cilje razvoja slovenskega kmetijstva in proizvodnje hrane: a) Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane. b) Povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva. c) Trajnostna raba proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin. č) Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami). Čeprav je bila Resolucija sprejeta nekako na sredini izvajanja programa, je z njim povezana, saj so izkušnje pri izvajanju PRP prispevale tudi k pripravi Resolucije, ugotovitve in usmeritve iz njene priprave pa so prispevale k zadnjim spremembam PRP.
Nacionalni gozdni program (Uradni list RS, št. 111/07)	Razlog za pripravo Nacionalnega gozdnega programa je bilo usklajevanje z drugimi nacionalnimi politikami in mednarodnimi zavezami ter s tem podati prispevek pomembnega segmenta strategije trajnostnega razvoja v državi. Temeljni cilji Nacionalnega gozdnega programa so: - Trajnostni razvoj gozda kot ekosistema v smislu njegove biotske raznovrstnosti ter vseh njegovih ekoloških, gospodarskih in socialnih funkcij. - Ohranitev in razvoj populacij prostoživečih živali in njihovega okolja. - Trajnostna raba vseh materialnih danosti gozda za lastnika, razvoj podeželja in vso družbo. - Trajnostno upravljanje z divjadjo. - Učinkovit sistem komuniciranja z lastniki gozdov in javnostmi, ki zagotavlja uspešno usmerjanje razvoja gozdov. - Ugodno javno-politično, zakonodajno in institucionalno okolje, ki bo podprlo trajnostno gospodarjenje z gozdovi in njihovo večnamensko rabo. Nacionalni gozdni program je bil upoštevan pri pripravi ukrepov PRP, povezanih z gozdarstvom.
Strategija prilagajanja Slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, 18. junij 2008	Namen strategije je zmanjšati tveganje in škodo na okolju in zdravju ljudi zaradi sedanjih in prihodnjih škodljivih učinkov podnebnih sprememb, in sicer na način, ki je stroškovno učinkovit ali izkorišča možne koristi. Strategiji je sledil Akcijski načrt za leto 2010 in 2011 s podrobneje opredeljenimi ukrepi in projekti. Strategija vsebuje pet temeljnih usmeritev: - krepitev zmogljivosti za obvladovanje prilagajanja kmetijstva in gozdarstva; - izobraževanje, ozaveščanje in svetovanje; - vzdrževanje in pridobivanje novega znanja na področju podnebnih sprememb in prilagajanja nanje; - ukrepi kmetijske in gozdarske politike ter spremembe obstoječih predpisov; - krepitev mednarodnega sodelovanja in partnerstva pri prilagajanju kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, zlasti v okviru EU. Strategija je bila sprejeta po začetku izvajanja PRP, vendar je relevantna z vidika izobraževanja in svetovanja v kmetijstvu in gozdarstvu, podpore pilotnim projektom in promocije dobrih praks.
Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013 (OP RR)	OP RR vsebuje določene ukrepe, ki so podobni ukrepom PRP, a so strogo razmejeni: gre predvsem za ukrepe 3. osi, kot so: 312-Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij, vzpostavljanje internet na območju belih lis v okviru ukrepa 321-Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo ter 322-Obnova in razvoj vasi. Razmejitvev je jasna in temelji na velikosti naselij in velikosti podprtih projektov, pri čemer OP RR namenja podporo večjim regionalno podprtim projektom, PRP pa manjšim projektom lokalnega pomena v manjših naseljih.
Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013 (OP RČV)	OP RČV je operativni program Evropskega socialnega sklada, ki vsebuje številne ukrepe za spodbujanje izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja. Vsebine so razmejene in se ne prekrivajo z vsebinami PRP, vendar je OP pomemben z vidika spodbujanja izobraževanja in izboljšanja zaposljivosti na podeželju, kar lahko posredno vpliva tudi na izvajanje določenih ukrepov PRP (npr. ukrep 312, LEADER).
Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007-2013 (OP ROPI)	OP ROPI zajema med drugim tudi ukrepe za izboljšanje prometne in komunalne infrastrukture, vendar v veliko večjem obsegu kot PRP in na ravni regij oziroma aglomeracij. OP ROPI je prispeval k vzpostavljanju regionalne infrastrukture, ki jo je moč na lokalni ravni dopolniti ali nadgraditi s pomočjo sredstev PRP (ukrep 322).

Vir: Oikos

2.3 Družbene in gospodarske potrebe, ki so spodbudile pomoč v okviru EKSRR

PRP 2007–2013 je bil oblikovan na podlagi zaznanih potreb na področju razvoja podeželja, kmetijstva, gozdarstva in živilskopredelovalne industrije. PRP 2007–2013 opredeljuje potrebe za intervencijo za vsako os posebej; le-te so povzete v naslednji preglednici.

Preglednica 9: Potrebe za intervencijo v okviru posameznih osi

Os	Ugotovljene potrebe
Os 1	Slovensko kmetijstvo in gozdarstvo po produktivnosti dela močno zaostajata, tako za povprečjem gospodarstva kot za povprečjem teh

Os	Ugotovljene potrebe
	dejavnosti v EU 25. Osnovni dejavniki, ki vplivajo na nizko konkurenčnost so: - nizka izobrazbena in neugodna starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev, kot dejavnik, ki zmanjšuje perspektivnost kmetovanja kot poklicne dejavnosti in zavira prestrukturiranje kmetijstva, - neugodna velikostna struktura kmetijskih gospodarstev, velika posestna razdrobljenost in slaba zemljiška infrastruktura kot dejavnik, ki zmanjšuje lastno investicijsko sposobnost gospodarstev in s tem otežuje prilagajanje na vedno ostrejšo okoljske, higienske in druge standarde, zmanjšuje inovativnost in možnost uvedbe novih ali boljših tehnologij in proizvodov ter s tem učinkovitost rabe proizvodnih dejavnikov v kmetijstvu in primarni predelavi, - nizka specializacija posameznih živilskopredelovalnih obratov, proizvodnja izdelkov z nizko dodano vrednostjo, - nezadostno izkoriščen potencial, ki izhaja iz ohranjenega naravnega okolja, razmeroma visoke kakovosti kmetijskih surovin, bogate prehranske in kulinarčne tradicije, vzpostavljenih higienskih standardov v proizvodnji hrane in geografske lokacije, - veliko število majhnih zasebnih lastnikov gozdov, ki so slabo opremljeni za delo v gozdu, premalo usposobljeni, kot dejavnik, ki ovira boljše izkoriščenost gospodarskega potenciala gozdov in uvajanje novih proizvodov, - premajhna vključenost gospodarstev in proizvodnje v sheme kakovosti, nizek delež tržnosti in neučinkovita tržna organiziranost proizvajalcev v okviru teh shem ter slaba seznanjenost potrošnikov s temi proizvodi, kot dejavniki, ki zavirajo dvig kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov in s tem rast dodane vrednosti v kmetijstvu in živilski industriji, Slovenija je zaradi naravnih danosti izjemno heterogeno območje. Na strukturo dejavnosti pa poleg naravnih danosti vplivajo še drugi dejavniki, kot so bližina trga, ekonomski položaj kmetijstva, starostna in izobrazbena struktura kmetov in nosilcev dejavnosti, ipd.
Os 2	Kmetijska zemljišča in gozdovi v Sloveniji pokrivajo skoraj 92% ozemlja in imajo pomembno okoljsko in prostorsko poselitveno funkcijo. Varovanje narave in okolja ima v Sloveniji splošno družbeno veljavo, kar se kaže tudi v relativno dobro ohranjenem in raznolikem okolju, ugodnem stanju vrst in habitatov ter ugodnih okoljskih razmerah za ekološko kmetovanje. Splošna zavezanost k ciljem varstva okolja se kaže tudi v dejstvu, da je v Sloveniji znaten del površine opredeljen kot ekološko pomembno območje. Ob tem pa se območja z visoko naravno vrednostjo večinoma nahajajo v marginalnih območjih in območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, kjer je gospodarjenje ekonomsko manj zanimivo. Opuščanje kmetovanja na teh območjih in zmanjševanje odprtega prostora bi predstavljalo okoljsko tveganje in potencialno izgubo kulturnih krajin z negativnimi posledicami na poseljenost podeželja. Onesnaženost tal, vode in zraka ter nevarnost za erozijo kot posledica intenzivnega kmetijstva se sicer v zadnjih letih ne povečuje, je pa celotno ozemlje Slovenije določeno kot za nitrato občutljivo območje.
Os 3	Podeželska območja v razvoju zaostajajo za urbanimi središči, kar jih izpostavlja večji nevarnosti depopulacije na eni strani in marginalizaciji na drugi strani, z negativnimi gospodarskimi, okoljskimi in socialnimi posledicami. Osnovni dejavniki, ki ovirajo hitrejši razvoj teh območij so: - omejene možnosti zaposlovanja in hkrati slabo izkoriščen delovni potencial na podeželju, pomanjkanje podjetniških veščin in upravljalvskih znanj kot dejavnik, ki ovira hitrejši razvoj podjetništva; - slabša razvitost infrastrukture v vaških naseljih ter premalo izkoriščene naravne in kulturne danosti kot dejavnik, ki zmanjšuje privlačnost vaškega okolja kot bivanjskega prostora in potenciala za razvoj drugih dejavnosti na podeželju, zlasti turizma.
Os 4	Zaostajanje podeželskih območij v razvoju in spremenjena vloga podeželskega prostora kažeta potrebo po izvajanju lokalnih razvojnih strategij, ki nastajajo po načelih LEADER: - natančno opredeljena podeželska območja, za katera so strategije izdelane, - izvajanje strategij prek lokalnih akcijskih skupin (javno-zasebna partnerstva), - pristop "od spodaj navzgor" pri izdelavi in izvedbi strategije, - večsektorska priprava in izvedba strategije, s čimer se dosega celovitost razvojne strategije, - inovativnost strategije (inovativnost pristopov, metod, proizvodov, projektov, trga ...), - izvajanje projektov sodelovanja in - povezovanje lokalnih partnerstev v mrežo. Lokalno prebivalstvo mora samo odločati o razvoju svojega okolja in razvojne ideje tudi uresničevati. Le tako je mogoče doseči učinkovit razvoj in izvajanje ukrepov ostalih treh osi na lokalni ravni.

Vir: PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 95, 134, 268, 285

2.4 Opredelitev upravičencev ali drugih ciljnih skupin

Ciljne skupine in upravičenci PRP 2007-2013 so bile natančno analizirane v okviru sprotnega vrednotenja v letu 2012, zato je opredelitev upravičencev in ciljnih skupin povzeta po dokumentu "Poročilo o sprotnem vrednotenju Programa razvoja podeželja 2007–2013 do konca leta 2011 - Primerjava ukrepov Programa razvoja podeželja s Kohezijsko politiko in Operativnim programom za razvoj ribištva v Republiki Sloveniji 2007-2013". Ciljne skupine PRP 2007-2013 je mogoče razdeliti v tri glavne ciljne skupine posameznike – prebivalce podeželja, gospodarske organizacije in druge organizacije. Ciljne skupine so podrobneje razčlenjene v naslednji preglednici, skupaj s prikazom ukrepov, v katerih so le-te tudi upravičenci in torej lahko pridobijo sofinanciranje iz tega ukrepa.

Preglednica 10: Pregled ciljnih skupin PRP 2007-2013

Podskupine	Značilnosti	Ukrepi, v katerih so upravičenci
Ciljna skupina: posamezniki – prebivalci podeželja		
zaposleni v podjetjih, ki se ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo, z gozdarstvom ali živilskopredelovalno dejavnostjo		Ukrep 111
lastniki, solastniki ali koncesionari ali najemniki predmeta podpore več kot 10 let		Ukrep 323
Kmetje - nosilci kmetijskih gospodarstev		Končni upravičenci ukrepa 111 Ukrep 112 (< 40 let) Ukrep 113 (> 57 let, < 63 let za ženske, 65 let za moške) Ukrep 121 Ukrep 123 Končni upravičenci ukrepa 125 Ukrep 132 Ukrepa 211 in 212, če se kmetijsko gospodarstvo nahaja v OMD

Podskupine	Značilnosti	Ukrepi, v katerih so upravičenci
		Ukrep 214, če kmetijsko gospodarstvo izpolnjuje pogoje posameznih podukrepov Ukrep 311
nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji (člani kmetijskih gospodinjstev)		Ukrep 311 Ukrep 123 – le v določenih primerih: če se ukvarjajo s predelavo kmetijskih proizvodov ali s predelavo lesa – prva stopnja predelave
Lastniki in solastniki gozdov		Končni upravičenci ukrepa 111 Ukrep 122
Samostojni podjetniki - posamezniki		Ukrep 121 Ukrep 122 Ukrep 123 Ukrep 132 Ukrep 311 Ukrep 312
Ciljna skupina: gospodarske organizacije		
Gospodarske družbe	Kmetijska gospodarstva	Ukrep 121 Ukrep 311
	lastniki ali solastniki zasebnih gozdov	Ukrep 122
	živliskopredelovalna mikropodjetja, majhna, srednje velika in velika podjetja (<750 zaposlenih ali < 200 mio EUR/leto)	Ukrep 123
	investitorji novega velikega namakalnega sistema	Ukrep 125
	skupina proizvajalcev	Ukrep 133 Ukrep 142
	Mikropodjetja	Ukrep 312
	najemniki, koncesionari objekta (kulturna dediščina)	Ukrep 323
Zadruga	Kmetijska gospodarstva	Ukrep 121 Ukrep 311
	lastniki ali solastniki zasebnih gozdov	Ukrep 122
	< 200 mio EUR/leto	Ukrep 123
	investitorji novega velikega namakalnega sistema	Ukrep 125
	skupina proizvajalcev	Ukrep 133 Ukrep 142
	Velikost mikropodjetja	Ukrep 312
	najemniki, koncesionari objekta (kulturna dediščina)	Ukrep 323
Zavodi	Javni zavodi	Ukrep 111
	Kmetijska gospodarstva	Ukrep 121 Ukrep 311
	lastniki ali solastniki zasebnih gozdov	Ukrep 122
	< 200 mio EUR/leto	Ukrep 123
	investitorji novega velikega namakalnega sistema	Ukrep 125
	skupina proizvajalcev	Ukrep 133 Ukrep 142
	Velikost mikropodjetja; samo veterinarstvo, izobraževanje, zdravstvo in socialno varstvo	Ukrep 312
	najemniki, koncesionari objekta (kulturna dediščina)	Ukrep 323
Agrarne in pašne skupnosti	planine v zasebni lasti za namen predelave mleka, ki so registrirane za to dejavnost	Ukrep 123
	Nosilci kmetijskih gospodarstev – planin	Ukrep 121
	Lastniki ali solastniki gozdov	Ukrep 122
	Ciljna skupina: druge organizacije	
Interesna združenja s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva	registrirani za izobraževanje, izpoplnjevanje in usposabljanje	Ukrep 111
	skupina proizvajalcev	Ukrep 133 Ukrep 142
Stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva	registrirani za izobraževanje, izpoplnjevanje in usposabljanje	Ukrep 111
	skupina proizvajalcev	Ukrep 133 Ukrep 142
	Združenja lastnikov gozdov	Ukrep 122
Izobraževalne organizacije	registrirani za izobraževanje, izpoplnjevanje in usposabljanje	Ukrep 111
	Kmetijska gospodarstva	Ukrep 121 Ukrep 311
	Lastniki ali solastniki zasebnih gozdov	Ukrep 122
	najemniki, koncesionari objekta (kulturna dediščina)	Ukrep 323
Raziskovalne organizacije	registrirani za izobraževanje, izpoplnjevanje in usposabljanje	Ukrep 111
	Kmetijska gospodarstva	Ukrep 121 Ukrep 311
	Lastniki ali solastniki zasebnih gozdov	Ukrep 122
	najemniki, koncesionari objekta (kulturna dediščina)	Ukrep 323

Podskupine	Značilnosti	Ukrepi, v katerih so upravičenci
Občine		Ukrep 125 Ukrep 321 Ukrep 322 Ukrep 323
Lokalne akcijske skupine		Ukrep 41 Ukrep 421 Ukrep 431

Vir: PRP 2007–2013, 9. sprememba

2.5 Opis postopka vrednotenja: kratek pregled nalog in pristojnosti, namen in področje uporabe vrednotenja

Uredba Sveta (ES) št. 1698/2005 v poglavju II zajema tudi določila za vrednotenje izvajanja programa in v 86. členu določa, da:

- se leta 2015 sprotno vrednotenje opravi v obliki ločenega poročila o naknadnem vrednotenju,
- da se s pomočjo naknadnega vrednotenja pregleda stopnja uporabe sredstev, uspešnost in učinkovitost programiranja EKSRP, njegov socialno-ekonomski vpliv in njegov vpliv na prednostne naloge Skupnosti,
- se vrednotenja nanašajo na cilje programa in stremijo k pridobivanju spoznanj o politiki razvoja podeželja ter prikažejo dejavnike, ki prispevajo k uspešnemu ali neuspešnemu izvajanju programov (tudi glede njihove trajnosti) in dobre prakse.

Naknadno vrednotenje izvaja neodvisni evalvator, podjetje Oikos, svetovanje za razvoj, d.o.o. s podizvajalci, ki je bilo izbrano na javnem razpisu za izvedbo naknadnega vrednotenja PRP 2007-2013. Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kot Organ upravljanja ter Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja kot Plačilna agencija pri vrednotenju sodelujeta s posredovanjem programskih dokumentov, informacij, podatkov in uporabnih kontaktov. Oblikovana je bila tudi Usmerjevalna skupina za vrednotenje, sestavljena iz predstavnikov Organa upravljanja in Plačilne agencije, ki spremlja izvajanje vrednotenja in podaja pripombe in predloge. Ob poteku vrednotenja Organ upravljanja poroča tudi Odboru za spremljanje, ki spremlja izvajanja celotnega PRP 2007-2013.

Izvedba PRP 2007-2013 je zaključena, zato bodo rezultati vrednotenja uporabni predvsem za izvajanje novega PRP 2014-2020 ter pripravo na oblikovanje programa za naslednje programsko obdobje, obdobje 2021-2027. Zaključki in priporočila vrednotenja namreč lahko pomagajo izboljšati izvajanje posameznih ukrepov PRP in jih usmeriti tako, da bodo pisani na kožo ciljnim skupinam in obenem učinkovito izvedeni.

2.6 Kratak opis prejšnjih vrednotenj PRP 2007–2013

2.6.1 Predhodno vrednotenje

Predhodno vrednotenje Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 je v letu 2006 izvedlo podjetje Orbicon v partnerstvu z Biotehniško fakulteto Univerze v Ljubljani. Zaradi nepopolnih informacij o stopnjah podpore za posamezen ukrep je bilo lahko opravljeno le delno vrednotenje. Poročilo o vrednotenju poleg tega izpostavlja težave s pomanjkanjem empiričnih dokazov za kvalitativno opredelitev problemov kmetijstva in razvoja podeželja, zato priporoča bolj usmerjene raziskave za utemeljevanje kvalitativnih ocen, zlasti na področju stanja okolja v povezavi s podeželjem in pregled ekonomskega stanja v gozdarstvu.

Vrednotenje je predlagalo dopolnitev opredelitve in izboljšanje hierarhije ciljev, ki bi opredeljevala splošne, specifične in operativne cilje za posamezne ukrepe. Vrednotenje je ugotovilo, da zasnova ukrepov v glavnem temelji na izkušnjah iz prejšnjega programskega obdobja (2004-2006) in še dodaja, da je tak pristop načeloma smiseln, vendar obstaja nevarnost, da se v novo programsko obdobje prenesejo tudi dosedanje pomanjklivosti ukrepov. Poročilo na več mestih ugotavlja, da bi se nekateri ukrepi verjetno lahko izvajali z manjšim vložkom javnih sredstev in da bi se dalo bistveno izboljšati horizontalne vsebine programa in razpravo o prednostnih nalogah s finančnega vidika. Vrednotenje je ugotovilo, da administrativna in izvedbena struktura programa ne bo povzročala večjih težav prihodnji politiki PRP 2007-2013. Vseeno pa za izboljšanje kakovosti programa, po prepričanju predhodnega vrednotenja, velja razmisliti o kritičnem pregledu obstoječih praks in razvoju preglednejših in učinkovitejših postopkov; ocenjeno je bilo, da bi to lahko povečalo absorpcijsko sposobnost programa. Vrednotenje ugotavlja, da med ukrepi ni dovolj razlikovanja in to zlasti navaja za neposredna plačila (OMD, okoljska plačila, plačila znotraj 1. stebra SKP). Podrobneje pa bi po mnenju vrednotenja bilo potrebno

analizirati skladnost med nekaterimi ukrepi 3. osi in ukrepi regionalne politike. Poročilo je predlagalo vrsto priporočil, na podlagi katerih je bila vrednotena različica programa izboljšana.

2.6.2 Vmesno vrednotenje

Vmesno vrednotenje PRP 2007-2013 je opravilo podjetje OIKOS skupaj z nemškim partnerjem Policy Research & Consultancy Bergs and Issa Partnership Co., Bad Soden. Vmesno vrednotenje je obsegalo analizo vplivov na cilje PRP 2007-2013, analizo izvajanja posameznih ukrepov, odgovore na evalvacijska vprašanja in pregled doseganja ciljnih vrednosti kazalnikov, vključno s kazalniki iz okoljskega poročila.

Vplivi programa na izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja: analiza razpoložljivih podatkov o izvajanju ukrepov do konca leta 2009 s t-testom je pokazala, da so imeli vsi ukrepi razen ukrepa 122 pozitiven vpliv na izračunano gospodarsko rast in produktivnost dela, vendar je bil dovolj velik, da je statistično značilen, le pri ukrepih 112 in 121 (gospodarska rast) ter 113 (produktivnost dela). Neto vpliv PRP 2007–2013 do konca leta 2009 je bil torej majhen, a pozitiven in je prispeval k vitalnosti podeželja. Izvajanje PRP 2007–2013 je v obdobju do konca leta 2009 predvsem blažilo padec gospodarske rasti.

Vplivi programa na izboljšanje okolja in podeželja: opazovanja in izračuni so pokazali, da je indeks ptic kmetijske krajine do konca leta 2009 rahlo upadel, vendar je časovno obdobje zbiranja podatkov prekratko, da bi bilo razvidno, ali gre le za začasen pojav (nihanje) ali za jasen trend. Podatki za populacije določenih vrst ptic kmetijske krajine, kot je npr. kosec, ki jih spremljajo že daljše obdobje, pa kažejo, da njihove populacije upadajo. Narejena je bila ocena s pomočjo kompozitnih indeksov za OMD območja in ločeno za preostala (»neOMD«) območja, rezultati z manjšo mero zanesljivosti kažejo, da je na popisnih ploskvah v OMD trend populacije ptic kmetijske krajine rahlo pozitiven, na popisnih ploskvah zunaj teh območij pa rahlo negativen, razlika je 8,4 %. Možno je, da izvajanje ukrepov 211 in 212 pozitivno vpliva na indeks ptic kmetijske krajine, a je razliko v pozitivnem trendu na OMD območjih mogoče pripisati tudi težjim pogojem za kmetovanje in posledično bolj ekstenzivnemu kmetovanju na tem območju. Površina območij visoke naravne vrednosti (HNV) se je z izhodiščne vrednosti 444.658 ha leta 2006 do leta 2009 zmanjšala za 2.937 ha oziroma za 0,7 %. Od vseh območij HNV v Sloveniji se jih 27,3 % (120.426 ha) nahaja na površinah, na katerih se izvajajo kmetijsko okoljska plačila oziroma posamezni podukrepi. Izvajanje kmetijsko okoljskih podukrepov torej prispeva k tvorbi oziroma ohranjanju malo več kot četrtine vseh območij HNV. Pozitivni vplivi na ohranjanje biotske pestrosti in območij visoke naravne vrednosti se kažejo predvsem lokalno in predvsem tam, kjer se izvajajo naravovarstveni podukrepi kmetijsko okoljskih plačil, vendar je obseg teh površin majhen, dejanski učinki pa niso sistematično spremljani.

O vplivu PRP 2007-2013 na zmanjšanje onesnaževanja voda z dušikom je možno sklepati na podlagi tistih ukrepov PRP 2007-2013, ki za izvajanje postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih mejnih vrednosti – to pa so vse površine kmetijsko okoljskih plačil (ukrep 214), na katerih so se izvajali podukrepi. Njihova skupna površina je znašala 11.383 ha oziroma 1,72 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2009. Na vseh preostalih kmetijskih površinah, vključenih v preostale ukrepe PRP 2007-2013 (vseh razen prej naštetih), izvedba PRP 2007-2013 ni imela dodatnega pozitivnega učinka na kakovost vode. Izvedba PRP 2007-2013 je sicer vplivala na zmanjšanje vnosa dušika, vendar je bil vpliv izvedbe na nacionalni ravni majhen zaradi majhnega obsega površin v ukrepih oziroma podukrepih PRP 2007-2013 s strožjimi omejitvami od zakonsko predpisanih mejnih vrednosti. Presežki dušika so se zmanjšali za 60 %, s 40 kg/ha v izhodiščnem letu 2006 na 24,3 kg/ha leta 2008 (za leto 2009 ni podatkov); ciljna vrednost kazalnika (zmanjšanje za 4 kg/ha) je bila tako že dosežena, a je treba opozoriti, da so nihanja med leti velika. V istem obdobju se je vnos hranil zmanjšal za 11 kg N/ha oziroma za dobrih 7 %. V obdobju 1992–2008 se je skupni vnos dušika na kmetijska zemljišča v Sloveniji zmanjšal za 17,1 % – s 84.266 ton N na 69.822 ton N – v povprečju torej za dober odstotek na leto. Glede na visok delež zmanjšanja vnosa dušika v obdobju od leta 2006 do konca leta 2009 verjetno lahko del tega zmanjšanja pripišemo vplivom izvajanja PRP 2007–2013, predvsem ukrepa 214, a je razlika lahko tudi posledica različne metodologije in zamika vpliva PRP 2004–2006.

V okviru PRP 2007–2013 se v Sloveniji kot zelo gozdmati državi ne izvajajo ukrepi politike razvoja podeželja EU, usmerjeni v pogozdovanje in ustvarjanje ponorov toplogrednih plinov (npr. ukrep 221). Ukrepi, ki jih spodbuja os 2, niso neposredno usmerjeni v zmanjševanje vplivov na podnebne spremembe, ampak k zmanjševanju vplivov na podnebne spremembe prispevajo posredno, prek ekstenzifikacije proizvodnje in bolj nadzorovanega gnojenja.

V okviru nekaterih ukrepov za spodbujanje konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva ter diverzifikacije podeželskega gospodarstva (ukrepi 123, 311, 312) PRP 2007–2013 spodbuja naložbe v obnovljive vire energije, kot so predelava biomase, manjši sistemi daljinskega ogrevanja na biomaso, naložbe v sončne elektrarne in male hidroelektrarne, ter s tem dodatno prispeva k zmanjšanju vplivov na podnebne spremembe.

Vplivi programa na kakovost življenja na podeželju in diverzifikacijo podeželskega gospodarstva: analiza razpoložljivih podatkov o izvajanju ukrepov do konca leta 2009 s t-testom je pokazala, da noben od ukrepov osi 3 ni imel statistično značilnega vpliva na rast BDV in ustvarjanje novih delovnih mest. PRP2007-2013 k rasti BDV prispeva predvsem z ukrepi osi 1 in le v manjši meri (približno šestina skupne vrednosti BDV) z ukrepi osi 3, vendar ti z dvigom BDV prispevajo h kakovosti življenja na podeželju in diverzifikaciji podeželskega gospodarstva. Rezultati izračunov BDV za ukrep 312 kažejo, da je PRP 2007–2013 v obdobju do konca leta 2009 blažil padec ekonomske rasti in s tem v sedanjih gospodarskih razmerah pomagal ohraniti kakovost življenja na podeželju in možnosti za diverzifikacijo. Nizko število novih zaposlitev v okviru naložb in projektov, podprtih s sredstvi PRP 2007–2013, je lahko posledica prvenstvene usmeritve upravičencev v izboljšanje produktivnosti in povečevanje dodane vrednosti, poleg tega pa je lahko posledica trenutne gospodarske krize; možno je, da so podprte naložbe pripomogle k ohranjanju delovnih mest na podeželju. Neto vpliv PRP 2007–2013 do konca leta 2009 je bil torej majhen in viden predvsem v ohranjanju delovnih mest in s tem ohranjanju kakovosti življenja na podeželju. Obdobje izvajanja, zajeto v analizi, je zelo kratko, saj so bili zaradi načina poročanja na voljo le podatki o projektih, zaključenih do konca let 2008. Večina projektov, financiranih v okviru ukrepov osi 3, traja več let, zato lahko pričakujemo, da se bodo vplivi PRP 2007–2013 jasneje pokazali šele v prihodnjih letih.

Pristop LEADER deluje kot podpora vsem ukrepom in aktivnosti v tem okviru bi lahko delovale kot generator novih projektov oziroma kot podpora preostalim ukrepom in bi lahko deloval kot nekakšna tehnična pomoč oziroma prvi korak k temu, da se z majhnimi projekti oblikujejo večje pobude in projekti. S pomočjo pristopa LEADER bi lahko izvedli povezovalne aktivnosti oziroma aktivnosti, ki imajo neko širšo javno korist, a obenem koristijo upravičencem drugih ukrepov (npr. označitev turističnih poti in ponudbe z vključitvijo ponudnikov dopolnilnih dejavnosti na kmetiji).

Povzetek zaključkov poročila: Izvajanje ukrepov je med sabo povezano predvsem prek točkovanj na razpisih, razen v nekaterih primerih (112, 113). Izvajanje ukrepov poteka torej dokaj ločeno, saj so nosilci ukrepov osredotočeni vsak na svoje ukrepe oziroma os. Povezovanje med ukrepi bi lahko spodbudilo tudi vključevanje večjega števila žensk, saj je sedaj večina prejemnikov moških. Z intenzivnejšim povezovanjem ukrepov bi lahko izvajanje in vplive PRP2007-2013 precej okrepi in jih usmerili v doseganje sinergij znotraj PRP 2007-2013. Ključne povezave so:

- povezava ukrepa 111 s praktično vsemi ukrepi, še posebej s 112 in ukrepi, povezanimi s shemami kakovosti (132, 133, 142);
- povezava ukrepa 112 s tistimi, ki lahko mladim prevzemnikom kmetij prinesejo največ sinergij, saj lahko ti s primernim znanjem (ukrep 111) in investicijami za prestrukturiranje in razvoj kmetije (ukrep 121, v primeru lastništva gozda tudi 122) nadgradijo svojo dejavnost, začnejo tudi s predelavo (ukrep 123) in vključevanjem v sheme kakovosti (ukrepi 132, 133 in 142) ter z nekmetijskimi dejavnostmi na kmetiji (ukrep 311). Če bi mladi prevzemniki imeli ob pristopu k temu ukrepu celovito svetovanje, dolgoročno usmerjeno v čim več možnosti, ki jih ponuja PRP 2007-2013, bi lahko hkrati vstopili v več ukrepov in svoje aktivnosti usklajevali za čim večji učinek.
- tržna veriga iz ukrepov: 121, 122 ⇒ 123 ⇒ 132 ⇒ 133 ⇒ 142 oziroma 121, 122 ⇒ 123 ⇒ 311 ⇒ 312. Upravičenci ukrepov 121 in 122, pri katerih gre za primarno pridelavo, bi to lahko nadgradili z aktivnostmi preostalih ukrepov ali s povezovanjem s prejemniki drugih ukrepov, saj bi tako lahko dosegli večjo dodano vrednost. S celovitim usmerjanjem bi lahko dosegli, da bi upravičenci razvoj dejavnosti načrtovali in se za večji učinek predvsem začeli pravočasno in uspešno povezovati. Paziti je treba, da ne pride do učinka prerazporeditve iz delovnih mest v kmetijstvu v zaposlitve v mikro podjetjih.
- Povezava ukrepov 211, 212 z ukrepom 214: kmetijsko dejavnost na OMD je pogosto možno uvrstiti v katerega od podukrepov ukrepa 214; povezava bi bila močnejša in dodatno usmerjena v tiste podukrepe, ki imajo naravovarstveni učinek (III. skupina podukrepov);
- povezava ukrepov 214 in 121 z ukrepom 323: upravičenci iz I. skupine podukrepov KOP bi lahko svoje aktivnosti vključili oziroma povezali z aktivnostmi iz ukrepov za konkurenčnost, da bi tako lažje dosegli

konkurenčnost pridelave in prodaje pridelkov. Podukrepi III. skupine pa bi lahko v povezavi z ukrepom 323, bolj usmerjenim v naravno dediščino, dosegli veliko večjo prepoznavnost in večjo stopnjo vključenosti, kar bi prispevalo k doseganju ciljev ne le PRP 2007-2013, ampak tudi Programa upravljanja območij Natura 2000 (OPAN). Velja tudi obratno: projekti iz ukrepa 323, usmerjeni v ohranjanje naravne dediščine, bi lahko pripomogli k uspešnejšemu delu, promociji in trženju aktivnosti in pridelkov upravičencev iz I. skupine podukrepov.

2.6.3 Sprotna vrednotenja

Sprotno vrednotenje je namenjeno izboljšanju kakovosti, učinkovitosti in uspešnosti izvajanja PRP 2007-2013. Sprotno vrednotenje v obdobju 2010–2013 je opravljalo podjetje OIKOS skupaj z nemškim partnerjem Policy Research & Consultancy Berghs and Issa Partnership Co., Bad Soden, leta 2014 pa Kmetijski inštitut Slovenije v sodelovanju z Inštitutom za ekonomska raziskovanja.

V letu 2011 se je pokazal napredek izvajanja PRP 2007–2013, ki je po začetnem zamiku v izvajanju v letu 2010 dosegel polni zagon. Kazalo je, da bo večina ukrepov bo ob enakem tempu izvajanja programa, okrepljenim s spodbujanjem ciljnih skupin in s širšimi razpisnimi pogoji, dosegla ciljne vrednosti kazalnikov učinka in porabila razpoložljiva sredstva. Manj uspešni so bili ukrep 111, ki je še posebej pomemben zaradi dolgoročnih vplivov izobraževanja, ukrep 125, ki je uspel odpraviti ključne administrativne ovire in se bo predvidoma lažje izvajal ter ukrep 132, ki ni dosegel predvidenega zanimanja vlagateljev. Zaostrene gospodarske razmere so vplivale na finančno sposobnost upravičencev in odločanje za nove naložbe oziroma aktivnosti, saj so po eni strani potencialni upravičenci bolj previdni, po drugi strani pa se zaradi slabšanja položaja oziroma brezposelnosti lažje odločijo, da poskusijo nove pristope ali nove dejavnosti. Za doseganje zelenih učinkov in rezultatov je bilo priporočeno, da so razpisi leta 2012 finančno obsežnejši in odprti daljši čas ali pa kar do porabe sredstev, saj se s tem zmanjša tveganje prepoznega izvajanja naložb, poleg tega pa se lahko v primeru odstopov preostala sredstva takoj da na razpolago novim vlagateljem.

V letu 2012 so bile aktivnosti vrednotenja razširjene z vrednotenjem po tematskih sklopih Geografski vidiki dosedanjega izvajanja PRP 2007–2013; Primerjava ukrepov PRP 2007–2013 in strukturne politike; Metodologija in izračun kazalnikov vpliva PRP 2007–2013; Metodologija in izračun kazalnika vpliva Kakovost življenja in Inovativnost ukrepov PRP 2007-2013.

Analiza je pokazala, da se "teoretični" potencial za črpanje sredstev in izvajanje projektov in dejansko izvajanje PRP 2007–2013 na celotnem območju države oz. izvajanja programa bistveno in pogosto razlikujeta. Razhajanja so posledica različnih dejavnikov od zainteresiranosti in finančne zmožnosti koristnikov, zahtevnosti razpisnih pogojev, kakovosti dela promotorjev PRP 2007–2013 na terenu, do pomanjkljivih podatkov za natančnejšo opredelitev potenciala. Vrednotenje je z analizo na ravni posameznih ukrepov pokazalo, da je razmerje med deležem potrebnih sredstev na ravni celotnega programa med Vzhodno in Zahodno Slovenijo 72 : 28.

Izvedena analiza sinergij možnih financiranj za aktivnosti različnih ciljnih skupin, ki živijo na podeželju, iz različnih evropskih politik oziroma programov je pokazala, da so si ukrepi PRP 2007–2013 ob primerjavi z drugimi ukrepi le redkokdaj tako zelo podobni, da bi lahko prišlo do izpodrivanja. Ključne sinergije ukrepov so možne na področju usposabljanja, izobraževanja in zaposlovanja.

Glede na ugotovitve analiz je bilo ocenjeno, da ima izvajanje PRP 2007–2013 bistven pozitiven vpliv na izbrane kazalnike kakovosti življenja na podeželju. Analiza je tudi pokazala, da so najbolj inovativni prejemniki tisti, ki so bodisi usmerjeni v nišne storitve in proizvode ali pa so se uspešno diverzificirali v medsebojno povezane dejavnosti, ki skrbijo za prenos znanja in dejavnosti na potomce ter jih z manjšimi odgovornimi nalogami že med šolanjem vključujejo v dejavnosti. Sodelovanje med različnimi akterji na podeželju, tudi s konkurenčnimi upravičenci, predstavlja velik potencial za inovativnost, pri čemer je informiranost o vsebinah ukrepov, možnostih sodelovanja, novi kmetijski politiki ipd. eden od ključnih dejavnikov uspeha.

Vrednotenje izvajanja Programa razvoja podeželja 2007-2013 je v letu 2013 temeljilo na izkušnjah z vmesnim in sprotnim vrednotenjem iz predhodnih let in potrebah po vrednotenju konkretnih vsebin. Sprotno vrednotenje pa se je osredotočilo na 3 tematske sklope: Uspešnost in učinkovitost izvajanja PRP 2007-2013 v odvisnosti od

kakovosti storitev, svetovanja in informiranja javne kmetijske svetovalne službe; Podrobnejša analiza FADN standardnih rezultatov prejemnikov sredstev (112, 113, 121, 123) in Metodologija samo-vrednotenja lokalnih akcijskih skupin o izvajanju lokalnih razvojnih strategij (LRS).

Vrednotenje kakovosti storitev svetovanja in informiranja javne službe kmetijskega svetovanja (v nadaljevanju JSKS) za ukrepe za razvoj podeželja je bilo opravljeno, da bi ocenili, kako je JSKS prispevala k izvajanju programa ter ali bi se lahko podpora še izboljšala, saj javna služba kmetijskega svetovanja z usposabljanji lahko vpliva na osveščenost kmetov, njihovo znanje in veščine. Anketa in intervjuji so pokazali, da današnji študijski programi in raziskovalna dejavnost na področju kmetijstva v Sloveniji ne dajejo kakovostnega in dovolj sodobnega znanja, kar se odraža na usposobljenosti mladih, ki zaključijo študij, in usposobljenosti mladih kmetijskih svetovalcev. Problem predstavlja tudi nizka stopnja sodelovanja med JSKS, kmetijsko gozdarskimi zavodi, kmeti in šibek prenos rezultatov raziskav v prakso. Visoka stopnja napake (gre za zmanjšanja ali vračila izplačil zaradi kršitev zahtev ukrepov) je posledica administrativnih in izvedbenih kršitev obveznosti ukrepov in je zlasti visoka pri kmetijsko-okoljskih plačilih. Razlogov je več, od nepoznavanja zahtev ukrepov, pozabljenosti, do pomanjkanja načrtovanja dela, znanja, nizke funkcionalne pismenosti, preobremenjenosti, izogibanja stroškom, želje po večjem donosu in neugodnih vremenskih razmer. Priporočeno je bilo, da JSKS vpelje enostaven sistem spremljanja učinkov usposabljanj in svetovanja, tako da je podatke mogoče hitro zbrati ob običajnem terenskem delu.

Analiza FADN standardnih rezultatov prejemnikov sredstev PRP 2007-2013 je pokazala, da bi bilo smiselno, da bi se za ključne ukrepe PRP 2007-2013 FADN vključevali vsi upravičenci že ob prijavi na razpise, vendar je natančnejši način uporabe FADN smiselno določiti skupaj z nosilci posameznih ukrepov pred začetkom izvajanja novega PRP ali njegovih razpisov. Zagotoviti pa je potrebno tehnično podporo ter stalen sistem zajema podatkov. FADN bi za tem lahko uporabljali za več analiz, če bi bili podatki lahko povezljivi z ostalimi bazami podatkov, ki jih imata AKTRP ter MKGP. Oba naj zato pri oblikovanju in urejanju baz podatkov prednostno poskrbita tudi za povezljivost podatkov.

Oblikovana je bila metodologija samo-vrednotenja Lokalnih akcijskih skupin o izvajanju lokalnih razvojnih strategij, ki bi jo lahko uporabljale vse 33 LAS v Sloveniji in s tem spremljale uspešnost izvajanja lokalnih razvojnih strategij (LRS). Končen rezultat samovrednotenja pa naj bi bilo poročilo z zaključki in predlogom aktivnosti v prihodnje, ki bi izboljšale področja, na katerih je delovanje LAS pomanjkljivo ali bi se ga dalo izboljšati.

V letu 2014 je vrednotenje poleg standardnih poročil ob sprotne vrednotenju PRP 2007-2013 obsegalo še aktivnosti sprotne vrednotenja v treh tematskih sklopih: vrednotenje potencialnih vplivov plačil I. stebra Skupne kmetijske politike iz obdobja 2007-2013 in investicijskih ukrepov PRP 2007-2013 na uspešnost izvajanja ukrepa kmetijsko okoljskih plačil, ter določitev metodologije za vrednotenje vplivov ukrepa kmetijsko okoljsko podnebnih plačil iz PRP 2014-2020; vrednotenje Mreže za podeželje in vrednotenje ključnih dosežkov izvajanja PRP 2007-2013 ter utemeljitev mejnikov in ciljev okvira uspešnosti PRP 2014-2020. Vrednotenje potencialnih vplivov I. stebra skupne kmetijske politike iz obdobja 2007-2013 in investicijskih ukrepov Programa razvoja podeželja 2007-2013 na uspešnost izvajanja ukrepa KOP je pokazalo, da povečanje neposrednih plačil in investicijskih plačil nima vpliva na uspešnost izvajanja ukrepa KOP na področju varstva okolja, ohranjanja kmetijske krajine in raznolikosti habitatov in vrst, izjema so zgolj proizvodno vezana plačila, katerih 1-odstotno povečanje poveča vrednost nitratov v podzemnih vodah za 0,167 odstotka. Za vrednotenje vplivov KOPOP iz PRP 2014-2020 je vrednotenje predlagalo, da se ocenjuje učinke plačil samega programa na njegove cilje v okviru primerjave med koristniki in nekoristniki sredstev. Največjo oviro za vrednotenje KOPOP predstavlja zahteva po bolj ali manj konstantnem obsegu vključenih površin v petletnem obdobju in bi zato bilo nujno spremljati strukturo kmetijskih gospodarstev (vseh; npr. KZU, PDM, ESU), velikost KOPOP tipov rabe tal (tudi izven KOPOP) in površine OMD (vseh kmetijskih gospodarstev; v KOPOP in izven KOPOP).

Vrednotenje priporoča, naj se poveča prepoznavnost Mreže za razvoj podeželja, ki jo je potrebno umestiti v širši spekter delovanja tudi na medresorski ravni. Za dosego teh ciljev so ključni: okrepitev dvosmernega pretoka informacij med koordinacijsko skupino Mreže za podeželje in članstvom oziroma drugimi deležniki v podeželskem prostoru, okrepitev sodelovanja z že vzpostavljenimi mrežami za pretok informacij znotraj vladnih in nevladnih organizacij, sprememba vloge in delovanja usmerjevalne skupine, okrepitev prepoznavnosti Mreže za podeželje

znotraj OU in okrepitev Mreže za podeželje na medresorski ravni. Vrednotenje ključnih dosežkov izvajanja PRP 2007-2013 ter utemeljitev mejnikov in ciljev okvira uspešnosti PRP 2014-2020 je ugotavljalo, ali so bili z ukrepi PRP 2007-2013 doseženi cilji politike razvoja podeželja ter strateški cilji kmetijske politike in ali so bili izbrani ukrepi ustrezni glede na potrebe programskega področja. Izbrani ukrepi so relevantni in med ukrepi kakor tudi med posameznimi osmi so v programiranju in izvajanju znatne sinergije (koherentnost). Večino ukrepov vrednotenje ocenjuje kot uspešne, medtem ko bi bilo treba za natančnejšo analizo učinkovitosti in nepredvidenih/nepričakovanih učinkov izvesti podrobnejše vrednotenje (študije primerov).

3. Metodološki pristop

3.1 Načrt vrednotenja in uporabljene metode

Pristop k vrednotenju je bil oblikovan na podlagi dostopnih podatkov in metodoloških smernic, ki jih je pripravila informacijska pisarna za vrednotenje (Evaluation Helpdesk) pri Evropski komisiji. Vrednotenje poteka v več korakih, ki niso strogo ločeni drug od drugega, ampak se prepletajo. To so:

- pridobivanje in pregled podatkov,
- izbor metod za zbiranje dodatnih podatkov,
- zbiranje dodatnih podatkov,
- analiza podatkov z različnimi metodami,
- priprava odgovorov na evalvacijska vprašanja,
- priprava zaključkov in priporočil.

Viri podatkov in tehnike zbiranja dodatnih podatkov so predstavljeni v poglavju 4.3. Za analizo podatkov bodo uporabljene metode, ki bodo temeljile na vseh 4 pristopih, zajetih v smernicah EK, kot so predstavljeni v spodnji preglednici.

Preglednica 11: Pristopi k vrednotenju in z njimi povezane metode

Pristop	Komentar
Teoretski pristop	Temelji na analizi raznovrstnih podatkov in konteksta v območju izvajanja programa in posameznih sektorjev. Tako bomo analizirali in primerjali informacije iz različnih poročil in programskih dokumentov, npr. letnih poročil o stanju v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu, rezultatov raziskav in podobno.
Kvantitativni pristop	Pri tem pristopu gre za uporabo različnih metod analize podatkov, med katerimi smo izbrali in poskusili uporabiti metodo "Generalised Propensity Score Matching" (GPSM), ki se je zdela glede na podatke najustrežnejša; metodo priporočajo smernice Evropske komisije, priporočil pa jo je tudi Evaluation Helpdesk na juljski delavnici v Palermu. Proučili smo tudi možnost uporabe metode "Propensity Score Matching" (PSM), vendar je pri tej potrebno imeti dovolj veliko kontrolno skupino (potencialne upravičence, ki niso vključeni v ukrepe PRP), ki je v Sloveniji ni mogoče oblikovati, zato je bila uporabljena prilagojena metoda. Ključna pomanjkljivost FADN je majhnost vzorca, saj je bilo le dobrih 100 prejemnikov v FADN vključenih tako leta 2007 kot leta 2013, zaradi česar vzorec ni reprezentativen in so rezultati zelo občutljivi. Tako smo za analizo podatkov FADN uporabili prilagojeno metodo analize prejemnikov znotraj ukrepa (DID), s čemer naj bi ugotovili, kako je različna velikost kmetijskega gospodarstva in podprte naložbe prispevala h konkurenčnosti prejemnika. Poleg podatkov spremljanja stanja kazalnikov smo najpogosteje uporabili ocene, ki so jih v anketah podali prejemniki, glede na stanje pred/po naložbi. To nam je omogočilo analizo nasprotnih dejstev, ki bo sicer imela nizko raven natančnosti, a naj bi kljub vsemu pokazala na določene trende oziroma prispevek PRP.
Kvalitativni pristop	Podatke za kvalitativno analizo smo zbrali z: • anketami, • fokusnimi skupinami, intervjuji, • študijami primerov. Način zbiranja podatkov s temi metodami je podrobneje predstavljen v poglavju 4.3.
Mešani pristop	Pri pripravi odgovorov na kvalifikacijska vprašanja smo kombinirali rezultate uporabe različnih metod.

Vir: Oikos

Odgovori na evalvacijska vprašanja so podani na podlagi rezultatov analiz podatkov v skladu s pristopom, ki je natančneje opredeljen v vmesnem poročilu, kjer je predstavljen pristop k odgovorom na evalvacijska vprašanja.

3.2 Ključni izrazi skupnih in specifičnih vprašanj za vrednotenje, meril presoje in ciljnih ravni

Pri pripravi metodologije za pripravo odgovorov na evalvacijska vprašanja smo upoštevali Smernice in tako postavili kriterije za pripravo odgovora. Kriteriji so trditve o učinkih, posledicah izvajanja programa na področju, ki

ga pokriva posamezno vprašanje. Nato smo oblikovali kazalnike, s katerimi smo preverjali, ali so kriteriji izpolnjeni oziroma doseženi ali ne.

Pri analizi kazalnikov smo sledili Skupnemu okvirju spremljanja in vrednotenja (CMEF), ki opredeljuje kazalnike vpliva na programski ravni, kazalnike rezultata na ravni osi in kazalnike učinka na ravni posameznih ukrepov.

Zaradi analize kazalnikov vpliva so bili na vseh ravneh vrednotenja pomembni izrazi, kot so:

- produktivnost dela,
- gospodarska rast,
- polnovredna delovna moč, ekvivalent polnega delovnega časa,
- površine območij z visoko dodano vrednostjo,
- bilanca dušika,
- učinkovitost,
- inovativnost.

3.3 Viri podatkov in tehnike zbiranja podatkov

Na voljo so bili podatki o izvajanju PRP 2007-2013 iz baz podatkov MKGP in predvsem AKTRP, vključno z GIS podatki za izvajanje 2. osi. Pregled kakovosti in dostopnosti podatkov je podan v spodnji preglednici.

Preglednica 12: Pregled podatkov, ki smo jih uporabili pri vrednotenju

Podatki	komentar vsebine in strukture	Komentar kakovosti	Uporaba
Finančni kazalniki	Na voljo so finančni kazalniki za vsa leta in informacije o načrtovani porabi sredstev v celotnem obdobju izvajanja programa, oboje na ukrep natančno.	Za veljavno vrednost finančnih kazalnikov smo privzeli informacije iz letnih poročil o napredku.	Podatki so bili uporabljeni za analizo uspešnosti in učinkovitosti izvajanja programa ter za analizo izvajalskih struktur.
Kazalniki učinka, rezultata in vpliva	Vrednost kazalnikov temelji na rednem spremljanju izvajanja programa. Kazalniki vpliva so opredeljeni s pomočjo zunanjih izvajalcev vrednotenja.	Kazalniki so kakovostni, dostopne so tudi dodatne informacije (npr. v obliki poročil ali razlage metodologije) o izračunu kazalnikov vpliva.	Pri uporabi kazalnikov smo upoštevali vse spremembe ciljnih vrednosti, do katerih je prišlo ob posameznih spremembah PRP 2007-2013.
Kazalniki stanja	Vrednost kazalnikov temelji na rednem spremljanju izvajanja programa.	Kazalniki stanja temeljijo večinoma na statističnih podatkih oziroma državnih podatkih spremljanja stanja.	Kazalnike stanja smo ponekod uporabili kot dodaten podatek.
Statistični podatki	Statistični podatki, ki so na voljo, omogočajo primerjavo rezultatov PRP 2007-2013 in značilnosti prejemnikov z nacionalnim, v nekaterih primerih pa tudi z regionalnim in občinskim povprečjem.	Podatki so kakovostni in preverjeni. Žal so podatki iz kompleksnejših analiz časovno omejeni – na voljo so do leta 2008 ali kvečjemu do leta 2010 in zato niso uporabni za analizo trendov med celotnim izvajanjem PRP. Poleg tega je večina podatkov na voljo na ravni celotne države ali statističnih regij, ne pa tudi na ravni občin, tako da ne omogočajo uporabe za natančnejše analize. Vrednosti določenih podatkov se občasno spreminjajo zaradi popravkov in dopolnitev informacij, zato smo pri vrednotenju opredelili datum zajema podatkov.	Uporabni so bili predvsem podatki za področje kmetijstva in prebivalstva ter določeni nacionalni računi. Kakovosten vir podatkov je bil tudi popis kmetijstva, vendar ob upoštevanju starosti podatkov.
FADN	Podatki o stanju na kmetijskih gospodarstvih so bili pridobljeni za 2 skupini: • Skupina »vzorčnikov«, ki prostovoljno sodeluje z računovodstvom na kmetiji za oblikovanje nacionalnega vzorca, • Skupina prejemnikov, v kateri so vsi prejemniki določenih ukrepov PRP, ki so zavezani k poročanju po FADN	Med skupinama je verjetno določena razlika v kakovosti, saj so poročila vzorčnikov temeljito pregledana in po potrebi dopolnjena, poročila prejemnikov pa ne.	Podatki ne omogočajo uporabe kompleksnejših analitičnih metod, kjer bi vzorčnike vzeli kot kontrolno skupino, saj pri pripravi podatkov dobimo vzorec, ki je premajhen, da bi bil reprezentativen.
Podatki izvajanja PRP 2007-2013 na ravni prejemnikov	Podatke o izvajanju PRP na ravni posameznega prejemnika spremlja AKTRP.	Podatki na ravni posameznega prejemnika obsegajo informacije o prejemnikih posameznih ukrepov, vključno s podatki o javnih razpisih, odobritvi in izplačilu sredstev, tipu naložbe in podatke o poročanju pri tistih ukrepih, kjer je poročanje obvezno. Tu se je pokazala	Podatke na ravni posameznih prejemnikov smo uporabili za analize strukture vključenih prejemnikov in analizo vključevanja v ukrepe. Pri tem smo izločili ekonomske podatke, za katere smo ugotovili, da nesorazmerno odstopajo.

Podatki	komentar vsebine in strukture	Komentar kakovosti	Uporaba
		omejitev, saj smo uporabili le poročila, ki so jih prejemniki oddali do roka (konec marca vsako leto) in ne vseh prejetih poročil, ki so jih prejemniki sredstev posredovali naknadno na podlagi pozivanja AKTRP. V kolikor obveznost poročanja ni bila izpolnjena, je sledila ustrezna sankcija vračanja sredstev. Pri nekaterih prejemnikih ekonomski podatki znatno odstopajo, zato verjetno niso realni, pri nekaterih pa je šlo za neprimeren zapis (npr. besedilni namesto številčni). Naslovi prejemnikov so razvidni iz taksoimenovane X tabele.	
Kontaktne podatke prejemnikov	Kontaktne podatke prejemnikov spremlja AKTRP.	Prejeli smo kontaktne podatke večine prejemnikov, ki smo jih želeli vključiti v ankete. Kontaktne podatke obsegajo telefonske številke za veliko večino prejemnikov, pri številnih pa so bili na voljo tudi naslovi elektronske pošte. Podatki so ažurni do konca izpolnjevanja obveznosti po pogodbi in so torej za nekatere prejemnike zastareli saj so svoje pogodbene obveznosti že izpolnili. Takih primerov je naveč pri podjetjih, kjer dokaj pogosto ni na voljo podatka o pravi kontaktni osebi.	Podatke smo uporabili za izvedbo anket in fokusnih skupin.
Dejanska raba tal	Dejanska raba tal je v obliki, uporabni za GIS, dostopna na spletni strani MKGP.	Podatki so na voljo za dobro desetletje in tako omogočajo kakovosten vpogled v spreminjanje rabe tal.	Podatke smo uporabili za analizo 2. osi – za analizo prispevka k ohranjanju biotske raznovrstnosti in krajine.
Baza prostorskih podatkov	Z bazo upravlja GURS, v njej pa so zajeti podatki, kot je evidenca hišnih števil, digitalni model terena in podobno.	Podatki so kakovostni, pridobili smo celotno časovno serijo za čas izvajanja programa.	Podatke smo uporabili za širše prostorske analize ukrepov vseh osi.
Naravovarstveni podatki	- GIS podatki o naravnih vrednotah, ekološko pomembnih območjih, Natura območjih in zavarovanih območjih - Notranje cone kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov - Kartiranje habitatnih tipov	Podatki so kakovostni in ažurni, a je na voljo omejena časovna serija kartiranj habitatnih tipov.	Podatke smo uporabili za analizo učinkov ukrepov 2. osi, v kombinaciji z bazo prostorskih podatkov pa smo jih poskusili uporabiti tudi za analizo ostalih ukrepov. Podrobneje sta bila analizirana Ljubljansko barje in Goričko, za katera so na voljo ustrezna kartiranja habitatnih tipov.
Okoljevarstveni podatki	Javno so dostopni številni podatki o kakovosti voda in količini vodnih virov ter o vnosu nitratov.	Podatki so kakovostni, manjšo težavo predstavlja spreminjanje lokacij merilnih mest v času izvajanja PRP 2007-2013.	Uporabnost podatkov bo omejena, saj se izvajanje PRP 2007-2013 premalo prekriva z mrežo za spremljanje stanja. Podatki so bili najbolj uporabni za vrednotenje ukrepa 125.
Podatki o raziskovalnih projektih CRP	Javno so dostopna poročila vseh raziskovalnih projektov CRP, a žal baza podatkov nima pregledne možnosti iskanja projektov po vsebini.	Nekatera poročila vsebujejo predvsem osnovne podatke o projektih. Pri pregledu nekaterih projektov se je izkazalo, da ne vsebujejo podatkov, ki bi bili praktično uporabni pri vrednotenju.	Podatkov neposredno iz baze podatkov o projektih CRP ni mogoče uporabiti.

Vir: Oikos

Zbiranje podatkov je potekalo tudi z anketami, fokusnimi skupinami, intervjuji in študijami primerov.

Ankete so bile izvedene s pomočjo spletnega orodja LimeService, ki smo ga uporabljali tudi pri preteklih vrednotenjih. Spletno orodje je bilo uporabljeno v kombinaciji pošiljanja po elektronski pošti ter v zelo majhni meri telefonskega anketiranja prejemnikov. Velikost vzorca smo določili za vsak ukrep posebej s pomočjo orodja Sample Size Calculator (<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>), pri čemer smo uporabili interval zaupanja 5 in stopnjo zaupanja 95 %. Izkazalo pa se je, da je pri večini ukrepov v bazi podatkov prejemnikov s kontakti približno toliko, kolikor je velik vzorec ali pa še celo manj. V primeru, da smo imeli na voljo manj kontaktnih podatkov od velikosti vzorca, smo kontaktne podatke dodatno poiskali na spletnih straneh ITIS in Bizi.si; taki so bili ukrepi 123, 311 in 312. Pripravljenih je bilo 10 anket, od katerih jih je večina vsebovala tudi horizontalna vprašanja za vrednotenje Mreže za podeželje ter izobraževalnih aktivnosti. Ena anketa je bila telefonska in je potekala v omejenem obsegu.

Preglednica 13: Pregled opravljenih anket

Ciljna skupina	Število poslanih povabil	Število sodelujočih	Št. zaključenih anket
----------------	--------------------------	---------------------	-----------------------

Anketa udeležencev usposabljanj v centru Grm Novo mesto	Udeleženci usposabljanj v Centru biotehnike in turizma Novo mesto ukrepa 111	148	66	48
Anketa prejemnikov ukrepa 123	Prejemniki sredstev iz ukrepa 123	254	50	25
Anketa prejemnikov ukrepa 132	Prejemniki sredstev iz ukrepa 132	190	81	60
Anketa prejemnikov ukrepa 133	Prejemniki sredstev iz ukrepa 133	40	13	10
Anketa prejemnikov ukrepa 311	Prejemniki sredstev iz ukrepa 311	181	42	34
Anketa prejemnikov ukrepa 312	Prejemniki sredstev iz ukrepa 312	276	60	52
Anketa LAS o izvajanju pristopa LEADER	Upravljalci LAS	33	27	16
Anketa o spletni strani Mreže za podeželje	Vlagatelji vseh ukrepov	2000	200	146
Anketa prejemnikov ukrepa 122	Prejemniki sredstev iz ukrepa 122	100	16	11
Anketa prejemnikov ukrepa 112	Prejemniki sredstev iz ukrepa 112	100	19	9

Maja smo pripravili seznam fokusnih skupin in prvi sklop **fokusnih skupin** izvedli v začetku junija. Drugi sklop fokusnih skupin smo izvedli v začetku septembra, nanje pa so bili vabljeni tudi vsi člani Odbora za spremljanje. Fokusni skupini o ohranjanju biotske pestrosti in pristopu LEADER sta bili ponovljeni, da bi tako zagotovili verifikacijo rezultatov. Pregled fokusnih skupin je podan v naslednji preglednici. V zadnjem stolpcu so navedene institucije, katerih predstavniki so bili povabljeni na fokusne skupine. Poleg njih so na vse fokusne skupine vabljeni tudi:

- predstavniki MKGP, aktivni na zadevnem področju,
- predstavniki AKTRP, aktivni na zadevnem področju,
- člani Odbora za spremljanje,
- usmerjevalne skupine za vrednotenje.

Preglednica 14: Pregled fokusnih skupin

Fokusna skupina	Teme	Termin	Vabljeni
Starostna in izobrazbena struktura v slovenskem kmetijstvu in njen pomen za PRP	- Trendi v starostni in izobrazbeni strukturi v slovenskem kmetijstvu - Prepoznavnost ukrepov PRP za izboljšanje starostne in izobrazbene strukture (111, 112, 113)	Ponedeljek, 13. 6. ob 10h	- Kmetijsko-gozdarska zbornica - Kmetijsko-gozdarski zavodi (vsi) - Biotehniška fakulteta, Katedra za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja - Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport - Center RS za poklicno izobraževanje - Kmetijske srednje šole - Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Zveza slovenske podeželske mladine - Zveza kmetov Slovenije - Zadružna zveza Slovenije - Sindikar kmetov Slovenije
Prispevek PRP k razvoju dopolnilne dejavnosti in podjetništva na podeželju (ukrepa 311 in 312)	- Učinek spodbud za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v nekmetijske dejavnosti - Prispevek PRP k razvoju podeželskega gospodarstva in podjetništva na podeželju - zaposlitvene možnosti na podeželskih območjih in prispevek dopolnilnih dejavnosti in mikropodjetij k letem - prispevek diverzifikacije in podjetništva h kakovosti življenja na podeželskih območjih.	Ponedeljek, 13. 6. 2016 ob 13h	- Kmetijsko-gozdarska zbornica - Kmetijsko-gozdarski zavodi (vsi) - Zveza slovenske podeželske mladine - Združenje turističnih kmetov Slovenije - Obrtna zbornica Slovenije - Območna obrtna zbornica (po dogovoru) - Center RS za poklicno izobraževanje - Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Zveza slovenske podeželske mladine - Zavod RS za zaposlovanje - SPIRIT Slovenija – podjetniški portal - Služba Vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (sektor, ki se ukvarja z ESS in ESRR) - Zveza kmetov Slovenije
Pomen PRP za razvoj gozdarstva v Sloveniji (ukrep 122)	- Uvajanje novih tehnologij in inovacij v gozdarstvu - Izboljšana izkoriščenost gozdov - povečanje dostopa do trga in tržnega deleža gozdnih posestev v sektorjih, kot je sektor obnovljivih virov energije - vpliv na izboljšanje oskrbe z lesno biomaso - povečanje konkurenčnosti gozdnih posestev - prispevek k ekonomiki in razvoju kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrep 122.	Četrtek, 16. 6. 2016 ob 9h	- Zavod za gozdove Slovenije - Gozdarski inštitut Slovenije - Kmetijsko-gozdarska zbornica - Biotehniška fakulteta, Katedra za gozdno tehniko in ekonomiko - Zveza lastnikov gozdov - Združenje lastnikov gozdov in lovskih upravičencev Slovenije - Ministrstvo za infrastrukturo, Direktorat za energetiko, sektor za učinkovito rabo in obnovljive vire energije - Ekosklad
Pomen PRP za razvoj predelovalnega sektorja v Sloveniji (ukrep 123)	- uvajanje novih tehnologij in inovacij, - kakovost proizvodov, - dostop do trga in povečanje tržnega deleža proizvodov, - izboljšanje konkurenčnosti sektorja, - izboljšana ekonomika in razvoj kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo tudi s predelavo	Torek, 14. 6. 2016 ob 10h	- Kmetijsko gozdarska zbornica - Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj (Dobrote slovenskih kmetov) - Biotehniški izobraževalni center Ljubljana - Biotehniška fakulteta, Katedra za agrarno ekonomiko, politiko in pravo, katedra za tehnologijo mesa in vrednotenje živil, katedra za tehnologije, prehrano in vino - Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij - Združenje ekoloških pridelovalcev in predelovalcev - Združenje predelovalcev mesa na kmetijah - Združenje kmečkih sirarjev
Pomen priznanih znakov/standardov kakovosti ter skupin proizvajalcev in podpore PRP za njihov razvoj (3. sklop)	- trendi vključevanja v skupine proizvajalcev - velikost in vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti in skupinah	Torek, 14. 6. 2016 ob 13h	- Kmetijsko gozdarska zbornica - Kmetijsko gozdarski zavod Ptuj (Dobrote slovenskih kmetov) - Biotehniški izobraževalni center Ljubljana

Fokusna skupina	Teme	Termin	Vabljeni
ukrepov 1. osi)	- proizvajalcev - učinek članstva v skupinah proizvajalcev na način kmetovanja, obseg kmetijske proizvodnje in pristop k trženju - morebitne ovire pri oblikovanju in delovanju skupin proizvajalcev		- Biotehniška fakulteta, Katedra za agrarno ekonomiko, politiko in pravo - Skupine proizvajalcev - Združenje ekoloških pridelovalcev in predelovalcev - Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije
Prispevek PRP k ohranjanju biotske raznovrstnosti in habitatov	- obseg in kakovost habitatov na območjih, vključenih v ukrepe 2. osi - vpliv podpore v okviru drugih ukrepov PRP – ali prihaja do intenzifikacije ali opuščanja, kakšen učinek ima to na biotsko raznovrstnost? - Indeksi biotske raznovrstnosti, njihove vrednosti, zaključki in metode spremljanja (HNV, indeks ptic kmetijske krajine, populacije metuljev) - Problematika zaraščanja - Območja, kjer je vpliv kmetijstva najbolj kritičen	Petek, 10. 6. 2016 ob 9h	- Ministrstvo RS za okolje in prostor - ZRSVN - Zavod za gozdove Slovenije - Kmetijsko-gozdarska zbornica - Triglavski narodni park - Kozjanski park - Krajski park Goričko - Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) - Center za kartografijo favne in flore (CKFF)
	- Predstavitve rezultatov vrednotenja - Predlogi priporočil za izvajanje podobnih ukrepov v novem programskem obdobju - zaključki glede metod spremljanja (HNV, indeks ptic kmetijske krajine, populacije metuljev)	Petek, 16. 9. 2016 ob 9h	- Ministrstvo RS za okolje in prostor - ZRSVN - Zavod za gozdove Slovenije - Kmetijsko-gozdarska zbornica - Triglavski narodni park - Kozjanski park - Krajski park Goričko - Regijski park Škocjanske jame - Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) - Center za kartografijo favne in flore (CKFF) - Kmetijski inštitut Slovenije
LEADER pristop in prispevek k razvoju in kakovosti življenja na slovenskem podeželju	- Prispevek LEADER k izgradnji lokalnih zmogljivosti za zaposlovanje in diverzifikacijo (informiranje, upravljanje, spodbujanje sodelovanja, prenos dobrih praks) - Prispevek LEADER k lokalnemu načrtovanju razvoja (priprava in izvajanje LRS, projekti sodelovanja, prenos dobrih praks), - prepoznavnost LEADER in LAS med lokalnimi prebivalci, način animacije lokalnih prebivalcev oziroma deležnikov, vključenost ranljivih skupin (mladi, starejši, invalidi...) podeželskih prebivalcev - vzpostavljanje medsektorskih pristopov (delovanje in članstvo LAS, povezovanje različnih akterjev, medsebojno sodelovanje LAS) - ohranjanje kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju s pomočjo pristopa LEADER - obnova in izgradnja infrastrukture na podeželju s pomočjo pristopa LEADER	Sreda, 15. 6. 2016 ob 9h	- Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Lokalne akcijske skupine (po dogovoru) - Zveza slovenske podeželske mladine - Skupnost občin Slovenije - Združenje občin Slovenije - Ministrstvo za kulturo, Sektor za nepremično kulturno dediščino - Služba Vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (sektor, ki se ukvarja z ESRR)
	Rezultati projektov, izvedenih v okviru pristopa LEADER	Sreda, 14. 9. 2016 ob 9h	- Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Lokalne akcijske skupine (po dogovoru)

Fokusna skupina	Teme	Termin	Vabljeni
	- Delovanje LAS in struktura deležnikov, prepoznavnost LEADER in LAS med lokalnimi prebivalci in deležniki - Prispevek LEADER k lokalnemu načrtovanju razvoja (priprava in izvajanje LRS, projekti sodelovanja, prenos dobrih praks), - vzpostavljanje medsektorskih pristopov (delovanje in članstvo LAS, povezovanje različnih akterjev, medsebojno sodelovanje LAS)		- Zveza slovenske podeželske mladine - Skupnost občin Slovenije - Združenje občin Slovenije - Ministrstvo za kulturo, Sektor za nepremično kulturno dediščino - Služba Vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (sektor, ki se ukvarja z ESRR) - Kmetijski inštitut Slovenije
Vloga ukrepov 321, 322 in 323 v razvoju slovenskega podeželja	- prispevek ukrepov k izboljšanju kakovosti življenja na podeželskih območjih in privlačnosti podeželskih območij. - prispevek ukrepov k izboljšanju gospodarskega in socialnega razvoja, zmanjšanju razlik med prebivalci podeželja in mest, morebitni vplivi na demografsko sliko na podeželju. - vpliv ukrepov na razvoj turizma na podeželju - prispevek k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju - Ukrep je prispeval k trajnostnemu upravljanju in razvoju območij Natura 2000 in drugih območij visoke naravne vrednosti ter k ozaveščanju podeželskega prebivalstva o okolju	Sreda, 15. 6. 2016 ob 13h	- Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Zveza slovenske podeželske mladine - Skupnost občin Slovenije - Združenje občin Slovenije - Ministrstvo za kulturo, Sektor za nepremično kulturno dediščino - Služba Vlade za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (sektor, ki se ukvarja z ESRR) - Ministrstvo RS za gospodarski razvoj in tehnologijo, Direktorat za regionalni razvoj
Delo nacionalne mreže za podeželje	- deležniki in članstvo - aktivnosti Mreže - uporabljeni komunikacijski kanali - možnosti nadgradnje dosedanjega dela	Sreda, 7. 9. 2016 ob 13h	- Društvo za razvoj slovenskega podeželja - Zveza slovenske podeželske mladine - Zveza kmetov Slovenije - Zadružna zveza Slovenije - Sindikat kmetov Slovenije - Kmetijsko-gozdarska zbornica - Kmetijsko-gozdarski zavodi (vsi) - Kmetijski inštitut Slovenije - Biotehniška fakulteta, Katedra za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja - Zavod za gozdove Slovenije - Skupnost občin Slovenije - Združenje občin Slovenije - Ministrstvo RS za okolje in prostor – Sektor za ohranjanje narave - Člani usmerjevalne skupine za Mrežo za podeželje
Inovativnost v kmetijstvu in podpora PRP zanj	- Možnost za inovativnost v okviru različnih ukrepov - Prenos znanja in dobrih praks	Petek, 9. 9. 2016 ob 9h	- Kmetijski inštitut Slovenije – infrastrukturni center Jablje - Biotehniška fakulteta, Katedra za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja - Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede - Kmetijsko-gozdarska zbornica - Kmetijsko-gozdarski zavodi (vsi) - Šolski centri
Prispevek PRP k varstvu vodnih virov in rabi vode, vključno s prilagajanjem na	Ukrepi, namenjeni varstvu vodnih virov, in njihov učinek,	Torek, 6. 9. 2016 ob 9h	Kmetijski inštitut Slovenije - Oddelek za kmetijsko tehniko in energetiko, Oddelek za kmetijsko ekologijo in naravne vire

Fokusna skupina	Teme	Termin	Vabljeni
podnebne spremembe	• Prispevek drugih ukrepov PRP • Možnosti za nadaljnje zmanjšanje vplivov • Namakanje kmetijskih zemljišč in poraba vode za namakanje • Investicije v zaščito pred neugodnimi vremenskimi razmerami • Prilagoditev izbire kultur, sektorjev		○ Biotehniška fakulteta, Katedra za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja ○ Ministrstvo RS za okolje in prostor – Sektor za okolje in podnebne spremembe, Oddelek za podnebne spremembe, ○ Agencija RS za okolje (ARSO) – Urad za hidrologijo in stanje okolja, Urad za meteorologijo
Zmanjšanje vplivov na podnebne spremembe (obnovljivi viri energije, energetska učinkovitost, zmanjšanje emisij)	• Uspešnost ukrepov, namenjenih zmanjšanju vplivov na podnebne spremembe, • prispevek ukrepov in dejavniki uspeha za zmanjšanje vplivov na podnebne spremembe	Torek, 6. 9. 2016 ob 13h	○ Kmetijski inštitut Slovenije - Oddelek za kmetijsko tehniko in energetiko, Oddelek za kmetijsko ekologijo in naravne vire ○ Gozdarski inštitut Slovenije – Oddelek za načrtovanje gozdov in krajine ○ Biotehniška fakulteta - Katedra za gozdno tehniko in ekonomiko, Katedra za management in ekonomiko lesnih podjetij ○ Ministrstvo RS za okolje in prostor – Sektor za okolje in podnebne spremembe, Oddelek za podnebne spremembe ○ Ministrstvo RS za infrastrukturo – Direktorat za energijo ○ Ekosklad

Konec avgusta in septembra smo izvedli serijo **intervjujev** z nosilci ukrepov in Mrežo za razvoj podeželja, pa tudi s predstavniki drugih institucij, vključenih v izvajanje PRP 2007-2013 in nekaterimi deležniki, kot so člani skupin proizvajalcev, nosilci nekmetskih dejavnosti, predstavniki mikro podjetij in ZRSVN.

Vzporedno z vsemi ostalimi aktivnostmi je potekalo **identificiranje primerov dobre prakse**. Največ informacij smo pridobili z intervjuji, odzivi na ankete, s fokusnimi skupinami in s pregledovanjem spletnih strani. Primeri dobre prakse so bili izbrani na podlagi uspešnosti naložbe, morebitnih sinergijskih učinkov, inovativnosti in rezultatov, kriteriji pa so bili prilagojeni značilnostim ukrepa. Za prikaz primerov dobre prakse smo uporabili obrazec, ki ga za primere dobre prakse že uporabljajo naročniki.

3.4 Informacije o izračunu kazalnikov

Uporabili smo vrednosti kazalnikov učinka in rezultata, ki so bile predstavljene v letnih poročilih o napredku.

Izračun kazalnikov je temeljil na metodologiji, uporabljeni v vmesnem vrednotenju, pregledu novejših podatkov in metod, ki bi jih bilo mogoče uporabiti.

1.1.1 Kazalniki "gospodarska rast" (neto dodana vrednost, PPS), "ustvarjanje delovnih mest" in "produktivnost dela"

Kazalnike vpliva izvajanja PRP 2007–2013 "gospodarska rast", "ustvarjanje delovnih mest" in "produktivnost dela" smo izračunali v skladu s smernicami *Approaches for assessing the impacts of the rural development programmes in the context of multiple intervening factors* in upoštevali, kateri kazalniki glede na smernice prispevajo k vplivu PRP. Pri tem smo uporabili naslednje podatke, ki so bili na voljo, in sicer:

- "ekonomska rast" je predstavljena s kazalnikom **"bruto dodana vrednost"** (BDV), ki je izračunana kot razlika med skupnimi prihodki in spremenljivimi stroški;
- **"ustvarjanje delovnih mest"** je predstavljeno z merjenjem polnovredne delovne moči (PDM), ki predstavlja 1800 ur opravljenega dela na leto, ter z novimi zaposlitvami v mikropodjetjih in pri drugih upravičencih (npr. različnih organizacijah, ki izvajajo projekte po pristopu LEADER);
- **"produktivnost dela"** je predstavljena z razmerjem med BDV in PDM ter tako izraža, koliko BDV proizvede posamezna oseba, skladno s polnovredno delovno močjo.

Glede na smernice bi morali pri izračunu uporabiti še številne druge podatke, a jih nismo imeli na voljo. Za ekonomsko rast bi morali imeti še podatke o ekonomskih značilnostih prejemnikov pred in po zaključku izvajanja ukrepa, BDV kmetijskih gospodarstev, podjetij ali organizacij, ki niso prejeli sofinanciranja, a so posredno pod vplivom prejemnika, ter BDV na ravni panog ter pariteto kupne moči, izračunane prek nacionalnih računov. Ker teh podatkov nismo imeli, smo uporabili podatke o bruto dodani vrednosti pred začetkom in po koncu izvajanja podukrepa za prejemnike pomoči. Šibka točka tega pristopa je, da imamo le podatke za tiste prejemnike, ki so že zaključili z naložbami oziroma projekti in so o njih že poročali, razen za projekte v okviru osi 4 (LEADER), vendar je teh malo, ker vsi prejemniki niso poročali.

1.1.2 Obračanje trenda zmanjševanja biološke raznovrstnosti – indeks indikatorskih vrst ptic

Spremljanje indeksa indikatorskih vrst ptic kmetijske krajine se izvaja že od leta 2007 na podlagi metodologije, razvite prav za namen spremljanja izvajanja PRP 2007-2013. Poročila so dostopna na spletni strani Organa upravljanja⁵ skupaj z ostalimi poročili raziskovalnih projektov. Trend je bil ocenjen na podlagi zaključkov vseh letnih poročil.

⁵ <http://www.program-podezelja.si/sl/prp-2007-2013/spremljanje-in-vrednotenje-prp-2007-2013/vrednotenje-prp-2007-2013>

1.1.3 Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti

Kmetijska območja visoke naravne vrednosti so bila ob začetku izvajanja programa v Sloveniji določena na podlagi pokritosti tal, torej iz baze Zajema rabe zemljišč. Za izračun HNV je bila uporabljena enaka metodologija kot v času izračuna izhodiščne vrednosti. Uporabljen je bil srednji scenarij, ki zajema tipe zemljišč: barjanske travnike (1321), trajne travnike (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivne sadovnjake (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100).

Zajem dejanske rabe tal se ažurira vsake 4 leta, v tem času pa se je povečala tudi natančnost zajema zaradi novih tehnologij, spremenil pa se je tudi način zajema in struktura nekaterih kategorij rabe. Kazalnik, izračunan na podlagi dejanske rabe, objavljene leta 2016 (vsebuje rabo leta 2015), ni neposredno primerljiv z izhodiščno vrednostjo, saj so bili v nekaterih delih Slovenije v dejansko rabo iz leta 2005 vključeni tudi več kot 5 let stari podatki. Kazalnik je podvržen napakam zaradi sprememb metodologije zajema dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, zato je treba oblikovati novo metodologijo, ki bi jo bilo smiselno kombinirati s popisom kontrolnih ploskev, tudi v kombinaciji s spremljanjem populacij ptic in metuljev. Glede na to, da Komisija pripravlja nova navodila za spremljanje HNV, je treba spremljati njene informacije metodologijo pripraviti na podlagi le-teh.

1.1.4 Izboljšanje kakovosti vode (spremembe bruto bilance hranil – presežki dušika) in *vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)

Glede na *Working paper on Approaches for assessing the impacts of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors (March 2010)* je treba vpliv programa na varstvo voda ugotavljati prek kazalnika "bilanca dušika v tleh" (Gross nitrogen balance ali GNB). Izračun kazalnika po predlagani metodi v Sloveniji ni izvedljiv zaradi pomanjkanja kontrolne skupine, zato pa smo uporabili kazalnik, ki ga spremlja Ministrstvo za okolje in prostor in je kot eden izmed kazalcev stanja okolja objavljen na spletni strani (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=295). Poleg tega so na voljo podatki o bilanci dušika v Sloveniji v obdobju 1992–20011, spremljani po metodologiji OECD (2007).

3.5 Tehnike odgovarjanja na vprašanja za vrednotenje in oblikovanja sklepov

Smernice za naknadno vrednotenje, ki jih je izdala Evropska komisija, opredeljujejo, da je pri vrednotenju potrebno definirati metode vrednotenja in pristop k vrednotenju glede na možnosti, ki jih nudijo značilnosti izvajanja programa in dostopni podatki. Analiza naj bi v kar največji meri zajemala analizo nasprotnih dejstev (counterfactual). Smernice tudi podajajo številne metode vrednotenja.

V Sloveniji zaradi velike stopnje vključenosti praktično ni mogoče oblikovati kontrolne skupine, ki bi omogočala analizo nasprotnih dejstev, tako tudi ni možno uporabiti vseh metod, podanih v Smernicah EK. Zato smo na podlagi začetnega pregleda podatkov in ugotovitev preteklih vrednotenj opredelili pristop in metodologijo odgovarjanja na evalvacijska vprašanja, ki večinoma temelji na mešanici pristopov in uporabi metod, prilagojenih značilnostim PRP 2007-2013. V celoti smo opustili možnost uporabe FADN in se v večji meri naslonili na podatke iz letnega poročanja prejemnikov ter podatke iz anket. Izbrana metodologija je podrobneje predstavljena v okviru odgovarjanja na posamezna evalvacijska vprašanja, ki je bil podan v vmesnem poročilu. Zaradi omejenih možnosti uporabe podatkov so bile večinoma uporabljene kvalitativne metode.

Kriterije odgovarjanja na evalvacijska vprašanja smo oblikovali na podlagi evalvacijskih vprašanj iz vmesnega vrednotenja, ključnih ugotovitev preteklih vrednotenj in značilnosti izvajanja programa. Uporaba evalvacijskih vprašanj iz vmesnega vrednotenja bo zagotovila kontinuiteto vrednotenja in večjo primerljivost rezultatov vrednotenja skozi čas. Ocenili smo, da so evalvacijska vprašanja iz projektne naloge dovolj obsežno zastavljena, da bodo omogočila razumevanje rezultatov in vplivov, zato dodatna evalvacijska vprašanja niso potrebna. Povezava z evalvacijskimi vprašanji iz vmesnega vrednotenja je prikazana v naslednji preglednici. Ukrepa 131 nismo vrednotili, ker se je izvajal izključno kot obveznost iz preteklega programskega obdobja.

Način odgovarjanja na evalvacijska vprašanja smo sproti prilagodili dostopnosti podatkov, značilnostim zbranih podatkov, natančnejšim ugotovitvam o možnosti uporabe podatkov ter rezultatom kvalitativnih metod (fokusne skupine, intervjuji, ankete).

3.6 Težave ali omejitve metodološkega pristopa

Natančnost primerjave določenih kazalnikov PRP 2007-2013 s statističnimi podatki in možnost njihove geografske analize je omejena, saj so nekateri statistični podatki dostopni le na nacionalni ali regionalni ravni. Poleg tega se številni podatki, ki bi bili uporabni za vrednotenje, ne spremljajo več od leta 2007 ali 2008 in je zato nabor uporabnih podatkov močno zožen. Dodatno oviro predstavlja dejstvo, da so številni podatki o kmetijstvu dostopni le za leta popisa kmetijstva in ker je bil zadnji popis kmetijstva izveden leta 2010, so podatki prestari, da bi bili uporabni za vrednotenje izvajanja celotnega programa.

Izkazalo se je, da pri združevanju podatkov iz različnih baz (npr. iz različnih ukrepov in podatkov GURS) prišlo do določene stopnje napake, ki je posledica napak pri vpisu podatkov o naslovih prejemnikov – gre za tipkarske napake ali nekonsistentnosti pri imenih, sestavljenih iz več besed. To zahteva precej ročnega pregledovanja in popravljanja baz podatkov in predstavlja precejšnjo oviro pri sestavljanju enotne baze vseh podatkov o izvajanju. Tako smo uspeli sestaviti enotno bazo z dovolj majhno stopnjo napake, da je bila uporabna za podrobnejše analize le za ukrepe 1. in 3. osi.

Kot smo napovedali, je primerljivost podatkov na lokalni ravni iz različnih virov relativno majhna, predvsem zato, ker se državni monitoring prostorsko ne ujema z izvajanjem ukrepov. H kakovostnejši analizi so prispevali predvsem študijski primeri. Predvsem pri analizi ukrepa 214 se je izkazalo, da so rezultati zelo vezani na značilnosti lokalnih območij.

4. Opis programa, ukrepov in proračuna

4.1 Zgradba programa; opis prednostnih nalog in ukrepov

Program tvorijo 4 prednostne naloge oziroma osi, v okviru katerih je bilo izvedenih 21 ukrepov. Posamezne prednostne naloge so predstavljene v spodnji preglednici, posamezni ukrepi pa v preglednicah v nadaljevanju.

Preglednica 15: Prednostne naloge PRP 2007-2013

Prednost na naloga	Cilji	Ukrepi	Kombinacije ukrepov in razmejitev
1 - Izboljšanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja	Povečati produktivnost dela v kmetijstvu, živilskopredelovalni dejavnosti in gozdarstvu ter s tem dvigniti raven konkurenčnosti teh sektorjev, pri čemer bodo podpore usmerjene v: - v dvig ravni usposobljenosti za delo v kmetijstvu ter izboljšanje starostne strukture gospodarjev na kmetijah s ciljem povečati razvojno sposobnost kmetij in prispevati k dvigu dodane vrednosti v kmetijstvu in gozdarstvu, - v spodbujanje naložb v kmetijstvo, zemljiško infrastrukturo in primarno predelavo s ciljem pospešiti prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev in živilsko predelovalnih obratov ter tako prispevati k večji učinkovitosti gospodarjenja, - v spodbujanje naložb v živilsko predelovalnih obratih, s ciljem okrepiti tako aktivnosti povezane z vključevanjem sodobnih tehnologij, kot tudi aktivnosti vezane na trženje kmetijskih proizvodov, - v spodbujanje naložbenih aktivnosti na gozdarskih obratih, ki gospodarijo z zasebnimi gozdovi in v mikro obrate za predelavo lesa, dvig usposobljenosti za delo v gozdarstvu ter - povečanje organizirane ponudbe gozdnih sortimentov s ciljem povečati izkoriščenost gospodarskih potencialov gozda ter olajšati prilagajanje zahtevam trga, zlasti z vidika potreb po energiji iz obnovljivih virov in tako prispevati k povečanju dodane vrednosti v gozdarstvu, - v spodbujanje proizvajalcev za vključevanje v sheme kakovosti ter povečanje proizvodnje in prodaje proizvodov višje kakovosti s ciljem dvigniti raven kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov, olajšati prilagajanje zahtevam trga ter prispevati k dvigu dodane vrednosti v kmetijstvu in predelavi	111 112 113 121 122 123 125 131 132 133 142	111 – 112, 121, 122, 123, 125 112 – 111, 113, 121, 123, 311, 312, 323 113 – 112 121 – 111, 112, 122, 123, 125, 211, 311, 312, 41 (411, 412, 413) 122 – 111, 121, 123, 311, 312, 41 (411, 412, 413) 123 – 111, 112, 121, 122, 132, 133, 142, 311, 312, 41 (411, 412, 413) 125 – 111, 121, 322, 323, 41 (411, 412, 413) 132 – 123, 133, 142, 214 133 – 123, 132, 142, 214 142 – 123, 132, 133, 214
2 - Izboljšanje okolja in podeželja	V programskem obdobju 2007–2013 je za Slovenijo izvajanje aktivnosti, ki pripomorejo k obdelanemu podeželju in s prilagoditvijo tehnologij prispevajo k zmanjševanju negativnega vpliva kmetijstva na vode, zrak in biotsko raznovrstnost, eden pomembnejših ciljev. Prepoznano in sprejeto je prioriteto ohranjanje kmetijskih zemljišč v rabi, posebej na območjih, ki so za intenzivno kmetovanje neprimerna, in kjer je treba s pomočjo izravnalnih plačil kmetom zagotavljati dodaten vir dohodka in preprečevati marginalizacijo teh območij. Druga prioriteta usmeritev te osi pa je nadaljevanje usmerjanja kmetovalcev v sonaravne načine kmetovanja, ki so naravi prijazni in dolgoročno ugodno vplivajo na okoljske danosti, in jih je Slovenija pričela izvajati že v predpristopnem obdobju.	211 212 214	Ukrepi osi 2 se povezujejo z ukrepi 1. stebra SKP ter osi 1 in 3 ter osi 4 – LEADER pristopa, ki omogočajo razvoj na podeželju.
3 - Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva	Cilj ukrepov in aktivnosti te osi je s podporami naložbam spodbuditi zaposlovanje in ustvarjanje novih delovnih mest v nekmetijskih in s kmetijstvom povezanih dejavnostih na podeželju ter s podporami urejanju podeželskih naselij in njihove kulturne dediščine pospešiti razvoj podeželja, ki vodi v dvig dohodkov in življenjske ravni v podeželskih skupnostih.	311 312 321 322 323	Ukrepi in aktivnosti osi 3 so s specifičnimi pogoji opredeljeni tako, da nameni, ki so predmet shem podpor v okviru te osi, niso podprti tudi v okviru drugih osi PRP. Do ukrepov drugih Operativnih programov s podobnimi cilji in ukrepi so razmejeni s teritorialno opredelitvijo ter opredelitvijo namenov in/ali najvišje skupne vrednosti naložbe. Najvišja skupna vrednost naložbe ne velja za mikropodjetja, razen za tista, katerih naložba je v obnovljive vire.
4 – Pristop LEADER	Spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor, krepitev lokalnih razvojnih pobud, prispevanje k doseganju ciljev osi 1, 2 in zlasti ciljev osi 3.	41 421 431	Pri projektih tega ukrepa gre za specifičen izbor na podlagi potrjene razvojne strategije Lokalnih akcijskih skupin. Ukrepi te prednostne naloge oz. osi se s preostalimi operativnimi programi (npr. OP RR, razvojna prioriteta Razvoj regij) razmejuje na naslednji način: - da so projekti lokalnega pomena, - da je podpora namenjena naložbam v naseljih z manj kot 10.000 prebivalci,

		pri izboru projektov se upoštevajo načela LEADER.
--	--	---

Vir: PRP 2007–2013, 9. sprememba

4.1.1 Ukrep 111 - Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju

Preglednica 16: Opis ukrepa 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Ukrep se izvaja na podlagi javnega razpisa ki je namenjen organizatorjem usposabljanja oziroma informiranja. V okviru ukrepa se podpira usposabljanje v obliki seminarjev, delavnic, predavanj, praktičnih prikazov na terenu, modulov ali pridobitve certifikata o nacionalni poklicni kvalifikaciji v skladu s predpisi, ki urejajo nacionalne poklicne kvalifikacije. Pridobivanje novih znanj, veščin in informacij mora vključevati sledeče vsebine: a) optimizacija proizvodnih procesov ali tehnologij, ali b) uvajanje novih tehnologij ali proizvodov, ali c) tradicionalna znanja, ali d) podjetništvo, ali e) informacijsko komunikacijska znanja, ali f) soočenje z novimi izzivi, ali g) seznanjanje z zakonodajnimi področji, ali h) varnost pri delu. Območje upravičenosti ni geografsko pogojeno. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4. sprememba: dodano področje: varnost pri delu.
Ciljna skupina glede na PRP	Vlagatelji so javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Končni upravičenci so proizvajalci, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi, ter lastniki zasebnih gozdov. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> S 3. spremembo PRP so vlagatelji postali: javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi, interesna in stanovska združenja s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Končni upravičenci so proizvajalci, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi ter lastniki zasebnih gozdov. 4. sprememba: Vlagatelji so postale tudi organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva.
Upravičenci glede na razpise	Na začetku izvajanja PRP so bili vlagatelji: - nosilci kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo s primarno kmetijsko pridelavo kmetijskih proizvodov, - lastniki oziroma solastniki zasebnih gozdov, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov. Z drugim razpisom so ti upravičenci postali končni upravičenci, vlagatelji pa so javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva.
Razpisi	1. razpis: objavljen 15. 05. 2009, zaprt 14. 9. 2009 2. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 6.2.2012
Upravičeni stroški	Podpora predstavlja finančno pomoč, ki se izplača na podlagi finančno ovrednotenega točkovanja vsebin usposabljanja. Dodeljena bo organizatorjem izvajanja usposabljanja oziroma informiranja ciljnih skupin s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Sredstva se izplačajo na podlagi dokazil o udeležbi ciljnih skupine ukrepa in poročila o izvedenem usposabljanju ali informiranju. Znesek za eno usposabljanje ali informiranje na osebo znaša od 27 EUR do 1.500 EUR. Cena na uro usposabljanja oz. informiranja se določi z javnim razpisom.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči znaša do 100%. Najmanjši znesek, ki ga lahko uveljavlja vlagatelj na posamezno vlogo znaša 10.000 EUR in najvišji do 500.000 EUR.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.2 Ukrep 112 - Pomoč mladim prevzemnikom kmetij

Preglednica 17: Opis ukrepa 112 - Pomoč mladim prevzemnikom kmetij

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora mladim kmetom za prevzem kmetije se izvaja v obliki enkratne finančne pomoči za lažji prevzem in strukturno prilagoditev gospodarstva po prevzemu. Kot prvi lastniški prevzem kmetije se upošteva prvi lastniški prevzem celotne kmetije, ki se dokazuje z vključbo lastninske pravice v zemljiško knjigo. V primeru, da postopek vpisa še ni končan, je za izpolnitev pogoja dovolj predložitev zahtevka za vpis v zemljiško knjigo. Kot prvi lastniški prevzem se smatra tudi prevzem kmetije, ki je večja kot kmetija, ki jo je do sedaj imel v lasti mladi kmet in za namen tega ukrepa še ni koristil sredstev. Kmetijsko gospodarstvo mora ob oddaji vloge imeti v lasti vsaj 3 ha primerljivih kmetijskih zemljišč, razen v primeru kmetij, ki se ukvarjajo z intenzivno rastlinsko dejavnostjo, s čebelarstvom ali z intenzivno vzrejo perutnine za meso ali jajca, z vzrejo kuncev za meso ali z intenzivno vzrejo goved, konjev, prašičev ali drobnice. V teh primerih mora imeti upravičenec ob oddaji vloge v lasti vsaj 40 čebeljih družin, oziroma imeti v stalni reji vsaj: - 1000 piščancev pitancev ali 200 puranov v turnusu, ali 400 nesnic, - ali 50 plemenskih samic oziroma 200 pitancev v turnusu v primeru reje kuncev za meso, - ali 5 GVŽ živali za intenzivno vzrejo goved, konjev, prašičev ali drobnice. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba PRP povečanje višine sofinanciranja s 40.000,00 na 70.000,00 EUR, nadalje 4. sprememba povečuje znesek načrtovanih sredstev za ukrep 112 s 35.253.236,00 EUR na 46.421.330,00 EUR. Poleg tega se spremeni dokazovanje prevzema – lahko se ga dokazuje tudi s pogodbo o prenosu živali razen v primeru kmetij, ki se ukvarjajo s čebelarstvom ali z intenzivno rejo perutnine za meso ali jajca ali z vzrejo kuncev za meso ali z intenzivno

Ključna dejstva	Opis
	vzrejo ostalih živali. V tem primeru mora upravičenec ob oddaji vloge imeti v lasti najmanj 40 čebeljih družin oziroma mora imeti v stalni reji vsaj: c) za ekvivalent 6 GVŽ istovrstnih živali za vzrejo drugih živali. 5. sprememba: kmetijsko gospodarstvo mora ob oddaji vloge imeti v upravljanju vsaj 3 ha primerljivih kmetijskih površin.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina so kmetje, starejši od 18 let in mlajši od 40 let oziroma so dopolnili 40 let v letu objave javnega razpisa, ki so prvič lastniško prevzeli kmetijsko gospodarstvo kot gospodarji.
Upravičenci glede na razpise	Mladi prevzemniki, ki opravljajo kmetijsko oziroma gozdarsko dejavnost, so stari od 18 do 40 let in prvič lastniško prevzemajo kmetijo. Lastniški prevzem kmetije mora biti izveden v roku največ 18 mesecev pred izdajo odločbe. Mladi kmet mora ob oddaji vloge imeti ustrezna poklicna znanja in mora biti ustrezno usposobljen. Kot izpolnjevanje tega pogoja mora mladi prevzemnik kmetije imeti: - najmanj dokončano osnovno šolo, najmanj 5 let izkušenj z delom na kmetiji in pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo s področja kmetovanja ali s kmetovanjem povezanimi dejavnostmi, - ali najmanj dokončano poklicno šolo s področja kmetovanja ali s kmetovanjem povezanimi dejavnostmi in najmanj 3 leta izkušenj z delom na kmetiji. V kolikor mladi kmet ob predložitvi vloge ne izpolnjuje predpisanih zahtev z vidika ustreznih poklicnih znanj in usposobljenosti, mora te zahteve izpolnjevati najkasneje v roku 36 mesecev od izdane odločbe o dodelitvi sredstev, pod pogojem, da so te potrebe navedene v poslovnem načrtu.
Razpisi	1. razpis: objavljen 26.10.2007, zaprt 7.12.2007 2. razpis: objavljen 19.9.2008, zaprt 7.11.2008 3. razpis: objavljen 7.8.2009, zaprt 5.10.2010 4. razpis: objavljen 17.6.2011, zaprt 23.11.2011 5. razpis: objavljen 30.11.2012, zaprt 4.11.2013 6. razpis: objavljen 26.4.2013, zaprt 27.5.2013 7. razpis: objavljen 6.6.2014, zaprt 21.7.2014
Upravičeni stroški	Podpora mladim kmetom za prevzem kmetije se izvaja v obliki enkratne finančne pomoči za lažji prevzem in strukturno prilagoditev gospodarstva po prevzemu. Kot prvi lastniški prevzem kmetije se upošteva prvi lastniški prevzem celotne kmetije, ki se dokazuje z vknjižbo lastninske pravice v zemljiško knjigo. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: prenos se lahko dokazuje tudi s pogodbo o prenosu živali. 4. sprememba: Znesek načrtovanih sredstev za ukrep 112 se je zvišal s 35.253.236,00 EUR na 46.421.330,00 EUR.
Stopnje pomoči	Podpora se zagotovi v obliki nepovratnih sredstev kot enkratna finančna pomoč. Višina finančne pomoči se določi na podlagi doseženih točk pri ocenitvi prispelih vlog, ki bodo izpolnjevale predpisane pogoje in znaša največ 40.000 EUR na upravičenca. Pri točkovanju bodo upoštevani tržni in ekonomski elementi proizvodnje ter razvojni, regionalni, socialni in okoljski vidiki kmetije ter stroški prenosa kmetije. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba PRP povečanje višine sofinanciranja s 40.000,00 na 70.000,00 EUR

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.3 Ukrep 113 - Zgodnje upokojevanje kmetov

Preglednica 18: Opis ukrepa 113 - Zgodnje upokojevanje kmetov

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora zgodnjemu upokojevanju kmetov se izvaja v obliki letne rente starejšim kmetom, ki prenehajo opravljati pridobitno kmetijsko in gozdarsko dejavnost na kmetijskem gospodarstvu zaradi prenosa gospodarstva na mlajšo, aktivnejšo generacijo oziroma na drugega prevzemnika, ki s prevzemom poveča svoje gospodarstvo. Pogoj je izpolnjen tudi v primeru, da se kmetijsko gospodarstvo v izjemnih primerih, kot je smrt prevzemnika, začasno prenese na Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije, dokler se ne poišče novega prevzemnika, vendar ne dlje kot za dobo enega leta.
Ciljna skupina glede na PRP	Prenosnik ne sme biti mlajši od 57 let in še ne sme biti upokojen. Renta se izplačuje največ 10 let in največ do dopolnjene starosti 70 let za prenosnika. Ko se prenosnik upokoji, se renta zmanjša za znesek pokojnine. Prenosnik mora: - nepreklicno prenehati s pridobitno dejavnostjo, povezano s kmetijstvom in gozdarstvom, - kmetovati na kmetijskem gospodarstvu, ki je predmet prenosa, vsaj zadnjih 10 let, - biti pokojninsko in invalidsko zavarovan iz naslova kmetijstva vsaj zadnjih 7let. Prevzemnik mora: - naslediti prenosnika s prevzemom kmetijskega gospodarstva, - biti starejši od 18 let in imeti vsaj 5 let izkušenj s kmetovanjem oziroma 3 leta v primeru, da ima dokončano vsaj poklicno šolo s področja kmetovanja ali s kmetovanjem povezano dejavnostjo.
Upravičenci glede na razpise	Upravičenci so kmetje, ki opravljajo kmetijsko in gozdarsko dejavnost, starejši od 57 let in še niso upokojeni.
Razpisi	1. razpis: objavljen 25.1.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 19.9.2008, zaprt 6.10.2009 3. razpis: objavljen 9.10.2009, zaprt 5.10.2010 4. razpis: objavljen 6.1.2012, zaprt 24.1.2012
Upravičeni stroški	Finančna pomoč se zagotavlja v obliki letne rente, ki se izplačuje mesečno. Sestavljena je iz fiksnega dela, ki znaša 5.000 EUR na kmetijo na leto in iz variabilnega dela, ki je odvisen od velikosti prenesene kmetije. Variabilni del se izračuna na osnovi dejanske rabe primerljivih kmetijskih zemljišč v letu vstopa v ukrep. Za vsak ha prenesenih primerljivih kmetijskih zemljišč se izplača znesek v višini 300 EUR/ha letno, vendar največ za vključno 20 ha primerljivih kmetijskih zemljišč. Če je prenesena kmetija večja, se morajo prenesti vsa zemljišča, vendar se renta ne poveča. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u>

Ključna dejstva	Opis
	5.sprememba: Variabilni del rente se izračuna na podlagi podatkov o ugotovljeni površini in rabi GERK-a iz zadnje oddane zbirne vloge.
Stopnje pomoči	Celoten znesek prejete rente v vsem obdobju ne sme presežati 110.000 EUR na prenosnika.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.4 Ukrep 121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

Preglednica 19: Opis ukrepa 121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpore bodo dodeljene naložbam v lastno primarno pridelavo kmetijskih proizvodov, ki jih opredeljuje Priloga I k Pogodbi, vključno z naložbami, namenjenimi izvajanju storitev s kmetijsko mehanizacijo. V okviru ukrepa se bodo podpirale naložbe posameznih kmetijskih gospodarstev (individualne naložbe) kakor tudi naložbe dveh ali več kmetijskih gospodarstev, organiziranih v okviru združenj kmetijskih gospodarstev in registriranih v skladu s predpisi, ki urejajo gospodarske družbe ali zadruge (skupne naložbe). Naložba mora prispevati k izboljšanju splošne učinkovitosti kmetijskega gospodarstva in mora biti skladna z minimalnimi standardi Skupnosti. Izboljšanje splošne učinkovitosti kmetijskega gospodarstva mora biti razvidno iz prijavnega obrazca v primeru enostavnih naložb oziroma iz poslovnega načrta v primeru zahtevnih naložb. Kot enostavne naložbe se štejejo projekti, katerih skupna vrednost ne presega 50.000 EUR/projekt. Podpora bo namenjena kmetijskim gospodarstvom, ki že ob predložitvi vloge ustvarijo primeren bruto prihodek iz kmetijskih dejavnosti oziroma iz kmetijskih, gozdarskih in dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, na enoto vloženega dela. Kot primeren bruto prihodek se šteje prihodek v višini 1 bruto minimalne plače na zaposlenega v RS v letu pred letom objave javnega razpisa. V primeru, da kmetijsko gospodarstvo ob predložitvi vloge ne opravlja kmetijske dejavnosti, mora biti primeren dohodek iz predhodnega odstavka dosežen najkasneje ob zaključku naložbe.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina so kmetijska gospodarstva, ki opravljajo kmetijsko dejavnost oziroma izvajajo storitve s kmetijsko mehanizacijo ter izpolnjujejo predpisane pogoje.
Upravičenci glede na razpise	Upravičeni vlagatelji so kmetijska gospodarstva, ki opravljajo kmetijsko dejavnost oziroma izvajajo storitve s kmetijsko mehanizacijo ter izpolnjujejo predpisane pogoje.
Razpisi	1. razpis: objavljen 26.10.2007, zaprt 30.11.2007 2. razpis: objavljen 28.3.2008, zaprt 9.5.2008 3. razpis: objavljen: 25.7.2008, zaprt 4.11.2008 4. razpis: objavljen 19.9.2008, zaprt 17.8.2009 5. razpis: objavljen 10.10.2008, zaprt 11.12.2008 6. razpis: objavljen 23.1.2009, zaprt 11.2.2009 (trajni nasadi) 7. razpis: objavljen 23.1.2009, zaprt 11.3.2009 (mladi prevzemniki) 8. razpis: objavljen 3.7.2009, zaprt 14.9.2009 (mladi prevzemniki) 9. razpis: objavljen 4.12.2009, zaprt 29.12.2009 10. razpis: objavljen 18.6.2010, zaprt 31.8.2010 (novi izzivi) 11. razpis: objavljen 18.6.2010, zaprt 31.8.2010 (živinoreja in med) 12. razpis: objavljen 13.12.2010, zaprt 15.3.2011 13. razpis: objavljen 1.4.2011, zaprt 15.6.2011 14. razpis: objavljen 21.10.2011, zaprt 30.11.2011 (hlevi) 15. razpis: objavljen 21.10.2011, zaprt 30.11.2011 (trajni nasad) 16. razpis: objavljen 29.6.2012, zaprt 31.8.2012 17. razpis: objavljen 20.7.2012, zaprt 30.9.2012 18. razpis: objavljen 4.1.2013, zaprt 13.2.2013 (vodovarstveno) 19. razpis: objavljen 4.1.2013, zaprt 13.2.2013 (mladi kmetje) 20. razpis: objavljen 29.3.2013, zaprt 15.5.2013 21. razpis: objavljen 30.8.2013, zaprt 23.10.2013 22. razpis: objavljen 20.12.2013, zaprt 12.3.2014
Upravičeni stroški	- stroški pridobitve, izgradnje ali izboljšanja nepremičnega premoženja, kmetijskih zemljišč, infrastrukture in pripadajoče opreme za kmetijsko proizvodnjo na kmetijskem gospodarstvu, - nakup novih strojev in opreme ter nakup računalniške programske in strojne opreme, - prispevek v naravi, - stroški povezani z vodenjem kmetijskega gospodarstva in nakup pripadajoče računalniške programske in strojne opreme, - splošni stroški, povezani s pripravo in izvedbo projektov.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč se zagotovi v obliki nepovratnih sredstev. Najvišja stopnja pomoči znaša do 40% priznane vrednosti naložbe. Kadar upravičenec uveljavlja podporo za naložbe iz naslova mladega kmeta v skladu z določili iz ukrepa št. 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij, znaša delež sofinanciranja do 60% priznane vrednosti naložbe za naložbe kmetijskih gospodarstev, ki se nahajajo na območjih iz 36. (a)(i), (ii) in (iii) člena oziroma do 50% priznane vrednosti naložbe, kadar gre za naložbe kmetijskih gospodarstev izven območij iz 36. (a)(i), (ii) in (iii) člena. Kadar upravičenec uveljavlja višji delež pomoči za naložbe kmetijskih gospodarstev, ki se nahajajo na območjih iz 36. (a)(i), (ii) in (iii) člena znaša delež sofinanciranja do 50% priznane vrednosti naložbe. Če je naložba namenjena novim izzivom v kmetijstvu, se zgornja stopnja pomoči poviša za 10 odstotnih točk. V primeru nakupa kmetijske mehanizacije znaša delež podpore do 30% priznane vrednosti naložbe, ne glede na status upravičenca. V primeru nakupa specialne kmetijske mehanizacije za kmetovanje na hribovsko gorskih območjih znaša delež podpore do 40% priznane vrednosti naložbe. Pri nakupu posebne kmetijske mehanizacije namenjene bolj učinkoviti rabi dušika ter za minimalno obdelavo tal, se zgornja stopnja intenzivnosti poveča za 10 odstotnih točk. Najmanjši znesek dodeljene pomoči je 3.500 EUR na projekt. Najvišji znesek dodeljene pomoči je 1.000.000 EUR na projekt. Kmetijsko gospodarstvo lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013 iz naslova tega ukrepa pridobi največ 2.000.000 EUR javne pomoči. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: Najvišji znesek dodeljene pomoči je 1.500.000 EUR na projekt.

Ključna dejstva	Opis
	Kmetijsko gospodarstvo lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013 iz naslova tega ukrepa pridobi največ 3.000.000 EUR javne pomoči.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis so pridobili dodatnih deset odstotkov možnih točk če so pri ukrepu izpolnjevali najmanj enega od naslednjih pogojev, če je predmet podpore naložba a) v nakup in postavitev rastlinjakov s pripadajočo opremo, b) v prvo postavitev oziroma prestrukturiranje sadovnjakov, c) v nakup in postavitev mrež proti toči, d) v namakalno infrastrukturo na kmetijskih gospodarstvih, kamor spada tudi namakalna oprema, ki je lahko samostojna naložba, in v gradnjo pripadajočih vodnih virov ali e) v učinkovito rabo energije in obnovljive vire energije za potrebe kmetijskega gospodarstva. Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.5 Ukrepi 122 - Povečanje gospodarske vrednosti gozdov

Preglednica 20: Opis ukrepa 122 - Povečanje gospodarske vrednosti gozdov

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Na področju naložb v zasebne gozdove so do podpore upravičene naložbe: - v nakup mehanizacije za sečnjo in spravilo lesa, ob pogoju, da upravičenec letno poseka in/ali opravi spravilo vsaj 150 m³ lesa oziroma pri strojni sečnji vsaj 2.500 m³ lesa; - v nakup opreme za sečnjo in spravilo lesa, ob pogoju, da upravičenec letno poseka in/ali opravi spravilo vsaj 150 m³ lesa oziroma ima v lasti vsaj 3 ha gozda, - v gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak, ob pogoju, da gozda vlaka omogoča letno spravilo vsaj 3 m³ lesa na 100 m gozdne vlake, - v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest, ob pogoju, da gozdna cesta omogoča letno transport vsaj 10 m³ lesa na 100 m gozdne ceste, Podpora naložbam v gradnjo oziroma rekonstrukcijo gozdnih cest mora biti v skladu z veljavnim gozdnogospodarskim načrtom, podpore naložbam v sečnjo in spravilo lesa ter gozdne vlake pa v skladu z gozdnogojitvenim načrtom. Za gozdne vlake in gozdne ceste morajo biti pridobljena ustrezna dovoljenja ter pripravljen izračun zmanjšanja pravih stroškov, ki ga izdela ZGS. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 5. sprememba: V okviru tega ukrepa se bodo izvajale investicije v: - gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak; - nakup nove mehanizacije in nove opreme za sečnjo in spravilo lesa. Gozdna posest vlagatelja, ki kandidira na ukrep ne sme biti manjša od 0,5 ha.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina za podporo naložbam v zasebne gozdove so lastniki ali solastniki zasebnih gozdov, njihova združenja ali občine in njihove zveze.
Upravičenci glede na razpise	Upravičenci za podporo naložbam v zasebne gozdove so lastniki ali solastniki zasebnih gozdov, njihova združenja ali občine in njihove zveze.
Razpisi	1. razpis: objavljen 2.11.2007, zaprt 23.11.2007 2. razpis: objavljen 17.10.2008, zaprt 4.11.2008 3. razpis: objavljen 8.5.2009, zaprt 16.9.2009 4. razpis: objavljen 24.12.2010, zaprt 1.3.2011 5. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 29.2.2012
Upravičeni stroški	Upravičeni stroški v zvezi z naložbami v zasebne gozdove: - stroški nakupa in dobave nove mehanizacije in opreme, - stroški nakupa osebne zaščitne opreme za delo s stroji in opremo, - stroški usposabljanja za delo s stroji ali opremo, ki so predmet naložbe, - stroški gradnje, rekonstrukcije in opreme gozdne vlake oziroma gozdne ceste, skupaj s prispevkom upravičenca v naravi (lastno delo investitorja, ki ga potrdi ZGS in vrednost zemljišča, po katerem je prometnica zgrajena), - splošni stroški, povezani s pripravo in izvedbo projekta.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč se zagotovi v obliki nepovratnih sredstev. Za naložbe v zasebne gozdove najvišja stopnja pomoči znaša: - za območja z omejenimi dejavniki in območja Natura 2000: do 60 % priznane vrednosti naložbe, - za območja izven teh območij: do 50 % priznane vrednosti naložbe. Najmanjši znesek dodeljene pomoči je 500 EUR, najvišji znesek dodeljene pomoči pa do 500.000 EUR. Upravičenec lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013, iz naslova tega ukrepa pridobi največ 500.000 EUR pomoči.
Razvojna pomoč	Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.6 Ukrep 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom

Preglednica 21: Opis ukrepa 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Na področju predelave kmetijskih in gozdarskih proizvodov bodo podprte naložbe, ki se nanašajo na: a) predelavo in trženje proizvodov, opredeljenih v Prilogi I Pogodbe (v nadaljevanju: kmetijski proizvodi), razen proizvodov iz rib ter proizvodov, ki posnemajo ali nadomeščajo mleko in mlečne proizvode; b) predelava in trženje drugih proizvodov, katerih surovina so kmetijski proizvodi; c) prva stopnja predelave in trženje lesa. Naložba mora prispevati k izboljšanju splošne učinkovitosti podjetja in mora biti skladna z minimalnimi standardi Skupnosti, ki veljajo za takšno naložbo. Izboljšanje splošne učinkovitosti podjetja mora biti razvidno iz prijavnega obrazca v primeru enostavnih naložb oziroma iz poslovnega načrta v primeru zahtevnih naložb. Kot enostavne naložbe se štejejo projekti, katerih skupna vrednost ne presega 80.000 EUR/projekt. V primeru zahtevnih naložb, mora upravičenec pripraviti poslovni načrt, s katerim dokaže ekonomsko upravičenost naložb. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: dodane so navedbe (podčrtano): a) predelavo in trženje proizvodov, opredeljenih v Prilogi I Pogodbe (v nadaljevanju: kmetijski proizvodi), <u>razen proizvodov iz rib;</u> b) predelava in trženje drugih proizvodov, katerih surovina so kmetijski proizvodi; c) <u>skupne naložbe predelave in trženja proizvodov, opredeljenih v Prilogi I in drugih proizvodov, katerih surovina so kmetijski proizvodi, razen proizvodov iz rib;</u> d) prva stopnja predelave in trženje lesa. Naložba <u>se mora nanašati na predelavo oziroma trženje ali na razvoj novih proizvodov, proizvodnih postopkov in tehnologij ter prispevati k izboljšanju splošne učinkovitosti podjetja in mora biti skladna z minimalnimi standardi Skupnosti, ki veljajo za takšno naložbo.</u> Izboljšanje splošne učinkovitosti podjetja mora biti razvidno iz vloge. Kot enostavne naložbe se štejejo projekti, katerih skupna vrednost ne presega 100.000 EUR/projekt. V primeru zahtevnih naložb, mora upravičenec pripraviti poslovni načrt, s katerim dokaže ekonomsko upravičenost naložb.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina na področju predelave kmetijskih proizvodov so: - mikro, majhna in srednje velika podjetja, ki so registrirana za živilskopredelovalno dejavnost, ter velika podjetja s to dejavnostjo, če zaposlujejo pod 750 delavcev ali je letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, - člani kmetijskega gospodinjstva, ki izvajajo dejavnost predelave kmetijskih proizvodov v skladu z zakonom o kmetijstvu, - planine v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. Ciljna skupina na področju prve stopnje predelave lesa so: - mikro podjetja, - člani kmetijskega gospodarstva na kmetiji, ki izvajajo dejavnost predelave lesa v skladu z veljavno zakonodajo. Predelovalni obrati na kmetijskih gospodarstvih se štejejo kot mikro podjetje v primeru, da je v njih zaposlenih manj kot 10 oseb, oziroma letni promet ne presega 2.000.000 EUR. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: dodana je nova ciljna skupina: Ciljna skupina na področju trženja kmetijskih proizvodov so: - mikro, majhna in srednje velika podjetja, ki so registrirana za živilskopredelovalno dejavnost, ter velika podjetja s to dejavnostjo, če zaposlujejo pod 750 delavcev ali je letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, - kmetijska gospodarstva, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo oziroma predelavo, - planine v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. 5.sprememba: Dodana je ciljna skupina na področju predelave kmetijskih proizvodov: - kmetijska gospodarstva in kmetije z dopolnilno dejavnostjo, ki izvajajo dejavnost predelave kmetijskih proizvodov v skladu z zakonom o kmetijstvu, - agrame in pašne skupnosti v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. Dopolnjene so ciljne skupine na področju trženja kmetijskih proizvodov (podčrtano): - kmetijska gospodarstva <u>in kmetije</u> z dopolnilno dejavnostjo, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo oziroma predelavo, - <u>agrame in pašne skupnosti v zasebni lasti</u>, na katerih se izvaja predelava mleka. Dopolnjene so ciljne skupine na področju prve stopnje predelave lesa (podčrtano): - mikro podjetja, ki so registrirana za <u>prvo stopnjo predelave lesa,</u> - <u>kmetije z dopolnilno dejavnostjo, ki izvajajo dejavnost predelave lesa v skladu z veljavno zakonodajo.</u>
Upravičenci glede na razpise	Ciljna skupina na področju predelave kmetijskih proizvodov so: - mikro, majhna in srednje velika podjetja, ki so registrirana za živilskopredelovalno dejavnost, ter velika podjetja s to dejavnostjo, če zaposlujejo pod 750 delavcev ali je letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, - člani kmetijskega gospodinjstva, ki izvajajo dejavnost predelave kmetijskih proizvodov v skladu z zakonom o kmetijstvu, - planine v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka.

Ključna dejstva	Opis
	Ciljna skupina na področju prve stopnje predelave lesa so: - mikro podjetja, - člani kmetijskega gospodarstva na kmetiji, ki izvajajo dejavnost predelave lesa v skladu z veljavno zakonodajo. Predelovalni obrati na kmetijskih gospodarstvih se štejejo kot mikro podjetje v primeru, da je v njih zaposlenih manj kot 10 oseb, oziroma letni promet ne presega 2.000.000 EUR. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 1. sprememba: dodana je nova ciljna skupina: Ciljna skupina na področju trženja kmetijskih proizvodov so: - mikro, majhna in srednje velika podjetja, ki so registrirana za živilskopredelovalno dejavnost, ter velika podjetja s to dejavnostjo, če zaposlujejo pod 750 delavcev ali je letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, - kmetijska gospodarstva, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo oziroma predelavo, - planine v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. 5.sprememba: Dodana je ciljna skupina na področju predelave kmetijskih proizvodov: - kmetijska gospodarstva in kmetije z dopolnilno dejavnostjo, ki izvajajo dejavnost predelave kmetijskih proizvodov v skladu z zakonom o kmetijstvu, - agrame in pašne skupnosti v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. Dopolnjene so ciljne skupine na področju trženja kmetijskih proizvodov (podčrtano): - kmetijska gospodarstva in kmetije z dopolnilno dejavnostjo, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo oziroma predelavo, - agrame in pašne skupnosti v zasebni lasti, na katerih se izvaja predelava mleka. Dopolnjene so ciljne skupine na področju prve stopnje predelave lesa (podčrtano): - mikro podjetja, ki so registrirana za prvo stopnjo predelave lesa, - kmetije z dopolnilno dejavnostjo, ki izvajajo dejavnost predelave lesa v skladu z veljavno zakonodajo.
Razpisi	1. razpis: objavljen 7.12.2007, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 25.7.2008, zaprt 23.1.2009 3. razpis: objavljen 20.3.2009, zaprt 4.6.2009 (g.d.) 4. razpis: objavljen 20.3.2009, zaprt 14.9.2009 (kmetije) 5. razpis: objavljen 4.9.2009, zaprt 5.3.2010 6. razpis: objavljen 4.12.2009, zaprt 31.1.2010 (g.d.) 7. razpis: objavljen 18.6.2010, zaprt 31.8.2010 8. razpis: objavljen 16.7.2010, zaprt 23.8.2010 (g.d.) 9. razpis: objavljen 4.3.2011, zaprt 8.4.2011 10. razpis: objavljen 5.8.2011, zaprt 30.9.2011 11. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 20.2.2012 12. razpis: objavljen 15.2.2013, zaprt 3.4.2013 13. razpis: objavljen 26.4.2013, zaprt 12.6.2013 14. razpis: objavljen 4.10.2013, zaprt 27.11.2013
Upravičeni stroški	Predmet podpore so: - naložbe v nakup, izgradnjo in obnovo nepremičnin; - naložbe v nakup strojev in opreme ter računalniške, strojne in programske opreme; - naložbe v opremo za pridobivanje energije iz obnovljivih virov za lastne potrebe; - splošni stroški, povezani s pripravo in izvedbo projektov, vključno s stroški usposabljanja za delo s stroji ali opremo, ki je predmet naložbe; - nakup patentov in licenc, ki so neposredno povezani z izvajanjem projekta. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Upravičeni stroški so: - naložbe v nakup, izgradnjo in obnovo nepremičnin; - naložbe v nakup strojev in opreme ter računalniške, strojne in programske opreme; - naložbe v opremo za pridobivanje energije iz obnovljivih virov za lastne potrebe; - splošni stroški, povezani s pripravo in izvedbo projektov Predmet podpore v okviru tega ukrepa so tudi naložbe namenjene izboljšanju trženja kmetijskih proizvodov, kamor uvrščamo naložbe namenjene skladiščenju proizvodov, razstavljanju proizvodov z namenom prodaje, ponujanju proizvodov za prodajo, dobavljanju ali dajanju proizvodov na trg. Do podpore so upravičene tudi naložbe v ureditev prodajnih prostorov na kmetijah. Pri naložbah se kot opravičljivi strošek šteje tudi nakup mobilnih prodajal za namen trženja kmetijskih proizvodov.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč bo dodeljena v obliki nepovratnih sredstev. Podpora za mikro, majhna in srednje velika podjetja v smislu Priporočila Komisije 2003/361/ES, bo znašala do 50% priznane vrednosti naložbe. V primeru podjetij, ki niso zajeta z 2. (1) členom omenjenega priporočila in z manj kot 750 zaposlenimi ali s prihodkom, manjšim od 200 milijonov EUR, je intenzivnost pomoči razpolovljena. Višji delež podpore, vendar ne več kot 50% priznane vrednosti naložbe, se dodeli, kadar mikro, majhno ali srednje veliko podjetje, uveljavlja podporo za naložbe v proizvode katerih surovina so kmetijski pridelki iz ekološke pridelave. Najnižji znesek javne pomoči znaša 3.500 EUR, najvišji znesek za posamezne vrste naložb pa je naslednji: a) za predelavo in trženje proizvodov, opredeljenih v Prilogi I Pogodbe (v nadaljevanju: kmetijski proizvodi), razen proizvodov iz rib ter proizvodov, ki posnemajo ali nadomeščajo mleko in mlečne proizvode do 1.800.000 EUR. Upravičenec lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013 iz naslova tega ukrepa pridobi največ 4.000.000 EUR pomoči.

Ključna dejstva	Opis
	b) za predelavo in trženje drugih živilskih proizvodov oziroma surovin iz obnovljivih virov energije, katerih surovina so kmetijski proizvodi do 200.000 EUR v zadnjih treh proračunskih letih; c) prva stopnja predelave in trženje lesa do 200.000 EUR v zadnjih treh proračunskih letih. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Finančna pomoč bo dodeljena v obliki nepovratnih sredstev. Najnižji znesek podpore iz javnih virov znaša 3.500 EUR, najvišji znesek za posamezno vrsto naložb pa je do vključno 2.500.000 EUR. Upravičenec lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013 pridobi največ do vključno 6.000.000 EUR podpore iz javnih virov. Podpora iz javnih virov: a) v primeru predelave in trženja kmetijskih proizvodov: - za mikro, majhna in srednje velika podjetja znaša do 45 % priznane vrednosti naložbe; - za velika podjetja, ki zaposlujejo pod 750 ljudi ali imajo letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, znaša do 25 % priznane vrednosti naložbe V kolikor podjetje iz prve alineje točke a) uveljavlja podpore za naložbe v proizvode, katerih proizvodnja ima certifikat ekološke predelave, se mu prizna za 5 odstotnih točk višji delež podpore iz javnih sredstev od navedene višine podpore v točki a). V kolikor so naložbe namenjene izvajanju prednostnih nalog iz točk (a), (b), (c) in (e) prvega odstavka 16a člena Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005, se stopnja pomoči lahko poveča za 10 odstotnih točk glede na stopnjo pomoči, določeno v Prilogi I Uredbe 1698/2005. b) v primeru predelave in trženja proizvodov, katerih surovina so kmetijski proizvodi: - za mikro in majhna podjetja znaša do 45% priznane vrednosti naložbe; - za srednje velika podjetja znaša do 35 % priznane vrednosti naložbe; - za velika podjetja, ki zaposlujejo pod 750 ljudi ali imajo letni prihodek podjetja nižji od 200 milijonov EUR, znaša do 25 % priznane vrednosti naložbe V kolikor podjetje iz prve oz. druge alineje točke b) uveljavlja podpore za naložbe v proizvode, katerih proizvodnja ima certifikat ekološke predelave, se mu prizna za 5 odstotnih točk višji delež podpore iz javnih sredstev od navedene višine podpore v točki b). c) v primeru prve stopnje predelave in trženja lesa - za mikro podjetja znaša do 50% priznane vrednosti naložbe Pri opredelitvi velikosti podjetja se upoštevajo merila iz Priloge 1 Uredbe 800/200830 in Priporočilo Komisije 2003/361/ES.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis so pridobili dodatnih deset odstotkov možnih točk če so pri ukrepu izpolnjevali najmanj enega od naslednjih pogojev: a) v kolikor je predmet sofinanciranja naložba v obnovljive vire energije za potrebe predelovalnega obrata, b) ohranjanje obstoječih delovnih mest oziroma na vsake 200.000 evrov upravičenih stroškov, odprtje enega novega delovnega mesta za najmanj obdobje 24 mesecev od zadnjega izplačila sredstev, c) vlagatelj ima sklenjene pogodbe z lokalnimi primarnimi pridelovalci za najmanj 40 odstotkov vhodne surovine ali d) vlagatelj ima sklenjeno pogodbo z raziskovalno skupino oziroma je raziskovalna skupina organizacijska enota znotraj vlagatelja. Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk ko so vlagatelji kmetije ali agrarne in pašne skupnosti.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.7 Ukrep 125 - Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva

Preglednica 22: Opis ukrepa 125 - Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	V okviru ukrepa so podprte naslednje aktivnosti: - komasacije, ki se izvajajo na podlagi predpisa, ki ureja kmetijska zemljišča (glede na izkušnje iz preteklosti se predvideva podpiranje izvajanja komasacij na tistih komasacijskih območjih, ki v povprečju ne bodo presegala 300 ha); - izgradnja in ureditev nove infrastrukture, ki je potrebna v povezavi s komasacijami in je predvidena v idejni zasnovi ureditve komasacijskega območja ter je neposredno povezana s kmetijstvom; - izgradnja in dograditev velikih namakalnih sistemov skladno s predpisom, ki ureja kmetijska zemljišča; kjer bodo imele prednostno obravnavo tehnološke posodobitve namakalnih sistemov; - tehnološke posodobitve hidromelioracijskih sistemov skladno s predpisi, ki urejajo kmetijska zemljišča, graditev objektov in urejanje prostora; - izgradnja demonstracijskih namakalnih centrov, namenjenih izobraževanju in certificiranju uporabnikov namakalnih sistemov, s poudarkom na tehnologijah za zmanjšanje porabe vode in zmanjšanje vnosa nitratov in pesticidov v tla; Podpora naložbam v zemljiško infrastrukturo se zagotavlja na podlagi dokazila o ekonomski opravičljivosti naložbe. Pri naložbah v namakalne sisteme mora biti izkazana interna stopnja donosnosti vsaj 6,5. V skladu z nacionalno zakonodajo in zakonodajo Skupnosti so vsi posegi v prostor dovoljeni le na podlagi pridobljenih potrebnih dovoljenj, ob doslednem upoštevanju zahtev vodne direktive in habitatne direktive. Za zemljiške operacije, ki pomenijo poseg v prostor, je po veljavni zakonodaji za pridobitev gradbenega dovoljenja potrebno izdelati presojo vplivov na okolje ter pridobiti

Ključna dejstva	Opis
	naravovarstveno soglasje, za namakalne sisteme pa tudi vodno dovoljenje. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Dodane so nove podprte aktivnosti: - izgradnja in dograditev velikih namakalnih sistemov skladno s predpisom, ki ureja kmetijska zemljišča; kjer bodo imele prednostno obravnavo tehnološke posodobitve namakalnih sistemov (pri naložbah v tehnološke posodobitve namakalnih sistemov morajo posodobitve izkazovati vsaj 25 odstotno racionalnejšo porabo vode in električne energije); - agromelioracije, ki se izvajajo na podlagi predpisa, ki ureja kmetijska zemljišča. Podpirajo se samo tiste agromelioracije, ki se bodo izvajale na komasacijskih območjih in bo z njimi dosežen cilj celovitega urejanja kmetijskega prostora. V okviru agromelioracij se bodo podpirale naslednje aktivnosti: odstranitev kamnitih osamelcev, spreminjanje konfiguracije zemljišč, ureditev poljskih poti, izboljšanje dostopa na kmetijska zemljišča, krčenje grmičevja.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina so: - vlagatelji zahtevka za podporo izvedbi komasacij in/ali za izgradnjo in ureditev posledično nastale nove infrastrukture, ki je predvidena v idejni zasnovi ureditve komasacijskega območja, so občine, v katerih se izvajajo komasacije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki komasiranih zemljišč; - vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v velike namakalne sisteme in posodobitev hidromelioracijskih sistemov so fizične ali pravne osebe, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč, ki bodo te sisteme uporabljali; - vlagatelji zahtevka za podporo izgradnji demonstracijskih centrov za namakanje so ustrezno registrirane pravne osebe, ki so na javnem natečaju izbrane za izvedbo del. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: prišlo je do sprememb upravičencev (podčrtano): - vlagatelji zahtevka za podporo izvedbi komasacij so <u>občine, v katerih se izvajajo komasacije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki komasiranih zemljišč;</u> - vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v velike namakalne sisteme in posodobitev hidromelioracijskih sistemov so <u>pravne osebe, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč, ki bodo te sisteme uporabljali;</u> - vlagatelji zahtevka za podporo izgradnji demonstracijskih centrov za namakanje so <u>ustrezno registrirane pravne osebe, ki so na javnem natečaju izbrane za izvedbo del;</u> - <u>vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v agromelioracije so občine, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč.</u>
Upravičenci glede na razpise	Upravičeni vlagatelji so: - vlagatelji zahtevka za podporo izvedbi komasacij in/ali za izgradnjo in ureditev posledično nastale nove infrastrukture, ki je predvidena v idejni zasnovi ureditve komasacijskega območja, so občine, v katerih se izvajajo komasacije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki komasiranih zemljišč; - vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v velike namakalne sisteme in posodobitev hidromelioracijskih sistemov so fizične ali pravne osebe, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč, ki bodo te sisteme uporabljali; - vlagatelji zahtevka za podporo izgradnji demonstracijskih centrov za namakanje so ustrezno registrirane pravne osebe, ki so na javnem natečaju izbrane za izvedbo del. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: prišlo je do sprememb upravičencev (podčrtano): - vlagatelji zahtevka za podporo izvedbi komasacij so <u>občine, v katerih se izvajajo komasacije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki komasiranih zemljišč;</u> - vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v velike namakalne sisteme in posodobitev hidromelioracijskih sistemov so <u>pravne osebe, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč, ki bodo te sisteme uporabljali;</u> - vlagatelji zahtevka za podporo izgradnji demonstracijskih centrov za namakanje so <u>ustrezno registrirane pravne osebe, ki so na javnem natečaju izbrane za izvedbo del;</u> - <u>vlagatelji zahtevka za podporo naložbam v agromelioracije so občine, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije, končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so lastniki ali večletni zakupniki zemljišč.</u>
Razpisi	1. razpis: objava 25.1.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objava 25.7.2008, zaprt 11.3.2009 (125-2) 3. razpis: objava 25.7.2008, zaprt 23.4.2010 (125-1) 4. razpis: objava 31.7.2009, zaprt 7.6.2010 (125-2) 5. razpis: objava 30.7.2010, zaprt 26.7.2011 6. razpis: objava 19.11.2010, zaprt 28.2.2012 7. razpis: objava 17.8.2012, zaprt 1.10.2012 8. razpis: objava 28.12.2012, zaprt 27.2.2013 9. razpis: objavljen 25.1.2013, zaprt 27.3.2013 10. razpis: objavljen 20.6.2014, zaprt 25.7.2014
Upravičeni stroški	Predmet sofinanciranja so: - vsa gradbena, geodetska in ostala obrtniška dela, - stroški odkupa zemljišč za skupne objekte oziroma infrastrukturo (črpališča, transformatorske postaje, vodohrane, razširitev melioracijskih jarkov za namene ekoremediacije, za zaščitne vetrne pasove, itd.), - tehnična oprema demonstracijskih namakalnih centrov in namakalna oprema, skupaj s stroški dobave in montaže, - splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč se zagotovi v obliki nepovratnih sredstev. Delež javnega financiranja znaša do 100% priznanih stroškov. Najmanjši znesek dodeljene pomoči je 20.000 EUR, najvišji znesek dodeljene pomoči pa 1.500.000 EUR, oziroma pri namakalnih sistemih, ki vključujejo izvedbo vodnega vira samo za namen namakanja, tiste investicije, ki izkazujejo interno

Ključna dejstva	Opis
	stopnjo donosnosti vsaj 11,5. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: najvišji znesek dodeljene pomoči je bil zvišan na 3.000.000 EUR, ki velja tudi pri namakalnih sistemih, ki vključujejo izvedbo vodnega vira samo za namen namakanja.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis dobili dodatnih 10 točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.8 Ukrep 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane

Preglednica 23: Opis ukrepa 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora kmetijskim proizvajalcem za sodelovanje v shemah kakovosti ima obliko letnega plačila, ki predstavlja nadomestilo za stalne stroške, povezane z vključevanjem in sodelovanjem v shemah kakovosti. Podpora se dodeli za obdobje največ 5 let. Sheme kakovosti, ki so predmet tega ukrepa, so: - sheme kakovosti Skupnosti (Uredbe 509/2006, 510/2006, 2092/91): - posebni kmetijski pridelki oziroma živila (zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo; zaščitena geografska označba oz. geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost oz. tradicionalen ugled), - ekološka pridelava in predelava, - ter priznane nacionalne sheme kakovosti: - integrirana pridelava, - višja kakovost. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: dodani so zaščiteni kmetijski pridelki oziroma živila (zaščitena označba porekla; zaščitena geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost).
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina (končni prejemniki sredstev) so fizične ali pravne osebe (kmetijska gospodarstva), ki proizvajajo kmetijske proizvode, namenjene za prehrano ljudi, vključene v eno od shem kakovosti Skupnosti ali nacionalne sheme.
Upravičenci glede na razpise	Ciljna skupina (končni prejemniki sredstev) so fizične ali pravne osebe (kmetijska gospodarstva), ki proizvajajo kmetijske proizvode, namenjene za prehrano ljudi, vključene v eno od shem kakovosti Skupnosti ali nacionalne sheme.
Razpisi	1. razpis: objavljen 26.09.2008, zaprt 26.2.2011 2. razpis: objavljen 03.06.2011, zaprt 22.5.2015
Upravičeni stroški	Podpora se dodeli za kmetijske proizvode iz Priloge I Pogodbe in prilog Uredb 509/2006, 510/2006, 2092/91, razen proizvodov iz rib. Za geografska poimenovanja in zajamčeno tradicionalno posebnost so upravičeni tisti kmetijski proizvodi, ki so do dne, ko se vloži vloga posameznega upravičenca, vpisani v register EU. Za višjo kakovost so upravičeni tisti kmetijski proizvodi, ki so do dne, ko se vloži vloga posameznega upravičenca, vpisani v nacionalni register. Podpora bo namenjena kmetijskim proizvajalcem, ki kmetijske proizvode oziroma živila proizvajajo v skladu z uredbami in pravilniki, ki urejajo navedene sheme kakovosti. Splošen pogoj za vsa kmetijska gospodarstva, ne glede na vrsto sheme kakovosti, je predložitev dokaza, da je skupina proizvajalcev ali kmetijsko gospodarstvo zaprosilo za postopek certificiranja oz. v primeru že opravljenega postopka certificiranja, kopijo certifikata ali potrdilo o pozitivno opravljeni kontroli.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč bo dodeljena v obliki nepovratnih sredstev v enkratnem letnem znesku. Za določitev višine pomoči bodo upoštevani stalni stroški, ki nastanejo z vključitvijo in sodelovanjem v shemah kakovosti hrane in ima obliko letnega plačila. Stalni stroški se pri posebnih kmetijskih pridelkih oz. živilih in proizvodih višje kakovosti določijo glede na shemo kakovosti, vrsto proizvoda in proizvodnje. Stalni stroški pri ekološki pridelavi in predelavi ter integrirani pridelavi se določijo glede na shemo kakovosti, vrsto proizvodnje in velikost kmetijskega gospodarstva. Najvišji znesek podpore za sodelovanje v shemah kakovosti hrane znaša 3.000 EUR na kmetijsko gospodarstvo. Vlagatelji, ki so vključeni v sheme kakovosti, so glede na shemo kakovosti upravičeni do letne podpore v višini: - do 1.500 EUR za posebne kmetijske pridelke oziroma živila (sheme Skupnosti) in za proizvode višje kakovost (nacionalna shema), - do 3.000 EUR za ekološko pridelavo in predelavo (shema Skupnosti), - do 1.000 EUR za integrirano pridelavo (nacionalna shema). Višina letnega plačila po shemah bo natančneje definirana v stroškovniku v okviru javnega razpisa. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3.sprememba: spremenjena je diktacija (podčrtano): - do 1.500 EUR za <u>zaščitene</u> kmetijske pridelke oziroma živila (sheme Skupnosti), za proizvode višje kakovosti (nacionalna shema),

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.9 Ukrep 133 - Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane

Preglednica 24: Opis ukrepa 133 - Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora v okviru tega ukrepa se dodeljuje aktivnostim informiranja potrošnikov in pospeševanja prodaje, ki bodo potrošnike spodbujale k nakupu in uporabi kmetijskih in živilskih proizvodov, ki so vključeni v priznane sheme kakovosti. Sheme kakovosti, ki so predmet tega ukrepa, so: - sheme kakovosti Skupnosti (Uredbe 1698/2005, 509/2006, 510/2006, 2092/91, 1493/1999): - posebni kmetijski pridelki oziroma živila (zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo; zaščitena geografska označba oz. geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost oz. tradicionalen ugled), - ekološka pridelava in predelava, - kakovostna vina, pridelana na določenem pridelovalnem območju (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP) - priznane nacionalne sheme kakovosti: - integrirana pridelava, - višja kakovost. V tem okviru bodo podprte aktivnosti, ki seznanjajo potrošnike, da gre pri proizvodih z določenim zaščitnim znakom oziroma simbolom kakovosti za specifične značilnosti proizvodov, zlasti z vidika kakovosti, za specifične značilnosti proizvodnih metod ali vpliva geografskega območja na kakovost proizvoda. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3.sprememba: Spremenjene so sheme kakovosti (podčrtano): - <u>zaščiteni</u> kmetijski pridelki oziroma živila (zaščitena označba porekla; zaščitena geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost), - <u>vina z označbo porekla</u> (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP)
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina (končni prejemniki sredstev) so pravne osebe registrirane kot skupina proizvajalcev, ki združuje proizvajalce, vključene v eno od shem kakovosti za določen kmetijski proizvod ali živilo ter uporabljajo pripadajoč simbol kakovosti oziroma zaščitni znak in: - so zaščitile svoje proizvode na ravni EU oziroma so njihovi proizvodi že zaščiteni na nacionalni ravni in v postopku pridobivanja evropske zaščite za zaščiteno označbo porekla, zaščiteno geografsko označbo in zajamčeno tradicionalno posebnost; - predstavljajo proizvajalce ekološko pridelanih in predelanih kmetijskih pridelkov oz. živil z oznako ekološko pridelano, - so zaščitile svoje proizvode na nacionalni ravni z oznako višja kakovost, - predstavljajo proizvajalce integrirano pridelanih pridelkov oz. živil z oznako integrirano pridelano, - predstavljajo proizvajalce kakovostnih vin, pridelanih na določenem pridelovalnem območju (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP). Skupno vlogo lahko vložijo tudi več skupin proizvajalcev, ki so posamezni upravičenci znotraj tega ukrepa. Poklicne, panožne skupine oz. organizacije proizvajalcev, ki zastopajo enega ali več sektorjev ne štejejo kot skupine proizvajalcev znotraj tega ukrepa. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3.sprememba: spremenjen je tip skupine proizvajalcev (podčrtano): - predstavljajo proizvajalce <u>vin z označbo porekla</u> (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP).
Upravičenci glede na razpise	Ciljna skupina (končni prejemniki sredstev) so pravne osebe registrirane kot skupina proizvajalcev, ki združuje proizvajalce, vključene v eno od shem kakovosti za določen kmetijski proizvod ali živilo ter uporabljajo pripadajoč simbol kakovosti oziroma zaščitni znak in: - so zaščitile svoje proizvode na ravni EU oziroma so njihovi proizvodi že zaščiteni na nacionalni ravni in v postopku pridobivanja evropske zaščite za zaščiteno označbo porekla, zaščiteno geografsko označbo in zajamčeno tradicionalno posebnost; - predstavljajo proizvajalce ekološko pridelanih in predelanih kmetijskih pridelkov oz. živil z oznako ekološko pridelano, - so zaščitile svoje proizvode na nacionalni ravni z oznako višja kakovost, - predstavljajo proizvajalce integrirano pridelanih pridelkov oz. živil z oznako integrirano pridelano, - predstavljajo proizvajalce kakovostnih vin, pridelanih na določenem pridelovalnem območju (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP). Skupno vlogo lahko vložijo tudi več skupin proizvajalcev, ki so posamezni upravičenci znotraj tega ukrepa. Poklicne, panožne skupine oz. organizacije proizvajalcev, ki zastopajo enega ali več sektorjev ne štejejo kot skupine proizvajalcev znotraj tega ukrepa. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3. sprememba: spremenjen je tip skupine proizvajalcev (podčrtano): - predstavljajo proizvajalce <u>vin z označbo porekla</u> (kakovostno vino ZGP, vrhunsko vino ZGP in vino PTP).
Razpisi	1. razpis: objavljen 25.01.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 26.9.2008, zaprt 31.7.2009 3. razpis: objavljen 23.7.2010, zaprt 28.10.2010 4. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 29.2.2012 5. razpis: objavljen 28.12.2012, zaprt 20.2.2013
Upravičeni stroški	Podpora bo namenjena pokrivanju stroškov, nastalih pri izvajanju aktivnosti informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v upravičene sheme kakovosti hrane, kot so:

Ključna dejstva	Opis
	- stroški organizacije, priprave in sodelovanja na javnih nastopih, sejnih, tržnicah, razstavah, oddajah, delavnicah in drugih oblikah javnih nastopov oz. dogodkov, - stroški oglaševanja in informiranja na prodajnih mestih in po drugih kanalih komunikacije, - stroški priprave, izdaje in distribucije informacijskega in promocijskega materiala, - stroški organizacije in izvedbe drugih ustreznih oblik oglaševanja. Pogoj za pridobitev podpore je predložitev programa pospeševanja prodaje skupine proizvajalcev z vizijo oglaševanja in informiranja za petletno obdobje, ki vsebuje natančno razdeljen načrt informacijskih in promocijskih aktivnosti s pričakovanimi rezultati za predložen projekt, in hkrati omogoča predhodno preverjanje gradiv, namenjenih informiranju, oglaševanju in pospeševanju prodaje z vidika skladnosti z zakonodajo EU.
Stopnje pomoči	Finančna pomoč bo dodeljena v obliki nepovratnih sredstev. Intenzivnost pomoči za dejavnosti informiranja, oglaševanja in pospeševanja prodaje znaša največ do 70% priznanih stroškov projekta. Najvišji znesek pomoči na razpis za projekt končnega prejemnika znaša do 200.000 EUR.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.10 Ukrep 142 - Podpore za ustanavljanje skupin proizvajalcev

Preglednica 25: Opis ukrepa 142 - Podpore za ustanavljanje skupin proizvajalcev

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora v okviru tega ukrepa se dodeljuje skupinam proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov (zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo; zaščitena geografska označba oz. geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost oz. tradicionalen ugled) za kritje stroškov ustanavljanja in delovanja. Za skupine proizvajalcev ekoloških kmetijskih proizvodov bomo zaradi različnih dejanskih situacij in zahtev na tem področju podpirali združevanje proizvajalcev po proizvodih (npr. mlečni proizvodi itd.) kot tudi združevanje proizvajalcev iz določenih območij po načinu pridelave. (npr.: ekološki proizvajalci ekoloških kmetijskih proizvodov Pomurja itd.). Za skupine proizvajalcev posebnih kmetijskih proizvodov bomo podpirali združevanje proizvajalcev po proizvodih (npr.: proizvajalci kraškega pršuta itd.). Skupina proizvajalcev mora biti uradno priznana s strani pristojnega organa do 31. 12. 2013 in mora imeti minimalno 3 člane. Predložiti mora operativni program dejavnosti za obdobje najmanj 5 let, ki vsebuje: - Idejni načrt usklajevanja pridelave s povpraševanjem - idejni načrt pospeševanja koncentracije ponudbe in skupnega trženja pridelkov svojih članov. - Načrt priprave pravil glede skupnega trženja, informiranja in promocije. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3. Sprememba (podčrtano): Podpora v okviru tega ukrepa se dodeljuje skupinam proizvajalcev ekoloških kmetijskih proizvodov in skupinam proizvajalcev zaščitene kmetijske proizvoda (zaščitena označba porekla; zaščitena geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost) za kritje stroškov ustanavljanja in delovanja. Za skupine proizvajalcev zaščitene kmetijske proizvoda bomo podpirali združevanje proizvajalcev po proizvodih (npr.: proizvajalci kraškega pršuta itd.).
Ciljna skupina glede na PRP	Upravičenci do podpor v okviru tega ukrepa so skupine proizvajalcev, ki: - združujejo ekološke kmetijske proizvajalce določenega ekološkega kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega kmetijskega proizvoda na trgu, - združujejo ekološke kmetijske proizvajalce iz določenega območja RS za namene skupnega nastopa ekoloških kmetijskih proizvodov tega območja na trgu, - združujejo proizvajalce določenega zaščitene posebnega kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega proizvoda na trgu. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 4. sprememba (podčrtano): - združujejo proizvajalce določenega zaščitene kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega proizvoda na trgu.
Upravičenci glede na razpise	Upravičenci do podpor v okviru tega ukrepa so skupine proizvajalcev, ki: - združujejo ekološke kmetijske proizvajalce določenega ekološkega kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega kmetijskega proizvoda na trgu, - združujejo ekološke kmetijske proizvajalce iz določenega območja RS za namene skupnega nastopa ekoloških kmetijskih proizvodov tega območja na trgu, - združujejo proizvajalce določenega zaščitene posebnega kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega proizvoda na trgu. <u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 4. sprememba (podčrtano): združujejo proizvajalce določenega zaščitene kmetijskega proizvoda za namene skupnega nastopa tega proizvoda na trgu.
Razpisi	1. razpis: objavljen 25.1.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 26.9.2008, zaprt 29.12.2008 3. razpis: objavljen 12.11.2010, zaprt 31.1.2011 4. razpis: objavljen 10.6.2011, zaprt 30.6.2011 5. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 15.2.2012 6. razpis: objavljen 28.12.2012, zaprt 20.2.2013
Upravičeni stroški	Predmet podpore so ter administrativni stroški, vključno s stroški usposobitve prostorov, registracije, oblikovanja skupnih pravil o proizvodnji, nakupa informacijske tehnologije in ostale opreme ter stroški plače za enega stalno zaposlenega delavca ter stroški nabave primerne opreme potrebne za skupno trženje skupine proizvajalcev.

Ključna dejstva	Opis
	<u>Spremembe tekom izvajanja PRP:</u> 3.sprememba: Predmet podpore so sedaj tudi stroški skupnega trženja blaga, vključno s pripravo za prodajo, centralizacijo prodaje in dobavo grosistom.
Stopnje pomoči	Podpora se dodeli v letnih obrokih za prvih 5 let po datumu priznanja skupine proizvajalcev. Višina podpore se izračuna na osnovi letne tržne proizvodnje posamezne skupine proizvajalcev. Najvišja stopnja pomoči znaša do 5% obsega lastne tržne proizvodnje. Maksimalna višina podpore je pri obsegu lastne tržne proizvodnje do 1.000.000 EUR v prvih petih letih naslednja: Prvo leto: 5% od tržne proizvodnje, Drugo leto: 5% od tržne proizvodnje, Tretje leto: 4% od tržne proizvodnje, Četrto leto: 3% od tržne proizvodnje, Peto leto: 2% od tržne proizvodnje. Maksimalna višina podpore je pri obsegu lastne tržne proizvodnje nad 1.000.000 EUR v prvih petih letih naslednja: Prvo leto: 2,5% od tržne proizvodnje, Drugo leto: 2,5% od tržne proizvodnje, Tretje leto: 2,0% od tržne proizvodnje, Četrto leto: 1,5% od tržne proizvodnje, Peto leto: 1,5% od tržne proizvodnje. Ob tem v vsakem od prvih petih let podpora ne sme presegati zneskov: Prvo leto: 100.000 EUR, Drugo leto: 100.000 EUR, Tretje leto: 80.000 EUR, Četrto leto: 60.000 EUR, Peto leto: 50.000 EUR.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.11 Ukrep 211, 212 - Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

Preglednica 26: Opis ukrepov 211, 212 - Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Za ohranitev in nadaljnjo obdelanost v OMD območjih je potrebno izravnalno plačilo zaradi dodatnih stroškov pri kmetovanju. Izravnalna plačila bodo prispevala: - k ohranjanju in spodbujanju sonaravnih sistemov kmetovanja, - k ohranjanju kulturne krajine, - k trajnostni rabi kmetijskih zemljišč, - k ohranitvi delovnih mest na podeželju. Slovenija je v obdobju 2007 – 2013 izvajala izravnalna plačila za vsa območja, ki so bila predmet podpor v sklopu PRP 2004 – 2006, in sicer: - o hribovsko gorska območja - o druga območja - o območja s posebnimi omejitvami
Ciljna skupina glede na PRP	- Izravnalna plačila se dodelijo nosilcem kmetijskih gospodarstev za obdelana kmetijska zemljišča v OMD; - Kmetijsko gospodarstvo mora izpolnjevati zahteve navzkrižne skladnosti, skladno z Uredbo 1782/03 (natančnejši opis v poglavju 5.3.2); - Najmanjša skupna površina na kmetijskem gospodarstvu, za katero je mogoče pridobiti izravnalno plačilo, je 1 hektar; - Upravičenec se obveže, da bo opravljal kmetijsko dejavnost v OMD še najmanj pet let od prejema prvega izravnalnega plačila za ta namen; - Vsa KZU v OMD, so upravičena do izravnalnih nadomestil.
Upravičenci	- Upravičenci so nosilci kmetijskih gospodarstev za obdelana kmetijska zemljišča v OMD; - Kmetijsko gospodarstvo mora izpolnjevati zahteve navzkrižne skladnosti, skladno z Uredbo 1782/03 (natančnejši opis v poglavju 5.3.2); - Najmanjša skupna površina na kmetijskem gospodarstvu, za katero je mogoče pridobiti izravnalno plačilo, je 1 hektar; - Upravičenec se obveže, da bo opravljal kmetijsko dejavnost v OMD še najmanj pet let od prejema prvega izravnalnega plačila za ta namen; - Vsa KZU v OMD, so upravičena do izravnalnih nadomestil.
Upravičeni stroški	Izravnalno plačilo, katerega višina je odvisna od razvrstitve kmetijskih gospodarstev v eno izmed kategorij, ob upoštevanju razmejitev OMD in okoljskih značilnosti posameznega območja. Za namene diferenciacije plačil je izračune izdelal Kmetijski inštitut Slovenije.
Stopnje pomoči	Višina izravnalnega plačila je odvisna od razvrstitve kmetijskih gospodarstev v eno izmed kategorij, ob upoštevanju razmejitev OMD in okoljskih značilnosti posameznega območja. Za namene diferenciacije plačil je izračune izdelal Kmetijski inštitut Slovenije. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Fiksni del OMD plačila predstavlja določen del dosedanjega zneska, ki se določi glede na težavnostni razred KMG. Variabilni del OMD plačila se izračuna iz števila točk KMG v OMD in pomnoži z vrednostjo točke.

Ključna dejstva	Opis												
	<i>Delež fiksnega zneska in variabilnega:</i> v letu/plačilo - Fiksni del - Variabilni del: <table><tr><td>2010</td><td>55%</td><td>45%</td></tr><tr><td>2011</td><td>50%</td><td>50%</td></tr><tr><td>2012</td><td>45%</td><td>55%</td></tr><tr><td>2013</td><td>40%</td><td>60%</td></tr></table> Fiksni zneski po težavnostnih razredih so predstavljeni v preglednici 4 v prilogi 4. Formula za izračun OMD plačila je sledeča: OMD plačilo/ha = fiksni del + (št. točk KMG × vrednost točke × odstotek variabilnega dela v letu). Vrednost točke znaša 0,43 EUR. Plačila se za površine, ki presegajo obseg 100 hektarjev znižajo tako, da površine nad 100 ha dobijo 50 odstotkov predvidenega plačila. 4.sprememba: <i>Delež fiksnega zneska in variabilnega:</i> v letu / plačilo: 2010 - 2013 Fiksni del: 55% Variabilni del: 45% 7.sprememba: v letu / plačilo: 2010 – 2014 <i>Delež fiksnega zneska in variabilnega:</i> v letu / plačilo: 2010 - 2014 Fiksni del: 55% Variabilni del: 45%	2010	55%	45%	2011	50%	50%	2012	45%	55%	2013	40%	60%
2010	55%	45%											
2011	50%	50%											
2012	45%	55%											
2013	40%	60%											

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.12 Ukrep 214 – Kmetijsko okoljska plačila

Preglednica 27: Opis ukrepa 214 – Kmetijsko okoljska plačila

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Kmetijsko okoljska plačila podpirajo sonaravne kmetijske prakse in prispevajo k izvajanju javnih funkcij kmetijstva, ki se nanašajo na vzdrževanje kulturne krajine, ohranjanje biotske raznovrstnosti ter varovanje voda in tal pred potencialnim onesnaženjem kmetijskega izvora. Cilj ukrepa je vzpostaviti ravnotežje med kmetijsko pridelavo ter varovanjem narave in okolja. Ukrep je razdeljen na 24 podukrepov, ki glede na namen podukrepa spadajo v tri skupine. Prva skupina podukrepov prispeva k zmanjšanju negativnih vplivov kmetijstva na okolje in zajema 8 podukrepov. Druga skupina prispeva k ohranjanju naravnih danosti, biotske raznovrstnosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine ter zajema 10 podukrepov. Tretja skupina podukrepov pa je namenjena varovanju zavarovanih območij in zajema 6 podukrepov. Ukrep kmetijsko okoljskih plačil se izvaja celotno programsko obdobje, zaveze za izvajanje ukrepa kmetijsko okoljskih plačil pa trajajo pet let, z možnostjo podaljšanja. Pristop v ukrep je prostovoljen. Upravičenci sami izberejo podukrepe, ki bodo izvajani na delu ali celotni kmetiji. Pri izvajanju podukrepov se mora dosledno izpolnjevati vse pogoje, določene pri posameznih podukrepih. Ukrep je sestavljen iz naslednjih podukrepov: Skupina I: Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje 214-I/1: Ohranjanje kolobarja 214-I/2: Ozelenitev njivskih površin 214-I/3: Integrirano poljedelstvo 214-I/4: Integrirano sadjarstvo 214-I/5: Integrirano vinogradništvo 214-I/6: Integrirano vrtnarstvo 214-I/7: Ekološko kmetovanje 214-I/8: Neprezimni posevki Skupina II: Ohranjanje naravnih danosti, biotske raznovrstnosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine 214-II/1: Planinska paša 214-II/2: Košnja strmih travnikov 214-II/3: Košnja grbinastih travnikov 214-II/4: Travniški sadovnjaki 214-II/5: Strmi vinogradi 214-II/6: Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali 214-II/7: Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin 214-II/8: Sonaravna reja domačih živali 214-II/9: Ohranjanje ekstenzivnega travinja 214-II/10: Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov Skupina III: Varovanje zavarovanih območij 214-III/1: Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri 214-III/2: Ohranjanje posebnih travniških habitatov 214-III/3: Ohranjanje travniških habitatov metuljev 214-III/4: Ohranjanje stelnikov 214-III/5: Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000 214-III/6: Pokritost tal na vodovarstvenem območju
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina so kmetijska gospodarstva, ki se prostovoljno vključijo v vsaj enega izmed podukrepov in pri različnih načinih kmetovanja upoštevati zahteve varovanja okolja, vzdrževati življenjski prostor mnogih rastlinskih in živalskih vrst ter s tem prispevati k ohranjanju poseljenosti in obdelanosti podeželja.
Upravičenci	Upravičenci so kmetijska gospodarstva, ki so pripravljena izvajati vsaj enega izmed podukrepov. Upravičenci oddajo zbirno

Ključna dejstva	Opis
	vlogo za vključitev v ukrep. Kmetijsko okoljska plačila se dodelijo upravičencem na ravni cele države, z izjemo nekaterih podukrepov, ki so vezani na določena območja. Ti so naslednji: • Košnja grbinastih travnikov (območje, določeno v Prilogi 7 PRP 2007–2013), • Planinska paša (gorski svet Slovenije), • Košnja strmih travnikov (travniki, ki ležijo na nagibih 35 do 50 % oz. nad 50 %), • Strmi vinogradi (območja strmih vinogradov, ki ležijo na nagibih od 30 do 40 % oz. nad 40 %), • Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov (območje določeno v Prilogi 17 PRP 2007–2013), • Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri (območje določeno v Prilogi 10 PRP 2007–2013), • Ohranjanje posebnih travniških habitatov, ohranjanje travniških habitatov metuljev, ohranjanje stelnikov (območje določeno v Prilogi 11 PRP 2007–2013), • Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000 (območje določeno v Prilogi 12 PRP 2007–2013), • Pokritost tal na vodovarstvenem območju (območje določeno v Prilogi 13 PRP 2007–2013).
Upravičeni stroški	Gre za plačila, ki se izplačujejo na hektar za podukrep primerno obdelanega kmetijskega zemljišča oz. na GVŽ na podlagi Uredbe o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2007–2013 (Uradni list RS, št. 19/07 in 124/07), Uredbe o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2009–2013 (Uradni list RS, št. 11/09) in Uredbe plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2010–2013 (Uradni list RS, št. 14/10, 60/10, 12/11, 30/11, 98/11, 8/12, 30/12, 64/12, 87/12 in 1/13) in Uredbe o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2010–2014 (Uradni list RS, št. 113/13).
Stopnje pomoči	Gre za plačila zaradi dodatnih stroškov in izpada dohodka zaradi prilagojenega kmetovanja, ki upošteva zahteve varovanja okolja in pripomore k vzdrževanju življenjskega prostora mnogih rastlinskih in živalskih vrst. Višina plačila je določena glede na modelni izračun (PRP 2007–2013, Priloga 6) in je sprejeta v Uredbi o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2007–2013 (Uradni list RS, št. 11/09) in Uredbe plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2010–2013 (Uradni list RS, št. 14/10, 60/10, 12/11, 30/11, 98/11, 8/12, 30/12, 64/12, 87/12 in 1/13) in Uredbe o plačilih za ukrepe osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 v letih 2010–2014 (Uradni list RS, št. 113/13). Plačila so opredeljena tudi v PRP 2007–2013, v preglednici z naslovom <i>Višina plačil za kmetijsko okoljske podukrepe</i> .
Potek odobritve sredstev	Na podlagi zbirne vloge upravičenca se pogleda, ali je upravičen do plačil za podukrep, za katerega je oddal vlogo. Upravičenci dobijo izplačana sredstva po načelu $n + 2$.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.13 Ukrep 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti

Preglednica 28: Opis ukrepa 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Ukrep želi ustvariti pogoje in možnosti za ustvarjanje novih delovnih mest ter realizacijo poslovnih idej članov kmečkega gospodinjstva. Namenjen je predvsem naložbam, ki so potrebne za začetek opravljanja nekmetijske dejavnosti ali za posodobitev in modernizacijo že obstoječe nekmetijske dejavnosti. Vrste namenov: - proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, - proizvodne dejavnosti, povezane s predelavo proizvodov izven Priloge I k Pogodbi in drugih nekmetijskih proizvodov na kmetiji, - pridobivanje energije za prodajo na kmetiji iz obnovljivih virov, - prodajne dejavnosti, povezane s proizvodnimi dejavnostmi na kmetiji (specializirane trgovine za prodajo pridelkov in izdelkov iz lastne proizvodnje in iz okoliških kmetij), - storitvene dejavnosti na kmetijah (turizem, varstvo otrok, varstvo starostnikov, oskrba oseb s posebnimi potrebami, ipd.). Upravičenci morajo izpolnjevati vse pogoje za opravljanje določene dejavnosti, skladno z veljavno zakonodajo in predložiti poslovni načrt, ki mora vsebovati ekonomske parametre naložbe. V primeru socialno-varstvenih storitev na podeželju je potrebno predložiti poseben program. V kolikor upravičenec ob predložitvi vloge ne izpolnjuje predpisanih zahtev z vidika ustreznih poklicnih znanj in usposobljenosti, mora te zahteve izpolniti pred zaključkom naložbe. Upravičenec lahko na osnovi predloženega poslovnega načrta oziroma programa pridobi tudi podporo za usposabljanje, če je le-to relevantno za opravljanje dejavnosti, ki je predmet podpore in je vlogi priložen načrt izobraževanja ali usposabljanja. Samo usposabljanje brez naložbe ni opravičljiv strošek. Usposabljanje mora biti dokazljivo s potrdilom o zaključenem usposabljanju in ne sme biti del rednega izobraževalnega sistema. Za podporo naložbam v obnovljive vire energije za prodajo lahko kandidirajo projekti, katerih predračunska vrednost ne presega 480.000 EUR. Nosilec dopolnilne dejavnosti ali večinski lastnik podjetja mora biti družinski član kmečkega gospodinjstva ter imeti stalen naslov na naslovu kmetije. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: med vrstami namenov, alinea 4 je dodan nov tip (podčrtano): »prodajne dejavnosti, povezane s proizvodnimi dejavnostmi na kmetiji (specializirane trgovine za prodajo pridelkov in izdelkov iz lastne proizvodnje in okoliških kmetij oz. specializirane trgovine pridelkov in izdelkov okoliških kmetij oz. specializirane trgovine za prodajo živil)«, Spremenjena je maksimalna predračunska vrednost za podporo naložbam v obnovljive vire energije – na do 1.000.000 EUR. 4.sprememba: Poleg omejitve, da predračunska vrednost ne presega 1.000.000 EUR (brez DDV), je dodan pogoj, da v primeru proizvodnje električne energije oziroma predračunska vrednost ne sme presežati 400.000 EUR (brez DDV) v primeru proizvodnje samo toplote.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina (upravičenci): Ciljna skupina so pravne in fizične osebe, ki so ob oddaji vloge registrirane kot samostojni podjetnik posameznik, gospodarska družba, zadruga ali kot kmetija z dopolnilno dejavnostjo in ne presegajo kriterijev za mikro podjetja, definiranih po priporočilu Evropske Komisije 2003/361/EC (manj kot 10 zaposlenih in manj kot 2.000.000 EUR letnega prometa) ter imajo sedež in opravljajo dejavnost izven naselij s statusom mesta po sklepu Državnega zbora RS. Nosilec

Ključna dejstva	Opis
	dopolnilne dejavnosti na kmetiji ali zakoniti zastopnik samostojnega podjetnika, zadruga ali gospodarske družbe mora biti član kmetijskega gospodinjstva v skladu s 35. členom Uredbe 1974/2006 o podrobnih pravilih glede uporabe Uredbe 1698/2005. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Dodani so zavodi kot ciljna skupina, dodan je pogoj (podčrtano): ali ... (manj kot 10 zaposlenih in manj kot 2.000.000 EUR letnega prometa in /ali letne bilančne vsote) 4.sprememba: dodano je, da je status mesta razglašen ne le po sklepu Državnega zbora RS, ampak tudi Vlade RS. 5.sprememba: Spremenjena je ciljna skupina: to so člani kmetijskega gospodinjstva, ki so: • fizične osebe, ki imajo stalno prebivališče na naslovu sedeža kmetijskega gospodarstva in so nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji ali samostojni podjetniki posamezniki, • pravne osebe, ki v času oddaje vloge opravljajo kmetijsko dejavnost in so kmetijska gospodarstva po Zakonu o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08). Kmetijska gospodarstva morajo izpolnjevati kriterije za mikro podjetja, definirana po Uredbi Komisije (ES) št. 800/2008. Kmetijsko gospodarstvo mora imeti poleg kmetijske dejavnosti registrirano tudi dejavnost, ki bo predmet podpore.
Upravičenci glede na razpise	Na začetku izvajanja PRP so bili vlagatelji: Ciljna skupina (upravičenci): Ciljna skupina so pravne in fizične osebe, ki so ob oddaji vloge registrirane kot samostojni podjetnik posameznik, gospodarska družba, zadruga ali kot kmetija z dopolnilno dejavnostjo in ne presegajo kriterijev za mikro podjetja, definiranih po priporočilu Evropske Komisije 2003/361/EC (manj kot 10 zaposlenih in manj kot 2.000.000 EUR letnega prometa) ter imajo sedež in opravljajo dejavnost izven naselij s statusom mesta po sklepu Državnega zbora RS. Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji ali zakoniti zastopnik samostojnega podjetnika, zadruga ali gospodarske družbe mora biti član kmetijskega gospodinjstva v skladu s 35. členom Uredbe 1974/2006 o podrobnih pravilih glede uporabe Uredbe 1698/2005. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Dodani so zavodi kot ciljna skupina, dodan je pogoj (podčrtano): ali ... (manj kot 10 zaposlenih in manj kot 2.000.000 EUR letnega prometa in /ali letne bilančne vsote) 4.sprememba: dodano je, da je status mesta razglašen ne le po sklepu Državnega zbora RS, ampak tudi Vlade RS. 5.sprememba: Spremenjena je ciljna skupina: to so člani kmetijskega gospodinjstva, ki so: • fizične osebe, ki imajo stalno prebivališče na naslovu sedeža kmetijskega gospodarstva in so nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji ali samostojni podjetniki posamezniki, • pravne osebe, ki v času oddaje vloge opravljajo kmetijsko dejavnost in so kmetijska gospodarstva po Zakonu o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 45/08). Kmetijska gospodarstva morajo izpolnjevati kriterije za mikro podjetja, definirana po Uredbi Komisije (ES) št. 800/2008. Kmetijsko gospodarstvo mora imeti poleg kmetijske dejavnosti registrirano tudi dejavnost, ki bo predmet podpore.
Razpisi	1. razpis: objavljen 7.12.2007, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 12.9.2008, zaprt 11.3.2009 3. razpis: objavljen 27.3.2009, zaprt 31.5.2010 4. razpis: objavljen 10.6.2011, zaprt 30.6.2011 5. razpis: objavljen 30.12.2011, zaprt 29.2.2012 6. razpis: objavljen 28.12.2012, zaprt 28.2.2013 7. razpis: objavljen 30.8.2013, zaprt 9.10.2013
Upravičeni stroški	Kot upravičeni stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z gradnjo objekta, nakup novih strojev in opreme, nakup IKT opreme in stroški pridobitve ustreznih znanj ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov. Upravičenci morajo za odobritev vloge, v skladu z merili, preseči minimalno število točk, ki bo opredeljen v javnem razpisu.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči je znašala do 50% priznane vrednosti naložbe. Najnižji dodeljeni znesek pomoči je 3.500 EUR na upravičenca. Upravičenec lahko pridobi največ 200.000 EUR v obdobju treh zadnjih proračunskih let. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Najvišja stopnja pomoči je zvišana na do 60% priznane vrednosti naložbe.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis so pridobili dodatnih deset odstotkov možnih točk če so pri ukrepu izpolnjevali najmanj enega od naslednjih pogojev, če je bil predmet podpore naložba v a) v pridobivanje energentov in energije za prodajo na kmetiji iz obnovljivih virov, b) v proizvodne dejavnosti, za predelavo proizvodov izven Priloge I k Pogodbi in drugih nekmetijskih proizvodov na kmetiji, c) v prodajne dejavnosti na kmetiji ali d) v turizmu. Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk. Za naložbe na območju iz 24. in 25. člena Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja pridobijo vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.14 Ukrep 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij

Preglednica 29: Opis ukrepa 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	V okviru tega ukrepa so bile podprte naložbe v že delujoča, kot tudi v novo ustanovljena mikro podjetja s sedežem in delovanjem na podeželju, ki zagotavljajo nova oziroma ohranjajo že obstoječa delovna mesta in povečujejo dohodek podeželskega prebivalstva. Podprta bo predvsem diverzifikacija dejavnosti podeželskega prebivalstva kot so proizvodne dejavnosti, ki izkoriščajo prednosti podeželskega prostora, pridobivanje energije iz obnovljivih virov za prodajo, prodajne dejavnosti, povezane s proizvodnimi dejavnostmi, socialno-varstvene storitve (varstvo otrok, oskrba starostnikov in oseb s posebnimi potrebami, ipd.) ter druge dejavnosti mikro podjetij v skladu z določili uredbe in razpisnimi pogoji. Za podporo naložbam v obnovljive vire energije za prodajo lahko kandidirajo projekti, katerih predračunska vrednost ne presega 480.000 EUR. Upravičenci morajo izpolnjevati vse pogoje za opravljanje določene dejavnosti, skladno z veljavno zakonodajo in predložiti poslovni načrt, ki mora vsebovati ekonomske parametre naložbe. V primeru socialno-varstvenih storitev na podeželju je potrebno predložiti poseben program. V kolikor upravičenec ob predložitvi vloge ne izpolnjuje predpisanih zahtev z vidika ustreznih poklicnih znanj in usposobljenosti, mora te zahteve izpolniti pred zaključkom naložbe. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 2. sprememba: Dodane so bile prodajne dejavnosti in socialno-varstvene storitve. Omejitev za podporo naložbam v obnovljive vire energije za prodajo je bila omejena na predračunsko vrednost do 1.000.000 EUR. 4.sprememba: 1.000.000 EUR (brez DDV) v primeru proizvodnje električne energije oziroma predračunska vrednost ne sme presegati 400.000 EUR (brez DDV) v primeru proizvodnje samo toplote.
Ciljna skupina glede na PRP	Ciljna skupina (upravičenci): Ciljna skupina so pravne in fizične osebe, ki so ob oddaji vloge registrirane kot samostojni podjetnik posameznik, gospodarska družba ali zadruga in ne presegajo kriterijev za mikro podjetja, definiranih po priporočilu Evropske Komisije 2003/361/EC (manj kot 10 zaposlenih in manj kot 2.000.000 EUR letnega prometa) ter imajo sedež in opravljajo dejavnost izven naselij s statusom mesta po sklepu Državnega zbora RS. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: - Med ciljne skupine so bili dodani zavodi. - Dodan je bil pogoj (podčrtano) 2.000.000 EUR letnega prometa <u>in/ali letne bilančne vsote</u>. - Dodano je, da je status mesta razglašen ne le po sklepu Državnega zbora RS, ampak tudi Vlade RS.
Razpisi	1. razpis: objavljen 7.3.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 12.9.2008, zaprt 11.3.2009 3. razpis: objavljen 27.3.2009, zaprt 18.1.2010 4. razpis: objavljen 4.6.2010, zaprt 27.7.2010 5. razpis: objavljen 10.6.2011, zaprt 12.8.2011 6. razpis: objavljen 7.12.2012, zaprt 16.1.2013
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z izgradnjo ali obnovo objekta, nakup novih strojev in opreme, nakup IKT opreme in stroški pridobitve ustreznih znanj ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov. Upravičenci morajo za odobritev vloge, v skladu z merili, preseči minimalno število točk. Upravičenec lahko na osnovi predloženega poslovnega načrta oziroma programa pridobi tudi podporo za usposabljanje, če je le-to relevantno za opravljanje dejavnosti, ki je predmet podpore in je vlogi priložen načrt izobraževanja ali usposabljanja. Samo usposabljanje brez naložbe ni opravičljiv strošek. Usposabljanje mora biti dokazljivo s potrdilom o zaključenem usposabljanju in ne sme biti del rednega izobraževalnega sistema.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči je znašala do 50% priznane vrednosti naložbe. Najnižji dodeljeni znesek pomoči je 20.000 EUR na upravičenca. Upravičenec lahko pridobi največ 200.000 EUR v obdobju treh zadnjih proračunskih let. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: najvišja stopnja pomoči je bila zvišana na do 60% priznane vrednosti Naložbe, najnižji dodeljeni znesek pomoči pa se je znižal na 3.500 EUR na upravičenca.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis dobili dodatnih 10 točk. Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk. Za naložbe na območju iz 24. in 25. člena Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja pridobijo vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.15 Ukrep 321 - Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, dodan s 3. spremembo PRP 2007-2013 17.11.2009

Preglednica 30: Opis ukrepa 321 – Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo, dodan s 3. spremembo PRP 2007-2013 17.11.2009

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora je namenjena naložbam v gradnjo širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij v lokalnih skupnostih na območju belih lis. Upravičenci morajo vlogi priložiti izdelan projekt in izpolnjevati vse druge pogoje, določene v razpisu.
Ciljna skupina glede na PRP	Ukrep je namenjen lokalnemu prebivalstvu v naseljih, ki nimajo statusa mesta po sklepu Državnega zbora Republike Slovenije ali sklepu Vlade Republike Slovenije. Kot upravičenec nastopa lokalna skupnost ali več lokalnih skupnosti skupaj.
Upravičenci glede na razpise	Vlagatelji so bile občine.
Razpisi	1. razpis: objavljen 4.6.2010, zaprt 28.6.2011
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z izgradnjo širokopasovnega omrežja, nakup nove opreme ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo naložbe. Upravičenci morajo v skladu z merili za izbor preseči minimalno število točk, da se jim odobri vloga.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči znaša do 100% priznane vrednosti naložbe. Najvišji znesek, ki ga lahko pridobi posamezno gospodinjstvo v celotnem programskem obdobju znaša 3.000 EUR.
Razvojna pomoč	Prijavitelji so lahko samo iz Pomurja.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.16 Ukrep 322 - Obnova in razvoj vasi

Preglednica 31: Opis ukrepa 322 - Obnova in razvoj vasi

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	V sklopu tega ukrepa je združenih več aktivnosti, vendar prevladujejo tiste, ki so namenjene obnovi in razvoju vasi. Za aktivnosti, ki spadajo pod osnovne storitve je namenjenih 20 odstotkov javnih sredstev tega ukrepa. Aktivnosti, ki bi lahko sodile v druge ukrepe (npr. ureditev prireditvene ploščadi) bo z izvedbo skozi ta ukrep pripomogla k oživiljanju vasi in spodbuditi ureditve tudi ostalega dela vasi. Aktivnosti so zelo povezane in bodo hkrati z izgradnjo in obnovo objektov za izboljšanje kvalitete življenja na podeželju spodbudile tudi razvoj in dostop do različnih storitev in dobrin, ki bodo skupaj s prostorsko dostopnostjo dejansko omogočile preskok podeželja na višjo kakovostno bivanjsko raven. Podprte bodo naložbe, katerih predračunska vrednost ne presega 600.000 EUR in katerih namen je: - urejanje površin, ki služijo skupnim namenom in potrebam v podeželskih naseljih, - urejanje vaških jeder, - urejanje infrastrukture in povezav znotraj naselij, - obnavljanje in izgradnja večnamenskih zgradb skupnega pomena za medgeneracijsko druženje, kulturno–umetniško, športno in drugo prostotčasno dejavnost lokalnega prebivalstva. Upravičenci morajo vlogi priložiti izdelan program in izpolnjevati vse druge pogoje, določene v razpisu. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 2. sprememba: Najvišja predračunska vrednost naložb je bila znižana na 500.000 EUR (brez DDV). Dodana je še peti namen podpore: preselitev kmetij iz vaških središč z namenom njihovega celostnega urejanja. Za sofinanciranje preselitve kmetij iz vaških središč z namenom njihovega celostnega urejanja, je potrebno izkazati javni interes za preselitev kmetije. Kot opravičljivi stroški se štejejo stroški odkupa zemljišča in nepremičnine v vaškem jedru, ureditev komunalne in prometne infrastrukture do nove lokacije, ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projekta. Odkupna cena za zemljišče in nepremičnino v vaškem jedru temelji na uradni ceni. 5.sprememba: dodan je bil pogoj, da je za sofinanciranje preselitve kmetij iz vaških središč potrebno predložiti dokaze, da gre za preselitev kmetijske dejavnosti iz vaškega središča na drugo lokacijo. Dopolnjeno je, da se kot opravičljivi stroški štejejo stroški odkupa zemljišča in nepremičnine v vaškem jedru ter splošni stroški.
Ciljna skupina glede na PRP	Ukrep je namenjen lokalnemu prebivalstvu v naseljih, ki nimajo statusa mesta po sklepu Državnega zbora RS. Kot upravičenec nastopajo lokalne skupnosti. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 5.sprememba: nimajo statusa mesta v skladu s Sklepom DZ in Sklepom Vlade.
Upravičenci glede na razpise	Vlagatelji so občine.
Razpisi	1. razpis: objava 29.2.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objava 25.7.2008, zaprt 11.3.2009 3. razpis: objava 27.3.2009, zaprt 8.6.2010 4. razpis: objava 18.6.2010, zaprt 26.8.2010 5. razpis: objava 10.12.2010, zaprt 10.1.2011 6. razpis: objava 10.6.2011, zaprt 16.6.2011 7. razpis: objava 6.1.2012, zaprt 25.2.2012 8. razpis: objava 4.1.2013, zaprt 12.2.2013
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z izgradnjo ali obnovo objekta, nakup nove opreme ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov. Upravičenci morajo za odobritev vloge, v skladu s merili, preseči minimalno število točk.

Ključna dejstva	Opis
	<u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: Za sofinanciranje preselitve kmetij iz vaških središč z namenom njihovega celostnega urejanja, je potrebno izkazati javni interes za preselitev kmetije. Kot upravičljivi stroški se štejejo stroški odkupa zemljišča in nepremičnine v vaškem jedru, ureditev komunalne in prometne infrastrukture do nove lokacije, ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projekta. Odkupna cena za zemljišče in nepremičnino v vaškem jedru temelji na uradni ceni. 5.sprememba: Dopolnjeno je, da se kot upravičljivi stroški štejejo stroški odkupa zemljišča in nepremičnine v vaškem jedru ter splošni stroški. Do podpore so upravičeni projekti, ki na podlagi meril, določenih v javnem razpisu, dosežejo postavljen prag za odobritev vloge.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči je znašala do 50% priznane vrednosti naložbe. Najnižji dodeljeni znesek pomoči je 10.000 EUR na upravičenca. Upravičenec lahko pridobi največ 750.000 EUR v programskem obdobju. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: najvišja stopnja pomoči je bila zvišana na do 85% priznane vrednosti naložbe. Za namen preselitve kmetij iz vaških središč je stopnja pomoči do 100% upravičljivih stroškov. 6. sprememba: stopnja pomoči za preselitev kmetij iz vaških središč ni več do 100%.
Razvojna pomoč	Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.17 Ukrep 323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

Preglednica 32: Opis ukrepa 323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

*Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	V okviru tega ukrepa bodo podprti projekti, katerih predračunska vrednost ne presega 360.000 EUR ter imajo poseben pomen za ohranjanje dediščine. Podpore bodo namenjene predvsem za: - obnovo kulturne, etnološke dediščine na podeželju, - muzeje na prostem, - eko muzeje, - prostore za postavitev stalnih razstav etnološke dediščine, - ureditev in izgradnjo tematskih poti, - drugo. Upravičenci morajo vlogi priložiti izdelan program in izpolnjevati vse druge pogoje, določene v razpisu. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: - Najvišja predračunska vrednost je bila znižana na 300.000 EUR (brez DDV) - Dodana je bila dikcija, da bodo podane podpre namenjene predvsem za nepremično kulturno dediščino na podeželju.
Ciljna skupina glede na PRP	Upravičenci so fizične in pravne osebe ter lokalne skupnosti.
Upravičenci glede na razpise	Vlagatelji so bili v različnih razpisih različni, krog upravičencev pa se je širil. Najprej so bili to le fizične in pravne osebe ter občine, ki so lastniki objekta oziroma prostora, ki je predmet podpore. Nato so bili upravičeni tudi solastniki objekta ali zemljišča, pooblaščenici zastopniki lastnika oziroma solastnika ter najemniki.
Razpisi	1. razpis: objavljen 29.2.2008, zaprt 23.5.2008 2. razpis: objavljen 26.9.2008, zaprt 11.3.2009 3. razpis: objavljen 27.3.2009, zaprt 10.11.2009 4. razpis: objavljen 18.6.2010, zaprt 25.11.2010 5. razpis: objavljen 29.7.2011, zaprt 5.8.2011 6. razpis: objavljen 6.1.2012, zaprt 25.2.2012
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z izgradnjo ali obnovo, nakup nove opreme ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov. Upravičenci morajo v skladu s kriteriji za izbor preseči minimalno število točk, da se jim odobri vloga. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: dodani so nekateri novi upravičeni stroški (podčrtano): Kot opravičljivi stroški se priznajo vsi stroški v zvezi z izgradnjo, obnovo ali prenosom objekta, nakup nove opreme, prispevek v naravi v skladu z drugo točko 54. člena Uredbe 1974/2006 (v obliki gradbenega materiala ali delo/storitve mojstrov, ki edini obvladajo tradicionalne postopke obnove dediščine, nimajo pa registrirane dejavnosti) ter splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči je znašala do 50% priznane vrednosti naložbe. Najnižji dodeljeni znesek pomoči je 3.000 EUR na projekt. Upravičenec lahko pridobi največ 200.000 EUR v obdobju treh zadnjih proračunskih let. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3.sprememba: najvišja stopnja pomoči je bila zvišana na do 85% priznane vrednosti naložbe.
Razvojna pomoč	Prijavitelji iz območja po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 so ob prijavi na razpis dobili dodatnih 10 točk. Za naložbe na območju Triglavskega narodnega parka, so pridobile vloge na javni razpis, ne glede na ostala merila za izbor, dodatnih deset odstotkov možnih točk.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.18 LEADER – ukrep 41 (411, 412, 413) - Izvajanje lokalnih razvojnih strategij

Preglednica 33: Opis ukrepa 41 (411, 412, 413) - Izvajanje lokalnih razvojnih strategij

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora iz tega ukrepa je namenjena inovativnim projektom, ki so v skladu z lokalno razvojno strategijo ter se izvajajo na območjih, kjer obstaja delujoča lokalna akcijska skupina (LAS). Do podpore iz tega ukrepa so upravičene vse LAS, ki imajo na javnem razpisu potrjene lokalne razvojne strategije in jim bo s tem dodeljen status delujoče LAS. Prvi javni razpis je bil objavljen po sprejetju PRP 2007-2013. LAS, ki na prvem javnem razpisu niso bile izbrane, so lahko kandidirale na drugem javnem razpisu leta 2009. Pri lokalnih razvojnih strategijah se ocenjuje njihova inovativnost, uresničljivost izvedbe, trajnostna naravnost in usklajenost z ostalimi razvojnimi programi. Ocenjuje se tudi prispevek strategije k nastanku novih delovnih mest in vključenost marginalnih skupin podeželskih prebivalcev (ženske, mladi) v pripravo in izvedbo strategije. Potrjene bodo tiste lokalne razvojne strategije, ki bodo na razpisu dosegle zadostno število točk. Samo LAS, ki ima potrjeno lokalno razvojno strategijo, sklene z MKGP pogodbo, v kateri so določena medsebojna razmerja in indikativna sredstva za vse namene ukrepov 4. osi. Za izvajanje projektov bo na voljo 70% sredstev, ki so v PRP 2007-2013 namenjena za 4. os. Razdeljena bodo na osnovi števila prebivalstva LAS, površine LAS in kakovosti lokalne razvojne strategije. Predvidoma bo do konca programskega obdobja z lokalnimi razvojnimi strategijami pokrit celoten podeželski prostor RS z izjemo naselij z več kot 10.000 prebivalci. Na okoli 80% ozemlja bo delovalo okvimo 20 LAS. LAS oz. njen organ odločanja na podlagi lastnih meril in opredeljenih kriterijev opravi izbor projektov, ki ga predloži v potrditev LEADER pisarni. LEADER pisarna preveri skladnost izbranih projektov z lokalno razvojno strategijo in višino dodeljene porabe finančnih sredstev za posamezno LAS. Projekti morajo prispevati k vsaj enemu izmed prioritarnih ciljev PRP 2007-2013, v njihovo izvedbo in financiranje pa morajo biti vključeni tudi zasebni partnerji. V primeru, da LAS ni nosilec projekta, LAS za sofinanciranje projekta z nosilcem projekta sklene pogodbo. Po zaključku projekta ali njegovih posameznih faz, LAS predloži zahtevek za povračilo z vsemi potrebnimi dokazili, na MKGP. Po kontrolah upravičenosti zahtevka, AKTRP izvede vračilo sredstev na bančni račun LAS. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: Delež sredstev, ki so v PRP 2007-2013 namenjena za 4. os, je bil zvišan na 77,5% sredstev. Določeno je bilo, da LAS izbor projektov predloži v potrditev MKGP (prej LEADER pisarna).
Ciljna skupina glede na PRP	Delujoče LAS, ki izvajajo LRS in imajo potrjen LIN.
Upravičenci	Upravičenci so delujoče LAS, ki izvajajo projekte na podlagi potrjenih LIN, ki jih potrdi MKGP (pisarna LEADER), in morajo izpolnjevati cilje, zapisane v LRS. Projekti, ki se vključijo v LIN so izbrani na podlagi različnih metod.
Razpisi	Dva razpisa za izbor LAS: 1. razpis odprt 29. 2. 2008, zaprt 30. 5. 2008 2. razpis odprt 25. 7. 2008, zaprt 22. 1. 2009 Posebnih razpisov za prijavo projektov lokalnih razvojnih strategij ni. Vsako leto posamezna lokalna akcijska skupina, na podlagi obvestila MKGP o dodeljenih pravicah porabe, pripravi Letni izvedbeni načrt (LIN), v katerem so opredeljeni in opisani projekti za posamezno leto. LIN potrdi MKGP in na podlagi potrjene LIN se nato projekti izvedejo.
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo materialni stroški za izvedbo projektov, stroški pridobivanja dokumentacije in dovoljenj, stroški promocije projektov in ostali splošni stroški, ki so neposredno povezani s pripravo in izvedbo projektov. Če se projekti ujemajo z ukrepi ostalih treh osi PRP 2007-2013, se izvajajo pod pogoji in na način, kot je določeno za te ukrepe. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: popravljena je bila dikcija, da se kot opravičljivi stroški priznajo stroški, nastali z izvedbo projektov.
Stopnje pomoči	Stopnja pomoči znaša najmanj 50% vrednosti opravičljivih stroškov za posamezen projekt. V primeru neprofitnih projektov, pa je delež sofinanciranja lahko tudi do 100 % vrednosti opravičljivih stroškov za posamezen projekt. Prispevek v naravi (in kind) lahko znaša največ 20% skupne vrednosti projekta. Najnižji dodeljeni znesek pomoči za posamezen projekt znaša 2.000 EUR, najvišji znesek pomoči pa 70.000 EUR. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba 4: Stopnja pomoči je bila zvišana na do 100% vrednosti opravičljivih stroškov za posamezen projekt. Najvišji znesek pomoči je bil zvišan na 200.000 EUR.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.19 LEADER – ukrep 421 - Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja

Preglednica 34: Opis ukrepa 421 - Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora iz tega ukrepa je bila namenjena spodbujanju sodelovanja. Med-regijsko sodelovanje se izvaja med posameznimi območji LAS znotraj Slovenije, čezmejno sodelovanje pa se nanaša na sodelovanje z LAS območji drugih držav članic in na sodelovanje z območji tretjih držav. LAS same izberejo projekte sodelovanja. Pripravljenost LAS za projekte sodelovanja mora biti jasno izražena v Lokalni razvojni strategiji. Predlagane projekte sodelovanja potrdi LEADER pisarna. Vsaj en LAS, skupaj z drugim LAS ali podobno oblikovanimi skupinami, pripravi skupen projekt sodelovanja, ki mora biti skladen s cilji, zastavljenimi v razvojnih strategijah LAS. Projekti sodelovanja morajo biti pred izborom potrjeni s strani vseh

Ključna dejstva	Opis
	sodelujočih LAS, ki projekt izvajajo. Projekt sodelovanja prijavi vodilna LAS, iz prijave pa mora biti razvidna razdelitev nalog in odgovornosti ter finančna udeležba posameznih partnerjev. Izmenjava izkušenj, informacij in znanj, potrebnih za izvajanje projektov med-regijskega in čezmejnega sodelovanja med posameznimi LAS, je osnova za izvajanje skupnih projektov. V ta namen se bodo uporabljale predvsem baze in orodja nacionalne mreže za podeželje in Evropske mreže za podeželje. Projekti sodelovanja se bodo izvajali ob upoštevanju vseh navodil in postopkov, predpisanih s strani EK. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 3. sprememba: določeno je bilo, da LAS izbor projektov predloži v potrditev MKGP (prej LEADER pisarna).
Ciljna skupina glede na PRP	Upravičenci do podpore v okviru tega ukrepa so delujoče LAS, ki imajo potrjene lokalne razvojne strategije in izvajajo projekte sodelovanja.
Upravičenci glede na razpise	Upravičenci do podpore v okviru tega ukrepa so delujoče LAS, ki imajo potrjene lokalne razvojne strategije in izvajajo projekte sodelovanja.
Razpisi	Ni posebnih razpisov za prijavo projektov lokalnih razvojnih strategij.
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo materialni stroški, ki so nastali z izvedbo projektov sodelovanja, izmenjavo izkušenj in informiranjem med sodelujočimi LAS. Podpora se lahko odobri samo za izdatke, ki se nanašajo na območja znotraj Skupnosti. Vsaka sodelujoča LAS lahko uveljavlja podporo samo za svoje izdatke.
Stopnje pomoči	Za projekte sodelovanja je namenjeno 10% sredstev, ki so v PRP 2007-2013 namenjena za 4. os. Indikativna delitev sredstev za projekte sodelovanja na posamezno LAS bo določena na osnovi števila prebivalcev, površine LAS (km ²) in kakovosti razvojne strategije. Najvišja stopnja pomoči za izvedbo projektov sodelovanja je 80% vrednosti opravičljivih stroškov. Najnižji dodeljeni znesek pomoči za posamezni projekt sodelovanja znaša 2.000 EUR, najvišji pa 30.000 EUR. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: Za projekte sodelovanja je namenjenih 2,5% sredstev LEADER. Najvišja stopnja pomoči za izvedbo projektov sodelovanja je bila zvišana na 85% vrednosti opravičljivih stroškov. Najvišji dodeljeni znesek pomoči za posamezni projekt sodelovanja je bil zvišan na 50.000 EUR.

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.1.20 LEADER - ukrep 431 - Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja

Preglednica 35: Opis ukrepa 431 - Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja

Ključna dejstva	Opis
Opis ukrepa, način izbora upravičencev	Podpora iz tega ukrepa bo namenjena upravljanju in delovanju LAS, dejavnostim animacije podeželskega prebivalstva, in pridobivanju strokovnih znanj za uspešno izvajanje lokalne razvojne strategije. Podpora za upravljanje in delovanje je namenjena LAS, ki je odgovorna za izvedbo lokalne razvojne strategije. LAS izbere upravljavca, ki organizira delovanje LAS, animira lokalno prebivalstvo, zbira ideje za projekte, opravlja izobraževanja lokalnega prebivalstva, pripravlja poročila ter opravlja druge naloge, ki mu jih poveri LAS. Aktivnosti animacije so bile namenjene podeželskim prebivalcem in njihovem pristopu v LAS. Cilj aktivnosti animacije je promocija pristopa LEADER, lokalne akcijske skupine lokalne razvojne strategije na zadevnem območju posamezne LAS. Sofinancirano je bilo usposabljanje upravljavcev LAS in priprava ustreznega promocijskega in študijskega gradiva. <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: določeno je bilo, da LAS izbor projektov predloži v potrditev MKGP (prej LEADER pisarna).
Ciljna skupina glede na PRP	LAS, ki imajo potrjene lokalne razvojne strategije.
Upravičenci glede na razpise	Upravičenci do podpore za vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacijo območja so LAS, ki imajo potrjene lokalne razvojne strategije.
Razpisi	Ni posebnih razpisov.
Upravičeni stroški	Kot opravičljivi stroški se priznajo stroški za upravno in administrativno ustanovitev LAS, stroški za njeno delovanje in upravljanje (materialni in obratovalni stroški, sofinanciranje plače zaposlenih) ter stroški izvedbe izobraževanj in animacije (priprava delavnic, seminarjev, gradiv). <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: Med opravičljive stroške so bili dodani stroški, nastali z delovanjem LAS in upravljanjem ter stroški izvedbe izobraževanj in animacije.
Stopnje pomoči	Najvišja stopnja pomoči za vodenje LAS, pridobitev strokovnih znanj in animacijo območja znaša do 50% vrednosti opravičljivih stroškov in ne sme presegati 20% vrednosti javnih izdatkov lokalne razvojne strategije (38. člen Uredbe 1974/2006). Znesek podpore za upravljanje in delovanje se za posamezno LAS določi na podlagi števila prebivalcev in površine LAS (km ²). <u>Spremembe med izvajanjem PRP:</u> 4.sprememba: Najvišja stopnja pomoči za vodenje LAS, pridobitev strokovnih znanj in animacijo območja je bila zvišana na do 100% vrednosti opravičljivih stroškov. Dodano je bilo določilo, da stroški vodenja LAS, pridobitve strokovnih znanj in animacije območja ne smejo presegati 20% vrednosti javnih izdatkov lokalne razvojne strategije (38. člen Uredbe 1974/2006).

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.2 Dosežen vpliv PRP 2007-2013

Z izvajanjem PRP 2007-2013 je glede na spremembe kazalnikov videti, da je bila Slovenija uspešna pri večini kazalnikov, ki jih je postavila za spremljanje vpliva PRP 2007-2013. Popravila se je produktivnost dela, ki je na začetku programskega obdobja predstavljala eno resnejših ovir za hitrejši razvoj, ravno tako pa je uspešno dosegla okoljske cilje oziroma kazalnike, ki so pomembni za ohranjanje okolja in delovanja v smislu trajnostnega razvoja.

Najmanj uspešna je bila Slovenija pri doseganju večjega števila delovnih mest, kjer kot kaže ukrepi v nobenem pogledu niso dosegli ciljev oziroma kazalnikov, ki so bili postavljeni. Deloma je na to vplivala gospodarska kriza, ki je leta 2008 povzročila poslabšanje vseh ekonomskih kazalnikov gospodarstva, a je bilo vseeno na ravni ukrepov narejenega premalo, da bi se ujel zaostanek iz prejšnjih let in tisti, ki se je s krizo še povečal. Premalo je bilo narejenega na področju podjetništva in razvoja novih proizvodov in storitev, ki bi učvrstile razvoj delovnih mest in zaposlovanje.

Kazalnik »Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)« kaže zaskrbljujoč upad, upoštevati pa je treba, da nanj vpliva izvajanje celotne Skupne kmetijske politike, ne le PRP 2007-2013. Območje površin visoke naravne vrednosti se je povečalo, a je treba upoštevati, da začetna vrednost kazalnika ni neposredno primerljiva, saj je prišlo do sprememb metodologije in natančnosti podatkov. Izračun pa je pokazal, da se je v letih 2007-2015 obseg površin HNV povečeval, a je to posledica sprememb v zajemu podatkov; realno gledano se je obseg površin HNV minimalno povečal. Bilanca dušika sicer kaže, da je zmanjšanje manjše od pričakovanega, a na medletni ravni vrednosti dokaj nihajo, poleg tega pa monitoring podzemnih voda kaže postopno zmanjšanje vsebnosti dušika.

Preglednica 36: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Dosežena vrednost	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali, kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, ker ni na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 113, 121 in 123 in sicer le za tiste prejemnike, ki so poročali tako o BDV kot o PDM.	111, 112, 113
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)	42 mrd EUR ⁶	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali v okviru ukrepov, ki prispevajo k gospodarski rasti, kažejo, da se je BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR . Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, 311 in 312, pri katerih so prejemniki poročali o BDV. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali vsaj posameznega LAS. Po podatkih Statističnega urada se je neto dodana vrednost v stalnih cenah preteklega leta zmanjšala z 257 mio EUR l. 2007 na 245,1 mio EUR l. 2015 ⁷ .	112
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142
			311, 312
			321, 322, 323
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa	2.755	914,72 PDM vendar pa je sprememba števila delovnih mest dejansko višja, saj so k povečanju števila delovnih mest prispevali tudi ukrepi 321, 322 in 323, vendar pri teh ukrepih PDM ni bilo mogoče oceniti. Poleg tega so k delovnim mestom prispevali tudi ukrepi 1. osi. Skupaj je bilo v ukrepih 1. in 3. osi, ki so spremljali spremembo PDM in o njej poročali (ukrepi 112, 113, 121, 123, 311,	41 (411, 412, 413)
			311, 312
			321, 322, 323
			41 (411, 412, 413)

⁶ Ciljna vrednost kazalnika, opredeljena v prilogi 2 PRP 2007-2013

⁷ Komentar Ministrstva za finance decembra 2016 je bil, da je ciljna vrednost za gospodarsko rast izražena v BDP bistveno previsoka, po njihovem mnenju jo je zato potrebno uskladiti s podatki UMAR. Praviloma bi moral biti v tem primeru uporabljen kazalnik BDV za kmetijstvo in prispevek ukrepov PRP 2007-2013 k BDV za kmetijstvo in s tem posledično tudi na BDP. Po podatkih UMAR iz jesenske napovedi gospodarskih gibanj 2016, je razvidno, da je dodana vrednost v letu 2015 za področje kmetijstva, gozdarstva in ribištva zanašala 794,3 milijonov EUR, kar je za 168 milijonov EUR več v primerjavi z letom 2010.

		312, 41) ustvarjenih 1.133,17 PDM .	
Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)	50 % spremembe trenda	Indeks ptic kmetijske krajine je leta 2015 znašal 71,4% , kar pomeni, da gre za negativen trend in se je indeks zmanjšal za -28,6 % . Spremljanje indeksa kaže upadanje populacij določenih vrst, še posebej za travniške ptice. Vendar Indeks ptic kmetijske krajine kaže na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike, poleg tega vplivajo še drugi dejavniki.	211, 212 214
Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)	+2.700 ha	Obseg površin visoke naravne vrednosti se je med leti 2011 in 2014 povečal za 2.754,94 ha oziroma dobrega pol odstotka površin HNV. Uporabljeno je to časovno obdobje, ker je pri zajemu dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki je podlaga za izračun, prišlo do večjih sprememb, zaradi katerih je sprememba HNV v letih 2007-2014 navidežno zelo visoka (48.697,21 ha), a ni realna. Ciljna vrednost kazalnika je bila sicer dosežena, a se lahko trend hitro obrne.	211, 212 214
Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)	Trend: zmanjšanje -4 kg/ha	Bruto bilanca hranil se je glede na podatke Statističnega urada Republike Slovenije zmanjšala za 3 kg/ha . K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214
*Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)	-10 kg/ha	Po podatkih iz leta 2012 se je vnos hranil zmanjšal za 10 kg/ha , merjeno z vnosom dušika. K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214
Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)	Kmetijstvo: 0,5 kToe Gozdarstvo: 45 kToe	Številni ukrepi PRP 2007-2013 so prispevali k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov s pridobivanjem energije iz obnovljivih virov (ukrepi 311 in 312, pa tudi 121) ter zagotavljanju energenta – biomase (ukrepa 122 in 123, pa tudi 311 in 312). Ocenjeno je bilo, da so naložbe v pridobivanje energije iz obnovljivih virov prispevale k boju proti podnebnim spremembam z instaliranjem naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije , kar je 0,67 – 0,79 kToe .	214

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, lastni izračuni Oikos

4.3 Intervencijska logika posameznega ukrepa in rezultati izvajanja

4.3.1 Ukrepi 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju

4.3.1.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil usmerjen v krepitev izobraževanja in usposabljanje izven rednih izobraževalnih procesov v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, podpiral bi torej različne oblike vseživljenjskega učenja. Intervencijska logika ukrepa je izhajala iz dejstva, da je bila izobrazbena struktura v teh sektorjih neugodna, za konkurenčnost pa je potrebno stalno usposabljanje proizvajalcev na tehnološkem in ekonomskem področju. Ugotovljeno je bilo, da hitri tehnološki razvoj, dvig standardov pridelave in predelave, zaostrovanje razmer na evropskem in globalnem trgu, nujnost trajnostnega koriščenja naravnih virov, varovanja okolja ter odgovornosti do potrošnikov zahtevajo vedno nova znanja in spretnosti, poleg tega višja raven usposobljenosti prispeva k večji produktivnosti dela in s tem k večji konkurenčnosti gospodarstev.

Intervencijska logika je bila pravilno zastavljena in je upoštevala stopnjo izobrazbe ter potrebe po znanju in veščinah, ki so nujne za ohranjanje in izboljšanje konkurenčnosti ter za sledenje trendom in predpisom na področju varstva okolja, rabe naravnih virov in pravic potrošnikov. Izobrazba in znanje nosilcev dejavnosti je bila kot problem izpostavljena tudi v času priprave PRP 2007-2013 tako, da ukrep deluje na prave izzive. Vendar pa je stopnja izobrazbe le eden od pokazateljev usposobljenosti in ne zajema vidikov vseživljenjskega učenja, dejanskega znanja in veščin. V analitičnem delu PRP 2007-2013 tako manjka prikaz takratnega stanja na področju veščin, neformalnih znanj in izobraževanja v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu. Pomanjkljivo

upoštevanje takratnega stanja veščin, znanj in možnosti vseživljenjskega učenja v obravnavanih sektorjih se je odrazilo tudi v težavah pri izvajanju ukrepa, zaradi katerih so bile potrebne prilagoditve izvajanja ukrepa, višine namenjenih sredstev in ciljnih vrednosti. Prvotni upravičenci so bili nosilci kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo s primarno kmetijsko pridelavo ter lastniki oziroma solastniki zasebnih gozdov, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov. Njihov odziv je bil izjemno nizek, kar lahko pripišemo trem dejavnikom: relativni zahtevnosti vloge glede na prejeti znesek in izobrazbo in veščine upravičencev, obveznostim in veliki razpoložljivosti brezplačnih izobraževanj. S 3. in 4. spremembo PRP 2007-2013 so prvotni upravičenci postali končni upravičenci, vlagatelji pa so postale javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Sredstva so bila tako namenjena različnim institucijam za organizacijo in izvedbo izobraževanj, medtem ko je bila udeležba za končne upravičence prav tako kot prej brezplačna, a veliko enostavnejša. Tak pristop je znatno izboljšal izvajanje ukrepa in pripomogel, da so bile ciljne vrednosti dosežene in presežene.

Preglednica 37: Pregled doseganja ciljev ukrepa 111: Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	S podporo izobraževanju dvigniti raven usposobljenosti za delo v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu ter prispevati k izboljšanju izobrazbene strukture in s tem k dvigu produktivnosti dela v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ).					
Posebni cilji	Dvigniti raven usposobljenosti za delo v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu.	Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje	0	2.500	8.613	344,52 %
Operativni cilji	Olajšati usposabljanje in informiranje.	Število udeležencev usposabljanj	0	2.500	10.412	416,48 %
		Število opravljenih dni usposabljanja	0	1.000	2.670	267,00 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Za ukrep 111 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 10.070.155,00 EUR, vendar je bil znesek znatno znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo namenjenih le še 1.997.223,00 EUR sredstev (od tega 1.497.917,25 EUR iz EKSRP). Skladno s tem so se spreminjale tudi ciljne vrednosti kazalnikov, kot je prikazano v spodnji preglednici; nižanje ciljnih vrednosti je sledilo zamudam pri izvajanju ukrepa v novi obliki. Dosežene ciljne vrednosti so večkratno presegle končne ciljne vrednosti, na koncu pa so se za kazalnik »Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje« približale prvotnim ciljnim vrednostim, dokaj (na pribl. dve tretjini) se je približala tudi dosežena ciljna vrednost za kazalnik »Število udeležencev usposabljanj«.

Preglednica 38: Spremembe kazalnikov ukrepa 111 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodiščni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)		
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	4.	5.	6.
Posebni cilji	Dvigniti raven usposobljenosti za delo v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu.	Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje	0	10.000	5000	3.000	2.500
Operativni cilji	Olajšati usposabljanje in informiranje.	Število udeležencev usposabljanj	0	15.500	5000	3.000	2.500
		Število opravljenih dni usposabljanja	0	5.000	2.500	1.500	1.000

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Zaključimo lahko, da so bile ciljne vrednosti v prvotnem PRP 2007-2013 dobro postavljene glede na velikost in potrebe ciljne skupine in bi bile dosegljive ob primerno zastavljenem izvajanju ukrepa; upoštevati bi bilo treba le drugačno razmerje med številom opravljenih dni usposabljanja in številom udeležencev usposabljanj, če so podprta tudi usposabljanja z velikim številom udeležencev. Intervencijska logika pa je podcenila široko paleto poceni ali brezplačnih izobraževanj in precenila stroške izvajanja izobraževanj v taki obliki, kot so bila izvedena. Stroški izobraževanj oziroma usposabljanj so seveda višji, če so oblikovana tako, da se izvajajo v majhnih skupinah, če vključujejo tudi terensko delo oziroma ekskurzije, uporabo specifične opreme in orodij ter vključujejo nove vsebine in metode, za katere je potrebna obsežna priprava.

4.3.1.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep je namenjen izboljševanju usposobljenosti, znanja in veščin nosilcev kmetijskih gospodarstev ter lastnikov gozdov. Ukrep ni bil neposredno povezan z drugimi ukrepi PRP 2007-2013, a je bil namenjen izboljšanju usposobljenosti in veščin proizvajalcev, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I k Pogodbi ter lastnikom zasebnih gozdov, ti pa so ciljna skupina vseh ostalih ukrepov 1. osi ter ukrepa 311. Tako je naj bi ukrep vplival na usposobljenost in sposobnost upravičencev navedenih ukrepov in s tem posredno prispeval k uspešnemu izvajanju ukrepov; izjema je le ukrep 113, ki je spodbujal zgodnje upokojevanje. Do tega ni prišlo, ker se je ukrep v večjem obsegu izvajal šele leta 2013 in 2014, ko se je izvajanje PRP 2007-2013 že zaključevalo in praktično ni bilo novih razpisov. Čeprav je sprememba upravičencev omogočila izobraževanja in usposabljanja, ki so zajela veliko več končnih upravičencev (10.325), le-ta niso mogla znatno prispevati k izvajanju ostalih ukrepov PRP 2007-2013, saj so se izvajala v letih 2013 in 2014.

4.3.1.3 Ciljne skupine

Ukrep je zajel v grobem dve ciljni skupini:

- »uporabnike« znanja« v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, torej proizvajalce, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I. ter lastnike gozdov,
- izvajalce izobraževanj - javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javne zavode ter interesna in stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva.

Prvotni upravičenci so bili samo nosilci kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo s primarno kmetijsko pridelavo ter lastniki oziroma solastniki zasebnih gozdov, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov, ki so lahko s pomočjo ukrepa 111 dobili povrnjene stroške izbranih izobraževanj. Zelo šibek odziv na prvi razpis ukrepa 111 je pokazal, da je ta ciljna skupina prešibka oziroma premalo zainteresirana za tak pristop, zato je bilo treba spremeniti način izvajanja ukrepa, s katerim bi to ciljno skupino razbremenili postopkov oddaje vlog in jo motivirali za izobraževanja in usposabljanja.

Zato so s 3. in 4. spremembo PRP 2007-2013 prvotni upravičenci postali končni upravičenci, vlagatelji pa so postale javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Poleg tega je bil nabor končnih upravičencev razširjen na proizvajalce, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I. Tak način izvajanja in vključitev za poučevanje usposobljenih organizacij je bil veliko uspešnejši, saj je v kratkem času pritegnil veliko število udeležencev izobraževalnih aktivnosti. Večina vlagateljev je organizacij, ki že sicer delujejo na področju izobraževanja v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju. Med vlagatelji, uspešnimi na 2. javnem razpisu, so:

- 8 izobraževalnih centrov s področja kmetijstva, biotehnike in hortikulture,
- 7 kmetijsko-gozdarskih zavodov (le-ti izvajajo tudi storitve javne kmetijske svetovalne službe v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice),
- Zavod za gozdove Slovenije,
- Čebelarstva zveza Slovenije,
- 3 gospodarske družbe,
- 1 zasebni zavod.

4.3.1.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

V okviru ukrepa sta bila izvedena le dva razpisa: odločbe prejemnikom prvega razpisa so bile izdane leta 2009, drugega pa leta 2012. Prvi razpis je zajel le 85 prejemnikov – nosilcev kmetijskih gospodarstev in lastnikov ter solastnikov gozdov, na drugem razpisu pa je bilo podprtih 21 za izobraževanje usposobljenih organizacij. Do velikega zamika je prišlo zaradi prilagajanja PRP 2007-2013 po ugotovitvi, da je bila uspešnost prvega razpisa nizka, in urejanja potrebnih procesov in dokumentov za izvedbo. Kot kažejo dosežene vrednosti kazalnikov, je bila sprememba zelo uspešna z vidika vključevanja končnih upravičencev.

Razpisov je bilo premalo glede na cilje ukrepa in njihove ciljne vrednosti ter pričakovanja ciljnih skupin. 2. razpis je bil odprtega tipa in je bil odprt do porabe sredstev, kar je prejemnikom omogočilo dobro pripravo, vendar je bil objavljen zelo pozno. Zaradi tega so bili učinki ukrepa manjši in praktično nemogoče je bilo izvesti še en razpis,

saj je bilo tveganje za preobremenjenost vlagateljev in prenasičenost končnih upravičencev preveliko. Zelo možno je, da je že tako prišlo do nasičenosti ciljnih skupin, saj je bilo veliko izobraževanj izvedeno v kratkem času, obenem pa so potekala še redna izobraževanja Javne službe kmetijskega svetovanja.

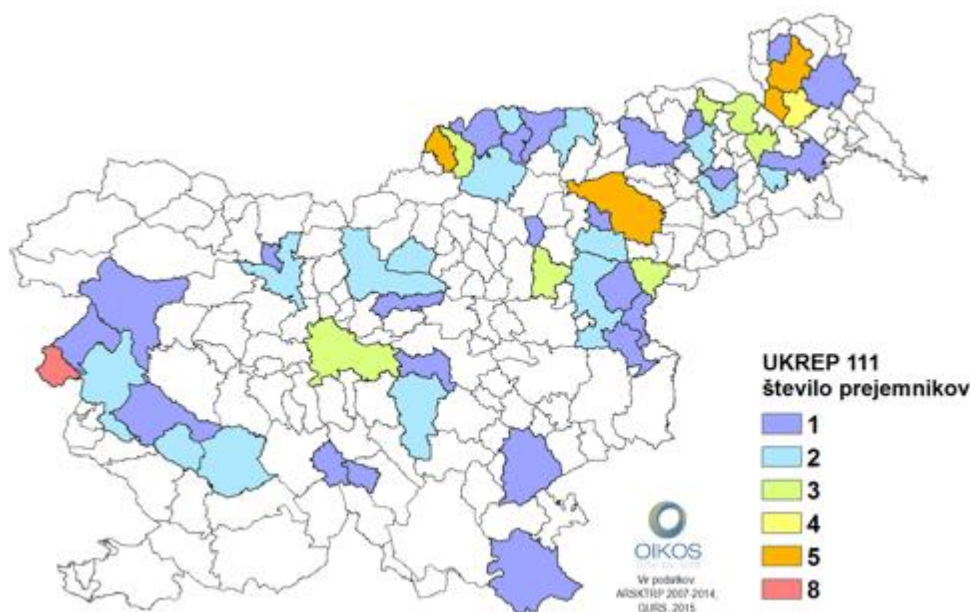
4.3.1.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ podprtih vlog je bilo v Pomurski (21), Podravski (20) in Koroški regiji (17), najmanj pa na Gorenjskem in v Notranjsko-kraški regiji (po 3). V Goriški regiji na 2. javnem razpisu ni bilo podprtega niti enega projekta, medtem ko je bila udeležba na 1. javnem razpisu močna. Največ sredstev je bilo izplačanih v Jugovzhodni Sloveniji in v Osrednjeslovenski regiji, najmanj pa v Goriški in Koroški regiji.

Preglednica 39: Število izplačanih vlog in višina izplačil ukrepa 111

Izplačila po regijah	1. JR	2. JR	1. + 2. JR	Skupno število izplačanih vlog
Gorenjska	1.000,00	62.985,88	63.985,88	3
Goriška	2.511,08	0	2.511,08	15
Jugovzhodna Slovenija	88,68	656.914,43	657.003,11	4
Koroška	3.007,56	38.708,49	41.716,05	17
Notranjsko Kraška	210,39	205.867,06	206.077,45	3
Osrednjeslovenska	397,04	357.646,55	358.043,59	8
Podravska	2.866,52	179.545,73	182.412,25	20
Pomurska	2.375,00	246.674,84	249.049,84	21
Savinjska	2.583,71	233.840,20	236.423,91	15
Skupaj	15.039,98	1.982.183,18	1.997.223,16	106

Vir: MKGP, 2016

Slika 1: Geografska razporeditev izvajanja ukrepa 111

4.3.2 Ukrep 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij

4.3.2.1 Cilji in doseganje ciljev

Neugodna starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev, je bila v času priprave PRP 2007-2013 prepoznana kot dejavniki, ki vpliva na nižjo konkurenčnost in zavira prestrukturiranje kmetijstva. Poleg tega slabi konkurenčnosti kot dejavnik oviranja uspešnosti PRP dodaja še neugodna velikostna struktura kmetijskih gospodarstev ter velika posestna razdrobljenost, ki stanje še poslabšujeta. Ukrep je bil usmerjen v izboljšanje slike, ki bi s spremembo stanja izkoristila potencial, ki izhaja iz ohranjenega naravnega okolja, razmeroma visoke kakovosti kmetijskih surovin, bogate prehranske in kulinarične tradicije, vzpostavljenih higienskih standardov v proizvodnji hrane in geografske lokacije. Leta 2002 je povprečna starost nosilcev kmetijskih gospodarstev znašala 58 let, delež gospodarjev starejših od 55 let pa je predstavljalo skoraj polovico v starostni strukturi nosilcev (SURS, 2002). Leta 2013 pa povprečna starost gospodarja upravitelja kmetijskega gospodarstva znašala 56 let.

Za ukrep 112 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 35.253.236,00 EUR, vendar je bil znesek znatno zvišan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo namenjenih 55.422.391,00 EUR sredstev.

Preglednica 40: Pregled doseganja ciljev ukrepa 112: Pomoč mladim prevzemnikom kmetij

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	Spodbuditi prenos kmetije na mlajšo generacijo, izboljšati starostno strukturo nosilcev kmetij, povečati razvojno sposobnost prevzetih kmetij ter s tem prispevati k povečanju produktivnosti dela v kmetijstvu. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: • Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ) • Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)					
Posebni cilji	Povečati razvojno sposobnost prevzetih kmetij.	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	1.440	7.971,67	553,59%
		Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	1	3	300,00%
Operativni cilji	Olajšati prevzem kmetij in strukturno prilagajanje po prevzemu	Število mladih kmetov, ki so prejeli pomoč	0	1.830	2.651	144,86%
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	55,6	55,607	100,01%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 41: Spremembe kazalnikov ukrepa 112 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)						
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodišna vrednost	Ciljna vrednost	1.	2.	3.	4.	5.	6.	8.
Posebni cilji	Dvigniti raven usposobljenosti za delo v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu.	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/ v podjetjih (000 EUR)							1.440	1.440	1.440
		BDV na podprtih gospodarstvih (indeks)	100	120	120	120	x				
Operativni cilji	Olajšati usposabljanje in informiranje.	Dvig BDV/PDM na podprtih gospodarstvih (000 EUR)					1	1	1	1	1
		Skupno število podprtih mladih kmetov	0	1.200	1.200	1.200	1.200	1.700	1.700	1.700	1.830
		Skupni obseg naložb (mio EUR)	0	50	50	50	50	50	45,90	49,10	55,60

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, x-ni več kazalnika

4.3.2.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 112 je najtesneje povezan z ukrepom 113, ki spodbuja zgodnje upokojevanje. Tako je 185 (7 %) mladih prevzemnikov kmetijsko gospodarstvo prevzelo od prejemnikov ukrepa 113, ki so se zgodaj upokojili.

Z drugimi ukrepi PRP je ukrep 112 povezan predvsem na tri načine:

- preko namena naložb, ki so jih mladi prevzemniki opredelili v poslovnem načrtu, ki so ga oddali skupaj z vlogo; pogosto so bile naložbe takega tipa, da so lahko z njimi kandidirali na razpise ostalih ukrepov,
- s tematskimi razpisi, namenjenimi mladim prevzemnikom (7. in 8. razpis ukrepa 121) ali mladim kmetom (19. razpis ukrepa 121),
- s kriteriji za izbor projektov v okviru drugih ukrepov, kjer so mladi prevzemniki imeli prednost z dodatnimi točkami za mlade kmete (točkovanje glede na starost vlagatelja), kot npr. pri ukrepih 121 in 122.

Največ mladih prevzemnikov se je vključilo še v ukrep 121, kar je razumljivo, saj so bili nekateri razpisi namenjeni prav njim. V spodnji preglednici je podan pregled ukrepov, v katere so bili vključeni mladi prevzemniki.

Preglednica 42: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)

Ukrep	Vse vloge (potrjene in zavrnjene)	Izplačane vloge	% uspešnih vlog	% prejemnikov ukrepa 112
111	65	58	89,23%	2,19%
121	1632	979	59,99%	36,93%
122	223	121	54,26%	4,56%
123	95	66	69,47%	2,49%
132	176	159	90,34%	6,00%
311	40	22	55,00%	0,83%
323	23	3	13,04%	0,11%
KOP	-	1961	-	73,97%
Skupaj izplačila 1. in 3. osi		106.864.726,75	-	-
Skupaj izplačila KOP		32.973.907,75	-	-
Skupaj vsa izplačila		139.838.634,50	-	-

Vir: MKGP, 2016

Praktično vsi mladi prevzemniki so obenem vključeni tudi v ukrepa 211 in 212, več kot polovica pa jih je vključenih tudi v ukrep 214 (KOP). V spodnji preglednici je pregled podukrepov KOP, v katere so vključeni mladi prevzemniki.

Preglednica 43: Pregled podukrepov KOP; v katere so vključeni mladi prevzemniki, podprti v okviru ukrepa 112

Podukrep KOP, v katerega je vključen mladi prevzemnik (prejemnik ukrepa 112)	Št. odobrenih vlog mladih prevzemnikov	Delež od vseh odobrenih vlog
REJ (Sonaravna reja domačih živali)	948	35,7%
S35 (Košnja strmih travnikov z nagibom 35-50%)	544	20,5%
ZEL (Ozelenitev njivskih površin)	499	18,8%
S50 (Košnja strmih travnikov z nagibom nad 50%)	327	12,3%
IPL (Integrirano poljedelstvo)	251	9,5%

Vir: MKGP, 2016

4.3.2.3 Ciljne skupine

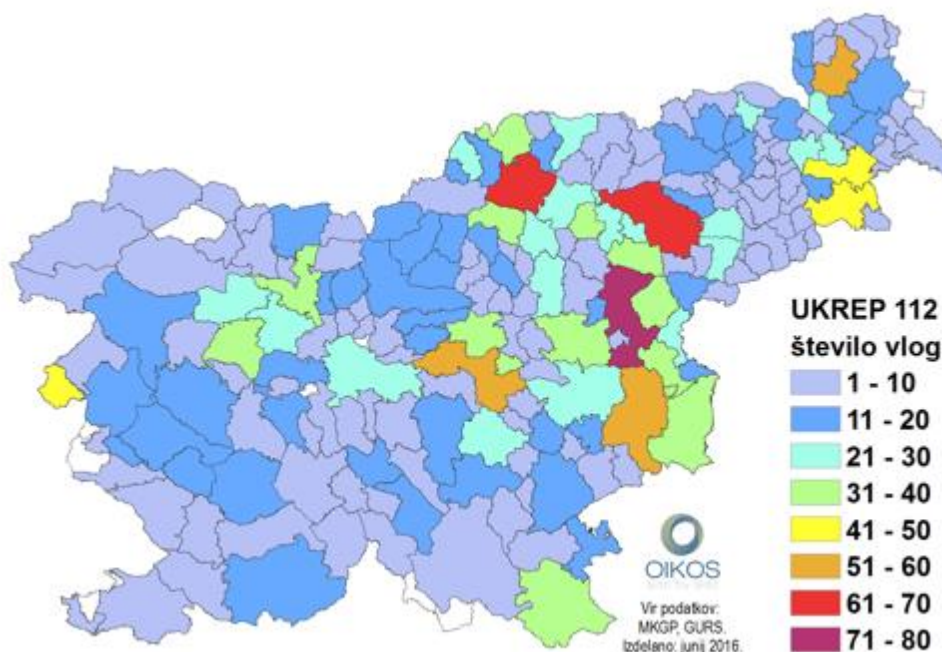
Ciljna skupina ukrepa je skladna z oceno dejavnikov, ki zavirajo konkurenčnost kot je bila zaznana v času priprave PRP 2006-2013 ciljna skupina ukrepa so bili kmetje do 40. leta starosti, ki so prevzeli in vodili kmetijsko gospodarstvo. Ukrep je znatno presegel pričakovanja, saj se je vanj vključilo 2.651 mladih prevzemnikov, kar je za dobrih 44 % več od ciljne vrednosti.

4.3.2.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Sredstva so se dodeljevala z odprtimi javnimi razpisi. V celotnem obdobju izvajanja PRP 2007-2013 je bilo izvedenih 7 javnih razpisov. Razpisi so bili tudi dovolj dobro časovno usklajeni z razpisi ostalih ukrepov, kjer so bili mladi prevzemniki – prejemniki ukrepa 112 v prednosti zaradi kriterijev za izbor ali usmerjenosti razpisov.

4.3.2.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ vlog in sredstev je bilo izplačanih v Savinjski (576 vlog), Pomurski (350 vlog) in Podravske regiji (430 vlog), najmanj pa v Notranjsko-Kraški (49 vlog), Zasavski (47 vlog) in Obalno-Kraški (27 vlog). V prvih treh regijah je bilo več kot polovica (51 %) vseh izplačanih vlog, izplačila pa so znašala 51,81 % vseh sredstev, izplačanih v okviru tega ukrepa.

Slika 2: Geografska razporeditev izvajanja ukrepa 112

V 5 občinah je bilo izplačanih več kot 60 vlog, in sicer v občinah Šentjur (79), Slovenj Gradec (62) in Slovenska Bistrica (64). Geografsko se je ukrep najuspešneje izvajal v vzhodni Sloveniji, saj je med prvimi desetimi občinami po številu izplačanih vlog iz zahodne Slovenije le občina Brda (45), naslednja pa je občina Litija (53). Veliko število izplačanih vlog, torej podprtih mladih kmetov v občinah vzhodne Slovenije je zanimivo tudi zato, ker gre za majhne občine s primerjalno manjšim številom prebivalcev, saj kaže na usmerjenost mladih v kmetijstvo, kar je vsaj delno tudi posledica šibkega gospodarstva v večini regij vzhodne Slovenije.

4.3.3 Ukrep 113: Zgodnje upokojevanje kmetov

4.3.3.1 Cilji in doseganje ciljev

Cilj ukrepa je bil pospešiti strukturne spremembe na kmetijskih gospodarstvih, izboljšati starostno strukturo nosilcev kmetij in povečati razvojno sposobnost prenesenih kmetij ter s tem prispevati k povečanju produktivnosti dela v kmetijstvu. Ciljna vrednost števila zgodaj upokojenih kmetov pa je v primerjavi s številom kmetijskih

gospodarjev v letih, ko so upravičeni za vključitev v ukrep premajhna, da bi ukrep dejansko lahko vplival na starostno strukturo nosilcev kmetij.

Poleg tega je ukrep finančno in administrativno zelo zahteven: za prenos 196 kmetij in sproščenih 2.427 ha zemljišč je bilo porabljenih 13.461.207,89 EUR, kar je povprečno 68.679,63 EUR na vlogo. Ukrep je zanimiv predvsem zato, ker je pokazal, kako se lahko nosilec kmetijskega gospodarstva popolnoma umakne iz upravljanja kmetijskega gospodarstva in ga prepusti mladim prevzemnikom, saj v Sloveniji to ni pogosto, ampak v primeru prenosa kmetije stari gospodar običajno obdrži še nekaj nalog in prispeva k odločanju.

Za ukrep 113 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 38.097.939,00 EUR, vendar je bil znesek znatno znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih le še 17.983.430,00 EUR sredstev.

Preglednica 44: Pregled doseganja ciljev ukrepa 113: Zgodnje upokojevanje kmetov

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)
Splošni cilji	Pospešiti strukturne spremembe na kmetijskih gospodarstvih, izboljšati starostno strukturo nosilcev kmetij in povečati razvojno sposobnost prenesenih kmetij ter s tem prispevati k povečanju produktivnosti dela v kmetijstvu. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ).				
Posebni cilji	Povečati razvojno sposobnost kmetij.	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	252	1.077,42
		Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	1	1.077,42
Operativni cilji	Pospešiti strukturne spremembe	Število zgodaj upokojenih kmetov	0	210	196
		Obseg sproščenih zemljišč	0	1.751 ha	2.427 ha

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.3.3.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 113 je povezan z ukrepom 112, saj lahko prejemniki ukrepa 113 prenesejo kmetijsko gospodarstvo na mladega prevzemnika. Tako je 185 (94 %) prejemnikov ukrepa 113 preneslo kmetijo na mlade prevzemnike, ki so za prevzem prejeli podporo iz ukrepa 112.

4.3.3.3 Ciljne skupine

Ciljna skupina so kmetje, nosilci kmetijskih gospodarstev, ki so starejši od 57 let in:

- še niso upokojeni,
- kmetujejo na kmetijskem gospodarstvu, ki je predmet prenosa, vsaj zadnjih 10 let,
- so pokojninsko in invalidsko zavarovani iz naslova kmetijstva vsaj zadnjih 7 let,
- bodo po prenosu kmetijskega gospodarstva nepreklicno prenehali s pridobitno dejavnostjo, povezano s kmetijstvom in gozdarstvom.

Po podatkih zadnjega Popisa kmetijstva je bilo leta 2010 v Sloveniji 14.065 gospodarjev – upraviteljev kmetij, ki so bili opredeljeni kot kmetje – podjetniki, kar pomeni, da so bili pokojninsko in invalidsko zavarovani iz naslova kmetijstva. Podatkov o njihovi starostni strukturi nimamo na voljo, vendar lahko iz statističnih podatkov o starosti gospodarjev kmetij sklepamo o velikosti ciljne skupine. Popis kmetijstva iz leta 2010 navaja, da je bilo tega leta v Sloveniji 74.425 gospodarjev kmetij, od tega pa jih je bilo kar 42.211 (57 %) starejših od 55 let; podatki SURS kažejo, da število kmetijskih gospodarjev v tem starostnem razredu (> 55 let) najbolj upada, saj je bilo v Sloveniji leta 2007 43.990 kmetijskih gospodarjev, starih 55 let in več, do leta 2013 pa je to število upadlo na 39.388, torej se je znižalo za dobro desetino. Če privzamemo, da je starostno razmerje kmetijskih zavarovancev enako ali vsaj zelo podobno in da imamo podatke za starostni razred od 55 let navzgor, ki je malce večji od starostnega razreda upravičencev in v katerem število stalno upada, lahko ocenimo, da je bilo v ciljni skupini ob začetku izvajanja ukrepa okoli 7.000 nosilcev kmetijskih gospodarstev, ki so zavarovani iz naslova kmetijstva in starejši od 57 let. Ukrep 113, v katerega je bil vključen 201 prejemnik (dejansko pa je bilo izplačanih vlog 196), je torej zajel približno 3 % ciljne skupine.

Velikosti ciljne skupine ne moremo točno oceniti, saj so podatki Statističnega urada o kmetijskih gospodarjih na voljo po starostnih razredih z drugačnimi mejnimi starostmi (55 let, ne 57 let), vendar lahko iz statističnih podatkov vidimo okvirno velikost oziroma razred velikosti ciljne skupine. Po podatkih SURS. Ciljna skupina ukrepa je malo manjša, saj vanjo niso vključeni kmetijski gospodarji, stari 55 in 56 let, vendar je v tem velikostnem razredu.

4.3.3.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Sredstva so bila dodeljena na 4 javnih razpisih, ki so bili izvedeni v različnih časovnih intervalih – 2 leta 2008, naslednji leto dni kasneje in zadnji na začetku leta 2012. Tak način izvajanja je lahko zmanjšal možnosti določenega dela ciljne skupine za prijavo, saj so lahko nekateri upravičenci v času med razpisi presegli maksimalno starost, ki je bila pogoj za vstop v ukrep.

4.3.3.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ sredstev je bilo izplačanih v Pomurski in Podravske regiji – skoraj polovica sredstev celotnega ukrepa (44,35%). Daleč najmanj sredstev, le dobrih 113.232,08 EUR je bilo izplačanih v Obalno-kraški regiji; razmerje med izplačili v tej regiji in Pomurski regiji je 1 : 35.

4.3.4 Ukrep 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

4.3.4.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil usmerjen k naložbam v lastno primarno pridelavo kmetijskih proizvodov, ki jih opredeljuje Priloga I k Pogodbi, vključno z naložbami, namenjenimi izvajanju storitev s kmetijsko mehanizacijo. Podprte so bile naložbe posameznih kmetijskih gospodarstev (individualne naložbe) kakor tudi naložbe dveh ali več kmetijskih gospodarstev, organiziranih v okviru združenj kmetijskih gospodarstev in registriranih v skladu s predpisi, ki urejajo gospodarske družbe ali zadrage (skupne naložbe). Namen ukrepa je bil povečati konkurenčnost z uvedbo novih ali boljših tehnologij in proizvodov ter s tem učinkovitost rabe proizvodnih dejavnikov v kmetijstvu in primarni predelavi in v kombinaciji z pomladitvijo in povečanjem znanja povečati konkurenčnost. Kot je videti iz kazalnikov je ukrep dosegel majhno število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodile na novo uvedene standarde ES načrtovanih je bilo sicer **1.225 kmetijskih gospodarstev, a jih je ukrep dosegel le 420**. Je pa nasprotno ukrep močno povečal BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR) in sicer na 19.510,06 EUR (načrtovanih pa je bilo 3.822 EUR).

Za ukrep 121 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 90.872.327,00 EUR, vendar je bil znesek znatno zvišan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih 128.269.261,00 EUR sredstev.

Preglednica 45: Pregled doseganja ciljev ukrepa 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	Spodbuditi prestrukturiranje in povečati učinkovitost gospodarjenja prek uvajanja novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav, usposobitve kmetijskih gospodarstev za izpolnjevanje na novo uvedenih minimalnih standardov Skupnosti, za izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti pri delu, stabilizacije dohodkov na kmetijskih gospodarstvih, in s tem prispevati k večji naložbeni aktivnosti ali povečanju produktivnosti dela v kmetijstvu. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva na gospodarsko rast (neto dodana vrednost, PPS) in produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)					
Posebni cilji	Spodbuditi uvajanje novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav na kmetijskih gospodarstvih. Usposobiti kmetijska gospodarstva za izpolnjevanje standardov Skupnosti, za izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti pri delu. Stabilizacija dohodkov na kmetijskih gospodarstvih.	Število gospodarstev / podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali tehnologije	0	1.140	1.558	136,67%
		Število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodile na novo uvedene standarde ES	0	1.225	420	34,29%
		Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	3.822	19.510,06	510,47%
		Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	0	1,3	2,5	192,31%
Operativni cilji	Povečati razvojno sposobnost	Število kmetijskih	0	3.250	2.171	66.80%

	kmetijskih gospodarstev in učinkovitost rabe proizvodnih dejavnikov.	gospodarstev, ki so prejela pomoč				
		Število kmetijskih gospodarstev, ki so prejela pomoč*		68	70	102,94%
		Celotni obseg naložb (mio EUR)	0	349,10	373,47	106,98%
		Celotni obseg naložb* v mio EUR		21,80	19,80	90,83%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, * Ciljne vrednosti prednostnih nalog iz prvega odstavka 16a člena Uredbe Sveta (ES) št. 1698/2005, ki so se izvajale v okviru dodatnih finančnih sredstev na podlagi Evropskega načrta za oživitvev gospodarstva

Preglednica 46: Spremembe kazalnikov ukrepa 121 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)						
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	1.	2.	3.	4.	5.	8.	9.
Posebni cilji	Spodbuditi uvajanje novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav na kmetijskih gospodarstvih. Usposobiti kmetijska gospodarstva za izpolnjevanje standardov Skupnosti, za izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti pri delu. Stabilizacija dohodkov na kmetijskih gospodarstvih.	Število gospodarstev / podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali tehnologije	0	490	490	490	490	490	1.130	1.130	1.130
		Število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodile na novo uvedene standarde ES	0	1.225	1.225	1.225	1.225	1.225	1.225	1.225	1.225
		Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)							3.822	3.822	3.822
		Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)					1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Operativni cilji	Olajšati usposabljanje in informiranje.	Število kmetijskih gospodarstev, ki so prejela pomoč	0	2.450	2.450	2.450	2.450	2.450	3.611	3.129	3.182
		Število kmetijskih gospodarstev, ki so prejela pomoč*					68	68	68	68	68
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	164,7	164,7	164,7	164,7	170,1	380,2	164,7	323,1	327,3
		Celotni obseg naložb* (v mio EUR)					21,80	21,80	21,80	21,80	21,80

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.3.4.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep je najmočnejše povezan z ukrepom 112, saj je s kriteriji za izbor ali s tematskimi razpisi spodbujal vključevanje mladih prevzemnikov. Poleg tega je ukrep dokaj tesno povezan z ukrepom 123, kjer gre za predelavo kmetijskih proizvodov, torej proizvodov upravičencev ukrepa 121.

•Ukrep je bil del povezanih aktivnosti za doseganje tržnih verig, in sicer skupaj z ukrepi: 121, 122, 123, 132, 133, 142 oziroma 121, 122, 123, 311, 312. Upravičenci ukrepov 121 in 122, pri katerih gre za primarno pridelavo, bi to lahko nadgradili z aktivnostmi preostalih ukrepov ali s povezovanjem s prejemniki drugih ukrepov, saj bi tako lahko dosegli večjo dodano vrednost. S celovitim usmerjanjem bi lahko dosegli, da bi upravičenci razvoj dejavnosti načrtovali in se za večji učinek predvsem začeli pravočasno in uspešno povezovati.

Ravno tako je ukrep v povezavi z ukrepi 214 in 323 kjer bi upravičenci iz I. skupine podukrepov KOP lahko svoje aktivnosti vključili oziroma povezali z aktivnostmi iz ukrepov za konkurenčnost, da bi tako lažje dosegli konkurenčnost pridelave in prodaje pridelkov.

4.3.4.3 Ciljne skupine

Ciljna skupina so bili nosilci kmetijskih gospodarstev z naložbami v obsegu in sektorju, kot je bil razpisan. Zaradi minimalnih vstopnih pogojev (velikost kmetijskega gospodarstva, BDV) niso bili upravičeni vsi nosilci vseh

kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (torej dobrih 72.000): ocenjujemo, da ciljna skupina zajema pribl. 60.000 nosilcev kmetijskih gospodarstev.

Največ prejemnikov je bilo nosilcev kmetijskega gospodarstva – fizičnih oseb, sledijo pa pravne osebe. Največ prejemnikov (1.016) je bilo v času potrditve vloge starih 30 – 39 let.

Preglednica 47: Tip prejemnikov sredstev v ukrepu 121

Tip prejemnika	Delež odobrenih sredstev	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
Fizična oseba	0,31%	5	428.933,64
Fizična oseba (s.p.)	1,41%	17	1.946.818,92
Gospodarska družba	8,51%	48	9.202.602,91
Javni zavod	0,37%	11	328.596,89
Kmetija	79,98%	2934	102.026.457,37
Pravna oseba	8,53%	60	10.945.787,76
Zadruga	0,89%	11	750.899,23
Brez podatka	0,00%		
Skupaj	100,00%	3086	125.630.096,72

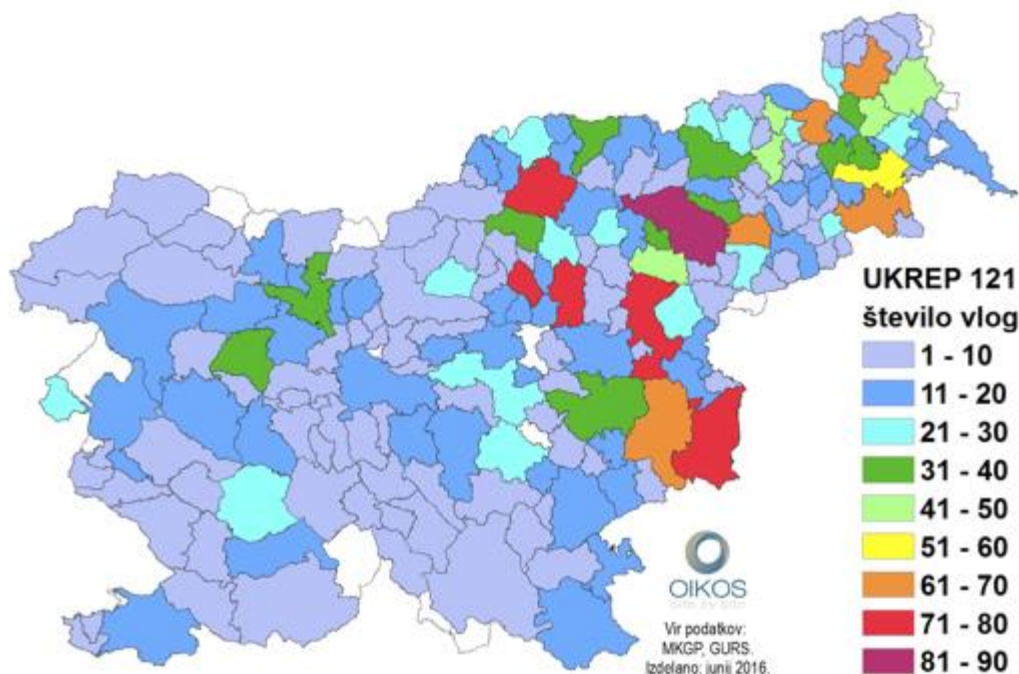
Vir: MKGP, 2016

4.3.4.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Objavljenih je bilo 22 javnih razpisov. Nekateri so bili vsebinsko omejeni na določene tipe naložb ali določen sektor; vsebina razpisa je bila določena na podlagi interesa in možnosti kombiniranja z drugimi ukrepi PRP 2007-2013. S 3. spremembo pogojev se je spremenil najvišji znesek dodeljene pomoči, ki je odlej znašal 1.500.000 EUR na projekt medtem ko je kmetijsko gospodarstvo lahko v celotnem programskem obdobju 2007-2013 iz naslova tega ukrepa pridobi največ 3.000.000 EUR javne pomoči.

4.3.4.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ sredstev je bilo izplačanih v Pomurski (227 vlog, 12.381.251,96 EUR), Savinjski (206 vlog, 11.936.841,13 EUR) in Podravske regiji (225 vlog, 9.467.298,16 EUR); v teh treh regijah je bilo dobrih 6805% vseh izplačanih sredstev in 64,89 % vseh vlog v okviru tega ukrepa. Na spodnji karti je prikazana še natančnejša razporeditev – po občinah.

Slika 3: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 121

4.3.5 Ukrep 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov

4.3.5.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep za povečanje gospodarske vrednosti gozdov se je izvajal na dva mogoča načina; z naložbami v nakup nove mehanizacije in nove opreme za sečnjo in spravilo lesa ali z naložbami v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak. Na ta način naj bi se izboljšala učinkovitost gospodarjenja z gozdovi, povečala produktivnost dela v gozdarstvu, povečala varnost pri delu v gozdu in uvedli novi proizvodi.

Doseganje ciljev je bilo preverjeno s kazalniki, katerih ciljne vrednosti so se večinoma spreminjale med izvajanjem programa. Večina končnih ciljnih vrednosti je bila presežena, edini cilj, ki ni bil dosežen, je bil celotni obseg naložb, ki je bil 92,91 odstoten z 50,17 mio EUR izplačanih sredstev.

Večina ciljnih vrednosti kazalnikov se je v času trajanja projekta spreminjala glede na trenutne razmere, predvsem je to opazno pri ciljnih številu prejemnikov sredstev. To se je za izboljšanje učinkovitosti gospodarjenja z gozdovi povečalo s 490 na končnih 1.000, za povečanje gospodarske vrednosti zasebnih gozdov pa se je zmanjšalo s 3.276 na 1.000. V splošnem lahko zaključimo, da je bil ukrep predviden za večje število prejemnikov in nižje investicije, vendar se je izkazalo, da je bilo prijaviteljev in prejemnikov manj, a so imeli višje investicije. Za ukrep 122 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 24.939.252,00 EUR, vendar je bil znesek nekoliko znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih 23.210.157,00 EUR sredstev.

Preglednica 48: Pregled doseganja ciljev ukrepa 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (2015)	% ciljne vrednosti	
		Izhodiščna	Ciljna (2013)			
Splošni cilji	Izboljšati učinkovitost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi prek: • večje izrabe proizvodnega potenciala gozdov, • uvajanja novih proizvodov in proizvodnih izboljšav pri sečnji in spravilu, večje varnosti pri delu v gozdu, in s tem prispevati k povečanju produktivnosti dela v gozdarstvu skladno s cilji nacionalne in EU gozdarske strategije. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) in produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ).					
Posebni cilji	Izboljšati učinkovitost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi.	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/ v podjetjih (000 EUR)	0	2.500	3.297,31	131,89%
		Število gospodarstev/ podjetij, ki uvajajo nove proizvode in/ali tehnologije	0	1.000	1,085	108,50%
		Število gozdarskih gospodarstev in njihovih združenj, ki so z naložbo povečali varnost pri delu v gozdu	0	1.000	1.085	108,50%
Operativni cilji	Povečati gospodarsko vrednost zasebnih gozdov.	Število gozdarskih gospodarstev, ki so prejeli pomoč	0	1.000	1.085	108,50%
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)		54	50,17	92,91%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 49: Spremembe kazalnikov ukrepa 122 in njihovih ciljnih vrednosti

Cilji	Kazalniki	Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)						
		Izhodiščna	Ciljna (2013)	3.	4.	5.	6.	7.
			izvirni PRP					
	Število lastnikov gozdov, ki je uvedlo nove proizvode ali proizvodne izboljšave / Število gospodarstev/podjetij, ki uvajajo nove proizvode in/ali nove tehnologije	0	490	490	490	490	1.000	1.000
Posebni cilji	Izboljšati učinkovitost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi	0	490	490	490	490	1.000	1.000

		Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)					4.000	2.500	2.500
		Skupna BDV pri podprtih lastnikih gozdov (indeks)	100	120	x				
		Dvig BDV/PDM na podprtih lastnikih gozdov (000 EUR)			1	1	x		
Operativni cilji	Povečati gospodarsko vrednost zasebnih gozdov	Skupno število podprtih lastnikov gozdov (naložbe v zasebne gozdove) / Število gozdarskih gospodarstev, ki so prejela naložbeno pomoč	0	3.276	3.276	1.500	1.500	1.000	1.000
		Skupna vrednost naložb v povečanje gospodarske vrednosti gozdov mio EUR	0	49,9	49,9	51,9	51,9	54,0	54,0

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, -ni več kazalnika, Opomba: Nekateri kazalniki so bili preoblikovani glede na spremembe PRP 2007-2013 (npr. spremembe ciljnih skupin)

4.3.5.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 122 je najtesneje povezan z ukrepom 123, kjer so bila sredstva namenjena tudi za naložbe v predelavo lesa. Prejemniki sredstev ukrepa 122 so z naložbami povečali izkoriščenost gozdov in zagotavljajo surovino na trgu, katere kupci oz. odjemalci so tudi prejemniki ukrepa 123. 20 prejemnikov ukrepa 122 je bilo hkrati vključenih tudi v ukrep 123, 10 od le-teh pa je bilo vključenih tudi v ukrep 121, štirje pa tudi v ukrep 112. Med prejemniki, ki so bili vključeni hkrati v ukrep 122 in 123 so 3 zadrage (2 kmetijsko-gozdarski in ena lesno-gozdarska) in en prejemnik, ki se ukvarja z dopolnilno dejavnostjo na kmetiji, vsi ostali pa so fizične osebe in se uvrščajo v kmetijska gospodarstva, ki so tudi lastniki gozdov; 17 od teh prejemnikov je v okviru ukrepa 123 investiralo v različno opremo za predelavo lesa (sekalniki, nakladalniki, dvigala, naprave za pakiranje), ostali 3 so investirali v trženje proizvodov, prodajo mleka in predelavo mesa.

4.3.5.3 Ciljne skupine

Od vseh **1336 izplačanih vlog** jih je daleč največ bilo izplačanih zasebnim lastnikom gozdov - posameznikom, kar 93,04 %, sledijo pravne osebe s 4,64 %. Vseh ostalih skupaj je za 2,32 %

Preglednica 50: Ukrep 122: Ciljne skupine

Vrsta prejemnika	Število izplačanih vlog
Zasebni lastniki gozdov (posamezniki)	1243
Zasebni lastniki gozdov (pravne osebe)	62
Zasebni lastniki gozdov (s.p.)	19
Zasebni lastniki gozdov (združenja)	9
Občine (posamezne)	3
Skupaj	1336

Vir: MKGP, 2016

4.3.5.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Razpisi so bili zelo zanimivi za vlagatelje, zlasti zaradi številnih možnosti nakupa različne opreme, vendar je vsaj v začetni fazi zmanjkalo sredstev, namenjenih za posamezen razpis. Objavljenih je bilo 5 javnih razpisov, ki so bili pravočasno objavljeni, da so se lahko prejemniki prijavljali tudi na druge razpise. Razpisi so bili objavljeni nekoliko krajše med 2 do 4 mesece.

4.3.5.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največje število vlog je bilo izplačanih v Savinjski regiji (365 vlog, 4.635.910,57 EUR), vendar pa je največ sredstev bilo izplačanih v Gorenjski regiji (4.729.480,32 EUR, 230 vlog), ki je druga po številu izplačanih vlog. Po številu vlog sledijo Koroška regija (192 vlog, 3.187.471,14 EUR), in Osrednjeslovenska regija (141 vlog, 1.520.365,64 EUR). V teh štirih regijah je bilo izplačanih skupno dobrih 69 % vseh vlog, izplačila pa so znašala malo čez 65 % vseh sredstev, izplačanih v okviru tega ukrepa.

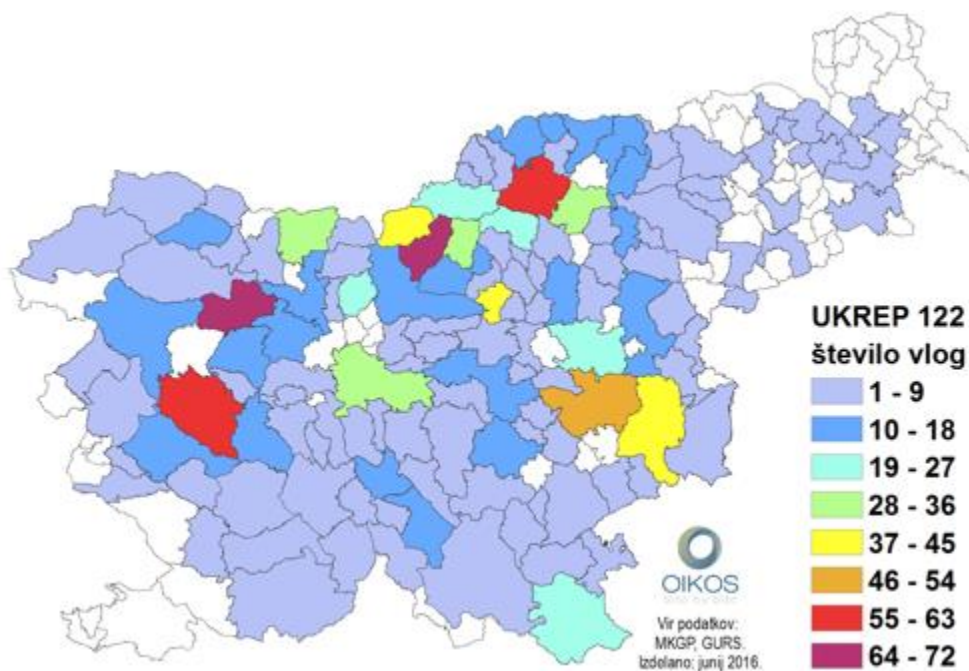
Preglednica 51: Ukrep 122: Število izplačanih vlog in višina izplačil po regijah

Regija	Število izplačanih vlog	Delež števila vlog	Izplačilo, EUR	Delež izplačil
Savinjska	365	27%	4.635.910,57	20%

Gorenjska	230	17%	4.729.480,32	21%
Koroška	192	14%	3.187.471,14	14%
Osrednjeslovenska	141	11%	1.520.365,64	7%
Skupaj	928	69%	14.073.227,67	61%

Vir: MKGP, 2016

V 7 občinah je bilo izplačanih več kot 40 vlog, in sicer v občinah Železniki (71), Luče (66), Idrija (57), Slovenj Gradec (57), Sevnica (46), Vransko (44) in Krško (41). V teh občinah je bilo izplačanih skupno več od 23 % vseh vlog in več kot 26 % vseh sredstev. Gre za občine z veliko gozdnatostjo in velikim številom lastnikov gozdov.

Slika 4: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 122

4.3.6 Ukrep 123: Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom

4.3.6.1 Cilji in doseganje ciljev

Izhodiščna logika ukrepa je bila usmerjena v povečanje učinkovitosti delovanja živilskopredelovalne industrije, kar je bilo razumljeno kot ključnega pomena za obstoj primarne kmetijske proizvodnje. Živilskopredelovalna industrija je enakomerno razporejena po vsej državi in po prepričanju nosilca programa igra odločilno vlogo pri ohranjanju in ustvarjanju novih delovnih mest. Kot se je izkazalo, se je s pomočjo izvajanja programa BDV na podprtih gospodarstvih oziroma podjetjih povečala za sedemkrat več, kot je bilo načrtovano. S tem ko se je v investicije v nove proizvode in/ali tehnologije vključilo 326 gospodarstev/podjetij, se je povečala konkurenčnost, kot tudi higienski in okoljski standardi sektorja.

Preglednica 52: Pregled doseganja ciljev ukrepa 123: Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom

		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Cilj podpore v dodajanju vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom je spodbuditi uvajanje novih proizvodov in učinkovitega trženja produktov; posodabljanje proizvodnih procesov in izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti pri delu; stabilizacijo dohodkov na področju predelave in trženja kmetijskih in gozdarskih proizvodov, ter s tem prispevati k večji splošni učinkovitosti in produktivnosti dela.					
Posebni cilji	Pospešiti posodobitev in povečati	Število gospodarstev/podjetij, ki uvajajo nove proizvode in/ali nove tehnologije	0	100	326	326,00%

	učinkovitost predelave kmetijskih proizvodov	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/v podjetjih	0	10.000.000	74.449.304	744,49%
		*Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih/podjetjih	0 (izhodiščna: 5.265 EUR)	1,5 (ciljna: 7.897,5 EUR)	8.469 EUR	564,60%
Operativni cilji	Izboljšati predelavo in trženje kmetijskih Proizvodov	Število podprtih podjetij	0	460	411	89,35%
		*Število podprtih mikro podjetij oz. kmetijskih gospodarstev (naložbe v prvo stopnjo predelave lesa)	0	112	120	107,14%
		Celotni obseg naložb v mio EUR	0	264,5	277,9	105,07%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih 93.171.965,00 EUR, medtem ko so se sredstva kasneje s spremembami znižala na 83.325.891,00 EUR, iz programa pa je bilo na koncu izplačanih 83.260.014,49 EUR. Ravno tako so se nekoliko spreminjale ciljne vrednosti kazalnikov, ki so se spreminjale glede na spremembe v sektorju, niso pa zelo odstopale od tistih načrtovanih v izvornem PRP 2007-2013. V času dopolnjevanja PRP 2007-2013 sta bila opuščena dva kazalnika, saj nista pregledno kazala na spremembe, ki jih je bilo treba doseči. Nadomestili so jih trije kazalniki, ki so veliko bolje odražali stanje, ki ga je potrebno spremljati, saj bolje kažejo na doseganje ciljev PRP 2007-2013.

Preglednica 53: Spremembe kazalnikov ukrepa 123 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodiščni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)				
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	3.	5.	6.	8.	9.
Posebni cilji	Pospešiti posodobitev in povečati učinkovitost predelave kmetijskih proizvodov	Število obratov, ki je uvedlo nove proizvode ali proizvodne izboljšave	0	100	100	100	100	100	100
		Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/v podjetjih (000 EUR)				10.000	10.000	10.000	10.000
		Skupna BDV na podprtih obratih (indeks)	0	130	X				
		Dvig skupne BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih obratih (000 EUR)			1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Operativni cilji	Izboljšati predelavo in trženje kmetijskih proizvodov	Število podprtih podjetij				530	558	468	460
		Število podprtih živilskih obratov	0	450	450	x			
		Skupno število podprtih mikro podjetij oz. kmetijskih gospodarstev (naložbe v prvo stopnjo predelave lesa)	0	126	126	126	136	114	112
		Skupna višina naložb (v mio EUR)		227,1	227,1	295,8	320,9	269,1	264,5

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, Legenda: x - kazalnik je bil opuščen

4.3.6.2 Povezava z drugimi ukrepi

V splošnem je ukrep v kombinaciji z ukrepi 111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 133, 142 prispeval k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki je ob koncu izvajanja programa znašala skupaj 107.127.831 EUR, k povečanju števila gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije, (skupaj 2.969, od tega 326 ukrep 123) in k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti.

Ukrep 123 je povezan z ukrepoma 121 in 122, saj gre za ukrep, ki je podprl predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov in torej koristi rezultate ukrepov 121 (kmetijski pridelki) in 122 (les). Veliko prejemnikov ukrepov 121 in 122 se je vključilo tudi v ukrep 123, da so tako zagotovili predelavo svojih proizvodov. Ukrep 123 je podprl tudi predelavo ekoloških proizvodov, pri čemer so se lahko prejemniki tudi vključili v ukrep 132 in v skupine proizvajalcev, aktivne v okviru ukrepa 142 in 133.

4.3.6.3 Ciljne skupine

Od vseh **539 izplačanih vlog** jih je največ bilo izplačanih gospodarskim družbam, za tem pa kmetijam z dopolnilno dejavnostjo in kmetijam brez nje.

Preglednica 54: Ciljne skupine ukrepa 123

Vrsta prejemnika	Število izplačanih vlog
Gospodarska družba	222
Kmetija	106
Kmetija z dopolnilno dejavnostjo	112
Samostojni podjetnik	68
Zadruga	31
Skupaj	539

Vir: MKGP, 2016

Na nacionalni ravni so naložbe v sektorjih proizvodnja živil, proizvodnja pijač in obdelave in predelave lesa, proizvodnje izdelkov iz lesa, plute, slame in protja, razen pohištva (torej sektorjih, primerljivih z upravičenimi sektorji ukrepa 123) v letih od 2008 do 2014 vse naložbe skupaj obsegale 1.579.063.000 EUR⁸. Naložbe, izvedene v okviru PRP 2007-2013 v podjetjih so obsegale 230.554.431,19 EUR (222 izplačanih vlog) torej predstavljajo 14,6% teh naložb. Obseg naložb pri drugih oblikah nosilcev (kmetija, kmetija z dopolnilno dejavnostjo, samostojni podjetnik, zadruga, zavod) je obsegal še dodatnih 92.590.009,10 EUR naložb in lahko trdimo, da so naložbe iz PRP 2007-2013 pospešile zagon investicijskega cikla v tem sektorju.

4.3.6.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

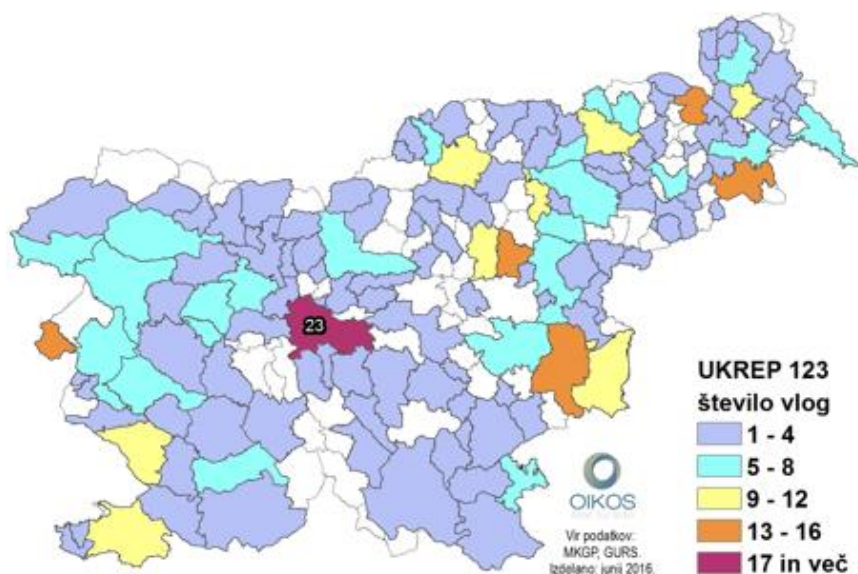
Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da so upravičenci imeli čas, da so svoje vloge pripravili in jih pravočasno oddali. Med posameznimi razpisi je prišlo do nekaj sprememb vendar te upravičencev vsebinsko niso omejevale na način da bi jim onemogočile pripravo kakovostnih vlog. Ne glede na to je bilo v času izvajanja programa podprtih nekoliko manj podjetij, kot je bilo načrtovano (460), saj je bilo podprtih 411 podjetij. Ne glede na to je bil presežen načrtovan celotni obseg naložb (264,5 mio EUR), izvedenih je namreč bilo za 277,9 mio EUR naložb, verjetno tudi zato, ker so bile naložbe večinoma podprte v podjetjih in manj pri posameznikih (samostojnih podjetnikih) in kmetijskih gospodarstvih.

4.3.6.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ vlog in sredstev je bilo izplačanih v Podravski (88 vlog, 16.619.847,18 EUR), Savinjski (85 vlog, 17.029.786,07 EUR) in Pomurski regiji (72 vlog, 12.622.260,53 EUR); v teh treh regijah je bilo dobrih 45 % vseh izplačanih vlog, izplačila pa so znašala dobrih 56 % vseh sredstev, izplačanih v okviru tega ukrepa.

V 10 občinah je bilo izplačanih več kot 10 vlog, in sicer v občinah Ljubljana (23), Brda (16), Celje (16), Krško (16), Gornja Radgona (14), Ormož (13), Sežana (12), Žalec (12), Brežice (11) in Koper (11). Med njimi je malo pomurskih in podravske občin predvsem zato, ker gre večinoma za manjše občine. Po velikosti je z njimi primerljiva občina Brda, kjer pa med prejemniki izrazito prevladujejo vinarji (14 od 16 izplačanih vlog), medtem ko je sektorska struktura v podravske in pomurske občinah bolj raznolika (od vinarstva, predelave mesa in predelave žit do proizvodnje hrane za živali). Največ prejemnikov ukrepa je bilo iz občin s tradicionalno prisotno živilsko industrijo ter območij z razvitim vinarstvom.

⁸ Poslovanje podjetij po SKD dejavnostih, upoštevane so bruto investicije v opredmetena osnovna sredstva, bruto investicije v obstoječe zgradbe in objekte, bruto investicije v gradnjo in adaptacijo objektov in bruto investicije v stroje in opremo. Vir podatka: Statistični urad Republike Slovenije, http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1450403S&ti=&path=../Database/Ekonomsko/14_poslovni_subjekti/02_14157_SSP/01_14504_letna/&lang=2

Slika 5: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 123

4.3.7 Ukrep 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva

4.3.7.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil zelo ambiciozno zastavljen, vendar so težave pri izvedbi pokazale, da je bilo ocenjeno število podprtih projektov precenjeno, zato so bile ciljne vrednosti večkrat znižane, in sicer za skupni obseg podprtih operacij namakanja s 4.000 ha na 800 ha, za skupni obseg podprtih komasacij z 10.000 ha na 6.500 ha, za skupni obseg podprtih agromelioracij pa z 2.000 ha na 800 ha. Dosežene so bile skoraj vse ciljne vrednosti; kljub majhnemu številu podprtih naložb je bilo dosežena in presežena ciljna vrednost skupnih površin podprtih operacij, kar kaže na možnost izvedbe večjih operacij in interes za melioracijo večjih območij.

Znesek, namenjen izvajanju ukrepa, je bil znižan s 43.633.948,00 EUR (od tega 32.725.462,00 EUR iz EKSRP) na 16.625.340,00 EUR (od tega 12.469.005,00 EUR iz EKSRP), kolikor jih je bilo na koncu tudi porabljen. Na zaostanek pri izvajanju ukrepa so vplivale tako težave pri dogovarjanju in pridobivanju soglasij lastnikov zemljišč kot administrativne ovire, na primer zelo dolgotrajni postopki za izdajo vodnih dovoljenj.

Preglednica 55: Pregled doseganja ciljev ukrepa 125: Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	S podporo naložbam v zemljiško infrastrukturo pospešiti prestrukturiranje kmetijstva, ki vodi v učinkovitejšo izrabo proizvodnih dejavnikov in s tem k povečanju dohodka in produktivnosti dela. V okviru tehničnih posodobitev obstoječih melioracijskih sistemov in izgradnja novih namakalnih sistemov pa racionalnejša poraba vode in bolj kontroliran vnos hranil. Izvedba ukrepov, povezanih z namakanjem, se strogo navezuje na vodno direktivo (2000/60/ES) in njene usmeritve. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: - Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) - Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)					
Posebni cilji	Pospešiti prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev.	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/ v podjetjih (000 EUR)	0	2.500	822,07	32,88%
Operativni cilji	Povečati obseg namakanih in hidromelioracijskih zemljišč in s tem zmanjšati odvisnost pridelave od naravnih razmer.	Število podprtih operacij	0	4	7	175,00%
		*Skupni obseg podprtih operacij	0	800 ha	1389 ha	173,63%
		*Površine, opremljene z vodomeri	0	800 ha	1389 ha	173,63%
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	5,3	9,71	183,21%
	Izboljšati posestno strukturo	Število podprtih	0	25	50	200,00%

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
		Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
kmetijskih zemljišč	operacij				
	*Povprečna velikost parcel znotraj komasacijskega območja	100,00 %	200,00 %	187 %	93,50%
	*Skupni obseg podprtih operacij ha	0	5.400	10.014	185,44%
	Število parcel znotraj komasacijskega območja	100,00 %	50,00 %	47 %	94,00%
	Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	11,3	14,46	127,96%
	Izboljšati fizikalne, kemijske in biološke lastnosti tal.				
	Število podprtih operacij	0	13	14	107,69%
	*Skupni obseg podprtih operacij	0	900 ha	2.992	332,44%
	Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	1,8	2,79	155,00%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 56: Spremembe kazalnikov ukrepa 125 in njihovih ciljnih vrednosti

Cilji		Kazalniki	Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)						
			Izhodiščna	izvorni PRP	3.	4.	5.	8	9.
Posebni cilji	Pospešiti prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev	Skupna BDV na gospodarstvih, kjer so bile izvedene operacije	100	120	x				
		Dvig skupne BDV/PDM na gospodarstvih, kjer so bile izvedene operacije (000 EUR)			1	1	x		
		Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/ v podjetjih (000 EUR)					2.500	2.500	2.500
Operativni cilji	Povečati obseg namakanih in hidromelioracijskih zemljišč in s tem zmanjšati odvisnost pridelave od naravnih razmer	Število podprtih operacij	0	45	45	18	9	6	4
		Skupni obseg podprtih operacij	0	4.000 ha	4.000 ha	3800 ha	2.000 ha	1.400 ha	800 ha
		Površine, opremljene z vodomeri	400 ha	3.400 ha	3.400 ha	3.400 ha	2.000 ha	1.400 ha	800 ha
		Skupna višina naložb (v mio EUR)	0	26,2	23,2	17,6	13,3	9,3	5,3
	Izboljšati posestno strukturo kmetijskih zemljišč	Število podprtih operacij	0	50	50	50	30	30	25
		Povprečna velikosti parcel znotraj komasacijskega območja	100%	200%	200%	200%	200%	200%	200%
		Število parcel znotraj komasacijskega območja	100%	50%	50%	50%	50%	50%	50%
		Skupni obseg podprtih operacij			10.000 ha	10.000 ha	6.500 ha	6.500 ha	5.400 ha
		Skupna višina naložb (v mio EUR)	0	17,4	15,4	15,4	13,6	13,6	11,3
		Izboljšati fizikalne, kemijske in biološke lastnosti tal							
		Število podprtih operacij			20	20	15	15	13
		Skupni obseg podprtih operacij ha			2.000	2.000	1.000	1.000	900
		Skupna višina naložb (v mio EUR)			5	5	2,1	2,1	1,8

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, X- ni več kazalnika

4.3.7.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 125 je povezan z ostalimi ukrepi 1. osi zlasti s tem, da izboljšuje lastnosti in razmere za kmetijstvo na vključenih (namakanih, komasiranih) površinah. V splošnem je ukrep v kombinaciji z ukrepi 111, 112, 113, 121, 122, 123, 133, 142 prispeval k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki je ob koncu izvajanja programa znašala 107.127.831 EUR, k povečanju števila gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije, ki je znašala 2.969 in k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti 35.637.481 EUR.

4.3.7.3 Ciljne skupine

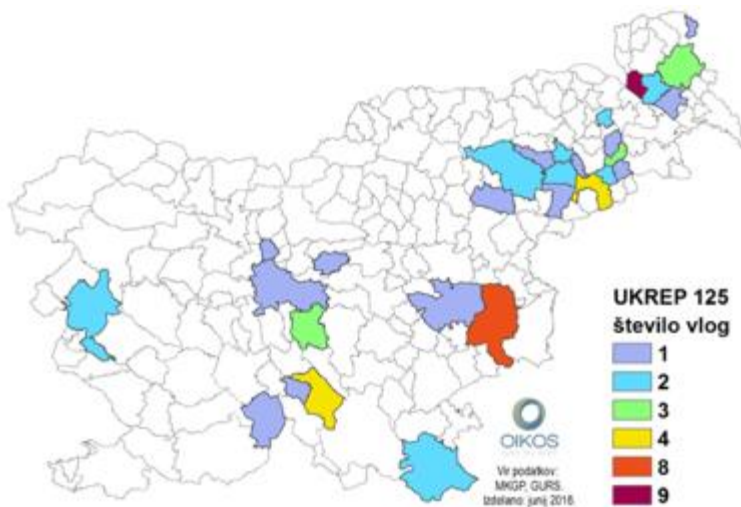
Upravičenci so bile v primeru komasacij občine, v primeru namakalnih sistemov pa fizične ali pravne osebe, ki jih lastniki zemljišč pooblastijo za vodenje investicije. Končni koristniki učinka dodeljenih nepovratnih sredstev pa so bili lastniki komasiranih zemljišč in lastniki ali večletni zakupniki zemljišč, ki bodo uporabljale namakalne sisteme.

4.3.7.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Odprtih je bilo 10 javnih razpisov, od tega 4 za namakanje in 6 za komasacije. Razpisi so si sledili v dokaj rednih časovnih intervalih, vendar so bili razpisi za namakanje izvedeni zgodaj, do leta 2010. Glede na zmožnost in sposobnost upravičencev, da pripravijo kakovostne projekte in pridobijo vsa potrebna mnenja, dovoljenja in soglasja, je bilo razpisov dovolj.

4.3.7.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Ukrep se je izvajal razpršeno po celotni Sloveniji, skupno pa je bilo največ izplačanih vlog v Pomurju, Podravju in Posavju. Najbolj uspešna je bila Občina Krško z 8 izplačanimi vlogami v skupni vrednosti 1.280.219,72 EUR sledi pa ji Tišina z 9 izplačanimi vlogami in skupaj 1.245.549,03 EUR izplačanimi sredstvi.

Slika 6: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 125

4.3.8 Ukrep 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane

4.3.8.1 Cilji in doseganje ciljev

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih kar 16.069.003,00 EUR, medtem ko so bila sredstva kasneje s spremembami znižana na 559.714,00 EUR, na koncu pa je bilo izplačanih 559.464,67 EUR. Najvišji znesek podpore za sodelovanje v shemah kakovosti hrane znaša 3.000 EUR na kmetijsko gospodarstvo (letne podpore do 1.500 EUR za posebne kmetijske pridelke oziroma živila, (sheme Skupnosti) in za proizvode višje kakovosti (nacionalna shema), do 3.000 EUR za ekološko pridelavo in predelavo (shema Skupnosti), in do 1.000 EUR za integrirano pridelavo (nacionalna shema).

Do teh sprememb je prišlo zaradi majhnega zanimanja kmetijskih proizvajalcev za sodelovanje v shemah kakovosti hrane. Za ta ukrep sta bila objavljena dva odprta razpisa, in sicer septembra 2008, ki je bil zaprt šele februarja 2011 in drugi junija 2011, ki je bil odprt vse do maja 2015. Zaradi majhnega zanimanja so se spreminjale tudi ciljne vrednosti kazalnikov, ki so v veliki meri odstopale od načrtovanih v izvornem PRP 2007-2013. V okviru sprememb PRP 2007-2013 je bil opuščen kazalnik BDV podprtih skupin proizvajalcev v kmetijstvu. Poleg tega pa je bil močno zmanjšan kazalnik vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti, ki je bil zmanjšan za 100-krat v skladu z zmanjšanim zanimanjem.

Preglednica 57: Pregled doseganja ciljev ukrepa 132: Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31. 12. 2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Cilj je spodbuditi kmetijske proizvajalce k sodelovanju v shemah kakovosti, ki pomenijo izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov in s tem prispevati k povečanju dodane vrednosti v kmetijstvu.					
Posebni cilji	Izboljšati kakovost kmetijske proizvodnje in proizvodov	*Vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti EUR	0	1.000.000	5.862.239,91	586,22 %
Operativni cilji	Spodbuditi vključevanje kmetijskih gospodarstev v sheme kakovosti	Število podprtih kmetijskih gospodarstev, vključenih v sheme kakovosti hrane	0	160	473	295,63 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 58: Ukrep 132: Spremembe kazalnikov in njihovih vrednosti

Izhodiščni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)		
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	4.	5.	9.
Posebni cilji	Izboljšati kakovost kmetijske proizvodnje in proizvodov	Vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti (v mio EUR)	56	100	100	1	1
		BDV podprtih skupin proizvajalcev v kmetijstvu (indeks)	100	130	x		
Operativni cilji	Spodbuditi vključevanje kmetijskih gospodarstev v sheme kakovosti	Število podprtih kmetijskih gospodarstev, vključenih v sheme kakovosti	7.000	10.000	8.500	150	160

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Slovenija ima vzpostavljen sistem shem kakovosti za proizvajalce, ki potrošnikom zagotavljajo, da so kmetijskih pridelki oz. živila višje kakovosti od standardne in proizvedeni na določen način. Pri Evropski komisiji je do sedaj registriranih 17 proizvodov, na nacionalni ravni pa je bilo do sedaj zaščitanih 40 proizvodov, od tega 25 certificiranih:

- z označbo porekla 11, certificiranih 7,
- z geografsko označbo 16, certificiranih 12,
- z zajamčeno tradicionalno posebnostjo so zaščitena in certificirana 3 živila,
- z označbo višje kakovosti 10, od katerih je 7 certificiranih.

Sodelovanje v shemah kakovosti je povezano z dodatnimi stroški in obveznostmi, ki jih trg praviloma ne povrne v celoti, zato je v ukrepe pristopilo 473 kmetijskih gospodarstev katerih skupna vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti je presegla načrtovano in je konec leta 2015 znašala 5.862.239,91 EUR za skoraj šestkrat. Celovitega pregleda, koliko proizvajalcev v Sloveniji je vključenih v različne sheme kakovosti, ni na voljo, tako da ne moremo oceniti, kolikšen delež proizvajalcev, vključenih v sheme kakovosti hrane, je dobil podporo PRP 2007-2013 za sheme kakovosti. Zato tudi ni mogoče analizirati, ali je vključenost v PRP 2007-2013 privedla do kakšnih razlik ali drugačne uspešnosti vključenih nosilcev v primerjavi s tistimi, ki v ukrep niso bili vključeni.

Med 190 prejemniki smo izvedli anketo, na katero je odgovorilo 81 prejemnikov. Večina anketirancev meni, da se jim prihodki od prodaje pridelka oz. proizvoda, odkar so se vključili v shemo kakovosti niso povečali tako meni 50% tistih, ki so odgovorili nasprotno pa jih meni 30,43% medtem ko jih na vprašanje ni odgovorilo 19,57% Od tistih pa, ki menijo, da so se jim prihodki povečali je največ tistih, katerih povečanje je bilo okoli 35 % medtem ko

najuspešnejši meni da je dosegel 300% povečanje prihodkov najmanj uspešen pa za 10%. Večina tistih, ki so odgovorili na anketo namerava ostati vključenih v shemo kakovosti takih je 62,22% medtem ko jih 17,78% namerava izstopiti. Med razlogi za izstop navajajo iztek obdobja, ko so bili v shemi, preobsežno poročanje in preveč administracije, ni prednosti pri prodaji ali pa da so ukinili pridelavo. Brez odgovora je bilo 20,00% anketiranih.

4.3.8.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane je povezan z izvajanjem ukrepov 133 in 142, skupaj pa so prispevali k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje, v okviru evropskega znaka oziroma standarda in znaka oziroma standarda države članice ob koncu izvajanja programa znašala 35.637.481 EUR ter k povečanju števila kmetij, ki vstopajo na trge, ki jih je bilo ob koncu programa 150.

4.3.8.3 Ciljne skupine

Po podatkih Ministrstva za kmetijstvo⁹ je bilo po letih več potencialnih prejemnikov sredstev, kakor pa jih je ukrep dosegel, saj je ta dosegel 473 kmetijskih gospodarstev, vključenih v sheme kakovosti hrane.

Preglednica 59: Število pridelovalcev z integrirano pridelavo in ekološko pridelavo v Sloveniji po letih

Tip pridelave	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Integrirana pridelava	5.912	5.576	5.433	5.412	4.960	4.664	4.571	670
Ekološka pridelava	2.067	2.096	2.218	2.363	2.682	3.049	3.298	3.417

Vir: http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/integrirana_pridelava/analiza_stanja/ in Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih

Predstavniki, ciljnih skupin so se glede na anketo, v kateri je sodelovalo 81 prejemnikov, v zadnjih 3 letih udeležili predavanj, seminarjev, delavnic, praktičnih prikazov in študijskih potovanj. Izobraževanja, ki so se jih udeležili so največkrat organizirali kmetijska svetovalna služba ali pa združenje skupaj s kmetijsko svetovalno službo, nekaj izobraževanj pa so organizirala društva oziroma združenja samostojno, izobraževalne institucije (kmetijske šole, fakultete, biotehniški centri ipd.), lokalne akcijske skupine (LAS) in proizvajalci kmetijske opreme, pripomočkov, fitofarmacevtskih sredstev in Inštitut za oljkarstvo. Vprašani za udeležbo na izobraževanjih porabijo povprečno 127,42 EUR letno medtem ko največ porabijo 1.000 EUR letno. Kar 75% vprašanih se je izobraževanju udeležilo zaradi pogodbenih obveznosti le 10% pa ne zaradi tega, 15 % jih ni odgovorilo. Zaradi sprejetih obveznosti v okviru drugih ukrepov, so se vprašani udeležili naslednjih izobraževanj: obvezna predavanja EK in KOP, lokalno pridelana hrana, izobraževanja zaradi vključitve v ekološko kmetovanje, poročanje in dobre prakse v ekološki predelavi. Anketiranci menijo, da bi bila dobrodošla dodatna izobraževanja o ekološki pridelavi, trženju, zatiranju plevela in škodljivcev, prijavah na javne razpise, namakanju, tehnologijah reje domačih živali na ekološki način, povezovanju kmetov, trženju, knjigovodstvu in računovodstvu, gnojenju, računalništvu, zaščiti in varstvu rastlin, permakulturi, namakalnih sistemih.

4.3.8.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

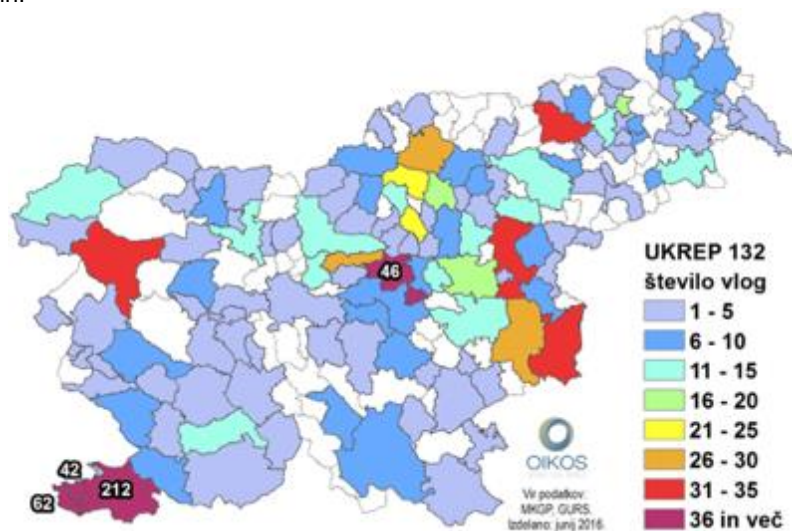
Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, prvi 29 mesecev in drugi 47 mesecev, da se je bilo mogoče odločiti za vstop v shemo kakovosti in pripraviti vlogo.

4.3.8.5 Geografski vidik

Ukrep se je uspešneje izvajal v nekaterih občinah oziroma geografskih območjih, kar je odraz dejavnosti skupin proizvajalcev, strokovnih organizacij in dolgotrajne promocije shem kakovosti. Kar 547 oziroma slaba polovica prejemnikov je iz 10 občin z največ prejemniki sredstev tega ukrepa, od teh pa jih je kar 315 v štirih občinah Slovenske Istre. V Slovenski Istri izrazito prednjačijo sheme kakovosti za olja in masti (293), kamor se uvršča oljčno olje; številčnost je gotovo tudi odraz organiziranosti in številčnosti članstva skupine proizvajalcev.

⁹ Analiza stanja, Število pridelovalcev in površine vključene v kontrolo posamezne vrste integrirane pridelave po letih, Vir: http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/integrirana_pridelava/analiza_stanja/ in Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih

V občini Zagorje ob Savi, ki je na tretjem mestu po številčnosti prejemnikov sredstev tega ukrepa, med prejemniki izrazito prevladujejo pridelava sadja (v občini je registrirana tudi skupina proizvajalcev ekološkega sadja) ter mesa in drobovine. Po številu prejemnikov, ki so prejeli podporo za sheme kakovosti za meso in drobovino izstopata tudi občini Šentjur in Slovenj Gradec, medtem ko pri sadju po številu prejemnikov izstopata še občini Brežice in Maribor. V občini Tolmin je med prejemniki podpore daleč največ (70 %) takih, ki so se v sheme kakovosti vključili s siri. Med podprtimi proizvajalci s shemami kakovosti v občini Krško izstopajo pridelovalci poljščin.

Slika 7: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 132

Preglednica 60: 10 občin z največ prejemniki sredstev ukrepa 132 in kategorijah proizvodov, za katere so prejeli sredstva

Kategorije proizvodov	Občina									
	Koper	Piran	Zagorje ob Savi	Izola	Šentjur	Brežice	Maribor	Tolmin	Slovenj Gradec	Krško
Skupaj	212	60	46	42	34	32	32	31	30	28
Grozdje	4		1				1			1
Olja in masti (masla, margarina, olja inp.)	194	57		41			4			
Ostali živalski proizvodi	1				2		4		5	4
Poljščine	2				3		1	3		
Vino	7				2		2			2
Zelenjava	4		1				8	2		2
Sadje		3	19	1	2	22	11	1	2	6
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med, inp.)			1		7	1		3		3
Mleko in mlečni izdelki (razen sir)			1							2
Poljščine			6			5				8
Siri			4					22		
Sveže meso in drobovina			13		17	4			19	
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni)					1					
Pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin							1		4	

Vir: MKGP, 2016

4.3.9 Ukrep 133: Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane

4.3.9.1 Cilji in doseganje ciljev

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih kar 6.619.268,00 EUR sredstva so bila kasneje s spremembami zaradi interesa in števila interesentov zvišana na 10.179.191,00 iz programa pa je bilo na koncu bilo izplačanih 9.875.825,35 EUR. V času izvajanja PRP 2007-2013 so se spreminjale tudi vrednosti kazalnikov

od tega občutno vrednost kazalnika Vrednost kmetijske proizvodnje z zaščitnim znakom oz. simbolom kakovosti, ki je bila iz 150 mio EUR znižana na 30 mio EUR.

Preglednica 61: Pregled doseganja ciljev ukrepa 133: Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31. 12. 2015)	% ciljne vrednosti	
		Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)			
Splošni cilji	Cilj podpore dejavnostim informiranja potrošnikov in pospeševanja prodaje proizvodov, vključenih v sheme kakovosti, je povečati obseg proizvodnje in trženja proizvodov z zaščitnim znakom oziroma simbolom kakovosti, prispevati k dvigu kakovosti kmetijskih proizvodov in živil in s tem k povečanju dodane vrednosti v kmetijstvu.					
Posebni cilji	Izboljšati kakovost kmetijske proizvodnje in proizvodov	Vrednost kmetijske proizvodnje v okviru priznane oznake kakovosti / standardov	0	30.000.000 EUR	29.775.240,75 EUR	99,25 %
Operativni cilji	Povečati informiranost potrošnikov o proizvodih, vključenih v sheme kakovosti	Število podprtih projektov	0	47	66	140,43 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 62: Ukrep 133: Spremembe kazalnikov in njihovih vrednosti

Izhodiščni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)		
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	4.	5.	9.
Posebni cilji	Izboljšati kakovost kmetijske proizvodnje in proizvodov	Vrednost kmetijske proizvodnje z zaščitnim znakom oz. simbolom kakovosti (v mio EUR)	150	300		30	
Operativni cilji	Povečati informiranost potrošnikov o proizvodih, vključenih v sheme kakovosti	Število podprtih projektov	0	50	40	50	47

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

V Sloveniji obstaja delujoč sistem označb kmetijskih in živilskih proizvodov, vključenih v sheme kakovosti, ki so zaščiteni po nacionalni in/ali evropski zakonodaji, ki pa so med potrošniki še vedno premalo poznani. Celoten sistem temelji na več ravneh: geografsko poreklo, zaščitni znak za geografsko označbo, zaščitni znak za označbo tradicionalnega ugleda, zaščitni znak za označbo višje kakovosti kmetijskih pridelkov oziroma živil, zaščitni znak za označevanje naravne mineralne vode, zaščitni znak za označevanje ekoloških kmetijskih pridelkov oziroma živil ter zaščitni znak za označevanje integriranih kmetijskih pridelkov oziroma živil. Proizvajalci zaščitenih kmetijskih pridelkov in živil se v Sloveniji združujejo za vsak zaščitni proizvod posebej. Država je izdelala Strateški načrt promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2013-2018, s katerim želi povezati prehransko verigo, motivirati vse člene za razvoj inovacij in višjih nivojev kakovosti in izboljšati kakovost ponudbe.

Preglednica 63: Pregled izhodiščnih parametrov ponudbe in trga za oblikovanje strategije promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2013- 2018

Dejavniki	Sektorji							
	Mleko	Meso	Sadje	Vrtnine	Zito	Oljke	Vino	Med
Ocena velikosti trga (v mio EUR)	290	645	Skupaj 108		523	0,84	41,1	6,6
Dodana vrednost (v mio EUR)	40,9	105	Skupaj 26		107	visoka*	13,2	visoka*
Dodana vrednost (v %)	9,8	16,28	Skupaj 24,07		20,46	/	32,11	/
Sestavine marketinga**								
Izdelek	+++	++/+++	++	+	+++	++/+++	+++	+++
Distribucija	+++	+++	++	+	+++	++	+++	+++
Promocija	+++	++	++	+/++	++/+++	++	++/+++	++/+++
Konkurenčnost								
Položaj na domačem trgu	Močan	Srednji	Slab, potencial	Slab, potencial	Močan + potencial	Srednji	Srednji	Močan + potencial
Potencial za izvoz na tuje trge	Zmeren	Zmeren	Visok	Zmeren	Omejen	Omejen	Zmeren	Visok
Faza razvitosti	Razvit	Razvit	V razvoju	V razvoju	Razvit	V razvoju	Razvit	Razvit
Strategija marketinga in potencial	Ohranjanje	Ohranjanje	Rast, potencial	Rast, potencial	Ohranjanje	Rast, razvoj	Ohranjanje	Rast

Vir: Strateški načrt promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2013-2018, MKHP, 2013

Napovedi Strateškega načrta promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2013–2018 kažejo na bodoče aktivnosti promocije dobro pa je da je že v okviru izvajanja PRP 2007-2013 država podpirala nekaj tistih sektorjev, kjer danes vidi potencial razvoja. Visok potencial je na tujih trgih viden pri sektorju sadja, kjer je bilo izplačanih 16 vlog za podpore skupinam za informiranje in pospeševanje prodaje ter na sektorju meda, kjer je bilo izplačanih 9

vlog; na sektorju meda je viden tudi visok potencial na domačem trgu. Na domačem trgu je viden močan potencial za sektor žit (za kruh, fino pecivo, slaščice in drugi pekovski izdelki), kjer so bile izplačane 3 vloge. Največ vlog je bilo v okviru PRP 2007-2013 izplačanih v sektorju vina (22), kjer pa država vidi le srednji in zmeren potencial tržišč doma in v tujini enako kot to velja izdelke iz mesa, kjer je bilo izplačanih 9 vlog.

4.3.9.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 133 - Podpora skupinam proizvajalcev pri dejavnostih informiranja in pospeševanja prodaje za proizvode, ki so vključeni v sheme kakovosti hrane je povezan z izvajanjem ukrepov in 132 skupaj pa so prispevali k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti, saj so skupaj povečali tržno vrednost svoje proizvodnje za 7.503.609,14 EUR.

4.3.9.3 Ciljne skupine

V času od začetka izvajanja do konca izvajanja PRP 2007-2013 se je povečalo število vseh kmetijskih gospodarstev, ki so člani skupin proizvajalcev in sicer največ pri integrirani proizvodnji, tukaj se je največ povečalo tudi število tistih kmetijskih gospodarstev, ki so tržno prisotni na trgu in so člani skupine proizvajalcev. Na drugi strani pa se je zmanjšalo število vseh oblik članov pri kakovostnih vinih ZGP, vinih PTP in pri zaščitene kmetijskih pridelkih oz. živilih.

Preglednica 64: Število članov skupin proizvajalcev po posameznih tipih shem kakovosti

Shema kakovosti	Število vseh članov v skupini proizvajalcev		Število članov, ki so tržno prisotni na trgu		Število vseh kmetijskih gospodarstev, ki so člani skupine proizvajalcev		Število tistih kmetijskih gospodarstev, ki so tržno prisotni na trgu in so člani skupine proizvajalcev	
	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo
Integrirana pridelava	181	217	70	112	180	216	69	111
Kakovostna vina ZGP	510	471	474	435	508	469	474	435
Vino PTP	343	322	175	154	343	322	175	154
Višja kakovost	24	30	24	30	24	30	24	30
Vrhunska vina ZGP	305	368	42	46	305	368	17	46
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zajamčena tradicionalna posebnost	35	38	35	38	9	9	9	9
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščitena geografska označba	6	16	6	16	6	16	6	16
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščitena označba porekla	116	132	68	56	116	132	68	56
Skupaj	1.520	1.594	894	887	1.491	1.562	842	857

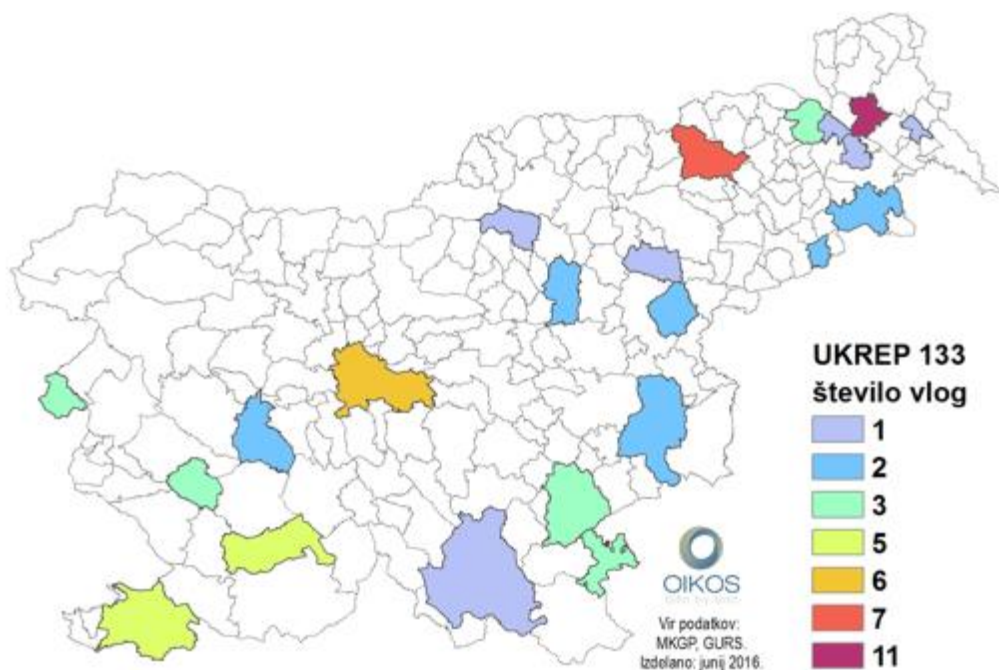
Vir: MKGP, 2016

4.3.9.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Objavljenih je bilo 5 razpisov, ki so bili odprti dovolj dolgo, da je bilo za prijavo mogoče sestaviti dovolj kakovostne vloge. Na ta način je bilo podprtih več projektov, kot jih je bilo načrtovanih v PRP 2007-2013, podrtih je bilo 66 projektov od 47 načrtovanih, medtem ko je bila vrednost kmetijske proizvodnje v okviru priznane oznake kakovosti / standardov načrtovana 30.000.000 EUR dosežena pa 29.775.240,75 EUR.

4.3.9.5 Geografski vidik izvajanja ukrepa

Skupine proizvajalcev, ki so sodelovale v ukrepu, so različnih koncev Slovenije in večinoma aktivne vsaj na regionalni ravni. Od 36 prejemnikov jih je kar četrtina (9 prejemnikov) dobila odobrene in izplačane vsaj 3 vloge, več kot polovica (20 prejemnikov) pa vsaj 2 vloge. Največ različnih prejemnikov je v Mestni občini Murska Sobota – kar 5, ki so skupaj uspešno oddali 11 vlog. Po številu prejemnikov sledita Maribor s 4 prejemniki, ki so prejeli sredstva za 7 vlog, ter Mestna občina Ljubljana s 3 prejemniki, ki so bili uspešni s 6 vlogami. V ostalih občinah sta registrirana največ 2 prejemnika. Med prejemniki iz Pomurja, Podravja in Primorske prevladujejo prejemniki, ki se ukvarjajo z vinarstvom (skupaj jih je 10) in zelenjadarstvom kot prevladujočo dejavnostjo (skupaj 6 prejemnikov).

Slika 8: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 133

4.3.10 Ukrep 142: Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev

4.3.10.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil usmerjen v izboljšanje povezovanje, ki bi na dolgi rok moralo povečati specializacijo posameznih delov tržne verige in delovati kot blažilec velikemu številu majhnih pridelovalnih in proizvodnih enot. S tem bi se morala povečati tudi vključenost gospodarstev in proizvodnje v sheme kakovosti ter povečati delež tržnosti in tržna organiziranost proizvajalcev. S tem bi se morala povečati produktivnost dela, ki je v času priprave PRP 2007-2013 močno zaostajala za povprečjem teh dejavnosti v EU 25. Podpore v okviru tega ukrepa so bile dodeljene skupinam proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov (zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo; zaščitena geografska označba oz. geografska označba; zajamčena tradicionalna posebnost oz. tradicionalen ugled) za kritje stroškov ustanavljanja in delovanja.

Preglednica 65: Pregled doseganja ciljev ukrepa 142: Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31. 12. 2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Cilj je spodbuditi ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev na področju ekološke pridelave in proizvodnje zaščitene kmetijskih pridelkov, ki vodijo v povečanje koncentracije ponudbe in lažje prilagajanje proizvodnje zahtevam trga ter s tem prispevati k povečanju dodane vrednosti v kmetijstvu.					
Posebni cilji	Koncentrirati ponudbo in olajšati prilagajanje proizvodnje zahtevam trga	*Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podprte skupine proizvajalcev ekoloških in zaščitene kmetijskih proizvodov	0	120	177	147,50 %
		Število kmetijskih gospodarstev, ki vstopajo na trg	0	130	150	115,38 %
Operativni cilji	Spodbuditi ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev ekoloških in zaščitene kmetijskih proizvodov	Število podprtih skupin proizvajalcev	0	10	10	100,00 %
		Prihodek podprtih skupin proizvajalcev (v 000 EUR)	0	9.000	12.455,29	138,39 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, * nacionalni kazalniki

Preglednica 66: Spremembe kazalnikov ukrepa 142 in njihovih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)				
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodišna vrednost	Ciljna vrednost	1.	2.	3.	4.	5.
Posebni cilji	Koncentrirati ponudbo in olajšati prilagajanje proizvodnje zahtevam trga	Število kmetijskih gospodarstev, ki vstopajo na trg	200	700	700	700	700	700	130
		Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podprte skupine proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov	1.000	1500	1500	1500	x		
		Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podprte skupine proizvajalcev ekoloških in zaščitene kmetijskih proizvodov	0						120
		BDV podprtih skupin proizvajalcev v kmetijstvu (indeks)	100	130	130	130	130	x	
Operativni cilji	Spodbujanje ustanavljanja in delovanje skupin proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov	Število podprtih skupin proizvajalcev	0	10	10	10	10	10	10
		Bruto prihodek podprtih skupin proizvajalcev (v mio EUR)	150	450	450	450	4,5	4,5	9

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih 1.471.537,00 EUR, sredstva so bila kasneje s spremembami znižana na 642.800,00 iz programa pa je bilo na koncu izplačanih 638.049,84 EUR. V času sprememb PRP 2007-2013 je bil en kazalnik najprej umaknjen, za tem pa ponovno vrnjen v sistem spremljanja. Občutno se je s spremembami PRP 2007-2013 zmanjšal kazalnik Bruto prihodek podprtih skupin proizvajalcev, ki se je z 450 milijonov EUR zmanjšal na 9 milijonov EUR. To še enkrat pokaže, da sistem skupin proizvajalcev v Sloveniji še ni zaživel. Po letih se je skupinam proizvajalcev priključevalo vse več članov, največ v letu 2013, ko so bile skupine najbolj aktivne, saj se jim je počasi iztekal čas za dokončanje projektov.

Preglednica 67: Število novih članov v skupini proizvajalcev, vključeni v ukrep 142

Leto izplačila	Skupno število novih članov v skupini proizvajalcev
2008	15
2009	65
2010	78
2011	88
2012	94
2013	127
2014	21
2015	
Skupaj	488

Vir: MKGP, 2016

S spremembami PRP 2007-2013 so se spreminjale vrednosti kazalnikov a ob koncu izvajanja programa so bili vsi kazalniki doseženi in preseženi. Predvsem je pomembno povečanje prihodka podprtih skupin proizvajalcev, katerega končna vrednost je bila 12.455.290 EUR, čeprav so napovedi kazalnika kazale na 9 milijonov EUR.

4.3.10.2 Povezava z drugimi ukrepi

V splošnem je ukrep v kombinaciji z ukrepi 111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 132, 142 prispeval k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki je ob koncu izvajanja programa znašala 107.127.831 EUR, povečanju števila gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije, h čemer je pristopilo 2.969 nosilcev in k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti, ki je znašala 35.637.481 EUR.

Ukrep 142 - Podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev sam po sebi v sistemu izvajanja PRP 2007-2013 ni povezan z drugimi ukrepi. Vseeno pa je njegovo izvajanje vsaj posredno povezano z ukrepi usposabljanja, zvišanja bruto dodane vrednosti gospodarstev in podjetij, vpeljevanja novih proizvodov in/ali nove tehnologije ter ukrepi povečanja kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti.

4.3.10.3 Ciljne skupine

V programskem obdobju je na trg s pomočjo PRP 2007-2013 vstopilo le 150 kmetijskih gospodarstev, podprtih pa je bilo le 10 skupin proizvajalcev. Razvoj skupin in organizacij proizvajalcev brez trajnosti sicer nima smisla pa vendar bi bilo potrebno podpreti več skupin proizvajalcev in kasneje z njimi razvijati aktiven nastop na tržiščih in na ta način omogočiti da na trgu obstanejo tisti, ki so uspešni. Največ izplačanih sredstev so imeli GIZ Kranjska klobasa, ki mu sledita Društvo za promocijo kakovostne hrane in Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka, te tri skupine so imele izplačanih več kot polovico vseh sredstev.

Preglednica 68: Prejemniki ukrepa 142 in višina prejetih sredstev

Naziv	Št. podprtih vlog	Višina izplačanih sredstev, EUR
GIZ Kranjska klobasa	5	170.013,95
Društvo za promocijo kakovostne hrane	4	180.241,52
Društvo oljkarjev Slovenske Istre	3	66.155,91
KZ Šaleška dolina, z.o.o.	3	9.977,46
Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev zdravo življenje"	2	2.688,36
Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka	2	103.600,46
Društvo skupina proizvajalcev ekološkega sadja	2	23.692,88
GIZ Kraški pršut	1	54.433,62
Mediteran, društvo za promocijo kakovostne hrane Piran	1	20.618,42
Združenje ekoloških kmetov-ekologistika	1	5.886,80
SKUPAJ	24	637.309,38

Vir: KMGP; 2016

Podprte skupine so imele v času prijave 488 vseh članov, od tega jih je bilo 390 na kmetijskih gospodarstvih, 432 tržno usmerjenih in od tega 355 tržno usmerjenih kmetijskih gospodarstev in 59 netržno usmerjenih.

Preglednica 69: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142

Skupina proizvajalcev	Število članov v skupini			Število kmetijskih gospodarstev v skupini	
	Skupno število	Člani na kmetijskih gospodarstvih	Tržno usmerjeni člani	tržno usmerjena	netržno usmerjena
Društvo oljkarjev Slovenske Istre	179	178	179	178	0
KZ Šaleška dolina, z.o.o.	147	132	107	95	38
GIZ Kranjska klobasa	51	0	51	0	18
Društvo za promocijo kakovostne hrane	37	26	36	29	1
Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev Zdravo življenje"	26	16	20	16	0
Mediteran, Društvo za promocijo kakovostne hrane Piran	17	13	14	14	0
Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka	14	12	8	10	2
Društvo skupina proizvajalcev ekološkega sadja	7	6	7	6	0
Združenje ekoloških kmetov-ekologistika	7	7	7	7	0
GIZ kraški pršut	3	0	3	0	0
Skupaj	488	390	432	355	59

Vir: MKGP; 2016

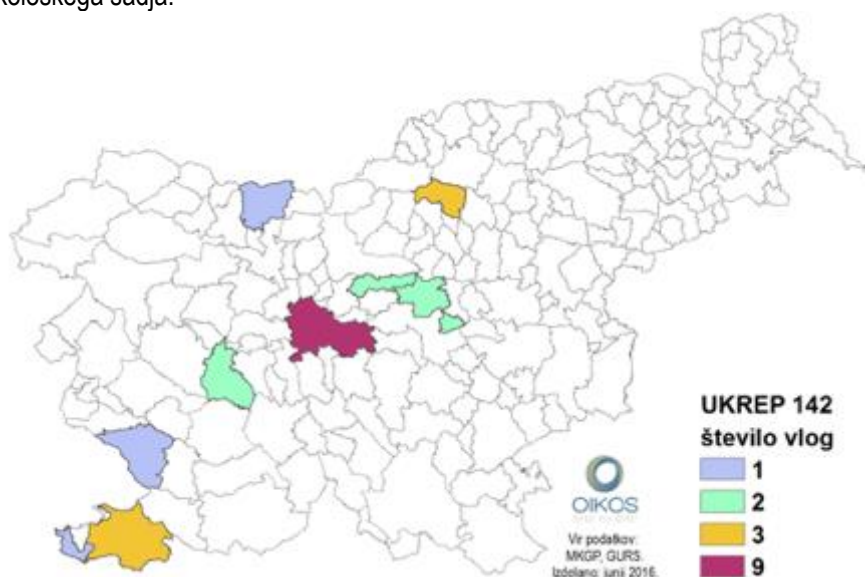
4.3.10.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Razpisi so bili na začetku odprti manj časa kot je potrebnega za sestavljanje večje skupine proizvajalcev kasneje pa se je praksa popravila in razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da je bilo za prijavo mogoče sestaviti dovolj kakovostne vloge. Na ta način je bilo podprtih 10 skupin proizvajalcev ravno toliko kolikor jih je bilo v PRP 2007-2013 tudi načrtovanih ja pa prihodek podprtih skupin proizvajalcev z 12.455,29 milijonov EUR presegele načrtovane vrednosti za 3.455,29 milijonov EUR. Na javne razpise je bilo prejetih 31 vlog od tega jih je bilo odobrenih 24 in 24 tudi izplačanih.

4.3.10.5 Geografski vidik izvajanja ukrepa

Ukrep se je izvajal dokaj razpršeno, poudariti pa je treba, da več kot polovica skupin proizvajalcev - prejemnikov (6 od 10) vsaj načeloma ni geografsko omejena na ožje geografsko območje. Primerjava z izvajanjem ukrepa 132 pokaže na pomen skupin proizvajalcev pri vključevanju v sheme kakovosti, saj je prejemnikov ukrepa 132

veliko med oljkarji v Slovenski Istri in sadjarji v občini Zagorje ob Savi, kjer je jedro delovanja skupine proizvajalcev ekološkega sadja.

Slika 9: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 142

4.3.11 Ukrep 211 in 212: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

4.3.11.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je namenjen preprečevanju opuščanja kmetijske obdelave na območjih s težjimi oz. omejenimi možnostmi, ter ohranjanju kulturne krajine in poseljenosti območij. Ukrep, ki zagotavlja kmetijskim gospodarstvom v OMD izravnalno plačilo, krije višje stroške in izpad dohodka, do katerih pride v teh območjih zaradi posebnih naravnih danosti, ki neugodno vplivajo na kmetovanje. Ukrep je nadaljevanje podobnih plačil, ki so se izvajala od 80. let prejšnjega stoletja. Območje OMD se je v času izvajanja PRP malenkostno povečalo na podlagi natančnejših podatkov.

V ukrep se lahko vključi praktično vsak nosilec kmetijskega gospodarstva s površinami, večjimi od 1 ha. Zaradi tako malo omejitev in pogojev je v ukrep vključenih največ prejemnikov, ukrep je tudi finančno "najtežji", saj je bilo zanj načrtovanih tretjina vseh sredstev PRP 2007-2013, kar 351.318.527,00 EUR (od tega EKSRP 281.054.821,60 EUR).

Ciljne vrednosti so bile povsod dosežene, glede na velikost ciljne skupine in nezahtevnost ukrepa pa so bile kvečjemu postavljene prenizko. Za ukrepa 211 in 212 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 282.388.688,00 EUR, vendar je bil znesek znatno zvišan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrepa namenjenih 351.318.527,00 EUR sredstev.

Preglednica 70: Pregled doseganja ciljev ukrepa 211 in 212: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Ohranjati in nadalje obdelovati območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost.	Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: • Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine) • Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)				
Posebni cilji	Ohraniti obseg obdelanih kmetijskih površin na območjih Natura 2000.	*Površine znotraj območij Natura 2000, na katerih se izvaja ukrep OMD	81.300 ha	84.000 ha	99.253 ha	118,16 %

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna	Ciljna (2013)		
	Ohraniti obseg kmetijskih zemljišč v uporabi na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost.	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biotski raznovrstnosti	300.000 ha	300.000 ha	447.758 ha (374.235,19 ha) ¹⁰	149,25 % (124,75 %)
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in opuščanja	300.000 ha	304.000 ha	523.657 ha (374.235,19 ha) ¹¹	172,26 % (123,10 %)
Operativni cilji	Ohraniti število kmetijskih gospodarstev vključenih v ukrep.	Število podprtih kmetijskih gospodarstev na gorskih območjih	33.000	33.000	37.685	114,20 %
	Ohraniti obseg površine, na kateri se izvaja ukrep.	*Število podprtih kmetijskih gospodarstev na območjih z omejenimi možnostmi, ki niso gorska območja	10.600	11.000	14.763	134,21%
		Podprta kmetijska zemljišča na gorskih območjih	226.000 ha	226.000 ha	271.216,75 ha	120,01%
		Podprta kmetijska zemljišča na območjih z omejenimi možnostmi, ki niso gorska območja	74.000 ha	74.000 ha	106.173 ha	143,48 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, *: nacionalni kazalnik

Med izvajanjem PRP 2007-2013 so ciljne vrednosti kazalnikov večinoma ostale enake, opravljeni sta bili le dve spremembi. S 3. spremembo PRP 2007-2013 je bila povečana ciljna vrednost kazalnika »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in opuščanja« za 4.000 ha, s 5. spremembo pa je bil opuščen kazalnik "Plačila kmetom na gorskih območjih in območjih z omejenimi možnostmi, ki niso gorska območja".

4.3.11.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrepa 211 in 212 sta najtesneje povezana z ukrepom 214, saj je namen obeh ohranjanje krajine. Ukrepa 211 in 212 s tem pripomoreta tudi k zagotavljanju biotske raznovrstnosti. Posredno sta ukrepa povezana tudi z ukrepi 1. osi, saj plačila pripomorejo k stabilnosti prihodkov kmetijskih gospodarstev in s tem pripomorejo k ohranjanju kmetijske dejavnosti, katere konkurenčnost spodbujajo ukrepi 1. osi.

4.3.11.3 Ciljne skupine

Ciljna skupina so vsa kmetijska gospodarstva, ki imajo vsaj 1 ha zemljišč na območjih OMD. Vseh kmetijskih gospodarstev je malo več kot 72.000, zbirne vloge pa je leta 2015 oddalo 57.500 nosilcev kmetijskih gospodarstev, zato ocenjujemo, da ciljna skupina zajema med 50.000 in 55.000 kmetijskih gospodarstev. Za ukrep je značilna dobra vključenost, ki je posledica nezahtevnih vstopnih pogojev. V ukrepa je bilo vključenih 52.448 kmetijskih gospodarstev (37.685 v 211 in 14.763 v 212), kar je 73 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, in 87,4 % ocenjene dejanske ciljne skupine.

4.3.11.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Ukrepa sta se izvajala vsako leto s spomladansko subvencijsko kampanjo, čemur so sledila izplačila konec leta ali v začetku prihodnjega leta.

4.3.11.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Ukrepa sta se izvajala na območjih OMD, ki so bila opredeljena v Uredbi o uvedbi izravnalnih plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost.

¹⁰ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 2014). Prispevek ukrepov 211 in 212 je 374.235,19 ha.

¹¹ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 2014). Prispevek ukrepov 211 in 212 je 374.235,19 ha.

4.3.12 Ukrep 214: Kmetijsko okoljska plačila (KOP)

4.3.12.1 Cilji in doseganje ciljev

Namen kmetijsko okoljskih plačil je podpora sonaravnim načinom kmetovanja, s čimer se ohranja okoljska funkcija kmetijstva, zmanjšajo vplivi kmetijstva na okolje, ohranja biotska raznovrstnost kmetijske krajine in specifične vrednote slovenskega podeželja, kot so tradicionalno kmetovanje in tipične slovenske krajine. Gre pravzaprav za plačila za okoljske storitve in zagotavljanje javnih koristi, ki naj bi nadomestila izpad dohodka zaradi manjše pridelave oziroma naj bi pokrila razliko v stroških, ki so zaradi omejitev in zahtev višji kot običajno. Cilj podpore je, da tako podprto kmetijstvo, izvajano v okviru pravil in omejitev posameznega podukrepa KOP prispeva k varovanju in izboljšanju okolja, elementov krajine, naravnih virov in genetske raznovrstnosti ter varovanju zdravja ljudi. Ukrep je bil oblikovan na podlagi izkušenj z izvajanjem Slovenskega kmetijsko okoljskega programa, ki se je izvajal od leta 2003 dalje, ter z izvajanjem kmetijsko okoljskih ukrepov v okviru tako imenovanega ukrepa SKOP v letih 2004-2006. Plačila iz tega obdobja so se nadaljevala v programsko obdobje 2007-2013, po preteku 5-letnih obveznosti pa je bilo možno pa je bilo tudi 2-letno podaljšanje vključenosti v ukrep.

Intervencijska logika je bila ustrezna, saj je za Slovenijo značilna velika biotska raznovrstnost in prepoznavna krajina, ki je posledica ekstenzivnega kmetijstva in razdrobljene posestne strukture, ter velika ranljivost vodnih virov, poleg tega je na določenih območjih ogrožena kakovost tal. Slovenija je s 37,85 % površine v mreži Natura 2000 na vodilnem mestu med državami članicami Evropske unije. Največji del območij Natura 2000 pokrivajo gozdovi, vendar je v Natura območjih tudi velik del kmetijskih površin – praktično večina površin izven območij intenzivno obdelanih ravninskih predelov. Del kmetijskih površin, ki so večinoma tudi v Natura območjih, je v zavarovanih območjih, kot so Triglavski narodni park, regijski in krajinski parki. V Natura območjih in zavarovanih območjih mora Slovenija kot država zagotoviti doseganje varstvenih ciljev Direktive o habitatih in Direktive o pticah ter predpisov o zavarovanju posameznih zavarovanih območjih. Ker bi intenzifikacija kmetijstva v teh območjih privedla do velikih sprememb, ki bi imele negativen vpliv na biotsko raznovrstnost in krajino, je bilo smiselno podpreti ukrepe za ekstenzifikacijo kmetijstva (podukrepi I. in II. skupine) in konkretne ukrepe za preprečevanje ter zmanjšanje vplivov na določene vrste oziroma habitatne tipe (podukrepi III. skupine). K biotski raznovrstnosti sta prispevala tudi ukrepa »Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali« ter »Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin«, vendar na ravni genetske biotske raznovrstnosti.

Podpora manj intenzivnim kmetijskim praksam in pristopom, ki zmanjšajo vnos fitofarmacevtskih sredstev in preprečijo hitro spiranje v tla je pomembna zaradi geografskih značilnosti Slovenije: intenzivno kmetijstvo je prisotno zlasti na plodnih ravninskih predelih, ki pa obenem tvorijo bogate vodonosnike, iz katerih se z vodo oskrbuje večina prebivalstva. Izbrani podukrepi so bili tako primerno usmerjeni tudi v varstvo vodnih virov in kakovosti tal, zlasti ukrep »Pokritost tal na vodovarstvenem območju«.

Podukrepi so bili tako z vidika doseganja ciljev primerno izbrani, na njihovo uspešnost pa je vplival obseg izvajanja (velikost površin, število prejemnikov) in območje izvajanja. Ciljne vrednosti ukrepa so bile v osnovi dobro postavljene, vendar so bile ciljne vrednosti nekaterih kazalnikov spremenjene v 3. in 5. spremembi PRP 2007-2013. Zmanjšane so bile vrednosti kazalnikov, povezanih z ekološkim kmetovanjem, saj se je izkazalo, da za ekološko kmetovanje ni tako velikega zanimanja, kot je bilo pričakovano v fazi načrtovanja na podlagi Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015. Kljub temu ekološko kmetovanje ostaja pomemben del KOP, saj število prejemnikov postopoma raste – zanimanje torej je, a ni tako veliko, kot je bilo ocenjeno v fazi priprave PRP 2007-2013. Poleg tega je bila v 3. spremembi PRP 2007-2013 dodana ciljna vrednost za kazalnik "območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k blaženju podnebnih sprememb".

Za izvajanje ukrepa je bilo prvotno namenjenih 310.502.156,00 EUR (od tega 248.401.725,00 EUR iz EKSRP), vendar je bil znesek znižan na 274.536.014,00 EUR (od tega 219.628.811,20 EUR iz EKSRP). Kljub zmanjšanju sredstev so bile ciljne vrednosti skoraj vseh kazalnikov dosežene, kot je prikazano v naslednji preglednici. Kazalnik »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti tal«, ter prispevek ukrepa k kazalnikoma »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biotski raznovrstnosti in kmetovanju / gozdarstvu višje naravne vrednosti« in »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju

marginalizacije in zaraščanje zemljišč» niso dosegli ciljnih vrednosti, kar je posledica nizkega vstopa v izbrane podukrepe, zlasti v podukrepe III. skupine (leta 2007 je bilo 1.309 prevzetih obveznosti, leta 2014 pa le še 847).

Izračun ciljnih vrednosti je temeljil na značilnostih oziroma omejitvah posameznih podukrepov, ki naj bi zmanjšale vpliv predpisane kmetijske prakse na določen element okolja (biotsko raznovrstnost, vode, tla ipd.). Vendar tak pristop ni bil primeren pri vseh podukrepih: pri izvajanju podukrepa »Sonaravna reja domačih živali« so informacije s fokusne skupine in analiza podatkov na primeru Ljubljanskega barja pokazale, da ima lahko podukrep kljub temu, da ima nižjo obtežbo, lahko negativen vpliv na biotsko raznovrstnost v primeru, če se izvaja na območjih habitatov, primernih za določene podukrepe III skupine (Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov, Ohranjanje traviščnih habitatov metuljev, Ohranjanje steljnikov, Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000). Poleg tega izbrani kazalniki, ki zajemajo obseg površin (Območje uspešnega upravljanja zemljišč) in število vključenih kmetijskih gospodarstev, ne kažejo dejanske uspešnosti – kako je izvajanje ukrepa vplivalo na stanje okolja.

Za ukrep je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 310.502.156,00 EUR, vendar je bil znesek znatno znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih 274.536.014,00 EUR sredstev.

Preglednica 71: Pregled doseganja ciljev ukrepa 214: Kmetijsko okoljska plačila

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti	
		Izhodiščna	Ciljna (2013)			
Splošni cilji	Splošni cilj je vzpostaviti ravnotežje med kmetijsko pridelavo ter varovanjem narave in okolja. Ukrepi prispeva h kazalniku vpliva: • Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine) • Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti) • Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil) • *Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil) • Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)					
Posebni cilji	Povečati delež površin vključenih v ekološko pridelavo	*Delež površin, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje glede na KZU	4 %	7,5 %	8,2 %	109,33 %
	Povečati obseg sonaravnega kmetovanja na območjih Natura 2000	*Površine znotraj območij Natura 2000, na katerih se izvajajo kmetijsko okoljski podukrepi	57.200 ha	62.000 ha	64.503 ha	104,04 %
	Povečati obseg kmetijskih zemljišč, na katerih se izvaja sonaraven način kmetovanja.	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biotski raznovrstnosti in kmetovanju / gozdarstvu višje naravne vrednosti	355.700 ha	376.600 ha	447.758 ha (73.523,23 ha) ¹²	118,89 % (19,52 %)
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti vode	131.300 ha	132.200 ha	275.259 ha	208,21%
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k blaženju podnebnih sprememb	/	65.000 ha	275.259 ha	423,48 %
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti tal	82.800 ha	96.000 ha	72.279 ha	75,29 %
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in zaraščanje zemljišč	300.000 ha	304.000 ha	523.657 ha (149.422,14 ha) ¹³	172,26 % (49,15 %)
Operativni cilji	Povečati število kmetijskih gospodarstev, vključenih v kmetijsko okoljska plačila.	Število kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo	22.400	23.000	27.653 (SKOP: 7.414)	120,23 %
	Povečati obseg površin, vključenih v kmetijsko okoljska plačila.	Skupna površina, ki prejema podporo v okviru KOP	361.000 ha	363.000 ha	415.992 ha	114,60 %
	Povečati fizično območje pod kmetijsko okoljskimi plačili.	Fizična površina, ki prejema podporo KOP	199.500 ha	200.000 ha	275.259 ha	137,63 %
	Povečati skupno število sklenjenih obveznosti za kmetijsko okoljske podukrepe.	Število prevzetih obveznosti v okviru KOP	48.200	50.000	61.205	122,41 %
	Povečati skupno število sklenjenih obveznosti za kmetijsko okoljske podukrepe, povezane z genskimi viri.	*Število prevzetih obveznosti v okviru KOP, vključno z genskimi viri	3.100	3.300	4.157	125,97 %
	Povečati število kmetijskih gospodarstev vključenih v podukrep ekološko kmetovanje	Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje	1.650	2.500	3.689	147,56 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, *: nacionalni kazalnik

¹² Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 214). Prispevek ukrepa 214 je 73.523,23 ha.

¹³ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 214). Prispevek ukrepa 214 je 149.422,14 ha.

Preglednica 72: Spremembe kazalnikov ukrepa 214 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013				Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)		
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	3.	5.
Posebni cilji	Povečati delež površin vključenih v ekološko pridelavo	*Delež površin, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje glede na KZU	4%	10%	10%	7,50%
	Povečati obseg sonaravnega kmetovanja na območjih Natura 2000	*Površine znotraj območij Natura 2000, na katerih se izvajajo kmetijsko okoljski podukrepi	57.200 ha	60.000 ha	62.000 ha	62.000 ha
	Povečati obseg kmetijskih zemljišč, na katerih se izvaja sonaraven način kmetovanja.	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biotski raznovrstnosti in kmetovanju / gozdarstvu višje naravne vrednosti	5.700 ha	73.600 ha	376.600 ha	376.600 ha
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti vode	131.300 ha	132.200 ha	132.200 ha	132.200 ha
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k blaženju podnebnih sprememb	-	65.000 ha	65.000 ha	65.000 ha
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti tal	82.800 ha	96.000 ha	96.000 ha	96.000 ha
		Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in zaraščanje zemljišč	300.000 ha	300.000 ha	300.000 ha	304.000 ha
Operativni cilji	Povečati število kmetijskih gospodarstev, vključenih v kmetijsko okoljska plačila.	Število kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo	22.400	26.500	26.700	23.000
	Povečati število obseg površin, vključenih v kmetijsko okoljska plačila.	Skupna površina, ki prejema podporo v okviru KOP	361.000 ha	365.000 ha	368.000 ha	363.000 ha
	Povečati fizično območje pod kmetijsko okoljskimi plačili.	Fizična površina, ki prejema podporo KOP	199.500 ha	204.000 ha	205.000 ha	200.000 ha
	Povečati skupno število sklenjenih obveznosti za kmetijsko okoljske podukrepe.	Število prevzetih obveznosti v okviru KOP	48.200	52.000	52.400	x
	Povečati skupno število sklenjenih obveznosti za kmetijsko okoljske podukrepe, povezane z genskimi viri.	*Število prevzetih obveznosti v okviru KOP, vključno z genskimi viri				50.000
	Povečati število kmetijskih gospodarstev vključenih v podukrep ekološko kmetovanje	Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje	3.100	4.400		3.300

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, x- ni več kazalnika, *: nacionalni kazalnik

4.3.12.2 Povezava z drugimi ukrepi

Številni prejemniki ukrepa 214 so obenem vključeni v druge ukrepe PRP 2007-2013, največ v ukrepa 211 in 212. Ukrepi 214 je neposredno povezan z ukrepoma 211 in 212, saj imata ta dva ukrepa podobne cilje: njun splošni cilj je ohranjati in nadalje obdelovati območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, v ta območja pa se uvrščajo številna območja, na katerih se izvaja večina podukrepov ukrepa 214 (grbinasti travniki, vlažni ekstenzivni travniki ipd.). Skupaj so trije ukrepi 2. osi zajeli 447.758 ha kmetijskih zemljišč, ki so prispevala h kazalniku »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k biotski raznovrstnosti in kmetovanju / gozdarstvu višje naravne vrednosti« in 523.657 ha zemljišč, ki so prispevala h kazalniku »Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in zaraščanje zemljišč. Dejansko neto območje zemljišč je nekoliko nižje, saj se ukrepa 211 in 212 dokaj pogosto prekrivata, medtem ko vrednost kazalnika predstavlja seštevek površin iz obeh ukrepov.

Ukrepi 214 je posredno povezan tudi z ukrepoma 132 in 133, saj podukrepi ukrepa 214 spodbujajo ekološko kmetovanje in integrirano pridelavo, ukrep 132 pa podpira vstop v sheme kakovosti, med katerimi so tudi ekološki in integrirani proizvodi, ukrep 133 pa spodbuja trženje in promocijo takih proizvodov. Ti trije ukrepi torej predstavljajo možnost podpore za celoten cikel ekološke in integrirane pridelave – od pridelave do predelave in trženja. Kar 938 prejemnikov ukrepa 133 je prejelo podporo za vstop v shemo kakovosti ekološke predelave, ekološke pridelave in integrirane pridelave, kar predstavlja 75 % prejemnikov sredstev ukrepa 133. Med projekti, podprtimi v okviru ukrepa 133, je bilo 22 projektov za promocijo ekoloških shem in integrirane pridelave.

4.3.12.3 Ciljne skupine

Ciljna skupina ukrepa so bili nosilci kmetijskih gospodarstev v celotni Sloveniji, ki jih je bilo leta 2013 skupaj 72.377 (od tega je 201 podjetje, ostalo so družinske kmetije). 9 podukrepov je bilo prostorsko omejenih na določena območja, zato je bila ciljna skupina v teh primerih manjša, vendar velikosti ciljne skupine posameznega geografsko omejenega podukrepa ni bilo mogoče oceniti.

Ciljna skupina ukrepa je torej zelo velika, v ukrep pa sta se vključili skoraj dve petini (38,2 %) ciljne skupine. Glavna omejitev za vključitev so pogoji za vstop in petletne obveznosti posameznih podukrepov glede kmetijske prakse, ki so različno omejujoče. Na podlagi informacij, zbranih na fokusnih skupinah, z anketami in razgovori s prejemniki, je razmerje med višino plačila in zahtevnostjo obveznosti eden od odločilnih dejavnikov pri odločanju.

4.3.12.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Ukrepi se je izvajal od začetka izvajanja programa dalje, torej od leta 2007. V ukrep je bilo vključenih tudi 7.414 prejemnikov sredstev iz naslova Slovenskega kmetijskega okoljskega programa (v nadaljevanju: SKOP), ki so vstopili v ukrep - predhodnik ukrepa 214 oz. KOP iz programskega obdobja 2004-2006. Vključevanje v ukrep KOP je temeljilo na vsakoletni spomladanski kampanji, vendar se v vse podukrepe ni bilo mogoče vključiti vsako leto. Vključitev v nekatere podukrepe ni bila možna vsako leto; primer so podukrepi »ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov«, »neprezimni posevki«, »strmi vinogradi z nagibom 30-40 %« in »strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %«. Možnost vključevanja v te ukrepe je bila omejena z razpoložljivostjo finančnih sredstev.

Sistem izvajanja se je med izvajanjem izboljševal: elektronske vloge so pospešile obdelavo podatkov, povečala se je natančnost zajema podatkov in s tem tudi poročanja.

4.3.12.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Ukrepi se je izvajal po celotni Sloveniji, vendar je bilo 9 podukrepov prostorsko omejenih na določena območja. Prostorsko omejeni ukrepi so:

- Košnja grbinastih travnikov (območje določeno v prilogi 7 PRP 2007–2013),
- Planinska paša (gorski svet Slovenije),
- Košnja strmih travnikov (travniki, ki ležijo na nagibih 35 do 50 % oz. nad 50 %),
- Strmi vinogradi (območja strmih vinogradov, ki ležijo na nagibih od 30 do 40 % oz. nad 40 %),
- Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov (območje določeno v prilogi 17 PRP 2007–2013),

- Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri (območje določeno v prilogi 10 PRP 2007–2013),
- Ohranjanje posebnih travniških habitatov, Ohranjanje travniških habitatov metuljev, Ohranjanje steljnikov (območja določena v prilogi 11 PRP 2007–2013),
- Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000 (območje določeno v prilogi 12 PRP 2007–2013),
- Pokritost tal na vodovarstvenem območju (najožja vodovarstvena območja) (območje določeno v prilogi 13 PRP 2007–2013).

Podukrepi so se izvajali razpršeno po celotni Sloveniji, površine, vključene v ukrep so skladne z značilnostmi možnosti za kmetovanje v vsakem območju. Tisti ukrepi, ki so bili prostorsko omejeni, so se izvajali na določenem specifičnem območju. Pri izvajanju podukrepov III. skupine pa se je izkazalo, da bi bili bolj učinkoviti, če bi bili usmerjeni v prioriteta območja znotraj določenih specifičnih območij, saj bi se tako izvajali na večji zaokroženi celoti površin, kar bi imelo večji naravovarstveni učinek. Res pa je, da je vključitev v podukrepe prostovoljna in bi v primeru majhnega interesa lastnikov ali najemnikov kmetijskih zemljišč v izbranih zaokroženih območjih to lahko privedlo do manjšega vključevanja v podukrep in torej do manjših učinkov (glej tudi odgovor na evalvacijsko vprašanje).

4.3.13 Ukrep 311: Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti

4.3.13.1 Cilji in doseganje ciljev

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih 31.551.000,00 EUR sredstva so bila kasneje s spremembami nekoliko znižana na 29.190.162,00 EUR iz programa pa je bilo na koncu bilo izplačanih 28.453.643,11 EUR. Poleg višine načrtovanih sredstev so se spreminjali tudi kazalniki za spremljanje napredka ukrepa. Tako so bili opuščeni trije kazalniki, ki so slabše kazali na stanje ciljnih skupin, ki jih je program spremljal. Vrednosti kazalnikov so se niso veliko spremenile vsekakor pa v okviru načrtovanih sredstev. Izstopa sprememba ciljne vrednosti kazalnika skupno število ustvarjenih delovnih mest v podprtih projektih, ki je bila v začetku optimistično načrtovana. Novo zaposlovanje na projektih je težko pričakovati, saj projekte izvajajo že zaposlene osebe in je tako večje zaposlovanje na projektih težje doseči. Ravno tako izstopa nizko postavljen ciljni kazalnik dodatno število turistov (indeks), ki kaže na povečanje števila turistov za 165. Predvsem glede na to da turizem za kmetije predstavlja pomembno poslovno priložnost. Glede na stopnjo razvitosti slovenskega turizma in obstoječ razvojni potencial je bilo v začetku programa pričakovati da bo turizem v naslednjih letih postal ena izmed vodilnih panog slovenskega gospodarstva in hkrati vodilna dodatna aktivnost na kmetijah.

Preglednica 73: Pregled doseganja ciljev ukrepa 311: Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31. 12. 2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Cilj je s podporo omogočiti začetek ali posodobitev opravljanja nekmetske dejavnosti in s tem ustvariti nova delovna mesta kot tudi dodaten vir dohodka na kmetijah ter prispevati k izboljšanju socialnih in ekonomskih razmer na kmetiji.					
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	0	300	145,62	48,54 %
		Dvig nekmetske BDV pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)		1.500	3.066,19	204,41 %
		*Dvig nekmetske BDV/zaposlenega pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)	0	2,0	2,035	101,75 %
		*Dodatno število turistov (indeks)	100	120	165	137,50 %
Operativni cilji	Spodbuditi diverzifikacijo dejavnosti na podeželju in podpreti njihov razvoj	Število upravičencev	0	325	300	92,31 %
		*Število podprtih projektov za turistične namene	0	165	163	98,79%
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	50,9	68,61	134,79%

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, *: nacionalni kazalnik

Preglednica 74: Spremembe kazalnikov ukrepa 311 in njihovih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)				
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodišna vrednost	Ciljna vrednost	3.	5.	6.	7.	9.
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju	Skupno število ustvarjenih delovnih mest v podprtih projektih	0	720	720	720	300	300	300
		Dvig nekmetijske BDV pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)				1.500	1.500	1.500	1.500
		BDV na podprtih projektih (indeks)	100	130	x				
		Dvig BDV/zaposlenega na podprtih projektih (000 EUR)			2	2	2	2	2
		Dodatno število turistov (indeks)	100	120	120	120	120	120	120
		Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	20.000	20.000	20.000	x		
Operativni cilji	Spodbuditi diverzifikacijo dejavnosti na podeželju in podpreti njihov razvoj	Število upravičencev	0	360			300	330	325
		Število podprtih projektov za turistične namene	0	200			170		165
		Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje	0	50		x			
		Skupna vrednost naložb (v mio EUR)	0	63	52		51,7		50,9

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Po podatkih (januar 2013) kmetijske svetovalne službe je v Sloveniji 850 registriranih turističnih kmetij, od tega je bilo 325 izletniških kmetij, 129 vinotočev, 31 osmic in 391 turističnih kmetij z nastanitvijo. Vse te kmetije imajo skupaj 33.937 sedežev in 4.751 ležišč.¹⁴ Po podatkih internetne strani Sekcije za domačo in umetnostno obrt Obrtno podjetniške zbornice Slovenije¹⁵ je v Sloveniji registriranih 158 izdelovalcev predmetov domača in umetnostne obrt, ki je pomemben sestavni del tradicionalnega znanja na kmetijah in podeželju in predstavlja del celovite turistične ponudbe in promocije Slovenije. Nove priložnosti za odpiranje delovnih mest in dohodek pa ponuja tudi predelava proizvodov izven Priloge I k Pogodbi, kot tudi pridobivanje energije iz obnovljivih virov, trženje turističnih izdelkov ter trženje pridelkov in izdelkov okoliških kmetij.

4.3.13.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti je povezan z ukrepom 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij in skupaj prispevata k zvišanju bruto dodane vrednosti iz nekmetijske dejavnosti v podprtih podjetjih, ki je ob koncu programa znašala 27.277.130 EUR in povečanju bruto števila ustvarjenih delovnih mest na 964,85.

4.3.13.3 Ciljne skupine

V okviru izvajanja PRP je bilo izplačanih 167 vlog vlagatelji registriranim za turizem in gostinstvo ter z njim povezanim dejavnostmi, ti so dobili izplačanih za 16.939.312,09 EUR vlog. Glede na te podatke, je bilo v ukrep vključenih le manjši del potencialnih nosilcev turistične in gostinske dejavnosti torej da je ukrep zajel manjši del obstoječih ciljne skupine. Po podatkih iz poročil je 44 nosilcev dejavnosti turizem in gostinstvo povečalo PDM iz 71,9 pred vlogo na 100,55 PDM po izvedbi projekta kar pomeni, da je dejavnosti turizma in gostinstva dober način zaposlovanja na podeželju podobno velja za nosilce proizvodnje izven Priloge I, kjer je bilo izplačanih 12 vlog, ki so oddale poročilo in so imele pred naložbo PDM 48,1 po naložbi pa PDM 67,4. Ravno tako se je 90 nosilec, ki jim je bila vloga izplačana v dejavnosti turizma in gostinstva povečal prihodek, in sicer iz skupno pred naložbo 3.112.473,79 EUR nad 4.679.136,35 po izvedenem projektu. Enako velja za prihodek podprte dejavnosti kjer se je v 70 primerih v turizmu in gostinstvu prihodek povečal iz 1.139.809,91 EUR nad 3.230.181,69 po naložbi.

¹⁴ <http://www.turisticnekmjetije.si/predstavitev-zdruzenja>

¹⁵ <http://www.rokodelstvo.si/izdelovalci.aspx>

Po podatkih Statističnega urada Slovenije je bilo leta 2008 v Sloveniji 142.283 leta 2014 pa 177.235 mikro podjetij. Od začetka izvajanja PRP 2007-2014 se je število mikro podjetij torej povečalo za 34.952. Tem je potrebno dodati še zavode, ki jih je bilo leta 2008 1.249 medtem ko jih je bilo leta 2014 že 2.103 in samostojne podjetnike posameznike ki jih je leta 2008 bilo 72.261 leta 2014 pa 87.728.¹⁶ Podpora ukrepa je bila usmerjena samo na tiste nosilce, ki imajo sedež in opravljajo dejavnost izven naselij s statusom mesta po sklepu Državnega zbora RS medtem ko je podatek o številu mikro podjetij zbran za celotno Slovenijo. Ne glede na to, da je podatek zbran za celotno Slovenijo, je mogoče reči, da je ukrep zajel majhno število potencialnih upravičencev in je s tem zmanjšal potencial za doseganje zelenih rezultatov. Tako je bilo načrtovano že v začetku izvajanja PRP 2007-2013, medtem ko so spremembe PRP so posegale samo v način določanja upravičencev, ne pa tudi v ciljne vrednosti ukrepa. Enako je mogoče trditi za ciljno skupino člani kmetijskega gospodarstva, kjer je potencial oziroma so potrebe veliko večje, kot je bilo načrtovano v ciljnih vrednostih ukrepa v letu 2007, ko je bilo pričakovano, da bodo sredstva dodeljena 325 upravičencem. Na ta način ni izkoriščena pričakovana priložnost kmetij in viri na njih, ki ponujajo možnosti za nove oblike pridobivanja dohodka in zaposlovanja in je bilo tako ustvarjenih samo 145,62 zaposlitev oziroma manj kot je bilo načrtovanih.

Od tistih, ki so odgovorili na anketo, se jih je 45% že pred vključitvijo v ukrep ukvarjalo z dejavnostjo, kar 50% pa se jih je v ukrep vključilo zaradi svojih želja oziroma predlogov družinskih partnerjev. V ukrep se je zaradi primerov dobrih praks in uspešnih zgledov v Sloveniji vključilo 10,00%, na podlagi uspešnih zgledov v tujini pa 25,00% vprašanih. Nekmetijsko dejavnost je največkrat (70%) izbral nosilec kmetijskega gospodarstva, v 30% primerih bodoči prevzemnik kmetije enako število pa jih je bilo tudi tistih, kjer je dejavnost izbral eden od mlajših družinskih članov, ki pa ni prevzemnik kmetije. V 57,89% je bila nekmetijska dejavnost, za katero so upravičenci prejeli sredstva tako uspešna kot so načrtovali, v 15,79% so bili uspešni bolj, v 10,53% so bili uspešni kot so načrtovali v 10,53% pa manj uspešni, kot so načrtovali, ostali niso mogli ali želeli odgovoriti.

4.3.13.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da je bilo za prijavo mogoče sestaviti dovolj kakovostne vloge. Ne glede na to pa je bilo z ukrepom ustvarjenih bruto manj delovnih mest, kot je bilo načrtovano. Ustvarjenih je bilo bruto 145,62 delovnih mest, medtem ko je bila ciljana vrednost 300 bruto ustvarjenih novih delovnih mest. Razen tega je bilo na razpisih odobrenih za 25 manj vlog, kot je bilo to načrtovano, in sicer 300 od 325 načrtovanih.

4.3.13.5 Geografski vidik izvajanja ukrepa

Po številu izplačanih vlog in višini izplačanih sredstev znatno prednjači Savinjska regija, pred Pomursko in Goriško regijo. V Goriški regiji je bilo sicer manj odobrenih in izplačanih vlog (37) kot v Pomurski (41), ki je na drugem mestu, a so bile naložbe v povprečju večje; Pomurska regija je imela drugo najmanjšo povprečno celotno vrednost naložbe na vlogo in drugo najmanjšo vrednost odobrenih sredstev na vlogo (slabih 88.000 EUR, v Goriški regiji pa slabih 113.000 EUR na vlogo), a najvišji delež sofinanciranja (48,7 %, delež sofinanciranja nad 45 % je imela le še Gorenjska regija). Najmanj izplačanih sredstev je bilo v Zasavski, Koroški in Notranjsko-Kraški regiji, najmanj izplačanih vlog pa v Spodnjeposavski, Obalno-kraški in Osrednjeslovenski regiji. Zanimivo je, da je Osrednjeslovenska regija na repu kljub velikosti regije in številu prebivalstva; možen razlog je dovolj visoka raven prihodkov od kmetijske dejavnosti, že obstoječa dobro razvita dopolnilna dejavnost na kmetiji ter dovolj drugih zaposlitvenih možnosti.

V slovenskem merilu po številu izplačanih vlog izrazito izstopa občina Brda (14), sledita ji občini Ljutomer in Slovenj Gradec s po 9 izplačanimi vlogami ter občine Divača, Nova Gorica in Šentjur s po 8 izplačanimi vlogami. Le še v 10 občinah je bilo izplačanih 5 ali več vlog.

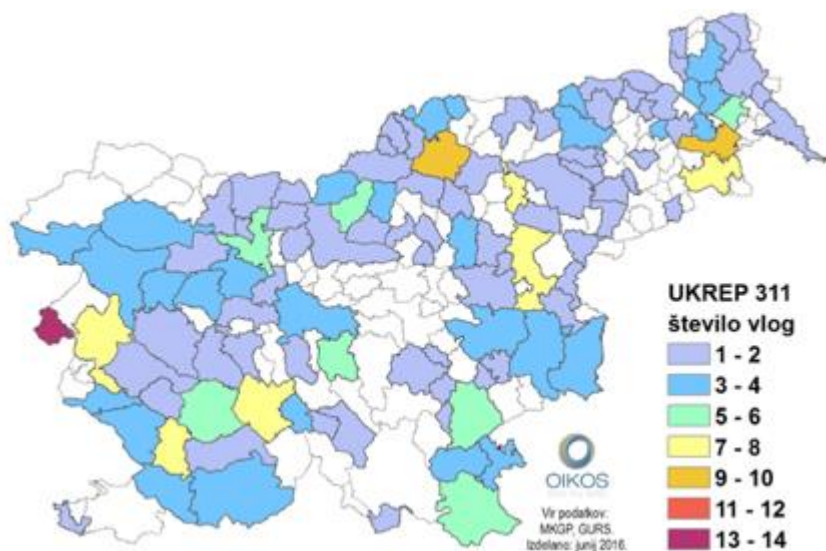
Preglednica 75: Število vlog in vrednost naložb, financiranih iz ukrepa 311

REGIJA	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR	Št. izplačanih vlog	% odobrenih sredstev po regijah	Višina odobrenih sredstev/vlogo, EUR	Celotna vrednost naložb/vlogo, EUR
Savinjska	13.198.190,52	4.946.297,72	51	17,54	104.951,54	244.410,94
Pomurska	7.941.914,32	3.273.255,59	41	11,97	87.892,03	180.498,05
Goriška	9.681.017,08	3.979.225,21	37	12,94	112.944,02	261.649,11

¹⁶ http://pxweb.stat.si/pxweb/database/Ekonomsko/14_poslovni_subjekti/01_14188_podjetja/01_14188_podjetja.asp

Podravska	8.370.949,79	3.146.966,03	37	11,26	95.713,44	220.288,15
Jugovzhodna Slovenija	5.488.028,22	2.004.370,93	29	7,21	77.668,29	182.934,27
Gorenjska	6.373.467,99	2.469.361,94	28	9,27	96.562,59	205.595,74
Koroška	3.916.908,20	1.379.010,25	23	5,17	69.617,35	163.204,51
Notranjsko-kraška	4.344.780,32	1.758.524,01	22	5,51	80.947,57	197.490,01
Osrednjeslovenska	6.476.975,38	2.638.022,08	19	8,61	139.124,61	323.848,77
Obalno-kraška	5.972.009,39	2.140.248,36	18	7,40	125.853,13	314.316,28
Spodnjeposavska	2.301.444,24	718.360,99	10	3,11	91.395,28	209.222,20
Skupna vsota	74.065.685,45	28.453.643,11	315	100	97.893,56	224.441,47

Vir: MKGP, 2016

Slika 10: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 311

4.3.14 Ukrep 312: Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij

4.3.14.1 Cilji in doseganje ciljev

V izhodiščnem PRP 2007-2013 je bilo za ta ukrep načrtovanih 55.520.136,00 EUR, sredstva so bila kasneje s spremembami nekoliko znižana na 48.309.868,00 EUR, iz programa pa je bilo na koncu bilo izplačanih 47.952.552,77 EUR. S spremembami PRP 2007-2013 se je spremenil tudi sistem kazalnikov in opuščeni so bili kazalniki, ki niso ustrezno kazali na želene spremembe. Predvsem je kazalnik število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje povsem kazalnik učinka, ki pa nikakor ne kaže na ciljne spremembe. Zelo pa je bil popravljen kazalnik skupno število ustvarjenih delovnih mest v podprtih podjetjih, ki je bil znižan za več kot polovico temu ni sledila sprememba sredstev za izvedbo tega ukrepa. Kot posledica prestrukturiranja kmetijstva in propada velikih industrijskih obratov, ki so zaposlovali pretežno podeželsko prebivalstvo, je prišlo do strukturne brezposelnosti podeželskega prebivalstva. Po pričakovanjih PRP 2007-2013 je mogoče izenačiti zaposlenost z večjo fleksibilnostjo delovne sile, uvajanjem fleksibilnih oblik zaposlovanja ter naglim razvojem podjetniških dejavnosti. Pričakovati je bilo, da bo podjetništvo postalo generator novih dejavnosti in s tem novih zaposlitev, kjer bi še posebno vlogo odigral razvoj mikro podjetništva izven mest in v manjših naseljih. Glede na to, da je v Sloveniji ocenjeno, da razvoj enega novega delovnega mesta stane med 80.000 in 100.000 EUR, je kazalnik postavljen dobro in kaže na realno možnost ukrepa, da razvije nova delovna mesta.

Preglednica 76: Pregled doseganja ciljev ukrepa 312: Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31. 12. 2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna (2007)	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Cilj je s podporo ustanavljanju in razvoju mikro podjetij, ki omogoča začetek ali posodobitev opravljanja dejavnosti, pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest, dvigniti podjetniške veščine in upravljavska znanja ter izboljšati stanje na področju podjetništva tudi na podeželju, kjer so pogoji za gospodarski razvoj omejeni ter s tem prispevati k izboljšanju socialnih in ekonomskih razmer na podeželju kot celoti.					
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	0	820	757,23	92,35 %
		*Dvig BDV/zaposlenega v podprtih podjetjih (000 EUR)	0	2,0	2.391	119,55 %
		Dvig neekmetijske BDV pri	0	8 000	24 210,94	302 64 %

		podprtih dejavnostih ('000 EUR)				
		*Dodatno število turistov (indeks)	100	120	190	158,33 %
Operativni cilji	Spodbuditi diverzifikacijo dejavnosti na podeželju in podpreti njihov razvoj	Število podprtih/ustanovljenih mikro podjetij	0	570	425	74,56 %
		*Število podprtih projektov za turistične namene	0	140	76	54,29 %
		*Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	86,6	112,13	129,48 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, *: nacionalni kazalnik

Preglednica 77: Spremembe kazalnikov ukrepa 312 in njihovih vrednosti

Izhodišni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)				
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	3.	5.	6.	8.	9.
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju	Skupno število ustvarjenih delovnih mest v podprtih podjetjih	0	2.000	2.000	2.000	820	820	820
		BDV na podprtih podjetjih (indeks)- NOV: Dvig BDV/zaposlenega na podprtih projektih ('000 EUR)	100	130	2,5	2,5	2,5	2	2
		Dodatno število turistov (indeks)	100	120	120	120	120	120	120
		Dvig nekmetske BDV pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)				8.000	8.000	8.000	8.000
		Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	20.000	20.000	x			
Operativni cilji	Spodbuditi diverzifikacijo dejavnosti na podeželju in podpreti njihov razvoj	Število podprtih mikro podjetij	0	900			600		570
		Število podprtih projektov za turistične namene	0	150	150	150	150	150	140
		Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje	0	50	50	x			
		Skupna vrednost naložb (v mio EUR)	0	111	92		90,5		86,6

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.3.14.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij je povezan z ukrepom 311 - Diverzifikacija v nekmetske dejavnosti in skupaj prispevata k zvišanju nekmetske bruto dodane vrednosti v podprtih dejavnostih. Razen tega pa je ukrep za povečanje bruto števila ustvarjenih delovnih mest povezan z ukrepoma 311 in Leader.

4.3.14.3 Ciljne skupine

O načinu odločanja za dejavnost, ki so jo prijavitelji prijavi v ukrep 312, pravijo, da jih je 61,54% že prej opravljalo to dejavnost, 17,95% se jih je za dejavnost odločilo na podlagi osebnih želja in znanj, 2,56% se jih je za dejavnost odločilo na podlagi upravičenih dejavnosti, ki jih je podprl ukrep 312, 2,56% se jih je odločilo za dejavnost na podlagi nasvetov in informacij institucij, ki se ukvarjajo z zaposlovanjem, podjetništvom in podobno. 2,56% se jih je odločilo za dejavnost na podlagi uspešnih zgledov v Sloveniji. Za 5,13% vprašanih do bila podlaga za določitev dejavnosti naravne danosti in potrebe trgov, medtem ko na vprašanje ni odgovorilo 7,69% vprašanih.

Kar 63,16% anketiranih jih meni, da je bilo mikropodjetje, za katero so prejeli sredstva ukrepa 312, tako uspešno, kot so načrtovali, 18,42 % jih meni, da so bili bolj uspešni, 5,26% pa da so bili uspešni manj, kot so načrtovali, ostali se niso mogli opredeliti ali niso odgovorili. S prejetimi sredstvi je v podjetje uvedlo kakšno inovativno tehnologijo, postopek ali metodo 36,84% vprašanih, 42,11% pa tega ni doseglo, jih pa 21,05% na to vprašanje ni odgovorilo. Tisti, ki so uvedli nekaj novega, so navedli primere, kot so uvedba novih storitev in zanimivosti za

obiskovalce, nove tehnologije v proizvodnji, ki so povečale učinkovitost ali zmanjšale porabo energije, uskladitev s predpisi in tehnologije za varstvo okolja.

V 60,71% primerih anketiranci nameravajo dejavnost, za katero so prejeli podporo ukrepa 312, opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, v 39,29% primerih se je to obdobje že izteklo in še vedno opravljajo to dejavnost.

Največ (25,71%) članov ciljne skupine, ki so bili anketirani, obiskuje izobraževanja, ki jih organizirajo proizvajalci opreme (vključno s programsko opremo) in pripomočkov, 22,86% jih obiskuje tista, ki jih organizira obrtna zbornica, 22,86% ena od gospodarskih zbornic, izobraževalne institucije (srednje šole, fakultete, izobraževalni centri ipd.) 20,00%, društva oziroma združenja 11,43%, lokalne akcijske skupine 11,43%, kmetijska svetovalna služba 2,86%. Upravičenci izobraževanj Mreže za podeželje ne obiskujejo.

Po podatkih Statističnega urada Slovenije¹⁷ je bilo leta 2008 v Sloveniji 142.283 leta 2014 pa 177.235 mikro podjetij. Od začetka izvajanja PRP 2007-2014 se je število mikro podjetij torej povečalo za 34.952. Ukrep 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij je bil usmerjen samo na tista mikro podjetja, ki imajo sedež in opravljajo dejavnost izven naselij s statusom mesta po sklepu Državnega zbora RS, medtem ko je podatek o številu mikro podjetij zbran za celotno Slovenijo. Vseeno je mogoče reči, da je ukrep zajel majhno število potencialnih upravičencev in je s tem zmanjšal potencial za doseganje želenih rezultatov. Tako je bilo načrtovano že v začetku izvajanja PRP 2007-2013 medtem ko so spremembe PRP so posegale samo v način določanja upravičencev ne pa tudi v ciljne vrednosti ukrepa.

Glede na to, da so bile podprte pretežno aktivnosti diverzifikacije dejavnosti, kot so proizvodne dejavnosti, ki izkoriščajo prednosti podeželskega prostora, pridobivanje energije iz obnovljivih virov za prodajo, prodajne dejavnosti, povezane s proizvodnimi dejavnostmi, socialno-varstvene storitve (varstvo otrok, oskrba starostnikov in oseb s posebnimi potrebami, ipd.) ter druge dejavnosti mikro podjetij v skladu z določili uredbe in razpisnimi pogoji se je krog potencialnih vlagateljev primerno znižal in omejil na dejavnosti, ki same po sebi ne nosijo velikih prihodkov predvsem pa ti prihodki niso redni in razpršeni po celotnem poslovnem letu (dnevni prihodki). Predvsem v energetiki je potrebno imeti v obziru velika sredstva, ki so potrebna za naložbo in posebej veliko tržno prednost, ki jo imajo veliki proizvajalci in dobavitelji energije.

4.3.14.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da je bilo za prijavo mogoče sestaviti dovolj kakovostne vloge. Ne glede na to pa je bilo z ukrepom ustvarjenih bruto manj delovnih mest, kot je bilo načrtovano. Ustvarjenih je bilo bruto 757,23 delovnih mest, medtem ko je bila ciljana vrednost 820 bruto ustvarjenih novih delovnih mest. Poleg tega je bilo na razpisih odobrenih za 145 manj vlog, kot je bilo to načrtovano, in sicer 425 od 570 načrtovanih.

4.3.14.5 Geografski vidik izvajanja ukrepa

Največ izplačanih vlog in sredstev je bilo v Savinjski regiji (75 vlog, 8,3 mio EUR), sledijo ji Jugovzhodna Slovenija (55 vlog, 5,7 mio EUR), Goriška (50 vlog, 5,2 mio EUR) in Osrednjeslovenska regija (48 izplačanih vlog, 4,6 mio EUR). Najmanj prejemnikov in izplačanih sredstev je v Spodnjeposavski (le 12, skupaj so prejeli slabih 930.000 EUR), Obalno-Kraški in Koroški regiji.

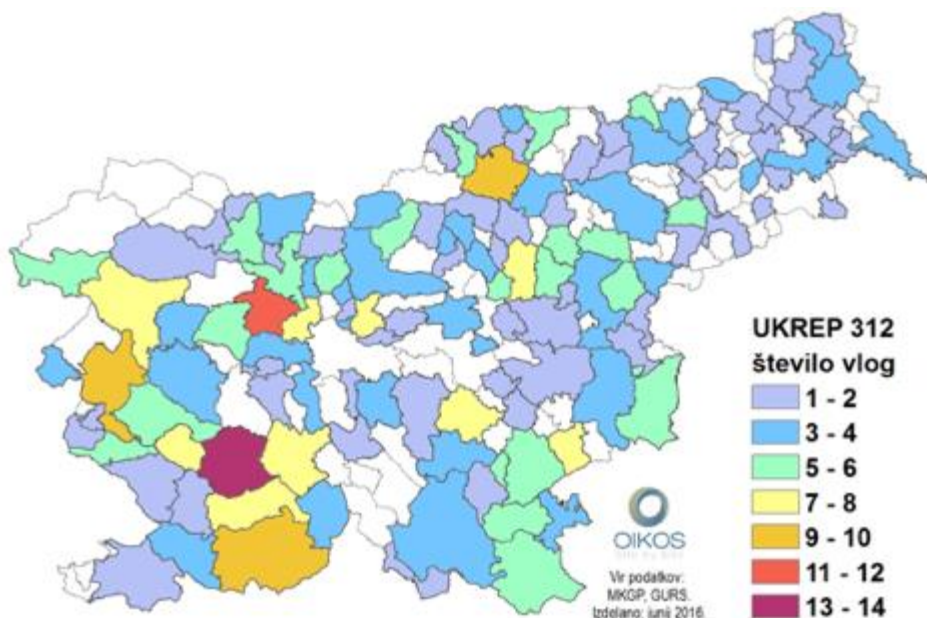
Po številu prejemnikov izstopajo nekatere občine: v 10 občinah z največ prejemniki je kar petina vseh prejemnikov tega ukrepa. Največ prejemnikov je v občini Postojna (13), sledita občini Škofja Loka (11) in Nova Gorica (10). V občinah z največ prejemniki prevladujejo naložbe v gostinstvo in turizem predvsem v Notranjsko-Kraški in Goriški regiji. Med ostalimi dejavnostmi v občinah z največ prejemniki prevladujejo dejavnosti, povezane z lesarstvom – obdelava in predelava lesa ter proizvodnja pohištva, močno pa je zastopana tudi predelava kovinskih izdelkov.

¹⁷ http://pxweb.stat.si/pxweb/database/Ekonomsko/14_poslovni_subjekti/01_14188_podjetja/01_14188_podjetja.asp

Preglednica 78: Občine z največ prejemniki ukrepa 312 in tip dejavnosti, podprtih z ukrepom

Dejavnost prejemnika	Postojna	Škofja Loka	Nova Gorica	Ilirska Bistrica	Slovenj Gradec	Pivka	Šentjernej	Tolmin	Trebnje	Žalec
Gostinstvo in turizem	1		3	3		2		1	1	2
Obdelava in predelava lesa	1	4		1	2	2	1		1	
Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	2	1	1	1	2	2	1	1	1	
Proizvodnja kovinskih izdelkov	5	1		2	1	2	5	2	2	
Proizvodnja pohištva	4	5	3		2		1	1	1	1
Oskrba z energijo iz OVE			1	2				2		3
Popravila in montaža strojev in naprav			1						1	
Proizvodnja drugih strojev in naprav			1		1					1
Proizvodnja usnja in usnjenih izdelkov					1					
Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja								1		
Veterinarstvo									1	
Izobraževanje										1
Skupaj v občini	13	11	10	9	9	8	8	8	8	8

Vir: MKGP, 2016

Slika 11: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 312

4.3.15 Ukrep 321: Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo

4.3.15.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil v PRP 2007-2013 vključen s 3. spremembo PRP 2007-2013 na podlagi dodatnega pregleda (Health Check). Takrat je bilo načrtovano, da bi s tem ukrepom podprli 4 projekte v skupni vrednosti 4,611 mio EUR. S 5. spremembo je bil znesek znižan na 4,6 mio EUR, v 8. spremembi pa se je zmanjšalo število projektov na 3 podprte projekte v skupni vrednosti 3,6 mio EUR. Znižanje ciljnih vrednosti je bilo posledica stanja na terenu glede možnosti in izvedljivosti projektov. Ukrep je bil uspešen, saj so bile ciljne vrednosti dosežene, ob zgodnejšem začetku izvajanja pa bi lahko bile dosežene tudi prvotne ciljne vrednosti, saj je na izvedbo zelo vplivala kompleksnost postopkov.

Preglednica 79: Pregled doseganja ciljev ukrepa 321: Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Omogočiti enake možnosti dostopa do informacij in storitev, ki jih ponuja to omrežje, podeželskim prebivalcem in gospodarstvom na območjih belih lis. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: - gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) - neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa - kakovost življenja					
Posebni cilji	Izboljšati življenjske razmere v podeželskih skupnostih.	Število prebivalcev na podeželju s koristmi od izboljšanih storitev	0	375.000	609.226 (15.311) ¹⁸	162,46 % (4,08 %)
		Povečanje gostote interneta na podeželju – število prebivalcev, ki ima dostop do (širokopasovnega) internetnega priključka na podeželju	58 % (1.167.148)	72 % (1.440.000)	78% (1.610.413)	111,84 %
Operativni cilji	Urediti skupne površine in objekte za različne namene.	Število podprtih projektov	0	3	3	100 %
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	3,6	3,9	108,33 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.3.15.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep je dejansko povezan z vsemi ostalimi ukrepi z zagotavljanjem podporne infrastrukture za modernizacijo dejavnosti in storitev. Glede na cilje je najbližje ukrepoma 322 in 323, ki podpirata kakovost življenja na podeželju, učinki ukrepa pa najbolj prispevajo h ciljnim skupinam ukrepov 1. osi in ukrepov 311 in 312, s čimer lahko posredno prispevajo h konkurenčnosti ciljnih skupin in možnostim diverzifikacije.

4.3.15.3 Ciljne skupine

Ciljna skupina so bile občine v Pomurju z manj kot 5.000 prebivalci in z belimi lisami dostopnosti do interneta. Območja belih lis in geografsko razdelitev oziroma razmejitev med skladi je določilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, organa upravljanja PRP 2007-2013 in Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov (Evropski sklad za regionalni razvoj) pa sta jih potrdila. Bela lisa je območje, kjer ni tržnega interesa za izgradnjo širokopasovnega omrežja in hkrati širokopasovna infrastruktura še ni zgrajena, oziroma območje, kjer novi zainteresenti nimajo možnosti pridobitve dostopa do širokopasovnega omrežja, saj s strani operaterjev ni izkazan tržni interes za njeno izgradnjo. Območja belih lis so bila opredeljena na podlagi izvedenega poziva za izkaz tržnega interesa za gradnjo širokopasovnih omrežij na območjih kjer širokopasovnega omrežja ni.

Ukrep je prinašal 100 % sofinanciranje, s čimer naj bi se zagotovilo sodelovanje operaterjev. Izkazalo se je, da imajo občine sicer interes, a prebivalci niso prepoznali priložnosti, ki jo prinaša širokopasovni internet.

4.3.15.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Možnost pridobitve sredstev so imele le občine z območji belih lis, zato časovni potek ni bil zelo pomemben. Razpis je bil odprt leta 2010 in od 6 prejetih vlog so bile potrjene 4, vendar je ena občina kasneje odstopila od vloge (ker je bilo odobreno le dvotretjinsko sofinanciranje), tako da so bili izvedeni 3 projekti, s katerimi so bila porabljena praktično vsa sredstva.

4.3.15.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Ukrep je podprl naložbe v izgradnjo širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij na podeželju na območju Pomurske regije in je bil s podobnim ukrepom iz Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov (Evropski sklad za regionalni razvoj) geografsko razdeljen. Ukrep se je izvedel v 3 občinah - Gornja Radgona, Radenci in Odranci v vzhodnem delu Slovenije, v Pomurski regiji, ki je ekonomsko najšibkejša regija v Sloveniji.

¹⁸ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za ukrepe 321, 322 in 323. Prispevek ukrepa 321 je 15.311.

4.3.16 Ukrep 322: Obnova in razvoj vasi

4.3.16.1 Cilji in doseganje ciljev

V sklop tega ukrepa je združenih več aktivnosti, vendar prevladujejo tiste, ki so namenjene obnovi in razvoju vasi. Za aktivnosti, ki spadajo pod osnovne storitve je bilo namenjenih 20 odstotkov javnih sredstev tega ukrepa. Ciljne vrednosti ukrepa so bile najprej dokaj visoko zastavljene, sčasoma pa so bile s spremembami PRP 2007-2013 znižane in prilagojene finančnim možnostim upravičencev. Izvajanje ukrepa se je pospešilo z dvigom stopnje sofinanciranja. Za ukrep 322 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 30.259.000,00 EUR, vendar je bil znesek znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih 34.703.786,00 EUR sredstev.

Preglednica 80: Pregled doseganja ciljev ukrepa 322: Obnova in razvoj vasi

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Izboljšati življenjske pogoje v podeželskih skupnostih in tako prispevati k privlačnosti vaškega okolja kot bivanjskega prostora in potenciala za razvoj drugih dejavnosti, še posebej turizma. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: - gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) - neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa					
Posebni cilji	Izboljšati življenjske razmere v podeželskih skupnostih.	Število prebivalcev na podeželju s koristmi od izboljšanih storitev	0	300.000	389.037	129,68 %
Operativni cilji	Urediti skupne površine in objekte za različne namene.	Število vasi, kjer so bili izvedeni projekti	0	270	475	175,93 %
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	45	68	151,11 %
Cilji in indikatorji v navezavi z osnovnimi storitvami						
Posebni cilji	Izboljšati življenjske razmere v podeželskih skupnostih.	Število prebivalcev s koristmi od izboljšanih storitev	0	75.000	n.p.	n.p.
Operativni cilji	Urediti skupne površine in objekte za različne namene.	*Število podprtih vasi v navezavi z osnovnimi storitvami	0	45	114	253,33 %
		*Celotni obseg naložb v navezavi z osnovnimi storitvami (v mio EUR)	0	7,2	24	333,33 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, *: nacionalni kazalnik

Preglednica 81: Pregled spreminjanja ciljnih vrednosti ukrepa 322

Cilji		Kazalniki	Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)						
			Izhodiščna	Ciljna (2013) izvorni PRP	3.	4.	5.	6.	9.
Posebni cilji	Izboljšati življenjske razmere v podeželskih skupnostih	Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000
Operativni cilji	Urediti skupne površine in objekte za različne namene	Število podprtih vasi	0	550	550	550	230	300	270
		Skupna vrednost naložb mio EUR	0	48.5	32	32	38	50	45
Posebni cilji	Izboljšati življenjske razmere na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	75.000	75.000	75.000	75.000	75.000	75.000
Operativni	Urediti skupne	Število podprtih	0	200	200	200	x		

cilji	površine in objekte za različne namene	projektov							
		*Število podprtih vasi v navezavi z osnovnimi storitvami					50	50	45
		Skupna vrednost naložb (v mio EUR)	0	12	8	8	8	8	7,2

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, x- ni več kazalnika, *: nacionalni kazalnik

4.3.16.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep je vsebinsko povezan z ukrepom 323 in pristopom LEADER. Nekateri podprti projekti tako zajemajo tudi obnovo kulturne dediščine v sklopu obnove vaških jeder, obenem pa je infrastruktura, podprta v okviru ukrepa 322, lahko tudi podlaga za izvajanje določenih projektov LEADER.

4.3.16.3 Ciljne skupine

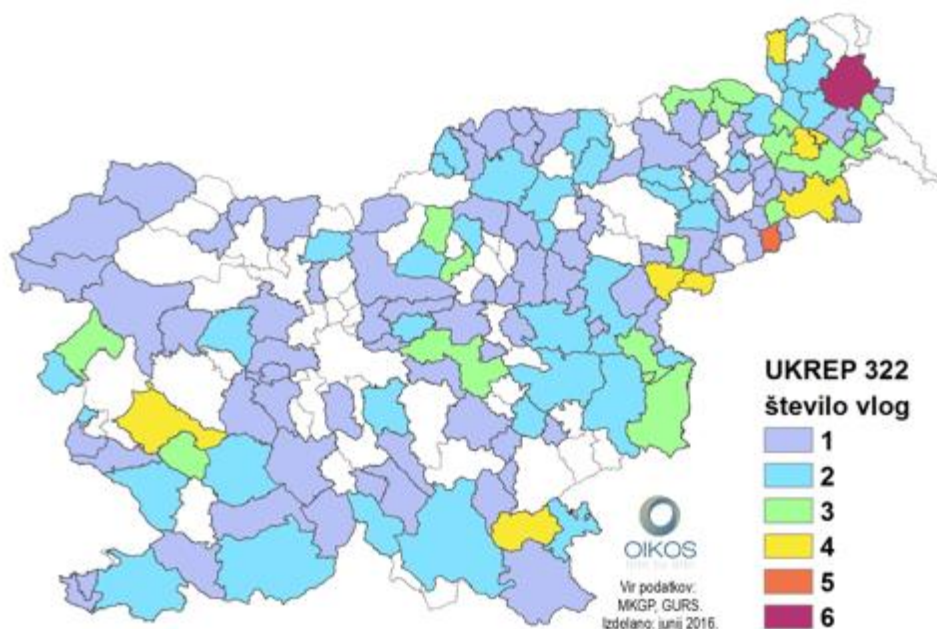
Ciljna skupina so bile občine kot upravičenci, kot končni upravičenci pa lokalno prebivalstvo v naseljih, ki nimajo statusa mesta po sklepu Državnega zbora RS.

4.3.16.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

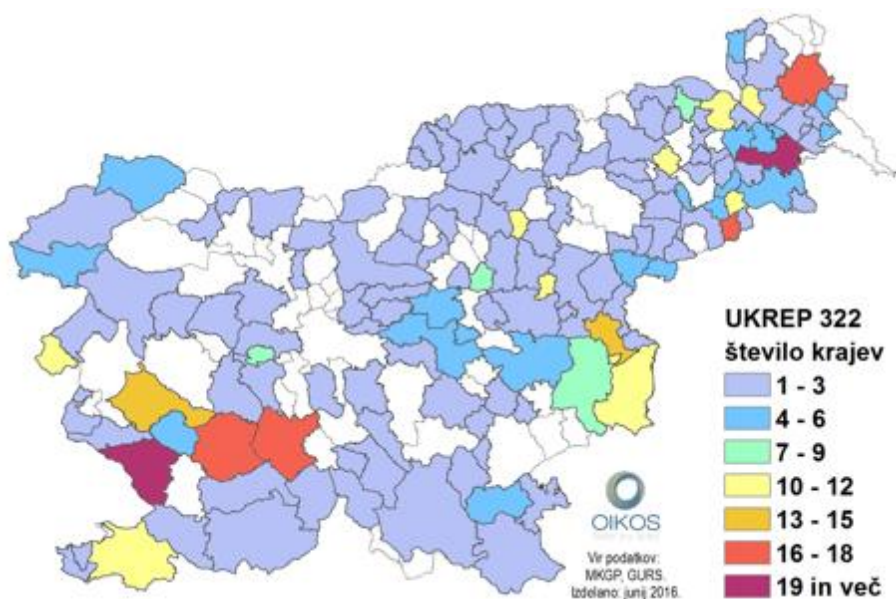
Objavljenih je bilo 8 javnih razpisov, ki pa so bili dovolj pogosti, da so se občine lahko pripravile. Sčasoma se je večalo število prijav in uspešnost prijav predvsem pa je dvig stopnje sofinanciranja je povzročil povečanje števila prijav in povečano porabo sredstev. Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da so občine, ki so imele pripravljene projekte lahko oddale kakovostno prijavo.

4.3.16.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Največ vlog, dobra petina (56 od 257), je bilo izplačanih v Pomurski regiji. Kar tri petine vseh vlog je bilo izplačanih v treh regijah – Pomurski, Podravski in Savinjski. Najmanj izplačanih vlog je bilo v Zasavski, Posavski in Notranjsko-kraški regiji. Kot je razvidno iz spodnjega zemljevida pa so imele občine Notranjsko-kraške regije projekte, ki so vključevali večje število naselij (te občine so tudi večje in imajo več naselij od občin v vzhodni Sloveniji).

Slika 12: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 322

Slika 13: Število krajev za izvajanje ukrepa 322

4.3.17 Ukrep 323: Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

4.3.17.1 Cilji in doseganje ciljev

Ukrep je bil ciljno usmerjen v ohranjanje dediščine podeželja in ima od vseh ukrepov najširše zastavljeno ciljno skupino. V okviru tega ukrepa bodo podprti projekti, katerih predračunska vrednost ne presega 360.000 EUR, kasneje s 3 spremembo PRP 2007-2013 pa je ta vrednost bila znižana na 300.000 EUR. Projekti so morali imeti poseben pomen za ohranjanje dediščine. Ciljne vrednosti so bile dosežene, treba pa je opozoriti, da so bile s spremembami PRP 2007-2013 precej znižane. Za ukrep 322 je bilo v prvi različici PRP 2007-2013 načrtovanih 14.709.000,00 EUR, vendar je bil znesek znižan, tako da je z 9. spremembo PRP 2007-2013 bilo za ukrep namenjenih 8.392.414,00 EUR sredstev.

Preglednica 82: Pregled doseganja ciljev ukrepa 323: Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	S podporo projektom prispevati k ohranitvi dediščine na podeželju ter omogočiti povezovanje kulturne dediščine, naravnih vrednot ter kulturne krajine z razvojem turizma in preživljanjem prostega časa, izboljšati kakovost življenja na podeželju in posredno vplivati tudi na večjo gospodarsko vitalnost podeželja. Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: - gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) - neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa - kakovost življenja					
Posebni cilji	Izboljšati kakovost življenja v podeželskih skupnostih.	Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	50.000	204.878	409,76 %
Operativni cilji	Povečati privlačnost podeželskih skupnosti.	Število podprtih projektov	0	140	150	107,14 %
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	10	16	160,00 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Preglednica 83: Spremembe kazalnikov ukrepa 323 in njihovih ciljnih vrednosti

Izhodiščni PRP 2007-2013					Spremembe PRP 2007-2013 (le tiste kjer je sprememba bila)			
Raven cilja	Cilji	Kazalniki	Izhodiščna vrednost	Ciljna vrednost	3.	5.	6.	9.
Posebni cilji	Izboljšati kakovost življenja v podeželskih skupnostih.	Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	0	150.000	150.000	50.000	20.000	20.000

Operativni cilji	Povečati privlačnost podeželskih skupnosti.	Število podprtih projektov	0	250	250	150	150	140
		Celotni obseg naložb (v mio EUR)	0	29.4	17	15	11	10

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

4.3.17.2 Povezava z drugimi ukrepi

Ukrep je vsebinsko povezan z ukrepom 322 in pristopom LEADER. Nekateri podprti projekti ukrepa 322 tako zajemajo tudi obnovo kulturne dediščine v sklopu obnove vaških jeder, obenem pa lahko projekti LEADER spodbujajo osveščenost o kulturni dediščini in razvijajo vsebine in aktivnosti v povezavi z ohranjanjem kulturne dediščine.

4.3.17.3 Ciljne skupine

Upravičenci so fizične in pravne osebe ter lokalne skupnosti, ki so lastniki ali najemniki objektov kulturne dediščine ali želijo urediti muzej. Med upravičenimi aktivnostmi so namreč bile:

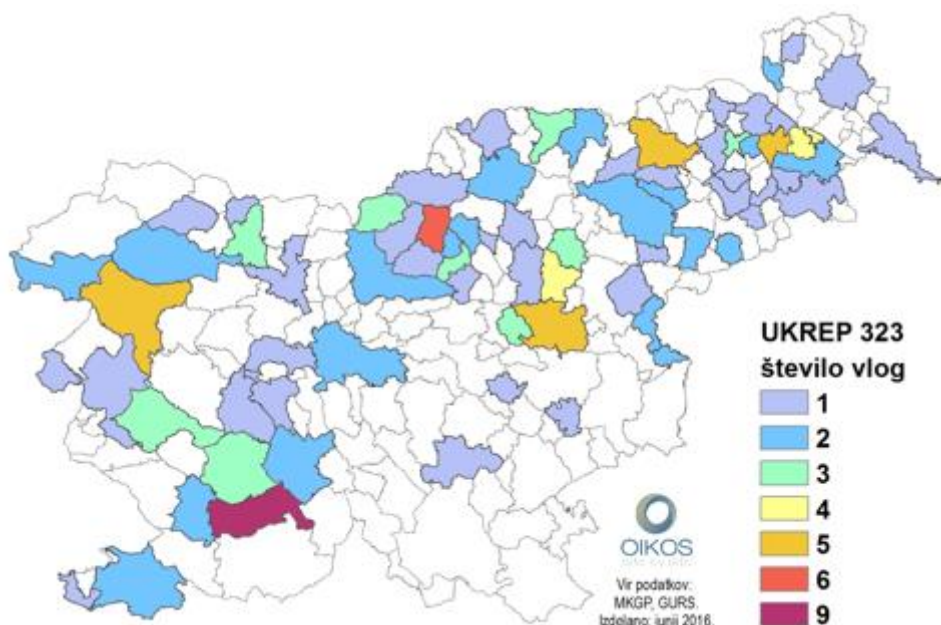
- obnova kulturne, etnološke dediščine na podeželju,
- muzeji na prostem,
- eko muzeji,
- prostori za postavitev stalnih razstav etnološke dediščine,
- ureditev in izgradnja tematskih poti,
- drugo.

4.3.17.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

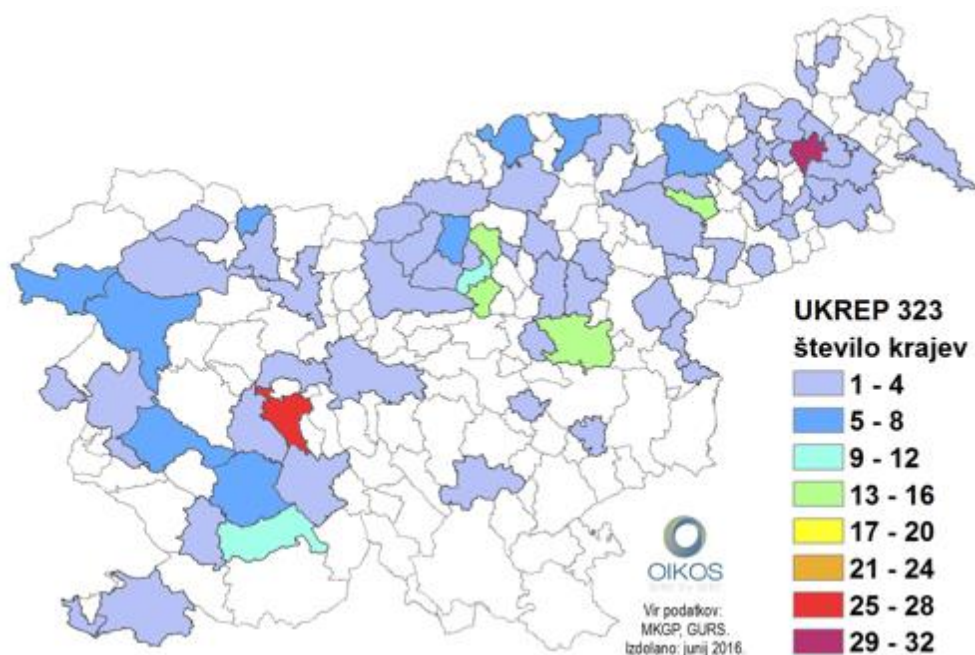
Ukrep je imel 6 razpisov, zadnji je bil zaprt v začetku leta 2012. Razpisi so bili odprti dovolj dolgo, da so nosilci projektov, ki so imeli pripravljene projekte lahko pripravili kakovostne prijave. Za razpise je vladalo veliko zanimanje, zato je veliko število vlog bilo zavrnjenih zaradi porabe sredstev.

4.3.17.5 Geografski vidiki izvajanja ukrepa

Tudi v tem ukrepu so prevladovali prejemniki iz Pomurske, Podravske in Posavske regije – skupaj jih je bilo 89 od 150 prejemnikov ukrepa.

Slika 14: Geografska razporeditev števila vlog ukrepa 323

Slika 15: Število krajev za izvajanje ukrepa 323

4.3.18 Pristop LEADER - ukrep 41 (411, 412, 413): Izvajanje lokalnih razvojnih strategij, ukrep 421: Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja, ukrep 431: Vodenje lokalnih akcijskih skupin, pridobitev strokovnih znanj in animacija območja

4.3.18.1 Cilji in doseganje ciljev

Pristop LEADER se je v Sloveniji v obdobju 2007-2013 izvajal prvič, vendar sta trdna podlaga za njegovo izvajanje predstavljala program Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi (CRPOV), ki se je izvajal od leta 1991, in Razvojni programi podeželja (RPP), ki so se izvajali od leta 2004 in v katere se je povezovalo več občin. Cilji izvajanja pristopa LEADER so bili oblikovani na podlagi izkušenj s CRPOV in RPP, interesa in ciljnih skupin in priložnosti, ki so se kazale v času priprave programa. Kazalniki in njihove ciljne vrednosti se med izvajanjem niso spreminjali. Za izvajanje pristopa LEADER je bilo prvotno namenjenih 33.760.006,00 EUR javnih sredstev (od tega 27.008.004,80 EUR iz EKSRP), do konca izvajanja programa pa se je višina sredstev znižala na 30.760.005,00 EUR (od tega 24.608.004,00 EUR iz EKSRP), skupno pa je bilo izplačanih 30.731.434,28 EUR (od tega 24.585.161,10 EUR iz EKSRP).

Preglednica 84: Pregled doseganja ciljev ukrepa 41 (411, 412, 413): Izvajanje lokalnih razvojnih strategij

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
			Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
Splošni cilji	Izvajati projekte po načelih LEADER, ki temeljijo na lokalnih razvojnih potencialih in odražajo potrebe lokalnega prebivalstva ter prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja in ustvarjanju novih delovnih mest na podeželju.	Ukrep prispeva h kazalniku vpliva: Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa				
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju*.	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	0	20	62	310,0 %
Operativni cilji	Spodbuditi LEADER pristop pri programiranju razvoja podeželja	Število podprtih upravičencev (partnerji)	0	1.310	1.920	146,6 %
	Z izvajanjem lokalnih razvojnih	Število LAS	0	20	33	165,0 %

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			
		Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
strategij na način LEADER prispevati k realizaciji ciljev PRP.	Celotna površina območij LAS	0	16.000 km ²	19.349,6 km ²	120,9 %
	Število prebivalcev v območjih LAS	0	1,4 mio	1,2 mio	85,7 %
	Število projektov, financiranih s strani LAS	0	650	1.406	216,3 %

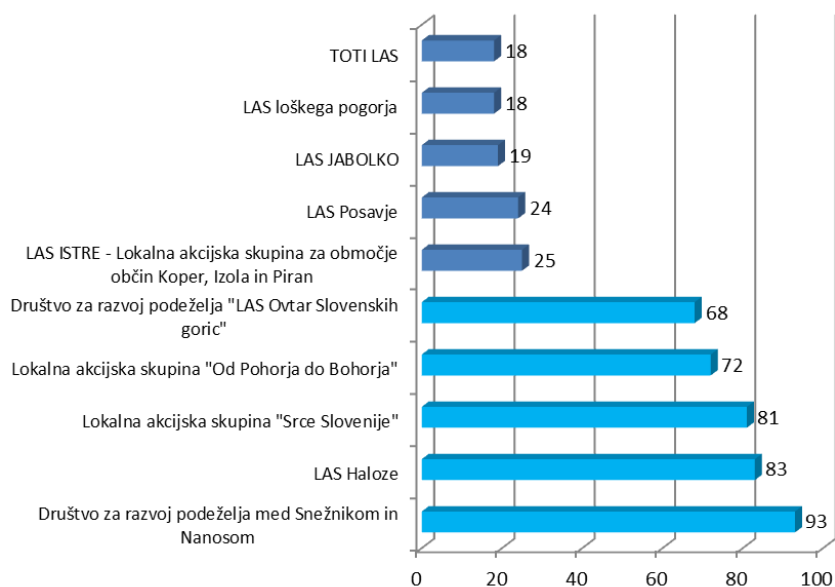
Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Pri izvajanju lokalnih razvojnih strategij je bila večina ciljnih vrednosti je bila preseženih. LAS pokrivajo večino ozemlja države, a sorazmerno manjši delež prebivalstva, saj v LAS ni vključen velik del Ljubljanske urbane regije, ki ne ustreza kriterijem za ustanovitev LAS in kjer je največ prebivalstva.

V analizi položaja v PRP 2007-2013 (podpoglavje Razlogi za ukrepanje v poglavju z opisom pristopa LEADER in ukrepa 431) je bilo ugotovljeno, da so na podeželju lastne pobude prebivalstva (samoiniciativnost) in samostojnost pri uvajanju novih dejavnosti šibke ter da je pogosto prisotno pomanjkanje interesa in predvsem znanja za vključevanje lokalnih prebivalcev v načrtovanje in odločanje o razvoju, zato naj bi bilo potrebno v programskem obdobju 2007-2013 spodbujati lokalno prebivalstvo za povezovanje v lokalna javno – zasebna partnerstva, imenovana lokalne akcijske skupine (LAS) in podpirati njihovo ustanavljanje.

Izvedenih je bilo več kot dvakrat več projektov, kot je bilo načrtovano. Analiza projektov posameznih LAS je pokazala različne pristope k pripravi in izvedbi lokalnih razvojnih strategij (LRS). Povprečna vrednost odobrenih sredstev posameznim LAS je znašala slabih 880.000 EUR, vendar je večina LAS zaradi velikosti dobila nekoliko manjši znesek (srednja vrednost odobrenih sredstev je slabih 729.000 EUR). Odobrenih je bilo skupaj 1455 projektov, izplačanih pa nekoliko manj – 1406 projektov; do odstopov je prišlo večinoma zaradi težav pri zagotavljanju sredstev ali organizacijskih težav pri izvedbi projektov. Povprečno število projektov, ki jih je izvedel posamezen LAS, je bilo 44, vendar so bile med LAS velike razlike; večina LAS je imela manjše število projektov (srednja vrednost je 38 projektov). Obratno sorazmerna s številom projektov je bila vrednost odobrenih sredstev za posamezen projekt: pri LAS s številčnimi projekti so bili le-ti manjši in finančno ter časovno manj zahtevni.

Vsebinska, velikost in druge značilnosti projektov odražajo pristop k delovanju LAS in pripravi LRS. Način izvajanja LRS je posamezen LAS izbral glede na potrebe in usposobljenost lokalnega okolja, posledica pa je velika raznolikost projektov med posameznimi LAS. Podroben pregled pokaže, da so pri LAS z večjim številom projektov številni mali projekti medsebojno povezani in bi jih lahko izvedli skupaj kot en projekt, a imajo različne nosilce ali pa se izvajajo v različnih časovnih obdobjih in so zato vodeni ločeno. Pri takih LAS vendar je zato pri izvajanju LRS sodelovalo več deležnikov oz. so bili projekti širše razpršeni po ciljnih skupinah. LAS se tudi precej razlikujejo po tipu projektov, saj zlasti pri LAS z večjimi projekti prevladujejo infrastrukturni projekti, pri LAS, ki so izvedli večje število manjših projektov pa tisti z mehki vsebinami (izobraževanja, prireditve ipd.).

Graf 1: Število projektov odobrenih s strani MKGP

V okviru pristopa LEADER je bilo ustvarjenih 86,3 delovnih mest, od tega jih je bilo 62 ustvarjenih v okviru izvajanja LRS, kar je trikrat več, kot je bilo načrtovano, 24,3 (torej četrtina) delovnih mest pa je nastala v okviru upravljanja in izvajanja Lokalnih akcijskih skupin. LAS, ki so ustvarili največ delovnim mest so: LAS Po poteh dediščine od Idrije do Kolpe, LAS za razvoj, LAS Haloze, LAS za območje občin Koper, Izola in Piran, LAS Lastovica in drugi, ki so ustvarili med 1-2 delovni mesti. Izvajanje pristopa LEADER je prispevalo k povečanju zaposlitev, a je vprašljiva trajnost zaposlitev v okviru izvajanja LRS in projektov sodelovanja (ukrepa 41 in 421). Ta delovna mesta so bila ustvarjena v okviru izvajanja projektov na področju dopolnilne dejavnosti na kmetiji, razvoja turizma, ohranjanja domače obrti, trženja, medgeneracijskega druženja in registriranih novih podjetnikov. Podatki o projektih in podatki, zbrani z anketami in intervjuji kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti, v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, povezana z vodenjem LAS so ohranjena še po zaključku programskega obdobja 2007-2013.

Preglednica 85: Pregled doseganja ciljev ukrepa 421

Cilji		Kazalniki	Vrednosti kazalnikov		Dosežena (31.12.2015)	% ciljne vrednosti
			Izhodiščna	Ciljna (2013)		
Splošni cilji	Spodbujati povezovanja podeželskih območij, ki imajo podobne razvojne možnosti in potrebe, da skupaj izvajajo razvojne projekte, izmenjujejo znanje in izkušnje ter tako pripomorejo k učinkovitejšemu izvajanju lokalnih razvojnih strategij.	Ukrep prispeva h kazalniku vpliva Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa.				
Posebni cilji	Pospešiti ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju*.	/	/	/	/	/
Operativni cilji	Spodbujanje medregijskega in čezmejnega sodelovanja.	Število podprtih projektov sodelovanja	0	20	8	40 %
		Število sodelujočih LAS	0	10	8	80 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Fokusna skupina, izvedena junija 2016, je pokazala, da je sodelovanje med LAS dobro in da LAS pogosto izmenjujejo izkušnje ter se povezujejo za skupne predstavitve in nastope. LAS objavljajo informacije v elektronskih novicah »LAS novice«, ki jih dvakrat mesečno pripravlja Društvo za razvoj slovenskega podeželja in ki so odprte tudi za druge deležnike, tako da je možnosti za izmenjavo informacij in dejansko vzpostavitev sodelovanja veliko.

Podatki o izvajanju PRP 2007-2013 pa kažejo, da je formalnega sodelovanja v obliki projektov sodelovanja, ki bi jih financirali iz ukrepa 421, izjemno malo – le 8 (4 na med-regijski in 4 na mednarodni ravni), v katerih je sodelovalo 8 LAS. Glede na informacije, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji, je razlog v veliki meri administrativen: LAS imajo tako projektne ideje kot potencialne partnerje (tudi mednarodne), a je bil način prijave in odobritve takih projektov prezahteven, saj je potrebna potrditev na obeh pristojnega organa obeh partnerjev. Pri partnerjih iz različnih držav to pomeni ločen postopek pri Organu upravljanja v vsaki državi, pri čemer razlike v postopku in trajanju odobritve lahko privedejo do precejšnjega administrativnega bremena in časovnega zamika.. Po drugi strani je bilo na fokusni skupini, izvedeni septembra 2016 izpostavljeno, da je potrebna tudi določena zrelost za sodelovanje na višji, projektni ravni, ki presega neformalno sodelovanje - zavedanje in razumevanje dodane vrednosti, ki jo lahko projektni partnerji pridobijo ter pripravljenost deliti obveznosti in rezultate.

Preglednica 86: Pregled doseganja ciljev ukrepa 431

Cilji	Kazalniki	Vrednosti kazalnikov			% ciljne vrednosti
		Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena vrednost (2015)	
Splošni cilji	Spodbujati podeželske prebivalce, da pristopajo v lokalne akcijske skupine ter usposobitev za upravljanje lokalnih akcijskih skupin in uspešno izvajanje lokalne razvojne strategije po načelih LEADER.	/			

Posebni cilji	Pospeševati ustvarjanje novih delovnih mest in iskanje novih virov dohodkov na podeželju*.	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	0	15	24,3	162
Operativni cilji	Uveljaviti pristop LEADER v načrtovanju razvoja podeželja ter povečati interes in sposobnost za izvajanje LEADER.	Število podprtih aktivnosti	0	250	202	80,0 %

Vir: PRP 2007–2013 z vsemi spremembami

Četrtnina delovnih mest, ustvarjenih v okviru izvajanja pristopa LEADER, je nastala v okviru vodenja LAS. V primeru, da LAS nadaljuje s svojim delovanjem tudi v novem programskem obdobju, se bodo ta delovna mesta ohranila, v ostalih primerih pa je to malo verjetno. Število podprtih aktivnosti za animacijo območja in povečanje sposobnosti deležnikov za izvajanje pristopa LEADER je nekoliko nižje od načrtovanega, vendar je to v pretežni meri posledica različnega pristopa LAS oz. definicije in strukture projektov.

4.3.18.2 Povezava z drugimi ukrepi

V splošnem je pristop LEADER posredno povezan s praktično vsemi drugimi ukrepi, saj omogoča izvajanje podobnih projektov, kot vsi ostali ukrepi, a s pristopom »od spodaj navzgor«. V spodnji preglednici so prikazani projekti, izvedeni v okviru pristopa LEADER, po vsebini razvrščeni v ostale ukrepe PRP 2007-2013. Večina projektov pa zaradi interdisciplinarnega pristopa ni bilo mogoče razvrstiti v posamezne ukrepe, zato so uvrščeni v kategorijo »drugo«, glede značaja pa v posamezno os (npr. projekti za spodbujanje konkurenčnosti v os 1).

Preglednica 87: Ukrepi 41 (411, 412, 413): Povezava z drugimi ukrepi

OS	Ukrep	Št. projektov, ki so jih financirale LAS	Javna poraba ('000 EUR)	
			EKSRP	SKUPAJ
OS 1	Ukrepi 1. osi PRP (111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 131, 132, 133, 142)	21	136,92	166,41
	Drugo	95	1.229,14	1.943,62
	SKUPAJ	116	1.366,06	2.110,03
Os 2	Ukrepi 2. osi (211, 212, 214)	1	1,32	1,34
	Drugo	58	878,24	1.008,23
	SKUPAJ	59	879,56	1.009,56
Os 3	Ukrepi 3 osi (311, 312, 321, 322, 323)	269	3.882,78	5.235,7
	Drugo	962	12.544,57	17.181,85
	SKUPAJ	1.231	16.427,34	22.417,55
	SKUPAJ	1.406	18.672,97	25.537,14

Vir: KMGP, 2016

4.3.18.3 Ciljne skupine

Ustanovljenih je bilo 33 LAS, ki so se oblikovale na podlagi predhodnih sodelovanj in regionalnih povezav ter preferenc deležnikov glede povezovanja, tako da so tudi zelo različno strukturirani in pokrivajo različno velika območja. Kar 31 LAS je izšlo iz RPP, kar se odraža na strukturi in delovanju LAS, saj so RPP večinoma izvajale razvojne agencije in občine. Upravljalci LAS imajo naslednjo strukturo:

- 18 LAS upravljajo RRA,
- 11 upravljalcev ima status društva ali zadruga,
- v 3 primerih je upravljalavec Kmetijsko gozdarski zavod,
- v enem primeru je upravljalavec LAS občina.

Struktura članov LAS je zelo raznolika tako po organizacijski obliki kot po področjih delovanja članov; LEADER je tisti del PRP 2007-2013, ki presega kmetijstvo in gozdarstvo kot pretežni del dejavnosti, specifične za podeželje. Pregled odobrenih projektov LAS pokaže, da je večina projektov zastavljenih širše, interdisciplinarno, npr.:

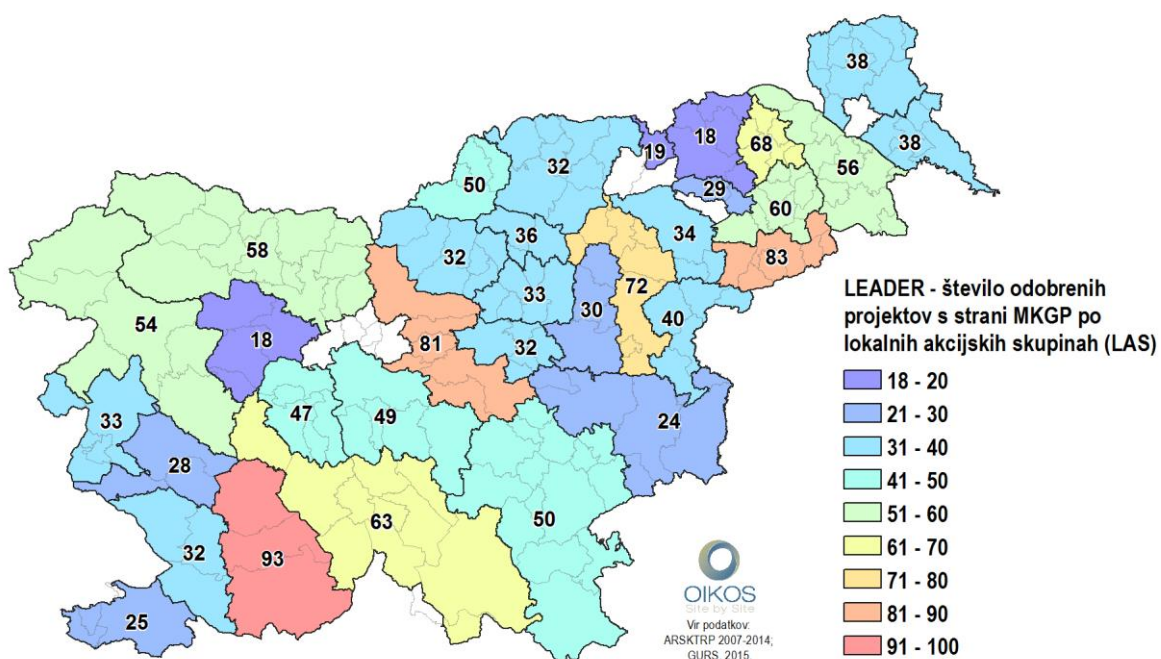
- Povezovanje turizma z različnimi področji: kmetijstvom, varstvom kulturne dediščine in ohranjanjem narave (včasih več hkrati),
- Spodbujanje podjetništva in novih tržnih pristopov v kmetijstvu in lesarstvu,
- Kmetijstvo in zdravje (zdrava hrana),
- socialne storitve.

4.3.18.4 Časovni potek izvajanja ukrepa

Pristop LEADER se je pričel izvajati z zamikom, saj je bilo prvih 14 Lokalnih razvojnih strategij potrjenih šele leta 2008, ostale pa šele leta 2009. Po začetnih nesoglasjih in usklajevanjih glede priprave letnih izvedbenih načrtov, potrjevanja projektov in poročanja je bilo uvedeno enotno poročanje v elektronski obliki in vzpostavljena je bila močnejša podpora, tako da je nadaljnje izvajanje LRS potekalo gladko. Zaradi časovnega zamika je bila zamujena priložnost, da bi promovirali Lokalne akcijske skupine in njihovo delovanje hkrati s promocijo novega Programa razvoja podeželja. V času oblikovanja in začetka izvajanja programa je bila pozornost usmerjena v promocijo koncepta LAS, oblikovanje LAS in pripravo LRS, promocija samih LAS in možnosti oblikovanja in izvajanja projektov pa je nastopila šele, ko so bili LAS že prepoznavni in se je pričelo izvajanje LRS.

4.3.18.5 Geografski vidik izvajanja

Oblikovanih je bilo 33 LAS, ki pokrivajo večino ozemlja Slovenije razen nekaterih občin Ljubljanske urbane regije ter nekaterih občin na Štajerskem in v Pomurju.

Slika 16: Število odobrenih projektov po LAS

4.4 Izvajanje programa

4.4.1 Institucionalni okvir

Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) je bilo odgovorni organ za pripravo programa razvoja podeželja v skladu s 16. členom Uredbe 1698/2005 ter za spremljanje, nadzor in vrednotenje PRP 2007 - 2013. Na MKGP je bil ustanovljen **Organ upravljanja** za usmerjanje izvajanja PRP 2007–2013, ki ga vodi generalni direktor Direktorata za kmetijstvo. Organ upravljanja je odgovoren za učinkovito, smotno ter pravilno vodenje in izvajanje PRP 2007–2013. Organ upravljanja je tako:

- pripravil PRP 2007-2013 ter vse njegove spremembe,
- pripravljal in usklajeval izvedbene predpise za izvajanje PRP 2007-2013,
- izvajal aktivnosti tehnične pomoči in Mreže za podeželje,
- spremljal izvajanje programa in o tem poročal Evropski komisiji s pripravo letnih poročil o napredku izvajanja programa,
- zagotovil vrednotenje izvajanja PRP 2007-2013 ter pripravo strokovnih podlag, študij in podobno v okviru tehnične pomoči,
- do leta 2011 zagotavljal nadzor nad izvajanjem pristopa LEADER (4. os).

Organ upravljanja je sestavljen iz **vodje Organa upravljanja, Usmerjevalnega odbora, Operativne podpore in Vsebinske podpore**.¹⁹ Vsebinsko podporo tvorijo koordinatorji posameznih osi ter nosilci posameznih ukrepov 1., 2. in 3. osi, operativno podporo pa tvorijo:

- Sekretariat PRP 2007-2013,
- Skupina za spremljanje in analize,
- Skupina za kontrolo sistema upravljanja in nadzora,
- Mreža za podeželje.

Pri svojem delu se je OU posluževal podpore ostalih služb v okviru MKGP. Pri pomembnejših odločitvah se je vodja Organa upravljanja posvetoval z Usmerjevalnim odborom na sejah Organa upravljanja. **Usmerjevalni odbor** je bil sestavljen iz predstavnikov kabineta ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, generalnih direktorjev Direktorata za varno hrano in Direktorata za gozdarstvo, lovstvo in ribištvo²⁰. Načrtovana je bila ustanovitev delovnih skupin, vezanih na spremljanje in usmerjanje izvajanja PRP 2007–2013, ki bi pokrivalo različne vsebine (npr. tehnično pomoč in informiranje, informacijski sistem, programske podpore, državne pomoči,...), vendar je bila namera za njihovo ustanovitev umaknjena s 4. spremembo PRP 2007-2013, tako da do njihove ustanovitve ni prišlo²¹.

Operativna podpora je predstavljala operativno pomoč vodji Organa upravljanja in Usmerjevalnemu odboru pri upravljanju s PRP 2007 - 2013. Operativno podporo so sestavljali Sekretariat PRP 2007-2013, Skupina za kontrolo sistema, upravljanja in nadzora, Skupina za spremljanje in analize ter Mreža za podeželje. Vsebinsko podporo vodji Organa upravljanja in Usmerjevalnemu odboru pri izvajanju vsebine PRP 2007 – 2013 so sestavljali koordinatorji osi in nosilci ukrepov.

Organ upravljanja je s Plačilno agencijo – AKTRP sklenil dogovor, v katerem so bile določene obveznosti obeh institucij, pretok informacij in delitev nalog za usklajeno izvajanje PRP 2007 - 2013. Največjo spremembo medsebojnih obveznosti je predstavljal prenos nadzora nad izvajanjem pristopa LEADER (4. os) z Organa upravljanja na Plačilno agencijo leta 2011.

4.4.1.1 Plačilna agencija

Izplačila PRP 2007-2013 je izvajala Plačilna agencija²² - Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (AKTRP). AKTRP je edina akreditirana plačilna agencija za izvajanje vseh ukrepov skupne kmetijske politike v

¹⁹ PRP 2007-2013, 9. sprememba, str. 315.

²⁰ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 315.

²¹ PRP 2007–2013, 3. sprememba, str. 309.

²² PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 316.

Sloveniji in je polno akreditacijo pridobila oktobra 2004 od MKGP kot pristojnega organa za izdajo in odvzem akreditacije plačilne agencije ter za spremljanje in nadzor delovanja plačilne agencije. S tem je bila potrjena ustreznost organizacijske strukture ter izvedbenih postopkov AKTRP. AKTRP je izvajala:

- odobritev izplačil,
- izvajanje izplačil, računovodstvo izplačil in izterjava neupravičeno izplačanih sredstev,
- Kontrolo izvajanja obveznosti, vključno s kontrolo na kraju samem, naknadnimi kontrolami in sodelovanjem z zunanjimi izvajalci kontrol,
- odkrivanje, preprečevanje in poročanje o nepravilnostih ter sumu goljufij,
- Pripravo in pošiljanje zahtevkov za povračila sredstev in zahtevanih poročil Komisiji,
- naloge usklajevalnega organa za zagotavljanje usklajene uporabe izvedbenih predpisov Skupnosti, razdeljevanje besedil in smernic Skupnosti ter za sporočanje informacij Komisiji Evropskih skupnosti²³.

Leta 2011 je AKTRP od MKGP prevzela odločanje o zahtevkih za izvajanje razvojnih projektov v okviru izvajanja pristopa LEADER (4. os); ta pristojnost je bila opredeljena s spremembo Zakona o kmetijstvu²⁴. AKTRP je poleg tega zagotavljala komunikacijo z upravičenci in prejemniki sredstev, med drugim skupaj z MKGP zagotavlja delovanje spletnega foruma <https://forum2.arsktrp.gov.si/> za posredovanje informacij in odgovore na vprašanja.

Služba za kontrolo na AKTRP je bila odgovorna za izvajanje kontrol na kraju samem ter za pripravo analiz tveganj v sodelovanju z organizacijskimi enotami, ki izvajajo ukrepe PRP 2007 – 2013, za spremljanje izvajanja delegiranega opravila kontrole na kraju samem, zagotavljala pa je tudi izvajanje naknadnih kontrol. AKTRP ima vzpostavljene tudi ustrezne notranje kontrole, kot npr. kontrole za odobritev sredstev skladno s pogoji upravičenosti, za pošiljanje zahtevkov za povračila sredstev in zahtevanih plačil Komisiji Evropskih skupnosti in podobno²⁵. Kontrolni sistem je podrobneje opisan v nadaljevanju. Služba za kontrolo je tudi centralna enota za vodenje postopkov v zvezi z odkrivanjem, preprečevanjem in poročanjem o nepravilnostih in suma goljufij in o tem poroča Evropskemu uradu za boj proti nepravilnostim in Uradu za nadzor proračuna pri MF. AKTRP ima za ta namen vzpostavljen celovit sistem in izdelano ustrezno navodilo ter sistem poročanja skladno z določili Uredbe 1848/2006²⁶.

Služba za notranjo revizijo na AKTRP preverja izvajanje notranjih kontrol administrativnih postopkov in postopkov odločanja na podlagi revizijske sledi. AKTRP je imela v skladu s sprejetimi postopki uveden postopek za izterjavo neupravičeno izplačanih sredstev, popolnoma programsko podprt sistem spremljanja pa je bil na AKTRP uveden v septembru 2007²⁷. Odgovorna organizacijska enota za izterjave in spremljanje izterjav je **Služba za finance**.

4.4.1.2 Certifikacijski organ

Certifikacijski organ za izvajanje ukrepov Programa razvoja podeželja je bil **Urad za nadzor proračuna pri Ministrstvu RS za finance**. Certificiranje računov za izplačevanje EU sredstev je opredeljeno z Zakonom o javnih financah (uradno prečiščeno besedilo)²⁸.

²³ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 317

²⁴ 60. člen Ukaza o razglasitvi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu (ZKme-1B), Uradni list RS št. 26/2014

²⁵ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 317, 318

²⁶ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 318

²⁷ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 318

²⁸ Zakon obsega: Zakon o javnih financah (Ur. l. RS, št. 79/99 z dne 30. 9. 1999), Zakon o dopolnitvi Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 124/00 z dne 29. 12. 2000), Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 79/01 z dne 10. 10. 2001), Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 30/02 z dne 5. 4. 2002), Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o državnem tožilstvu (Ur. l. RS, št. 110/02 z dne 18. 12. 2002), Zakon o javnih uslužbencih (Ur. l. RS, št. 56/02 z dne 28. 6. 2002), Zakon o javno-zasebnem partnerstvu (Ur. l. RS, št. 127/06 z dne 7. 12. 2006), Zakon o stvarnem premoženju države, pokrajin in občin (Ur. l. RS, št. 14/07 z dne 16. 2. 2007), Zakon o spremembi in dopolnitvah Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 109/08 z dne 19. 11. 2008), Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 49/09 z dne 29. 6. 2009), Zakon o upravljanju kapitalskih naložb Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 38/10 z dne 14. 5. 2010) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih financah (Ur. l. RS, št. 107/10 z dne 19. 12. 2010).

Urad za nadzor proračuna ima v organizacijski strukturi poseben oddelek za Skupno kmetijsko politiko. Certifikacijski organ je skladno s programom revizij certificiral vse ukrepe skupne kmetijske politike in zagotavljal preglede varnosti IT sistemov na AKTRP skladno z določili Uredbe 885/2006²⁹.

4.4.1.3 Nadzorni odbor

Nadzorni odbor je bil ustanovljen konec leta 2007. Prva seja Nadzornega odbora je bila 7. decembra 2007³⁰. Na njej je Nadzorni odbor tudi sprejel prvi poslovnik³¹ in s tem zagotovil opravljanje svojih dolžnosti v skladu z Uredbo 1698/2005. Nadzornemu odboru predseduje državni/a sekretar/ka MKGP.

Organ upravljanja je določil sestavo Nadzornega odbora, vključno s partnerji iz 6(1). člena Uredbe 1698/2005. Člani Nadzornega odbora so predstavniki ministrstev in vladnih služb, javnih agencij, ekonomskih in socialnih partnerjev ter nevladnih organizacij. Še posebno pomembno je, da so v Nadzornem odboru bili zastopani vladni organi in organizacije, zadolžene za varovanje okolja (Ministrstvo za okolje in prostor, nevladne organizacije za varovanje okolja, združenje nevladnih organizacij za okoljske programe, javne institucije za upravljanje z varovanimi območji, socialni partnerji povezani z okoljem).

4.4.1.4 Opis kontrolnega sistema

AKTRP je izvajala **administrativne kontrole** in **kontrole na kraju samem** na ravni ukrepa v skladu z Uredbo 885/2006. Za izvajanje navedenih kontrol je imela AKTRP izdelane priročnike na ravni ukrepa, katerih sestavni del so podrobne standardizirane kontrolne liste³². Administrativne kontrole in kontrole na kraju samem so poleg AKTRP izvajale tudi institucije oziroma organi, ki so jim bile te naloge delegirane, AKTRP pa je spremljala, kako se izvajajo delegirana opravila.

Glede napačno izplačanih zneskov je AKTRP upoštevala splošno pravilo, da morajo biti taki zneski izterjani, ki se je uporabljalo za vse ukrepe PRP 2007-2013. **Sistem sankcij** (zmanjšanja in izključitve) je določen z IAKS in se uporablja za vse nepravilnosti, ki se tičejo izplačil na podlagi površin in/ali živali. Za ta namen je Služba za kontrolo na AKTRP izdelala navodila v skladu z Uredbo 796/2004. Za vse ostale nepravilnosti (npr. drugi specifični pogoji za ukrepe programa razvoja podeželja) je AKTRP pripravila **Seznam nepravilnosti in sankcij**, na podlagi katerega so bila nato določana zmanjšanja oziroma izključitev plačil³³.

Neodvisno od zahtev IAKS za povračilo napačno plačanih zneskov in sankcij so bili upravičenci dolžni pri odkritih nepravilnostih povrniti tudi druge zneske pomoči, do katerih so bili upravičeni. Po ugotovljeni nepravilnosti je Služba za kontrolo obvestila organizacijsko enoto, odgovorno za posamezni ukrep. V takem primeru je organizacijska enota sprožila postopek v skladu z nacionalno zakonodajo za izterjavo zneskov. Vlagatelji niso bili dolžni povrniti zneskov pomoči, če pogoji za dodelitev pomoči niso bili izpolnjeni zaradi:

- okoliščin višje sile,
- posebnih določil v sprejetih uredbah,
- pravic do uporabe pogoja prekinitve zaradi nepredvidenih okoliščin, na katere nosilec pravice do prejema sredstev ni mogel vplivati,
- sprememb, ki vplivajo na izvajanje sheme ukrepa in niso bile znane v času sklenitve kmetijsko okoljske zaveze, kot je podrobneje zapisano v poglavju 5.3.2,
- ostale podobne okoliščine³⁴.

Upravičenci do sredstev iz ukrepa zgodnje upokojevanje, ki niso obvestili AKTRP o vstopu v Nacionalno pokojninsko shemo, so bili sankcionirani ali pa so bili izključeni iz sheme ukrepa. Pred podpisom pogodbe je vsak

²⁹ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 318

³⁰ Zapisnik 1. seje Nadzornega odbora za Program razvoja podeželja RS za obdobje 2007-2013

³¹ Poslovnik Nadzornega odbora za PRP 2007-2013 (23. 5. 2015, 12. 12. 2013, 25. 5. 2012, 9. 6. 2010, 7. 12. 2007)

³² PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 320

³³ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 320

³⁴ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 321

upravičenec prejel seznam nepravilnosti in sankcij. Sankcije vključujejo povračilo že dodeljenih sredstev in prenehanje prejemanja izplačil.

Izvajanje fizičnih kontrol³⁵

Služba za kontrolo na AKTRP je bila odgovorna za izvajanje kontrol na kraju samem, pri čemer je bilo izvajanje nalog administrativnih kontrol in kontrole na kraju samem ločeno. Služba za kontrolo je v prvi fazi pripravila analizo tveganja na podlagi stratificiranega naključnega vzorčenja na četrtini vlog, v drugi fazi pa se je vzorčenje izvedlo na podlagi ključnih kriterijev tveganja (npr. višina pomoči, pomembno povečanje površine, upravičenec je prvič vlagatelj,...)

Kontrole vlog oz. zahtevkov na kraju samem v tekočem letu so bile izvedene z obiski na kmetijskih gospodarstvih in so vključevale najmanj 5 odstotkov upravičenih vlog za vsakega od ukrepov programa razvoja podeželja 2. osi in najmanj 5 odstotkov odobrenih vlog za ukrepe 1. in 3. osi. Za investicijske naložbe, za katere se izplačila izvajajo v več fazah, se je kontrola na kraju samem pri upravičencu izvedla vsaj enkrat pred zaključkom investicije. V okviru teh kontrol se na kmetijskih gospodarstvih preverja tudi izvajanje dobre kmetijske prakse, navzkrižne skladnosti in druge specifične pogoje za dodelitev pomoči na posameznem ukrepu.

Kontrola navzkrižne skladnosti je vključevala najmanj en odstotek odobrenih vlog. Kontrole na kraju samem so zajele vse zaveze in obveznosti upravičenca iz PRP 2007 - 2013, ki jih je bilo mogoče preverjati v času obiska na kmetijskem gospodarstvu. Kontrole na kraju samem so bile dokumentirane v podrobnih in standardiziranih poročilih o izvedeni kontroli. AKTRP je izvajala naknadne kontrole po izvedenih kontrolah na kraju samem v obsegu 1 odstotka.

Nadzor dobre kmetijske prakse³⁶

Zahteve glede dobre kmetijske prakse v sklopu kmetijsko okoljskih obveznosti, ki se prenašajo iz prejšnjega programskega obdobja, imajo podlago v več nacionalnih predpisih glede okolja in izvajanja kmetovanja. Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano izvaja nadzor o izpolnjevanju teh zahtev na podlagi kazalnikov. Inšpektorji izvajajo kontrolo na kraju samem. Kontrole na podlagi kazalnikov iz PRP 2004 - 2006 inšpektorji izvajajo ob vsakem pregledu na kmetijskem gospodarstvu. Skladno s postopki IAKS kontrol inšpektorji predložijo zapise o opravljenih pregledih AKTRP za izvajanje nadaljnjih postopkov.

4.4.1.5 Sistem spremljanja in vrednotenja

Kakovost izvajanja PRP 2007 - 2013 sta spremljala Organ upravljanja in Nadzorni odbor s pomočjo finančnih kazalnikov ter kazalnikov učinka in rezultatov. Omejeno število skupnih kazalnikov, ki so se uporabljali pri vsakem programu, je bilo določeno z okvirom skupnega spremljanja in vrednotenja, ki je bil pripravljen v sodelovanju med Komisijo in državami članicami ter sprejet v skladu s postopkom iz 90(2). člena Uredbe 1698/2005³⁷.

Spremljanje rezultatov in vplivov ter uresničevanja ciljev na posameznih področjih ukrepanja se je izvajalo tudi preko kazalnikov, ki niso del skupnega okvira in ga izvajajo za to pristojne institucije. Spremembe stanja okolja so se spremljale tudi preko nabora kmetijsko okoljskih kazalnikov in okoljskih kazalnikov, za spremljanje katerih je pristojna ARSO. Nekateri izmed omenjenih kazalnikov so kvantitativno vključeni v analizo stanja. Za spremljanje stanja ohranjenosti narave, zbiranje podatkov o rastlinskih in živalskih vrstah ter njihovih življenjskih prostorih in ekosistemih in spremljanje biotske raznovrstnosti je odgovoren Zavod RS za varstvo narave (Zakon o ohranjanju narave, Uradni L list RS št. 41/2004, 96/04 – uradno prečiščeno besedilo in 46/14)³⁸. Za oceno vrednosti indeksa ptic kmetijske krajine ter obsega območij visoke naravne vrednosti so bili vključeni zunanji izvajalci.

Kazalniki

Kazalniki so se uporabljali za spremljanje napredka, učinkovitosti in uspešnosti PRP 2007 - 2013 glede na njegove cilje; navedeni so bili v PRP 2007-2013 pri posamezni osi oziroma ustreznemu ukrepu ter v prilogi PRP

³⁵ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 321

³⁶ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 322

³⁷ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 323

³⁸ PRP 2007–2013, 9. sprememba, str. 323

2007-2013. Določeni so bili skupni in dodatni izhodiščni kazalniki, kazalniki učinka, kazalniki rezultata in kazalniki vpliva in za vsak kazalnik je bilo ovrednoteno izhodiščno stanje in pričakovano vrednost ob zaključku izvajanja PRP 2007 – 2013. Ciljne vrednosti kazalnikov, pa tudi nekateri kazalniki so bili med izvajanjem nekajkrat spremenjeni v okviru posameznih sprememb PRP 2007 – 2013 in prilagojeni možnostim spremljanja, stanju ciljnih skupin oziroma posameznega sektorja in finančnim prerazporeditvam med posameznimi ukrepi.

Kazalniki vpliva so bili ovrednoteni glede na pričakovan vpliv izvajanja PRP 2007 - 2013 na posamezna področja, ki jih povzemajo kazalniki. Sistem spremljanja kazalnikov je bil natančno opisan in opredeljen v Priročniku za spremljanje izvajanja ukrepov Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2007–2013 (MKGP, december 2008).

Letno poročilo o napredku

Organ upravljanja je izvajal aktivnosti zbiranja podatkov, potrebnih za izdelavo letnega poročila o napredku skladno z 82(2). členom Uredbe 1698/2005. Letno poročilo Organa upravljanja, po predhodni potrditvi s strani Nadzornega odbora je bilo Komisiji prvič poslano do konca junija 2008 in nato vsako leto do konca meseca junija. Organ upravljanja je poslal Komisiji zadnje letno poročilo o napredku pri izvajanju programa dne 24. junija 2016 po potrditvi na seji Nadzornega odbora (sedaj Odbora za spremljanje) 6. junija 2016.

Letni pregled programov

Vsako leto ob predložitvi letnega poročila o napredku sta EK in Organ upravljanja pregledala glavne rezultate preteklega leta v skladu s postopki, ki so določeni v dogovoru z zadevno državo članico in Organom upravljanja. Po tem pregledu je EK podala pripombe Organu upravljanja, ki je o tem obvestil Nadzorni odbor. Organ upravljanja je kasneje obvestil Komisijo o ukrepanju v zvezi s posredovanimi pripombami.

Strateško spremljanje

Organ upravljanja je oktobra 2010 oddal Komisiji zbirno poročilo o strateškem spremljanju skladno s 13. (2) členom Uredbe 1698/2005, ki je prikazovalo napredek pri izvajanju Nacionalnega strateškega načrta in doseganju ciljev ter prispevek k izpolnjevanju strateških smernic Skupnosti. Organ upravljanja je poročilo strateškem spremljanju pripravil še vsako drugo leto, torej leta 2012 in 2014.

Predhodno vrednotenje

Predhodno vrednotenje je bilo del priprave programa razvoja podeželja in je bilo namenjeno optimizaciji delitve proračunskih sredstev in izboljšanju kakovosti programa. Z njim so bile ocenjene srednjeročne in dolgoročne potrebe, cilji, ki jih je bilo treba doseči, pričakovani rezultati, ovrednoteni cilji, še zlasti z vidika vpliva na izhodiščno stanje, dodana vrednost Skupnosti, v kolikšni meri se upoštevajo prednostne naloge Skupnosti, spoznanja, pridobljena na podlagi prejšnjih programiranj ter kakovost postopkov izvajanja, spremljanja, vrednotenja in finančnega poslovanja. Predhodno vrednotenje je bilo, skladno s 85. členom Uredbe 1698/2005, izvedeno v okviru odgovornosti Organa upravljanja. Predhodno vrednotenje so opravili neodvisni zunanji strokovnjaki.

Sprotno vrednotenje

Sprotno vrednotenje je obsegalo niz evalvacijskih nalog, namenjenih sprotnemu spremljanju izvajanja programa in sprememb, ki se dogajajo izven programa v smislu boljšega razumevanja in opredeljevanja doseženih učinkov ter rezultatov ter napredka pri doseganju dolgoročnih vplivov. Organ upravljanja je letno določil teme oziroma področja, na katera se je usmerilo sprotno vrednotenje v posameznem letu. V letih od 2011 do 2014 so ga opravili neodvisni zunanji strokovnjaki.

Vrednotenje je omogočilo pregled napredka programa glede na zastavljene cilje preko spremljanja in vrednotenja kazalnikov rezultata, kazalnikov vpliva (86. (2)(a) člen Uredbe 1698/2005). Izsledki sprotnega vrednotenja so se uporabili za izboljšanje kakovosti programa in njegovega izvajanja, za pripravo predlogov bistvenih sprememb programa ter za pripravo podatkov za vmesno in naknadno vrednotenje. Povzetek sprotnih vrednotenij je bil vključen v letna poročila o napredku.

Vmesno in naknadno vrednotenje

Leta 2010 je bilo sprotno vrednotenje opravljeno v obliki ločenega poročila o vmesnem vrednotenju. Vmesno vrednotenje je obsegalo analizo uspešnosti, učinkovitosti in trajnosti celotnega programa ter pripravo odgovorov na evalvacijska vprašanja Skupnega okvirja za spremljanje in vrednotenje (CMEF). Pri tem vrednotenju so bili predlagani ukrepi za izboljšanje kakovosti programa in njegovega izvajanja.

Leta 2016 se sprotno vrednotenje opravlja v obliki ločenega poročila o naknadnem vrednotenju. S pomočjo vmesnega in naknadnega vrednotenja se pregleda stopnja uporabe sredstev, uspešnost in učinkovitost programiranja EKSRP, njegov socialno-ekonomski vpliv in njegov vpliv na prednostne naloge Skupnosti. Vrednotenja se nanašajo na cilje programa in stremijo k pridobivanju spoznanj o politiki razvoja podeželja. V njih so prikazani dejavniki, ki prispevajo k uspešnemu ali neuspešnemu izvajanju programov, tudi glede njihove trajnosti, prikazane pa so tudi dobre prakse.

Izvajanje vseh vrednotenj spremlja Usmerjevalna skupina za vrednotenje, sestavljena iz predstavnikov Organa upravljanja in Plačilne agencije.

4.4.2 Udeleženci

Udeležence procesa izvajanja PRP 2007-2013 lahko v grobem razdelimo na pet skupin:

- Institucije, odgovorne za izvedbo programa, kot so Organ upravljanja, Plačilna Agencija, Certifikacijski organ in Nadzorni odbor,
- javna služba kmetijskega svetovanja, ki jo po pooblastilu izvaja Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije oziroma Kmetijsko gozdarski zavodi v njenem okviru,
- Zunanji izvajalci določenih aktivnosti, kot so izvajalci vrednotenj, izvajalci spremljanja določenih kazalnikov in izvajalci kontrol,
- Ciljne skupine in upravičenci posameznih ukrepov, ki so podrobneje predstavljene v poglavju 3.4,
- Organizacije deležnikov, ki združujejo predstavnike različnih ciljnih skupin, raziskovalnih in izobraževalnih organizacij ter stanovske organizacije.

Udeleženci izvajanja PRP 2007-2013 so zelo raznoliki, k čemer prispeva tudi širina programa in raznolikost ukrepov, ki so na voljo. Med organizacijami deležnikov ima posebno vlogo Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije kot stanovska organizacija s številnim članstvom. Pomembno vlogo pri informiranju deležnikov in zastopanju interesov podeželja ima Društvo za razvoj slovenskega podeželja, ki združuje tako posameznike kot organizacije, vključno z LAS in tvori nekakšno nevladno mrežo za razvoj podeželja.

4.5 Proračun, predviden za celotno programsko obdobje

Večino sredstev za izvajanje PRP 2007-2013 je prispeval EKSRP. Slovenija je ena regija na nivoju NUTS 2 in je v celoti upravičena do pomoči v okviru cilja konvergence. EKSRP pa je prispeval 75 % ali 80 % sredstev, odvisno od posameznega ukrepa, preostanek pa je prispevala Slovenija iz nacionalnega proračuna. Za izvajanje PRP 2007-2013 je bilo v EKSRP namenjenih 915.992.729 EUR, dejansko pa je Republika Slovenija do EKSRP posredovala zahteve za povračilo v skupni višini 913.131.039,54 EUR. V spodnji preglednici je prikazan prispevek EKSRP po letih, kot je bil opredeljen v 9. spremembi PRP 2007-2013.

Preglednica 88: Načrtovani prispevek EKSRP za izvajanje PRP 2007-2013 po letih

Vir	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	SKUPAJ
Skupaj EKSRP	149.549.387	139.868.094	129.728.049	129.354.946	124.076.091	118.858.866	113.031.296	904.466.729
Dodatna sredstva iz člena 69(5a) Uredbe (ES) št. 1698/2005 – konvergenčna regija	0	0	6.780.000	4.746.000	0	0	0	11.526.000
SKUPAJ	149.549.387	139.868.094	136.508.049	134.100.946	124.076.091	118.858.866	113.031.296	915.992.729

Vir: PRP 2007-2013, 9. sprememba

Med izvajanjem PRP 2007-2013 je v okviru sprememb PRP 2007-2013 prišlo tudi do sprememb sredstev, načrtovanih za izvajanje posamezne osi. Spremembe so povzete v spodnji preglednici.

Preglednica 89: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje posameznih osi – 1., 2. in 3. os

PRP 2007-2013 in njegove spremembe	os			os			os		
	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP
PRP 2007-2013	399.487.151	75,00	299.615.363	587.640.844	80,00	470.112.675	132.039.136	75,00	99.029.352
3.sprememba	402.023.150	75,32	302.798.029	592.890.844	80,00	474.312.675	136.308.025	75,47	102.871.352
5.sprememba	414.236.378	75,31	311.957.950	581.440.943	80,00	465.152.754	136.308.025	75,47	102.871.352
6.sprememba	416.476.378	75,31	313.637.950	574.440.943	80,00	459.552.754	136.308.025	75,47	102.871.352
7.sprememba	413.095.866	75,31	311.102.574	583.360.162	80,00	466.688.130	132.308.025	75,48	99.871.352
8.sprememba	378.412.311	75,38	285.233.333	617.709.889	80,00	494.167.911	131.351.870	75,38	99.010.812
9.sprememba	380.029.811	75,36	286.402.924	625.854.541	79,99	500.649.043	123.908.963	75,40	93.428.131

Vir: PRP 2007-2013 in njegovih 9 sprememb

Preglednica 90: Spremembe načrtovanih javnih sredstev za izvajanje posameznih osi – 4. os, tehnična pomoč in celoten znesek

PRP 2007-2013 in njegove spremembe	os			Tehnična pomoč			Skupaj		
	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP	Skupaj	Stopnja sofinanc. EKSRP (%)	Prispevek EKSRP
PRP 2007-2013	33.760.006	80,00	27.008.005	6.001.779	75,00	4.501.334	1.158.928.916	77,68	900.266.729
3. sprememba	33.760.006	80,00	27.008.005	12.003.557	75,00	9.002.668	1.176.985.582	77,83	915.992.729
5.sprememba	33.760.006	80,00	27.008.005	12.003.557	75,00	9.002.668	1.177.748.909	77,77	915.992.729
6.sprememba	33.760.006	80,00	27.008.005	17.230.224	75,00	12.922.668	1.178.215.576	77,74	915.992.729

7.sprememba	31.760.006	80,00	25.408.005	17.230.224	75,00	12.922.668	1.177.754.283	77,77	915.992.729
8.sprememba	31.760.006	80,00	25.408.005	17.230.224	75,00	12.922.668	1.175.464.300	77,93	915.992.729
9.sprememba	30.760.005	80,00	24.608.003	14.738.993	73,98	10.904.628	1.175.292.313	77,94	915.992.729

Vir: PRP 2007-2013 in njegovih 9 sprememb

4.6 Dejanska poraba sredstev

V spodnji preglednici je predstavljena dejanska poraba sredstev pri izvajanju PRP 2007-2013 po posameznih letih. Prikazane so vrednosti na podlagi letnih zahtevkov za plačila.

Preglednica 91: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih ukrepih – leta od 2007 do 2011

Ukrep	2007		2008		2009		2010		2011	
	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP
111	0,00	0,00	0,00	0,00	13.927,89	10.445,92	1.112,09	834,06	0,00	-0,03
112	0,00	0,00	6.768.800,00	5.076.600,00	11.059.800,00	8.294.850,00	7.841.106,40	5.880.810,74	1.024.721,86	768.418,62
113	0,00	0,00	1.107.579,77	830.684,84	2.641.207,25	1.980.905,21	2.793.738,03	2.095.302,27	2.569.193,30	1.926.893,31
121	0,00	0,00	11.891.512,28	8.918.634,22	13.783.361,76	10.337.521,13	13.165.780,15	9.874.330,22	12.418.698,53	9.443.150,54
122	0,00	0,00	4.494.776,51	3.371.082,39	5.391.302,37	4.043.476,68	5.169.215,17	3.876.911,11	1.440.143,34	1.078.983,10
123	0,00	0,00	3.500.339,11	2.625.254,33	4.797.700,19	3.598.275,11	16.131.959,55	12.098.969,63	12.149.742,85	9.112.306,94
125	0,00	0,00	14.950,00	11.212,50	1.585.769,43	1.189.327,07	1.457.338,03	1.093.003,51	946.154,33	709.615,73
131	40.409.442,83	30.307.072,36	1.415.054,85	1.061.307,80	-11.597,94	-8.698,73	1.513,54	1.136,96	0,00	0,00
132	0,00	0,00	0,00	0,00	26.151,03	19.613,27	37.110,66	27.832,62	50.147,86	37.610,75
133	0,00	0,00	34.738,61	26.053,96	813.720,20	610.290,15	1.059.537,30	794.652,93	1.183.515,23	887.636,38
142	0,00	0,00	13.775,66	10.331,75	72.325,67	54.244,25	91.386,64	68.725,10	170.966,05	127.484,06
Os 1	40.409.442,83	30.307.072,36	29.241.526,79	21.931.161,79	40.173.667,85	30.130.250,06	47.749.797,56	35.812.509,15	31.953.283,35	24.092.099,40
211	0,00	0,00	57.006.054,97	45.604.843,98	43.381.993,11	34.705.609,09	27.510.711,28	22.005.844,80	31.488.557,32	25.213.593,27
212	0,00	0,00	12.983.327,30	10.386.661,85	9.955.112,73	7.963.049,73	8.391.734,39	6.713.381,12	10.023.589,11	8.020.036,22
214	0,00	0,00	40.775.297,73	32.620.166,72	41.218.053,80	32.973.997,74	38.040.819,88	30.431.571,84	38.338.847,07	30.619.472,66
Os 2	0,00	0,00	110.764.680,00	88.611.672,55	94.555.159,64	75.642.656,56	73.943.265,55	59.150.797,76	79.850.993,50	63.853.102,15
311			940.876,43	705.657,33	4.412.274,58	3.309.205,92	3.335.203,47	2.501.403,25	2.762.652,40	2.071.989,16
312	0,00	0,00	947.716,88	710.787,66	5.722.141,12	4.291.605,84	8.320.629,75	6.240.472,22	10.737.337,25	8.053.002,74
321	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
322	0,00	0,00	0,00	0,00	708.376,67	531.282,50	2.369.925,14	1.777.443,86	4.797.148,70	3.597.861,45
323	0,00	0,00	0,00	0,00	254.243,42	190.682,57	564.035,41	423.026,55	1.208.852,32	906.639,20
Os 3	0,00	0,00	1.888.593,31	1.416.444,99	11.097.035,79	8.322.776,83	14.589.793,77	10.942.345,88	19.505.990,67	14.629.492,55
41	0,00	0,00	0,00	0,00	438.078,21	350.462,57	3.785.303,94	3.028.243,09	3.799.312,43	3.039.449,86
421	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10.864,17	8.691,34	78.169,57	62.535,65

Ukrep	2007		2008		2009		2010		2011	
	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP
431	0,00	0,00	0,00	0,00	525.087,39	420.069,91	690.063,00	552.050,41	725.987,81	580.790,33
Os 4	0,00	0,00	0,00	0,00	963.165,60	770.532,48	4.486.231,11	3.588.984,84	4.603.469,81	3.682.775,84
Tehnična. pomoč	0,00	0,00	1.251.137,76	938.353,43	1.751.405,16	1.313.491,17	1.646.044,95	1.234.535,22	1.763.314,10	1.322.474,86
Skupaj	40.409.442,83	30.307.072,36	143.145.937,86	112.897.632,76	148.540.434,04	116.179.707,10	142.415.132,94	110.729.172,85	137.677.051,43	107.579.944,80

Vir: MKGP, Letna poročila o napredku v okviru PRP 2007-2013

Preglednica 92: Dejanska poraba javnih sredstev pri izvedbi PRP 2007-2013 po letih po posameznih ukrepih – leta od 2012 do 2015, poraba skupaj

Ukrep	2012		2013		2014		2015		Skupaj	
	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP EUR
111	0,00	0,00	826.748,44	620.061,33	764.475,91	573.356,91	390.958,83	293.219,07	1.997.223,16	1.497.917,26
112	7.379.746,99	5.533.810,24	13.061.757,55	9.796.485,13	8.393.147,15	6.290.525,33	-169.787,57	-140.862,70	55.359.292,38	41.500.637,36
113	2.604.124,16	1.953.091,11	2.377.294,24	1.782.749,97	2.215.443,97	1.661.221,96	1.639.715,03	1.230.359,24	17.948.295,75	13.461.207,89
121	21.010.058,28	16.401.257,17	14.689.193,99	11.028.276,68	20.532.993,03	15.424.883,20	20.042.646,21	15.475.563,93	127.534.244,23	96.903.617,10
122	1.704.660,67	1.260.912,37	3.476.258,39	2.601.687,89	1.078.399,87	805.904,36	368.211,60	289.543,76	23.122.967,92	17.328.501,63
123	15.957.418,01	11.968.063,31	14.109.093,59	10.581.820,03	8.488.547,16	6.366.410,22	8.125.214,03	6.093.913,05	83.260.014,49	62.445.012,61
125	1.320.289,65	990.217,20	4.196.897,84	3.147.673,37	6.432.244,48	4.824.183,35	671.695,87	503.771,86	16.625.339,63	12.469.004,59
131	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	41.814.413,28	31.360.818,59
132	85.726,00	64.294,39	104.339,45	78.254,44	118.969,45	89.230,87	137.020,22	102.829,98	559.464,67	419.666,31
133	1.456.900,25	1.092.675,17	1.075.805,18	806.853,86	1.858.402,29	1.391.490,20	2.393.206,29	1.793.611,82	9.875.825,35	7.403.264,47
142	103.416,18	77.562,14	144.061,54	108.046,15	31.499,88	23.624,90	10.618,22	7.963,67	638.049,84	477.982,00
Os 1	51.622.340,19	39.341.883,10	54.061.450,21	40.551.908,85	49.914.123,19	37.450.831,30	33.609.498,73	25.649.913,69	378.735.130,70	285.267.629,80
211	42.130.863,47	33.705.554,56	34.542.032,43	27.633.643,33	20.964.254,09	16.771.357,83	14.941.867,56	11.952.887,54	271.966.334,23	217.593.334,40
212	13.619.338,96	10.895.457,82	12.452.592,72	9.962.096,36	6.723.802,95	5.379.041,90	5.197.467,19	4.157.973,79	79.346.965,35	63.477.698,78
214	38.675.267,97	30.937.832,80	38.461.061,15	30.765.330,10	39.149.628,90	31.323.284,06	-110.008,85	-86.169,47	274.548.967,65	219.585.486,48
Os 2	94.425.470,40	75.538.845,18	85.455.686,30	68.361.069,79	66.837.685,94	53.473.683,79	20.029.325,90	16.024.691,87	625.862.267,23	500.656.519,66
311	4.664.184,28	3.498.138,09	2.075.642,30	1.556.731,66	4.787.492,31	3.590.619,19	5.475.317,34	4.106.488,21	28.453.643,11	21.340.232,79
312	7.750.192,66	5.812.644,36	3.792.427,92	2.844.320,88	7.041.185,84	5.280.721,45	3.640.921,35	2.730.363,97	47.952.552,77	35.963.919,10
321	0,00	0,00	2.096.284,64	1.886.656,18	1.216.449,06	1.094.804,15	0,00	-0,02	3.312.733,70	2.981.460,31
322	9.193.908,96	6.895.431,61	4.770.897,04	3.578.172,69	6.110.174,32	4.582.630,65	5.696.472,16	4.272.354,04	33.646.902,99	25.235.176,80
323	2.196.079,17	1.647.059,36	2.257.540,02	1.693.154,93	910.731,11	683.048,23	873.306,54	654.979,85	8.264.787,99	6.198.590,68
Os 3	23.804.365,07	17.853.273,42	14.992.791,92	11.559.036,34	20.066.032,64	15.231.823,67	15.686.017,39	11.764.186,05	121.630.620,56	91.719.379,68
41	3.943.823,51	3.155.058,88	6.527.895,73	5.222.330,38	4.846.793,72	3.877.434,89	2.195.935,27	1.756.748,16	25.537.142,81	20.429.727,86
421	103.033,67	82.426,94	16.710,03	13.368,02	0,00	0,00	0,00	0,00	208.777,44	167.021,94

Ukrep	2012		2013		2014		2015		Skupaj	
	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP	skupaj EUR	EKSRP EUR
431	683.832,97	547.066,38	828.572,98	662.858,37	684.932,08	547.945,69	847.037,80	677.630,23	4.985.514,03	3.988.411,32
Os 4	4.730.690,15	3.784.552,20	7.373.178,74	5.898.556,77	5.531.725,80	4.425.380,58	3.042.973,07	2.434.378,40	30.731.434,28	24.585.161,10
Tehnična pomoč	2.009.441,08	1.507.069,48	2.324.414,29	1.743.028,32	2.040.835,36	1.381.375,54	1.949.381,73	1.462.021,30	14.735.974,43	10.902.349,31
Skupaj	176.592.306,89	138.025.623,38	164.207.521,46	128.113.600,07	144.390.402,93	111.963.094,88	74.317.196,82	57.335.191,30	1.171.695.427,20	913.131.039,54

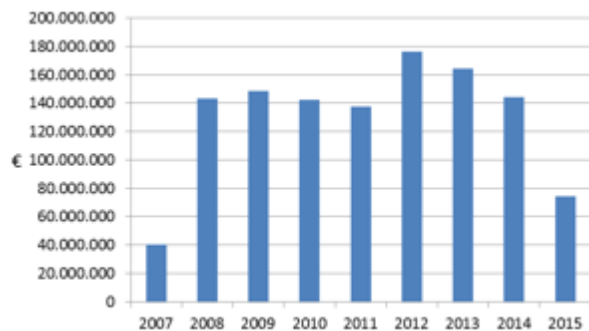
Vir: MKGP, Letna poročila o napredku v okviru PRP 2007-2013

V nadaljevanju je poraba javnih sredstev predstavljena tudi grafično za vsako os in vsak ukrep posebej:

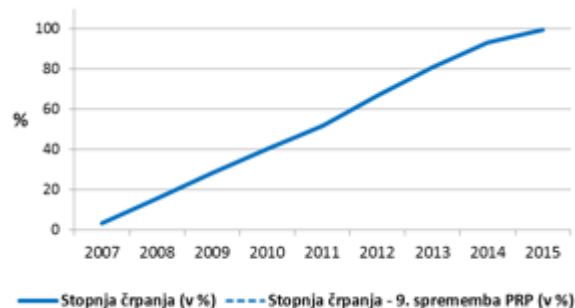
- graf na levi prikazuje črpanje javnih sredstev po letih. Iz njega je razvidno, kdaj se je pričelo črpanje sredstev, kako enakomerno je potekalo in v katerem letu je bilo opravljenih največ plačil,
- graf na desni pa črpanje javnih sredstev prikazuje kumulativno.
Za grafični prikaz smo uporabili 3. spremembo PRP 2007-2013, saj je ta sprememba na podlagi Evropskega načrta za oživitve gospodarstva in t.i. »zdravstvenega pregleda« prinesla dodatna sredstva za izvajanje programa in vključitev dodatnega ukrepa (ukrep 321). Primerjava z 9. (zadnjo) spremembo PRP 2007-2013 pa pokaže na morebitne težave pri načrtovanju (npr. precenjeno ali podcenjeno zanimanje, sposobnost ciljnih skupin) oziroma izvajanju ukrepov (npr. dovoljenja, zagotavljanje lastnega deleža).
- Polna linija označuje letno stopnjo (delež) črpanja glede na proračun osi oziroma ukrepa v 3. spremembi PRP 2007-2013, črtkana linija pa letno stopnjo črpanja glede na 9. spremembo PRP 2007-2013. Iz razlike med prikazom črpanja sredstev glede na 3. spremembo in zadnjo, 9. spremembo PRP 2007-2013 je razvidno prilagajanje sredstev za posamezen ukrep dejanskemu zanimanju, potrebam in izvajanju. Primerjava med ukrepi in osmi pokaže, da so bile prerazporeditve sredstev večinoma opravljene med ukrepi znotraj posamezne osi, saj so razlike med stopnjami črpanja glede na 3. in glede na zadnjo spremembo PRP 2007-2013 zelo majhne.
- Pri nekaterih ukrepih končna stopnja črpanja glede na 3. spremembo PRP 2007-2013 zelo odstopa od 100%: gre za ukrepe, kjer je prišlo do spremembe načrtovanih sredstev in prerazporeditve med ukrepi, bodisi zaradi večjega zanimanja in uspešnosti ukrepa (npr. ukrepi 121, 211, 212) ali pa zaradi manjše potrebe po izbranem ukrepu (npr. ukrep 132) ali težav pri izvajanju ukrepa (npr. ukrep 111, 421).

Ukrep 131 je bil del predhodnega programa – PRP 2004-2006 in je v finančnih podatkih PRP 2007-2013 prikazan zaradi zamika izplačil vseh obveznosti v zvezi s tem ukrepom. To je tudi jasno razvidno iz grafičnega prikaza porabe sredstev tega ukrepa. Vsebinsko ukrep v tem poročilu ni obravnavan.

Celoten program

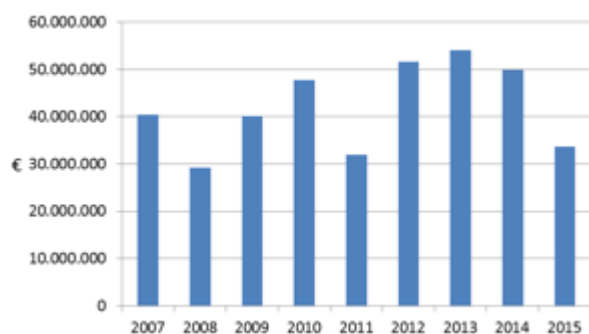

Graf 2: Letno črpanje javnih sredstev celotnega programa

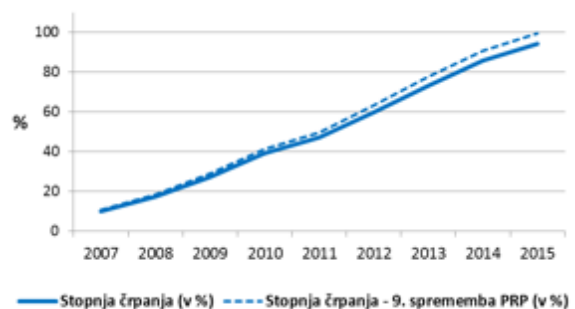

Graf 3: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev programa

Os 1

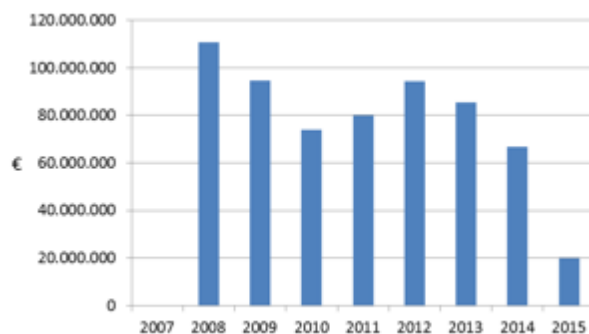

Graf 4: Letno črpanje javnih sredstev osi 1

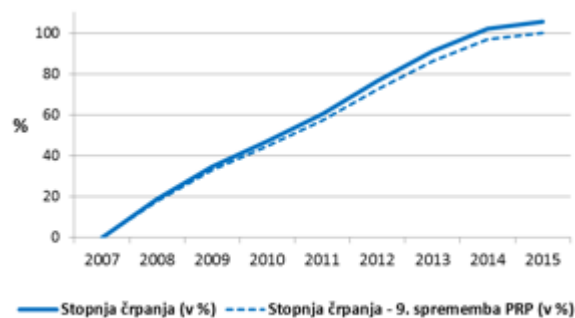

Graf 5: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 1

Os 2

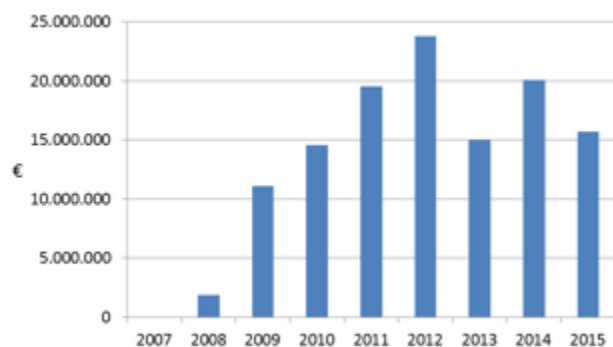

Graf 6: Letno črpanje javnih sredstev osi 2

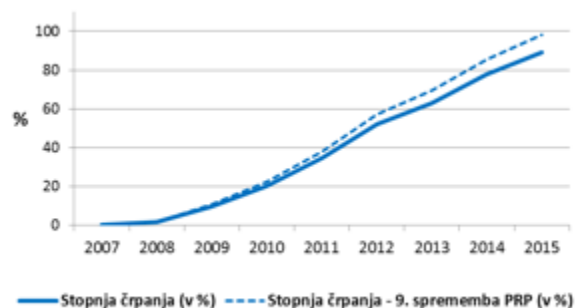

Graf 7: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 2

Os 3

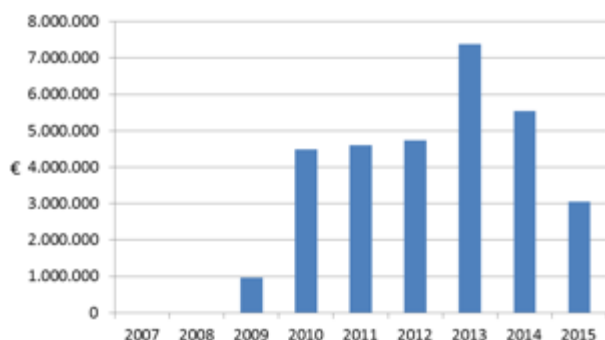

Graf 8: Letno črpanje javnih sredstev osi 3

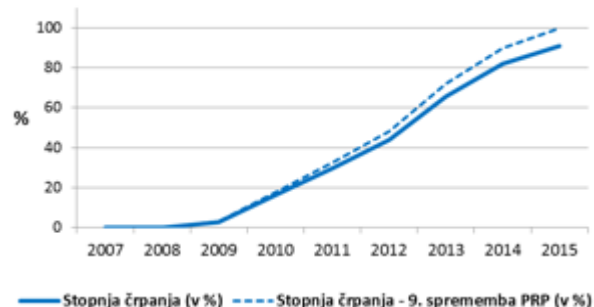

Graf 9: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 3

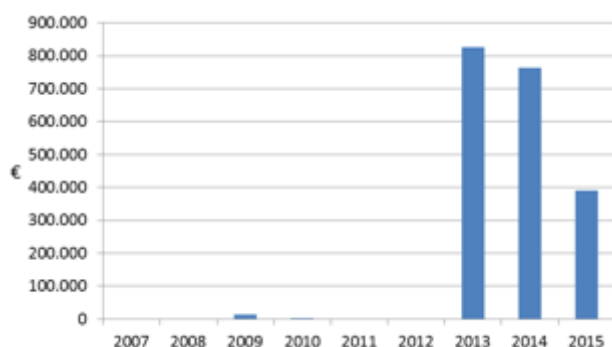
Os 4

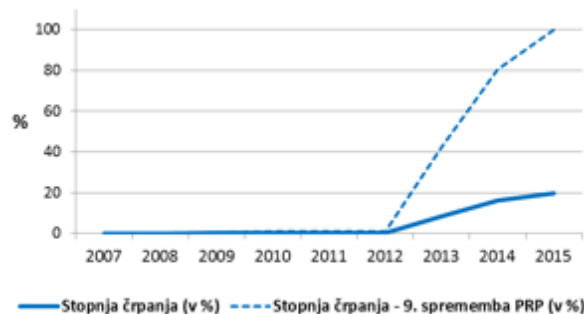
Graf 10: Letno črpanje javnih sredstev osi 4

Graf 11: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev osi 4

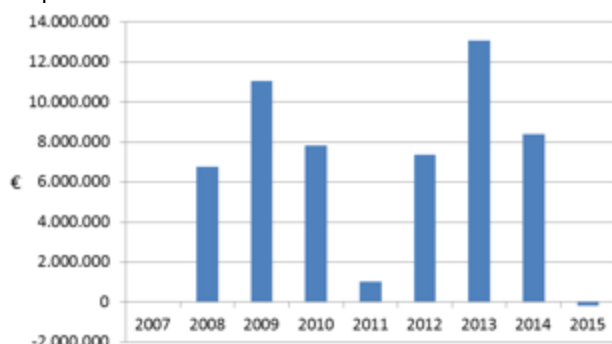

Graf 12: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 111

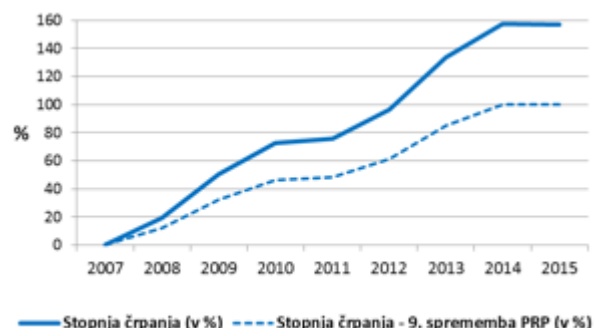

Graf 13: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 111

Ukrep 112

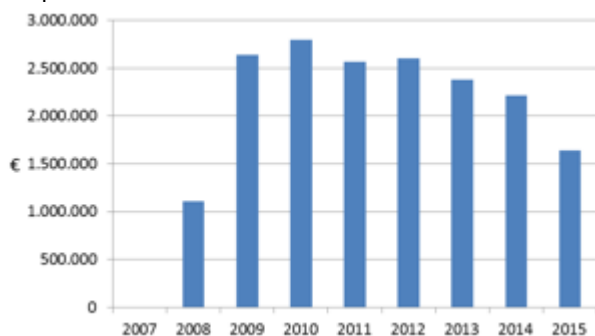

Graf 14: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 112

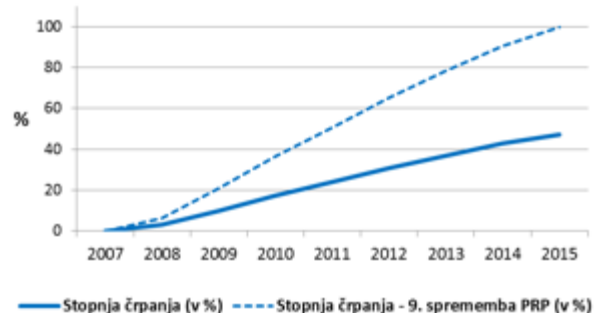

Graf 15: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 112

Ukrep 113

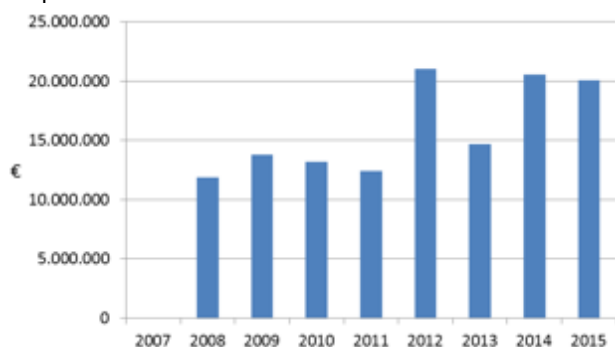

Graf 16: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 113

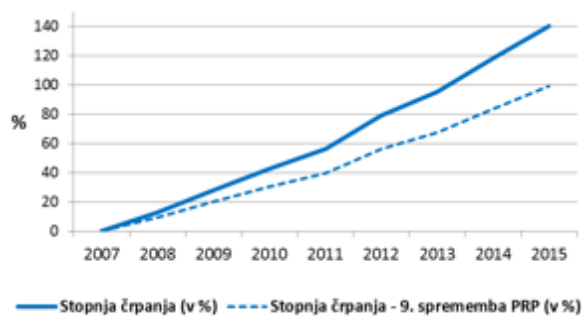

Graf 17: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 113

Ukrep 121

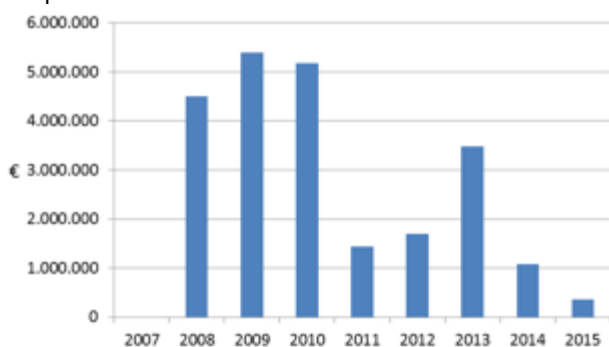

Graf 18: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 121

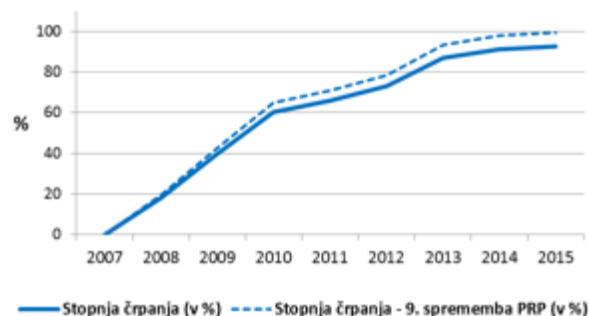

Graf 19: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 121

Ukrep 122

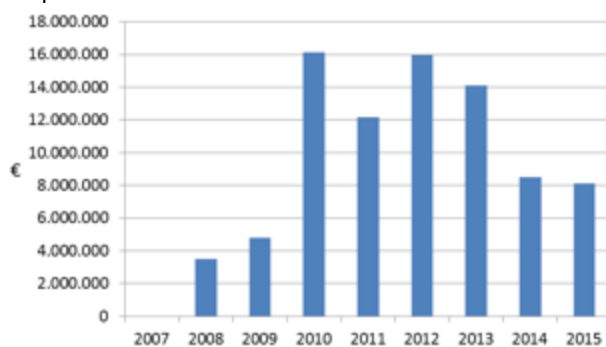

Graf 20: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 122

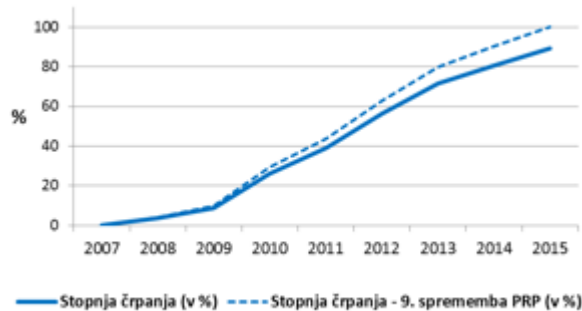

Graf 21: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 122

Ukrep 123

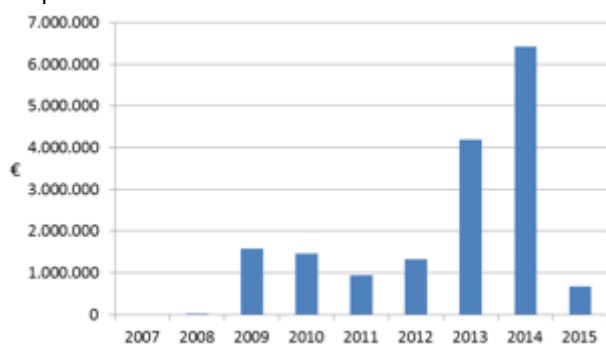

Graf 22: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 123

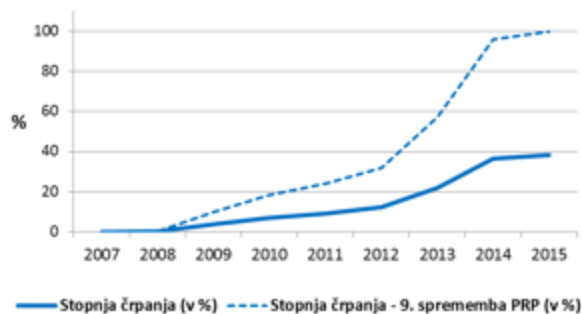

Graf 23: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 123

Ukrep 125

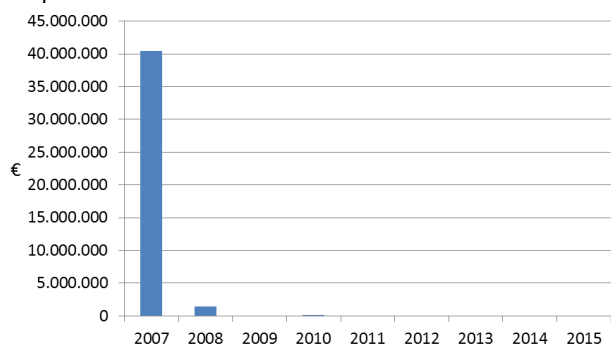

Graf 24: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 125

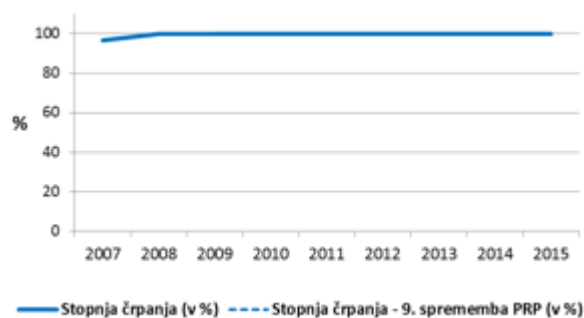

Graf 25: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 125

Ukrep 131

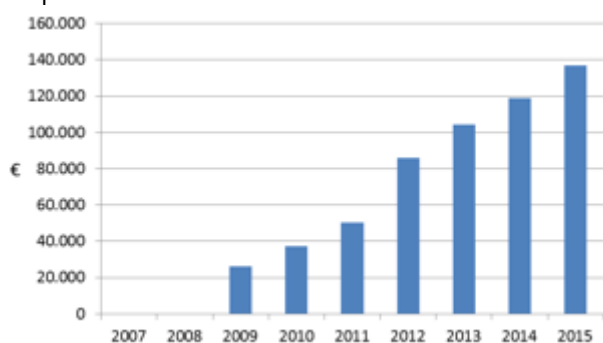

Graf 26: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 131

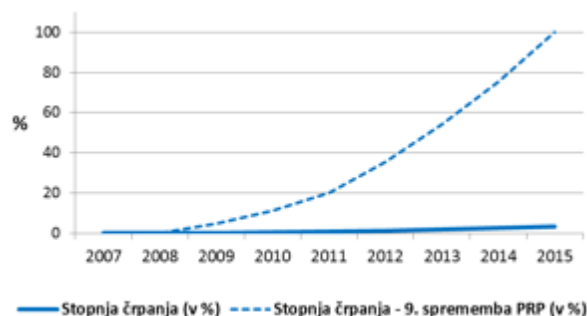

Graf 27: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 131

Ukrep 132

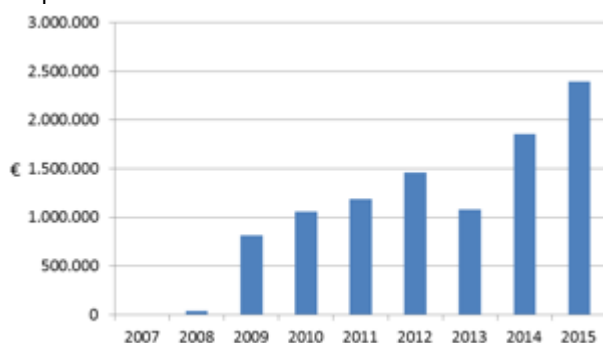

Graf 28: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 132

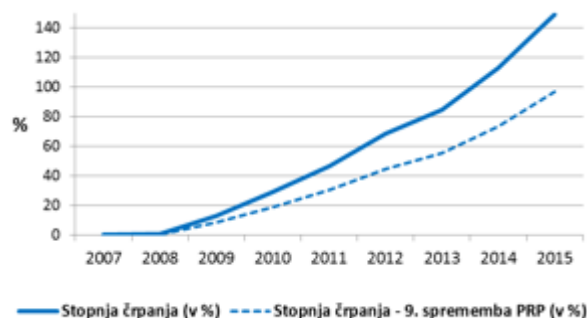

Graf 29: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 132

Ukrep 133

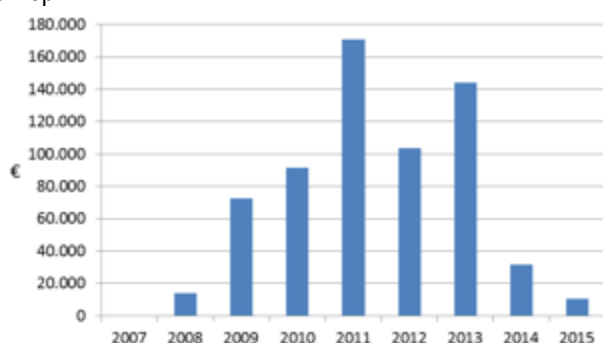

Graf 30: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 133

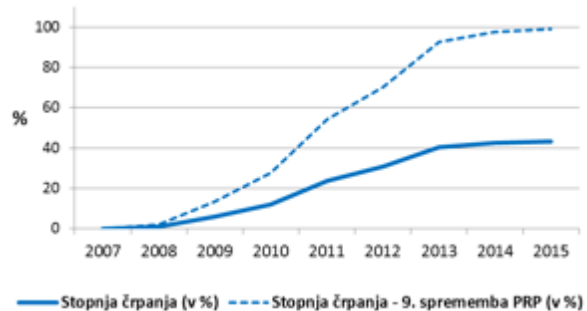

Graf 31: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 133

Ukrep 142

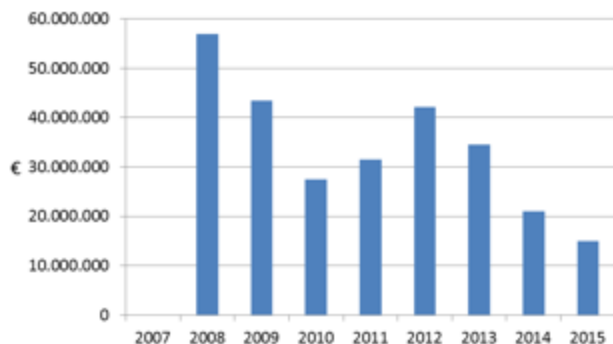

Graf 32: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 142

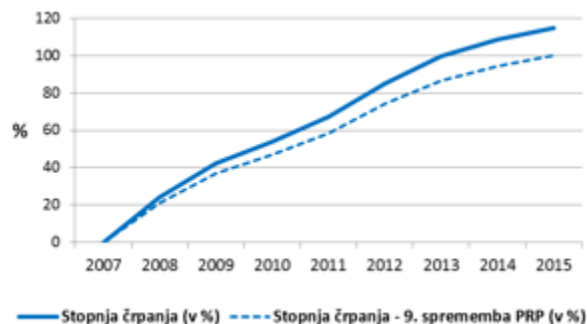

Graf 33: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 142

Ukrep 211

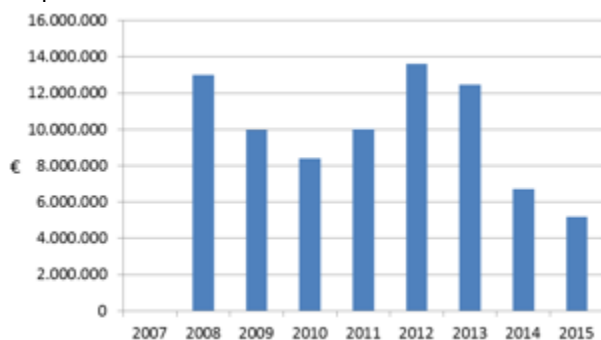

Graf 34: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 211

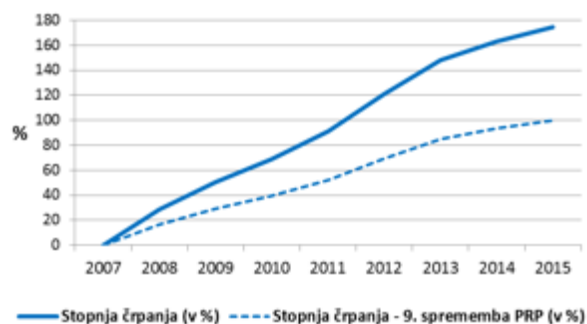

Graf 35: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 211

Ukrep 212

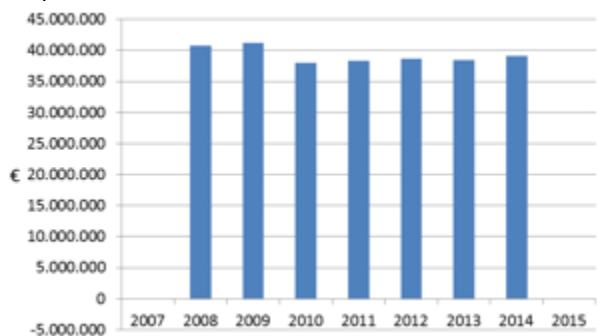

Graf 36: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 212

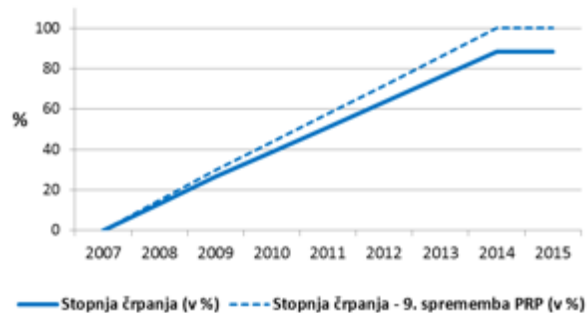

Graf 37: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 212

Ukrep 214

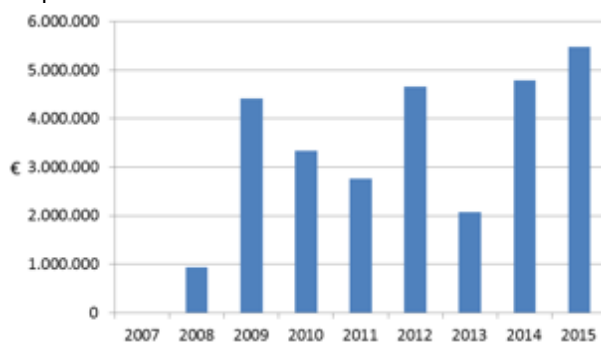

Graf 38: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 214

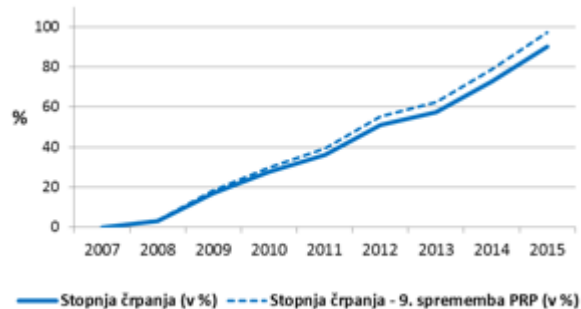

Graf 39: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 214

Ukrep 311

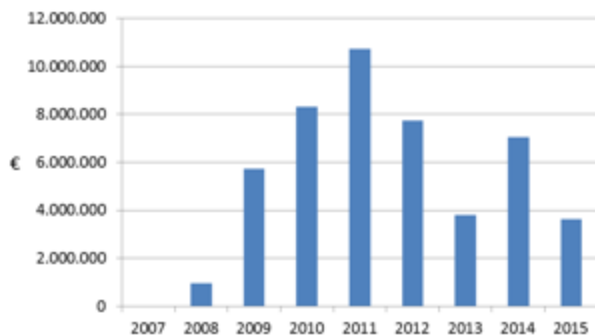

Graf 40: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 311

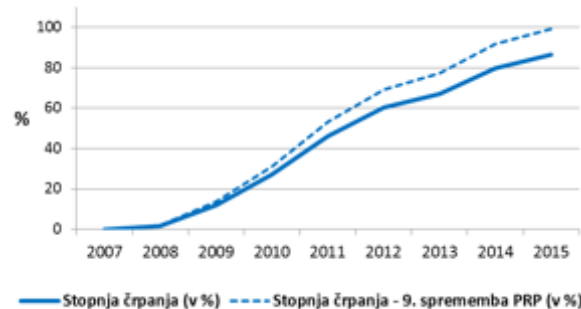

Graf 41: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 311

Ukrep 312

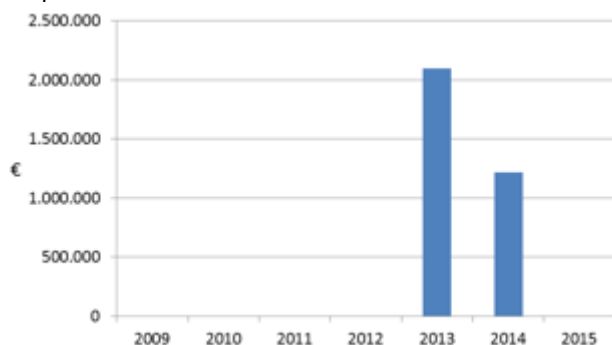

Graf 42: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 312

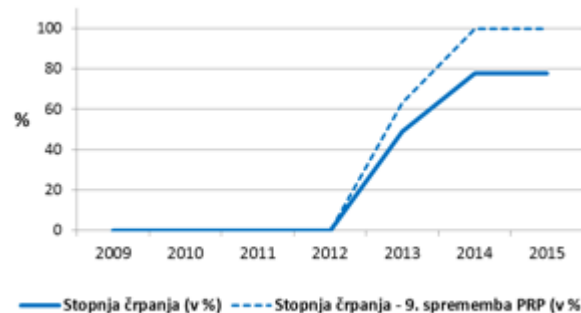

Graf 43: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 312

Ukrep 321

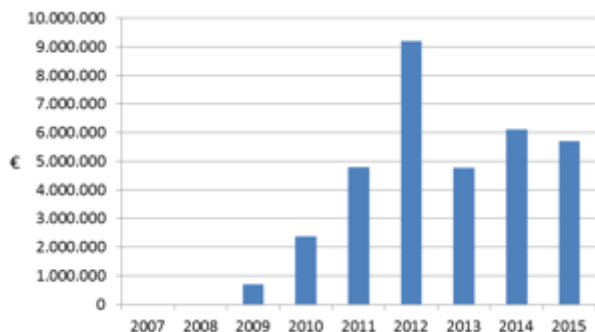

Graf 44: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 321

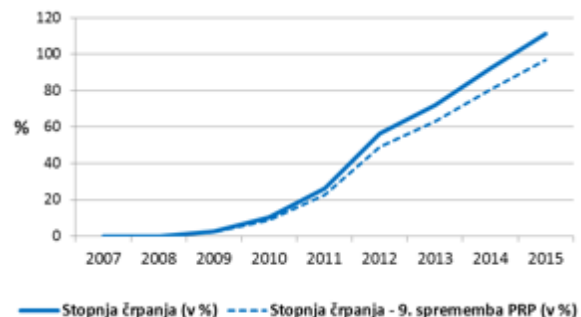

Graf 45: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 321

Ukrep 322

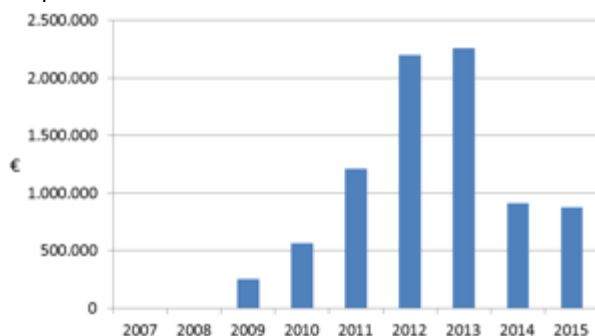

Graf 46: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 322

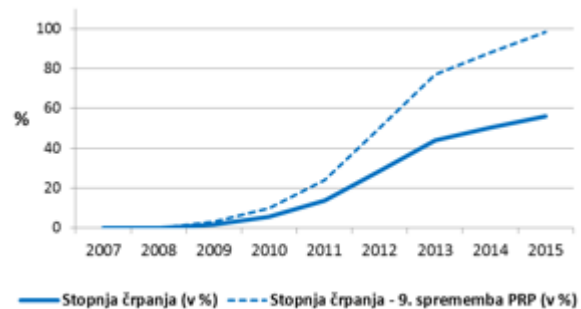

Graf 47: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 322

Ukrep 323

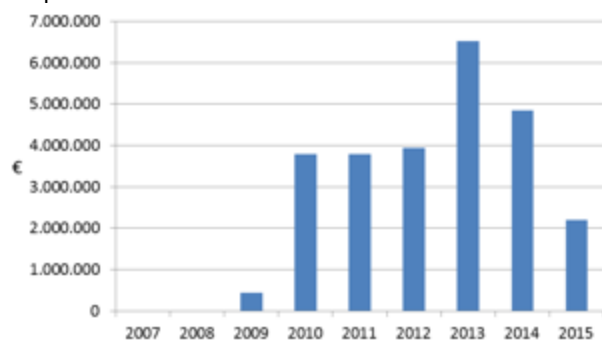

Graf 48: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 323

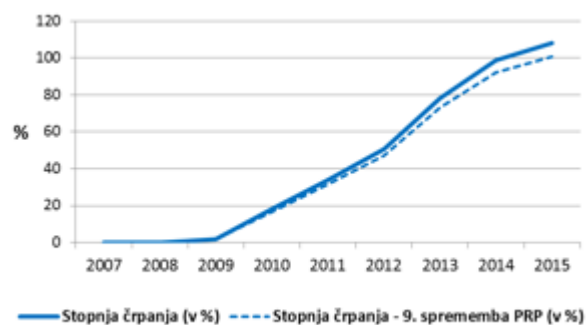

Graf 49: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 323

Ukrep 41

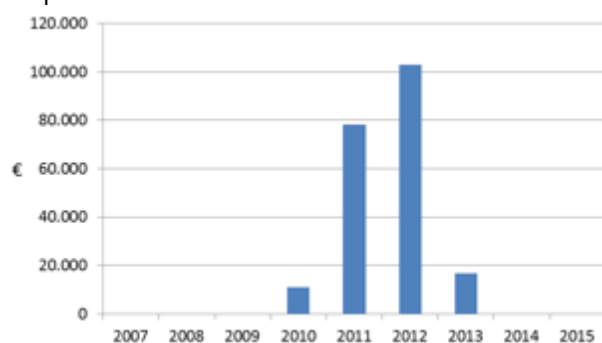

Graf 50: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 41

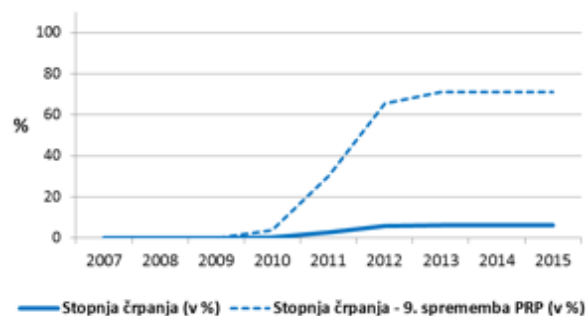

Graf 51: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 41

Ukrep 421

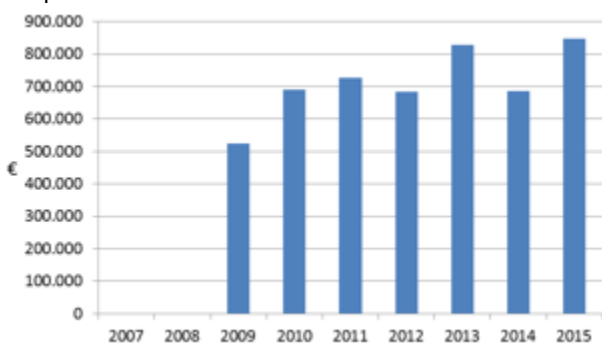

Graf 52: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 421

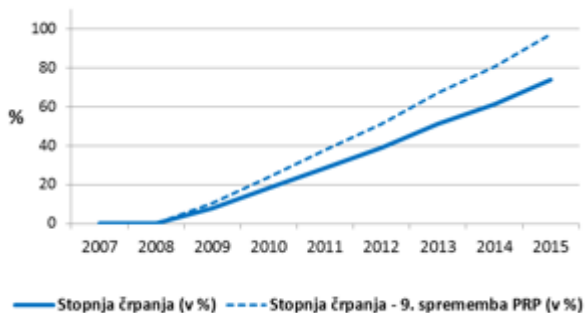

Graf 53: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 421

Ukrep 431

Graf 54: Letno črpanje javnih sredstev ukrepa 431

Graf 55: Stopnja črpanja načrtovanih sredstev ukrepa 431

5. Uvod v odgovore na vprašanja za vrednotenje

5.1 Analiza in razprava o kazalnikih glede na merila presoje in ciljne ravni, na katere se navezujejo vprašanja za vrednotenje

Merila presoje za evalvacijska vprašanja na ravni programa so bila postavljena na podlagi smernic EK in poročila o vmesnem vrednotenju PRP 2007-2013. Merila presoje oziroma kriterije odgovarjanja smo oblikovali na podlagi evalvacijskih vprašanj iz vmesnega vrednotenja, ključnih ugotovitev preteklih vrednotenj in značilnosti izvajanja programa. Uporaba evalvacijskih vprašanj iz vmesnega vrednotenja naj bi zagotovila kontinuiteto vrednotenja in večjo primerljivost rezultatov vrednotenja skozi čas. Ocenili smo, da dodatna evalvacijska vprašanja niso potrebna.

Način odgovarjanja na evalvacijska vprašanja smo sproti prilagajali natančnejšim ugotovitvam o možnosti uporabe podatkov ter rezultatom kvalitativnih metod (fokusne skupine, intervjuji, ankete), da bi tako upoštevali omejitve podatkov in kljub vsemu zagotovili kar največjo zanesljivost ugotovitev. Pomembno za odločanje o izboru metod in pristopa je bilo dejstvo, da ni bilo kontrolne skupine.

Pripravo odgovorov na skupna evalvacijska vprašanja smo zasnovali na izkušnjah iz vmesnega vrednotenja. Vmesno vrednotenje je na podlagi smernic za vmesno vrednotenje obsegalo 19 horizontalnih evalvacijskih vprašanj, ki so po vsebini podobna skupnim evalvacijskim vprašanjem v zvezi s celotnim programom, na katera je potrebno odgovoriti med naknadnim vrednotenjem. Z oblikovanjem kriterijev vrednotenja na podlagi horizontalnih evalvacijskih vprašanj (v nekaterih primerih pa vprašanj za posamezne ukrepe) iz vmesnega vrednotenja smo zagotovili kontinuiteto vrednotenja.

Nekatera evalvacijska vprašanja, specifična za program in namenjena točno določenim ukrepom, so bolj namenjena spremljanju stanja kot vrednotenju. V takih primerih smo poskusili zbrati podatke in jih smiselno vključiti v vrednotenje.

5.2 Analiza in razprava o kvantitativnih in kvalitativnih informacijah iz javne statistike, posebnih raziskav/poizvedb ali drugih virov

Dostopnost in kakovost podatkov iz javnih virov informacij je bila ena od glavnih omejitev vrednotenja. Ugotovitve lahko strnemo v nekaj točk.

Pri statističnih podatkih so bile naslednje težave:

- Večina statističnih podatkov ni več neposredno dostopna na ravni občin, ampak le na ravni statističnih regij, kohezijskih regij in celotne države. Določeni statistični podatki za kmetijstvo so na voljo na ravni občin za leta, ko je opravljen popis kmetijstva, v vmesnem času pa se spremlja samo vzorec, ki pa ni statistično značilen. Tak primer so podatki o kmetijskih zemljiščih v uporabi. Zadnji zanesljivi podatki so torej na voljo za l. 2010, a je to za vrednotenje programa, ki je tekel do leta 2015, prestar podatek.
- Številni statistični podatki so na voljo do leta 2007 ali 2008 in se potem niso več spremljali, tako da niso uporabni za vrednotenje.

Podatki, prejeti od Organa upravljanja in AKTRP imajo naslednje pomanjkljivosti:

- Podatkov FADN nismo mogli uporabiti, saj ni bilo mogoče oblikovati vzorca in narediti primerjalnih analiz ter uporabiti določenih metod, priporočenih v smernicah EK.
- precejšen del prejemnikov ni redno poročal, podatki iz poročil prejemnikov pa niso vedno natančni in realni,
- baze podatkov niso vedno kompatibilne, zato podatkov ni možno vedno povezati,
- podatki so včasih v neprimerni obliki, zato jih ni mogoče uporabiti za izračune brez ročnega popravljanja. Sem sodijo številke, vnesene kot tekst, vpisani presledki, vejice, pike, pomišljaji in podobno,
- kontaktni podatki prejemnikov so pri nekaterih ukrepih omejeni na poštne naslove; zlasti to velja za ukrepe, kjer so prejemniki podjetja ali organizacije (npr. 123, 133). To otežuje izvedbo anket, intervjujev in fokusnih

skupin. Kjer so bili na voljo kontaktni podatki, kot so telefonske številke in naslov elektronske pošte, je bilo mogoče prejemnike hitro kontaktirati.

Poskusili smo uporabiti tudi podatke iz raziskav in javno dostopnih študij. Uporabili smo zlasti Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva, ki ga pripravlja Kmetijski inštitut Slovenije. Kljub številnim Ciljnim raziskovalnim programom (CRP) na področju kmetijstva in gozdarstva smo uporabili malo rezultatov teh programov, saj spletni portal CRP ne omogoča enostavnega iskanja raziskovalnih projektov.

Geografske podatke za uporabo s pomočjo geografskih informacijskih sistemov smo pridobili od:

- AKTRP – GIS podatki o izvajanju ukrepov 2. osi,
- Portal e-Prostor (<http://www.e-prostor.gov.si/>),
- ZRSVN – podatki o varovanih območjih in pojavljanju kvalifikacijskih vrst,
- GURS – splošni geodetski podatki.

Na voljo je torej zelo veliko podatkov, ki pa niso vedno povezljivi med seboj in zato različno uporabni za analize. V novem programskem obdobju bo uporabnost podatkov treba izboljšati, da bi lahko dobili kakovostne vhodne podatke za spremljanje in vrednotenje. Uporabnost se lahko izboljša na naslednje načine:

- vnaprej definirana struktura vpisov, usklajena z različnimi bazami podatkov, tako da so možni le enolični vpisi posameznega podatka,
- sprotno odpravljanje napak v bazah podatkov (tako, ko je napaka zaznana),
- letno srečanje upravljavcev baz podatkov za diskusijo o morebitnih problemih pri povezovanju in izmenjavi podatkov ter izmenjava izkušenj.

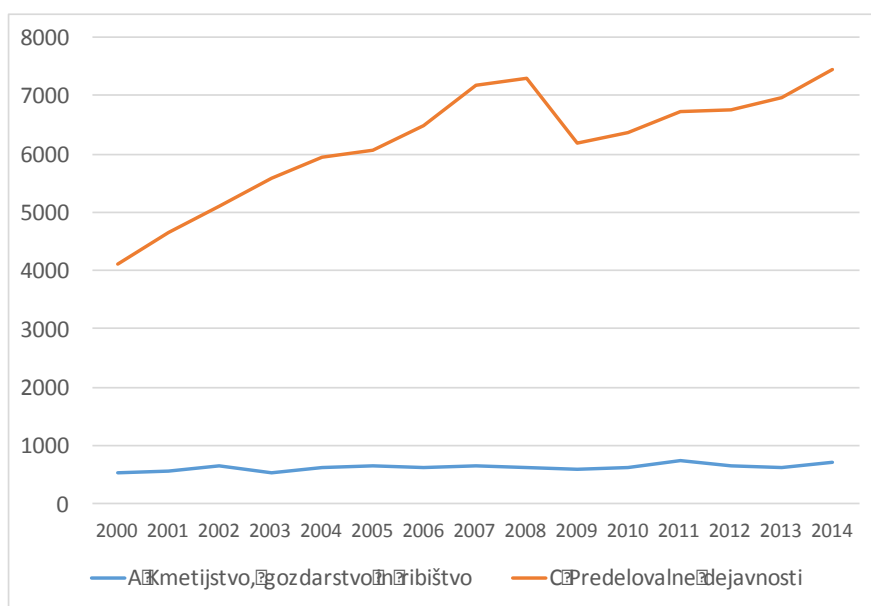
6. Odgovori na vprašanja za vrednotenje

6.1 Skupna evalvacijska vprašanja v zvezi s celotnim programom

6.1.1 Evalvacijsko vprašanje 1.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k rasti celotnega gospodarstva na podeželju? (Lizbonski cilj; povezani kazalniki vpliva 1: Ekonomska rast in 3: Produktivnost dela)

Ukrepi prve osi PRP 2007-2013 so namenjeni povečanju konkurenčnosti kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja. Ekonomska rast je eden od vidikov konkurenčnosti, ki jo merimo z bruto dodanim proizvodom in bruto dodano vrednostjo. Bruto dodani proizvod se je v Sloveniji povečeval do leta 2008, nato pa padel s 37.851 mio EUR leta 2008 na 36.166 mio EUR leta 2009, nato pa je nekaj let nihal in se leta 2014 ponovno povzpел prek 37.000 mio EUR.

Po podatkih Statističnega urada je bruto dodana vrednost v sektorju kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo vse od leta 2000 dokaj stabilna, medtem ko je v predelovalnih dejavnostih rasla do leta 2008, ko se je pojavila gospodarska kriza, in nato pričela spet rasti od leta 2010 dalje.

Graf 56: Bruto dodana vrednost v sektorjih kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo ter predelovalne dejavnosti
Vir: SURS

Ekonomska rast je tudi eden od kazalnikov vpliva PRP 2007-2013. Natančne vrednosti kazalnika ni bilo mogoče izračunati, ker ni bilo na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Izračunana pa je bila bruto dodana vrednost na podlagi poročil zaključenih projektov, ki so poročali v okviru ukrepov, ki prispevajo k gospodarski rasti; ta kaže, da se je BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, 311 in 312, pri katerih so prejemniki poročali o BDV. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali vsaj posameznega LAS.

Podprte naložbe, izvedene v okviru ukrepov, ki so podpirali kmetijsko dejavnost, torej 112, 113, 121, 122, 125, so povečale BDV za 32.678.526,93 EUR, kar predstavlja 15,01 % BDV celotnega sektorja kmetijstva, gozdarstva in ribištva. PRP je torej prispeval približno šestino BDV celotnega celotnega sektorja kmetijstva, gozdarstva in

ribištva, verjetno pa je prispevek bližje eni petini, saj v izračunu BDV niso zajete naložbe, o katerih prejemniki niso poročali. Pri naložbah v predelavo, ki jih je podprl ukrep 123, pa je slika drugačna, saj je ukrep prispeval le 1,00% k BDV celotnega sektorja predelovalne dejavnosti. Glede na vložena sredstva, število prejemnikov in obseg naložb je to pričakovan rezultat. Zaključimo lahko, da je PRP 2007-2013 prispeval k ekonomski rasti v sektorju kmetijstva in gozdarstva. S podporo naložbam, usmerjeno v posodobitev, prestrukturiranje in prilagajanje pa je predvsem prispeval k izboljšanju pogojev za gospodarsko rast v vseh treh sektorjih, v katere so bili usmerjeni (kmetijstvo, gozdarstvo in živilstvo).

Poleg ekonomske rasti je eden od vidikov konkurenčnosti tudi produktivnost dela, ki jo PRP 2007-2013 tudi spremlja kot kazalnik vpliva »sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)«, h kateremu prispevajo ukrepi 111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 132, 133 in 142. Poročila zaključenih projektov, podprtih v okviru teh ukrepov ki so poročali, kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, ker ni na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 113, 121 in 123, in sicer le za tiste prejemnike, ki so poročali tako o BDV kot o PDM. Za ukrepe 125, 132, 133 in 142 podatkov ni na voljo. Celotno povečanje je izračunano za vse ukrepe, ki so vplivali na spremembo BDV/PDM, medtem ko izračun po Smernicah EK ne zajema ukrepa 113 in LEADER.

Preglednica 93: Prispevek BDV in PDM po ukrepih

Ukrep	BDV			PDM			BDV/PDM		
	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika
123	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06	9.358,82	9.211,36	-147,46	24.144,57	32.613,42	8.468,85
113	3.642.646,71	4.720.064,36	1.077.417,65	265,42	245,77	-19,65	13.724,09	19.205,38	5.481,30
112	27.354.360,74	35.326.028,28	7.971.667,54	2.633,03	2.644,05	11,02	10.388,93	13.360,56	2.971,63
121	75.931.864,40	95.441.927,87	19.510.063,47	3.849,19	4.285,73	436,54	19.726,71	22.269,72	2.543,01
312	33.505.472,10	57.716.411,34	24.210.939,24	1.206,58	1.913,70	707,12	27.768,96	30.159,59	2.390,63
311	6.861.063,43	9.927.254,33	3.066.190,90	471,00	616,60	145,60	14.567,01	16.099,99	1.532,98
122	8.486.941,20	11.784.252,85	3.297.311,65						
125	2.403.456,99	3.225.523,61	822.066,62						
LEADER						86,3			
Skupaj	384.150.470,05	518.555.431,19	134.404.961,14	17.784,04	18.917,21	1.219,47			23.388,40
Glede na Smernice EK ³⁹	380.507.823,34	513.835.366,83	133.327.543,49			914,72			19.464,79

Vir: MKGP, 2016

Največje razlike so opazne pri ukrepih 123 in 113, kjer se je BDV/PDM povečal za več kot polovico povečanja celotnega povečanja iz vseh ukrepov.

S pomočjo FADN in uporabo metode PSM je bilo zaradi strukture vzorca mogoče ovrednotiti le učinke oziroma rezultate ukrepa 121. Vzorec je sicer razmeroma velik po posameznih letih (729 kmetijskih gospodarstev leta 2007, leta 2013 pa 2241 kmetijskih gospodarstev⁴⁰), vendar je le okoli 100 kmetij poročalo v FADN tekom celotnega obdobja, kar je prvi pogoj za izračun DID (»difference in difference«). Izmed teh 100 kmetij jih je bilo 20 opredeljenih kot kontrole, kar pomeni, da niso sodelovale v nobenem od ukrepov 121, 122, 123 ali 311. Opravljena je bila primerjava med leti 2007 in 2013 (»prej-potem«). Zaradi majhnega vzorca je bilo mogoče uporabiti omejeno število spremenljivk, zato so bile uporabljene naslednje tri:

- SE410 - Bruto dohodek kmetije,
- SE441 - Skupaj osnovna sredstva,
- SE025 - Skupna kmetijska zemljišča v uporabi.

Model PSM in končni obračun so bili izdelani s programom Stata. Zaradi majhnega vzorca so rezultati zelo občutljivi. Rezultati so prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica 94: Rezultati analize podatkov FADN za ukrep 121 s pomočjo metode PSM

³⁹ Smernice za izračun kazalnikov vpliva.

⁴⁰ Zajeti so tako »vzorčniki«, torej tisti, ki redno sodelujejo v vzorcu FADN, kot »obvezniki« - prejemniki sredstev PRP 2007-2013 iz določenih ukrepov.

Parameter	Ocenjeni učinki		
	BDV posam. Kmet. gospodarstva	Zaposlenost	Produktivnost dela
Neto učinek ukrepa 121 na kmetijsko gospodarstvo	+9.263,70 EUR (v 6 letih)	+0,33	+5.168,70 EUR
% povečanja konkurenčnosti v primerjavi z letom 2007 (v 6 letih)	+55,8%	+18,0%	+46,6%
Prejemniki v primerjavi z neprejemniki (ujemanje)	+55,8% proti -37,3%	+18,0% proti -28,4%	+46,6% proti -27,8%
Struktura absolutne spremembe = Ukrep 121 v primerjavi z drugimi dejavniki	+3.292,47 EUR = +9.263,70 EUR proti -5.971,23 EUR	-0,27 = +0,33 proti -0,60	+2.929,43 EUR = +5.168,70 EUR proti - 2.239,27 EUR
Stopnja uspešnosti	n.p.	n.p.	n.p.
Stopnja učinkovitosti na ravni kmetijskega gospodarstva	2,16 EUR podpore na vsak 1 EUR učinka	51.234,50 EUR podpore za vsako ohranjeno delovno mesto	3,87 EUR podpore na vsak 1 EUR učinka

Rezultati torej kažejo, da je podpora PRP 2007-2013 pozitivno vplivala na povečanje BDV na podprtih kmetijah, saj je BDV v obdobju 2007-2013 na podprtih kmetijskih gospodarstvih v povprečju višja za 55% ali 9.263,70 EUR na kmetijsko gospodarstvo (1.544EUR / leto), medtem ko se je v kontrolni skupini znižala. Celotno opaženo povečanje BDV kmetijske dejavnosti je mogoče pripisati učinku PRP 2007-2013. Učinkovitost ukrepa je relativno nizka. Na ravni kmetije (mikro raven) je bila zagotovljena srednja raven podpore (20.003 EUR) za doseženi vpliv ukrepa na BDV (9.263,7 EUR). Dosežena je bila relativno nizka raven učinkovitosti, saj sta bila za 1 EUR povečane BDV potrebna 2,16 EUR podpore. Na ravni programa je učinek ukrepa 121 na rast BDV dosegel 20,11 mio EUR (2.171 podprtih kmetijskih gospodarstev krat 9.263,7 EUR / kmetijsko gospodarstvo).

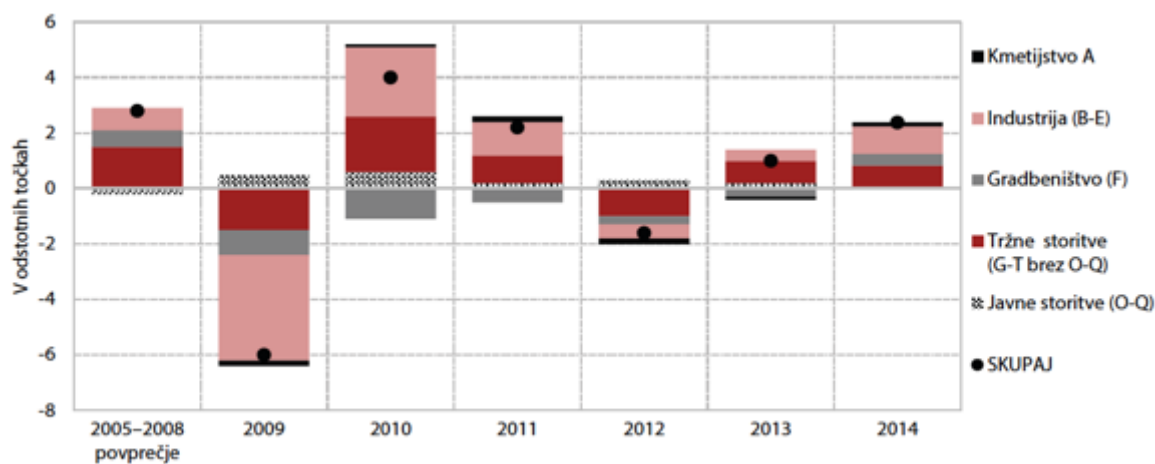
Rezultati poleg tega kažejo, da je imel program šibek, a pozitiven učinek na zaposlovanje in ni prišlo do nadomeščanja delovne sile s kapitalom. Na ravni programa je ukrep prispeval 716 delovnih mest v kmetijstvu. Učinkovitost ukrepa 121 na mikroravni je bila 60.616 EUR javne podpore na zaposlenega. Podpora programa v letih 2007-2013 je povzročila večjo produktivnost dela na podprtih kmetijskih gospodarstvih. Zaradi vstopa v ukrepa 121 se je produktivnost dela povečala za 5.168,70 EUR (+ 46,6%) v primerjavi z izhodiščnim letom (pred programom). Kar zadeva učinkovitost ukrepa 121 (na mikro ravni) je bilo za vsak EUR učinka porabljenih 3,87 EUR javnih sredstev. Izračun je pokazal, da je mrtva teža dosegla 34,4 odstotka, na podlagi česar je mogoče sklepati, da se prejemniki brez sredstev PRP 2007-2013 ne bi odločili za naložbo. Še enkrat pa je treba poudariti, da so rezultati zaradi majhnega vzorca zelo občutljivi in je možnost napake dokaj velika.

Statistični podatki o PDM v kmetijstvu na nacionalni ravni so na voljo samo za leti 2000 in 2010, ko so bili zajeti v okviru popisa kmetijstva in kažejo, da se je v kmetijstvu med letoma 2000 in 2010 zmanjšal s 107.809 PDM na 77.012 PDM, kar je le malo več kot je nosilec kmetijskih gospodarstev, kar kaže na to, da se obseg delovne sile na kmetijskih gospodarstvih zmanjšuje in da številni nosilci kmetijskih gospodarstev poleg kmetijstva opravljajo še kakšno drugo delo. Statistični podatki za bruto dodano vrednost so na voljo kot BDV na zaposlenega v gospodarskih družbah, zadrugah in pri samostojnih podjetnikih in so na voljo za obdobje od leta 2008, ko je BDV na zaposlenega znašal 26.619 EUR/zaposlenega, in l. 2015, ko je znašal 35.204 EUR/zaposlenega. BDV/zaposlenega je primerljiv z BDV/PDM, a so vrednosti znatno višje od povprečja v PRP, ker ne zajemajo malih oz. družinskih kmetij oz. podatkov fizičnih oseb, ki opravljajo kmetijsko dejavnost, ki so pri PRP 2007-2013 v ospredju.

Podatki za živilskopredelovalno industrijo v Poročilu o stanju kmetijstva, gozdarstva, živilstva in ribištva za leto 2015 kažejo, da sta tako produktivnost kot dodana vrednost na zaposlenega naraščali do leta 2009, nato strmo upadli in se sedaj spet povečujeta. Bruto dodana vrednost na zaposlenega je po podatkih navedenega Poročila leta 2015 znašala 36.700 EUR, kar je le malo več kot v gozdarski dejavnosti, kjer je po podatkih SURS je leta 2015 znašala 36.246,5 EUR⁴¹. Glede na to, da je na področju gozdarske dejavnosti ukrep 122 zajel znatno število lastnikov gozdov, ki imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov in bodo po naši oceni prispevali k izkoriščenosti 15 % gozdov, je PRP 2007-2013 prispeval h konkurenčnosti sektorja.

⁴¹ Vir podatka: SURS, Ekonomski računi za gozdarstvo po proizvodih in vrednostih (mio EUR), Slovenija, letno.

Po podatkih UMAR je produktivnost v Sloveniji ob precejšnjem zmanjšanju zaposlenosti od začetka krize leta 2008 v letu 2014 dosegla raven iz začetka krize. Zaradi visokega padca gospodarske aktivnosti se je z začetkom krize leta 2009 zmanjšala kar za 6,1 %, nato pa se je počasi večala, razen leta 2012. Povečanje produktivnosti je bilo predvsem na račun zmanjšanja zaposlenosti in se je šele leta 2014 povečala na račun povečanja BDV, vendar še zmeraj ni na ravni pred gospodarsko krizo.

Vir: preračuni UMAR na podlagi podatkov SURS (Nacionalni računi, 2014).

Graf 57: Sektorski prispevki k rasti produktivnosti slovenskega gospodarstva

Predelovalna industrija je bila eden od dveh sektorjev v Sloveniji, poleg gradbeništva, ki ga je kriza najbolj prizadela. Ukrep 123 je tako ponudil možnost podpore za prestrukturiranje in prilagoditev sektorja, ki je bil v krizi. Prejemniki tega ukrepa so najbolj povečali BDV/PDM in glede na vsebino in obseg naložb in delež ciljne skupine, ki je bil vključen, ocenjujemo, da je ukrep prispeval k posodobitvi predelovalnega sektorja, vendar v segmentu malih in srednje velikih podjetij. Zaradi številnih povezav (večkratnih prejemnikov) med ukrepom 123 in ukrepi 121, 112 in 123 je ukrep 123 dodatno prispeval k produktivnosti in predvsem k izrabi lokalnih virov.

Kot je razvidno iz zgornjega grafa, se je prispevek kmetijstva k produktivnosti slovenskega gospodarstva ves čas od začetka izvajanja PRP 2007-2013 povečeval. Poleg PRP 2007-2013 so nosilci kmetijskih gospodarstev prejeli tudi neposredna plačila iz I. stebra, vendar je zaradi dodeljevanja sredstev na podlagi naložb pri povečevanju prispevka k produktivnosti glavno vlogo podpornega mehanizma odigral PRP 2007-2013. Program je torej prispeval k povečevanju produktivnosti slovenskega gospodarstva nazaj na raven pred gospodarsko krizo, ki se je pričela leta 2008.

6.1.2 Evalvacijsko vprašanje 2.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k ustvarjanju delovnih mest? (Lizbonski cilj; povezani kazalnik vpliva 2: Ustvarjanje delovnih mest)

Ukrepi PRP 2007-2013, zlasti ukrepi 1. osi, pa tudi ukrepa 311 in 312 ter pristop LEADER so imeli za cilj povečati število delovnih mest. Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa so tudi eden od kazalnikov vpliva PRP 2007-2013, ki smo ga izračunali na podlagi poročil prejemnikov ukrepov v skladu s smernicami EK. Na podlagi smernic je bilo izračunano, da je bilo ustvarjenih neto 914,72 PDM, vendar pa je sprememba števila delovnih mest dejansko višja, saj so k povečanju števila delovnih mest prispevali tudi ukrepi 321, 322 in 323, vendar pri teh ukrepih PDM ni bilo mogoče oceniti. Poleg tega so k delovnim mestom prispevali tudi ukrepi 1. osi, ki v izračunu v skladu s Smernicami EK niso zajeti.

Preglednica 95: Prispevek BDV in PDM po ukrepih

Ukrep	BDV			PDM			BDV/PDM		
	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika
123	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06	9.358,82	9.211,36	-147,46	24.144,57	32.613,42	8.468,85

113	3.642.646,71	4.720.064,36	1.077.417,65	265,42	245,77	-19,65	13.724,09	19.205,38	5.481,30
112	27.354.360,74	35.326.028,28	7.971.667,54	2.633,03	2.644,05	11,02	10.388,93	13.360,56	2.971,63
121	75.931.864,40	95.441.927,87	19.510.063,47	3.849,19	4.285,73	436,54	19.726,71	22.269,72	2.543,01
312	33.505.472,10	57.716.411,34	24.210.939,24	1.206,58	1.913,70	707,12	27.768,96	30.159,59	2.390,63
311	6.861.063,43	9.927.254,33	3.066.190,90	471,00	616,60	145,60	14.567,01	16.099,99	1.532,98
122	8.486.941,20	11.784.252,85	3.297.311,65						
125	2.403.456,99	3.225.523,61	822.066,62						
LEADER						86,3			
Skupaj	384.150.470,05	518.555.431,19	134.404.961,14	17.784,04	18.917,21	1219,47			23.388,40
Glede na Smernice EK ⁴²	380.507.823,34	513.835.366,83	133.327.543,49			914,72			19.464,79

Vir: MKGP, 2016

Skupaj je bilo v ukrepih 1. in 3. osi, ki so spremljali spremembo PDM in o njej poročali (ukrepi 112, 113, 121, 123, 311, 312, 41) ustvarjenih 1.133,17 PDM, vendar so razlike med posameznimi ukrepi zelo velike. Tako je pri ukrepu 123, ki je podpiral naložbe v predelavo kmetijskih, gozdarskih in živilskih proizvodov, PDM dejansko upadel za 147,46 PDM, upadel pa je tudi pri ukrepu 113 – zgodnje upokojevanje, kar pa je razumljivo zaradi narave ukrepa. Največ delovnih mest je bilo ustvarjenih v okviru podpore mikro podjetjem (ukrep 312) in podpore naložbam v kmetijska gospodarstva (ukrep 121).

PRP 2007-2013 ni toliko prispeval k ustvarjanju zaposlitvenih možnosti kot k stabilizaciji obstoječih delovnih mest, saj večinoma ni prispeval k novim zaposlitvam, ampak predvsem k povišani bruto dodani vrednosti in produktivnosti obstoječih zaposlitev.

6.1.3 Evalvacijsko vprašanje št. 3: Koliko je PRP 2007-2013 prispeval k varovanju in izboljšanju naravnih virov in krajine, vključno z biotsko raznovrstnostjo ter kmetijstvom in gozdarstvom visoke naravne vrednosti? (Strateška prednostna naloga Skupnosti, Biotska raznovrstnost je tudi cilj Sistematskega pregleda SKP; povezani kazalniki vpliva 4: Indeks ptic kmetijske krajine, 5: Kmetijstvo in gozdarstvo z visoko naravno vrednostjo in 6: Kakovost vode)

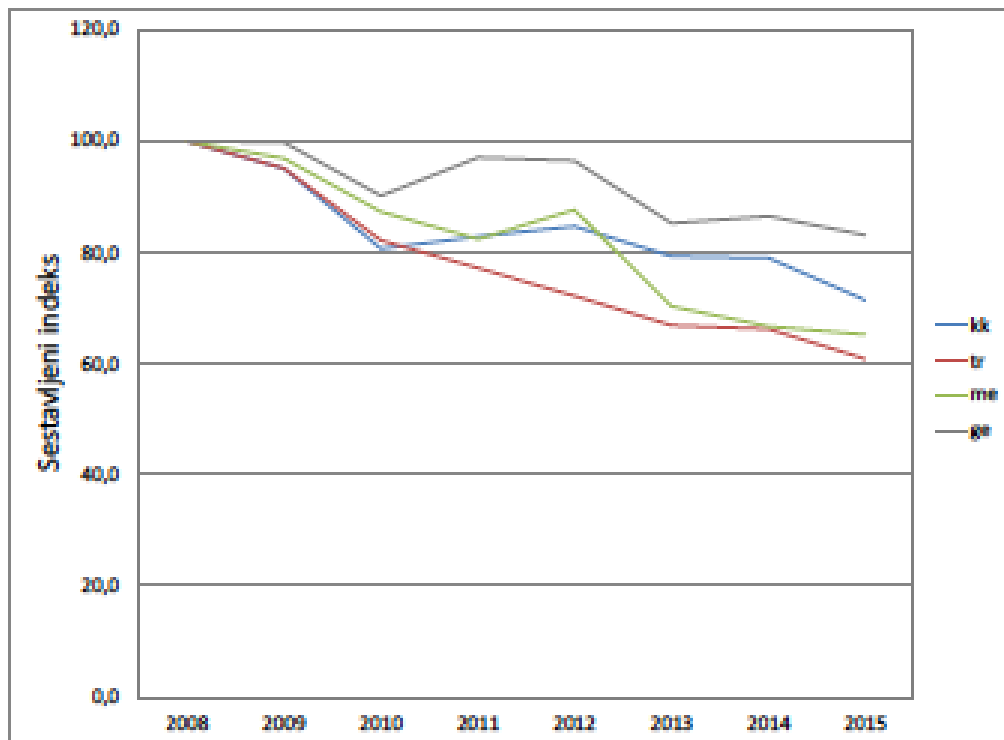
Varovanju in izboljšanju naravnih virov in krajine, vključno z biotsko raznovrstnostjo ter kmetijstvom in gozdarstvom visoke naravne vrednosti, so bili namenjeni ukrepi 2. osi. V Sloveniji so se izvajali ukrepa 211 in 212, ki sta namenjena predvsem ohranjanju krajine s spodbujanjem kmetijstva v območjih z omejenimi možnostmi (OMD) za kmetijsko dejavnost, in ukrep 214 – kmetijsko okoljska plačila. Za te tri ukrepe je bila namenjena približno polovica sredstev PRP 2007-2013 in tekom izvajanja programa se je znesek sredstev, namenjen izvajanju ukrepov 2. osi, povečal s 592.890.844,00 EUR (474.312.675,00 iz EKS RP) na 625.854.541,00 EUR (500.683.632,80 iz EKS RP). Tako velik delež 2. osi v programu je sorazmeren z značilnostmi slovenskega podeželja, ki je poznano po velikem deležu območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost, območij visoke naravne vrednosti in območij Natura 2000, ki so v veliki meri posledica naravnih značilnosti, predvsem hribovitosti, ki otežuje kmetovanje, a tudi družbenih značilnosti - razdrobljene lastniške strukture, značilne za Slovenijo, zaradi katere je krajina zelo mozaična in ima visoko biotsko raznovrstnost.

Vpliv PRP 2007-2013 na biotsko raznovrstnost ter kmetijstvo visoke naravne vrednosti se spremlja z indeksom ptic kmetijske krajine. Spremljanje indeksa je leta 2015⁴³ pokazalo, da prihaja do strmega upada predvsem travniških vrst ptic in vrst ptic, katerih habitat so mejice. Podoben trend upadanja imajo tudi sosednje države Italija, Avstrija in Madžarska ter številne druge evropske države. Upad populacij kaže kar 15 vrst ptic, med katerimi prevladujejo travniške vrste (od tega strm upad kažejo rjava penica, poljski škrlanec, grilček, prosnik, divja grlica, repnik), poleg tega pa je za 7 vrst ptic trend negotov. Na spodnji sliki je prikazan trend sestavljenega

⁴² Smernice za izračun kazalnikov vpliva.

⁴³ DOPPS (2015): Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine - poročilo za leto 2015. Končno poročilo, Ljubljana, november 2015.

indeksa ptic kmetijske krajine (povzeto po DOPPS, 2015). Največji upad kažejo travniške vrste ptic, kjer indeks znaša le 60,9 (5,4% upad glede na leto 2014), in vrste mejic (indeks je 65,3 oz. 1,5 % nižji glede na leto 2014).

Legenda: kk – 29 indikatorskih vrst, tr – travniške vrste, me – vrste mejic, ge - generalisti
 Graf 58: Sestavljeni indeks ptic kmetijske krajine v obdobju 2008-2015

Spremljanje vrst za potrebe izračuna indeksa je pokazalo tudi na upad večine vrst na varovanih območjih (IBA/ Natura 2000), ki so vezane na kmetijsko krajino, torej kosca, črnočelega srakoperja, hribskega škrjanca, velikega skovika, pisane penice in vrtnega strnada, pri čemer sta črnočeli srakoper in vrtni strnad v Sloveniji na robu izumrtja. Kot vzroki so bili identificirani:

- izginjanje travniških habitatov in mozaičnih struktur v kmetijski krajini,
- intenzifikacija travniške rabe (pogostejše in bolj zgodnje košnje, povečano gnojenje, npr. na Ljubljanskem barju),
- komasacije (Šentjernejsko polje),
- pretvorba travnikov v njive (Šentjernejsko polje),
- zaraščanje (Kras).

PRP 2007-2013 je sicer spodbujal ohranjanje biotske raznovrstnosti, vendar indeks ptic kmetijske krajine kaže znatno upadanje v primerjavi z izhodiščnim letom, še posebej za travniške ptice. Indeks ptic kmetijske krajine kaže na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra SKP. Kolikšen je pri tem vpliv PRP 2007-2013 je mogoče oceniti le delno, na podlagi podatkov o izvajanju PRP, vendar ni mogoče oceniti, koliko k vplivu v primerjavi s PRP prispevajo neposredna plačila.

Obseg območij z visoko naravno vrednostjo (HNV) pokaže na razširjenost sistemov kmetovanja in gozdarstva visoke naravne vrednosti ter tradicionalnih kmetijskih krajin. Površina območij HNV je bila izračunana na podlagi podatkov iz evidence dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (v nadaljevanju: evidenca dejanske rabe) s pomočjo posodobljene metodologije, prilagojene natančnosti podatkov. Vrednosti površin HNV smo izračunali na podlagi dejanske rabe za vsako leto izvajanja PRP 2007-2013 posebej. Pri tem je treba upoštevati, da izračun deleža za začetna leta ni dovolj natančen, saj je bila za izračun uporabljena dejanska raba tal iz leta 2005, ki je bila nato ažurirana v precej dolgih intervalih. Podatki o dejanski rabi se ažurirajo vsake 3-4 leta, tako da je treba upoštevati, da spremembe površin vključenih KZU za 1-2 % nastanejo v obdobju 3-4 let. Vendar se je izkazalo, da je sprememba zajema dejanske rabe tal tako velika, da je vplivala na rezultat in se je navidezno območij HNV

povečeval. Zato je metodologija, ki je bila uporabljena za izvorni izračun HNV in izračun ciljne vrednosti, nenatančna in je rezultat zavajajoč. Rezultat je uporaben le ob upoštevanju površin od leta 2011 dalje, ko je bil spremenjen zajem kategorije »drevesa in grmičevje« (1500), torej na podlagi dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, objavljene leta 2012. Izračun za leto 2015 zaradi sprememb prav tako ni relevanten. Vidimo lahko, da se je obseg površin HNV med letoma 2012 in 2014 malenkostno povečal in sicer za 2.754,94 ha oziroma dobrega pol odstotka. To je tudi sprememba vrednosti kazalnika vpliva, ki jo bomo upoštevali pri celotnem vrednotenju.

Preglednica 96: Obseg površin HNV, vključenih v ukrepe 211, 212 in 214

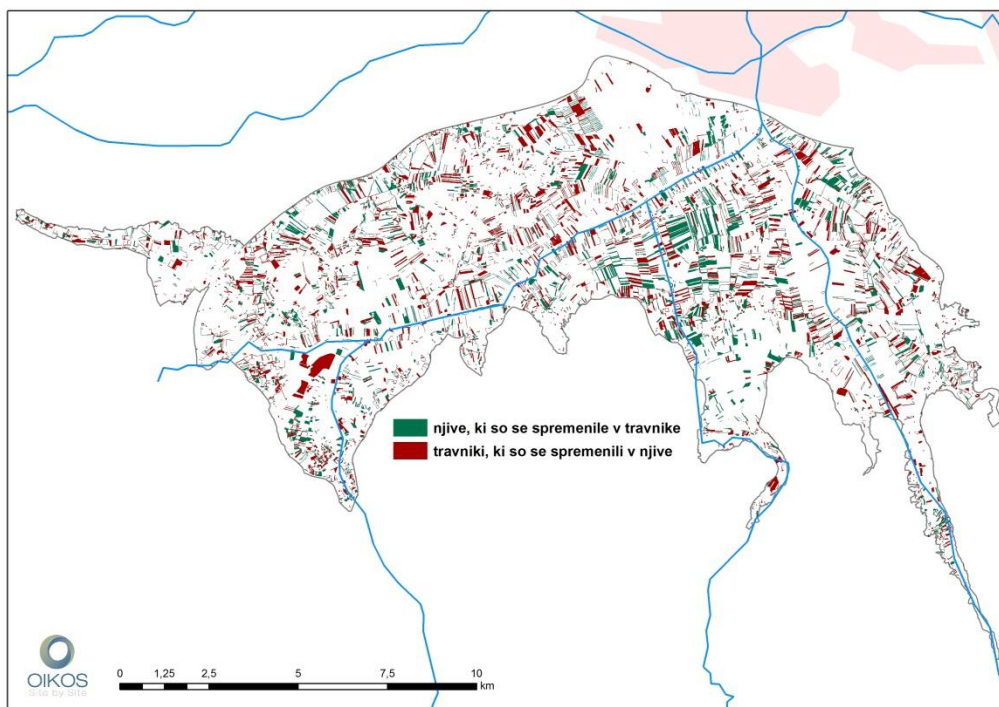
Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Površine območij HNV (ha)	455.557,60 (l. 2005)	455.557,60 (l. 2005)	451.646,45 (l. 2009)	451.646,45 (l. 2009)	451.646,45 (l. 2009)	474.843,30 (l. 2012)	477.598,24 (l. 2012)	477.598,24 (l. 2012)	493.355,21
KZU na območjih HNV (ha)	375.023,87	375.023,87	404.579,73	404.579,73	404.579,73	401.832,52	401.832,52	401.832,52	399.361,43
Delež KZU na območjih HNV	83,03%	83,03%	85,20%	85,20%	85,20%	84,14%	84,14%	84,14%	80,95%
Skupaj površine ukrepov 2. osi na območjih HNV (ha)	257.173,74	254.566,33	249.098,37	245.010,62	246.378,88	245.945,34	246.858,02	247.130,09	/
% površine območij HNV, vključenih v ukrepe 2. Osi	56,94%	56,36%	52,46%	51,30%	51,59%	51,50%	50,04%	51,74%	/

Vir: AKTRP, MKGP, lastni preračuni Oikos

Prostorska primerjava kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) in območij HNV je pokazala, da kmetijska zemljišča v uporabi predstavljajo 80 do 85 % območij HNV. Kolikšen del KZU na območjih HNV uporabljajo prejemniki, vključeni v vse ukrepe PRP 2007-2013, ni bilo mogoče oceniti, saj za nekatere podukrepe ukrepa 214 nimamo podatkov o obsegu površin podprtih kmetijskih gospodarstev.

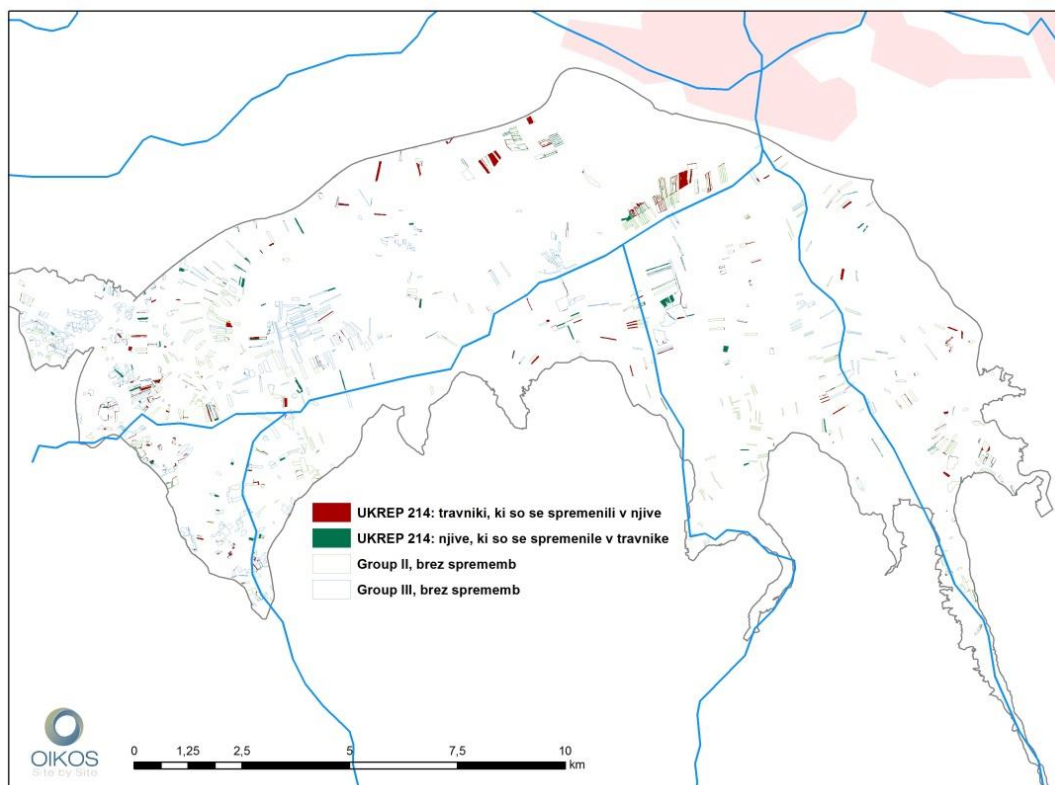
K ohranjanju visoke naravne vrednosti najbolj prispevajo ukrepi 2. osi, zato smo preračunali, v kolikšnem delu so ukrepi 214, 212 in 211 zajeli površine HNV in tako prispevali k njihovem ohranjanju. V ukrepe 2. osi je bilo vključenih približno polovica površin območij HNV. Ukrepi 2. osi imajo temu pomembno vlogo pri ohranjanju območij HNV, saj bi brez podpore prihajalo do opuščanja kmetijske rabe v OMD območjih. Primerjava dejanske rabe in vključenosti v ukrepe 211, 212 in 214, ki prispevajo k biotski pestrosti je namreč pokazala, da je bilo med leti 2007 (uporabili smo dejansko rabo iz leta 2005) in 2014 (dejanska raba iz leta 2016) očiščenih 2.212,22 ha zaraščenih površin, kar predstavlja 0,46 % vseh zemljišč v uporabi (izračunano na podlagi povprečja vseh KZU v tem obdobju).

Izkazalo se je, da ponekod na lokalni ravni prihaja do zmanjšanja travniških habitatov zaradi preoravanja v njivske površine. Problematika je bila izpostavljena tudi na fokusnih skupinah. Analiza na podlagi podatkov dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč na primeru Ljubljanskega barja je pokazala, da dejansko prihaja do preoravanja travnikov in da se nekatere tako nastale njivske površine tudi vključijo v ukrepe PRP 2007-2013, vključno z ukrepom 214. Gonilna sila pri takih spremembah so plačila obeh stebrov SKP, tak trend pa je mogoče preprečiti z ustrezno kontrolo in pogoji upravičenosti do plačil. Obenem prihaja tudi do obratnega trenda pretvorbe njivskih površin v travnike, bodisi zaradi prestrukturiranja bodisi opuščanja rabe.

Vir: Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, MKGP, 2016, lastni preračuni Oikos. Zeleno: njive, spremenjene v travnike, rjavo: travniki, spremenjeni v njive.

Slika 17: Spreminjanje travniških in njivskih površin na Ljubljanskem barju

Vir: Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, MKGP, 2016, lastni preračuni Oikos. Zeleno: njive, spremenjene v travnike, vključene v KOP, rjavo: travniki, spremenjeni v njive, vključeni v KOP. Rjava obroba: območja podukrepov II. skupine KOP, modro: območja podukrepov III. skupine KOP

Slika 18: Spreminjanje travniških in njivskih površin na Ljubljanskem barju

Opravili smo analizo pretvorb v oziroma iz njihovskih površin in travnikov na območjih vseh GERK v Sloveniji glede na dejansko rabo, zabeleženo v GERK, in pogledali še spremembe na dveh območjih, ki smo jih podrobneje obravnavali, Ljubljanskem barju in Goričkem. Za analizo smo uporabili podatke Registra kmetijskih gospodarstev o GERK leta 2007 in leta 2013. Iz spodnje preglednice lahko vidimo, da prihaja do precejšnjih sprememb rabe, največja je stopnja sprememb iz travnikov v njive na Goričkem, ki obsega 1 % travniških površin. Pri tem je treba opozoriti, da pri spremembah prihaja do izgube biotske pestrosti, saj na novo vzpostavljen travnik nima enake vrstne raznolikosti kot dolgoletni travnik.

Preglednica 97: Sprememba dejanske rabe na površinah GERK v Sloveniji med leti 2007 in 2013

Sprememba rabe	Slovenija	Lj. barje	Goricko
2007 njiva, 2013 travnik	6.491,43	488,83	98,01
2007 travnik, 2013 njiva	7.999,56	313,84	305,61
vedno njiva	156.283,81	3.448,68	11.135,32
vedno travnik	225.827,19	4.134,19	3.009,22

Vir: MKGP, 2016, lasten preračun Oikos

Na enak način smo opravili tudi analizo pretvorbe njiv v travnike in obratno pri prejemnikih ukrepov 1. osi, da bi ugotovili, ali so naložbe, podprte z ukrepi 1. osi, pripomogle k večjim spremembam rabe. Za analizo smo uporabili podatke Registra kmetijskih gospodarstev o dejanski rabi iz GERK prejemnikov ukrepov 1. osi leta 2007 in leta 2013. Podatki so predstavljeni v spodnji preglednici. Ker je bilo malo prejemnikov ukrepov 1. osi vključenih v ukrepe tako leta 2007 kot 2013, je analiza zajela relativno malo površin, vidno pa je, da je pri približno 2 % površin prišlo do spremembe v njivske površine, pri dobrem odstotku pa ravno obratno.

Preglednica 98: Spremembe dejanske rabe kmetijskih površin na GERK kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrepe 1. Osi PRP 2007-2013

Dejanska raba površin kmetijskega gospodarstva	Površina (ha)
2007 njiva, 2013 travnik	948,38
2007 travnik, 2013 njiva	1.399,10
vedno njiva	40.282,25
vedno travnik	28.506,42

Vir: RKG MKGP, 2016

Prejemniki ukrepov 1. osi imajo skupaj v uporabi precej več njiv kot travnikov, medtem ko je na ravni Slovenije ravno obratno. S tega vidika so pretvorme travnikov v njive, čeprav tvorijo majhen delež, še toliko pomembnejše. Za natančnejšo opredelitev, ali je sodelovanje v ukrepih 1. osi povečalo spremembe dejanske rabe kmetijskih zemljišč tako, da so se v večjem obsegu spreminjale travniške površine, bi bila potrebna natančna analiza podprtih prejemnikov in dejavnosti, za katero pa ni bilo na voljo dovolj podatkov in bi presežala okvir vrednotenja.

Z vidika biotske raznovrstnosti je treba upoštevati, da travniške površine v primeru intenzivnega gnojenja ne predstavljajo vrstno bogatega habitata. Intenzifikacija rabe travniških površin zaradi gnojenja in pogostih košenj je dodaten problem, ki ga z analizo podatkov v dejanski rabi nismo mogli zajeti. Obseg take intenzifikacije bi bilo možno oceniti le na podlagi rednega spremljanja stanja mreže travniških površin. Ker takega spremljanja stanja ni, smo analizo opravili na primeru popisov habitatnih tipov dveh območij, na katerih so na voljo podatki kartiranje iz dveh časovnih obdobj, v obdobju izvajanja PRP 2007-2013, in sicer na Ljubljanskem barju (2011, 2014) in Goričkem (2004, 2012). Primerjali smo podatke o spremembah prednostnih habitatnih tipov v neprednostne na območjih GERK, torej na območjih kmetijskih površin. Sprememb je malo in prevladujejo spremembe na habitatnih tipih, ki niso prednostni (torej npr. ne na ekstenzivnih travnikih). Na Ljubljanskem barju prevladujejo spremembe v obvodnih habitatih, sprememb iz mokrotnih travnikov je za slab hektar, vendar je treba opozoriti, da je bil popis habitatnih tipov prostorsko omejen.

Preglednica 99: Sprememba dejanske rabe na različnih habitatnih tipih na območjih popisov habitatnih tipov na Goričkem med leti 2004 in 2012

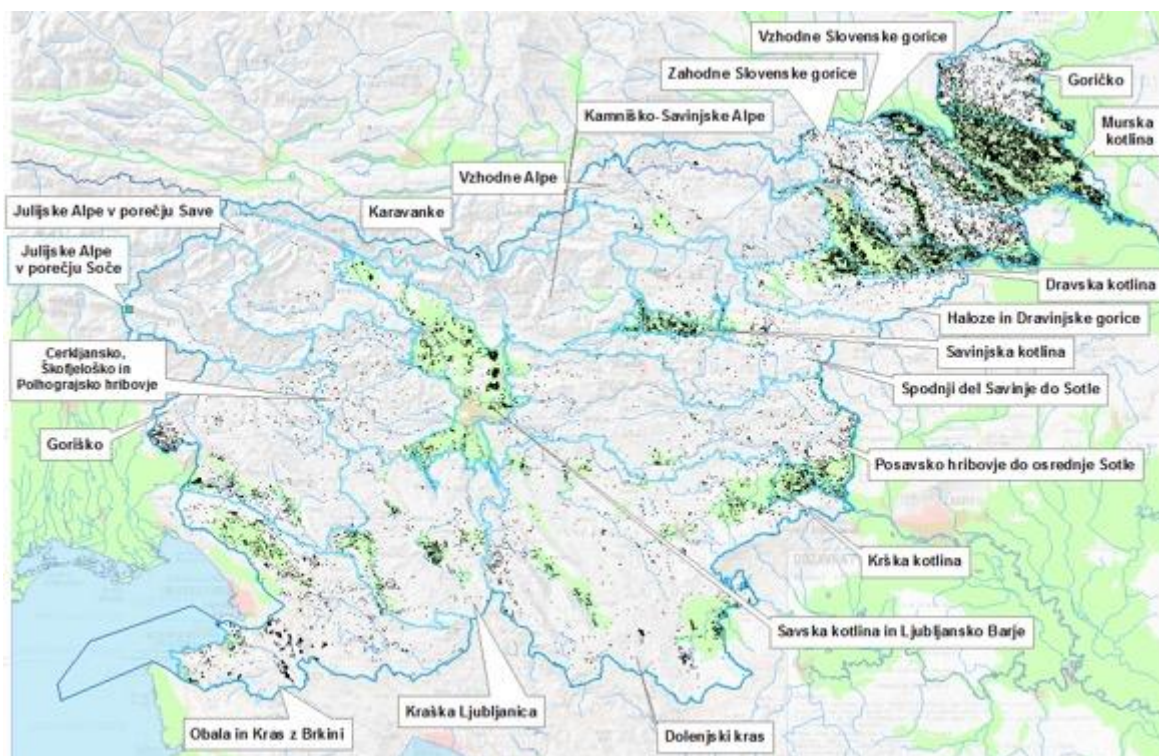
Sprememba rabe	Pretvorba iz travnika v drug habitatni tip	Pretvorba iz travnika v njive
----------------	--	-------------------------------

Ostali habitatni tipi	286,95 ha	129,70 ha
Prednostni habitatni tip	4,70 ha	0,22 ha

Vir: RKG MKGP, 2016, ZRSVN (kartiranja habitatnih tipov)

PRP 2007-2013 je bil obenem z določenimi podukrepi ukrepa 214, kamor sodijo vsi podukrepi III. skupine ter podukrepi za integrirano kmetijstvo, ekološko kmetijstvo in ohranjanje travniških habitatov, usmerjen v varovanje in izboljšanje stanja vodnih virov. Natančne ocene, koliko je samo pogoj navzkrižne skladnosti zmanjšal vnos hranil in drugih snovi v tla, ni mogoče podati, saj nimamo na voljo podatkov o intenziteti kmetovanja, obtežbi in vnosu snovi v tla pred vstopom v ukrep (oziroma, ali so že izpolnjevali pogoje navzkrižne skladnosti pred vstopom v ukrepe PRP 2007-2013) in možnosti izpiranja v vode. Poleg tega gre za pogoj, ki ga je treba upoštevati pri vseh plačilih SKP, tudi plačilih I. stebra, zaradi česar ni mogoče oceniti neto učinkov obveze navzkrižne skladnosti zaradi ukrepov PRP 2007-2013.

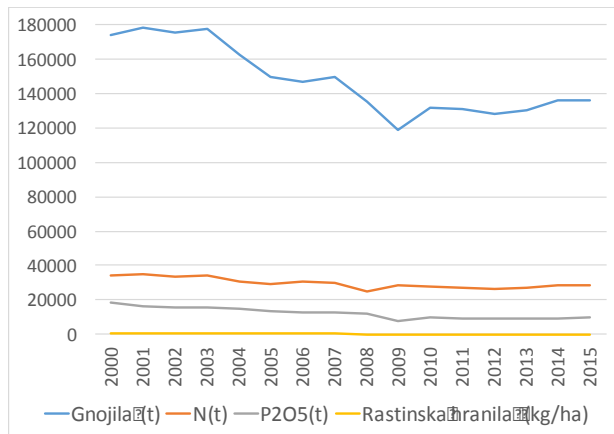
Podukrepi KOP (ukrep 214), ki prispevajo k zmanjšanju vnosa nitratov in pesticidov v vode, so se v povprečju izvajali na 91.794,26 ha kmetijskih površin, kar predstavlja 19,12 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (preračunano na povprečje KZU v letih 2007-2013 po podatkih SURS). Ob uporabi določenih predpostavk in na podlagi omejitev podukrepov ocenjujemo, da se je vnos nitratov na območju izvajanja teh podukrepov zaradi zahtev podukrepov in navzkrižne skladnosti zmanjšal za pribl. 2 % na območjih OMD (upoštevali smo samo sloj podatkov KOP na območju, ki je opredeljeno kot OMD) in pribl. 15 – 20 % na območjih izven OMD, kjer je možno intenzivno kmetijstvo. Večino območja izven OMD večinoma tvorijo vodovarstvena območja, zato lahko enako oceno uporabimo tudi zmanjšanje vnosa na vodovarstvenih območjih. Glede na obseg površin, vključenih v podukrepe za zmanjšanje vplivov na vode na posameznih vodnih telesih lahko ocenimo, da je bil s tem zmanjšan vnos za 3,75 % - 5 % na vodnem telesu Murska kotlina, 1,8 – 2,4 na vodnih telesih Dravske kotline in zahodnih Slovenskih Goric, na ostalih vodnih telesih pa veliko manj, za manj kot odstotek. Prispevek je verjetno nekoliko manjši, saj so nekateri prejemniki že pred vstopom v ukrep izpolnjevali pogoje navzkrižne skladnosti.

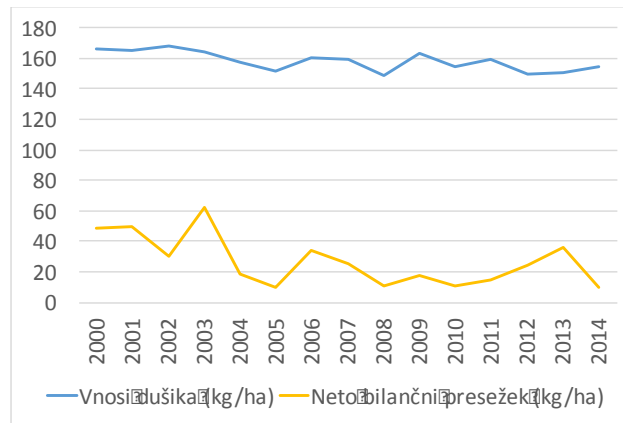
Slika 19: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v vode

Podatki SURS kažejo, da se na splošno poraba gnojil zmanjšuje že od leta 2002; na spodnji sliki je vidno, da je poraba najprej znatno upadla po letu 2007, ko se je začel izvajati PRP 2007-2013, nato pa je poraba začela nihati, a je precej nižja od porabe leta 2000. Glede na to, da se obenem rahlo zmanjšuje površina kmetijskih zemljišč v uporabi in bilanca dušika, predvsem pa se zmanjšuje število kmetijskih gospodarstev, lahko sklepamo,

da večino zmanjšanja vnosa gnojil lahko pripišemo ekstenzifikaciji kmetijstva, ki je posledica uveljavljanja navzkrižne skladnosti in zahtev podukrepov ukrepa 214, ki prispevajo k zmanjšanju vplivov na vode. Navzkrižno skladnost se je pričelo izvajati l. 2004 in jo morajo upoštevati vsa kmetijska gospodarstva, ki prejemajo sredstva EU, zato lahko sklepamo, da je na nacionalni ravni k znižanju vnosa dušika in fitofarmaceutskih sredstev najbolj prispevalo ravno dosledno uvajanje navzkrižne skladnosti tako v okviru PRP 2007-2013 kot v okviru neposrednih plačil (I. steber SKP).

Graf 59: Vnos gnojil in hranil na letni ravni v Sloveniji.
Vir: SURS

Graf 60: Bilanca dušika na kmetijskih zemljiščih v uporabi

Podukrepi, ki prispevajo h kakovosti vode, so pomembni zaradi zmanjšanja emisij iz kmetijstva na območjih vodnih teles, ki so preobremenjena z nitrati in pesticidi. Neposrednega prispevka izvajanja podukrepov, ki prispevajo h kakovosti vode, ne moremo oceniti, saj merilna mreža spremljanja stanja podzemnih voda nima dovolj velikega prekrivanja z izvajanjem podukrepov. Statistično značilni trendi koncentracij onesnaževal v vodnih telesih podzemne vode v obdobju od leta 1998 do leta 2014 kažejo, da koncentracije nitratov in vsota pesticidov upadajo, tako v vodnem telesu Murska kotlina, Dravska kotlina in Savinjska kotlina, medtem pri Krški kotlini ni trendov⁴⁴.

Nekateri ukrepi so bili usmerjeni v izboljšanje rabe vode v kmetijstvu in upravljanju vodnih virov. Mednje sodijo:

- ukrep 125 s podporo naložbam v namakalne sisteme,
- ukrep 121 z naložbami v namakanje v sklopu drugih naložb v kmetijska gospodarstva,
- ukrep 123 z naložbami v tehnologije za zmanjšanje porabe vode in zmanjšanje emisij odpadnih voda,
- ukrep 112 v okviru naložb, ki so jih izvedli mladi prevzemniki po prevzemu.

Ukrep 125 je pri izvajanju zaostajal za pričakovanji, saj je bilo odobrenih in izplačanih le 7 vlog za velike namakalne sisteme. Naložbe v namakalne sisteme v okviru ukrepa 125 so povečale obseg namakanih površin za 760,9 ha, kar pa je povečalo obstoječe namakane površine le za 20 – 28 % in le 0,64 % od ocenjenih potencialno primernih kmetijskih zemljišč za namakanje. Ukrep torej ni znatno prispeval k povečanju obsega namakanih kmetijskih zemljišč in s tem k prilagajanju na podnebne spremembe, ampak je prispeval tako, da je pripomogel k ureditvi postopkov pridobivanja dovoljenj in promoviral namakanje med potencialnimi deležniki in k večji učinkovitosti rabe vode za namakanje, boljšemu upravljanju in uporabi novih tehnologij. Podprtih naložb je sicer malo, vendar lahko služijo kot demonstracijski projekti za promocijo sodobnih namakalnih tehnologij, kar je zlasti pomembno za obnovo obstoječih velikih namakalnih sistemov. Možnost negativnih vplivov na izdatnost in obremenjenost vodnih virov je onemogočena v postopku pridobivanja vodnega dovoljenja, ki je pogoj za odobritev vloge v tem ukrepu.

Ukrep 121 je prispeval k upravljanju z vodnimi viri z naložbami v namakanje v sklopu drugih naložb v kmetijska gospodarstva. Gre za naložbe manjšega obsega na posameznem kmetijskem gospodarstvu, ki pa lahko izboljšajo rabo vode, predvsem povečajo učinkovitost. Večinoma so prejemniki v okviru naložb kupovali opremo

⁴⁴ ARSO (2015): Ocena kemijskega stanja podzemne vode v Sloveniji v letu 2014.

za namakanje, največ stroškov pa so predstavljale novogradnje. Med naložbe v namakanje so bili uvrščeni stroški 389 naložb, zanje pa je bilo skupaj odobrenih dobrih 6,2 mio EUR. Prispevka ukrepa 112 k izboljšanju upravljanja vodnih virov ne moremo oceniti, saj se podatki o naložbah, ki jih izvedejo mladi prevzemniki ne zbirajo. Prejemniki ukrepa 123 so z naložbami v nove tehnologije in posodobitev tehnologij verjetno zmanjšali porabo vode in emisije odpadnih vod, vendar o tem ni natančnejših podatkov. V okviru ankete prejemnikov tega ukrepa je le eden od 24 anketirancev navedel, da je z naložbo zmanjšal porabo vode, in sicer kar za 50 %. Med naložbami, ki sodijo v ta okvir, so ureditev in/ali posodobitev oljarne, ureditev predelave sadja in ureditev mlekarne in sirarn. Natančnejših podatkov o tem, kateri projekti so namensko investirali v zmanjšanje porabe vode, ni na voljo.

6.1.4 Evalvacijsko vprašanje št. 4. Koliko je PRP 2007-2013 prispeval k oskrbi z energijo iz obnovljivih virov? (Cilj sistematskega pregleda SKP; povezani kazalnik vpliva 7: povečanje proizvodnje energije iz obnovljivih virov)

V Sloveniji oskrba z energijo iz obnovljivih virov ni bila cilj sistematskega pregleda SKP. PRP 2007-2013 je na različne načine podpiral naložbe v obnovljive vire energije. Nekateri ukrepi so bili namensko usmerjeni v take naložbe, medtem ko so bile naložbe v obnovljive vire energije v določenih ukrepih samo del širših naložb v kmetijsko gospodarstvo oziroma proizvodnjo. Pregled ukrepov, ki so prispevali k oskrbi z energijo iz obnovljivih virov (OVE), je predstavljen v spodnji preglednici. Poleg navedenih ukrepov, ki so podpirali naložbe, so posredno k oskrbi z energijo obnovljivih virov prispevali še ukrepi 111 z izobraževanji na področju optimizacije proizvodnih procesov ali tehnologij ter uvajanja novih tehnologij ali proizvodov, ter nekateri projekti, podprti v okviru pristopa LEADER, namenjeni osveščanju o učinkoviti rabi energije.

Preglednica 100: Ukrepi, ki so prispevali k oskrbi z energijo iz obnovljivih virov

Tip naložbe	Ukrep	Opis
Podpora usmerjena v samostojne naložbe v OVE	122	Naložbe v nakup opreme za sečnjo in spravilo lesa ter v gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak. Ukrep je prispeval k večji odprtosti in izkoriščenosti gozdov, kar je prispevalo tudi k povečanim količinam lesne biomase, ki se lahko uporablja za ogrevanje.
	123	Naložbe v prvo stopnjo predelave in trženja lesa, kamor sodi tudi izdelava lesnih sekancev, peletov in briketov.
	311	Naložbe v OVE kot dopolnilno dejavnost na kmetiji
	312	Naložbe v OVE kot dejavnost mikropodjetja
OVE kot del naložb v kmetijsko gospodarstvo oziroma proizvodnjo	112	Naložbe v OVE kot del prilagoditev oz. prestrukturiranja prevzetega kmetijskega gospodarstva. Naložba v OVE je le za lastne potrebe.
	121	Naložbe v OVE kot del naložb v posodobitev kmetijskih gospodarstev. Naložba v OVE je le za lastne potrebe.

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami

Vsebina naložb v obnovljive vire energije in količina sredstev, namenjenih zanje v okviru PRP 2007-2013 je predstavljena v spodnji preglednici. Za naložbe v obnovljive vire energije je bilo izplačanih 19.370.565,17 EUR, celotna vrednost naložb pa je bila 38.789.910,31 EUR, kot je razvidno iz spodnje preglednice.

Preglednica 101: Pregled naložb v obnovljive vire energije v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013

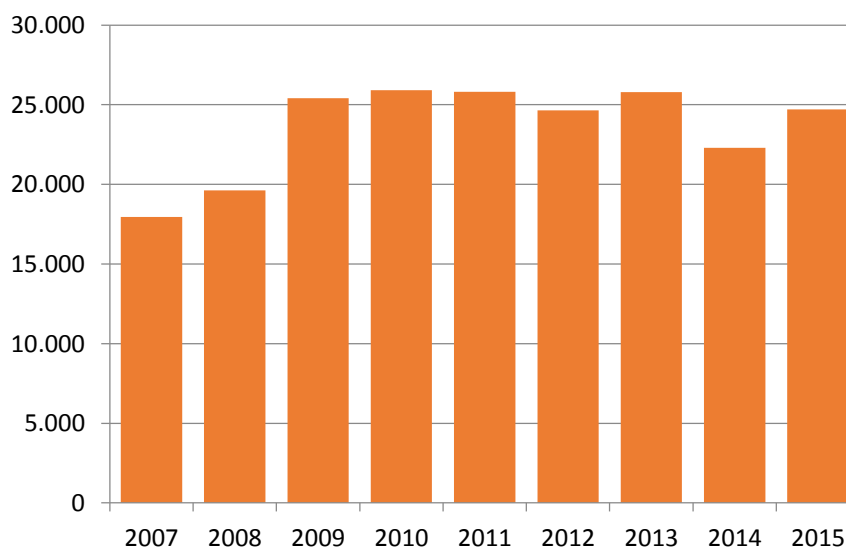
Ukrep	Število izplačanih vlog za naložbe v OVE	Tip naložb	Izplačana sredstva (EUR)	Celotna vrednost naložb (EUR)	Komentar
122	503	Nova mehanizacija in oprema za sečnjo in spravilo lesa	17.134.565,62	36.124.383,10	Naložbe so zagotovile boljšo izkoriščenost gozdov in večjo proizvodnjo lesnih sekancev, peletov in briketov. Le ti so nato kot obnovljiv vir energije na voljo porabnikom.
	833	Gozdne ceste in vlake	5.988.402,30	14.048.971,58	Naložbe prispevajo le posredno, saj zagotavljajo boljšo dostopnost za sečnjo in s tem povečano izkoriščenost gozdov.
123	85	Oprema za izdelavo drv, lesnih sekancev, trsk ipd. in njihovo pakiranje, transport in skladiščenje. V 5 primerih tudi nakup opreme za ogrevanje na biomaso (zamenjava) za potrebe drugih dejavnosti.	7.947.168,80	21.317.739,44	Naložbe so omogočile predelavo, skladiščenje in pakiranje lesne biomase, namenjene na trg.
311	93	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov	6.992.662,94	16.706.736,00	Naložbe v OVE so dopolnilna oz.

		energije (podrobneje predstavljeni spodaj)			nekmetijska dejavnost na kmetiji.
	7	Daljinsko ogrevanje	593.288,27	1.510.762,80	Prejemniki energijo prodajajo različnim odjemalcem.
	23	lesna biomasa	1.823.875,68	4.537.034,55	
	2	Male hidroelektrarne (MHE)	131.805,45	285.531,58	
	61	Sončne elektrarne (SE)	4.443.693,54	10.373.407,07	
312	45	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov energije (podrobneje predstavljeni spodaj)	3.968.573,78	223.985,59	Naložbe v OVE predstavljajo dopolnitev oz. širitev obstoječe dejavnosti ali zagon popolnoma nove dejavnosti. Prejemniki energijo prodajajo različnim odjemalcem.
	11	Biomasa	789.491,92	163.199,82	
	3	Male hidroelektrarne (MHE)	199.232,01	123.633,23	
	31	Sončne elektrarne (SE)	3.367.582,29	256.829,27	
112	n.p.	Prejemniki lahko sredstva porabijo tudi za obnovljive vire energije, če je to v njihovem poslovnem načrtu.	n.p.	n.p.	Prejemniki tega ukrepa so sredstva porabili po lastni presoji glede na poslovni načrt, zato ni podrobnejših podatkov o morebitnih naložbah v obnovljive vire energije.
121	3	Naložbe v obnovljive vire energije za lastne potrebe v sklopu naložb na kmetijskem gospodarstvu	74.427,21	221.772,55	Večina prejemnikov tega ukrepa je naložbe usmerila v nakup opreme in strojev, ureditev zgradb in infrastrukture.
		Skupaj	19.370.565,17	38.789.910,31	

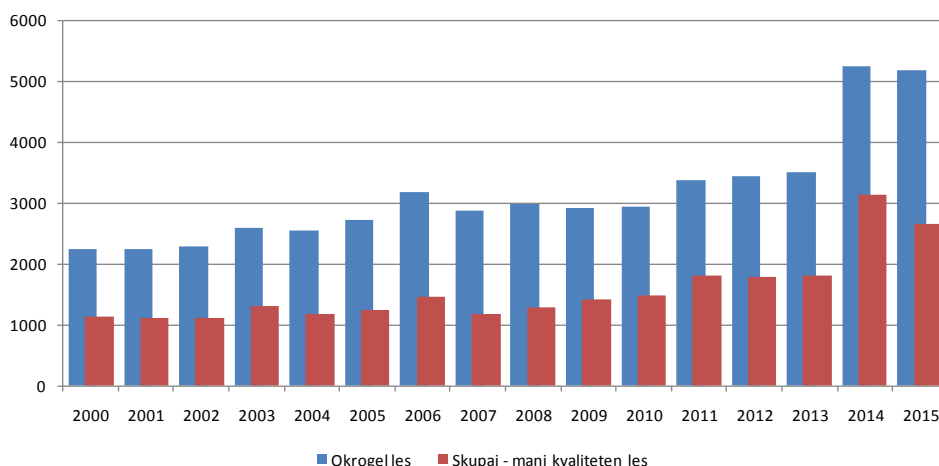
Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 122 in 123 sta predvsem omogočila večje izkoriščanje gozdov, kar posredno vpliva na proizvodnjo lesne biomase in oskrbo trga z njo; prejemniki ukrepa 122 imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov, številni med njimi pa ponujajo tudi gozdarske storitve (kot glavno dejavnost ali kot dopolnilno dejavnost), tako lahko ocenimo, da je ta ukrep vplival na izkoriščenost pribl. 15 % vseh slovenskih gozdov. Ocenjujemo, da so prejemniki ukrepa 122 povečali posek lesa, prejemniki ukrepa 123 pa so omogočili hitro in stroškovno učinkovito predelavo. Oba ukrepa v kombinaciji sta omogočila hitrejšo, količinsko in cenovno učinkovito sečnjo in predelavo lesa v energetske namene, kar se potencialno lahko odraža tudi v dostopnosti in cenovni ugodnosti lokalnih proizvodov na trgu in posledično povečano porabo.

Analize Inštituta za gozdarstvo in njihove ocene proizvodnje lesnih sekancev kažejo, da se je število sekalnikov od leta 2008 do 2011 povečalo za 97%, proizvodnja sekancev pa za 117 %. Trend je sicer naraščajoč že od leta 2004, ko so bile narejene prve evidence, vendar pa je del povečanja zagotovo posledica naložb, podprtih z ukrepi PRP 2007-2013. Na spodnji sliki je jasno vidno povečanje porabe lesa in druge trdne biomase po letu 2008, z naslednje slike pa je razvidno, kako je proizvodnja manj kakovostnega lesa po letu 2008 hitreje naraščala kot proizvodnja okroglega lesa. To je deloma tudi posledica investicij izvedenih v ukrepu 122 v kombinaciji z ukrepom 123 za nakup opreme za predelavo lesa. Podprte naložbe so torej prispevale k povečanju proizvodnje lesne biomase in večji prisotnosti prejemnikov na trgu. Njihov tržni delež v celotnem sektorju obnovljivih virov energije je sicer zanemarljiv, a velik na področju lesne biomase.

Graf 61: Poraba obnovljivih virov energije – lesa in druge trdne biomase v Tj (vir: stat.si)

Graf 62: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov v 1000 m

Količino energije, proizvedene s podprtimi naložbami v obnovljive vire energije, lahko le grobo ocenimo, saj za večino ukrepov nimamo podatkov, koliko energije proizvedejo prejemniki, ki so investirali v obnovljive vire energije. Le prejemniki ukrepov 311 in 312 so bili zavezani k poročanju o proizvedeni energiji, vendar jih je poročal manjši del (50 prejemnikov oz. 53,76 % pri ukrepu 311 in 31 prejemnikov oz. 68,89 % pri ukrepu 312).

Preglednica 102: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312

Ukrep	Parameter		Količina	Komentar
311 (N=50)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	633.207	11 prejemnikov je proizvajalo elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.924.925	
		Razlika	2.291.718	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	40.208	2 prejemnika sta proizvajala toploto že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	889.272	
		Razlika	849.064	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	1.600	21 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.643	
		Razlika	1.043	
312 (N=31)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	228.287	4 prejemniki so proizvajali elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	1.586.711	
		Razlika	1.358.424	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	356.874	1 prejemnik je proizvajal toploto že pred podporo v okviru ukrepa 312. Pri tem prejemniku (gre za mizarstvo) se je ob investiciji v uporabo lesne biomase proizvodnja zmanjšala.
		Po naložbi	250.876	
		Razlika	-105.998	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)	Pred naložbo	0	/
		Po naložbi	169.384	
		Razlika	169.384	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	39.191	9 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	42.654	
		Razlika	3.463	
Skupaj	Skupaj sprememba letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)		3.650.142	Skupaj vsa proizvedena energija: 4.562.592 kWh
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)		743.066	
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)		169.384	
	Skupaj sprememba nazivne moči naprave (kW)		4.506	

Vir: MKGP, 2016

Med prejemniki ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, sta bili kar dve tretjini (92) naložb v obnovljive vire energije v sončne elektrarne. Podprte sončne elektrarne so skupaj proizvedle kar 3.540,76 MWh (77,60 %) vse energije in predstavljajo 99,39 % vse podprte nazivne moči. Njihova skupna nova nazivna moč je 4,09 MW (90,80 % povečanja celotne nazivne moči), celotna nazivna moč podprtih sončnih elektrarn pa je 44,23

MW (podatki so za leto 2014). Primerjava s podatki na nacionalni ravni⁴⁵ pokaže, da je v letu 2014 predstavljala nazivna moč sončnih elektrarn, podprtih z ukrepoma 311 in 312 kar 17,21 % celotne instalirane moči sončnih elektrarn v Sloveniji, za leto 2015 je slika še ugodnejša. Instalirana moč sončnih elektrarn se je po letu 2009 skokovito povečevala, po letu 2013 pa se je rast naložb v sončne elektrarne umirila, saj se je zmanjšala stopnja subvencioniranja odkupa električne energije iz obnovljivih virov. Istočasno je bilo zaradi iztekanja PRP 2007-2013 zaključeno objavljane razpisov vseh ukrepov, vključno z ukrepoma 311 in 312, vendar so naložbe v sončne elektrarne do zaključka izvajanja PRP 2007-2013 že znatno prispevale k celotni instalirani moči sončnih elektrarn v Sloveniji.

Financiranih je bilo pet projektov za ureditev male hidroelektrarne. Kljub velikim potencialom ni bil iz ukrepov 311 in 312 financiran noben projekt soproizvodnje toplote in energije (SPTE). Zelo verjetno je enako tudi pri drugih ukrepih, saj so stroški SPTE previsoki glede na omejitve, da gre lahko le za lastno porabo (ukrep 121) ter glede na najvišji možni znesek podpore v ukrepu 112.

Podatki poročanja iz leta 2014 in 2015 kažejo, da so bile v okviru naložb v obnovljive vire pri prejemnikih ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, instalirane naprave za proizvodnjo energije iz obnovljivih virov z 4,51 MW nazivne moči. Glede na nizko raven poročanja in domnevo, da so tisti prejemniki, ki niso poročali, šibkejši in so torej imeli manjše naložbe, lahko ocenimo, da je celotna instalirana nazivna moč višja za 60 % - 80 %, torej približno med 7 in 8 MW. Skupno so prejemniki ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, proizvedli za 4.562,59 MWh električne in toplotne energije. Podobno kot pri instalirani nazivni moči lahko samo ocenimo (na podlagi deleža prejemnikov, ki so poročali, in domneve, da so tisti, ki niso poročali, imeli manjše naložbe), da je bilo skupaj v teh dveh ukrepih proizvedene za 60 % - 80 % več energije, torej približno 7.300 – 8.200 kWh.

Investicije v obnovljive vire energije v okviru ukrepov 112 in 121 so veliko manjše, namenjene le lastni porabi, tako da ocenjujemo, da so te investicije prispevale še dodatnega 0,5 – 1 MW nazivne moči naprav ter dodatnih 500 – 1.000 MWh energije. Končna ocena je torej, da so ukrepi PRP 2007-2013 pripomogli k povečanju rabe OVE z inštalacijo naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije.

Ocenjena skupna proizvodnja energije iz podprtih obnovljivih virov energije je nizka glede na celotno porabo energije v Sloveniji, zato je vpliv na porabo fosilnih goriv, ki so glavni vir toplogrednih plinov, majhen. Torej je program z naložbami v obnovljive vire energije prispeval predvsem k dostopnosti obnovljivih virov energije, zlasti biomase, tako da lahko pričakujemo, da bo imel večji vpliv v srednjeročnem obdobju.

6.1.5 Evalvacijsko vprašanje št. 5.: Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izboljšanju konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)

PRP 2007–2013 je predvideval, da bo v času izvajanja programa ustvaril dodatnih neto 2.755 delovnih mest merjeno v ekvivalentu polnega delovnega časa. Poleg tega je program načrtoval tudi izboljšanje produktivnosti dela, merjeno s spremembo BDV na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ), kjer je bilo načrtovano povečanje za +1.500 EUR, pričakovana je bila gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS) za 42 mrd EUR. Poleg tega naj bi PRP 2007-2013 ustvaril neto dodatnih 2.755 delovnih mest v ekvivalentu polnega delovnega časa. Program je načrtoval, da bo z izboljšanjem konkurenčnosti spremenil tudi določene okoljske in prostorske vidike kmetijstva v Sloveniji.

Za izvajanje ukrepov, namenjenih izboljšanju konkurenčnosti, je bilo načrtovanih 534.698.779,00 EUR, do konca izvajanja programa pa jih je bilo porabljenih 531.097.185,54 EUR. Kot je videti iz spodnje preglednice, so se sredstva do začetka izvajanja programa pri ukrepih, ki so vplivali na konkurenčnost, zmanjšala za 37.392.402,00 EUR, največja odstopanja med načrtovanimi in porabljenimi sredstvi so bila opažena pri ukrepih 125, 113, 132, 123, 111, 312, 323 kjer so se načrtovana sredstva zmanjšala, in pri ukrepih 112, 121, kjer so se načrtovana sredstva povečala.

⁴⁵ PVportal, <http://pv.fe.uni-lj.si/>

Preglednica 103: Spremembe načrtovanih sredstev po ukrepih

Ukrep	Načrtovano ob koncu izvajanja programa	Prvotno načrtovano	Zmanjšanje/Povečanje
125	16.625.340,00	43.633.948,00	-27.008.608,00 EUR
113	17.983.430,00	38.097.939,00	-20.114.509,00 EUR
132	559.714,00	16.069.003,00	-15.509.289,00 EUR
123	83.325.891,00	93.171.965,00	-9.846.074,00 EUR
111	1.997.223,00	10.070.155,00	-8.072.932,00 EUR
312	48.309.868,00	55.520.136,00	-7.210.268,00 EUR
323	8.392.414,00	14.709.000,00	-6.316.586,00 EUR
421	294.000,00	3.376.003,00	-3.082.003,00 EUR
311	29.190.162,00	31.551.000,00	-2.360.838,00 EUR
122	23.210.157,00	24.939.252,00	-1.729.095,00 EUR
431	5.133.769,00	6.752.001,00	-1.618.232,00 EUR
321	3.312.733,00	4.268.889,00	-956.156,00 EUR
142	642.800,00	1.471.537,00	-828.737,00 EUR
131	41.814.413,00	41.824.520,00	-10.107,00 EUR
41	25.332.236,00	23.632.002,00	1.700.234,00 EUR
133	10.179.191,00	6.619.268,00	3.559.923,00 EUR
322	34.703.786,00	30.259.000,00	4.444.786,00 EUR
112	55.422.391,00	35.253.236,00	20.169.155,00 EUR
121	128.269.261,00	90.872.327,00	37.396.934,00 EUR
SKUPAJ			-37.392.402,00

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi spremembami

Sredstva so se torej zmanjšala na ukrepih:

- 125 - Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva
- 113 - Zgodnje upokojevanje kmetov
- 132 - Sodelovanje kmetijskih proizvajalcev v shemah kakovosti hrane
- 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom
- 111 - Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju
- 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij
- 323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja

Povečala pa so se pri ukrepih:

- 112 - Pomoč mladim prevzemnikom kmetij
- 121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev

Ukrepe, pri katerih so se s spremembami PRP 2007-2013 zmanjšala razpoložljiva sredstva, lahko razdelimo v tri skupine:

- ukrepi, pri katerih so bile težave pri izvajanju (ukrep 125 in ukrep 111 zaradi spremembe načina izvajanja) in je bilo zato smiselno prerazporediti sredstva,
- ukrepi, za katere je bilo manj zanimanja od pričakovanega (ukrep 113, 132 in ukrep 111 v prvotni obliki),
- ukrepi, pri katerih je prišlo do spremembe višine razpoložljivih sredstev zaradi prerazporeditve (123, 312, 323).

Na podlagi doseženih ciljnih vrednosti kazalnikov lahko ocenimo, da je PRP 2007-2013 dosegel naslednje spremembe:

Preglednica 104: Pregled kazalnikov vpliva PRP 2007-2013

Kazalnik	Načrtovano	Doseženo
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali, kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, ker ni na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 113, 121 in 123 in sicer le za tiste prejemnike, ki so poročali tako o BDV kot o PDM.
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)	42 mrd EUR	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali v okviru ukrepov, ki prispevajo k gospodarski rasti, kažejo, da se je BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR . Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost

		proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, 311 in 312, pri katerih so prejemniki poročali o BDV. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali vsaj posameznega LAS. Po podatkih Statističnega urada se je neto dodana vrednost v stalnih cenah preteklega leta zmanjšala z 257 mio EUR l. 2007 na 245,1 mio EUR l. 2015.
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa	2.755	914,72 PDM vendar pa je sprememba števila delovnih mest dejansko višja, saj so k povečanju števila delovnih mest prispevali tudi ukrepi 321, 322 in 323, vendar pri teh ukrepih PDM ni bilo mogoče oceniti. Poleg tega so k delovnim mestom prispevali tudi ukrepi 1. osi. Skupaj je bilo v ukrepih 1. in 3. osi, ki so spremljali spremembo PDM in o njej poročali (ukrepi 112, 113, 121, 123, 311, 312, 41) ustvarjenih 1.133,17 PDM .

Vir: PRP 2007-2014 z vsemi spremembami, Oikos

Po mnenju pripravljavcev PRP 2007-2013 so na konkurenčnost vplivali nizka izobrazbena in neugodna starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev, torej dva dejavnika, ki sta bila zajeta v ukrepe, ki so bili v času izvajanja PRP 2007-2013 finančno zmanjšani. Ravno tako je bilo ob pripravi PRP 2007-2013 prepoznano, da je premajhna vključenost gospodarstev in proizvodnje v sheme kakovosti dejavnik kakovosti, ta ukrep pa je sredstva izgubil. Enako velja za dejavnik nizke specializacije posameznih živilskopredelovalnih obratov ter za ukrep, ki je bil ozko povezan z razvojem podjetniških veščin in upravljaljskih znanj.

Pri ukrepih, ki so bili usmerjeni v zvišanje bruto dodane vrednosti pri gospodarstvih oziroma podjetjih, ki so prejela podporo se je BDV povečal za 107.127.831 EUR, od tega v kmetijstvu za 31.466,93 EUR, v živilski industriji za 68.051,42 EUR in v gozdarstvu za 7.609,49 EUR. Nove proizvode in /ali nove tehnologije je vpeljalo skupaj 2.969 gospodarstev.

V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je se za 35.637.481 EUR povečala vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti, od tega v okviru evropskih znakov oziroma standardov v okviru sodelovanja kmetov v shemah kakovosti hrane za 3,04 mio EUR in v skupinah proizvajalcev-dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje za 23,89 mio EUR. **V okviru znakov in standardov države pa** v okviru sodelovanja kmetov v shemah kakovosti hrane za 2,82 mio EUR in v skupinah proizvajalcev-dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje za 5,89 mio EUR.

Zaradi izvajanja programa PRP 2007-2013 se je zvišala bruto dodana vrednosti iz nekmetijske dejavnosti v podprtih podjetjih in sicer za skupno 27.277,13 EUR od tega za 666,40 na kmetijskim gospodarstvih in za 26.610,73 EUR v okviru drugih podjetij. Največ se je BDV zvišala zaradi podpora ustanavljanju in razvoju podjetij za kar 24.210,94 EUR in manj zaradi diverzifikacije v nekmetijske dejavnosti, zaradi česar se je povečala le za 3.066,19 EUR. Zanimivo je ukrep 312 v času izvajanja zaradi sprememb izgubil 7.210.268,00 EUR načrtovanih sredstev, ukrep diverzifikacije pa nekoliko manj 2.360.838,00 EUR.

Preglednica 105: Prispevek spremembam BDV/PDM po ukrepih

Ukrep	BDV			PDM			BDV/PDM		
	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika
123	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06	9.358,82	9.211,36	-147,46	24.144,57	32.613,42	8.468,85
113	3.642.646,71	4.720.064,36	1.077.417,65	265,42	245,77	-19,65	13.724,09	19.205,38	5.481,30
112	27.354.360,74	35.326.028,28	7.971.667,54	2.633,03	2.644,05	11,02	10.388,93	13.360,56	2.971,63
121	75.931.864,40	95.441.927,87	19.510.063,47	3.849,19	4.285,73	436,54	19.726,71	22.269,72	2.543,01
312	33.505.472,10	57.716.411,34	24.210.939,24	1.206,58	1.913,70	707,12	27.768,96	30.159,59	2.390,63
311	6.861.063,43	9.927.254,33	3.066.190,90	471,00	616,60	145,60	14.567,01	16.099,99	1.532,98
122	8.486.941,20	11.784.252,85	3.297.311,65						
125	2.403.456,99	3.225.523,61	822.066,62						
LEADER						86,3			
Skupaj	384.150.470,05	518.555.431,19	134.404.961,14	17.784,04	18.917,21	1219,47			23.388,40
Glede na Smernice EK ⁴⁶	380.507.823,34	513.835.366,83	133.327.543,49			914,72			19.464,79

Vir: MKGP, 2016

Celotno povečanje je izračunano za vse ukrepe, ki so vplivali na spremembe BDV/PDM, medtem ko izračun po Smernicah EK ne zajema ukrepa 113 in LEADER.

⁴⁶ Smernice za izračun kazalnikov vpliva

Največje razlike so opazne pri ukrepih 123 in 113, kjer se je BDV/PDM povečal za več kot polovico povečanja celotnega povečanja iz vseh ukrepov.

Statistični podatki o PDM v kmetijstvu na nacionalni ravni so na voljo samo za leti 2000 in 2010, ko so bili zajeti v okviru popisa kmetijstva in kažejo, da se je v kmetijstvu med letoma 2000 in 2010 zmanjšal s 107.809 PDM na 77.012 PDM, kar je le malo več kot je nosilcev kmetijskih gospodarstev, kar kaže na to, da se obseg delovne sile na kmetijskih gospodarstvih zmanjšuje in da številni nosilci kmetijskih gospodarstev poleg kmetijstva opravlja še kakšno drugo delo. Statistični podatki za bruto dodano vrednost so na voljo kot BDV na zaposlenega v gospodarskih družbah, zadrugah in pri samostojnih podjetnikih in so na voljo za obdobje od leta 2008, ko je BDV na zaposlenega znašal 26.619 EUR/zaposlenega, in l. 2015, ko je znašal 35.204 EUR/zaposlenega. BDV/zaposlenega je primerljiv z BDV/PDM, a so vrednosti znatno višje od povprečja v PRP, ker ne zajemajo malih oz. družinskih kmetij oz. podatkov fizičnih oseb, ki opravljajo kmetijsko dejavnost, ki so pri PRP 2007-2013 v ospredju.

Podatki za živilskopredelovalno industrijo v Poročilu o stanju kmetijstva, gozdarstva, živilstva in ribištva za leto 2015 kažejo, da sta tako produktivnost kot dodana vrednost na zaposlenega naraščali do leta 2009, nato strmo upadli in se sedaj spet povečujeta. Bruto dodana vrednost na zaposlenega je po podatkih navedenega Poročila leta 2015 znašala 36.700 EUR, kar je le malo več kot v gozdarski dejavnosti, kjer je po podatkih SURS je leta 2015 znašala 36.246,5 EUR⁴⁷. Glede na to, da je na področju gozdarske dejavnosti ukrep 122 zajel znatno število lastnikov gozdov, ki imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov in bodo po naši oceni prispevali k izkoriščenosti 15 % gozdov, je PRP 2007-2013 prispeval h konkurenčnosti sektorja.

Glede na število ustvarjenih delovnih mest oziroma ocene, koliko polnovredne delovne moči (PDM) je bilo ustvarjene, je program predvsem pripomogel k ohranitvi zaposlitev tako, da se je okrepila njihova učinkovitost in konkurenčnost. Nove zaposlitvene možnosti so bile ustvarjene predvsem na majhnih kmetijah (ustvarile so se možnosti za polno zaposlitev in dohodek od kmetije za vsaj enega člana kmetijskega gospodarstva, namesto kmetovanja ob redni zaposlitvi) in z diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti. Program je pripomogel k izboljšanju pogojev za gospodarsko rast z ohranitvijo delovnih mest in posodobitvijo kmetijske proizvodnje, predelave ter gozdarstva.

Ukrep 125 je povečal velikost parcel v komasacijskih območjih in zmanjšal njihovo število, vendar se v času poročanja BDV na vključenih kmetijskih gospodarstvih ni povečal, ampak je ostal praktično enak, medtem ko se je v kmetijstvu na splošno znižal med leti 2000 in 2010. Ukrep je tako pripomogel k učinkovitosti in posledično tudi h konkurenčnosti.

Preglednica 106: Primerjava pred in po naložbi

Parameter	Pred naložbo	Po naložbi
Število parcel	593,06	275,83
Povprečna velikost parcel (ha)	5,93	13,13
BDV skupaj	450.559,97	448.167,38
Povprečje BDV	25.031,11	24.898,19

Vir: MKGP, 2016

Po podatkih Statističnega urada je leta 2008 povprečno kmetijsko gospodarstvo obdelovalo 6,3 hektara kmetijskih zemljišč v rabi na povprečno 22 parcelah. Povprečna velikost parcele, ki je v rabi na kmetijskem gospodarstvu, je tako znašala samo 0,3 hektara. Komasacije so se izvajale na območjih, kjer je velikost parcel sicer nad slovenskim povprečjem, a je razdrobljenost še vedno velika in zato ovira za bolj učinkovito kmetovanje. Povprečna velikost parcel se je več kot podvojila, a ker je ukrep zajel zelo majhen delež vseh kmetijskih zemljišč v uporabi, je prispevek tega ukrepa k zmanjšanju razdrobljenosti lastniške strukture majhen. Ukrep je predvsem prispeval k izboljšanju mehanizmov za izvedbo komasacij, saj so te bile v preteklosti dolgotrajne in težko izvedljive.

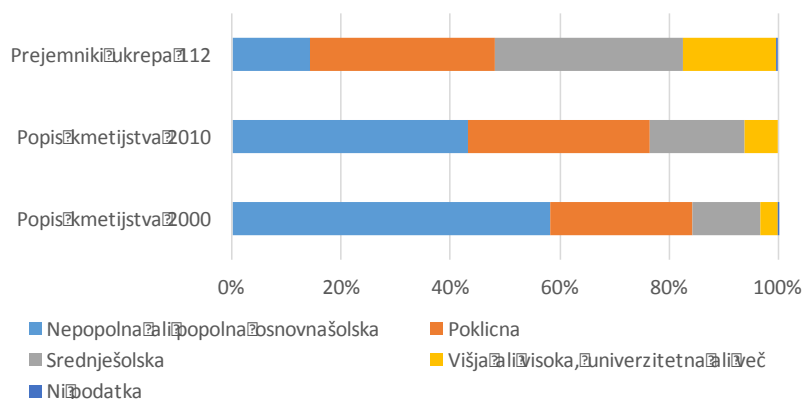
⁴⁷ Vir podatka: SURS, Ekonomski računi za gozdarstvo po proizvodih in vrednostih (mio EUR), Slovenija, letno.

Pomembnejši je potencialni prispevek PRP 2007-2013 k strukturnim spremembam kmetijskih gospodarstev. Povprečna velikost kmetijskih gospodarstev se večja, njihovo število pa se zmanjšuje, nižja se povprečna starost nosilcev kmetijskih gospodarstev in viša povprečna izobrazbena struktura. Kolikšen delež spremembe lahko pripišemo PRP 2007-2013, na podlagi dostopnih podatkov ni mogoče ugotoviti, vendar lahko del spremembe pripišemo izvajanju PRP 2007-2013.

Ključni za prestrukturiranje kmetij so mladi prevzemniki, saj so ti običajno gonilo prestrukturiranja, prilagoditev inovativnosti in uvajanja novih tehnologij. **Leta 2002 je povprečna starost nosilcev kmetijskih gospodarstev znašala 58 let, delež gospodarjev starejših od 55 let pa je predstavljal skoraj polovico v starostni strukturi nosilcev (SURS, 2002). Leta 2013 je povprečna starost gospodarja upravitelja kmetijskega gospodarstva upadla na 56 let.** K temu sta pripomogla tudi ukrepa 112 in 113, namenjena mladim prevzemnikom; v ukrep 112 se je vključilo kar 2.651 mladih prevzemnikov, kar je približno 4 % vseh kmetijskih gospodarstev.

Izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev se je v 10 letih med popisoma kmetijstva 2000 in 2010 znatno izboljšala. Izboljšanju strukture je prispevalo zlasti zmanjševanje števila kmetijskih gospodarstev zaradi starosti nosilcev, vendar je trendu prispeval tudi PRP 2007-2013, in sicer na 2 načina:

- s krepitvijo mladih prevzemnikov tako, da so dobili podporo iz ukrepa 112 in (velja za prejemnike ukrepa 112) dodatne točke na drugih razpisih,
- posredno s podporo za naložbe v kmetijska gospodarstva, kar terja dolgoročno načrtovanje in pripravo poslovnih načrtov in zato določeno izobrazbo in veščine.

Graf 63: Izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev po popisu kmetijstva leta 2000 in 2010; primerjava z ukrepom 112

V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je 8.613 udeležencev uspešno končalo usposabljanje, povezano s kmetijstvom in/ali z gozdarstvom. Po področjih je bilo 3.075 udeležencev iz kmetijstva, 1.408 iz živilskega sektorja in 4.130 iz gozdarstva. Usposabljanja so bila izvedena leta 2012 in 2013, učinki novih znanj in veščin pa se bodo pokazali šele srednjeročno, tudi pri uspešnosti vključevanja v PRP 2014-2020.

6.1.6 Evalvacijsko vprašanje št. 6.: Koliko je PRP 2007-2013 spremljal prestrukturiranje sektorja mleka? (Cilj sistematskega pregleda SKP)

V Sloveniji sektor mleka ni bil cilj sistematskega pregleda SKP, tako da za ta sektor niso bila namenjena posebna sredstva ali dodatna sredstva. Poleg tega pri pripravi in spremembah PRP 2007-2013 sektor mleka ni bil prepoznan kot sektor, ki bi bil potreben posebne pozornosti, tako da ni bil kriterij za izbor vlog pri posameznih naložbah.

Proizvodnja kravjega mleka še naprej ostaja najpomembnejša usmeritev slovenskega kmetijstva. K skupni vrednosti kmetijske proizvodnje v zadnjih letih prispeva okoli 15 % (leta 2015 14 %), k vrednosti živinoreje pa 33 % (podobno tudi v letu 2015). Kot kažejo zadnji razpoložljivi podatki statističnih raziskav, so bile pri mlečni proizvodnji strukturne spremembe v zadnjem desetletju, še zlasti pa po letu 2007, najintenzivnejše med vsemi živinorejskimi usmeritvami. Tako se je med letoma 2007 in 2010 število kmetijskih gospodarstev, ki redijo molzne krave, zmanjšalo za več kot 40 %, od leta 2010 do leta 2013 pa se je po podatkih strukturnega raziskovanja to število zmanjšalo še za dodatno desetino.

V letu 2010 se je s proizvodnjo kravjega mleka ukvarjalo 15 % vseh kmetijskih gospodarstev (leta 2000 še 33 %), v letu 2013 pa le še 13 %. Število molznih krav se je od leta 2007 do leta 2010 zmanjšalo za 13 %, do leta 2013 pa še za nadaljnje 4 %. Povprečno število molznic na gospodarstvo se je v obdobju let 2007–2010 povečalo za polovico (glede na leto 2000 pa se je podvojilo) in je v letu 2010 znašalo 9,9 glave, po podatkih raziskovanja strukture kmetijskih gospodarstev 2013 pa je povprečje 10,6 molznic na gospodarstvo, kar kaže na nadaljevanje trenda povečevanja in specializacije rej. Podatki rednih letnih statističnih raziskav o številu živali kažejo, da se je število molznih krav v letu 2015, po zmanjšanju leta 2014, ko je bilo s 108 tisoč glavami najmanj molznic v zadnjih desetih letih, povečalo in je bilo ob koncu leta za slabih 5 % večje kot leto prej (113 tisoč).

Preglednica 107: Odkupljeno kravje mleko in proizvodnja mlečnih izdelkov v mlekarnah

	2007	2015
Kravje mleko s kmetijskih gospodarstev (t)	530.374	553.678
od tega odkup slovenskih mlekarn (t)	383.162	339.366
Konsumno mleko (t)	164.530	155.251
Smetana (t)	15.171	12.140
Fermentirani mlečni izdelki (t)	33.287	29.717
Zgoščeno mleko (t)	0	0
Mlečna smetana v prahu, polnomastno in delno posneto mleko v prahu (t)	0	0
Posneto mleko v prahu (t)	0	0
Maslo skupaj - v ekvivalentu masla (t)	2.537	2.255
Sir, izdelan samo iz kravjega mleka (t)	18.748	15.496

Viri: Statistični urad Republike Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije – Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij in Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja

Že dobro desetletje del mleka odkupijo neposredno tuje mlekarnе (večinoma italijanske, v zadnjih letih pa manjšo količino tudi hrvaške). Ta prodaja je od začetka leta 2005 do sredine leta 2007 hitro naraščala, se nato ustalila na ravni blizu 160 tisoč ton odkupljenega mleka, v letih od 2012 do 2015 pa se je ponovno povečala. V letu 2015 je presegla 200 tisoč ton (214,3 tisoč ton). Delež odkupljenega mleka za tuje mlekarnе je tako v letu 2015 zajemal malo manj kot 39 % celotnega odkupa, kar je za 3 % več kot leto prej. Proizvodnja mleka v Sloveniji vseskozi presega domačo porabo.

Stopnja samooskrbe se je v primerjavi z letom 2014 povišala za slabih 5 odstotnih točk na 125 % in bila za dobrih 6 odstotnih točk nad povprečjem zadnjega petletnega obdobja ter najvišja dotlej.

Za spremembe odkupnih cen mleka za rejce velja, da te večinoma sledijo spremembam na evropskem trgu. Po močnih nihanjih odkupnih cen mleka v obdobju 2007–2011 je na evropski ravni in v Sloveniji v letih 2013 in 2014 prišlo do precejšnega zvišanja cen. Temu je v letu 2015 sledil padec cen, povprečna cena na evropskem trgu je bila v tem letu kar za 17 % nižja kot v letu 2014.

Po statističnih podatkih so se za 18 % odkupne cene glede na leto 2014 znižale tudi slovenskim proizvajalcem mleka. Na nam najbolj zanimivem italijanskem trgu se je cena mleka v povprečju znižala za slabih 13 %, a je bila še vedno v povprečju za 22 % višja kot v Sloveniji, kar pa je enako povprečju petletnega obdobja 2010–2014.

Podpora sektorju mleka je bila največja v okviru ukrepa 121: skupaj je bilo v tem sektorju izplačanih 1.166 vlog v skupni vrednosti 49.067.120,82 EUR. Po vsebini so te naložbe vplivale na 4 vsebinske sklope: največ je bilo naložb v stroje (dve tretjini) in zgradbe (slaba tretjina). Poleg tega je na **sektor mleka je neposredno vplival tudi ukrep 123, v okviru katerega je bilo izplačanih 46 vlog v skupni vrednosti 9.041.859,89 EUR.** Po vsebini so naložbe vplivale na 5 vsebinskih sklopov in sicer je največ naložb (28 od 46) bilo v nakup opreme in mlekomatov (slaba četrtina).

Preglednica 108: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 121 po posebnih ciljnih naložbe

POSEBNI CILJI NALOŽBE	Št. izplačanih vlog	Znesek odobrenih sredstev, EUR	Izplačano, EUR
Stabilizacija dohodka	101	3.899.782,61	3.795.727,33
Uspodobitve KG za izpolnjevanje standardov skupnosti, za izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti pri delu	191	9.026.167,09	8.867.659,36
Uvajanje novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav	820	37.110.382,94	35.533.737,66
Ni podatka	54	882.513,90	869.996,47
Skupaj	1166	50.918.846,54	49.067.120,82

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 109: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 121 po vrstah naložbe

VRSTA NALOŽBE	Št. izplačanih vlog	Znesek odobrenih sredstev, EUR	Izplačano, EUR
Izboljšanje zemljišč	4	87.383,11	87.383,11
Stroji	765	13.034.017,24	12.800.286,00
Zgradbe	339	35.590.143,67	33.993.336,00
Drugo	58	2.207.302,52	2.186.115,71
Skupaj	1166	50.918.846,54	49.067.120,82

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 110: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 123 glede na tehnologijo

NOV PROIZVOD/TEHNOLOGIJA	Št. izplačanih vlog	Znesek odobrenih sredstev, EUR	Izplačano, EUR
Uvajanje novih proizvodov oz. proizvodnih izboljšav	13	4.626.327,04	4.558.653,83
Uvajanje novih tehnologij	4	574.118,19	511.503,29
Ni podatka	29	4.164.606,41	3.971.702,77
Skupaj	46	9.365.051,64	9.041.859,89

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 111: Naložbe v sektor mleka v okviru ukrepa 123 po vrstah naložbe

VRSTA NALOŽBE	Št. izplačanih vlog	Znesek odobrenih sredstev, EUR	Izplačano, EUR
Gradnja/adaptacija objekta	5	839.867,16	798.272,06
Nakup mlekomatov	10	218.379,99	207.706,19
Nakup opreme	28	8.084.353,68	7.831.009,83
Naložba v OVE	2	120.657,51	120.657,51
Trženje (vzpostavitev mobilnih prodajal, tržnice, trženje proizvodov)	1	101.793,30	84.214,30
Skupaj	46	9.365.051,64	9.041.859,89

Vir: MKGP, 2016

Za ukrep 112 je bilo izplačanih 523 vlog in skupaj 11.614.399,29 EUR; ker gre za podporo mladim prevzemnikom, podatkov o vsebini naložb ni na voljo, saj mladi prevzemnik sam razporeja stroške.

Te naložbe so prinesle spremembe, in sicer povečanje BDV pri vseh nosilcih vlog, ki so poročali v ukrepih 112, 121 in 123, ravno tako pa se je pri vseh teh nosilcih spremenila PDM, in sicer se je v primeru ukrepov 112 in 121 povečala, medtem ko se je v okviru ukrepa 123 zmanjšala. **Tako se je spremenil BDV/PDM pri vseh nosilcih vlog, ki so poročali v ukrepih 112, 121 in 123, in sicer se je v okviru ukrepa 121 zmanjšal za 885,55 EUR, medtem ko se je pri nosilcih v okviru ukrepov 112 in 123 povečal.**

Preglednica 112: Spremembe BDV in PDM ter BDV/PDM po ukrepih

Parameter		Ukrep			
		112	121	123	132
Število prejemnikov		523	1166	46	8
BDV	Skupaj ob vlogi	9.904.769,45	23.290.851,88	28.595.878,01	
	Skupaj ob poročanju l. 2015	11.548.668,11	24.594.965,95	36.765.838,17	
	Skupaj razlika	1.643.898,66	1.304.114,07	8.169.960,16	
	Povprečje poročanje 2015	22.081,58	21.093,45	799.257,35	
PDM	Skupaj ob vlogi	679,25	1.114,74	1.066,03	
	Skupaj ob poročanju l. 2015	705,19	1.227,42	953,16	
	Skupaj razlika	25,94	112,68	-112,87	
	Povprečje poročanje 2015	1,35	1,05	20,72	
BDV/PDM	Skupaj ob vlogi	14.581,92	20.893,53	26.824,65	
	Skupaj ob poročanju l. 2015	16.376,73	20.037,97	38.572,58	
	Skupaj razlika	1.794,81	-855,55	11.747,93	
	Povprečje poročanje 2015	31,31	17,19	838,53	

Tržna vrednost proizvodnje		38.687.994,3	140.460,94
Povprečje		841.043,35	17.557,62

Vir: MKGP, 2016, Opomba: za ukrepa 133 in 142 podatkov ni na voljo

Na podlagi navedenih podatkov lahko zaključimo, da je program pripomogel k ohranjanju sektorja mleka, saj je bil sektor oslavljen tako zaradi tehnološkega zaostanka kot tudi zaradi razdrobljenosti. PRP 2007-2013 je tako prispeval predvsem k posodobitvi proizvodnje in manj k povečanju dinamičnosti sektorja. Ravno tako je PRP 2007-2013 v manjši meri prispeval k spodbujanju inovativnosti sektorja.

6.1.7 Evalvacijsko vprašanje št. 7. Koliko je PRP 2007-2013 prispeval k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje? (Cilj sistematskega pregleda SKP)

V Sloveniji blažitev podnebnih sprememb ni bila cilj sistematskega pregleda SKP. PRP 2007-2013 je na različne načine podpiral naložbe, ki pripomorejo k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje, predvsem z določenimi tipi naložb v okviru ukrepov 1. osi.

Viri toplogrednih plinov v kmetijstvu, gozdarstvu in živilskem sektorju, ki vplivajo na podnebne spremembe, so:

- Kmetijska pridelava, zlasti živinoreja. Ukrepi PRP 2007-2013 niso bili usmerjeni v zmanjševanje emisij iz kmetijske pridelave, posredno pa so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali k zmanjševanju z ekstenzifikacijo kmetijstva (2. os).
- Uporaba tehnologije za pridelavo in predelavo, kamor sodi raba energentov za transport, ogrevanje in predelavo. Nekateri ukrepi so podpirali naložbe v obnovljive vire energije, ki so nadomestili porabo fosilnih goriv in s tem zmanjšali prispevek k podnebnim spremembam. Posredno so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali z naložbami v izboljšane tehnologije (1. os), ki so običajno tudi bolj energetsko učinkovite (kar zmanjša emisije toplogrednih plinov), in zmanjšanju transportnih stroškov.

Ukrep 122, ki je podpiral povečanje konkurenčnosti gozdarstva, pa je po drugi strani vplival na funkcijo gozda kot ponora toplogrednih plinov.

Preglednica 113: Ukrepi, ki so prispevali k blažitvi podnebnih sprememb

Tip ukrepa	Tip prispevka	Ukrep	Opis
Ukrepi, ki so podpirali naložbe	Neposreden prispevek	121	- Naložbe v OVE kot del naložb v posodobitev kmetijskih gospodarstev. Naložba v OVE je le za lastne potrebe. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
		122	Naložbe v nakup opreme za sečnjo in spravilo lesa ter v gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak. Ukrep je prispeval k: - večji odprtosti in izkoriščenosti gozdov, kar je prispevalo tudi k povečanim količinam lesne biomase, ki se lahko uporablja kot OVE za ogrevanje. - uporabi energetsko učinkovitejše opreme, kjer je šlo za zamenjavo opreme, - povečani rabi energentov, kjer je šlo za nakup nove opreme.
		123	- Naložbe v prvo stopnjo predelave in trženja lesa, kamor sodi tudi izdelava lesnih sekancev, peletov in briketov, ki predstavljajo OVE. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
		311	Naložbe v OVE kot dopolnilno dejavnost na kmetiji
		312	- Naložbe v OVE kot dejavnost mikropodjetja. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
	Posreden prispevek	112	- Naložbe v OVE kot del prilagoditev oz. prestrukturiranja prevzetega kmetijskega gospodarstva. Naložba v OVE je le za lastne potrebe. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
Drugi ukrepi	Neposreden prispevek	125	- Komasacije zmanjšajo transportne stroške oziroma porabo energentov za transport pri obdelavi kmetijskih zemljišč posameznega kmetijskega gospodarstva. - Naložbe v posodobitev namakalnih sistemov so povečale energetsko učinkovitost delovanja obstoječih namakalnih sistemov.
		322	- Energetsko učinkovita prenova v projektih, ki so zajemali obnovo obstoječih objektov. - Energetsko učinkovita gradnja novih objektov.
	Posreden prispevek	LEADER	Projekti z energetsko učinkovitimi naložbami
		111	Izobraževanja na področju optimizacije proizvodnih procesov ali tehnologij, uvajanja novih tehnologij ali proizvodov in novih izzivov. Ukrep bo prispeval k blažitvi podnebnih sprememb srednje- do dolgoročno, ko bodo udeleženci usposabljeni, zlasti tistih, ki so se izvajala na podlagi 2. razpisa, pričeli uporabljati znanje in

			primerno načrtovati svojo dejavnost za povečanje snovne in energetske učinkovitosti ter zmanjšanje emisij.
		214	Ekstenzifikacija kmetijske pridelave zaradi manjših obtežb in manjše pridelave
		LEADER	Projekti, ki so vključevali osveščanje o učinkoviti rabi energije, obnovljivih virih energije in podnebnih spremembah. Projekti bodo prispevali k blažitvi podnebnih sprememb srednje- do dolgoročno, ko bodo ciljne skupine pričele uporabljati novo znanje in veščine.

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami

Prispevek k blažitvi podnebnih sprememb zaradi investicij v obnovljive vire energije je mogoče oceniti na podlagi podatkov, analiziranih za pripravo evalvacijskega vprašanja številka 4. V spodnji preglednici je prikazana vsebina naložb v obnovljive vire energije in količina sredstev, namenjenih zanje v okviru PRP 2007-2013. Za naložbe v obnovljive vire energije je bilo izplačanih 19.370.565,17 EUR, celotna vrednost naložb pa je 38.789.910,31 EUR, kot je razvidno iz spodnje preglednice.

Preglednica 114: Pregled naložb v obnovljive vire energije v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013

Ukrep	Število izplačanih vlog za naložbe v OVE	Tip naložb	Izplačana sredstva (EUR)	Celotna vrednost naložb (EUR)	Komentar
122	503	Nova mehanizacija in oprema za sečnjo in spravilo lesa	17.134.565,62	36.124.383,10	Naložbe so zagotovile boljše izkoriščenost gozdov in večjo proizvodnjo lesnih sekancev, peletov in briketov. Le ti so nato kot obnovljiv vir energije na voljo porabnikom.
	833	Gozdne ceste in vlake	5.988.402,30	72.095,28	Naložbe prispevajo le posredno, saj zagotavljajo boljše dostopnost za sečnjo in s tem povečano izkoriščenost gozdov.
123	85	Oprema za izdelavo drv, lesnih sekancev, trsk ipd. in njihovo pakiranje, transport in skladiščenje. V 5 primerih tudi nakup opreme za ogrevanje na biomaso (zamenjava) za potrebe drugih dejavnosti.	7.947.168,80	21.317.739,44	Naložbe so omogočile predelavo, skladiščenje in pakiranje lesne biomase, namenjene na trg.
311	93	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov energije (podrobneje predstavljeni spodaj)	6.992.662,94	16.706.736,00	Naložbe v OVE so dopolnilna oz. neekstenzivna dejavnost na kmetiji. Prejemniki energijo prodajajo različnim odjemalcem.
	7	Daljsko ogrevanje	593.288,27	1.510.762,80	
	23	lesna biomasa	1.823.875,68	4.537.034,55	
	2	Male hidroelektrarne (MHE)	131.805,45	285.531,58	
	61	Sončne elektrarne (SE)	4.443.693,54	10.373.407,07	
312	45	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov energije (podrobneje predstavljeni spodaj)	3.968.573,78	223.985,59	Naložbe v OVE predstavljajo dopolnitev oz. širitev obstoječe dejavnosti ali zagon popolnoma nove dejavnosti. Prejemniki energijo prodajajo različnim odjemalcem.
	11	Biomasa	789.491,92	163.199,82	
	3	Male hidroelektrarne (MHE)	199.232,01	123.633,23	
	31	Sončne elektrarne (SE)	3.367.582,29	256.829,27	
112	n.p.	Prejemniki lahko sredstva porabijo tudi za obnovljive vire energije, če je to v njihovem poslovnem načrtu.	n.p.	n.p.	Prejemniki tega ukrepa so sredstva porabili po lastni presoji glede na poslovni načrt, zato ni podrobnejših podatkov o morebitnih naložbah v obnovljive vire energije.
121	3	Naložbe v obnovljive vire energije za lastne potrebe v sklopu naložb na kmetijskem gospodarstvu	74.427,21	221.772,55	Večina prejemnikov tega ukrepa je naložbe usmerila v nakup opreme in strojev, ureditev zgradb in infrastrukture.
		Skupaj	19.370.565,17	38.789.910,31	

Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 122 in 123 sta omogočila večje izkoriščanje gozdov, zaradi česar se je povečala proizvodnja lesne biomase in oskrbo trga z njo, saj so prejemniki ukrepa 122 povečali posek lesa, prejemniki ukrepa 123 pa so omogočili hitro in stroškovno učinkovito predelavo. Iz podatkov SURS in ocen Inštituta za gozdarstvo (glej tudi odgovor na evalvacijsko vprašanje št. 4) je razvidno, da je proizvodnja manj kakovostnega lesa (torej takega, ki se med drugim uporablja za biomaso oz. gorivo) po letu 2008 hitreje naraščala kot proizvodnja okroglega lesa ter da se je število sekalnikov od leta 2008 do 2011 povečalo za 97%, proizvodnja sekancev pa za 117 % (trend povečane proizvodnje, ki se je začel že leta 2004, je dodatno narasel). Takšen porast je deloma tudi posledica investicij izvedenih v ukrepu 122 v kombinaciji z ukrepom 123 za nakup opreme za predelavo lesa.

Ukrep 122 je s povečanjem izkoriščenosti gozdov vplival tudi na strukturo gozda kot ponora toplogrednih plinov (CO₂). Prejemniki ukrepa 122 imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov, številni pa ponujajo gozdarske storitve (kot glavno dejavnost ali kot dopolnilno dejavnost), tako lahko ocenimo, da je ta ukrep vplival

na izkoriščenost pribl. 15 % vseh slovenskih gozdov. Glede na obseg gozdov v Sloveniji in dejstvo, da produktivnost gozda ni sorazmerna z lesno zalogo, ampak je odvisna od sestave in produktivnosti gozda, ocenjujemo, da povečanje izkoriščanja gozdov, do katerega je prišlo na podlagi naložb ukrepa 122, ni zmanjšalo sposobnosti gozda kot ponora toplogrednih plinov in torej ni zmanjšalo vezave toplogrednih plinov v biomaso.

Količino energije, proizvedene s podprtimi naložbami v obnovljive vire energije lahko le grobo ocenimo, saj za večino ukrepov nimamo podatkov, koliko energije proizvedejo prejemniki, ki so investirali v obnovljive vire energije. Le prejemniki ukrepov 311 in 312 so bili zavezani k poročanju o proizvedeni energiji, vendar jih je poročal manjši del (50 prejemnikov oz. 53,76 % pri ukrepu 311 in 31 prejemnikov oz. 68,89 % pri ukrepu 312).

Preglednica 115: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312

Ukrep	Parameter		Količina	Komentar
311 (N=50)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	633.207	11 prejemnikov je proizvajalo elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.924.925	
		Razlika	2.291.718	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	40.208	2 prejemnika sta proizvajala toploto že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	889.272	
		Razlika	849.064	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	1.600	21 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.643	
		Razlika	1.043	
312 (N=31)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	228.287	4 prejemniki so proizvajali elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	1.586.711	
		Razlika	1.358.424	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	356.874	1 prejemnik je proizvajal toploto že pred podporo v okviru ukrepa 312. Pri tem prejemniku (gre za mizarstvo) se je ob investiciji v uporabo lesne biomase proizvodnja zmanjšala.
		Po naložbi	250.876	
		Razlika	-105.998	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)	Pred naložbo	0	/
		Po naložbi	169.384	
		Razlika	169.384	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	39.191	9 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	42.654	
		Razlika	3.463	
Skupaj	Skupaj sprememba letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)		3.650.142	Skupaj vsa proizvedena energija: 4.562.592 kWh
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)		743.066	
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)		169.384	
	Skupaj sprememba nazivne moči naprave (kW)		4.506	

Vir: MKGP, 2016

Podatki poročanja iz leta 2014 in 2015 kažejo, da so bile v okviru naložb v obnovljive vire pri prejemnikih ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, instalirane naprave za proizvodnjo energije iz obnovljivih virov z 4,51 MW nazivne moči. Glede na nizko raven poročanja in domnevo, da so tisti prejemniki, ki niso poročali, šibkejši in so torej imeli manjše naložbe, lahko ocenimo, da je celotna instalirana nazivna moč višja za 60 % - 80 %, torej približno med 7 in 8 MW. Skupno so prejemniki ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, proizvedli za 4.562,59 MWh električne in toplotne energije. Podobno kot pri instalirani nazivni moči lahko samo ocenimo (na podlagi deleža prejemnikov, ki so poročali, in domneve, da so tisti, ki niso poročali, imeli manjše naložbe), da je bilo skupaj v teh dveh ukrepih proizvedene za 60 % - 80 % več energije, torej približno 7.300 – 8.200 kWh.

Investicije v obnovljive vire energije v okviru ukrepov 112 in 121 so veliko manjše, namenjene le lastni porabi, tako da ocenjujemo, da so te investicije prispevale še dodatnega 0,5 – 1 MW nazivne moči naprav ter dodatnih 500 – 1.000 MWh energije. Končna ocena je torej, da so ukrepi PRP 2007-2013 pripomogli k povečanju rabe OVE z inštalacijo naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije.

Količino emisij toplogrednih plinov, ki je bila zmanjšana zaradi tega, ker se je z naložbami v obnovljive vire energije zmanjšala poraba energije iz fosilnih goriv, smo ocenili s pomočjo programskega orodja - kalkulatorja

emisij Urada Irske za obnovljivo energijo (Sustainable Energy Authority of Ireland⁴⁸). Pri tem smo kot fosilno gorivo, ki naj bi ga nadomestili, glede na strukturo proizvodnje energije v Sloveniji, uporabili premog in na podlagi strukture nazivne moči in proizvedene energije v okviru naložb ukrepov 311 in 312 privzeli, da je večina energije proizvedena v sončnih elektrarnah. Izračun je pokazal, da so bile z naložbami v OVE emisije CO₂ zmanjšane za 6.280 – 7.050 t. Gre seveda za grobo oceno, dejansko zmanjšanje emisij bi bilo mogoče oceniti z natančnim poročanjem in upoštevanjem deleža fosilnih goriv v strukturi energentov, ki so jih nadomestili podprti obnovljivi viri energije.

Zmanjšanja emisij zaradi večje energetske učinkovitosti naložb ni mogoče oceniti, saj podatkov o rabi energije pred naložbo in po njej ni na voljo. Glede na to, da je obseg naložb v primerjavi z naložbami v OVE veliko večji, a niso vse naložbe povečale energetske učinkovitosti ter dejstvo, da je prihranek energije pri zamenjavi tehnologij povprečno na ravni 10 – 20 % (odvisno od tipa naložbe), lahko ocenimo, da je prihranek energije v okviru podprtih naložb na ravni 5.000 do 10.000 MWh, kar je po grobi oceni s pomočjo kalkulatorja emisij zmanjšalo emisije CO₂ za 4.300 – 8.600 t. Natančnejšo oceno bi bilo možno podati s pomočjo podatkov o prihrankih energije zaradi povečane energetske učinkovitosti, dosežene z naložbami, o kateri bi poročali prejemniki.

PRP 2007-2013 je torej z naložbami v energetske učinkovitost in obnovljive vire energije zmanjšal emisije CO₂ za 10.580 do 15.650 t. To je le majhen del emisij CO₂ na nacionalni ravni, a je prispevek PRP 2007-2013 pomemben z vidika primerov dobre prakse, predstavitev novih tehnologij in vzpostavljanja zgleda, kar bo zlasti v kombinaciji z izobraževalnimi in osveščevalnimi aktivnostmi v okviru drugih ukrepov, ki so prispevali le posredno (ukrepi 111, LEADER) vplivalo na naložbe in vedenje prebivalcev podeželja.

V času priprave PRP 2007-2013 na nacionalni ravni ni bilo strategij ali programskih dokumentov, ki bi podali usmeritve za prilagajanje kmetijstva podnebnim spremembam. Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam (2008) in Akcijski načrt Strategije za leti 2010 in 2011 sta bila pripravljena potem, ko se je PRP že pričel izvajati in na strateški ravni podpirata naložbe, ki jih je za prilagajanje podnebnim spremembam predvidel PRP 2007-2013. PRP je k prilagajanju na podnebne spremembe prispeval z ukrepi, ki so predstavljeni v spodnji preglednici.

Preglednica 116: Ukrepi, ki so prispevali k prilagajanju na podnebne spremembe

Tip ukrepa	Tip prispevka	Ukrep	Opis
Ukrepi, ki so podpirali naložbe	Neposreden prispevek	121	- Naložbe v zaščito proti toči. - Naložbe v rastlinjake. - Naložbe v namakanje. - Naložbe v opremo za bolj učinkovito rabo vode. - Naložbe v učinkovito rabo energije za ogrevanje in hlajenje v okviru naložb v opremo in zgradbe.
		123	Naložbe v bolj učinkovito rabo vode v tehnoloških procesih. Naložbe v učinkovito rabo energije za ogrevanje in hlajenje v okviru naložb v opremo in zgradbe.
		311	Naložbe v bolj učinkovito rabo vode v podprti dejavnosti. Naložbe v učinkovito rabo energije za ogrevanje in hlajenje v okviru naložb v opremo in zgradbe.
		312	Naložbe v bolj učinkovito rabo vode v podprti dejavnosti. Naložbe v učinkovito rabo energije za ogrevanje in hlajenje v okviru naložb v opremo in zgradbe.
		112	- Naložbe v namakanje. - Naložbe v bolj učinkovito rabo vode. - Naložbe v rastlinjake. - Naložbe v namakanje. - Naložbe v učinkovito rabo energije za ogrevanje in hlajenje.
		125	- Naložbe v posodobitev namakalnih sistemov so povečale učinkovitost rabe vode. - Naložbe v nove namakalne sisteme omogočajo prilagoditev podnebnim spremembam in zmanjšujejo odvisnost proizvodnje od ugodnih vremenskih dejavnikov.
Drugi ukrepi	Posreden prispevek	111	Izobraževanja na področju optimizacije proizvodnih procesov ali tehnologij, uvajanja novih tehnologij ali proizvodov in novih izzivov. Ukrep bo prispeval k prilagajanju na podnebne spremembe srednje- do dolgoročno, ko bodo udeleženci izobraževanja, zlasti tistih, ki so se izvajala na podlagi 2. razpisa, pričeli uporabljati znanje in primerno

⁴⁸ <http://seai.ie/>, verzija 501.

		načrtovati svojo dejavnost za prilagoditev na podnebne spremembe in povečanje snovne in energetske učinkovitosti.
	LEADER	Projekti za osveščanje na področju prilagajanja na podnebne spremembe.

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami

Prispevek k prilagajanju na podnebne spremembe je mogoče oceniti na podlagi podatkov o podprtih naložbah. Za ukrep 112 ni na voljo podrobnejših podatkov o morebitnih naložbah za prilagajanje podnebnim spremembam, saj so prejemniki tega ukrepa sredstva porabili po lastni presoji glede na poslovni načrt. Prav tako ni podatkov o obsegu naložb v bolj učinkovito rabo vode ter energetske učinkovitost ogrevanja in hlajenja v okviru ukrepov 121, 123, 311 in 312. Glede na majhen delež naložb v okviru ukrepov 311 in 312 v dejavnosti, kjer je poraba vode in energije znatna, tako da je povečanje učinkovitosti ne le možno, ampak tudi potrebno, je prispevek teh dveh ukrepov k prilagajanju na podnebne spremembe zanemarljiv.

Največje prilagoditve podnebnim spremembam so bile financirane v okviru ukrepov 121 in 125 in so prikazane v spodnji preglednici.

Preglednica 117: Naložbe v prilagajanje podnebnim spremembam v okviru ukrepov 121 in 125

Ukrep	Tip naložbe	Število podprtih naložb	Znesek izplačanih sredstev (EUR)	Delež vseh naložb	Komentar
121	Nakup in postavitve mrež proti toči	379	5.940.624	4,51%	Naložbe so bile izvedene v trajnih nasadih.
	Namakalna oprema (vključno s postavitvijo namakalnega sistema)	366	3.260.593	2,48%	Namakalna oprema je obsegala ureditev infrastrukture in vgradnjo potrebne opreme. Podpora je bila namenjena manjšim namakalnim sistemom za lastne potrebe.
	Naložbe v nakup in postavitve rastlinjakov in pripadajočo opremo	15	738.060	0,56%	Rastlinjaki so bili v 14 primerih namenjeni proizvodnji vrtnin, 1 pa je bil postavljen za potrebe mešanega kmetijskega gospodarstva.
125	Naložbe v namakanje	7	5.327.972,33	32,05 %	V okviru podprtih naložb je bilo urejeno namakanje 1.389 ha površin, od tega so bili na 993 ha urejeni veliki namakalni sistemi, na 396 ha pa je bila izvedena tehnološka posodobitev obstoječih namakalnih sistemov.
	Skupaj	767	15.267.249,33		

Vir: MKGP, 2016

PRP 2007-2013 je za naložbe za prilagajanje na podnebne spremembe namenil dobrih 15 mio EUR, od tega je bila tretjina sredstev namenjena zaščiti pred točo, več kot polovica (8,6 mio EUR) pa ureditvi namakanja. Čeprav je bila večina sredstev za namakanje porabljena za posodobitev in prenovu velikih namakalnih sistemov, je bil uspeh PRP 2007-2013 glede na prvotno postavljene ciljne vrednosti majhen. Ključna ovira so bili zunanji dejavniki, zlasti dolgotrajni postopki za pridobitev vodnega dovoljenja, ki pa jih je Organ upravljanja uspešno odpravil s vzpostavitvijo komunikacije in usklajevanja s pristojnimi službami. V Sloveniji je veliko površin, pripravljenih za namakanje, tako da lahko zaradi odprave administrativnih ovir v prihodnosti pričakujemo več investicij v namakalne sisteme. Verjetno bo večina investicij v manjše ali srednje velike namakalne sisteme, saj je trenutno zaradi gospodarske krize problem zagotoviti dovolj lastnih sredstev, poleg tega pa potencialni nosilci takih projektov težko uskladijo vse deležnike, saj je zahtevnost dogovarjanja večja pri večjem številu deležnikov (npr. lastnikov zemljišč, uporabnikov namakalnega sistema, pristojnih služb, drugih uporabnikov vodnih virov,...).

PRP 2007-2013 je k prilagajanju na podnebne spremembe prispeval predvsem z naložbami v zaščito pred vremenskimi nepravilnostmi, namakanje, opremo za bolj učinkovito rabo vode ter večjo energetske učinkovitost ogrevanja in hlajenja. Prilagajanje na podnebne spremembe zaenkrat še ni med pomembnejšimi temami (ali pa je podano bolj z vidika novih tehnologij) izobraževalnih in osveščevalnih aktivnosti v okviru drugih ukrepov, ki so prispevali le posredno (ukrepi 111, LEADER), da bi osveščenost vplivala na vedenje prebivalcev podeželja in dolgoročno načrtovanje v kmetijstvu.

6.1.8 Evalvacijsko vprašanje št. 8. Koliko je PRP 2007-2013 prispeval k izboljšanju upravljanja vodnih virov (kakovost, uporaba in količina)? (Cilj sistematskega pregleda SKP)

V Sloveniji izboljšanje uporabe vodnih virov ni bilo predmet sistematskega pregleda SKP. Med ukrepi, ki so prispevali k izboljšanju rabe vode v kmetijstvu so bili:

- ukrep 125 s podporo naložbam v namakalne sisteme,
- ukrep 121 z naložbami v namakanje v sklopu drugih naložb v kmetijska gospodarstva,
- ukrep 123 z naložbami v tehnologije za zmanjšanje porabe vode in zmanjšanje emisij odpadnih vod,
- ukrep 112 v okviru naložb, ki so jih izvedli mladi prevzemniki po prevzemu.

Ukrep 125 je imel ambiciozne načrte za podporo 45 projektom namakanja, da bi lahko izkoristili naveden potencial in s tem povečali konkurenčnost, pa tudi prilagojenost na podnebne spremembe. Pri izvajanju razpisov pa sta se pokazali dve težavi:

- pridobivanje vseh potrebnih dovoljenj in soglasij,
- otežen dostop do kapitala za večje naložbe zaradi pojava gospodarske krize.

Pri velikih namakalnih sistemih prenovo ovirajo med drugim tudi neurejeno lastništvo in upravljanje, kar otežuje načrtovanje razvoja in naložb. Pri pridobivanju dovoljenj in soglasij so se kot ozko grlo izkazala vodna dovoljenja, zato je Organ upravljanja pričel sodelovati z Ministrstvom RS za okolje in prostor ter Agencijo RS za okolje, da so se vzpostavili jasnejši postopki. Kljub temu je ukrep pri izvajanju zaostajal za pričakovanji, saj je bilo odobrenih in izplačanih le 7 vlog.

Preglednica 118: Pregled vlog v okviru ukrepa 125

Javni razpis	Št. prispelih vlog	Št. odobrenih vlog	Celotna vrednost projekta, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
1.JR	0	0			
2.JR	2	0			
3.JR	4	4	4.495.159,07	4	2.627.852,35
4.JR	5	5	11.385.807,06	3	2.700.119,98
SKUPAJ	11	9	15.880.966,13	7	5.327.972,33

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 119: pregled učinkov vlog

Parameter	Po naložbi	Razlika
Obseg namakanih površin (ha)	1388,9	760,9
Število kmetijskih gospodarstev z GERK na namakanem območju	486	128
Površine, opremljene z vodomeri (ha)	1388,9	1388,9

Vir: MKGP, 2016

Prejemniki sredstev so bili 4 občine, 2 zadrugi in ena gospodarska družba iz Podravske, Savinjske in Spodnjeposavske regije. V petih primerih je šlo za izgradnjo novih namakalnih sistemov (od tega v dveh primerih za dokončanje), le v dveh primerih pa za posodobitev obstoječih velikih namakalnih sistemov.

Naložbe v namakalne sisteme v okviru ukrepa 125 so povečale obseg namakanih površin za 760,9 ha, kar pa je povečalo obstoječe namakane površine le za 20 – 28 % in le 0,64 % od ocenjenih potencialno primernih kmetijskih zemljišč za namakanje⁴⁹. Ukrep torej ni znatno prispeval k povečanju obsega namakanih kmetijskih zemljišč in s tem k prilagajanju na podnebne spremembe, ampak je prispeval na naslednja 2 načina.

Prvič, ukrep je pripomogel k ureditvi postopkov pridobivanja dovoljenj in promoviral namakanje med potencialnimi deležniki. Lahko pričakujemo, da bodo zato potencialni deležniki boljše pripravljeni na naslednje programsko obdobje. Drugič, ukrep je pripomogel k večji učinkovitosti rabe vode za namakanje, boljšemu upravljanju in uporabi novih tehnologij. Podprte naložbe so tako uvedle naslednje:

- celotno površino so opremlile z vodomeri,
- 30 % – 100 % površin so opremlili z namakalno opremo, namenjeno tehnologijam za zmanjšano porabo vode,
- na 33 % – 100 % površin so postavljeni terciarni namakalni sistemi,
- uporabljena je tehnologija za zmanjšano porabo vode in energije.

⁴⁹ Strategija za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020, MKGP, Predlog, 12. 5. 2014.

Podprtih naložb je sicer malo, vendar lahko služijo kot demonstracijski projekti za promocijo sodobnih namakalnih tehnologij, kar je zlasti pomembno za obnovo obstoječih velikih namakalnih sistemov.

Pogovor s prejemniki ukrepa je pokazal, da so z obnovo sistemov znatno izboljšali učinkovitost rabe vode, pri novih namakalnih sistemih pa nove tehnologije omogočajo učinkovito rabo in sezonsko prilagajanje.

Podprte investicije v namakalne sisteme bi lahko imele negativen vpliv na izdatnost in obremenjenost vodnih virov, vendar je možnost takih negativnih vplivov onemogočena v postopku pridobivanja vodnega dovoljenja, ki je pogoj za odobritev vloge v tem ukrepu. Vodno dovoljenje je izdano ali zavrnjeno – med drugim - na podlagi izdatnosti vodnega vira, ki bi ga namakalni sistem uporabljal, razpisni pogoji pa tudi postavljajo določene pogoje glede velikosti namakalnega sistema in uporabljenih tehnologij oziroma pristopov.

Ukrep 121 je prispeval k upravljanju z vodnimi viri k z naložbami v namakanje v sklopu drugih naložb v kmetijska gospodarstva. Gre za naložbe manjšega obsega na posameznem kmetijskem gospodarstvu, ki pa lahko izboljšajo rabo vode, predvsem povečajo učinkovitost. Večinoma so prejemniki v okviru naložb kupovali opremo za namakanje, največ stroškov pa so predstavljale novogradnje. Med naložbe v namakanje so bili uvrščeni stroški 389 naložb, zanje pa je bilo skupaj odobrenih dobrih 6,2 mio EUR.

Preglednica 120: Pregled naložb v namakalne sisteme v okviru ukrepa 121

Vrsta naložbe	Število naložb	Odobreni stroški (EUR)	Vrednost odobrenih stroškov na vlogo (EUR)
Trajni nasadi	6	58.112,88	9.685,48
Novogradnja	133	3.854.407,46	28.980,51
Oprema	240	2.246.765,15	9.361,52
Adaptacija	10	73.364,53	7.336,45
Skupaj	389	6.232.650,02	55.363,96

Vir: MKGP, 2016

Prispevka ukrepa 112 k izboljšanju upravljanja vodnih virov ne moremo oceniti, saj se podatki o naložbah, ki jih izvedejo mladi prevzemniki ne zbirajo. Prejemniki ukrepa 123 so z naložbami v nove tehnologije in posodobitev tehnologij verjetno zmanjšali porabo vode in emisije odpadnih vod, vendar o tem ni natančnejših podatkov. Med naložbami, ki sodijo v ta okvir, so ureditev in/ali posodobitev oljarne, ureditev predelave sadja in ureditev mlekar in sirarn. Natančnejših podatkov o tem, kateri projekti so namensko investirali v zmanjšanje porabe vode, ni na voljo.

Glede na majhen obseg naložb, povezanih z rabo vode in večjo učinkovitostjo rabe v okviru zgoraj opisanih ukrepov ocenjujemo, da je bil prispevek PRP 2007-2013 k izboljšanju upravljanja vodnih virov majhen, vendar bodo naložbe imele pomemben demonstracijski učinek.

6.1.9 Evalvacijsko vprašanje št. 9. Koliko je PRP 2007-2013 prispeval k izboljšanju kakovosti življenja na podeželskih območjih in k spodbujanju diverzifikacije gospodarstva na podeželju? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)

Program je k izboljšanju kakovosti življenja prispeval z določenimi ukrepi 3. osi in s pristopom LEADER. Ukrepi 1. osi so h kakovosti življenja na podeželskih območjih prispevali predvsem s posodobitvijo kmetijskih gospodarstev, posameznikov in gospodarskih družb v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, ki je privedla k ohranitvi delovnih mest in dejavnosti, kar je bilo še posebej pomembno za majne, družinske kmetije. Na podoben način sta h kakovosti življenja prispevala ukrepa 311 in 312, ki sta podpirala diverzifikacijo dejavnosti na podeželju in tako pripomogla k zaposlenosti prejemnikov in dostopnosti storitev za prebivalce podeželja. Ukrepi 2. osi pa so h kakovosti življenja na podeželskih območjih prispevali z ohranjanjem krajine, kakovostnega življenjskega okolja in biotske raznovrstnosti.

Ukrepa 322 in 323 sta prispevala predvsem k družbeno-kulturni razsežnosti kakovosti življenja na podeželju. Kot je predstavljeno v delovnem zvezku EENRD (2010) "Capturing impacts of Leader and of measures to improve Quality of Life in rural areas" so med dejavniki družbeno-kulturne razsežnosti kakovosti življenja tudi uporaba

revitaliziranih območij in objektov (prenova vaških struktur, prenova dediščine podeželja) ter nove storitve in prireditve, ki krepijo notranje vire/človeški potencial na podeželju.

Ukrep 322 je prispeval k izboljšanju kakovosti življenja upravičencev, pa tudi širše skupnosti na območju podprtih naložb tako, da je spodbujal:

- večjo privlačnost naselij, zlasti z obnovo vaških jeder in prometne infrastrukture,
- ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti ter za krepitev medgeneracijskega druženja,
- izboljšanje okoljske infrastrukture,
- izboljšanje prometne varnosti in dostopnosti.

K izboljšanju kakovosti življenja na podeželju so prispevale vse naložbe v okviru ukrepa 322, kot je prikazano v spodnji preglednici.

Preglednica 121: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju kakovosti življenja

vrsta infrastrukture	Vrsta naložbe	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
družbena infrastruktura	Gradnja pokopališč	598.101,68	1	236.753,10
	Nakup opreme večnamenskih prostorov	196.692,90	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	185.620,95	1	17.259,78
	Obnova in izgradnja gasilskih domov	3.160.655,60	10	1.098.964,41
	Obnova in gradnja otroških igrišč	389.013,73	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	2.582.627,46	3	523.431,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	8.901.157,28	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1.743.919,19	5	816.318,26
	Obnova in izgradnja poslovnih objektov	460.906,00	1	281.138,83
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	16.270.878,34	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja zadružnih ter vaških domov	6.032.830,12	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1.092.706,71	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	1.947.201,58	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeder	20.494.951,74	55	7.779.376,72
okoljska infrastruktura	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	2.962.488,91	6	753.302,16
	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	3.190.451,01	8	1.065.304,24
prometna infrastruktura	Gradnja kolesarskih stez	238.045,48	1	33.932,74
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	13.920.476,26		5.220.162,55
	Obnova in gradnja obcestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	3.082.506,63	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	1.977.157,68	7	621.163,75
športna infrastruktura	Obnova in gradnja športnih površin	3.050.087,03	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1.891.089,55	5	773.195,41
Preselitev kmetij iz vaških jeder z namenom njihovega celostnega urejanja		376.490	1	271.124,59
Skupaj		94.746.055,83	257	33.646.902,99

Vir: MKGP, 2016

Naložbe v obnovo vaških jeder, skupnih površin in večnamenskih stavb skupnega pomena so znatno prispevale k ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti od gasilskih do turističnih in športnih društev, pevskih zborov ter za krepitev medgeneracijskega druženja. To prispeva k ohranjanju lokalnih tradicij in kreptvi lokalne identitete ter prenosu znanj. Ureditev športne infrastrukture pa omogoča aktivno preživljanje prostega časa in rekreacijo, kar je zlasti pomembno za ranljive skupine, kot so otroci in mladina ter starejši, poleg tega prispeva k možnostim športnega udejstvovanja na regionalni ravni in širše, npr. z lokalnimi ligami, izmenjavami in razvojem športnega turizma.

Kot je pokazalo sprotno vrednotenje na temo dejavnikov kakovosti življenja, so urejene skupne površine in objekti dobro obiskani in so ponekod spodbudili živahnije družbeno življenje in druženje na prostem, kar prispeva tudi k ohranjanju lokalnih tradicij. Dejavnost lokalnih društev (npr. turističnih društev) je ponekod usmerjena tudi v ohranjanje in predstavitev naravnih vrednot v okolici, vendar je takšnih aktivnosti manj. Naložbe v javno infrastrukturo je bilo mogoče financirati tudi sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov 2007-2013, vendar je bila podpora namenjena projektom regionalnega značaja ali tematsko usmerjenim projektom. Tako je ukrep 322 imel ključno vlogo pri

spodbujanju razvoja na podlagi lokalnih pobud, ki izboljšuje kakovost življenja in pripomore k ohranjanju lokalne kulturne dediščine.

Ureditev kanalizacijskih sistemov in izboljšanje vodovodne infrastrukture v vaških jedrih ali delih naselij z neurejeno komunalno infrastrukturo prispeva k zmanjšanju zdravstvenih tveganj in onesnaževanja okolja. Projektov ureditve komunalne infrastrukture je bilo 8 in zanje je bilo izplačanih za dober milijon EUR sredstev, vendar so bila v manjši meri dela na okoljski infrastrukturi izvedena tudi v okviru prenove vaških jeder.

Zelo pomemben vidik naložb je izboljšanje prometne varnosti z ureditvijo obcestne infrastrukture in kolesarskih stez, še posebej, ker omogoča varno pot v šolo in varen dostop starejših do storitev – otroci, mladi in starejši pa so ravno tiste družbene skupine, za katere je zaradi omejene dostopnosti z javnim prevozom razlika med življenjem na podeželju ali v mestu največja. Gradnja parkirišč pa lahko izboljša dostopnost storitev z osebnim vozilom za gibalno ovirane, v gručastih naseljih pa omogoči odpravo parkiranja na ozkih ulicah in tako izboljša prometno varnost.

Ukrep 323 je bil pretežno usmerjen v varstvo kulturne dediščine, saj so ji bili namenjeni vsi trije tematski sklopi, ohranjanju naravnih vrednot pa le en – urejanje tematskih poti. Tako je bilo v okviru ukrepa 323 financiranih le 5 projektov ureditve tematskih poti, osredotočenih na naravne vrednote, 10 vlog pa je bilo zavrnjenih zaradi pomanjkanja sredstev. Števila obiskovalcev tematskih poti ni bilo mogoče ugotoviti, saj se podatki o tem ne zbirajo. Ureditev tematskih poti je pomembno učno orodje ter privlačna turistična zanimivost, vendar ta tip naložbe omogoči predvsem spoznavanje območja in naravnih vrednot in le posredno, z osveščanjem in usmerjanjem obiska prispeva k upravljanju območij Natura 2000 in drugih območij visoke naravne vrednosti. Ukrep je torej zanemarljivo prispeval k trajnostnemu upravljanju in razvoju območij ohranjanja narave ter k ozaveščanju podeželskega prebivalstva o okolju.

Ukrep 323 je z naložbami v kulturno dediščino povečal privlačnost podeželskih območij tako za prebivalce kot za obiskovalce. Obnova objektov kulturne dediščine prispeva k urejenemu videzu naselij in krepitvi skupne identitete, s tem pa tudi h kakovosti življenja na podeželju. K slednjemu prispeva tudi ohranjanje lokalne kulturne dediščine in možnost njene predstavitve v muzejih na prostem in zbirkah etnološke dediščine. Muzeji in zbirke predstavljajo velik učni potencial za lokalne šole, s čimer se lahko dodatno okrepi lokalna identiteta in poznavanje skupnosti, obenem pa ob zagotavljanju primerne dostopnosti (urnik, kontaktni podatki) predstavljajo tudi turistični potencial krajev.

Ukrep 323 je na nacionalni ravni predstavljal edini vir financiranja, dostopen lastnikom objektov kulturne dediščine ne glede na velikost in status objekta, s katerim so si lahko pomagali pri obnovi, ki je zaradi zahtev konservatorskih smernic in obveznosti glede uporabe materialov in tehnik znatno višja kot pri ostalih objektih. Ukrep je tako mobiliziral posameznike – lastnike objektov kulturne dediščine, saj jim kulturna dediščina ni več predstavljala dodatnega finančnega bremena. Tako je bila več kot polovica vlagateljev (284 od 544) posameznikov – fizičnih oseb, dobra četrtina je bilo občin in slaba četrtina pravnih oseb z različnim statusom. Posamezniki – fizične osebe so tudi izvedli tri petine (88 od 150) izplačanih naložb, a jih je bilo tudi največ (prav tako tri petine) med vlagatelji, katerih vloge so bile zavrnjene zaradi pomanjkanja sredstev. Ukrep 323 je povečal privlačnost podeželskih naselij in prispeval h krepitvi skupne lokalne identitete. Ukrep je bil zelo prepoznaven in je zanj vladalo veliko zanimanje, kar kaže na motivacijo na lokalni ravni za ohranjanje kulturne dediščine in naravnih vrednot. Bil bi še uspešnejši, če ne bi zmanjkalo sredstev za kar dobri dve petini vseh prejetih vlog.

Pristop LEADER je prispeval k vsem razsežnostim kakovosti življenja, kot so opredeljene v delovnem zvezku EENRD (2010). Najmočnejši je bil prispevek k družbeno-kulturni razsežnosti kakovosti življenja, prispeval je predvsem z organizacijo dogodkov in prireditve za prebivalce podeželja, ustvarjanjem novih delovnih mest in spodbujanjem povezovanja v partnerstva. Večina od ustvarjenih 62 delovnih mest je bila ustvarjenih v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti, zato so vezana na delovanje LAS in večinoma na podporo PRP 2007-2013 in naslednjih programov razvoja podeželja. Anketa LAS je pokazala, da se povezujejo med sabo za nadaljnje sodelovanje pri različnih aktivnostih, si izmenjujejo izkušnje in se medsebojno izobražujejo, pa tudi obveščajo o zanimivih vsebinah, aktivnostih in priložnostih, a se redko odločajo za projekte sodelovanja ali za tesnejše povezovanje (npr. v skupno podjetje, društvo, zadruga). V okviru podprtih projektov so LAS organizirali zelo raznolike dogodke, med drugim kulturne dogodke in prireditve, na katerih je po ocenah LAS, sodelujočih v

anketi, na posameznem dogodku sodelovalo med 20 (predvsem izobraževalne aktivnosti) in 10.000 (večje kulturne prireditve).

Pristop LEADER je k gospodarski razsežnosti prispeval v manjši meri, saj je bilo projektov, ki so spodbujali razvoj podjetništva na podeželju, relativno malo in jih niso izvajali vsi LAS. Po podatkih, zbranih z anketo, so bili ti projekti usmerjeni v manjše število udeležencev (povprečno 140), a so bili tudi tematsko bolj osredotočeni in namenjeni pridobivanju specifičnih znanj. Med take projekte sodijo npr.:

- projekti za informiranje o pogojih in postopkih, npr. za registracijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji,
- izobraževanja o trženju, tržnem komuniciranju, podjetništvu (od poslovnega načrta do realizacije ideje), dodajanju vrednosti kmetijskim pridelkom in lesnim proizvodom (npr. projekt »Med drevesom in zibelko«, »Od pridelka do izdelka«, od samooskrbe do lokalne oskrbe), prodaji preko spleta, kakovostni hrani, energetske učinkovitosti, organizaciji procesov in podobno;
- izobraževanje v šolah: o podjetništvu in deficitarnih poklicih, kmetijski krožki, podjetniški krožki,
- uvajanje novega lesnega izdelka na trg, organizacija mobilne drvarnice, ureditev delavnice...,
- turistično vodenje in ureditev učnih kmetij, turističnih območij (npr. Naravni zdravilni gaj Tunjice, kulinarično podeželsko jedro Ratkovci).

Ker velika večina LAS ni spremljala učinkov in rezultatov projektov (večinoma so od nosilcev projektov zbirali le podatke o izvedenih aktivnostih in njihovih stroških ter o kazalnikih, ki jih je LAS dolžan poročati Organu upravljanja), ni natančnejših podatkov, koliko projektov je privedlo do podjetniških izboljšav in koliko jih je morda spodbudilo podjetnike začetnike. Anketirani LAS so med projekte s podjetniškimi izboljšavami uvrstili projekte, za uvajanje novih izdelkov na trg, povezovanje za skupno trženje kmetijskih izdelkov, širitev na druge trge (tudi EU), marketinške pristope k predstavitvam, skupno ekološko blagovno znamko, vzpostavitev podeželskih delavnic, oblikovanje in uporaba optimizacijskih programov za mikro podjetja, urejenost proizvodnih in prodajnih prostorov in podobno. Polovica LAS, sodelujočih v anketi meni, da so nekateri udeleženci izobraževanj o podjetništvu postali uspešni podjetniki začetniki, vendar ni na voljo natančnejših informacij, koliko jih je. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so projekti za spodbujanje podjetništva šele pomagali graditi osnovna znanja in veščine ter da se bo njihov vpliv pokazal šele v prihodnjem programskem obdobju.

Pristop LEADER se je v obdobju 2007-2013 izvajal prvič, zato se je upravljanje šele vzpostavljalo in krepilo. Tako so se postopki spremljanja in poročanja tekom izvajanja PRP 2007-2013 izboljšali in nadgradili, a je le desetina LAS (3 od 33) opravila samovrednotenje. Poročanje nosilcev projektov posameznim LAS je bilo odvisno od pristopa posameznega LAS. Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kakovostjo sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih, vendar bi bilo treba za natančnejše informacije anketirati člane LAS. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa LEADER. Po informacijah LAS, sodelujočih v anketi, je povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS, vodilo k novim projektnim idejam, kar kaže na povezanost in dolgoročno načrtovanje deležnikov. Nekatere projektne ideje so dobile sofinanciranje, največkrat v okviru pristopa LEADER (nekateri so načrtovani za izvedbo v novem programskem obdobju), ostali pa z občinskimi razpisi za sofinanciranje, razpisi drugih ukrepov PRP 2007-2013, pa tudi z razpisi drugih Operativnih programov kohezijske politike.

Najšibkejši je bil prispevek pristopa LEADER k okoljski razsežnosti kakovosti življenja. Projektov, ki so vključevali okoljske storitve, je bilo relativno malo, a se je njihovo število postopoma večalo; večinoma je šlo za ureditev infrastrukture, namenjene obiskovanju narave in osveščanju (različne tematske in učne poti), ki imajo (tako kot tematske poti, podprte v okviru ukrepa 323) pomembno vlogo pri pedagoških aktivnostih v lokalnem okolju in pri razvoju turističnih aktivnosti. Ni bilo mogoče oceniti, koliko ljudi je imelo od tega koristi, a so ankete LAS pokazale, da je lokalno prebivalstvo zadovoljno z okoljskimi projekti. Po podatkih, pridobljenih z anketo in na fokusnih skupinah, v projektih LAS le redko sodelujejo tudi okoljevarstvene skupine; večinoma gre za lokalna društva, pa tudi Zavod RS za varstvo narave in Zavod za gozdove, ki sodelujejo pri projektih, kot je urejanje učnih ali tematskih poti, ureditev območij ohranjanja Narave (Natura 2000), akcijah čiščenja okolja (npr. vodnjaki) in osveščevalnih projektih o okoljskih temah, kot so npr. ekološka pridelava in predelava, ravnanje z odpadki in podobno.

Preglednica 122: Pregled značilnosti ukrepov, ki so prispevali h kakovosti življenja na podeželju

Parameter	Ukrep			Skupaj
	322	323	LEADER	
Število prejetih vlog	695	544	1.589	1.239
Število izplačanih vlog	257	150	1.406	1.862
Celotna vrednost odobrenih projektov (EUR)	94.746.055,83	17.387.973,46	53.965.252,09	166.099.281,38
Izplačana vrednost (EUR)	33.646.902,99	8.264.787,99	29.035.108,88	70.946.799,86
Število naselij, v katerih so se izvajali projekti	475	814	n.p.	975 (Ukrepa 322 in 323 ⁵⁰)
Število prebivalcev, ki ima korist od projektov	389.037	204.878	1.269.308	/

Vir. MKGP, 2016

Program je torej pripomogel k izboljšanju kakovosti življenja na podeželju predvsem s povečanjem privlačnosti podeželskih naselij (ukrepa 322 in 323), ureditvijo infrastrukture za družbene dejavnosti, izboljšanjem prometne varnosti (ukrep 322) ter z omogočanjem in podpiranjem lokalnih pobud v okviru pristopa LEADER. Če predpostavimo, da so vsi prebivalci v območju LAS imeli korist vsaj od enega projekta, izvedenega v okviru LRS, in da se območja izvajanja ukrepov 322, 323 in pristopa LEADER prekrivajo, lahko ocenimo, da je PRP 2007-2013 prispeval k kakovosti življenja 1,3 milijona prebivalcev, kar je 70 % prebivalstva Slovenije. Predpostavili smo, da imajo vsi prebivalci v območju korist vsaj od enega projekta, izvedenega v okviru LRS. Ukrepa 322 in 323 sta z naložbami prispevala h kakovosti življenja v 975 naseljih (upoštevali smo prekrivanje – izvajanje v istih naseljih), števila naselij, v katerih se je izvajal pristop LEADER, pa nismo mogli oceniti.

V okviru pristopa LEADER je bilo ustvarjenih 86,3 delovnih mest, kar je trikrat več, kot je bilo načrtovano. Od tega jih je bilo 24,3 ustvarjenih v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti. Izvajanje pristopa LEADER je torej minimalno prispevalo k povečanju zaposlitev, vprašljiva pa je tudi njihova trajnost. Podatki o projektih in anketa LAS kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti (srednja vrednost pri 11 LAS, ki so sodelovali v anketi, je 3 delovna mesta), v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, ki niso bila povezana z vodenjem LAS, so bila večinoma ustvarjena v okviru projektov na področju turizma, domače obrti, trženja in medgeneracijskega druženja. Rezultati ankete in fokusnih skupin kažejo, da LAS nimajo trdnih informacij, ali so delovna mesta, ustvarjena v okviru projektov, tudi trajna oz. kako dolgo so se zaposlitve ohranile po zaključku projektov, vendar je bila večina anketirancev (90 %) prepričana, da so se ta delovna mesta ohranila.

PRP 2007-2013 je diverzifikacijo podeželja spodbujal predvsem z ukrepi 311, 312 in pristopom LEADER. Ostali ukrepi so k diverzifikaciji prispevali le posredno: tako so ukrepi 1. osi prispevali predvsem z naložbami v gozdarstvo in predelavo na kmetijah, ukrepi 2. osi pa z možnostjo vstopa vsaj dela kmetijskega gospodarstva v podukrepe KOP. Tu je zlasti pomembno ekološko kmetovanje, ki omogoča vstop v shemo kakovosti in povečan prihodek od prodaje certificiranih proizvodov.

Ukrepa 311 in 312 sta omogočala diverzifikacijo in razvoj novih zaposlitev in storitev na podeželju. Omejitev tipa dejavnosti, ki jih je bilo možno financirati iz ukrepa 311 in 312, pa je omejila tudi privlačnost ukrepov za upravičence, ki bi želeli izvajati druge storitve. Nabor dejavnosti je bil sicer pripravljen v skladu z ugotovljenimi potrebami, a so se te v vmesnem času že spremenile, še posebej po nastopu gospodarske krize. Nabor dejavnosti podprtih projektov je predstavljen v spodnji preglednici.

Preglednica 123: Pregled naložb v diverzifikacijo dejavnosti na podeželju v okviru ukrepov 311 in 312

VRSTA NALOŽBE	Izplačane vloge ukrepa 311		Izplačane vloge ukrepa 312		Izplačane vloge ukrepov 311 in 312 skupaj	
	Število	Znesek (EUR)	Število	Znesek (EUR)	Število	Znesek (EUR)
Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	/	/	3	99.192,25	3	99.192,25
Gostinstvo in turizem	/	/	76	10.088.738,76	76	10.088.738,76
Izobraževanje	1	28.473,00	6	450.250,46	7	478.723,46
Krovska dela	1	190.956,00			1	190.956,00
Obdelava in predelava lesa	16	1.552.003,17	51	4.240.944,74	67	5.792.947,91
Oskrba z energijo iz OVE	93	6.992.662,94	41	3.968.573,78	134	10.961.236,72
Oskrba z vodo in ravnanje z odpadki	/	/	6	734.788,51	6	734.788,51

⁵⁰ Upoštevali smo prekrivanje – izvajanje v istih naseljih.

Podjetniško svetovanje	1	18.732,18	/	/	1	18.732,18
Popravila in montaža strojev in naprav	2	73.790,22	/	/	2	73.790,22
Pridobivanje rudnin in kamnin	/	/	5	514.624,64	5	514.624,64
Prodajne dejavnosti na kmetiji	/	/	1	107.150,00	1	107.150,00
Proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji	3	98.661,46	/	/	3	98.661,46
Proizvodnja drugih strojev in naprav	1	46.888,96	/	/	1	46.888,96
Proizvodnja električnih naprav	/	/	17	1.534.275,32	17	1.534.275,32
Proizvodnja farmacevtskih preparatov	/	/	3	366.521,44	3	366.521,44
Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	/	/	1	43.785,50	1	43.785,50
Proizvodnja izven Priloge I	/	/	33	3.857.092,42	33	3.857.092,42
Proizvodnja kemikalij in kemičnih izdelkov	18	1.318.912,58	/	/	18	1.318.912,58
Proizvodnja kovinskih izdelkov	/	/	1	31.454,76	1	31.454,76
Proizvodnja motornih vozil in prikolic	8	748.664,17	91	10.852.139,22	99	11.600.803,39
Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	/	/	3	363.638,36	3	363.638,36
Proizvodnja oblačil	/	/	7	714.856,54	7	714.856,54
Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja	/	/	4	265.508,40	4	265.508,40
Proizvodnja pohištva	/	/	3	284.717,24	3	284.717,24
Proizvodnja računalniških in elektronskih izdelkov	7	462.684,99	80	7.457.500,14	87	7.920.185,13
Proizvodnja tekstilij	/	/	3	460.670,00	3	460.670,00
Proizvodnja usnja in usnjenih izdelkov	/	/	3	362.914,78	3	362.914,78
Računalniško programiranje	/	/	1	187.876,48	1	187.876,48
Turizem in gostinstvo	1	127.451,77	/	/	1	127.451,77
Veterinarstvo	163	16.793.761,67	/	/	177	17.559.100,70
Zavetišče za živali	/	/	14	765.339,03	1	200.000,00
Skupaj	315	28.453.643,11	454	47.952.552,77	769	76.406.195,88

Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 311 in 312 sta ponujala poleg zgoraj predstavljenih še druge možnosti, vendar za določene tipe dejavnosti ni bilo zanimanja ali pa vlagatelji niso bili uspešni pri pripravi vloge, tako da ni bila podprta nobena naložba v te dejavnosti. Take dejavnosti so npr. čuvanje in nega živali ter proizvodnja strojev in naprav v okviru ukrepa 311 ter zdravstvo in socialno varstvo v okviru ukrepa 312. Gre bodisi za dejavnosti, ki so zelo regulirane oziroma zahtevajo visoke začetne investicije; slednje je v manjših naseljih včasih težje izvesti, zlasti če gre za določene prostorske omejitve in zahteve, saj je na podeželju na trgu manj razpoložljivih stavbnih zemljišč ali pa ta niso ustrezna (npr. premajhna, z omejenim dostopom). Tako so recimo potrebe po socialnem varstvu velike, a je bilo malo prijav in vse so bile zavrnjene. Ukrepa 311 in 312 sta tako prispevala k novim zaposlitvam in dostopnosti storitev manj, kot bi lahko ob odprtem naboru dejavnosti.

Nekateri LAS so spodbujali razvoj podjetništva na podeželju; čeprav je bilo takih projektov relativno malo in jih niso izvajali vsi LAS, bodo pripomogli k razvoju storitev, ki bodo dolgoročno pripomogle k zaposlitvam, ter v določenih primerih k zaposljivosti sodelujočih in udeležencev aktivnosti projekta. Anketa upravljavcev LAS je pokazala, da so nekateri projekti vpeljali nove storitve ali dogodke. Ti se večinoma še vedno izvajajo in vključujejo večje število ljudi ter zahtevajo usklajeno načrtovanje in upravljanje več deležnikov pri izvajanju projektov. Podjetništvo in razvoj novih storitev in dogodkov bodo dolgoročno prispevali k diverzifikaciji aktivnosti na podeželju.

Preglednica 124: Pregled značilnosti ukrepov, ki so prispevali h diverzifikaciji dejavnosti na podeželju

Parameter	Ukrep			Skupaj
	311	312	LEADER	
Število prejetih vlog	712	1232	1.589	1.944
Število izplačanih vlog	315	454	1.406	769
Celotna vrednost odobrenih projektov (EUR)	74.065.685,45	117.107.773,55	53.965.252,09	53.965.252,09
Izplačana vrednost (EUR)	28.453.643,11	47.952.552,77	29.035.108,88	29.035.108,88
BDV	3.066.190,90	24.210.939,24	n.p.	27.277.130,14
PDM	145,62	757,23	86,3	914,72

Vir: MKGP, 2016

Program je torej spodbudil diverzifikacijo gospodarstva na podeželju, vendar jo je z ukrepoma 311 in 312 le v manjši meri. K diverzifikaciji bo pristop LEADER prispeval dolgoročno, saj je v tem programskem obdobju, ko se je prvič izvajal, predvsem spodbujal razvoj novih storitev in dogodkov, ki bodo skupaj s podjetniškimi veščinami, posredovanimi v okviru manjšega števila projektov, dolgoročno povečali diverzifikacijo gospodarstva podeželskih območij.

6.1.10 Evalvacijsko vprašanje št. 10. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k uvedbi inovativnih pristopov? (Cilj sistematskega pregleda SKP)

Evropska mreža za razvoj podeželja – ENRD definira več oblik inovativnosti in sicer kot nove oblike dela, razvoj novih produktov in storitev ter kot prilagoditev že preizkušenih pristopov novim razmeram. Kot elemente inovativnosti prepoznava uporabo novih idej, uporabo novih tehnik in tehnologij, usmeritev na nove trge, povezovanje različnih sektorjev in deležnikov, podporo novim skupinam, iskanje novih rešitev za družbene, ekonomske in okoljske izzive, tehnologije za ekonomijo temelječo na naravnih virih, razvoj partnerstev, razvoj procesov oziroma storitev in razvoj produktov.

V splošnem je kombinacija ukrepov 111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 133, 142 prispevala k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki je ob koncu izvajanja programa znašala 107.127.831 EUR, povečanju števila gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije, ki je znašala 2.969 in k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti 35.637.481 EUR. Ukrep 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom je povezan z ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, skupaj so ti ukrepi prispevali k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki se je po podatkih leta 2015 znašala 74.449.304 EUR. Razen tega je ukrep 123 skupaj z ukrepoma 121, 122 prispeval k povečanju števila gospodarstev oziroma podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije teh je bilo leta 2015 1.558.

Ključni za prestrukturiranje kmetij in inovativnost so mladi prevzemniki, saj so ti običajno gonilo prestrukturiranja, prilagoditev inovativnosti in uvajanja novih tehnologij. **Leta 2002 je povprečna starost nosilcev kmetijskih gospodarstev znašala 58 let, delež gospodarjev starejših od 55 let pa je predstavljal skoraj polovico v starostni strukturi nosilcev (SURS, 2002). Leta 2013 je povprečna starost gospodarja upravitelja kmetijskega gospodarstva upadla na 56 let.** Ocenjujemo, da sta k temu pripomogla tudi ukrepa 112 in 113, namenjena mladim prevzemnikom; v ukrep 112 se je vključilo kar 2.651 mladih prevzemnikov, kar je približno 4 % vseh kmetijskih gospodarstev. Izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev se je v 10 letih med popisoma kmetijstva 2000 in 2010 znatno izboljšala. Izboljšanju strukture je prispevalo zlasti zmanjševanje števila kmetijskih gospodarstev, vendar je k trendu prispeval tudi PRP 2007-2013. V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je 8.613 udeležencev uspešno končalo usposabljanja, povezana s kmetijstvom in/ali z gozdarstvom. Po področjih je bilo 3.075 udeležencev iz kmetijstva, 1.408 iz živilskega sektorja in 4.130 iz gozdarstva.

V sistemu spremljanja ni podatkov o stopnji inovativnosti podprtih projektov, zato jih je nemogoče tudi ocenjevati. Ne glede na to pa je mogoče trditi, da so po ukrepih bile doseženi določeni premiki. V okviru ukrepa 111 je bil dosežen majhen obseg izvajanja in ukrep ni dosegel svojega namena. V okviru ukrepov za spodbujanje konkurenčnosti so bile izvedene številne naložbe v uvajanje novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav. V okviru ukrepa 121 - naložbe v posodobitev kmetijskih gospodarstev je bilo 1.846 ali 58,79 % takih naložb. V okviru ukrepa 122 – naložbe v nakup nove mehanizacije, opreme za sečnjo in spravilo lesa je bilo 503 ali 38 % takih naložb, ostalo pa so vse bile naložbe v gozdne ceste in vlake. V okviru ukrepa 123 – uvajanje novih tehnologij, novih proizvodov oz. proizvodnih izboljšav je bilo takih naložb 47 ali 8 % medtem ko je bilo v okviru ukrepa 125 – naložbe v namakanje takih le 7 naložb. Slednje so prispevale k posodobitvi tehnologije velikih namakalnih sistemov in so zato inovativne v slovenskem merilu.

Preglednica 125: Pregled podpore uvajanju novih tehnologij oz. proizvodov v okviru ukrepov 1. osi

Zadevni ukrep	Število gospodarstev/podjetij, ki uvajajo nove proizvode in /ali nove tehnologije						SKUPAJ
	Kmetijsko gospodarstvo		Živilsko podjetje		Gozdno gospodarstvo		
	Nova tehnologija	Nov proizvod	Nova tehnologija	Nov proizvod	Nova tehnologija	Nov proizvod	
121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	71	1.487	0	0	0	0	1558
122 - Izboljševanje gospodarske vrednosti gozdov	0	0	0	0	1.085	0	1085
123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	39	52	44	92	35	64	326
SKUPAJ	110	1539	44	92	1120	64	2969

Vir: MKGP, 2016

Inovativnost je eno od meril ocenjevanja Lokalnih razvojnih strategij in na tem temelji tudi pregled projektov, izvedenih v okviru pristopa LEADER. Od skupno izplačanih 1.406 projektov je bilo le malo inovativnih, saj je večina projektov vključevala urejanje poti, pripravo brošur, promocijo, izobraževanja in podobno. Vendar je pri pristopu LEADER potrebno opozoriti, da se je ta šele začel izvajati v okviru programskega obdobja 2007-2013.

Prejemniki ukrepa 121 so se v vlogi sami opredelili, ali gre pri naložbi za uvedbo novih tehnologij in/ali inovacij; tako je kar za 58,79 % naložb navedeno, da gre za uvedbo nove tehnologije in inovacije. Natančnejši pregled naložb pokaže, da so bili kot nove tehnologije in inovacije opredeljeni vsi nakupi nove opreme in strojev, ne glede na to, ali je kmetijsko gospodarstvo že uporabljalo podobno opremo in stroje, zlasti pa ne gre za nove tehnologije in inovacije, ki jih do takrat v Sloveniji še ni bilo na trgu. Primer je nakup traktorjev: v okviru naložb ukrepa 121 je bilo kupljenih 1.136 traktorjev in glede na splošno opremljenost kmetijskih gospodarstev s traktorji v Sloveniji lahko sklepamo, da je le v manjšem številu primerov šlo za nakup traktorja s povsem novo tehnologijo (npr. pri prestrukturiranju).

Anketa med prejemniki ukrepa 312 je pokazala, da je s **prejetimi sredstvi v podjetje uvedlo kakšno inovativno tehnologijo, postopek ali metodo 36,84% vprašanih, 42,11% pa tega ni doseglo** (21,05% na to vprašanje ni odgovorilo). **Tisti, ki so uvedli novosti, so navedli primere kot so uvedba novih storitev in zanimivosti za obiskovalce, nove tehnologije v proizvodnji, ki so povečale učinkovitost ali zmanjšale porabo energije, uskladišev s predpisi in nakup tehnologij za varstvo okolja.**

Iz navedenega lahko trdimo, da PRP 2007-2013 ni v veliki meri prispeval k inovativnosti, saj ni privedel do inovacij v mednarodnem merilu, temveč k uvajanju že poznanih, a z vidika percepcije prejemnikov novih tehnologij in pristopov in na ta način k zmanjšanju tehnološkega zaostanka za konkurenti na trgu. Po drugi strani pa je anketa med prejemniki ukrepa 312 pokazala, da so s pomočjo izvedenih naložb v nadaljevanju pričeli razvijati nove storitve in aktivno vlagati v nove tehnologije.

6.1.11 Evalvacijsko vprašanje št. 11. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k ustvarjanju dostopa do širokopasovnega interneta (vključno z nadgradnjo)? (Cilj sistematskega pregleda SKP)

V okviru Programa razvoja podeželja 2007–2013 je bil v letu 2010 izveden javni razpis za naložbe v širokopasovna omrežja na podeželju v višini 4,3 mio EUR. Cilj ukrepa je bil s podporo naložbam v širokopasovno omrežje elektronskih komunikacij omogočiti enake možnosti dostopa do informacij in storitev, ki jih ponuja to omrežje, podeželskim prebivalcem in gospodarstvom v Pomurju. Nepovratna sredstva, namenjena za gradnjo širokopasovnega omrežja na območju belih lis⁵¹, so bila tako dodeljena trem občinam v pomurski regiji – občinam Gornja Radgona, Radenci in Odranci v skupni vrednosti izplačil 2.096.284,64 EUR.

Na območju belih lis je bilo v okviru javnega razpisa omogočenih 1.280 (širokopasovnih priključkov v tehnologiji optičnih vlaken. Na presečni datum 31. 12. 2015 je bilo na teh območjih aktivnih 552 širokopasovnih priključkov, kar je 43,13 % vseh omogočenih širokopasovnih priključkov. Na teh območjih je bil s projekti 1280 gospodinjstvom omogočen priklop na zgrajena odprta širokopasovna omrežja. Na dan 31. 12. 2015 je bilo 552 aktivnih priključkov pri teh projektih

Preglednica 126: Število omogočenih in aktivnih širokopasovnih priključkov ob koncu leta 2015 pri posamezni GOŠO MKGP-operaciji

Operacije GOŠO MKGP	Število občin	Št. omogočenih priključkov	Stanje aktivnih priključkov na dan 31. 12. 2015	Stanje aktivnih priključkov na dan 31. 10. 2015
Občina Gornja Radgona	1	461	183	194

⁵¹ Bele lise predstavljajo območja, kjer ob času prijave na javni razpis širokopasovni priključki niso omogočeni, oziroma območja, kjer novi interesi nimajo možnosti pridobitve širokopasovnega priključka, četudi na tem območju že obstajajo posamezni širokopasovni priključki in območja, za katera je na dan objave javnega razpisa s strani operaterjev izkazan neobstoj komercialnega interesa.

Občina Radenci	1	493	156	323
Občina Odranci	1	326	213	527
Skupaj GOŠO MKGP	3	1280	552	1.044

Vir: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Načrt razvoja širokopasovnih omrežij naslednje generacije do leta 2020, 2016b. Vir podatkov v zadnjem stolpcu so občine prejemnice.

Ukrep je tako predvsem prispeval h kakovosti življenja na območju belih lis v manjših krajih navedenih treh občin in predvsem pripomogel k privlačnosti območja za mlade, uporabo sodobnih tehnologij v vseh dejavnostih in razvoj podjetništva, kar bo zmanjšalo potrebo po odseljevanju iz manjših krajev v občinah, kjer se število prebivalstva zmanjšuje (npr. število gospodinjstev se je v zadnjih 4 letih v navedenih treh občinah zmanjšalo za 82). Investicije so bile opravljene v občinah v vzhodnem delu države, v Pomurju, ki je ekonomsko najšibkejša regija v Sloveniji.

6.1.12 Evalvacijsko vprašanje št. 12. Koliko je nacionalna mreža za podeželje prispevala k ciljem iz PRP 2007–2013?

Mreža za podeželje deluje kot informacijska točka, ki je med izvajanjem programa skrbela za informiranje potencialnih upravičencev in prejemnikov sredstev o PRP 2007–2013 ter za obveščanje splošne javnosti in partnerjev, vključenih v razvoj podeželja. Aktivnosti Mreže za podeželje obsegajo tri sklope - komuniciranje, sodelovanje in usposabljanje.

V spodnji preglednici so predstavljene komunikacijske aktivnosti Mreže.

Preglednica 127: Komunikacijske aktivnosti Mreže za podeželje v letih 2008-2014

Indikator informacijske aktivnosti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Skupaj
Število izdanih publikacij	/	8	3	2	7	*	7	27
Število razposlanih e-obvestil mreže za podeželje	/	54	24	39	52	54	52	275
Število obiskov spletne strani PRP**	/					2.900	39.928	42.828
Število naročnikov PRPla	/	268	307	927	1356	1456	1697	6.011
Število seminarjev	/	11	1	2	5	1	4	24
Povprečno število udeležencev seminarjev	/	21	40	100	70	36	50	317
Število delavnic	/	4	4	2	2	6	5	23
Povprečno število udeležencev delavnic	/	43	50	44	91	75	100	403

* Izdan zgolj promocijski material.

** Vzpostavitev samostojne spletne strani v letu 2013.

Vir: Letna poročila Mreže za podeželje za leta 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015

Mreža organizira številne prireditve, neposredno sodelovanje z deležniki in podobno, zlasti aktivno je sodelovanje z LAS. Na mednarodni ravni je bolj kot posredovanje objav in obvestil pomembno to, da ima Mreža dobro vzpostavljeno komunikacijo z drugimi Mrežami in z Evropsko komisijo. Leta 2014 je tako na povabilo Evropske komisije organizirala mednarodno konferenco oziroma delavnico na temo "Vzpostavitev operativnih skupin v okviru programov za razvoj podeželja". Sodelovanje z Mrežami za podeželje drugih držav omogoča posredovanje informacij o možnostih sodelovanja, prenos izkušenj in informacij. Na nacionalni ravni je pomembno sodelovanje z deležniki za promocijo in usposabljanje kot na primer predstavitev na sejmu AGRA z ZRSVN in DOPPS ter sodelovanje z Društvom za razvoj podeželja pri pripravi festivala LAS.

Ključna pri delovanju Mreže je usmerjevalna skupina, ki združuje 22 organizacij s področja razvoja podeželja. Kot člani Mreže štejejo vsi, ki se naročijo na elektronske novice, tako da je članov trenutno okoli 2.200, kar je relativno malo glede na velikost ciljnih skupin PRP 2007-2013, a se informacije širijo tudi preko drugih informacijskih kanalov in novice spremlja več ljudi, kot je njihovih naročnikov. Ugotovimo lahko, da je Mreža morda manj neposredno prepoznavna, a opravlja pomembno podporo vsem informacijskim aktivnostim na področju izvajanja PRP 2007-2013.

Upravičencem ukrepov 123,132,133,311 in 312 smo v okviru anket za vrednotenje izvajanja ukrepov zastavili tudi nekaj vprašanj o Mreži za podeželje. Nekateri niso vedeli, da so s tem, ko so naročeni na elektronske novice

Mreže, že njeni člani, 12,7 % anketirancev odgovorilo, da prejemajo novice Mreže, a le 8,5 % jih je navedlo, da so člani Mreže. Elektronske novice jim koristijo predvsem kot vir informacij o razpisih in razpisnih pogojih.

Preglednica 128: Odgovori anketirancev ukrepov 123,132,133,311 in 312 na vprašanje, kako jim koristijo elektronske novice Mreže za podeželje

Odgovor	Št. odgovorov	Odstotki
Dobim napoved različnih dogodkov in prireditvev.	16	9,70%
Dobim informacije o uporabnih predavanjih, izobraževanjih, seminarjih in podobno.	15	9,09%
Izvem, kdaj bodo odprti razpisi, zanimivi zame in osnovne informacije o pogojih.	18	10,91%
Podajajo informacije o novih predpisih in obveznostih.	16	9,70%
Podajajo informacije o zanimivostih in primerih dobre prakse v Sloveniji in tujini.	12	7,27%

Pregled prispevka Mreže za podeželje k ciljem PRP 2007-2013 je predstavljen v spodnji preglednici.

Preglednica 129: Prispevek Mreže za podeželje k ciljem PRP 2007-2013

Cilj PRP 2007-2013	Komentar prispevka Mreže
izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva (os 1)	Mreža za podeželje je zmerno prispevala k doseganju cilja, saj je spodbujala vključevanje v ukrepe 1. osi, a ni opravila izbora ciljnih skupin, s katerim bi se lahko usmerila v določene ciljne skupine, ki so bile najbolj potrebne informacij.
podpiranje upravljanja z zemljišči in izboljšanje okolja (os 2)	Mreža je zmerno prispevala k doseganju tega cilja, saj je izvajala malo promocijskih aktivnosti, ki bi bile posebej usmerjene v ukrepe 2. osi ali okoljske vidike naložb.
izboljšanje kakovosti življenja in spodbujanje diverzifikacije gospodarskih dejavnosti (os 3)	Mreža za podeželje je zmerno prispevala k doseganju tega cilja, saj je spodbujala vključevanje v ukrepe, vendar je vsaj v začetku manj zajela deležnike ukrepov za kakovost življenja. Pripomogla pa je h izboljšanju obveščenosti o teh ukrepih z zbiranjem primerov dobre prakse in izdajo različnih letakov, brošur in objavo informacij na spletu.
spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor - pristop LEADER (os 4)	Mreža je močno prispevala k doseganju cilja, saj je redno in pogosto sodelovala z LAS in jim nudila podporo pri pripravi in izvajanju LRS ter promociji pristopa LEADER.

Zaključimo lahko, da je Mreža za podeželje prispevala k vsem ciljem PRP 2007-2013 predvsem z vzpostavitvijo dobre informacijske strukture, hitrega in učinkovitega posredovanja informacij v elektronski obliki in širitvijo aktivnosti neposredne komunikacije, promocije in usposabljanja za prijavo na razpise ukrepov PRP 2007-2013.

6.1.13 Evalvacijsko vprašanje št. 13. Koliko je tehnična pomoč prispevala k ciljem iz PRP 2007-2013?

Tehnična pomoč je zagotavljala podporo izvajanju PRP 2007-2013. V okviru tehnične pomoči so se financirale različne študije in analize, spremljanje napredka programa, aktivnosti informiranja in obveščanja javnosti, kadrovska podpora za izvajanje aktivnosti ter zagotavljanje nadzora nad izvajanjem programa. Aktivnosti tehnične pomoči so razdeljene na naslednje sklope:

- aktivnosti Mreže za podeželje z obveščanjem javnosti
- študije in vrednotenja
- upravljanje programa
- informacijski sistemi

Za izvedbo PRP 2007-2013 je bilo načrtovanih 1.175.292.313,00 EUR sredstev, od tega tehnična pomoč predstavlja 1,25 %. Načrtovana sredstva tehnične pomoči so se, tako kot sredstva na drugih ukrepih s spremembami PRP 2007-2013 spreminjala, na koncu programa pa so bila ta nižja kot so bila na začetku načrtovana na podlagi ugotovitve, da vsa razpoložljiva sredstva ne bodo porabljena. Od začetka izvajanja programa do konca leta 2015 je bilo tako kumulativno izplačanih 14.735.974,43 EUR, kar predstavlja 99,98 % razpoložljivih sredstev tehnične pomoči. Glede na spremembe načrtovanih sredstev in glede na to da je bila

poraba sredstev manjša od načrtovanega je mogoče trditi, da je bila poraba sredstev tehnične pomoči načrtovana sproti, glede na potrebe programa in njegovega izvajanja, ni pa mogoče trditi, da je bila poraba načrtovana pravočasno in vnaprej. Zagotovo pa zmanjšanje sredstev ni vplivalo na zmanjšanje obsega dela oziroma in zmanjšala učinkovitosti, a je bila zaradi zmanjšanja zamujena priložnost za dodatne promocijske aktivnosti, dodatne analize in študije, ki bi lahko pripomogle k izboljšanju izvajanja PRP 2007-2013, izboljšanje informacijskih sistemov ter kadrovske okrepitve tam, kjer je bila ta najbolj potrebna.

Število zaposlenih je zadoščalo za izvedbo PRP 2007-2013, vendar se je poznala obremenjenost v obdobjih priprave izvedbenih uredb in javnih razpisov, ter v času ko se je pripravljala nov program PRP 2014-2020. Večji učinek kot obremenjenost je imelo menjavanje skrbnikov ukrepov, saj ni bila zagotovljena kontinuiteta kadrov, posledično je prihajalo do časovnih zamikov in določenih sprememb izvajanja ukrepov. V okviru tehnične pomoči se je okrepilo število zaposlenih, ki delajo na spremljanju, poročanju in vrednotenju programa, kar bo v novem programskem obdobju omogočilo boljše spremljanje in pravočasno prilagajanje izvajanja novim potrebam in spremembam na podeželju. Okrepilo pa se je tudi število kadrov v drugih delih izvajanja programa, na primer na AKTRP kar bo pripomoglo k izvajanju programa PRP 2014-2020.

Skupina za spremljanje in analize, ki skrbi za spremljanje izvajanja PRP 2007-2013 se je proti koncu izvajanja programa okrepila, tako da lahko zagotavlja tudi širšo analitično podporo. Glede na okrepljeno vlogo spremljanja in vrednotenja v novem programskem obdobju jo bo verjetno treba še okrepiti. Okrepile so se dejavnosti Mreže za podeželje, ki so se tudi bolj razširile na mednarodno raven. Ob večji aktivnosti in večji osveščenosti upravičencev o vlogi Mreže lahko pričakujemo, da se bo obseg delovanja Mreže še povečal in se še bolj približal potrebam ciljnih skupin.

V spodnji preglednici podajamo kratek pregled prispevka Tehnične pomoči k ciljem PRP 2007-2013.

Preglednica 130: Prispevek Tehnične pomoči k ciljem PRP 2007-2013

Cilj PRP 2007-2013	Komentar prispevka Tehnične pomoči
izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva (os 1)	Tehnična pomoč je bila intenzivno usmerjena v naložbene ukrepe, saj je zanje vladal velik interes. Učinkovito je vzpostavila sodelovanje z institucijami, pristojnimi za dovoljenja in soglasja in tako izboljšala izvajanje ukrepa 125. Najmanjši prispevek in največja zamujena priložnost je bila pri ukrepu 111, kjer je bilo prilagajanje izvajanja prepočasno. Prispevek k doseganju cilja je bil velik.
podpiranje upravljanja z zemljišči in izboljšanje okolja (os 2)	Prispevek tehnične pomoči k doseganju tega cilja je bil velik. Izvajanje 2. osi je teklo ustaljeno, vzpostavljen je bil monitoring indeksa ptic kmetijske krajine in kasneje tudi monitoring metuljev. Manj je bilo aktivnosti z na področju drugih okoljskih vidikov, na primer varstvu vodnih virov. Pomemben prispevek pa je bilo povečanje natančnosti zajema podatkov, kontrole stalne izboljšave utečenega sistema izvajanja.
izboljšanje kakovosti življenja in spodbujanje diverzifikacije gospodarskih dejavnosti (os 3)	Prispevek tehnične pomoči k doseganju tega cilja je bil zmeren. Ukrepi 3. osi so bili dobro izvajani, vendar je umanjala promocija podjetništva na podeželju, ki bi lahko pripomogla k izboljšanju izvajanja ukrepa 312. Poskrbljeno je bilo za dobro diseminacijo rezultatov.
spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor - pristop LEADER (os 4)	Prispevek tehnične pomoči k doseganju tega cilja je bil velik. Po začetnih težavah pri pripravah LRS je sodelovanje z LAS dobro steklo, izboljšala se je izmenjava informacij in promocija pristopa. Mreža je močno prispevala k doseganju cilja, saj je redno in pogosto sodelovala z LAS in jim nudila podporo pri pripravi in izvajanju LRS ter promociji pristopa LEADER. Ključne ovire so bile administrativne – pri pripravi prvih LRS in potem pri prenosu spremljanja izvajanja ukrepa z Organa upravljanja na AKTRP.

Izvajanje tehnične pomoči je pomembno okrepiti z vsakokratnim preverjanjem ustreznosti priporočil vrednotenij in študij ter zagotoviti njihovo prenašanje v sistem izvajanja PRP. Tehnična pomoč namreč mora pravičiti vsbeinske predloge organom v sistemu izvajanja PRP da bi ti lahko še izboljšali delovanje. Tako so na primer na podlagi priporočil Sprotnega vrednotenja PRP 2007-2013 v letu 2014 bila dopolnjena priporočila delovanja Mreže v obdobju 2014-2020. Priporočilo, kjer se je predlagala izvedba anket, s katerimi bi pridobili podatke, potrebne za 8 kazalnikov kakovosti življenja, ni bila izpeljana in tako podatki, ki so potrebni za spremljanje sprememb kakovosti življenja, niso bili zbrani. V času izvajanja vrednotenij in študij se nabere veliko vsebinskih in tehničnih priporočil, ki jih je potrebno spremljati in jih v skladu z delovanjem sistema izvajanja PRP vpeljati v

sistem ali pa zavrniti kot neustrezne. Tehnična pomoč mora podpirati delovanje sistema tako, da zaključke in priporočila vrednotenja in študij prenaša v sistem izvajanja PRP in na ta način vzpostavlja boljše delovanje celotnega sistema.

Tehnična pomoč je k ciljem prispevala skozi zagotavljanje delovanja Mreže za podeželje z obveščanjem javnosti, izvajanje študij in vrednotenja, skozi upravljanje programa in delovanje informacijskega sistema. Dosledno izvajanje tehnične pomoči je pomembno prispevalo k izvajanju programa, oviro so predstavljale predvsem kadrovske spremembe in premalo zaposlenih na določenih področjih v časih večjih obremenitev (v obdobjih priprave izvedbenih uredb, priprave javnih razpisov in njihovo ocenjevanje, v času priprav novega PRP 2014-2020). V okviru izvajanja tehnične pomoči oziroma izvajanja PRP je treba v izvajanje programa vpeljati oziroma vgraditi priporočila vrednotenja in ugotovitev študij, saj se s tem izboljšuje celotno izvajanje in vpliv PRP 2007-2013.

6.1.14 Evalvacijsko vprašanje št. 14. Kako učinkovito so bili porabljeni viri, dodeljeni PRP 2007-2013, uporabljeni za doseganje zelenih učinkov?

Načrtovana sredstva za izvedbo ukrepov v okviru PRP 2007-2013 so se z leti spreminjala, tako na ravni ukrepov kot tudi na ravni osi. Spremembe so sledile potrebam ciljnih skupin oziroma interesu na razpisih in temu primerno so se spreminjali tudi kazalniki na ravni učinka. Kazalniki rezultata so bili spremenjeni na podlagi revizije teh kazalnikov v letu 2009.

Preglednica 131: Primerjava načrtovanih sredstev PRP 2007-2013 ob prvem PRP in ob 9. spremembi

	Načrtovana sredstva za celoten program - prvotno			Načrtovana sredstva za celoten program - 9. sprememba		
	Javna sredstva		Skupaj	Javna sredstva		Skupaj
	EKSRP	Državna sredstva		EKSRP	Državna sredstva	
Os 1	302.798.026,00	99.225.124,00	402.023.150,00	285.022.358,25	95.007.452,75	380.029.811,00
Os 2	474.312.675,00	118.578.169,00	592.890.844,00	500.683.632,80	125.170.908,20	625.854.541,00
Os 3	102.871.352,00	33.436.673,00	136.308.025,00	92.931.722,25	30.977.240,75	123.908.963,00
Os 4	27.008.004,80	6.752.001,20	33.760.006,00	24.608.004,00	6.152.001,00	30.760.005,00
Tehnič. pomoč	9.602.845,60	2.400.711,40	12.003.557,00	11.791.194,40	2.947.798,60	14.738.993,00
Skupaj	906.990.057,80	257.991.967,20	1.176.985.582,00	915.036.911,70	260.255.401,30	1.175.292.313,00

Vrednosti kazalnikov vpliva se niso spreminjale, temveč so se le-ti v okviru revizije kazalnikov smiselno in kakovostno dopolnili, da bi jih bilo mogoče spremljati in ob koncu programa tudi ustrezno izmeriti. Enako velja za tudi za kazalnike rezultata.

Preglednica 132: Načrtovane in dosežene vrednosti kazalnikov vpliva

Kazalniki	Ciljna vrednost v 9. spremembi PRP	Ciljna vrednost ob portditvi PRP	Doseženo
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	Kmetijstvo: +1.900 EUR Gozdarstvo: +4.645 EUR Živilstvo: +4.737 EUR	4.866,20 EUR
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)	42 mrd EUR	+0,1%	513,84 mio EUR
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa	2.755	2.755	914,72 PDM
Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)	50 % spremembe trenda	50 % spremembe trenda	- 28,6 %
Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)	+2.700 ha	+2.700 ha	2.754,94 ha
Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)	Trend: zmanjšanje -4 kg/ha	Trend: zmanjšanje -4 kg/ha	-3 kg/ha
*Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)	-10 kg/ha	-10 kg/ha	-10 kg N/ha
Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)	Kmetijstvo: 0,5 kToe Gozdarstvo: 45 kToe	Kmetijstvo: majhen Gozdarstvo: pomemben	0,67 – 0,79 kToe

Vir: PRP 2007-2013, lastni preračuni Oikos

Vsebina in vrednosti kazalnikov so se sproti prilagajali potrebam ciljnih skupin, ki so se kazale skozi prijave na razpise. Težko je oceniti, ali je bilo narejeno vse, da bi bile ciljne skupine dobro pripravljene na javne razpise, da

bi se potem ocenilo potrebe na podlagi prijav. Predvsem to velja za tiste ukrepe, ki terjajo več časa za pripravo ciljnih skupin kot je na primer 111, 133, 142, 125 in podobne. Tako je danes težko oceniti, katere vsebine so bile prilagojene realnim potrebam ali pa so bile spremenjene le zaradi premajhnega števila prijav, ki izhaja iz slabega poznavanja ukrepa in njegovih ciljev.

Preglednica 133: Dosežene vrednosti kazalnikov rezultata

Opis kazalnika	UKREP	Ciljne vrednosti	Dosežene vrednosti
1) Število udeležencev, ki so uspešno končali usposabljanje, povezano s kmetijstvom in/ali gozdarstvom	111		8.613 udeležencev
2) Zvišanje bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih	112, (113?), 121, 122, 123, 125,		107.127.831 EUR
3) Število gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije	121, 122, 123		2.969 gospodarstev oziroma podjetij
4) Vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti	132, 133		35.637.481 EUR
5) Število kmetij, ki vstopajo na trg	142		150
6) Območje uspešnega opravljanja zemljišč, ki prispeva k:	OMD (211, 212), 214		
a) biološki raznovrstnosti			447.758 ha
b) kakovosti vode			275.259 ha
c) podnebnim spremembam			275.259 ha
d) kakovosti prsti			72.279 ha
e) preprečevanju marginalizacije in zapuščanja zemlje			523.657 ha
7) Zvišanje nekmetijske bruto dodane vrednosti v podprtih dejavnostih	311, 312		27.277.130 EUR
8) Bruto število ustvarjenih delovnih mest	311, 312, Leader		964,85 delovnih mest
10) Prebivalstvo na podeželju, ki ima koristi od izboljšanih storitev	321!, 322, 323		609.226 oseb
11) Večja gostota interneta na podeželju	321!		1.610.412,96 prebivalcev (78 %)

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 134: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov rezultata

Os	Ukrep	Kazalnik	Dosežena vrednost	Ciljna vrednost	Doseganje ciljne vrednosti
1	112	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	2.972	1.000	297,2%
1	113	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	5.481	1.000	548,1%
1	121	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	2.543	1.300	195,6%
1	123	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	8.469	1.500	564,6%
1	121	Število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodila na novo uvedene standarde ES	420	1.225	34,3%
1	122	Število lastnikov gozdov in njihovih združenj, ki so z naložbo povečali varnost pri delu v gozdu	1.085	1.000	108,5%
1	142	Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podprte skupine proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov	177	120	147,5%
2	211, 212	Površine znotraj območij Natura 2000, na kateri se izvaja ukrep OMD ha	99.253	84.000	118,2%
2	214	Površine znotraj območij Natura 2000, na kateri se izvajajo kmetijsko okoljski podukrepi ha	64.503	62.000	104,0%
2	214	Delež površin, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje glede na KZU %	8,2	7,5	109,3%
3	311	Dvig nekmetijske BDV/PDM pri podprtih dejavnostih EUR	2.035	2.000	101,7%
3	312	Dvig nekmetijske BDV/PDM pri podprtih dejavnostih EUR	2.391	2.000	119,5%
3	311	Dodatno število turistov (indeks)	165	120	137,3%
3	312	Dodatno število turistov (indeks)	190	120	158,3%

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami, MKGP, 2016, Oikos

Mogoče je reči, da so bili viri, dodeljeni s PRP 2007–2013, učinkovito uporabljeni za doseganje zelenih učinkov za naslednje kazalnike vpliva:

- produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)
- izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)
- *vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)
- prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)

Manj učinkovita pa so bila sredstva za doseganje večjega števila neto ustvarjenih delovnih mest v ekvivalentu polnega delovnega časa, kjer je rezultat daleč od načrtovanega, medtem ko prispevka k boju proti podnebnim spremembam ni mogoče oceniti.

Večina kazalnikov je bila sicer dosežena, vendar učinkovitosti za večino ukrepov nismo mogli natančno opredeliti. S pomočjo FADN in uporabo metode PSM je bilo mogoče ovrednotiti le učinke oziroma rezultate ukrepa 121. Zaradi majhnega vzorca je bilo mogoče uporabiti omejeno število spremenljivk, zato so bile uporabljene naslednje tri:

- SE410 - Bruto dohodek kmetije,
- SE441 - Skupaj osnovna sredstva,
- SE025 - Skupna kmetijska zemljišča v uporabi.

Rezultati so pokazali, da je podpora PRP 2007-2013 sicer pozitivno vplivala na povečanje BDV na podprtih kmetijah, saj je BDV v obdobju 2007-2013 na podprtih kmetijskih gospodarstvih v povprečju višja za 55% ali 9.263,70 EUR na kmetijsko gospodarstvo (1.544EUR / leto), medtem ko se je v kontrolni skupini znižala, vendar je bila dosežena relativno nizka raven učinkovitosti, saj sta bila za 1 EUR povečane BDV potrebna 2,16 EUR podpore. Na ravni programa je učinek ukrepa 121 na rast BDV dosegel 20,11 mio EUR (2.171 podprtih kmetijskih gospodarstev krat 9,263.7 EUR / kmetijsko gospodarstvo).

6.2 Specifična vprašanja v zvezi s celotnim programom, določena s strani Organa upravljanja

6.2.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 1. Koliko je PRP 2007–2013 vplival na razmere/razvoj trga z ekološkimi pridelki in proizvodi?

PRP 2007-2013 je na razmere na področju pridelave, predelave in trženja ekoloških pridelkov in proizvodov vplival neposredno in posredno z različnimi ukrepi, ki si prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica 135: Pregled ukrepov PRP 2007-2013, ki so lahko vplivali na razmere na trgu z ekološkimi pridelki in proizvodi

Vpliv	Ukrep	Način
Neposredni	132	Sodelovanje v shemi kakovosti Skupnosti - ekološki pridelavi in predelavi.
	214	Kmetijsko okoljska plačila za ekološko kmetijstvo (podukrep EK).
Posredni	142	Ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov.
	133	Aktivnosti, ki bodo potrošnike spodbujale k nakupu in uporabi kmetijskih in živilskih proizvodov, ki so vključeni v priznane sheme kakovosti, med katerimi je tudi shema kakovosti Skupnosti ekološka pridelava in predelava.
	111	Usposabljanje v obliki seminarjev, delavnic, predavanj, praktičnih prikazov na terenu v okviru ukrepa 111; usposabljanje je lahko zajemalo osveščanje o področju ekološke pridelave in predelave, udeleženci so dobili potrdilo o udeležbi.
	112	Mladi prevzemniki so lahko dobili sredstva za prevzem ekološke kmetije.
	121	Ekološki kmetje so lahko prejeli sredstva za naložbe v posodobitev kmetijskega gospodarstva.
	123	Predelava ekoloških proizvodov je med upravičenimi dejavnostmi.
	311	Med neekmetijske dejavnost, podprte s tem ukrepom, lahko sodi tudi predelava ekološko pridelanih kmetijskih pridelkov.
	LEADER	Podprti projekti so lahko namenjeni promociji ekološke pridelave in predelave, vzpostavitvi tržnih poti zanje ipd.

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami

Po podatkih iz Poročila o napredku v okviru PRP 200-2013 za leto 2015 je bilo do konca leta 2015 v shemo KOP vključenih 3.689 ekoloških kmetijskih gospodarstev (skupaj z upoštevanjem novega podukrepa: Preusmeritev v ekološko kmetovanje) in 8,2 % površin KZU, kar predstavlja 148 % ciljne vrednosti glede števila kmetijskih gospodarstev in 111 % raven glede deleža. V letu 2007 je bilo v podukrep ekološke kmetije vključenih 1.931 KMG, v letu 2012 pa je bilo v isti ukrep vključenih 2.054 KMG. Torej je velika večina ekoloških kmetij vključenih tudi v ukrep KOP.

Preglednica 136: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ekološke kmetije v kontroli, število	1.876	2.000	2.067	2.096	2.218	2.363	2.682	3.049	3.298	3.417
	-2,50%	-2,60%	-2,60%	-2,60%	-2,90%	-3,10%	-3,60%	-4,10%	4,60%	-4,70%
Ekološko obdelane površine v kontroli, ha	26.831	29.322	29.836	29.388	30.688,51	32.148,74	35.100,67	38.664,49	41.237,19	42.188,46
	-5,47%	-5,88%	-6,05%	-6,27%	-6,47%	-6,80%	-7,60%	-8,40%	8,70%	8,70%
Število certifikatov	1.393	1.610	1.789	1.853	1.897	1.999	2.104	2.232	2.537	2.699
Biodinamične kmetije	...	25	21	21	21	23	28	28	26	26

Vir: MKGP, http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/

Pri ukrepu 132 so bila sredstva namenjena kritju stroškov sodelovanja v shemi kakovosti, zato so bili zneski, ki so jih prejeli posamezni upravičenci, nizki. Večjo vlogo pri spodbujanju ekološkega kmetovanja je imel ukrep 214, ki je imel tudi kompleksnejše pogoje in kontrole, prejemek posamezne ekološke kmetije pa je bil odvisen od obsega proizvodnje oz. obsega zemljišč, na katerih se izvaja takšna proizvodnja.

Natančnejših podatkov o strukturi prejemnikov po sektorjih ni na voljo, vendar lahko privzamemo, da je raba primerljiva s strukturo vseh ekoloških kmetij v Sloveniji, tako da gre v večji meri za ekološko živinorejo, večino površin pa pokriva travinje.

V ukrepu 214 je vključenost prejemnikov in površin v podukrep »Ekološko kmetijstvo« naraščala, kot je razvidno iz spodnje preglednice. Največ površin je vključenih v ekološko kmetijstvo v Notranjsko-kraški regiji, Obalno-kraški in Goriški regiji, najmanj pa v Spodnjeposavski in Zasavski regiji. Izvajanje ekološkega kmetovanja je torej v veliki meri povezano z naravnimi pogoji za kmetovanje, saj je v prvih treh regijah zaradi naravnih razmer (kraška tla) težje izvajati intenzivno kmetijsko proizvodnjo, klimatski pogoji pa so ugodni za pridelavo, medtem ko ima Zasavska regija zaradi strmin in gozdanosti tudi sicer najmanj kmetijskih površin, v Spodnjeposavski in Podravske pa so pogoji za intenzivno kmetijstvo ugodni.

Leta 2014 je bilo v okviru ukrepa 214 vključenih 38.100,54 ha površin namenjenih proizvodnji v okviru ekološkega kmetijstva v tem letu pa je za ta ukrep sredstva prejelo 3.050 prejemnikov kar je za 1.161 prejemnikov oziroma za 11.935.82 ha več kot leta 2007.

Preglednica 137: Izvajanje podukrepa ekološko kmetijstvo v okviru KOP in SKOP (ukrep 214), vključno s preusmeritvijo v ekološko kmetijstvo

	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
Regija	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha	Število prejem.	ha
GORENJSKA	169	1.701,75	181	1.762,83	174	1.781,15	177	1.753,22	181	1.815,48	194	1.987,02	214	2.175,96	233	2.266,84
GORIŠKA	223	3.306,63	232	3.347,17	218	3.244,34	235	3.487,16	239	3.600,45	263	4.122,62	300	4.543,07	321	4.756,40
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	181	4.229,40	180	4.072,89	180	3.546,53	197	4.100,82	217	4.389,88	233	4.400,12	273	4.850,08	283	4.813,05
KOROŠKA	241	2.583,71	241	2.565,30	232	2.427,18	241	2.556,15	243	2.555,95	255	2.694,12	267	2.769,12	281	2.868,18
NOTRANJSKO-KRAŠKA	139	3.491,82	144	3.725,53	138	3.487,98	156	4.557,11	168	4.748,74	195	5.429,56	211	5.763,87	227	5.903,03
OBALNO-KRAŠKA	66	1.785,53	71	1.666,46	78	1.290,50	98	1.710,75	104	1.807,09	165	2.030,42	204	2.438,10	215	2.588,36
OSREDNJE SLOVENSKA	190	2.429,47	202	3.078,24	203	2.944,79	221	3.306,74	238	3.250,70	258	3.707,15	280	3.870,38	309	4.211,40
PODRAVSKA	183	1.655,77	190	1.725,69	185	1.683,63	199	1.805,69	209	1.880,03	247	2.178,53	285	2.427,96	300	2.423,59
POMURSKA	38	471,29	39	520,66	45	656,52	56	803,73	64	823,15	75	995,29	99	1.177,28	102	1.207,52
SAVINJSKA	334	3.248,43	336	3.305,41	319	3.171,74	346	3.432,45	364	3.610,19	411	3.978,23	493	4.581,60	551	4.805,35
SPODNJE POSAVSKA	51	586,12	52	560,81	49	549,06	65	713,14	72	777,50	83	889,51	107	1.041,59	126	1.237,08
ZASAVSKA	74	674,80	74	653,01	75	717,91	76	738,79	80	779,76	83	823,22	100	979,86	102	1.019,75
Skupaj	1889	26.164,72	1942	26.984,00	1896	25.501,31	2067	28.965,77	2179	30.038,92	2462	33.235,79	2833	36.618,86	3050	38.100,54

Vir: AKTRP, 2016

Tržna vrednost prejemnikov ukrepa 132 v shemi kakovosti ekološko kmetijstvo se je v času po financiranju zvišala z 1,01 mio EUR na 2,67 mio EUR. To je znaten uspeh, saj so ankete pokazale, da sodelovanje v shemi kakovosti omogoči le malo višje cene v primerjavi z enakimi, a necertificiranimi proizvodi. Med dejavnostmi po številu vlog prednjači pridelava svežega mesa in drobovine (48 prejemnikov), sledi mu sadje (22), po doseženem povečanju tržne vrednosti pa grozdje (polovica celotnega povečanja) in drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med) (skoraj tretjina celotnega povečanja tržne vrednosti). Pri siri in dejavnosti "kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi" se je tržna vrednost zmanjšala, vendar glede na to, da gre za izjemno majhno število prejemnikov (skupno 3) je možno, da so za zmanjšanje odgovorni drugi vzroki pri posameznem prejemniku, verjetno v povezavi z gospodarsko krizo.

Preglednica 138: Dejavnosti prejemnikov ukrepa 132, ki so vključeni v ekološko kmetijstvo

Dejavnosti	Št. vlog	Doseženo povečanje tržne vrednosti
Sveže meso in drobovina	48	2.772,76
Sadje	22	97.261,13
Olja in masti (maslo, margarina, olja idr.)	12	49.388,00
Poljščine	12	-21.831,00
Zelenjava	10	-17.799,24
Mleko in mlečni proizvodi (razen siri)	8	11.926,90
Ostali živilski proizvodi	4	-6.537,18
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med idr.)	4	287.754,55
Vino	3	54.545,00
Zelišča	3	8.825,00
Grozdje	2	567.716,38
Pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin	2	-3.600,00
Siri	2	-1.137,47
Kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi	1	-14.474,04

Vir: MKGP, 2016

Ukrepi 111, 133, 142 in pristop LEADER so le posredno vplivali na razvoj ekološkega kmetijstva in sicer s promocijo, osveščanjem in usposabljanjem ter aktivnostmi sodelovanja in povezovanja. Njihov prispevek bo viden šele srednjeročno oziroma dolgoročno, ko bodo udeleženci aktivnosti uporabili pridobljena znanja in informacije za prehod na ekološko kmetovanje, potrošniki pa bodo znali prepoznati ekološke proizvode in njihove oznake ter bodo pripravljeni kupovati ekološke proizvode po višji ceni.

Najbolj neposredno sta v uveljavljanje ekološkega kmetijstva usmerjena ukrepa 133 in 142, ki sta bila namenjena promociji shem kakovosti s strani skupin proizvajalcev ter ustanavljanju skupin proizvajalcev. V okviru ukrepa 133 pa je 5 različnih skupin proizvajalcev ekoloških proizvodov prejelo sredstva za skupaj 7 projektov promocije.

Zaključimo torej lahko da se je ekološka pridelava v Sloveniji okrepila s pomočjo izbranih ukrepov programa, ki so jo neposredno podpirali (ukrepa 132, 214), k čemer so prispevali tudi ukrepi, ki so podpirali prodajo ekoloških pridelkov in proizvodov (ukrep 133).

6.2.2 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 2. Koliko in na kakšen način so podpore PRP 2007–2013 prispevale k stopnji samooskrbe v Sloveniji po posameznih sektorjih?

Stopnja samooskrbe je odvisna od domače proizvodnje, porabe ter uvoza in izvoza pridelkov. Stopnja samooskrbe ni relevantna za PRP 2007-2013, saj je odvisna predvsem od odprtosti trga. Z vstopom v Evropsko unijo so se tržne razmere v Sloveniji spremenile, kar je vplivalo na stopnjo samooskrbe.

6.2.3 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 3. Koliko in na kakšen način je PRP 2007–2013 prispeval k večjemu pomenu trajnostnega razvoja slovenskega podeželja?

PRP 2007-2014 je k trajnostnemu razvoju slovenskega podeželja prispeval na več načinov v okviru posameznih ukrepov; predstavljeni so v spodnji preglednici. Pri tem smo se posvetili predvsem okoljskim vidikom trajnostnega razvoja.

Preglednica 139: Pregled prispevka posameznih ukrepov PRP 2007-2013 k trajnostnemu razvoju

Ukrepi	Prispevek	Komentar
Ukrepi, ki so vključevali naložbe v osnovna sredstva – ukrep 121, 122, 123, 125	Podpora je bila namenjena posodobitvi, kmetijskega, gozdarskega in živilskega sektorja. Med kriteriji razpisov so bili tudi okoljski kriteriji.	Upravičenci so pri pripravi vlog morali biti pozorni tudi okoljske vsebine. Številni upravičenci so investirali v sodobne, okoljsko in energetsko učinkovite tehnologije. Naložbe ukrepa 125 so morale biti usklajene z vsemi okoljevarstvenimi (predvsem vpliv na vodne vire) in naravovarstvenimi zahtevami (vpliv na Natura območja), preden je bila vloga odobrena.
Ukrepi, ki so prispevali k diverzifikaciji na podeželju – ukrepa 311 in 312	Podpora je bila namenjena diverzifikaciji, med podprtimi naložbami so bile tudi naložbe v trajnostne oblike turizma in obnovljive vire energije.	Upravičenci so se lahko odločili za dejavnosti, ki zmanjšajo rabo naravnih virov, za uporabo okoljsko učinkovite tehnologije za razvoj dejavnosti in za razvoj dejavnosti, kot je turizem, ki temelji na kakovosti lokalnega okolja.
Ukrep 111	Nekatere aktivnosti so bile usmerjene v osveščanje o okoljskih vidikih kmetijske, gozdarske in živilske dejavnosti.	Uspesabljanja o dobri kmetijski praksi, novih tehnologijah in okoljskih vidikih so pripomogla k osveščenosti udeležencev.
Ukrepi 211, 212	Ukrepa sta prispevala k ohranjanju krajine.	Ukrepa sta k pomenu trajnostnega razvoja med prejemniki prispevala predvsem z zahtevami glede navzkrižne skladnosti.
Ukrep 214	Ukrep je bil neposredno usmerjen v izvajanje okolju prijaznih kmetijskih praks.	Upravičenci so morali izvajati okolju prijazne okoljske prakse, s tem so se spoznali z vidiki vplivov na okolje in pomenom zmanjšanja vpliva kmetijstva. Kmetovanje ob upoštevanju zahtev in omejitev posameznega pdkrepa je zmanjšalo vplive na okolje.
Ukrepi 132, 133 in 142	Med podprtimi shemami kakovosti je bilo tudi ekološko kmetovanje, ki temelji na okolju prijazni kmetijski praksi.	Zaveza za vstop v shemo kakovosti ekološkega kmetovanja prispeva k zmanjšanju vplivov na okolje in osveščenosti o okoljskih vidikih kmetovanja. Skupine proizvajalcev z ekološkimi proizvodi in njihove promocijske aktivnosti so pripomogle k osveščanju proizvajalcev in potrošnikov.
Ukrep 112	Mladi prevzemniki so bolj izobraženi, vključeni so tudi v druge ukrepe in tako lahko kmetijsko gospodarstvo prestrukturirajo v izvajanje okolju prijazne kmetijske dejavnosti.	Podpora mladim prevzemnikom bo dolgoročno pripomogla k ozelenitvi slovenskega kmetijstva in tako prispevala k trajnostnemu razvoju.
Ukrepa 322 in 323	Ukrepa sta prispevala k ohranjanju narave z urejanjem tematskih poti in k ohranjanju kulturne dediščine (obnova objektov dediščine, ureditev muzejev in zbirk), urejenosti naselij (urejena vaška jedra in javna infrastruktura) in s tem h kakovosti življenja na podeželju.	Kulturna dediščina in kakovost življenja na podeželju sta pomemben vidik družbene razsežnosti trajnostnega razvoja.
LEADER	Številni ukrepi so prispevali k osveščanju o okolju in trajnostnem razvoju ali pa so vključevali aktivnosti za varstvo in promocijo narave in okolja.	Prispevek LEADER je podoben prispevku ukrepov 322 in 323, a še bolj izhaja iz lokalnega okolja in zajema širše ciljne skupine.

Vir: Oikos

PRP 2007-2013 je bil trajnostno naravnani, saj je bila več kot polovica sredstev namenjena ukrepom 2. osi, poleg tega pa je podpiral prestrukturiranje, kar vključuje tudi vpeljavo okolju prijaznejših tehnologij.

6.2.4 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 4. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k zmanjševanju razlik med posameznimi slovenskimi statističnimi regijami ter na katerih področjih

Slovenske regije se zelo razlikujejo po številu in tipu upravičencev in ciljnih skupin, kar se odraža tudi na številu vlog in prejetih izplačilih na ravni regije. Največ sredstev PRP 2007-2013 je bilo izplačanih v Podravske, Savinjske in Pomurske regiji, najmanj pa v Notranjsko-kraški, Obalno-kraški in Zasavski regiji.

Preglednica 140: Izplačana sredstva po regijah in posameznih dejavnostih (ukrep 131 je vključen v vsoto za celo Slovenijo)

	Statistični podatki za leto 2013	Izplačila sredstev PRP 2007-2013
--	----------------------------------	----------------------------------

Regija	Izplačana sredstva (EUR)	Število prebiv.	Število kmet. gospodar.	PDM na kmet. gospodar.	KZU, ha	Izplačila na prebiv.	Izplačila na kmetijsko gospodar.	Izplačila na PDM	Izplačila na KZU
Podravska	188.290.453,71	323.034	11.427	13.853	79.485	543,52	15.364,86	12.674,09	2.208,90
Savinjska	175.574.214,33	259.935	10.956	14.463	65.654	416,08	9.871,56	7.477,90	1.647,32
Pomurska	171.686.507,33	117.005	8.446	8.498	66.827	1.609,25	22.293,45	22.157,03	2.817,58
Osrednje-slovenska	108.152.847,99	547.730	8.671	10.175	62.317	121,14	7.651,93	6.520,88	1.064,72
Jugovzhodna Slovenija	93.811.226,68	142.237	8.436	9.294	50.678	519,02	8.751,00	7.943,13	1.456,72
Goriška	81.254.012,24	118.335	5.601	5.554	30.195	316,54	6.687,77	6.744,37	1.240,54
Gorenjska	73.823.404,18	203.894	4.545	5.381	32.478	265,85	11.926,54	10.073,62	1.669,01
Koroška	66.349.920,99	71.390	2.746	3.725	20.384	2.404,91	62.522,40	46.090,34	8.422,61
Spodnjeposavska	54.206.134,12	69.994	5.024	5.832	27.130	1.160,87	16.173,17	13.932,44	2.994,99
Notranjsko-kraška	49.887.689,09	52.517	2.637	2.240	21.179	949,93	18.918,35	22.271,29	2.355,53
Obalno-kraška	37.458.210,82	112.728	2.980	2.672	15.525	129,96	4.916,19	5.482,88	943,66
Zasavska	14.650.254,16	42.824	907	1.056	5.172	342,10	16.152,43	13.873,35	2.832,61
SLOVENIJA	1.156.959.288,93	2.061.623,00	72.377	82.746	477.023	561,19	15.985,18	13.982,06	2.425,37

Vir, MKGP, 2016 in SURS

Gledano z vidika vrednosti izplačil na prebivalca so največ izplačil prejela Koroška, Pomurska in Spodnjeposavska regija, najmanj pa Osrednjeslovenska, Obalno-Kraška in Gorenjska. Koroška in Spodnjeposavska sta med manjšimi regijami po številu prebivalcev in za Koroško je značilno razvito gozdarstvo, medtem ko sta Pomurska in Spodnjeposavska močna v kmetijskem sektorju. Zadnje tri regije pa so med najgostejše naseljenimi (Osrednjeslovenska je najgostejše naseljena) in imajo tudi obsežnejša območja, ki niso bila upravičena do sredstev PRP 2007-2013 (npr. naselja z večjim številom prebivalcev od upravičenega).

Večina ukrepov in sredstev je bila namenjena krepitvi kmetijstva, tako da so bila kmetijska gospodarstva ali njihovi člani upravičenci večine ukrepov. Primerjava vseh izplačanih sredstev s statističnimi podatki s področja kmetijstva pokaže, da je bilo v Koroški regiji tudi največ izplačil na kmetijsko gospodarstvo, na PDM kmetijskih gospodarstev in izplačila na KZU v uporabi. Primerjava z izplačanimi sredstvi za ukrepe, ki so spodbujali kmetijstvo (vsi ukrepi 1. osi razen ukrepa 122 in 132, ukrepi 2. osi ter ukrep 311, saj je namenjen kmetijskim gospodarstvom) pokaže podobno sliko. Največ izplačil iz ukrepov, namenjenih kmetijstvu, v razmerju s številom kmetijskih gospodarstev, PDM na kmetijskih gospodarstvih in KZU je bilo v Koroški regiji, sledita pa ji Pomurska in Notranjsko-Kraška regija, sorazmerno najmanj plačil pa je bilo v Obalno-Kraški regiji, Osrednje-slovenski regiji in Goriški regiji.

Preglednica 141: Primerjava sredstev, izplačanih na regionalni ravni za ukrepe, povezane s kmetijstvom (kmetijstvo (vsi ukrepi 1. osi razen ukrepa 122 in 132, ukrepi 2. osi, ukrep 311), z regionalnimi značilnostmi

Regija	Izplačana sredstva (EUR), namenjena za kmetijstvo	Statistični podatki za leto 2013				Izplačila sredstev PRP 2007-2013			
		Število prebiv.	Število kmet. gospodar.	PDM na kmet. gospodar.	KZU, ha	Izplačila na prebiv.	Izplačila na kmetijsko gospodar.	Izplačila na PDM	Izplačila na KZU
Podravska	152.709.473,49	323.034	11.427	13.853	79.485	411,13	11.622,28	9.586,93	1.670,85
Savinjska	132.807.760,66	259.935	10.956	14.463	65.654	338,92	8.040,98	6.091,20	1.341,84
Pomurska	139.160.766,37	117.005	8.446	8.498	66.827	1.305,15	18.080,69	17.970,05	2.285,15
Osrednje-slovenska	88.096.972,99	547.730	8.671	10.175	62.317	99,94	6.312,76	5.379,65	878,38
Jugovzhodna Slovenija	76.845.270,18	142.237	8.436	9.294	50.678	374,85	6.320,21	5.736,74	1.052,08
Goriška	63.743.002,54	118.335	5.601	5.554	30.195	219,17	4.630,58	4.669,76	858,95
Gorenjska	53.317.256,58	203.894	4.545	5.381	32.478	220,77	9.903,92	8.365,23	1.385,96
Koroška	54.737.899,17	71.390	2.746	3.725	20.384	1.949,30	50.677,63	37.358,59	6.826,96

Spodnjeposavska	45.013.309,16	69.994	5.024	5.832	27.130	910,69	12.687,70	10.929,87	2.349,54
Notranjsko-kraška	39.909.514,59	52.517	2.637	2.240	21.179	759,94	15.134,44	17.816,75	1.884,39
Obalno-kraška	25.935.853,94	112.728	2.980	2.672	15.525	111,56	4.220,27	4.706,74	810,07
Zasavska	12.576.401,83	42.824	907	1.056	5.172	293,68	13.865,93	11.909,47	2.431,63
SLOVENIJA	884.853.481,51	2.061.623,00	72.377	82.746	477.023	429,20	12.225,62	10.693,61	1.854,95

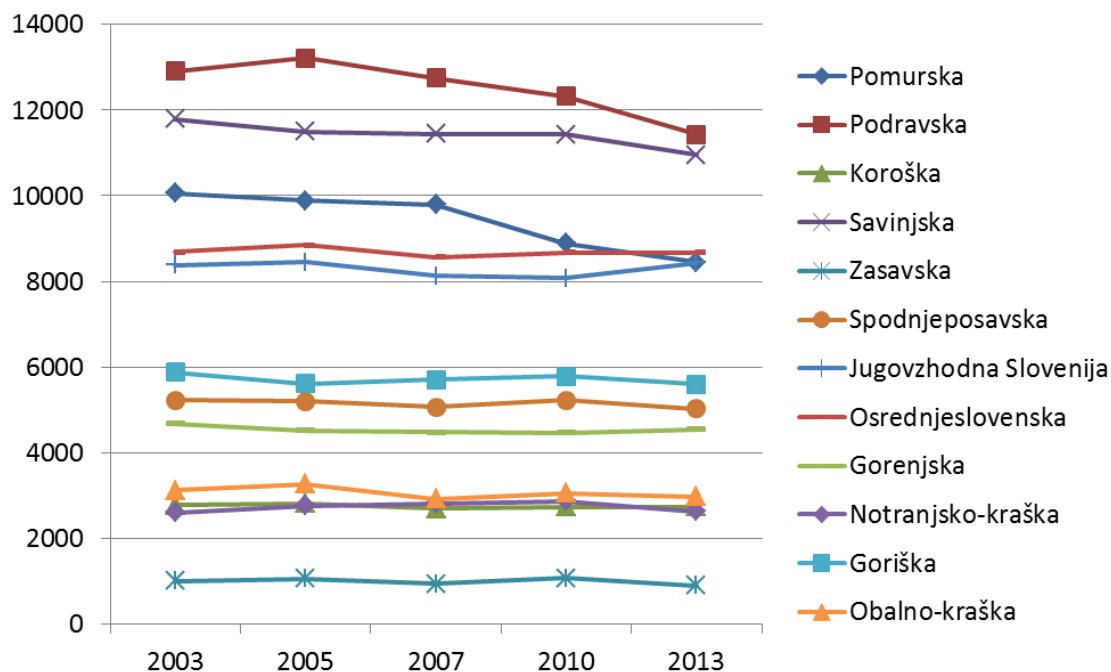
Zanimivo je, da primerjava z izplačanimi sredstvi za ukrepe, ki so spodbujali naložbe v kmetijska gospodarstva (pogojno ukrep 112 ter ukrepi 121, 125 in 311) pa pokažejo drugačno sliko. Primerjava z izplačili za vse ukrepe, ki so bili namenjeni kmetijstvu in izplačili ukrepov, namenjenih naložbam v kmetijstvo kaže, da so plačila 2. osi v regijah z velikim deležem OMD predstavljala velik del izplačil, saj je po izplačilih sicer še vedno na prvem mestu Koroška regija, a ji sledita Pomurska in Podravska regija, ki sta po obsegu naložb glede na število kmetijskih gospodarstev, PDM le-teh in KZU pred ostalimi regijami, sledijo pa jim Gorenjska, Spodnjeposavska in Notranjsko-Kraška regija. Sorazmerno najmanj plačil pa je bilo v Obalno-Kraški regiji, Osrednje-slovenski regiji, Goriški regiji in Zasavski regiji.

Preglednica 142: Primerjava sredstev, izplačanih na regionalni ravni za ukrepe, ki so spodbujali naložbe v kmetijstvo (kmetijstvo (ukrep 112 ter ukrepi 121, 125 in 311), z regionalnimi značilnostmi

Regija	Izplačana sredstva (EUR), namenjena za kmetijstvo	Statistični podatki za leto 2013				Izplačila sredstev PRP 2007-2013			
		Število prebiv.	Število kmet. gospodar.	PDM na kmet. gospodar.	KZU, ha	Izplačila na prebiv.	Izplačila na kmetijsko gospodar.	Izplačila na PDM	Izplačila na KZU
Podravska	49.682.860,04	323.034	11.427	13.853	79.485	136,28	3.852,65	3.177,96	553,87
Savinjska	44.024.287,11	259.935	10.956	14.463	65.654	53,14	1.260,71	955,01	210,38
Pomurska	43.733.475,93	117.005	8.446	8.498	66.827	424,62	5.882,41	5.846,42	743,45
Osrednje-slovenska	13.812.331,42	547.730	8.671	10.175	62.317	25,24	1.594,32	1.358,66	221,84
Jugovzhodna Slovenija	14.339.836,55	142.237	8.436	9.294	50.678	96,02	1.618,90	1.469,44	269,49
Goriška	9.708.566,06	118.335	5.601	5.554	30.195	29,60	625,27	630,56	115,98
Gorenjska	13.656.999,69	203.894	4.545	5.381	32.478	76,86	3.448,17	2.912,46	482,54
Koroška	13.824.316,57	71.390	2.746	3.725	20.384	612,60	15.926,25	11.740,53	2.145,48
Spodnjeposavska	15.671.931,30	69.994	5.024	5.832	27.130	138,71	1.932,44	1.664,71	357,85
Notranjsko-kraška	4.928.114,64	52.517	2.637	2.240	21.179	93,84	1.868,83	2.200,05	232,69
Obalno-kraška	3.502.144,95	112.728	2.980	2.672	15.525	9,65	364,98	407,05	70,06
Zasavska	1.087.642,84	42.824	907	1.056	5.172	25,40	1.199,17	1.029,96	210,29
SLOVENIJA	227.972.507,10	2.061.623,00	72.377	82.746	477.023	110,58	3.149,79	2.755,09	477,91

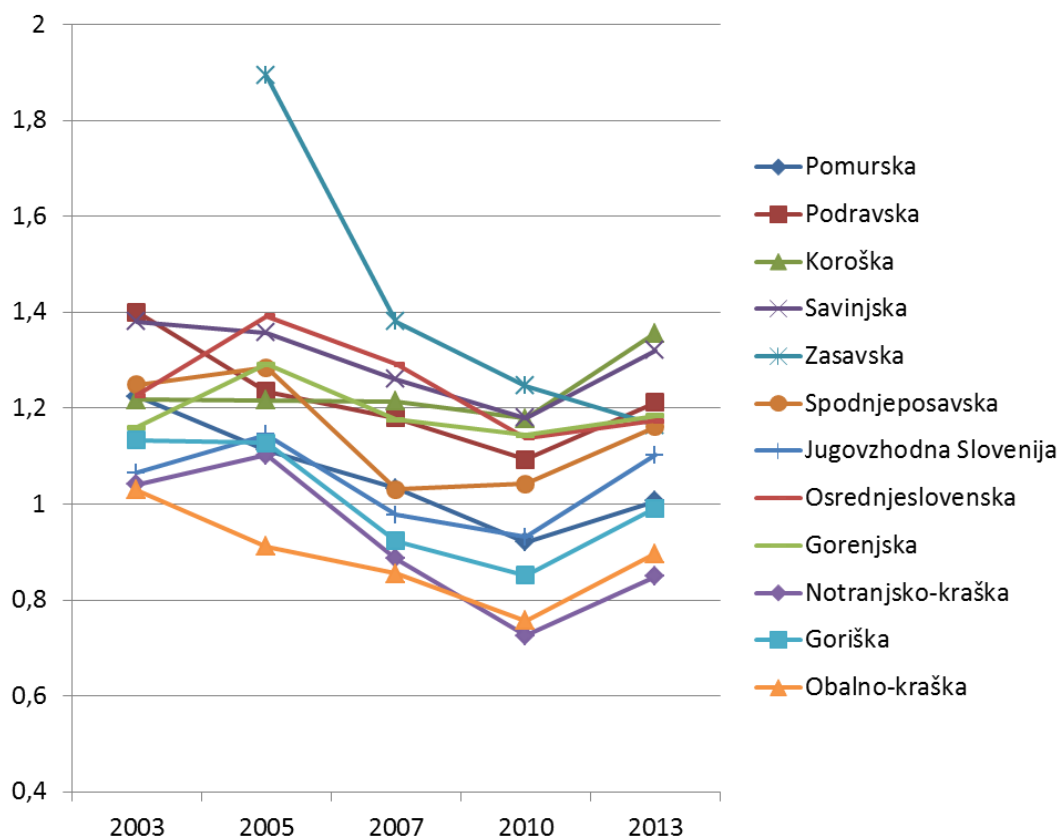
Najbolj uspešna regija z vidika črpanja sredstev na prebivalca je Koroška. Koroška regija je bila najuspešnejša tudi pri črpanju sredstev za konkurenčnost kmetijstva in diverzifikacijo v kmetijstvu ter pri investicijah v kmetijstvo in je med prvimi tremi regijami pri črpanju sredstev ukrepa 122, ki je bil namenjen naložbam v gozdarstvo.

Statistični podatki kažejo, da število kmetijskih gospodarstev upada v večini regij, vendar obenem raste povprečna velikost oziroma PDM na kmetijskih gospodarstvih. Primerjava podatkov o številu kmetijskih gospodarstev od leta 2003 med regijami pokaže, da je bil upad števila kmetijskih gospodarstev v regijah največji ravno v Pomurju, ki je druga najuspešnejša regija po črpanju sredstev ukrepov, namenjenih kmetijstvu, in v Podravju, dveh regijah, ki sta prejeli največ sredstev.

Graf 64: Število kmetijskih gospodarstev po posameznih regijah v letih 2003-2013. Vir: SURS

Primerjava razmerja med celotnim PDM na kmetijskih gospodarstvih v regiji in številu kmetijskih gospodarstev v regiji pokaže, da je po letu 2007, verjetno po nastopu gospodarske krize prišlo do upada razmerja, vendar od leta 2010 dalje raste. V kolikšni meri je k temu prispeval PRP, nismo mogli oceniti. Na prvih treh mestih so Koroška, Savinjska in Podravska regija, zlasti prvi dve sta bili učinkoviti pri črpanju sredstev, namenjenih za kmetijstvo. Pomurska regija je dokaj nizko, na 9. mestu po razmerju skupni PDM/število kmetijskih gospodarstev, kljub dobrim pogojem za kmetijstvo in intenzivni pridelavi.

Graf 65: Povprečje PDM/kmetijsko gospodarstvo po posameznih regijah v letih 2003-2013. Vir: SURS, lastni preračuni Oikos

Največ sredstev ukrepa 123, namenjenih investicijam v sektor predelave kmetijskih in gozdarskih proizvodov, je bilo izplačanih v Pomurski, Podravski in Savinjski regiji: skupaj kar 57 % vseh izplačanih sredstev, kar je v skladu z razvitostjo predelovalne dejavnosti in potencialov tega območja.

Pomurska, Podravska in Savinjska regija so prejele največ sredstev tudi v okviru ukrepov, ki so spodbujali kakovost življenja, torej ukrepov 321, 322 in 323. Ukrep 321 je bil v celoti načrtovan za izvedbo v Pomurju, poleg tega je imela ta regija zaradi izvajanja Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015, tako da je bilo v okviru ukrepov za izboljšanje kakovosti življenja v tej regiji izplačanih več kot dvakrat več sredstev na prebivalca, kot v ostalih regijah. Najmanj sredstev na prebivalca je bilo izplačanih v Osrednjeslovenski, Obalno-kraški in Goriški regiji, torej v regijah, ki so bolj razvite, imajo višji BDP, pa tudi precej območij, ki niso podeželska in zato niso upravičena do financiranja.

Preglednica 143: Izplačila iz ukrepov za kakovost življenja (ukrepi 321, 322, 323, LEADER) po regijah in po številu prebivalcev regije

Regija	Izplačana sredstva (EUR) v ukrepih 321, 322, 323, LEADER	Število prebivalcev	Izplačana sredstva (EUR)/prebivalca
Podravska	12.431.657,23	323.034	38,48
Savinjska	12.777.269,86	259.935	49,16
Pomurska	14.890.010,72	117.005	127,26
Osrednjeslovenska	4.329.948,28	547.730	7,91
Jugovzhodna Slovenija	6.829.591,40	142.237	48,02
Goriška	5.857.249,27	118.335	49,50
Gorenjska	4.345.426,32	203.894	21,31
Koroška	4.250.906,99	71.390	59,54
Spodnjeposavska	2.396.190,46	69.994	34,23

Notranjsko-kraška	3.125.783,55	52.517	59,52
Obalno-kraška	3.178.529,44	112.728	28,20
Zasavska	1.543.295,44	42.824	36,04
SLOVENIJA	75.955.858,96	2.061.623,00	36,84

Vir: MKGP, 2016

Informacije, zbrane v okviru študijskih primerov in primerov dobre prakse navedenih ukrepov kažejo, da so imele naložbe v okviru teh ukrepov, pa tudi »mehke« vsebine pristopa LEADER pozitiven vpliv in da so učinki večinoma že vidni. V kolikšni meri pa je izvajanje PRP 2007-2013 prispeval k zmanjšanju razlik med podeželskimi območji regij, bo v celoti mogoče oceniti v novem programskem obdobju, ko bodo vse naložbe že nekaj časa v uporabi in jih bo treba tudi vzdrževati.

Če pogledamo samo tiste ukrepe, kjer je zaradi izvajanja Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 ta regija imela prednost, se izkaže da je prednost izkoristila le pri ukrepih 121 in 125, torej za Posodabljanje kmetijskih gospodarstev in Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva, ta dva ukrepa pa bi regiji na daljši rok lahko prinesla nekoliko boljše kazalnike konkurenčnosti.

Preglednica 144: Izplačana sredstva za ukrepe kjer je Pomurje zaradi Zakona o razvojni podpori Pomurski regiji imelo prednost

Regija	121	123	125a	311	312	323	Skupaj
Savinjska	25.961.216,53	17.029.786,07	106.483,33	4.946.297,72	8.319.704,82	2.389.002,05	58.752.490,52
Podravska	29.251.175,45	16.619.847,18	4.615.564,38	3.146.966,03	3.712.950,74	1.133.771,43	58.480.275,21
Pomurska	29.033.831,53	12.622.260,53	3.421.755,57	3.273.255,59	3.856.999,60	1.727.318,25	53.935.421,07
Osrednjeslovenska	5.890.675,49	9.585.712,38	498.219,85	2.638.022,08	4.619.848,70	165.430,23	23.397.908,73
Gorenjska	6.985.539,33	5.874.476,91		2.469.361,94	5.557.291,10	251.531,09	21.138.200,37
Jugovzhodna Slovenija	7.029.358,34	2.281.533,94	1.080.947,18	2.004.370,93	5.736.767,82	296.569,95	18.429.548,16
Spodnjeposavska	9.373.878,19	4.498.776,15	1.324.092,99	718.360,99	929.827,21		16.844.935,53
Goriška	2.194.140,41	4.840.188,23	50.877,00	3.979.225,21	5.214.491,09	326.898,63	16.605.820,57
Koroška	7.052.096,94	960.628,98		1.379.010,25	3.213.014,71	419.830,40	13.024.581,28
Obalno-kraška	705.971,02	6.587.936,70		2.140.248,36	1.624.164,68	412.392,02	11.470.712,78
Notranjsko-kraška	1.911.382,29	1.547.592,01	199.427,00	1.758.524,01	4.730.496,64	948.550,61	11.095.972,56
Zasavska	240.831,20	16.164,97			437.522,71	193.493,33	888.012,21

Vir: MKGP, 2016

Pregled regionalnih razvojnih programov posameznih regij pokaže, da sta za obdobje 2007-2013 le Pomurje in Severna Primorska kot svoje prednostno področje delovanja izbrali kmetijstvo in razvoj podeželja.

Preglednica 145: Skupine prednostnih nalog po regionalnih razvojnih programih

Regija	Gospodarstvo	Infrastruktura	Institucije	Ljudski potenciali	Podeželje kmetijstvo	Trženje	Turizem	Trajnostni razvoj
Gorenjska	*			*			*	*
Jugovzhodna Slovenija		*	*			*		*
Južna Primorska	*	*						
Koroška	*	*		*			*	
Ljubljanska urbana regija			*	*				
Notranjsko - Kraška regija	*	*						*
Podravje	*		*					
Pomurje	*	*		*	*			
Posavje	*	*						
Savinjska	*	*	*	*			*	
Severna Primorska	*	*		*	*		*	
Zasavje	*	*	*	*				
Skupaj	10	9	5	7	2	1	3	3

Vir: regionalni razvojni programi regij 2007-2013

Analiza dopolnjevanja med ukrepi PRP 2007-2013 in Operativnim programom Razvoj regij 2007-2013 temelji na primerjavi možnosti financiranja aktivnosti ciljnih skupin 4. razvojne prioritete OP RR ter ciljnih skupin PRP.

Preglednica 146: Pregled ciljev PRP 2007-2013 in odgovarjajočih vsebin OP RR

Cilji razvoja podeželja glede na Uredbo 1698/2005	Odgovarjajoče vsebine OP RR
Izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva s podporo za prestrukturiranje, razvoj in inovacije	Posredno preko podpore ekonomskim aktivnostim v regijah ter širšo podporo izobraževanju prispevajo vse operacije z naslednjimi vsebinami: • mreža regijskih inkubatorjev, • mreža poslovnih con regionalnega pomena, • projekti, ki spodbujajo in omogočajo uporabo biomase in bio goriv, • regionalna višješolska središča.
Izboljšanje okolja in pokrajine s podporo za upravljanje z zemljišči	Ni odgovarjajočih vsebin.
Izboljšanje kakovosti življenja na podeželskih območjih in spodbujanje diverzifikacije gospodarskih dejavnosti	Posredno preko aktivnosti za izboljšanje kakovosti življenja v regijah prispevajo vse operacije z naslednjimi vsebinami: • Prometne povezave znotraj posameznih regij, • vse vrste javne lokalno-regionalne komunalne in okoljske infrastrukture, • konkretni razvojni projekti v območjih Natura 2000, s poudarkom na javnih investicijah, • turizem, • investicije v socialno-varstvene in druge ustanove regionalnega pomena.

Vir: PRP 2007-2013, OP RR

Upravičeni nameni 4. razvojne prioritete OP RR - Prednostne usmeritve Regionalni razvojni programi se z ukrepi PRP 2007-2013 dopolnjujejo na več načinov. Med upravičenimi aktivnostmi ukrepov so jasne razmejitve glede upravičencev, največji/najmanjši znesek sofinanciranja ter lokacijo izvedbe (npr. ukrepa 322 in 323 sta omejena na naselja z manj kot 10.000 prebivalci), vendar se določene vsebine povezujejo in nadgrajujejo. Razmejitev med ukrepi PRP ter prednostnima usmeritvama 4.1. (Regionalni razvojni programi) in 4.2. OP RR (Razvoj obmejnih območij s Hrvaško) je predstavljena v spodnji preglednici. Raven natančnosti se med ukrepi razlikuje glede na možnost podobnih operacij.

Preglednica 147: Pregled razmejitve med ukrepi PRP 2007-2013 in obema prednostnima usmeritvama razvojne prioritete Regionalni razvojni programi

Ukrep		Opis razmejitve
Ukrepi 1. osi PRP		Upravičene aktivnosti, naložbe in ciljne skupine za izobraževanje, pridelavo in trženje kmetijskih proizvodov se povsem razlikujejo od upravičenih aktivnosti OP RR. Ukrep 122 - Povečanje gospodarske vrednosti gozdov, ki financira cestno infrastrukturo, je jasno razmejen tako s PU 4.1. kot 4.2.: financira obnovo in izgradnjo gozdnih cest, medtem ko je pri OP RR upravičena obnova in izgradnja lokalnih cest.
Ukrepi 2. osi PRP		Namenjeni so ohranjanju okolja, narave in krajine. Ker se izvajajo kot neposredna plačila kmetovalcev za kompenzacijo višjih stroškov, ki nastanejo zaradi varovanja okolja in narave, se povsem razlikujejo od upravičenih aktivnosti celotnega OP RR in razmejitev ni potrebna.
Ukrepi 3. osi PRP	Ukrepa 311 in 312	Ukrepa Diverzifikacija v nezemeljske dejavnosti in Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij sta z obema PU 4. razvojne prioritete OP RR razmejena s kriterijem upravičenca in njegove velikosti (član kmetijskega gospodarstva, mikro podjetje).
	Ukrep 321	Ukrep Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo zajema naložbe v širokopasovni internet in ni povezan z nobeno od PU 4. razvojne prioritete OP RR.
	Ukrep 322	Ukrep Obnova in razvoj vasi PRP 2007-2013, ki je najbolj podoben oziroma povezan z aktivnostmi 4. razvojne prioritete je Ukrep 322 –. Ukrep se izvaja izven naselij, ki imajo status mesta (naselja, ki niso upravičena do sredstev, so tudi navedena v razpisih) in je financiral naložbe do 600.000 EUR. Ukrep je bil s PU 4.1. razmejen z vrednostjo projektov, saj je financiral investicije do 600.000 EUR. S PU 4.2. se je razmejitev med izvajanjem spreminjala. V 1. in 2. javnem razpisu, ki sta bila objavljena l. 2008, je bila razmejitev narejena tako, da v primeru l. sklopa naložba ni bila upravičena, v kolikor presega vrednost 200.000 EUR vključno z DDV in se izvaja v naseljih, ki so v 10 km obmejnem pasu z Republiko Hrvaško. V 3. javnem razpisu, objavljenem l. 2009, so bile iz upravičenih naložb izvzete naložbe v kategorizirane lokalne ceste in javne poti s pripadajočo prometno infrastrukturo, naložbe v posamezne objekte lokalne prometne infrastrukture ter okoljsko infrastrukturo, v kolikor so potekale izven vaških jeder in so se nahajale v 10 kilometrskem obmejnem pasu z Republiko Hrvaško. Jasnejša razmejitev s PU 4.2. je bila opravljena l. 2010, ko je bilo v 4. javnem razpisu opredeljeno, da naložbe ekonomske, prometne in okoljske infrastrukture znotraj 10 km obmejnega pasu z Republiko Hrvaško niso upravičene in da vlagatelji s teh območij ne morejo kandidirati za naložbe v okviru sklopa 2 in 3.; za naložbe v sklop 2 in 3 v 10 km obmejnem pasu je bil posebej izveden 5. javni razpis z omejitvijo vrednosti naložbe do 500.000 EUR brez DDV. Od 6. javnega razpisa dalje je razmejitev temeljila izključno na vrednosti naložbe do 500.000 EUR brez DDV.
	Ukrep 323	Razmejitev s PU 4.1. temelji na vrednosti investicije in upravičencih, saj se iz ukrepa PRP Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja lahko financirajo naložbe v vrednosti od 3.000 do 300.000 EUR (brez DDV), upravičenci pa so lastniki ali najemniki kulturne dediščine (tudi posamezniki – fizične osebe). PU 4.2. ne financira obnove kulturne dediščine, zato razmejitev ni bila potrebna.
Leader		Razmejitev je narejena po upravičencih in velikosti podprtih projektov, saj gre za pristop od spodaj navzgor (projekte prijavljajo člani Lokalnih akcijskih skupin glede na cilje Lokalne razvojne strategije, ki jih pripravijo LAS) in gre za manjše

Ukrep	Opis razmejitve
	projekte.

Vir: PRP 2007-2013, OP RR

Odpri značaj infrastrukture, urejene v okviru 4. razvojne prioritete OP RR zagotavlja, da jo lahko neposredno ali posredno uporabljajo tudi upravičenci PRP 2007 – 2013: od uporabe turistične infrastrukture v sklopu dopolnilnih dejavnosti na kmetijah (ukrep 311), dejavnosti mikro podjetij (ukrep 312) in konceptualnega povezovanja z obnovo vasi in dediščine (ukrepa 322, 323) do posredne uporabe storitev inkubatorjev in poslovnih con ipd. s strani podjetij, ki se ukvarjajo s kmetijsko pridelavo, predelavo, trženjem, obdelavo lesa (ukrepi 121, 122, 123), skupin proizvajalcev (ukrep 133), nosilcev dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (ukrep 311) do mikro podjetij (312). Boljša dostopnost informacij in storitev bi to le še povečala, še posebej, če bi bila usmerjena v ciljne skupine, ne po finančnih virih, in če bi bila omogočena izmenjava primerov dobrih praks.

Infrastruktura, zgrajena v okviru izvedbe Regionalnih razvojnih programov tako lahko pripomore k razvoju dejavnosti upravičencev PRP 2007 – 2013 na podeželju, saj poleg možnosti prodaje storitev in izdelkov upravičencev zagotavlja zgled novih dejavnosti in vire informacij. Zlasti turistična infrastruktura lahko dopolni turistično ponudbo na podeželju in s tem spodbudi ne le lokalno turistično ponudbo, ampak tudi cel nabor storitvenih dejavnosti mikro podjetij, sofinanciranih v okviru ukrepov 311 in 312, od vzdrževanja do prevozov. Tako komplementarnost velja izkoristiti tudi pri nadaljnjem izvajanju PRP 2014-2020, da bi dosegli večji učinek za vse ciljne skupine in podprli projekte, ki bodo delovali kot vez med podeželjem in urbanimi okolji, a obenem upoštevali obvezne razmejitve skladov in se izognili morebitnemu učinku izpodrivanja; komplementarnost je mogoče na podlagi informacij o izvajanju in učinkih PRP 2014-2020 ter OP EKP 2014-2020 z usklajevanjem delovanjem povečati ob vsaki spremembi navedenih dveh programov. Pri tem lahko znatno podporo nudijo občine, regionalne razvojne agencije (z vidika Kohezijske politike), Kmetijsko-gozdarska zbornica in LAS (z vidika PRP).

Preglednica 148: Izplačane operacije glede na kvote po OP RR leta 2013

Regija	Kvota iz OP	Odobrena sredstva EU	Delež še ne odobrenih	Število odobrenih operacij	Izplačano do konca 2012 EU in nacionalni del	Izplačano samo EU del	Število izplačanih operacij	Delež še neizplačanih glede na kvote
Podravska	133.998.779	119.136.133,93	11,09	174	108.197.727,26	92.063.933,57	170	19,25
Savinjska	85.401.555	79.992.165,25	6,33	124	80.268.740,58	68.400.902,42	124	6,01
Pomurska	70.194.294	61.671.157,89	12,14	90	55.755.206,04	47.418.673,45	87	20,57
Gorenjska	59.319.058	49.087.124,23	17,25	43	47.794.927,20	40.624.695,14	45	19,43
Jugovzhodna Slovenija	50.928.355	56.999.596,38	-11,92	83	50.067.737,43	42.429.903,78	72	1,69
Goriška	40.282.629	34.242.276,08	14,99	49	32.904.713,35	27.973.272,11	48	18,32
Obalno-kraška	31.181.467	29.438.215,67	5,59	33	27.216.414,39	22.489.163,31	33	12,72
Spodnjeposavska	29.352.452	24.609.626,13	16,16	30	25.445.541,67	21.582.926,43	30	13,31
Koroška	27.595.505	21.870.006,00	20,75	41	21.580.184,65	18.333.230,30	40	21,80
Notranjsko-kraška	23.328.479	21.747.240,28	6,78	33	21.004.683,95	17.854.147,14	31	9,96
Zasavska	18.598.385	17.191.047,20	7,57	26	15.503.061,75	13.171.311,96	24	16,64
Osrednjeslovenska	15.657.194	9.787.797,00	37,49	29	8.561.910,35	7.135.052,54	29	45,32
Skupna vsota	585.838.152	525.772.386,04		755	494.300.848,62	419.477.212,15	733	

Vir: ISARR za leto 2013, lasten preračun

Tudi v okviru OP RR so načrtovana in izplačana sredstva najvišja za regije Podravska 133.998.779 EUR, Savinjska 85.401.555 EUR in Pomurska 70.194.294 EUR. Ravno tako je v teh regijah bilo odobrenih največ operacij.

Primerjava v spodnji preglednici kaže, da so regije v času od 2004 do 2014 zadržale razlike v razvitosti, če jo merimo z bruto domačim proizvodom. Izjema je Osrednjeslovenska, katere delež BDP se je povečeval, vendar je regionalni BDP na prebivalca med letoma 2007 in 2014 ostal praktično enak, saj se je tudi znatno povečalo število prebivalstva v tej regiji.

Preglednica 149: Regionalni bruto domači proizvod za leto 2004, 2007 in 2014

Regije	Mio EUR (fiksni tečaj 2007)			Struktura (Slovenija = 100%)			Na prebivalca, EUR (tekoči tečaj)		
	2004	2007	2014	2004	2007	2014	2004	2007	2014
SLOVENIJA	27.673	35.153	37.332	100	100	100	13.900	17.412	18.107
Pomurska	1.151	1.361	1.444	4,2	3,9	3,9	9.399	11.164	12.337
Podravska	3.636	4.658	4.867	13,1	13,3	13	11.427	14.521	15.065
Koroška	805	988	1.037	2,9	2,8	2,8	10.945	13.434	14.521
Savinjska	3.079	3.866	4.211	11,1	11	11,3	12.306	15.219	16.560

Regije	Mio EUR (fiksni tečaj 2007)			Struktura (Slovenija = 100%)			Na prebivalca, EUR (tekoči tečaj)		
	2004	2007	2014	2004	2007	2014	2004	2007	2014
Zasavska	527	632	592	1,9	1,8	1,6	8.792	10.552	10.231
Posavska	835	1.053	1.152	3	3	3,1	10.994	13.809	15.223
Jugovzhodna Slovenija	1.872	2.381	2.468	6,8	6,8	6,6	13.527	16.874	17.350
Osrednjeslovenska	9.717	12.631	13.706	35,1	35,9	36,7	20.255	25.668	25.726
Gorenjska	2.432	2.983	3.241	8,8	8,5	8,7	12.306	14.874	15.897
Primorsko-notranjska	527	652	683	1,9	1,9	1,8	10.383	12.588	13.007
Goriška	1.555	1.980	1.942	5,6	5,6	5,2	13.054	16.511	16.407
Obalno-kraška	1.534	1.968	1.990	5,5	5,6	5,3	14.661	18.391	17.653

Vir: SURS, 2016

Vlaganja v okviru PRP 2007-2013 bodo vsekakor imela pozitiven vpliv na razvoj in kakovost življenja Podravske, Savinjske in Pomurske regije, predvsem če jih seštejemo skupaj z vlaganji iz OP RR. Ne glede na vse pa vlaganja sama po sebi ne bodo prinesla spremembe razmerja v razvitosti med slovenskimi regijami, če tem vlaganjem ne bodo sledile še druge naložbe, npr. v dostopnost, mobilnost, trženje ipd..

PRP 2007-2013 ne bo prinesel velike razlike v razvitosti za Spodnjeposavsko, Notranjsko-kraško, Obalno-kraško in Zasavsko regijo, kjer je bilo iz PRP vloženih na letni ravni le med 1,63 in 6,02 mio EUR.

6.2.5 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 5. Koliko so bili podprti projekti v okviru izvajanja programa inovativni? Kako so prispevali h gospodarskemu razvoju in razvoju podjetništva?

V sistemu spremljanja ni podatkov o stopnji inovativnosti podprtih projektov zato jih je nemogoče tudi ocenjevati. Ne glede na to pa je mogoče trditi, da so po ukrepih bile doseženi določeni premiki. V okviru ukrepa 111 je bil dosežen majhen obseg izvajanja in ukrep ni dosegel svojega pravega namena. V okviru ukrepov za spodbujanje konkurenčnosti so bile izvedene številne naložbe v uvajanje novih proizvodov, tehnologij ali proizvodnih izboljšav. V okviru ukrepa 121 - naložbe v posodobitev kmetijskih gospodarstev je bilo 1.846 ali 58,79 % takih naložb. V okviru ukrepa 122 – naložbe v nakup nove mehanizacije, opreme za sečnjo in spravilo lesa je bilo 503 ali 38 % takih naložb, ostalo pa so vse bile naložbe v gozdne ceste in vlake. V okviru ukrepa 123 – uvajanje novih tehnologij, novih proizvodov oz. proizvodnih izboljšav je bilo takih naložb 47 ali 8 % medtem ko je bilo v okviru ukrepa 125 – naložbe v namakanje takih le 7 naložb. Slednje so prispevale k posodobitvi tehnologije velikih namakalnih sistemov in so zato inovativne v slovenskem merilu.

Inovativnost je eden od meril ocenjevanja lokalnih razvojnih strategij in na tem temelji tudi pregled projektov, izvedenih v okviru pristopa LEADER. Od odobrenih skupaj 1.455 projektov, a le malo inovativnih, saj so projekti večinoma usmerjeni v urejanje poti, pripravo brošur, promocijo, izobraževanja in podobno. Vendar je pri pristopu LEADER potrebno opozoriti, da se je ta šele začel izvajati in bo s časom popravil delovanje.

Prejemniki ukrepa 121 so se v vlogi sami opredelili, ali gre pri naložbi za uvedbo novih tehnologij in inovacij; tako je kar za 58,79 % naložb navedeno, da gre za uvedbo nove tehnologije in inovacije. Natančnejši pregled naložb pokaže, da so bili kot nove tehnologije in inovacije opredeljeni vsi nakupi nove opreme in strojev, ne glede na to, ali je kmetijsko gospodarstvo že uporabljalo podobno opremo in stroje, zlasti pa ne gre za nove tehnologije in inovacije, ki jih do takrat v Sloveniji še ni bilo na trgu. Primer je nakup traktorjev: v okviru naložb ukrepa 121 je bilo kupljenih 1.136 traktorjev in glede na splošno opremljenost kmetijskih gospodarstev s traktorji v Sloveniji lahko sklepamo, da je le v manjšem številu primerov šlo za nakup traktorja s povsem novo tehnologijo (npr. pri prestrukturiranju).

Anketa med prejemniki ukrepa 312 je pokazala, da je s prejetimi sredstvi v podjetje uvedlo kakšno inovativno tehnologijo, postopek ali metodo 36,84% vprašanih, 42,11% pa tega ni doseglo (21,05% na to vprašanje ni odgovorilo). Tisti, ki so uvedli novosti, so navedli primere, kot so uvedba novih storitev in zanimivosti za obiskovalce, nove tehnologije v proizvodnji, ki so povečale učinkovitost ali zmanjšale porabo energije, uskladišča s predpisi in nakup tehnologij za varstvo okolja.

Iz navedenega lahko trdimo, da PRP 2007-2013 ni v veliki meri prispeval k inovativnosti, saj ni privedel do inovacij v mednarodnem merilu, temveč bolj k uvajanju že poznanih, a za prejemnike novih tehnologij in

pristopov ter na ta način prispeval k zmanjšanju tehnološkega zaostanka za drugimi na trgu. Po drugi strani pa je anketa med prejemniki ukrepa 312 pokazala, da so pričeli razvijati nove storitve in aktivno vlagati v nove tehnologije.

6.2.6 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 6. Kako in koliko so bili upoštevani omilitveni ukrepi in priporočila iz okoljskega poročila in dodatka za varovana območja?

Omilitvene ukrepe okoljskega poročila lahko razdelimo na 3 skupine:

- omilitveni ukrepi, ki so predmet zakonodajnih zahtev,
- omilitvene ukrepe, ki so vezani na kriterije projektov za izbor,
- omilitvene ukrepe, ki usmerjajo izvajanje ukrepov, bodisi prostorsko bodisi z omejitvami nabora aktivnosti.

Omilitveni ukrepi, ki so predmet zakonodajnih zahtev, so bili v celoti upoštevani v sklopu upoštevanja zakonodaje.

Omilitveni ukrepi, ki so vezani na kriterije projektov za izbor upravičencev so bili upoštevani povsod, kjer je bilo to možno, vendar jih pri nekaterih ukrepih ni bilo možno izvesti na ravni, kot je bila predlagana v okoljskem poročilu. Primer omilitvenega ukrepa, ki je bil upoštevan na ravni izbora, a ni informacij, koliko se omejitve dejansko izvajajo, je podpora turističnim kmetijam v okviru ukrepa 312, kjer naj bi razvoj turizma usmerjali izven notranjih con kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov.

Podobno velja za omilitvene ukrepe, ki usmerjajo izvajanje ukrepov. Tako so bili na primer upoštevani omilitveni ukrepi za naložbe v namakanje v obsegu, kolikor je bilo to mogoče, predvsem je bilo vključeno usklajevanje v fazi priprave vloge in pridobivanja vseh potrebnih dovoljenj in soglasij.

6.2.7 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 7. Kakšen je vpliv PRP 2007–2013 na kazalnike/rezultate stanje okolja, ki se merijo na podlagi monitoringa, ki je opredeljen v okoljskem poročilu? Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k izpolnjevanju ciljev okoljskega poročila?

PRP 2007-2013 je večinoma prispeval k izpolnjevanju ciljev okoljskega poročila, vendar so na ravni Slovenije njegovi prispevki k posameznim kazalnikom tako majhni, da jih večinoma ni mogoče ločiti od vpliva drugih politik. Natančnejša analiza je prikazana v prilogi.

Na nekatere segmente ima PRP zanemarljiv vpliv, saj so vplivi iz drugih virov oziroma vplivi drugih programov večji; taki so vplivi na kakovost podzemne in površinske vode. Lahko pa ocenimo, da PRP predvsem z izvajanjem ukrepa 214 pozitivno vpliva na zmanjšanje nevarnosti uporabe GSO in kakovost tal.

Izvajanje PRP 2007–2013 ima pozitiven vpliv zlasti na področju varstva kulturne dediščine in varnosti pri delu. Na kakovost voda skorajda nima vpliva oziroma je njegov vpliv manjši, kot bi bil lahko s prostorsko bolj usmerjenim izvajanjem ukrepov.

Kritično je zmanjševanje indeksa ptic kmetijske krajine, vendar ni mogoče trditi, da gre za vpliv PRP 2007-2013. Bolj verjetno je, da neposredna plačila bolj vplivajo na intenzifikacijo kmetijstva in s tem upad populacij določenih vrst ptic.

6.2.8 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 8. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k zmanjševanju toplogrednih plinov?

Viri toplogrednih plinov v kmetijstvu, gozdarstvu in živilskem sektorju, ki vplivajo na podnebne spremembe, so:

- Kmetijska pridelava, zlasti živinoreja. Ukrepi PRP 2007-2013 niso bili usmerjeni v zmanjševanje emisij iz kmetijske pridelave, posredno pa so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali k zmanjševanju z ekstenzifikacijo kmetijstva (2. os).
- Uporaba tehnologije za pridelavo in predelavo, kamor sodi raba energentov za transport, ogrevanje in predelavo. Nekateri ukrepi so podpirali naložbe v obnovljive vire energije, ki so nadomestili porabo fosilnih goriv in s tem zmanjšali prispevek k podnebnim spremembam. Posredno so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali z naložbami v izboljšane tehnologije (1. os), ki so običajno tudi bolj energetsko učinkovite (kar zmanjša emisije toplogrednih plinov), in zmanjšanju transportnih stroškov.

Ukrep 122, ki je podpiral povečanje konkurenčnosti gozdarstva, pa je po drugi strani vplival na funkcijo gozda kot ponora toplogrednih plinov. Če vprašanje razumemo strogo v smislu zmanjševanja emisij toplogrednih plinov, tega vidika ni potrebno vključiti. Vendar smo vprašanje razumeli v smislu zmanjšanja količine toplogrednih plinov na nacionalni ravni, kamor sodijo tudi ponori toplogrednih plinov, zato smo ta vidik zajeli v odgovoru.

Preglednica 150: Ukrepi, ki so prispevali k blažitvi podnebnih sprememb

Tip ukrepa	Tip prispevka	Ukrep	Opis
Ukrepi, ki so podpirali naložbe	Neposreden prispevek	121	- Naložbe v OVE kot del naložb v posodobitev kmetijskih gospodarstev. Naložba v OVE je le za lastne potrebe. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
		122	Naložbe v v nakup opreme za sečnjo in spravilo lesa ter v gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak. Ukrep je prispeval k: - večji odprtosti in izkoriščenosti gozdov, kar je prispevalo tudi k povečanim količinam lesne biomase, ki se lahko uporablja kot OVE za ogrevanje. - Uporabi energetsko učinkovitejše opreme, kjer je šlo za zamenjavo opreme, - Povečani rabi energentov, kjer je šlo za nakup nove opreme.
		123	- Naložbe v prvo stopnjo predelave in trženja lesa, kamor sodi tudi izdelava lesnih sekancev, peletov in briketov, ki predstavljajo OVE. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
		311	Naložbe v OVE kot dopolnilno dejavnost na kmetiji
		312	- Naložbe v OVE kot dejavnost mikro podjetja. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
	Posreden prispevek	112	- Naložbe v OVE kot del prilagoditev oz. prestrukturiranja prevzetega kmetijskega gospodarstva. Naložba v OVE je le za lastne potrebe. - Naložbe v energetsko bolj učinkovito opremo in infrastrukturo.
Drugi ukrepi	Neposreden prispevek	125	- Komasacije zmanjšajo transportne stroške oziroma porabo energentov za transport pri obdelavi kmetijskih zemljišč posameznega kmetijskega gospodarstva. - Naložbe v posodobitev namakalnih sistemov so povečale energetsko učinkovitost delovanja obstoječih namakalnih sistemov.
		322	- Energetsko učinkovita prenova v projektih, ki so zajemali obnovo obstoječih objektov, - Energetsko učinkovita gradnja novih objektov.
	Posreden prispevek	LEADER	Projekti z energetsko učinkovitimi naložbami
		111	Izobraževanja na področju optimizacije proizvodnih procesov ali tehnologij, uvajanja novih tehnologij ali proizvodov in novih izzivov. Ukrep bo prispeval k blažitvi podnebnih sprememb srednje- do dolgoročno, ko bodo udeleženci izobraževanja, zlasti tistih, ki so se izvajala na podlagi 2. razpisa, pričeli uporabljati znanje in primerno načrtovati svojo dejavnost za povečanje snovne in energetske učinkovitosti ter zmanjšanje emisij.
		214	Ekstenzifikacija kmetijske pridelave zaradi manjših obtežb in manjše pridelave
		LEADER	Projekti, ki so vključevali osveščanje o učinkoviti rabi energije, obnovljivih virih energije in podnebnih spremembah. Projekti bodo prispevali k blažitvi podnebnih sprememb srednje- do dolgoročno, ko bodo ciljne skupine pričele uporabljati novo znanje in veščine.

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami

Prispevek k zmanjšanju podnebnih sprememb zaradi investicij v obnovljive vire energije je mogoče oceniti na podlagi podatkov, analiziranih za pripravo evalvacijskega vprašanja številka 4. Za naložbe v obnovljive vire energije je bilo izplačanih 19.370.565,17 EUR, celotna vrednost naložb pa je 38.789.910,31 EUR.

Ukrepa 122 in 123 sta omogočila večje izkoriščanje gozdov, zaradi česar se je posredno povečala proizvodnja lesne biomase in oskrbo trga z njo, saj so prejemniki ukrepa 122 povečali posek lesa, prejemniki ukrepa 123 pa so omogočili hitro in stroškovno učinkovito predelavo. Ukrep 122 je s povečanjem izkoriščenosti gozdov vplival tudi na strukturo gozda kot ponora toplogrednih plinov (CO₂). Prejemniki ukrepa 122 imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov, številni med njimi pa ponujajo tudi gozdarske storitve (kot glavno dejavnost ali kot dopolnilno dejavnost), tako lahko ocenimo, da je ta ukrep vplival na izkoriščenost približno 15 % vseh slovenskih gozdov. Glede na obseg gozdov v Sloveniji in dejstvo, da produktivnost gozda ni sorazmerna z lesno zalogo,

ampak je odvisna od sestave in produktivnosti gozda, ocenjujemo, da povečanje izkoriščanja gozdov, do katerega je prišlo na podlagi naložb ukrepa 122, ni zmanjšalo sposobnosti gozda kot ponora toplogrednih plinov in torej ni zmanjšalo vezave toplogrednih plinov v biomaso.

Prispevek k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov lahko ocenimo na podlagi količine energije, proizvedene s podprtimi naložbami v obnovljive vire energije, ter na podlagi ocene sprememb energetske učinkovitosti podprtih naložb vseh ukrepov, navedenih v zgornji preglednici.

Količino energije, proizvedene s podprtimi naložbami v obnovljive vire energije lahko le grobo ocenimo, saj za večino ukrepov nimamo podatkov, koliko energije proizvedejo prejemniki, ki so investirali v obnovljive vire energije. Le prejemniki ukrepov 311 in 312 so bili zavezani k poročanju o proizvedeni energiji, vendar jih je poročal manjši del (50 prejemnikov oz. 53,76 % pri ukrepu 311 in 31 prejemnikov oz. 68,89 % pri ukrepu 312).

Preglednica 151: Količina proizvedene energije v naložbah v OVE v okviru ukrepov 311 in 312

Ukrep	Parameter		Količina	Komentar
311 (N=50)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	633.207	11 prejemnikov je proizvajalo elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.924.925	
		Razlika	2.291.718	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	40.208	2 prejemnika sta proizvajala toploto že pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	889.272	
		Razlika	849.064	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	1.600	21 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 311.
		Po naložbi	2.643	
		Razlika	1.043	
312 (N=31)	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)	Pred naložbo	228.287	4 prejemniki so proizvajali elektriko že pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	1.586.711	
		Razlika	1.358.424	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)	Pred naložbo	356.874	1 prejemnik je proizvajal toploto že pred podporo v okviru ukrepa 312. Pri tem prejemniku (gre za mizarstvo) se je ob investiciji v uporabo lesne biomase proizvodnja zmanjšala.
		Po naložbi	250.876	
		Razlika	-105.998	
	Količina letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)	Pred naložbo	0	/
		Po naložbi	169.384	
		Razlika	169.384	
	Nazivna moč naprave (kW)	Pred naložbo	39.191	9 prejemnikov je imelo že instalirane naprave za proizvodnjo energije pred podporo v okviru ukrepa 312.
		Po naložbi	42.654	
		Razlika	3.463	
Skupaj	Skupaj sprememba letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike (kWh)		3.650.142	Skupaj vsa proizvedena energija: 4.562.592 kWh
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo toplote (kWh)		743.066	
	Skupaj sprememba količine letno pridobljene energije za proizvodnjo elektrike in toplote (kWh)		169.384	
	Skupaj sprememba nazivne moči naprave (kW)		4.506	

Vir: MKGP, 2016

Podatki poročanja iz leta 2014 in 2015 kažejo, da so bile v okviru naložb v obnovljive vire pri prejemnikih ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, instalirane naprave za proizvodnjo energije iz obnovljivih virov z 4,51 MW nazivne moči. Glede na nizko raven poročanja in domnevo, da so tisti prejemniki, ki niso poročali, šibkejši in so torej imeli manjše naložbe, lahko ocenimo, da je celotna instalirana nazivna moč višja za 60 % - 80 %, torej približno med 7 in 8 MW. Skupno so prejemniki ukrepov 311 in 312, ki so poročali o doseženih ciljih, proizvedli za 4.562,59 MWh električne in toplotne energije. Podobno kot pri instalirani nazivni moči lahko samo ocenimo (na podlagi deleža prejemnikov, ki so poročali, in domneve, da so tisti, ki niso poročali, imeli manjše naložbe), da je bilo skupaj v teh dveh ukrepih proizvedene za 60 % - 80 % več energije, torej približno 7.300 – 8.200 kWh.

Investicije v obnovljive vire energije v okviru ukrepov 112 in 121 so veliko manjše, namenjene le lastni porabi, tako da ocenjujemo, da so te investicije prispevale še dodatnega 0,5 – 1 MW nazivne moči naprav ter dodatnih 500 – 1.000 MWh energije. Končna ocena je torej, da so ukrepi PRP 2007-2013 pripomogli k povečanju rabe OVE z inštalacijo naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije.

Količino emisij toplogrednih plinov, ki je bila zmanjšana zaradi tega, ker se je z naložbami v obnovljive vire energije zmanjšala poraba energije iz fosilnih goriv, smo ocenili s pomočjo programskega orodja - kalkulatorja emisij Urada Irske za obnovljivo energijo (Sustainable Energy Authority of Ireland⁵²). Pri tem smo kot fosilno gorivo, ki naj bi ga nadomestili, glede na strukturo proizvodnje energije v Sloveniji, uporabili premog in na podlagi strukture nazivne moči in proizvedene energije v okviru naložb ukrepov 311 in 312 privzeli, da je večina energije proizvedena v sončnih elektrarnah. Izračun je pokazal, da so bile z naložbami v OVE emisije CO₂ zmanjšane za 6.280 – 7.050 t. Gre seveda za grobo oceno, dejansko zmanjšanje emisij bi bilo mogoče oceniti z natančnim poročanjem in upoštevanjem deleža fosilnih goriv v strukturi energentov, ki so jih nadomestili podprti obnovljivi viri energije.

Zmanjšanja emisij zaradi večje energetske učinkovitosti naložb ni mogoče oceniti, saj podatkov o rabi energije pred naložbo in po njej ni na voljo. Glede na to, da je obseg naložb v primerjavi z naložbami v OVE veliko večji, a niso vse naložbe povečale energetske učinkovitosti ter dejstvo, da je prihranek energije pri zamenjavi tehnologij povprečno na ravni 10 – 20 % (odvisno od tipa naložbe), lahko ocenimo, da je prihranek energije v okviru podprtih naložb na ravni 5.000 do 10.000 MWh, kar je po grobi oceni s pomočjo kalkulatorja emisij zmanjšalo emisije CO₂ za 4.300 – 8.600 t. Natančnejšo oceno bi bilo možno podati s pomočjo podatkov o prihrankih energije zaradi povečane energetske učinkovitosti, dosežene z naložbami, o kateri bi poročali prejemniki.

PRP 2007-2013 je torej z naložbami v energetske učinkovitost in obnovljive vire energije zmanjšal emisije CO₂ za 10.580 – 15.650 t. To je le majhen del emisij CO₂ na nacionalni ravni, a je prispevek PRP 2007-2013 pomemben z vidika primerov dobre prakse, predstavitev novih tehnologij in vzpostavljanja zgleda, kar bo zlasti v kombinaciji z izobraževalnimi in osveščevalnimi aktivnostmi v okviru drugih ukrepov, ki so prispevali le posredno (ukrepi 111, LEADER) vplivalo na naložbe in vedenje prebivalcev podeželja.

6.2.9 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 9. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval k strateškim ciljem slovenske kmetijske politike, zapisanih v Resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo.si hrano za jutri«?

Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri« (v nadaljevanju: Resolucija) je bila sprejeta marca 2011. Resolucija je podlaga za razvoj večnamenskega kmetijstva v luči novih izzivov, poleg tega pa je opredelila nov strateški okvir razvoja kmetijstva in proizvodnje hrane. V Resoluciji so opredeljeni strateški cilji razvoja slovenskega kmetijstva in proizvodnje hrane, ki so:

- Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane.
- Povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva.
- Trajnostna raba proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin.
- Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami).

K doseganju strateških ciljev so ukrepi PRP 2007-2013 prispevali, kot je prikazano v spodnji preglednici.

Preglednica 152: Prispevek ukrepov PRP 2007-2013 k strateškim ciljem slovenske kmetijske politike, zapisanih v Resoluciji o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo.si hrano za jutri«

Strateški cilj	Ukrepi	Komentar
Zagotavljanje prehranske varnosti s stabilno pridelavo varne, kakovostne in potrošniku dostopne hrane.	Zagotavljanje varne hrane	- Ukrepi 132, 133 in 142 so pripomogli k proizvodnji kakovostne hrane in promociji shem kakovosti. - Ukrep 214 je podprl okolju prijazno kmetijstvo, zlasti v ukrepih I. skupine veljajo omejitve uporabe fitofarmacevtskih sredstev in vnosa gnojil. - Ukrep 111 je pripomogel k osveščenosti in izvajanju dobre kmetijske prakse, varnosti in kakovosti hrane.
	Zagotavljanje kakovostne hrane	Ukrepi 132, 133 in 142 so pripomogli k proizvodnji kakovostne hrane in promociji shem

⁵² <http://seai.ie/>

		- kakovosti. - Ukrep 214 je podprl okolju prijazno kmetijstvo, zlasti v ukrepih I. skupine veljajo omejitve uporabe fitofarmaceutskih sredstev in vnosa gnojil. - Ukrep 111 je pripomogel k skrbi za kakovost proizvodov in izvajanju dobre kmetijske prakse.
	Zagotavljanje potrošniku dostopne hrane	- Ukrepi 121, 123 in 125 so bili namenjeni povečanju konkurenčnosti proizvodnje hrane, rezultat tega je tudi cenovna in krajevna dostopnost hrane, - Z zagotavljanjem dostopnosti hrane so se ukvarjali tudi nekateri projekti LEADER (npr. organizacija tržnic, mobilne prodaje).
Povečevanje konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva.		Vsi projekti 1. osi so bili namenjeni povečevanju konkurenčne sposobnosti kmetijstva in živilstva. Tako je bilo za povečevanje konkurenčnosti namenjenih 378.735.130,70 EUR sredstev, naložbe na ravni ukrepov pa so povečale BDV in PDM.
Trajnostna raba proizvodnih potencialov in zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin Zagotavljanje skladnega in socialno vzdržnega razvoja podeželja (v sodelovanju z drugimi politikami).	Trajnostna raba proizvodnih potencialov	- Ukrep 214 je bil namenjen varstvu okolja in ohranjanju narave, s čimer se zagotavlja trajnostna raba proizvodnih potencialov. - Obveza navzkrižne skladnosti je pripomogla k zmanjšanju emisij v tla in boljšemu načrtovanju dela na kmetiji. - Naložbe v namakanje (ukrep 125) so imele določene pogoje glede načina izvedbe, da bi se zmanjšal pritisk na vodne vire (racionalna raba vode).
	Zagotavljanje s kmetijstvom povezanih javnih dobrin	Ukrepi 2. osi so bili namenjeni okolju prijaznemu kmetijstvu ter vzdrževanju krajine. Ukrepa 211 in 212 sta namenjena ohranjanju krajine in ohranjanju kmetijske prakse, ukrep 214 pa varstvu okolja in ohranjanju narave.
	Zagotavljanje skladnega razvoja podeželja	- PRP 2007-2013 je za zmanjševanje razlik med regijami po Zakonu o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015 prijaviteljem iz te regije pri nekaterih ukrepih dal prednost pri točkovanju. - Prednostno so bile točkovane tudi naložbe na območju Triglavskega narodnega parka. - Ukrepi 321, 322 in 323 so pripomogli k izboljšanju kakovosti življenja na podeželju, s čimer ostaja podeželje privlačno za poselitev in prebivalcem nudi podobne dobrine, kot urbano okolje. - Ukrepa 311 in 312 sta omogočila diverzifikacijo in s tem možnost zaposlitve in razvoja dejavnosti na podeželju.
	Zagotavljanje vzdržnega razvoja podeželja	- Razpisi so vsebovali določila, ki so zagotavljala, da so bile investicije skladne z okoljsko zakonodajo ali da so zmanjšale vplive na okolje (npr. porabo vode pri namakanju). - Ukrepi 2. osi so bili namenjeni okolju prijaznemu kmetijstvu ter vzdrževanju krajine. - Ukrep 111 je prispeval k osveščanju o okoljskih vidikih in trajnostnemu razvoju. - Nekateri projekti ukrepa 323 in pristopa LEADER so bili usmerjeni v ohranjanje dediščine podeželja in povezovanje lokalnega razvoja z varstvom narave, vendar jih je bilo ukrepov, ciljno usmerjenih v ohranjanje narave, malo. Nekateri projekti LEADER so obsegali osveščanje
	Sodelovanje z drugimi politikami.	V fazi priprave PRP 2007-2013 je bilo izvajanje usklajeno z drugimi evropskimi skladi, tako je bila urejena razmejitev med ukrepi PRP 2007-2013 in ukrepi OP RR, kjer bi lahko prišlo do podvajanja (321, 322, 323). To je omogočilo boljšo porabo sredstev in jasnejšo delitev sredstev med različnimi upravičenci, ki so izbirali ukrepe, ki so najbolje odgovarjali njihovim potrebam oziroma projektom. Ankete, telefonski intervjuji in primeri dobre prakse so pokazali, da so upravičenci uspešno kombinirali različne finančne vire za razvoj svojih krajev.

Praktično vsi ukrepi so prispevali k doseganju strateških ciljev Resolucije, glede na obseg izvajanja in velikost plačil prednjačijo ukrepi 2. osi ter ukrepa 112 in 121. Ukrepi 3. osi ter pristop LEADER so se sicer izvajali v manjšem obsegu (finančno), a imajo velik dolgoročen vpliv na kakovost življenja na podeželju ter skladnega razvoja podeželja. S temi ukrepi je PRP 2007-2013 prestopil okvirje Resolucije, ki je usmerjena pretežno v kmetijstvo, a je s tem podprl doseganje ciljev celotne resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 »Zagotovimo si hrano za jutri«.

6.2.10 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 10. Kako in koliko so naložbe v osnovna sredstva vplivale na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?

Naložbe v osnovna sredstva imajo različne, večinoma posredne vplive na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Vpliv so imele zlasti naložbe v osnovna sredstva, ki so bile izvedene na kmetijskih gospodarstvih v območjih Natura 2000. Možni vplivi in posledice so predstavljeni v spodnji preglednici.

Preglednica 153: Možni vplivi naložb v osnovna sredstva in potencialne posledice za kvalifikacijske vrste in habitatne tipe

Ukrepi	Dejavnost z možnim vplivom	Možni vplivi	Možen obseg vpliva ukrepa
112, 121	Povečanje obsega dejavnosti in s tem intenzifikacija kmetijske rabe (povečane emisije gnojil in fitofarmaceutskih sredstev) do meja, ki jih še dopušča navzkrižna skladnost.	Upad populacij vrst in habitatnih tipov, vezanih na ekstenzivno kmetijstvo, nizko vsebnost hranil in specializirane za zelo ozke ekološke niše.	Podprte naložbe so lahko povzročile zmanjšanje biotske raznovrstnosti, a bo to možno zabeležiti šele srednjeročno. Vpliv bo zaznaven predvsem tam, kjer je velika gostota zemljišč prejemnikov sredstev ukrepa in torej pride do povečanja intenzivnosti na

			širšem območju.
	Izboljšanje okoljske učinkovitosti zaradi prilagajanja standardom EU in nakupa učinkovitejše opreme.	Zmanjšanje emisij odpadnih vod, nitratov, fitofarmacevtskih sredstev.	Vpliv je pozitiven.
	Ureditev namakanja	Upad populacij vrst in habitatnih tipov, vezanih na ekstenzivno kmetijstvo, nizko vsebnost hranil in specializirane za zelo ozke ekološke niše, vpliv na vode.	Obseg je zanemarljiv (389 naložb v skupni vrednosti 6,2 mio EUR), možnost lokalnega vpliva v omejenem obsegu.
	Izboljšanje zemljišč	Upad populacij vrst in habitatnih tipov, vezanih na ekstenzivno kmetijstvo in mozaično krajino.	Podprte naložbe so lahko povzročile zmanjšanje biotske raznovrstnosti, a bo to možno zabeležiti šele srednjeročno.
122	Spremenjena struktura gozdov	Upad specialističnih vrst z zelo ozko ekološko nišo.	Po podatkih ZRSVN in ZGS je prišlo zaradi odpiranja gozdov in zmanjšanja odmrle biomase do upada specialističnih vrst, kot je belohrbti detel. Ohranile pa so se vrste, ki so prisotne zaradi gospodarjenja z gozdovi.
123	Povečanje emisij zaradi povečanega obsega dejavnosti.	Povečana obremenjenost voda, upad vrst, vezanih na čiste vode.	Vpliv je malo verjeten zaradi obveznosti odvajanja in čiščenja odpadnih vod.
	Zmanjšanje emisij zaradi uporabe učinkovitejše tehnologije.	Zmanjšanje emisij odpadnih vod, izboljšana kakovost vodotokov.	Vpliv je pozitiven.
125	Intenzifikacija kmetijske rabe (povečane emisije gnojil in fitofarmacevtskih sredstev) do meja, ki jih še dopušča navzkrižna skladnost.	Upad populacij vrst in habitatnih tipov, vezanih na ekstenzivno kmetijstvo, nizko vsebnost hranil in specializirane za zelo ozke ekološke niše, vpliv na vode.	Naložbe so povečale obseg namakanih površin za 760,9 ha, na več kot polovici površin gre za obnovo obstoječih velikih namakalnih sistemov. Obseg vpliva je zanemarljiv, gre za že intenzivna kmetijska zemljišča.
	Odstranitev elementov visoke naravne vrednosti zaradi združevanja zemljišč in izvedbe agromelioracij in namakanja.	Upad populacij vrst in habitatnih tipov, vezanih na ekstenzivno kmetijstvo in mozaično krajino.	Podprte naložbe so lahko povzročile zmanjšanje biotske raznovrstnosti, na območjih podprtih naložb iz prvih razpisov bi že bilo možno opazovati vplive.

Natančnega obsega vplivov ni mogoče oceniti, ker ni na voljo podrobnejših podatkov o načinu in obsegu kmetovanja v povezavi z naložbo. Kazalniki pa kažejo 2 različna trenda:

- upad sestavljenega indeksa ptic kmetijske krajine, pri čemer je največji upad pri travniških vrstah in vrstah mejic,
- minimalno povečanje obsega območij z visoko naravno vrednostjo (HNV),
- povečanje intenzivnosti rabe travnikov, ponekod prihaja na lokalni ravni do zmanjšanja travniških habitatov zaradi preoravanja v njivske površine.

Oba kazalnika in navedeni dejavniki kažejo na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra SKP. Kolikšen je pri tem vpliv PRP 2007-2013 ni mogoče oceniti, saj ni na voljo dovolj podatkov (zlasti o I. stebri).

6.2.11 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 11. Kakšen je obseg kmetijskih zemljišč v uporabi na območjih visoke naravne vrednosti (HNV – high nature value areas) na ravni Slovenije in na ravni izvajanja PRP 2007–2013?

Obseg kmetijskih zemljišč v uporabi na območjih visoke naravne vrednosti (v nadaljevanju: območjih HNV) smo ocenili na podlagi dejanske rabe zemljišč in metodologije za določanje kmetijskih zemljišč v uporabi ter površin HNV, kot smo jih določili za izračun kazalnika HNV. Prostorska primerjava KZU in območij HNV je pokazala, da sodi 80 do 85 % območij HNV med kmetijska zemljišča v uporabi. Opozoriti je treba, da smo izračune naredili na podlagi podatkov o dejanski rabi, ki se ažurirajo vsake 3-4 leta, tako da je treba upoštevati, da spremembe površin vključenih v KZU za 1-2 % nastanejo v obdobju 3-4 let, tako da rezultati niso natančni in so zaradi sprememb v metodologiji relevantni le v obdobju 2012 in 2014. Delež površin KZU v območjih HNV se je povečeval že od leta 2002.

Preglednica 154: Pregled površin KZU v območjih visoke naravne vrednosti

Parameter	2002	2005	2009	2012	2016
-----------	------	------	------	------	------

HNV (ha)	455.557,60	451.646,45	474.843,30	477.598,24	493.355,21
KZU na območjih HNV (ha)	370.546,57	375.023,87	404.579,73	401.832,52	399.361,43
Delež KZU na območjih HNV	81,34%	83,03%	85,20%	84,14%	80,95%

Vir: MKGP, lasten preračun

KZU prejemnikov, vključenih v vse ukrepe PRP 2007-2013, so prikazana v spodnji preglednici. Vidimo lahko, da kmetijska gospodarstva, vključena v ukrepe 1. in 2. osi obsegajo večino KZU v Sloveniji.

Preglednica 155: Kmetijska zemljišča v uporabi, na katerih se izvajajo ukrepi 2. osi oz. so kmetijska gospodarstva, ki jih uporabljajo, vključena v 1. os

Ukrepi oz. osi	Površina (ha)	
	2007	2013
1. os	79.191,56	86.814,67
2. os	403.490,48	391.797,17
214	253.690,46	192.219,69
OMD skupaj	337.726,96	332.616,56
OMD - 211	248.674,14	242.319,35
OMD - 212	89.052,82	90.297,21
1 in 2. os skupaj (neto)	411.322,20	402.184,82

Vir: MKGP, lasten preračun

6.2.12 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 48: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja zadovoljiva obveščenost in preglednost izvajanja politike razvoja podeželja tako na lokalni, državni kot evropski ravni? S katerim orodjem komuniciranja je Mreža najbolje prispevala k obveščenosti in preglednosti? Ali je spletna stran PRP 2007-2013 dovolj pregledna in se želene informacije hitro najdejo?

Mreža za podeželje deluje kot informacijska točka, ki je med izvajanjem programa skrbela za informiranje potencialnih upravičencev in prejemnikov sredstev o PRP 2007-2013 ter za obveščanje splošne javnosti in partnerjev, vključenih v razvoj podeželja. Aktivnosti Mreže za podeželje obsegajo tri sklope - komuniciranje, sodelovanje in usposabljanje. Mreža je k obveščenosti in preglednosti najbolj prispevala z aktivnostmi komuniciranja, kjer je njen cilj zadovoljiva obveščenost in preglednost izvajanja politike razvoja podeželja tako na lokalni, državni kot evropski ravni.

V Letnem poročilu Mreže za podeželje za leto 2015 so prikazane komunikacijske aktivnosti Mreže, ki so s kazalniki povzete v spodnji preglednici. Ključne komunikacijske aktivnosti so tako bile:

- Urejanje Spletne strani Programa razvoja podeželja (<http://www.program-podezelja.si>) in tedenskih elektronskih novic Mreže - PRePlet
- Obveščanje preko drugih medijev: Facebook, radijske oddaje, TV oddaje, sporočila in članki v tiskanih medijih, sporočila za javnost,
- Priprava tiskanih gradiv: zloženki, brošure in podobno,
- Izvajanje promocijskih aktivnosti,
- Zbiranje in predstavitev primerov dobre prakse,
- Druge aktivnosti, kot npr. sodelovanje na sejmu AGRA, priprava natečaja »Kaj pa je bilo z evropskim denarjem narejeno zate, za tvoj kraj?«.

Preglednica 156: Komunikacijske aktivnosti Mreže za podeželje v letih 2008-2014

Indikator informacijske aktivnosti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Skupaj
Število izdanih publikacij	/	8	3	2	7	*	7	27

Število razposlanih e-obvestil mreže za podeželje	/	54	24	39	52	54	52	275
Število obiskov spletne strani PRP**	/					2.900	39.928	42.828
Število naročnikov PRPleta	/	268	307	927	1356	1456	1697	6.011
Število seminarjev	/	11	1	2	5	1	4	24
Povprečno število udeležencev seminarjev	/	21	40	100	70	36	50	317
Število delavnic	/	4	4	2	2	6	5	23
Povprečno število udeležencev delavnic	/	43	50	44	91	75	100	403

* Izdan zgolj promocijski material.

** Vzpostavitev samostojne spletne strani v letu 2013.

Vir: Letna poročila Mreže za podeželje za leta 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015

Izvajanje komunikacijskih aktivnosti Mreža spremlja s pomočjo kazalnikov, prikazanih v spodnji preglednici. Glede na dosežene ciljne vrednosti lahko ocenimo, da je mreža komunikacijske aktivnosti uspešno izvajala.

Preglednica 157: Pregled kazalnikov komunikacijskih aktivnosti Mreže za podeželje v obdobju 2008-2014

Zap.št.	Kazalnik	ciljna vrednost (1.6.2015)	2008-2014
1	Število obvestil preko baze za podeželje (elektronske novice PRPlet)	300	337
2	Število objav na spletni strani PRP 2007-2013	150	333
3	Število obvestil posredovanih z evropske ravni	80	Se ne spremlja, občasno so posredovane novice ENRD, EK, Evropskega inovacijskega partnerstva
4	Število obvestil posredovanih z nacionalne ravni	150	
5	Število obvestil posredovanih z lokalne ravni	70	
6	Zadovoljstvo članov Mreže za podeželje z obveščenostjo (anketa)	9	

Vir: Letno poročilo Mreže za podeželje za leto 2015

Kazalniki ne zajemajo številnih prireditev, neposrednega sodelovanja z deležniki in podobno, ki so del njenih komunikacijskih aktivnosti. Zlasti aktivno je sodelovanje z LAS. Na mednarodni ravni pa je bolj kot posredovanje objav in obvestil pomembno to, da ima Mreža dobro vzpostavljeno komunikacijo z drugimi Mrežami in z Evropsko komisijo. Leta 2014 je tako na povabilo Evropske komisije organizirala mednarodno konferenco oziroma delavnico na temo "Vzpostavitev operativnih skupin v okviru programov za razvoj podeželja".

Upravičencem ukrepov 123,132,133,311 in 312 smo v okviru anket za vrednotenje izvajanja ukrepov zastavili tudi nekaj vprašanj o Mreži za podeželje. Nekateri niso vedeli, da so s tem, ko so naročeni na elektronske novice Mreže, že njeni člani, 12,7 % anketirancev odgovorilo, da prejemajo novice Mreže, a le 8,5 % jih je navedlo, da so člani Mreže. Elektronske novice jim koristijo predvsem kot vir informacij o razpisih in razpisnih pogojih.

Preglednica 158: Odgovori anketirancev ukrepov 123,132,133,311 in 312 na vprašanje, kako jim koristijo elektronske novice Mreže za podeželje

Odgovor	Št. odgovorov	Odstotki
Dobim napoved različnih dogodkov in prireditev.	16	9,70%
Dobim informacije o uporabnih predavanjih, izobraževanjih, seminarjih in podobno.	15	9,09%
Izvem, kdaj bodo odprti razpisi, zanimivi zame in osnovne informacije o pogojih.	18	10,91%
Podajajo informacije o novih predpisih in obveznostih.	16	9,70%
Podajajo informacije o zanimivostih in primerih dobre prakse v Sloveniji in tujini.	12	7,27%

Na vzorcu 2000 vlagateljev, ki so oddali vloge za katerikoli ukrep PRP 2007-2013, smo opravili spletno anketo, v kateri smo spraševali po:

- poznavanju in pogostosti uporabe spletne strani
- iskanju in pregledovanju določenih vsebin/rubrik
- kaj je anketirancem najbolj všeč, jih najbolj moti, kaj bi spremenili in kaj dodali na spletno stran
- merili njihovo subjektivno mnenje o zadovoljstvu in uporabnosti spletne strani

Za oceno spletne strani program-podezelja.si smo uporabili 2 merska inštrumenta in sicer ACSI (American Customer Satisfaction Index) za merjenje zadovoljstva ter SUS (System Usability Survey) za merjenje uporabnosti spletne strani. Anketo je v celoti izpolnilo 413 anketirancev, na posamezna vprašanja pa je odgovorilo tudi več anketirancev.

S spletno anketo smo ugotovili, da slabi dve tretjini vprašanih (60,9%) spletne strani program-podezelja.si ne pozna. Med tistimi, ki jo poznajo jo dobra polovica vprašanih obišče enkrat mesečno (58,4%) in dobra petina (20,5%) enkrat na mesec. Večkrat na dan po spletni strani brska 5,4% in vsak dan samo pol odstotka oseb. Še nikoli je ni obiskala slaba šestina (15,1%).

Tiste, ki so spletno stran že obiskali smo povprašali še po pogostosti uporabe danih vsebin oziroma rubrik. Ugotovili smo, da uporabniki najpogosteje iščejo informacije o javnih razpisih. Pogosto prebirajo tudi sporočila za javnost, iščejo informacije v zvezi s PRP 2014-2020 in pregledujejo napovednik dogodkov. Najmanj iskane rubrike pa so »Slovar pojmov«, »Knjižnica« in »Infoteka«. Najpogostejši razloga za njihov zadnji obisk strani so v večini navedli informiranje o PRP 2014-2020 (57,7%), sledi prebiranje sporočil za javnost (18,7%) in zanimanje za zakonodajo (6,5%). Ob zadnjem obisku jih je na težave naletelo samo 5 oz. 4%. Glavni razlog so bile tehnične težave s spletno stranjo (počasno nalaganje, poročilo o napaki, nedosegljiva podstran).

Preglednica 159: Pogostost iskanja rubrik/vsebin na spletnem mestu, povprečja

Vsebine	Število odgovorov	Povprečje
Javni razpisi	130	3,3
Sporočila za javnost	125	2,9
PRP 2014-2020	133	2,9
Napovednik dogodkov	123	2,9
Forum AKTRP	120	2,7
Mreža za podeželje	117	2,4
Koledar	112	2,3
PRP 2007-2013	122	2,2
Želite sodelovati?	116	2,2
Primeri projektov PRP 2007-2013	116	2,2
INFO točke	114	2,1
Javna razprava	112	2,1
e-novice PRePlet	112	2,1
Kontaktni obrazec	111	2,1
Video objave	118	2,0
Infoteka	117	1,9
Knjižnica	115	1,8
Slovar pojmov	112	1,8

Anketiranci so pohvalili prisotnost in vidnost aktualnih novic in sporočil za javnost na prvi strani, dostop do raznovrstnih in izčrpnih informacij, možnost spremljanja javnih razpisov in nekateri tudi preglednost, čeprav se je izkazalo, da veliko več ljudi meni, da je stran nepregledna. Moti jih tudi slabša berljivost (grafično strnjene strani, tekst v barvah), pogosto zapleteno iskanje informacij in premalo aktualnih informacij. Stran se jim zdi tudi preveč uradniško urejena in za kmete preveč komplicirana. Navdušeni niso tudi nad občasnimi tehničnimi težavami in nedostopnostjo odstrani. Predlagajo izboljšanje preglednosti in berljivosti strani, poenostavitev rubrik, podajanje vsebine v bolj razumljivem jeziku (manj strokovnem) in tehnološke izboljšave. Dodali pa bi več informacij povezanih z malimi kmetijami, porazdelitev strani po ukrepih PRP, mogoče prikaz primerov uspešnih vlog in več informacij o ekološkem kmetovanju. Na prvi strani ne bi bile odveč povezave do ostalih spletnih strani o kmetijstvu, dodali pa bi še dodatne rubrike kot so na primer: »vprašajte ministra«, svetovalne rubrike ali »obiskali smo kmeta«.

Anketiranci so s pomočjo lestvice od 1 – »nezadostno« do 5 – »odlično« ocenili trditve standardizirane pri ocenjevanju zadovoljstva in uporabnosti spletne strani z metodo ACSI. Uporabniki spletne strani so najbolj zadovoljni z učinkovitostjo spletne strani (65,54). Sledita izgled (65,26) in funkcionalnost (64,59). Najslabše sta

ocenjeni dimenziji navigacija po strani in iskalnik. Vrednost indeksa ACSI, ki meri zadovoljstvo s spletno stranjo je 61,5, kar je glede na ocene spletnih strani s področja javne uprave in vlade v ZDA (63,9) podpovprečen rezultat.

Ocena uporabnosti po metodi SUS spletno stran program-podeželja.si uvršča v 65. centil, ki je pod optimalno točko 68. Zelo priporočljivo bi bilo izboljšati najslabše komponente (navigacija po strani in iskalnik), prav tako so možne izboljšave tudi pri učinkovitosti delovanja, izgledu strani in funkcionalnosti.

Zaključimo lahko, da je Mreža v obdobju 2007-2013 postala prepoznavna tako na nacionalni kot na mednarodni ravni in da opravlja pomembno vlogo pri informiranju o izvajanju programa. Zaradi širokega dosega ciljne publike sta najpomembnejši orodji elektronske novice ter spletna stran programa. Medtem ko so elektronske novice široko poznane in uporabljane, je spletna stran med upravičenci manj poznana in je po merilih uporabnosti nižje od povprečja, zato jo je bo smiselno preurediti. Za vrednotenje spletne strani je bila uporabljena samo ena metoda (spletna anketa), v prihodnje bi bilo priporočljivo uporabiti še ostale metode kot so analiza obiskanosti (google analytics), test uporabnost ali pa evalvacija skupine strokovnih ocenjevalcev spletnih mest.

6.2.13 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 49: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja odpravljanje težav in problemov pri izvajanju politike razvoja podeželja in pri izvajanju projektov sodelovanja?

Glede na to, da organ upravljanja ne zbira podatkov o predlogih Mreže za izboljšave in odpravljanje težav ter o tem kateri prelog mreže je bil uveden v sistem in na kakšen način ter tudi glede na to, da je take podatke nemogoče zbirati z anketami smo te informacije skušali zbrati na sestanku fokusne skupine.

Po prepričanju sodelujočih je Mreža za podeželje v dobri in redni komunikaciji z LAS in drugimi Nacionalnimi Mrežami, kar s prenosom dobrih praks in znanj koristi k vedno boljšim praksam v Sloveniji. Mreža zbira informacije in predloge za izvajanje PRP 2007-2013 predvsem na ravni ukrepov in jih posreduje v obliki predlogov in povpraševanj pristojnim sodelavcem in poskrbi, da povratne informacije pridejo do deležnikov. Mreža sama nima naloge reševati težav in problemov, jih pa zelo uspešno komunicira znotraj Organa upravljanja, z AKTRP in predvsem z deležniki.

Posebej je mreža prispevala k odpravljanju težav in problemov z izvedbo aktivnosti za ciljne skupine, ki so potrebovale informacije in znanja ob zaključevanju PRP 2007-2013 za upravičence 1. in 3. osi, izdana so bila tudi navodila Zahtevki za izplačilo sredstev 1. in 3. osi PRP 2007-2013. S takimi aktivnostmi je mreža direktno prispevala k odpravljanju težav in problemov in z njimi velja nadaljevati in jih še okrepiti.

Zato ocenjujemo, da je mreža zmerno prispevala k doseganju cilja odpravljanje težav in problemov pri izvajanju politike razvoja podeželja in pri izvajanju projektov sodelovanja, saj to ni njena primarna naloga. Mreža ima pri reševanju težav in problemov bolj posredniško vlogo.

6.2.14 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 50: V kolikšni meri je Mreža prispevala k doseganju cilja usposobljeni upravičenci in akterji razvoja podeželja za uspešno izvajanje politike razvoja podeželja? Katere vsebine so še potrebne na področju usposabljanja?

Mreža je k doseganju cilja usposobljeni upravičenci in akterji razvoja podeželja za uspešno izvajanje politike razvoja podeželja pripomogla s predstavitvami javnih razpisov, posredovanjem informacij, usposabljanji in delavnicami (npr. o pripravi prijav na javne razpise) ter promocijo na različnih dogodkih. Primer promocije je predstavitev na sejmu AGRA z ZRSVN in DOPPS ter sodelovanje z Društvom za razvoj podeželja pri pripravi festivala LAS.

Prejemnikom ukrepa 132 in 111 smo v anketi zastavili nekaj vprašanj o izobraževanjih. Veščine, znanja, pristopi, o katerih bi radi vedeli več, pa po njihovem mnenju ni na voljo primernih izobraževanj, so prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica 160: Veščine, ki so jih kot zaželjene v anketi navedli prejemniki ukrepa 132 in 111, a zanje ni ustreznih usposabljanj

Veščina, znanje	Št. odgovorov
Trženje in prodaja	20
Računovodstvo	3
Birokracija, info o javnih razpisih	5
Namakalni sistemi	2
Ekološko kmetovanje	9
FFS in gnojila	5
Povezovanje v kooperative, združenja	3
Praktične delavnice	2
Računalništvo	1
GSO in dodatki v hrani	1
Kulinarika (kuharske, slaščičarske delavnice)	3
Učenje tujih jezikov	2
Vrtnarstvo, zeliščarstvo	8
Sadjarstvo	4
Čebelarstvo	2
Vinogradništvo	2
Vzreja drobnice (prehrana, pridelava mlečnih izdelkov)	4
Turizem	1
Izraba lesne biomase	1
Stare obrti (pletarstvo)	1
Konjereja	1
Ni potrebe po obisku izobraževanj	6

Na podlagi odzivov na ankete, informacij s fokusnih skupin in pogovorov z nekaterimi prejemniki lahko z vidika upravičencev posplošimo, katera znanja najbolj potrebujejo:

- poslovno načrtovanje in knjigovodstvo,
- marketing in oblikovanje tržnih poti,
- povezovanje,
- nove tehnologije.

Aktivnosti Mreže so zmerno prispevale k doseganju cilja usposobljeni upravičenci in akterji razvoja podeželja za uspešno izvajanje politike razvoja podeželja, saj je njen prispevek bolj posreden, upravičence informira in usposablja za sodelovanje v ukrepih PRP, ne izvaja pa usposabljanj, na katerih bi upravičenci izboljšali splošne veščine, potrebne za njihovo delo. Mreža lahko dodatno pripomore k krepitvi usposobljenosti z nadaljnjim rednim osveščanjem in izvajanjem delavnic, poleg tega pa z zbiranjem informacij med deležniki in posredovanjem le-teh organu upravljanja. Mreža lahko veliko pomaga z zbiranjem informacij o kakovosti in zadovoljstvu udeležencev z vsebino izobraževanj ter z razumevanjem vsebin, ki koristnikom še manjkajo. Glavna ciljna skupina, ki potrebuje usposabljanja na zgoraj navedenih področjih pa so nosilci kmetijskih gospodarstev.

6.3 Skupna evalvacijska vprašanja za os 1

6.3.1 Evalvacijsko vprašanje št. 15. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju konkurenčnosti upravičencev?

Ukrep 111

Intervencijska logika ukrepa je temeljila na tem, da naj bi dejavnosti v zvezi z usposabljanjem, informacijami ter razširjanjem znanja in inovativnih praks, izvajane v okviru ukrepa 111, izboljšale produktivnost dela in druge elemente v zvezi s konkurenčnostjo v kmetijskem, živilskem in gozdarskem sektorju.

Upravičenci oz. vlagatelji ukrepa so se med izvajanjem spremenili, vendar so bili končni upravičenci – torej tisti, katerim so bila namenjena izobraževanja in usposabljanja, podprta v okviru ukrepa 111, ves čas izvajanja praktično enaki. Končni upravičenci so bili proizvajalci, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I. ter lastniki gozdov; v okviru aktivnosti, podprtih z ukrepom, se je usposabljanj udeležilo 10.412 udeležencev (isti udeleženec se je lahko udeležil več izobraževanj), od katerih jih je 8.613 tudi uspešno zaključilo nacionalno poklicno kvalifikacijo. V številu so zajeti vsi, ki so se udeležili usposabljanj, tako da je dejansko število udeležencev nekoliko nižje, saj so se nekateri udeležili več izobraževanj, vendar o tem nimamo podatkov; ocenjujemo, da je bilo takih približno 20 %.

Velikost ciljne skupine končnih upravičencev lahko ocenimo na podlagi statističnih podatkov. Po podatkih iz leta 2014 je bilo v podjetjih, ki se ukvarjajo s kmetijsko proizvodnjo in lovom ter z njima povezanimi storitvami, z gozdarstvom proizvodnjo živil in proizvodnjo pijač ter z obdelavo in predelavo lesa in proizvodnjo izdelkov iz lesa, plute, slame in protja skupaj 7.054 podjetij s 30.607 zaposlenimi. Večina od zaposlenih v teh podjetjih bi bila upravičena do izobraževanj v okviru ukrepa 111, upravičeni niso le tisti, ki se ukvarjajo z lovom ali s storitvami, povezanimi z lovom in kmetijstvom, ter tisti, ki se ukvarjajo s proizvodnjo izdelkov iz plute, slame in protja. O številu le-teh ni na voljo natančnejših podatkov, a ocenjujemo, da ji je le manjši del, največ 10 %.

Preglednica 161: Število podjetij, ki so se ukvarjala s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov I. 2014

Dejavnost podjetja	Število podjetij	Število oseb, ki delajo
A01 Kmetijska proizvodnja in lov ter z njima povezane storitve	1907	3720
A02 Gozdarstvo	861	2348
C10 Proizvodnja živil	2056	14436
C11 Proizvodnja pijač	188	1635
C16 Obdelava in predelava lesa, proizvodnja izdelkov iz lesa, plute, slame in protja, razen pohištva	2042	8468
Skupaj	7054	30607

Vir: SURS, 2016

Med upravičenci so poleg tega še nosilci oz. člani kmetijskih gospodarstev, ki so družinske kmetije (podjetja so zajeta že v zgornjih statističnih podatkih) in lastniki gozdov. Po podatkih SURS je bilo l. 2013 72.176 kmetijskih gospodarstev – družinskih kmetij, po podatkih ZGS⁵³ pa je lastnikov gozdov kar 461.000. Med lastniki gozdov je veliko članov kmetijskih gospodarstev in nekaj podjetij. Če upoštevamo prekrivanje med različnimi tipi končnih upravičencev (torej upoštevamo dejstvo, da so številna kmetijska gospodarstva tudi lastniki gozdov), starostno strukturo in aktivnost lastnikov gozdov ter strukturiranost zaposlenih v podjetjih, lahko ocenimo, da je končnih upravičencev ukrepa 111 nekako 100.000 do 120.000.

Če upoštevamo večkratno udeležbo na usposabljanjih in ocenjeno velikost ciljne skupine, lahko ocenimo, da je ukrep torej zajel približno 7-8 % celotne ciljne skupine. Vendar se je večina usposabljanj začela izvajati veliko prepozno, da bi upravičenci lahko uporabili pridobljena znanja že v tem programskem obdobju, kar bi vplivalo tudi na uspešnost izvajanja drugih ukrepov. Na podlagi prvega razpisa, objavljenega leta 2009, se je usposabljanj namreč udeležilo le 85 končnih upravičencev, zaradi česar je bilo izvajanje ukrepa temeljito spremenjeno s 3. in 4. spremembo PRP 2007-2013. Drugi razpis, na katerem so bili vlagatelji za izobraževanje usposobljene organizacije, je omogočil izvedbo številnih in dobro organiziranih izobraževanj (skupno je bilo

⁵³ http://www.zgs.si/slo/gozdovi_slovenije/o_gozdovih_slovenije/lastnistvo_gozdov/index.html

opravljenih kar 2670 ur), z vidika končnih upravičencev pa je poenostavil njihovo sodelovanje, zato je prišlo do množične udeležbe. Vendar so bila usposabljanja na podlagi drugega razpisa organizirana leta 2013 in 2014, kar je bilo veliko prepozno, da bi lahko udeleženci novo pridobljene veščine in znanja v večji meri uporabili že v tem programskem obdobju in da bi tako vplivali tudi na uspešnost izvajanja drugih ukrepov PRP 2007-2013.

Upravičenci (razen tistih 85, ki so bili vključeni l. 2009, kar je zanemarljivo število) so nova znanja pričeli uporabljati takoj, a to pomeni, da so jih začeli uporabljati nekako od druge polovice leta 2013 dalje. Na podlagi kazalnikov učinka lahko ugotovimo, da je 82,7 % udeležencev pridobilo potrdila o udeležbi.

V Sloveniji je na področju kmetijstva na voljo veliko brezplačnih, izobraževanj in usposabljanj, ki jih izvaja Javna služba kmetijskega svetovanja v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije (KGZS). Letno poročilo Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije za leto 2014 kaže, da je v letu 2014 KGZS za svetovanje v zvezi s tehnološkim, gospodarskim in okoljevarstvenim področjem opravljanja kmetijske dejavnosti namenila 12837 ur (slabih 1605 dni), vendar so v to vključene tudi priprava brošur in drugih informacijskih materialov, medijske aktivnosti in lastno izobraževanje, tako da je neposredno za izobraževanja, študijske krožke, pospeševalne in promocijske prireditve in podobno bilo namenjenih 8.814 ur oziroma slabih 1102 delovnih dni. Na področju gozdarstva usposabljanja in študijske krožke izvaja Zavod za gozdove Slovenije, ki v Poročilu o delu Zavoda za gozdove Slovenije za leto 2014 navaja, da je v letu 2014 za tečaje, delavnice, individualno svetovanje, prireditve za lastnike gozdov in študijske krožke porabil 68.203 ur, kar je 8.525,4 delovne ure. Na področju predelave se izobraževanja vodijo v okviru kmetijskega svetovanja za dopolnilne dejavnosti na kmetiji, pa tudi v okviru različnih zbornic in združenj.

Izobraževanj je torej veliko na voljo, vendar po informacijah s fokusne skupine in iz anket ne pokrivajo vseh vsebin, ki bi jih končni upravičenci potrebovali, poleg tega pa se vsebine ponavljajo. Vendar so vlagatelji, ki so izvajali usposabljanja v okviru ukrepa 111, ponudili nekatere nove vsebine ali pa vsebine, podobne že uveljavljenim izobraževanjem, podali na drugačen, nov način. Kljub vsemu gre za nov, drugačen in bolj fleksibilen pristop, ki je lahko osnova za posodobitev izobraževanj in usposabljanj v prihodnosti; vlagatelji lahko oblikujejo inovativne programe in nove pristope, pomembno pa je slediti potrebam in v razpisih omogočiti nabor tem in področij, ki so usklajene s potrebami ciljnih skupin. Tako bi lahko taka izobraževanja ponudila vsebine, pomembne za konkurenčnost, ki si jih upravičenci želijo in jih najbolj pogrešajo (npr. računovodstvo, trženje, podjetništvo).

Zaključimo lahko, da dejavnosti v zvezi z usposabljanjem, informacijami ter razširjanjem znanja in inovativnih praks, izvajane v okviru ukrepa 111, v tem programskem obdobju minimalno izboljšala produktivnost dela in druge elemente v zvezi s konkurenčnostjo v kmetijskem, živilskem in gozdarskem sektorju, saj se je ukrep v večjem obsegu pričel izvajati prepozno, da bi pripomogel h konkurenčnosti ciljnih skupin. Pravi učinek se bo pokazal v naslednjem programskem obdobju; ukrep je predvsem prispeval k oblikovanju novih pristopov in vsebin izobraževanja, kar lahko privede do velikih vsebinskih in organizacijskih sprememb v prihodnjem programskem obdobju.

Ukrep 112

V ukrepu 112 je bilo največ vlog izplačanih v sektorju pašne živine in mleka, najmanj pa v sektorju čebel in perutnine. Večina mladih prevzemnikov je prevzela kmetije z 10-15 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, kar je več od povprečne velikosti kmetijskih gospodarstev v Sloveniji.

Preglednica 162: Struktura podpore ukrepa 112 po posameznih sektorjih

Sektor	Št. izplačanih vlog	KZU, ha	Povprečje KZU na izplačano vlogo, ha	Delež KZU glede na skupne KP	Gozd, ha	Delež gozda glede na skupne KP
Pašna živina vključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	604	6.706,69	11,10	40,88%	9.700,73	59,12%
Mleko	523	9.539,17	18,24	57,79%	6.968,54	42,21%
Mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	475	5.641,27	11,88	56,30%	4.379,51	43,70%
Poljščine	258	5.085,79	19,71	79,86%	1.282,24	20,14%
Prašiči	215	3.269,21	15,21	69,57%	1.429,93	30,43%
Vino	215	2.323,45	10,81	69,72%	1.009,09	30,28%
Trajni nasadi	151	1.603,74	10,62	60,95%	1.027,31	39,05%
Vrtnine	100	1.395,28	13,95	66,01%	718,61	33,99%

Drugo	49	491,50	10,03	50,21%	487,41	49,79%
Gozdarstvo	24	188,89	7,87	27,91%	487,89	72,09%
Perutnina	21	203,52	9,69	49,76%	205,52	50,24%
Čebele	16	162,03	10,13	46,86%	183,77	53,14%
Skupaj	2.651	36.610,54	13,81	56,77%	27.880,54	43,23%

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 163: Velikost kmetijskih gospodarstev mladih prevzemnikov

Vel. kmet. Gospodarstva	Št. izplačanih vlog	Št. izplačanih vlog (poročanje)	PDM razlika
od 10 do 20 ha	927	632	28,14
od 20 do 30 ha	630	443	20,97
Ni podatka	2	2	-0,86
več kot 30 ha	668	494	-12,76
do 10 ha	424	261	-24,46
Skupaj	2651	1832	11,02

Vir: MKGP, 2016

Nekateri mladi prevzemniki imajo v lasti tudi precej gozda. Daleč največ gozdov imajo mladi prevzemniki v Gorenjski regiji (povprečno 20,81 ha) in Koroški regiji (povprečno 17,64 ha, sledijo pa Osrednjeslovenska (povprečno 13,10 ha), Savinjska (povprečno 12,97ha) in Zasavska regija (povprečno 12,34 ha).

Pri mladih prevzemnikih, ki so poročali o ekonomskih ciljnih naložbe, se je v povprečju povečal BDV 4.374,04 EUR, najbolj pa v sektorjih trajnih nasadov, mleka in poljščin. Povečal se je tudi PDM, vendar skupaj le za 11,42, saj so med sektorji zelo velike razlike – medtem ko je v sektorju mleka izrazito narasel, je upadel v sektorjih pašne živine, druge pridelave, prašičev in poljščin. PDM se je najbolj povečal na kmetijskih gospodarstvih velikosti od 10 do 30 ha.

Preglednica 164: BDV prejemnikov sredstev ukrepa 112

Sektor pridelave	Št. izplačanih vlog	Št. izpl. vlog (poročanje)	BDV razlika, EUR	Povprečje BDV na vlogo, v EUR
Trajni nasadi	151	100	1.646.650,89	16.466,51
Mleko	523	389	1.643.898,66	4.225,96
Poljščine	258	183	1.145.446,27	6.259,27
Pašna živina vključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	604	434	918.972,03	2.117,45
Prašiči	215	137	717.305,08	5.235,80
Vino	215	134	646.562,21	4.825,09
Vrtnine	100	56	611.380,67	10.917,51
Mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	475	324	484.066,68	1.494,03
Drugo	89	60	79.905,60	1.331,76
Perutnina	21	15	77.479,45	5.165,30
Skupaj	2651	1832	7.971.667,54	4.351,35

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 165: PDM prejemnikov sredstev ukrepa 112

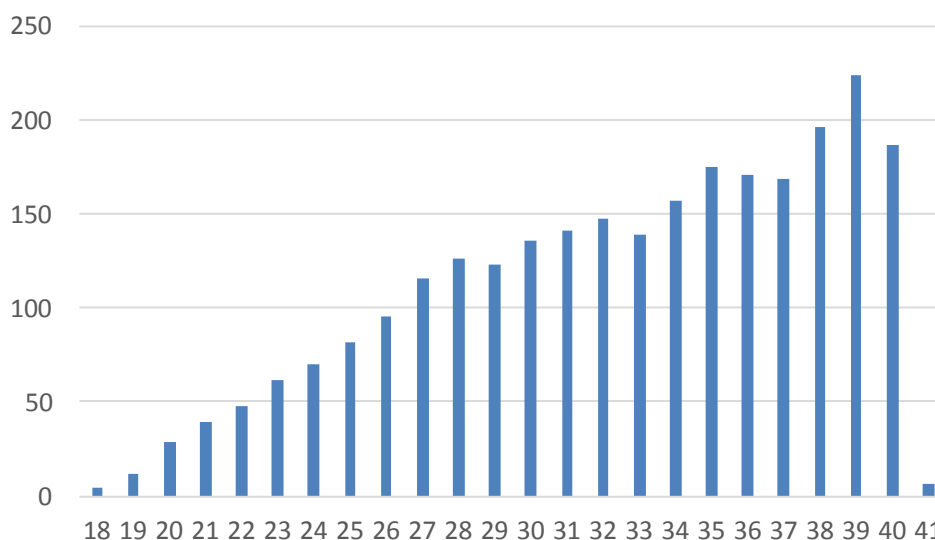
Sektor pridelave	Št. izplačanih vlog	Št. izplačanih vlog (poročanje)	PDM razlika
Mleko	523	389	25,94
Mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	475	324	8,92
Vino	215	134	8,35
Perutnina	21	15	6,93
Trajni nasadi	151	100	4,55
Vrtnine	100	56	2,65
Pašna živina vključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	604	434	-3,97
Drugo	89	60	-3,99
Prašiči	215	137	-8,28
Poljščine	258	183	-30,07
Skupaj	2651	1832	11,02

Vir: MKGP, 2016

Izračun na podlagi zbranih podatkov iz vlog in iz poročil prejemnikov sredstev kaže, da se je BDV/PDM na kmetijskih gospodarstvih mladih prevzemnikov povečala za 2.972 €. To je skoraj trikrat več, kot je bilo načrtovano z dodatnim nacionalnim kazalnikom rezultata »Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih

gospodarstvih» za ukrep – njegova ciljna vrednost je predvidevala povečanje BDV/PDM za 1.000 €⁵⁴. Ukrep je bil torej po tej plati uspešen, podprte naložbe so torej prispevale k izboljšanju konkurenčnosti kmetijskih gospodarstev. Zaradi naložb, ki so jih mladi prevzemniki izvedli v okviru drugih ukrepov, zlasti ukrepa 121, lahko pričakujemo, da bodo učinki prevzema kmetijskega gospodarstva in prestrukturirani srednjerčno še večji.

Večina mladih prevzemnikov je bila starih skoraj 40 let, ki je zgornja meja upravičenosti. Njihova povprečna starost je dobrih 32 let, pri čemer so tisti prevzemniki, ki so kmetijo prevzeli od prejemnikov ukrepa 113, v povprečju mlajši za dobri 2 leti. Starejši prevzemniki pa v povprečju prevzemajo večje površine.

Graf 66: Število mladih prevzemnikov po starosti

Preglednica 166: Starost (razredi) glede na velikost kmetijskega gospodarstva

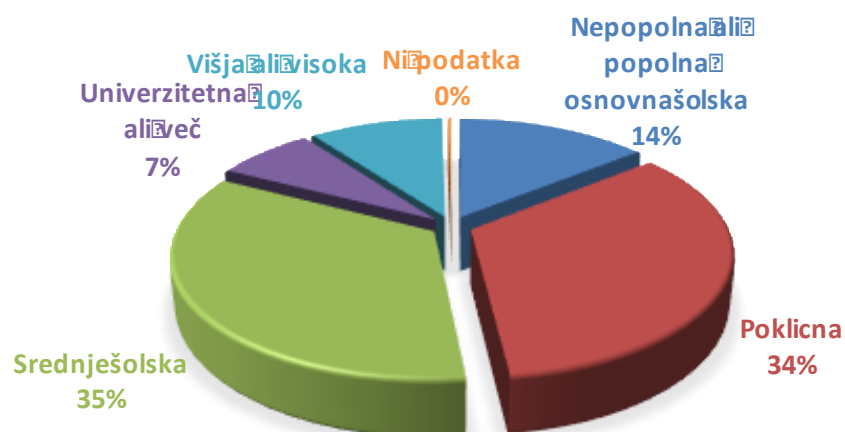
Starostni razred	Velikost kmetijskega gospodarstva				
	do 10 ha	od 10 do 20 ha	20 do 30 ha	nad 30 ha	Skupaj
18 - 29 let	107	265	210	222	804
30+ let	317	662	420	446	1845
Skupaj	424	927	630	668	2649

Vir: MKGP, 2016

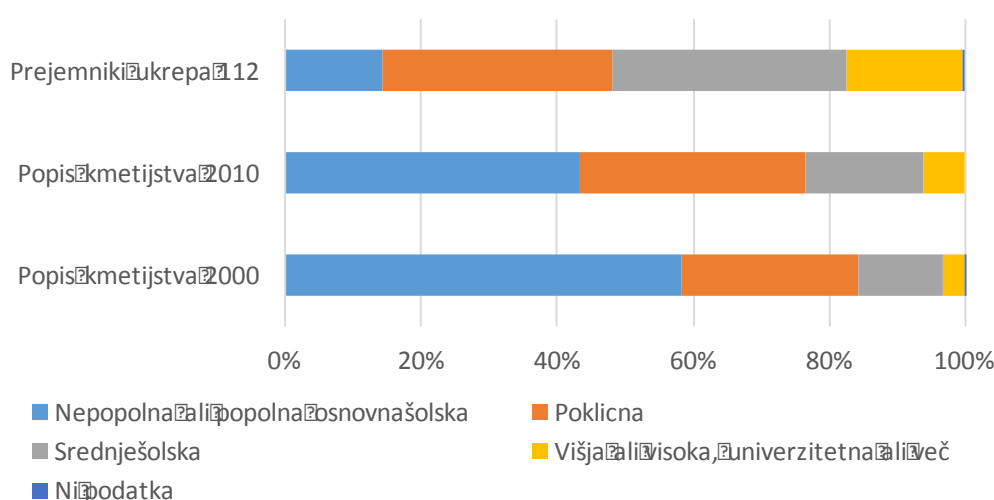
Večina prejemnikov je bila moških, le slabih 17 % oz. 447 prejemnikov so predstavljale ženske. Takšno razmerje kaže na različen izbor poklicnih možnosti med mladimi in na tradicijo (vzorci vzgajanja naslednika, percepcija tehnološke in fizične zahtevnosti).

Izobrazbena struktura mladih prevzemnikov je izrazito boljša od izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, saj jih ima le še 14 % samo največ osnovnošolsko izobrazbo, kar 17 % pa jih ima višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo; ti tudi prevzemajo nekoliko večje kmetije. Ker nimamo podatkov o vrsti opravljenega študija, ne moremo zatrdno ugotoviti, ali to kaže na ciljno usmerjenost prevzemnikov velikih kmetij za študij kmetijstva. Izobrazbena struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev se je po podatkih Popisa kmetijstva že izboljšala, vendar bo zanimivo videti rezultate Popisa leta 2020, saj lahko pričakujemo večji dvig izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev tudi zaradi ukrepa 112. Sprememba izobrazbene strukture, do katere je prišlo ob pomoči ukrepa, bo srednjerčno ključno pripomogla k povišani konkurenčnosti prevzetih kmetijskih gospodarstev.

⁵⁴ Poročilo o napredku v okviru Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2007-2013 za leto 2015

Graf 67: Izobrazbena struktura mladih prevzemnikov

Graf 68: Izobrazbena struktura mladih prevzemnikov v primerjavi z izobrazbeno strukturo nosilcev kmetijskih gospodarstev po popisu kmetijstva leta 2000 in 2010

Preglednica 167: Izobrazbena struktura prevzemnikov in velikost kmetijskega gospodarstva

Stopnja izobrazbe	Velikost kmetijskega gospodarstva				
	do 10 ha	od 10 do 20 ha	20 do 30 ha	nad 30 ha	Skupaj
Nepopolna ali popolna osnovnašolska	61	144	98	75	378
Poklicna	142	324	202	231	899
Srednješolska	123	299	236	251	909
Višja ali visoka	54	92	56	61	263
Univerzitetna ali več	44	66	36	47	193
Ni podatka	0	2	2	3	7
Skupaj	424	927	630	668	2649

Vir: MKGP, 2016

Nimamo natančnih podatkov, v kolikšni meri so podprte naložbe prispevale k uvedbi novih tehnologij in inovacij (upravičenci so namreč znesek podpore porabili po lastni presoji in o tem niso poročali), vendar lahko glede na izobrazbeno strukturo mladih prevzemnikov in velikost njihovih kmetijskih gospodarstev sklepamo, da bo do uvedbe večjih inovacij prišlo srednjeročno.

Ukrep 113

Ukrep 113 ni prispeval h konkurenčnosti upravičencev ukrepa, saj so se le-ti upokojili. Prispeval je h konkurenčnosti mladih prevzemnikov, ki so od upravičencev ukrepa 113 prevzeli kmetijsko gospodarstvo. Ker je bilo takih mladih prevzemnikov malo – le 185 jih je prevzelo kmetijo od prejemnikov ukrepa 113, je vpliv ukrepa na konkurenčnost zanemarljiv.

Ukrep 121

Ukrep 121 je podpiral naložbe kmetijskih gospodarstev v izboljšanje zemljišč, nakup strojev in naložbe v zgradbe, s čimer naj bi pripomogle k **boljši uporabi proizvodnih dejavnikov na kmetijskih gospodarstvih**. Dobra polovica (1.709 vlog oz. 55 % vseh naložb) je izvedla naložbe v stroje, sledijo naložbe v zgradbe, za katere se je odločila slaba petina (18,58%) prejemnikov (905 vlog). Za naložbe v zgradbe je bilo porabljenih kar tri petine (60,05 %) sredstev, saj je večinoma šlo za finančno zahtevne investicije, kot so novogradnje ali posodobitve hlevov. Naložbe so s posodobitvijo, povečanjem oziroma prestrukturiranjem kapacitet kmetijskega gospodarstva zelo verjetno zvišale kapitalsko vrednost kmetijskega gospodarstva. Ker ni podatkov o spremembi vrednosti kmetijskega gospodarstva zaradi investicije, na voljo pa ni niti statističnih podatkov o tržni vrednosti različnih tipov kmetijskih gospodarstev, povečanja ni mogoče oceniti.

Naložbe so vplivale na polnovredno delovno moč kmetijskih gospodarstev, vendar gre za majhno povečanje: na ravni celotnega ukrepa se je polnovredna delovna moč kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrep, ki so poročala, povečala le za 436,54 PDM, a so bile velike razlike med sektorji in tipi kmetijskih gospodarstev. Največ tega povečanja, 247,57 PDM, kar je v povprečju le 0,18 PDM na kmetijsko gospodarstvo, je bila ustvarjena na kmetijah, sledijo javni zavodi s 171,72 PDM (povprečno 42,93 PDM na javni zavod) in zadruga s 47,81 PDM (povprečno 23,90 PDM na zadrugo), medtem ko so gospodarske družbe zmanjšale PDM za 37,47 (povprečno 1,04 PDM na podjetje). To kaže na povečanje učinkovitosti zaradi optimizacije procesov, zaradi česar se je zmanjšala potreba po delovni sili. Pri kmetijah pa so naložbe omogočile povečanje obsega proizvodnje zaradi novih tehnologij in velikosti objektov, kar je v povprečju malo povečalo tudi potrebo po delovni sili. Zanimiv je velik povprečen dvig PDM pri javnih zavodih in zadrugah; v prvem primeru gre verjetno za posodobitev in povečanje dejavnosti, saj gre večinoma za izobraževalne centre. Pri obeh zadrugah, vključenih v ukrep, gre za večjo širitev obsega dejavnosti oziroma članov, saj se je PDM povečal skoraj za polovico. Pregled sprememb PDM po velikosti kmetijskih gospodarstev, ki so poročala, pokaže, da je bilo največje povečanje na kmetijskih gospodarstvih, večjih od 30 ha – kar polovica vsega povečanja oz. 217,39 PDM oz. 0,33 PDM na prejemnika v tem velikostnem razredu. A če pogledamo povečanje PDM po posameznem prejemniku v velikostnih razredih kmetijskih gospodarstev vidimo, da je bilo največje povečanje, za 0,43 PDM, pri prejemnikih v velikostnem razredu do 10 ha – sem pa sodijo večinoma (družinske) kmetije.

Glede na število izplačanih vlog lahko rečemo, da je bilo povečanje PDM zanemarljivo, vendar primerjava s statističnimi podatki na ravni celotne Slovenije poda drugačno sliko, kar je razvidno iz naslednje preglednice. PDM na kmetijsko gospodarstvo se je med leti 2000 in 2013 počasi zmanjševala, leta 2013 pa ponovno povečala, dosegla 1,14 PDM in rahlo presegla raven iz leta 2007. V kolikšni meri je to povečanje morda lahko posledica izvajanja PRP 2007-2013, na podlagi razpoložljivih podatkov ni mogoče oceniti. Povprečna PDM kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrep, je bila več kot dvakrat večja od slovenskega povprečja in se je po zaključku naložbe minimalno povečala.

Znatna razlika pa je pri podjetjih: kmetijska podjetja od leta 2000 so vztrajno zmanjševala število zaposlenih in ga v letih 2007-2013 zmanjšala za dobrih 10 zaposlenih. Tudi kmetijska gospodarstva – podjetja, vključena v ukrep 121, so zmanjšala PDM, a zelo malo, v povprečju le za 1. Podatek je primerljiv, če privzamemo, da je 1 PDM enak 1 delovnemu mestu. Primerjava tudi pokaže, da so se v ukrep vključevala nadpovprečno velika kmetijska podjetja – medtem ko je imelo povprečno kmetijsko podjetje leta 2007 (v letu začetka izvajanja PRP) 21,78 zaposlenih, so imela podjetja – prejemniki ukrepa 121 pred naložbo 39,91 PDM, kar je skoraj dvakrat več od povprečja. Ocenimo torej lahko, da ukrep na splošno ni prispeval k povečanju delovne sile na kmetijskih gospodarstvih, ampak jo je pomagal ohraniti.

Preglednica 168: Ukrep 121: Vložek dela v kmetijstvu; podatki od 1. 2000 do 2013 so statistični podatki za celotno Slovenijo

Vložek dela v kmetijstvu	2000	2003	2005	2007	2010	2013	Razlika 2007-2013	Povprečje prejemnikov ukrepa 121 v času naložbe	Povprečje prejemnikov ukrepa 121 po naložbi	Povpr. razlika prejemnikov po zaključku naložbe
Polnovredne delovne moči (PDM) na kmetijsko gospodarstvo	1,25	1,24	1,23	1,11	1,03	1,14	0,03	2,77	3,09	0,31

Povprečno število redno zaposlenih oseb na kmetijskih podjetjih	30,98	28,88	24,59	21,78	13,1	11,34	-10,44	39,91	38,86	-1,04
---	-------	-------	-------	-------	------	-------	--------	-------	-------	-------

Vir: SURS, 2016, MKGP, 2016, Opomba: * gre za PDM

Najbolj se je PDM povečal v sektorju trajnih nasadov in mleka, zmanjšal pa se je v sektorju perutninarstva. Struktura naložb pokaže, da je v sektorju perutninarstva v skorajda polovici primerov šlo za naložbe v zgradbe za izpolnjevanje standardov skupnosti za izboljšanje varstva okolja in higiene. Tako je šlo pretežno za posodobitev objektov in proizvodnje, pri tem pa je zaradi povečane učinkovitosti in prilagoditev prostorskim zahtevam prišlo do zmanjšanja potrebe po delovni sili; povečanje učinkovitosti se odraža tudi v dokaj visokem povečanju BDV v primerjavi z drugimi sektorji z nizkim povečanjem PDM. V sektorjih trajnih nasadov, mleka in vrtnin je prav tako prišlo do posodobitve, a tudi širitve proizvodnje in s tem do povečanja potrebe po PDM.

Preglednica 169: Sprememba PDM prejemnikov ukrepa 121 po posameznih sektorjih

Sektor pridelave	Št. izplačanih vlog	Št. izplačanih vlog (poročanje)	PDM razlika
Trajni nasadi	504	198	160,57
Mleko	1166	559	112,68
Vrtnine	136	50	71,32
Drugo	436	184	62,84
Mešana rastlinska in živalska proizvodnja	107	53	36,14
Vinogradništvo	124	57	23,08
Poljedelstvo	98	33	11,12
Pašna živina	189	102	10,72
Praščereja	254	111	5,20
Perutninarstvo	72	41	-57,13
Skupaj	3086	1388	436,54

Vir: MKGP, 2016

Kmetijska gospodarstva, ki so bila vključena v ukrep 121 in so poročala o doseženih ciljih naložbe, so povečala bruto dodano vrednost za skupaj 19,5 mio EUR. Skupno so največji del povečanja BDV prispevale kmetije, več kot polovico – a je posamezna kmetija v povprečju povečala BDV le za slabih 8.000 EUR. Bruto dodana vrednost se je najbolj povečala v gospodarskih družbah in pri samostojnih podjetnikih: povprečno so gospodarske družbe, vključene v ukrep 121, povečale BDV za 225.177,16 EUR. Podjetja so torej naložbe izkoristila za posodobitev in izboljšanje učinkovitosti ter prestrukturiranje, kar so pokazale tudi ankete. Podobno velja tudi za samostojne podjetnike: gre za večje kmetije, kjer so se nosilci kmetijskega gospodarstva odločili za bolj podjetniški pristop in poskušajo povečevati dodano vrednost in imajo med vsemi tipi prejemnikov najvišje razmerje BDV/PDM. Nasprotno se je v zadrugah BDV zelo zmanjšala, v povprečju vsaki kar za slabih 90.000 EUR.

Preglednica 170: Sprememba BDV prejemnikov ukrepa 121 po posameznih tipih

Tip prejemnika	Št. izplačanih vlog	Št. izpl. vlog (poročanje)	BDV razlika, EUR	Povprečje spremembe BDV na KG, EUR
Kmetija	2940	1337	10.632.267,05	7.952,33
Gospodarska družba	107	36	8.106.377,83	225.177,16
Fizična oseba (s.p.)	17	9	838.617,47	93.179,72
Javni zavod	11	4	112.303,05	28.075,76
Zadruga	11	2	-179.501,93	-89.750,97
Skupaj	3086	1388	19.510.063,47	14.056,24

Vir: MKGP, 2016

Gledano po sektorjih, se je BDV najbolj povečal pri prejemnikih, ki so poročali, ki se ukvarjajo s trajnimi nasadi (skupaj za 5,7 mio EUR, v povprečju pa slabih 29.000 EUR na prejemnika), vrtninami (skupaj za 3,1 mio EUR, v povprečju pa slabih 63.000 EUR na prejemnika) in poljedelstvom (skupaj za 2,4 mio EUR, v povprečju slabih 72.000 EUR na prejemnika). Večinoma je šlo za naložbe v opremo in stroje, pa tudi gospodarska poslopja za shranjevanje in trženje, predvsem pri sadjarstvu. Pri poljedelstvu je prišlo predvsem do povečanja učinkovitosti, kot na primer zaradi nakupa zmogljivejše opreme.

Najmanj se je bruto dodana vrednost dvignila v sektorju pašne živine (skupaj 0,4 mio EUR oziroma slabih 4.000 EUR povprečno na prejemnika) in sektorju mleka (skupaj 1,3 mio EUR oziroma povprečno dobrih 2.300 EUR na prejemnika). Na rezultat sektorja mleka je v zadnjem letu poročanja prejemnikov gotovo vpliva tudi t.i. mlečna

kriza zaradi odprave mlečnih kvot. Primerjava med PDM in BDV pokaže, da so naložbe pripomogle predvsem k povečanju obsega proizvodnje, ne pa tudi povečanju učinkovitosti in dodane vrednosti. Pri sektorju pašne živine je 48 prejemnikov, kar je 28 % vseh prejemnikov sredstva ukrepa namenilo za stabilizacijo proizvodnje in prilagajanje za izpolnjevanje Standardov skupnosti za izboljšanje varstva okolja, higiene in varnosti. Gre za finančno zahtevne naložbe, ki imajo majhen učinek na dodano vrednost.

Preglednica 171: Sprememba BDV prejemnikov ukrepa 121 po posameznih sektorjih

Sektor pridelave	Št. izplačanih vlog	Št. izplačanih vlog (poročanje)	BDV razlika, EUR	Povprečje spremembe BDV na sektor
Trajni nasadi	504	198	5.702.866,68	28.802,36
Vrtnine	136	50	3.136.211,85	62.724,24
Poljedelstvo	98	33	2.408.426,07	72.982,61
Mešana rastlinska in živalska proizvodnja	107	53	1.840.188,20	34.720,53
Vinogradništvo	124	57	1.478.830,93	25.944,40
Praščereja	254	111	1.379.017,47	12.423,58
Mleko	1166	559	1.304.114,07	2.332,94
Perutninarstvo	72	41	946.316,36	23.080,89
Drugo	436	184	910.359,04	4.947,60
Pašna živina	189	102	403.732,81	3.958,16
Skupaj	3086	1388	19.510.063,47	14.056,24

Vir: MKGP, 2016

V Sloveniji se obseg KZU zmanjšuje, a prihaja do prestrukturiranja, zato obseg KZU v nekaterih sektorjih narašča, kot je razvidno iz spodnje preglednice. Glede na to, da je bilo leta 2013 po podatkih SURS v Sloveniji 72.377 kmetijskih gospodarstev, je povprečna velikost kmetijskega gospodarstva 6,59 ha KZU.

Preglednica 172: Ukrep 121: Tip kmetovanja

Tip kmetovanja	Kmetijska zemljišča v uporabi (ha)			
	2007	2010	2013	Trend
Mešana rastlinska pridelava - živinoreja	62.296	66.033	68.621	↑
Mešana živinoreja	29.732	26.505	22.624	↓
Specializirani rejec pašne živine	291.290	263.965	256.149	↓
Specializirani praščereji in perutninarji	11.593	12.479	5.573	↓
Specializirani pridelovalec poljščin	51.739	63.191	78.810	↑
Specializirani gojitelj trajnih nasadov	20.533	22.275	22.891	↑
Specializirani vrtnar	2.687	2.173	1.598	↓
Mešana rastlinska pridelava	18.904	17.811	20.756	↑
Skupaj	488.774	474.432	477.022	↓

Vir: SURS, 2016

Kmetijska gospodarstva, ki so vključena v ukrep 121, imajo v uporabi 116.191,59 ha kmetijskih zemljišč, kar predstavlja dobro četrtino vseh KZU v Sloveniji; največ jih je v sektorju mleka in trajnih nasadov, najmanj pa pri pridelavi vrtnin in perutninarstva, kjer je bilo tudi najmanj vlog. Kmetijska gospodarstva, ki so prejela podporo ukrepa 121, so v vseh sektorjih večja od slovenskega povprečja: v povprečju imajo 37,65 ha KZU, daleč največja pa so tista kmetijska gospodarstva – prejemniki, ki se ukvarjajo s poljedelstvom (169,93 ha), med temi je tudi največ gospodarskih družb.

Naložbe, izvedene s podporo ukrepa 121, bodo ob načrtovani rabi pripomogle k nadaljnji rabi znatnega dela vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v državi. Glede na to, da je velikost kmetijskih površin prejemnikov še večja (če torej štejemo vse kmetijske površine skupaj), obstaja tudi potencial za nadaljnje povečanje obsega kmetijskih zemljišč v uporabi, ki bodo obdelovana s pomočjo oz. za potrebe naložb, podprtih z ukrepom 121.

Preglednica 173: Ukrep 121: Sektor pridelave

SEKTOR PRIDELAVE	Št. izplačanih vlog	KZU, ha	Povprečje KZU na izplačano vlogo, ha	Kmetijske površine skupaj, ha
Mleko	1.166	36.238,34	31,08	47.527,11
Trajni nasadi	504	19.034,96	37,77	22.063,51
Poljedelstvo	98	16.653,24	169,93	16.969,27
Drugo	436	12.519,01	28,71	16.932,46
Praščereja	254	10.764,92	42,38	11.530,94
Mešana rastlinska in živalska proizvodnja	107	5.093,01	47,60	5.729,82
Vinogradništvo	124	4.755,01	38,35	4.973,07

Pašna živina	189	4.489,95	23,76	7.043,61
Vrtnine	136	4.388,31	32,27	74.429,96
Perutninarstvo	72	2.254,85	31,32	2.678,68
Skupaj	3.086	116.191,59	37,65	209.878,44

Vir: MKGP, 2016

V celoti gledano so torej naložbe le delno omogočile boljšo izrabo proizvodnih dejavnikov vključenih kmetijskih gospodarstev: delovne sile niso pomembneje povečale, ampak so pripomogle k njeni ohranitvi in povečale njeno učinkovitost, vplivale so na izrabo kmetijskih zemljišč (donos), verjetno pa so povečale kapitalno vrednost kmetijskega gospodarstva. Ukrep je kot pogoj za vstop zahteval minimalno velikost kmetijskega gospodarstva (bruto prihodek najmanj v višini 1 bruto minimalne plače na zaposlenega v RS v letu pred letom objave javnega razpisa) in je tako spodbudil ohranitev ekonomsko sposobnih kmetijskih gospodarstev. Ukrep je spodbudil predvsem razvoj kmetij, kmetijska gospodarstva – gospodarske družbe pa je predvsem pomagal ohraniti. Odobrenih je bilo skupaj 133.409.874,5, skupna vrednost odobrenih naložb pa je bila 374.962.547,00 EUR. Izplačanih je bilo sicer nekaj manj sredstev, dobrih 126 mio EUR tako da je skupna vrednost odobrenih naložb nekoliko nižja. Primerjava celotnega obsega investicij in doseženega povečanja bruto dodane vrednosti (19.510.063,47 EUR) ter povečanja PDM (436,56) pokaže, da je ukrep predvsem pomagal ohranjati kmetijsko dejavnost.

Prejemniki ukrepa 121 so se v vlogi sami opredelili, ali gre pri naložbi za uvedbo novih tehnologij in inovacij; tako je kar za 60,09 % naložb navedeno, da gre za uvedbo nove tehnologije in inovacije. Natančnejši pregled naložb pokaže, da so bili kot nove tehnologije in inovacije opredeljeni vsi nakupi nove opreme in strojev, ne glede na to, ali je kmetijsko gospodarstvo že uporabljalo podobno opremo in stroje, zlasti pa ne gre za nove tehnologije in inovacije, ki jih do takrat v Sloveniji še ni bilo na trgu.

Primer je nakup traktorjev: v okviru naložb ukrepa 121 je bilo kupljenih 1136 traktorjev in glede na splošno opremljenost kmetijskih gospodarstev s traktorji v Sloveniji lahko sklepamo, da je le v manjšem številu primerov šlo za nakup traktorja s povsem novo tehnologijo (npr. pri prestrukturiranju). Rezultati anket glede inovativnosti in uvedbe novih tehnologij. Ukrep je torej le v manjši meri prispeval k uvedbi novih tehnologij in inovacij.

Pomoč oziroma podprte naložbe naj bi povečale dostop na trg in tržni delež kmetijskih gospodarstev, vendar na podlagi dostopnih podatkov tega ni bilo mogoče oceniti, saj ni na voljo informacij o prihodkih in vrednosti proizvodnje. Glede na to, da so prejemniki ohranili delovno silo, da gre v povprečju za večja kmetijska gospodarstva tako po KZU kot po delovni sili in da so pretežno povečali bruto dodano vrednost svoje proizvodnje, lahko sklepamo, da so svoj tržni delež vsaj ohranili, najverjetneje pa še povečali. Anketiranci pa so ocenili, da so z naložbo povečali svoj tržni delež za 10 – 30 %, odvisno od tipa naložbe in sektorja. Najmanjše povečanje je bilo zaznati pri sektorju proizvodnje mleka, kjer je bilo povečanje tržnega deleža zanemarljivo. Poudariti je treba, da gre za oceno, ki so jo anketiranci podali sedaj, ko je od naložbe večinoma minilo že nekaj let, kar je lahko močno subjektivno.

Ukrep 122

Cilj ukrepa 122 je bilo povečanje gospodarske vrednosti gozdov skozi nakup mehanizacije za sečnjo in spravilo lesa in skozi gradnjo, rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak in cest. Večina vlog (836 vlog, kar je 62,30 % vseh vlog v ukrepu, vložilo pa jih je 723 prejemnikov) je obsegala naložbo v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak, vendar pa je bilo za te investicije izplačanih le 25,97 % sredstev. Velika večina sredstev (74,10 % oz. 17.134.565,62 EUR) je bila izplačana za nakup mehanizacije za sečnjo in spravilo lesa. Povprečna vrednost izplačanih sredstev na posamezno vlogo je bila za nakup mehanizacije več kakor štirikrat večja kakor za naložbe v gozdne ceste in vlake (33.723,86 EUR/vlogo v primerjavi z 7.160,83 EUR/vlogo). Veliko večino vseh investicij so izvedli zasebni lastniki gozdov – posamezniki (93,04 %), po številu vlog nato sledijo zasebni lastniki – pravne osebe (4,46 % vlog, a 20,63 % izplačil).

Naložbe so vplivale na bruto dodano vrednost (BDV), ki se je v povprečju povečala za 38,26 %. Razlike med posameznimi tipi vlagateljev so precejšnje, saj povečanja BDV nihajo od 289,17 % (zasebni lastniki gozdov – s.p.) do 42,32 % (občine), največja razlika pa je nastala pri združenjih, ki so imela izjemno nizek BDV pred naložbo, z naložbo pa se je povečal za 12-krat. Pri združenjih gre večinoma za agrarne skupnosti, ki imajo

večinoma v lasti gozdove slabše kakovosti, vse njihove naložbe pa so bile naložbe v gradnjo gozdnih prometnic, ki so olajšale dostopnost članom skupnosti.

Preglednica 174: Izplačila in vloge glede na status vlagatelja

Status vlagatelja	Št. izplačanih vlog (poročanje)	BDV pred naložbo, EUR	BDV po naložbi, EUR	BDV razlika, EUR	BDV razlika, %
Občine (posamezne)	2	10.109,00	14.386,74	4.277,74	142,32
Zasebni lastniki gozdov (posamezniki)	956	5.020.981,91	6.583.182,56	1.562.200,65	131,11
Zasebni lastniki gozdov (pravne osebe)	50	3.108.130,73	3.798.731,36	690.600,63	122,22
Zasebni lastniki gozdov (s.p.)	15	343.860,66	1.338.200,96	994.340,30	389,17
Zasebni lastniki gozdov (združenja)	7	3.858,90	49.751,23	45.892,33	-1289,26
Skupaj	1030	8.486.941,20	11.784.252,85	3.297.311,65	138,85

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 175: Regije glede na vloge in izplačila

REGIJA	Celotna vrednost naložb/vlogo, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
Gorenjska	44.996,55	230	4.729.480,32
Goriška	36.587,57	101	1.599.081,11
Jugovzhodna Slovenija	54.381,93	86	2.118.063,34
Koroška	36.027,46	192	3.187.471,14
Notranjsko-kraška	53.929,06	22	574.302,30
Obalno-kraška	47.884,50	8	131.726,06
Osrednjeslovenska	24.498,17	141	1.520.365,64
Podravska	73.450,41	59	2.021.414,63
Pomurska	95.831,85	26	1.156.470,11
Savinjska	27.099,45	365	4.639.692,92
Spodnjeposavska	27.016,58	102	1.368.031,14
Zasavska	38.368,43	4	76.869,21
SKUPAJ	37.661,27	1336	23.122.967,92

Vir: MKGP, 2016

Podprte naložbe so le deloma prispevale k uvedbi novih tehnologij in inovacij saj je bila večina sredstev porabljenih za nakup mehanizacije sa sečnjo in spravilo lesa porabljenih za nabavo klasičnih gozdarskih tehnologij. Izjema so stroji za sečnjo na kolesnem in goseničnem podvozju ter procesorske glave za katere je bilo skupno porabljenih 8,45 % sredstev. Taki stroji omogočajo izredno hitro sečnjo in akumulacijo posekanega lesa, trend uporabe teh strojev v Sloveniji narašča. Največje učinke dosegajo pri sanaciji gozdov po ujmah. Medtem ko so bile navedene nove tehnologije pomembne za povečanje obsega sečnje in sanacijo škode zaradi žledoloma leta 2014, so bili nakupi klasičnih gozdarskih tehnologij pomembni z vidika posodobitve dela v gozdu in lažjega spravila lesa. Tako je npr. nakup gozdarskih prikolice prispeval k učinkovitejšemu spravilu.

Preglednica 176: Struktura naložb ukrepa 122

VRSTA NALOŽBE	STATUS	Št. izplačanih vlog	Delež po statusu	Delež med statusi	Izplačana sredstva, EUR	Delež odobrenih sredstev	Delež med statusi
A-Naložbe v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak	Občine (posamezne)	3	0,4%		103.619,11	1,7%	
	Zasebni lastniki gozdov (posamezniki)	786	94,4%		4.958.867,09	82,8%	
	Zasebni lastniki gozdov (pravne osebe)	32	3,8%		628.653,54	10,5%	
	Zasebni lastniki gozdov (s.p.)	4	0,5%		23.361,62	0,4%	
	Zasebni lastniki gozdov (združenja)	8	1,0%		273.900,94	4,6%	
	Skupaj A	833	100,0%	62,4%	5.988.402,30	100,0%	26,0%
B-Naložbe v nakup nove mehanizacije in nove opreme za sečnjo in spravilo lesa	Zasebni lastniki gozdov (posamezniki)	457	90,9%		12.106.852,58	71,2%	
	Zasebni lastniki gozdov (pravne osebe)	30	6,0%		4.140.794,74	23,6%	
	Zasebni lastniki gozdov (s.p.)	15	3,0%		857.153,96	5,0%	
	Zasebni lastniki gozdov (združenja)	1	0,2%		29.764,34	0,2%	
	Skupaj B	503	100,0%	37,6%	17.134.565,62	100,0%	74,0%
	Skupaj ukrep	1336			23.122.967,92		

Vir: MKGP, 2016

Med prejemniki je 7 lastnikov gozdov, ki imajo v lasti več kot 500 ha gozda. Med njimi sta dve agrarni skupnosti, dve podjetji, dva posameznika in verska skupnost. Skupno je teh 7 lastnikov gozdov prejelo 1.262.889,30 EUR iz ukrepa 122. Med 10 prejemniki z najmanjšimi površinami gozda v lasti (med 0,6 in 1 ha) je kar 7 podjetij in samostojnih podjetnikov, ki se ukvarjajo z gozdarskimi storitvami. Takšna struktura kaže na to, da so se v zadnjih dveh desetletjih na podlagi razmer na trgu oblikovala storitvena podjetja, ki se ukvarjajo s sečnjo in spravilom lesa oz. njegovo nadaljnjo predelavo. Majhne površine gozda v lasti zadoščajo za možnost sodelovanja v ukrepu glede na razpisne pogoje.

Preglednica 177: Površine glede na vloge in izplačila

Gozd	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
do 10 ha	273	6.068.224,22
od 10 do 20ha	296	3.833.933,06
od 20 do 30 ha	199	2.325.940,81
nad 30ha	568	10.894.869,83
Skupaj	1336	23.122.967,92

Vir: MKGP, 2016

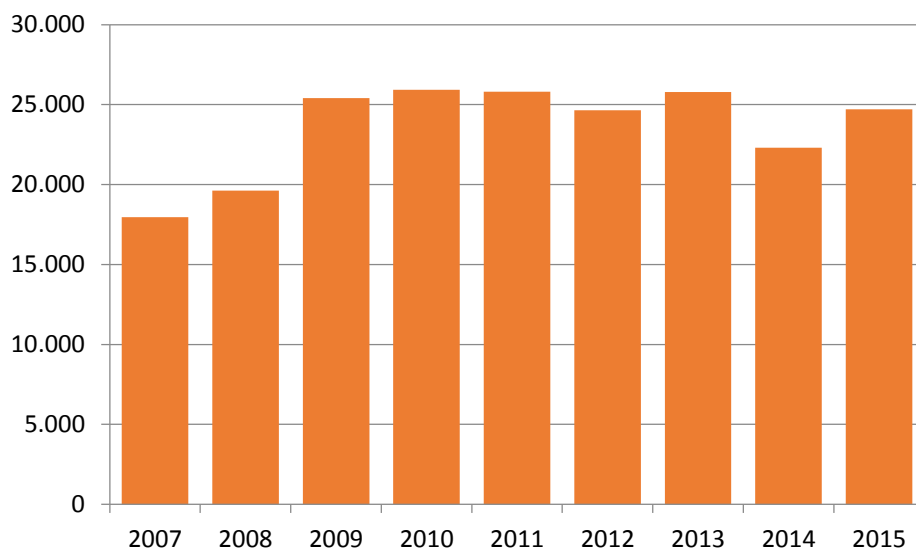
Preglednica 178: Status vlagatelja glede na površine in last gozda

STATUS VLAGATELJA	Št. izplačanih vlog	Gozd, ha (bruto v vseh vlogah)	Povprečje gozd na izplačano vlogo, ha	Gozd v lasti, ha (povprečje vlog prejemnika)	Gozd v lasti, % (povprečje vlog prejemnika)
Občine (posamezne)	3	509,48	169,83	485,48	95,29%
Zasebni lastniki gozdov (posamezniki)	1.243	50.155,65	40,35	24.887,38	49,62%
Zasebni lastniki gozdov (pravne osebe)	62	200.592,42	3.235,36	50.694,31	25,27%
Zasebni lastniki gozdov (s.p.)	19	568,27	29,91	478,64	84,23%
Zasebni lastniki gozdov (združenja)	9	3.208,68	356,52	3.088,10	96,24%
Skupaj	1.336	255.034,50	190,89	79.633,91	31,22%

Vir: MKGP, 2016

Skupna površina gozdov prejemnikov je 79.633,91 ha, kar predstavlja 6,83 % vseh slovenskih gozdov. Število zaposlenih v kmetijstvu, lovju, gozdarstvu in ribištvi je bilo v letu 2011 2,73 % celotne slovenske zaposlene populacije zato ocenjujemo, da je imel ukrep 122 nadpovprečen obseg, saj je vključil velik del ciljne skupine. Glede na to, da je bil vključen velik del ciljne skupine, ki je s pomočjo sredstev okrepila svojo dejavnost, lahko sklepamo, da so podprte naložbe prispevale k izboljšani izkoriščenosti gozdov, vendar nimamo podatkov o dejanski izkoriščenosti, s katerimi bi lahko zatrdno podprli to trditev.

Anketni vprašalniki vezani na ukrep 122 zaradi premajhnega odziva niso dali uporabnih rezultatov. Iz spodnje slike pa bi lahko zaključili, da je skok porabe obnovljivih virov energije deloma tudi posledica investicij izvedenih v ukrepu 122 v kombinaciji z ukrepom 123 za nakup opreme za predelavo lesa, vendar je k temu prispevala tudi rast cen ostalih energentov (nafta, plina) v primerjavi z lesom. Oba ukrepa v kombinaciji sta omogočila hitrejšo, količinsko in cenovno učinkovito sečnjo in predelavo lesa oziroma lesnega odpada v energetske namene, kar se potencialno lahko odraža tudi v dostopnosti in cenovni ugodnosti lokalnih proizvodov na trgu in posledično povečano porabo.

Graf 69: Poraba obnovljivih virov energije – lesa in druge trdne biomase v TJ (vir: stat.si)

Prav tako se je glede na analize Inštituta za gozdarstvo in njihove ocene proizvodnje lesnih sekancev število sekalnikov od leta 2008 do 2011 povečalo za 97%, proizvodnja sekancev pa za 117 %. Trend je sicer naraščajoč že od leta 2004, ko so bile narejene prve evidence, vendar pa je del povečanja zagotovo posledica naložb, podprtih z ukrepi PRP 2007-2013. Podprte naložbe so torej prispevale k povečanju dostopa do trga in povečanju tržnega deleža gozdnih posestev v sektorjih, kot je sektor obnovljivih virov energije.

Edini faktor primerjave konkurenčnosti gozdnih posestev je bruto dodana vrednost (BDV) oz. faktor rasti le te. Ta je pri prejemnikih po ukrepu 122 38,26 %, medtem ko je za sektor gozdarstva v primerljivem časovnem razdobju 34 %, kar nakazuje, da so gozdna posestva z naložbami v okviru ukrepa 122 dosegla nadpovprečno povečanje BDV. Podprte naložbe so torej prispevale k povečanju konkurenčnosti gozdnih posestev.

Preglednica 179: Bruto dodana vrednost za gozdarstvo v mio EUR

Leto	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bruto dodana vrednost v tekočih cenah	173,1	180,9	164,2	181,2	206,7	230,1	249,8	231,6
Indeks		105%	95%	105%	119%	133%	144%	134%

Vir: SURS, 2016

Ukrep 123

Od vseh 1.086 prejetih vlog je bilo izplačanih 539 vlog, in sicer največ za nakup opreme (331), za tem za naložbe v obnovljive vire energije (84), za gradnjo oziroma adaptacije objektov (79) ter za gradnjo in adaptacijo vinskih kleti (34). Skupaj je bilo izplačanih 82.464.904,05 EUR. Izvajanje ukrepa ni bilo usmerjeno v pospeševanje trženja in razvoj proizvodov temveč zgolj v naložbe v opremo, naložbe v OVE, gradnjo in adaptacijo objektov ter vinskih kleti in ostale aktivnosti. Tako je bilo za dostop do trgov (sem sodi tudi nakup mlekomatov) in trženje je bilo izplačanih le 11 vlog od 539 vseh izplačanih vlog oziroma 291.920,49 EUR ali 0,35 % vseh izplačanih sredstev. Od vseh izplačanih vlog jih je bilo največ, 222 izplačanih gospodarskim družbam, za tem pa kmetijam z dopolnilno dejavnostjo (112) in kmetijam brez dopolnilne dejavnosti (106).

Preglednica 180: Pregled števila vlog, podprtih z ukrepom 123, po vrstah naložb

VRSTA NALOŽBE	Št. prejetih vlog	Št. odobrenih vlog	Št. izplačanih vlog
Nakup opreme	630	350	331
Naložba v OVE	182	94	84
Gradnja/adaptacija objekta	176	89	79
Gradnja/adaptacija vinske kleti	64	38	34
Nakup mlekomatov	11	11	10
Trženje (vzpostavitev mobilnih prodajaln, tržnice, trženje proizvodov)	5	1	1
Gradnja komunalne naprave	3	0	0
Nakup regimatov	2	0	0
Drugo	13	0	0

Skupaj	1086	583	539
---------------	-------------	------------	------------

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 181: Pregled izplačanih sredstev ukrepa 123 po vrstah naložb

VRSTA NALOŽBE	Znesek odobrenih sredstev, EUR	Celotna vrednost projekta, EUR	Celotna vrednost projekta/vlogo, EUR	Št. Izpl. vlog	Izplačilo, EUR
Nakup opreme	53.138.779,02	176.527.610,18	504.364,60	331	47.174.176,91
Gradnja/adaptacija objekta	22.634.476,31	71.038.582,00	798.186,31	79	18.503.199,27
Gradnja/adaptacija vinske kleti	9.699.076,12	29.367.403,74	772.826,41	34	8.549.167,63
Naložba v OVE	18.012.642,93	45.430.427,42	483.302,42	84	7.947.168,80
Nakup mlekomatov	266.919,99	576.830,35	52.439,12	10	207.706,19
Trženje (vzpostavitev mobilnih prodajaln, tržnice, trženje proizvodov)	101.793,30	203.586,60	203.586,60	1	84.214,30
Gradnja komunalne naprave	0	0	0	0	0
Nakup regimatov	0	0	0	0	0
Drugo	0	0	0	0	0
Skupaj	103.853.687,67	323.144.440,29	554.278,63	539	82.465.633,10

Vir: MKGP, 2016

BDV podjetij, ki so izvedla naložbe v okviru ukrepa 123, se je povečala BDV za 74.449.300 EUR, od tega v sektorju kmetijstva za 2.085.710 EUR, v živilski industriji za 68.051.420 EUR in v gozdarstvu za 4.312.170 EUR. Nove proizvode ali proizvodne izboljšave je uvajalo skupaj 238 prejemnikov (66 v gozdarstvu, 57 v kmetijstvu, 49 v živilsko-predelovalni industriji in 4 z mešano proizvodnjo, kjer je vir lastna surovina in odkup), nove tehnologije pa 133 prejemnikov (39 v gozdarstvu, 41 v kmetijstvu, 110 v živilsko-predelovalni industriji in 5 z mešano proizvodnjo).

Ukrep 123 je skupaj z ukrepoma 121 in 122 prispeval k uvajanju novih proizvodov in tehnologij, kot je predstavljeno v spodnji preglednici.

Preglednica 182: Pregled podpore uvajanju novih tehnologij oz. proizvodov v okviru ukrepov 1. osi

Zadevni ukrep	Število gospodarstev/podjetij, ki uvajajo nove proizvode in /ali nove tehnologije						SKUPAJ
	Kmetijsko gospodarstvo		Živilsko podjetje		Gozdno gospodarstvo		
	Nova tehnologija	Nov proizvod	Nova tehnologija	Nov proizvod	Nova tehnologija	Nov proizvod	
121 - Posodabljanje kmetijskih gospodarstev	71	1.487	0	0	0	0	1558
122 - Izboljševanje gospodarske vrednosti gozdov	0	0	0	0	1.085	0	1085
123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom	39	52	44	92	35	64	326
SKUPAJ	110	1539	44	92	1120	64	2969

Vir: MKGP, 2016

Celotna vrednost podprtih (izplačanih) naložb je bila 277.901.051,90 EUR, izplačila so predstavljala slabo tretjino te vrednosti. Naložbe so pozitivno vplivale na spremembo bruto dodane vrednosti v gospodarskih družbah, kjer se je ta povečala za 61.635.601,84 EUR. Povišanje BDV v zadrugah je bilo primerljivo, saj se je v povprečju posamezni gospodarski družbi, ki je poročala o dosežkih, BDV zvišal za 0,6 mio EUR, zadrugi pa za 0,5 mio EUR. Najmanjše povečanje BDV je bilo na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo, kjer se je na posamezni kmetiji BDV povečal za 5.441,65 EUR.

Preglednica 183: Sprememba BDV pri naložbah ukrepa 123 po posameznih tipih vlagatelja

Status vlagatelja	Št. izplačanih vlog (poročanje)	BDV pred naložbo, EUR	BDV po naložbi, EUR	BDV razlika, EUR
Gospodarska družba	103	198.229.065,84	259.864.667,68	61.635.601,84
Zadruga	14	15.734.796,40	23.139.284,00	7.404.487,60
Samostojni podjetnik	49	4.931.799,31	7.468.150,06	2.536.350,76
Kmetija	66	3.929.629,72	6.383.486,35	2.453.856,63
Kmetija z dopolnilno dejavnostjo	77	3.139.373,22	3.558.380,45	419.007,23
Skupaj	309	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06

Vir: MKGP, 2016

Največji pozitivni napredek pri BDV pred in po naložbi se je po poročilih vlagateljev pokazal pri naložbah v ŽPI - proizvodi iz žit, moke, škroba, ŽPI - meso in užitni klavnični proizvodi in ŽPI - proizvodi iz vrtnin, sadja, oreškov (vključno s sadnimi in zelenjavnimi sokovi), povprečna sprememba BDV na posameznega prejemnika, ki je poročal o dosežkih, pa je bila pri sektorju ŽPI - hrana za živali. Nekateri sektorji so v času pred in po naložbi poslabšali rezultate: to so sektorji Kmetijstvo - pašna živina v ključno z gojeno divjadjo (brez mleka), Kmetijstvo – prašiči, Kmetijstvo - trajni nasadi, ŽPI - žita in proizvodi mlinске industrije ter ŽPI - živalske masti in olja.

Pri tem pa je treba opazovati tudi vrednost celotnih naložb v okviru PRP 2007-2013, ki so bile največje v gozdarstvu (60,3 mio EUR), ki je na koncu imelo relativno majhno povišanje BDV (4,3 mio EUR oziroma povprečno 46.367,46 EUR na prejemnika), medtem ko je v ŽPI - meso in užitni klavnični proizvodi s 43.098.169,80 EUR celotnih naložb v okviru PRP 2007-2013 povečal BDV za dobrih 14 mio EUR oziroma slabih 0,6 mio EUR na prejemnika. Povečanje BDV je bilo veliko tudi v luči dejstva, da so cene v sektorju mesa pod povprečjem EU (najnižje razmerje je pri cenah krav za zakol, ki so v Sloveniji v letu 2013 dosegale 78 % povprečne cene EU, to razmerje pa se je ohranilo tudi v letih 2014 in 2015⁵⁵). Temu sektorju sledi sektor mleka in mlečnih proizvodov s 36.919.834,36 EUR celotnih naložb in povišanjem BDV za dobrih 8 mio EUR.

Preglednica 184: Pregled sprememb BDV po naložbi po posameznem sektorju prejemnikov ukrepa 123

Sektor	Št. izpl. vlog (poročan je)	BDV pred naložbo, EUR	BDV po naložbi, EUR	BDV razlika, EUR	Povprečna sprememba BDV na prejemnika, EUR
ŽPI - proizvodi iz žit, moke, škroba	12	34.304.654,11	52.637.213,56	18.332.559,45	1.527.713,29
ŽPI - meso in užitni klavnični proizvodi	24	38.918.156,96	53.233.672,31	14.315.515,35	596.479,81
ŽPI - proizvodi iz vrtnin, sadja, oreškov (vključno s sadnimi in zelenjavnimi sokovi)	11	11.916.591,49	25.700.337,15	13.783.745,66	1.253.067,79
ŽPI - mleko in mlečni proizvodi	13	27.999.214,82	36.126.048,25	8.126.833,43	625.141,03
ŽPI - hrana za živali	3	43.808.770,00	50.401.653,00	6.592.883,00	2.197.627,67
ŽPI - pijače	38	27.174.585,34	32.633.191,27	5.458.605,93	143.647,52
Gozdarstvo	93	5.750.796,81	10.062.970,28	4.312.173,48	46.367,46
ŽPI - drugo	11	7.821.226,08	11.203.562,00	3.382.335,92	307.485,08
Kmetijstvo - vino	34	5.436.572,85	6.944.062,54	1.507.489,69	44.337,93
ŽPI - med	2	4.059.247,92	5.446.408,00	1.387.160,08	693.580,04
Kmetijstvo - vrtnine	3	278.171,68	844.521,80	566.350,12	188.783,37
Kmetijstvo - mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	6	615.910,12	959.781,80	343.871,68	57.311,95
Kmetijstvo - poljščine	7	438.157,10	547.983,96	109.826,86	15.689,55
Mešano (vir vhodne surovine je lastna proizvodnja in odkup)	4	116.175,96	202.076,85	85.900,89	21.475,22
Kmetijstvo - mleko	12	596.663,19	639.789,92	43.126,73	3.593,89
Kmetijstvo - pašna živina v ključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	2	73.173,60	35.181,19	-37.992,41	-18.996,21
Kmetijstvo - prašiči	4	111.806,15	-27.815,76	-139.621,91	-34.905,48
Kmetijstvo - trajni nasadi	15	2.747.728,31	2.406.841,64	-340.886,67	-22.725,78
ŽPI - žita in proizvodi mlinске industrije	9	7.682.385,00	6.906.408,58	-775.976,42	-86.219,60
ŽPI - živalske masti in olja	6	6.114.677,00	3.510.080,20	-2.604.596,80	-434.099,47
Skupaj	309	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06	240.936,26

Vir: MKGP, 2016

Podatki iz poročil prejemnikov sredstev kažejo na zmanjšanje števila zaposlenih po zaključku naložb, in sicer za skupno za -146,88 PDM⁵⁶. Telefonski pogovor z 10 naključno izbranimi prejemniki ukrepa je pokazal, da sta glavna razloga za zmanjšanje PDM uvajanje novih tehnologij in gospodarska kriza. Zmanjšanje PDM pozitivno vpliva na učinkovitost sektorjev, saj so se s tem zmanjšali stroški, vendar seveda to prinaša izgubo delovnih mest. Zmanjšanje PDM je največje v sektorjih živilsko predelovalne industrije, in sicer v ŽPI - hrana za živali, ŽPI - mleko in mlečni proizvodi ter ŽPI - proizvodi iz žit, moke, škroba. Sektor meso in užitni klavnični proizvodi, ki je največ povečal PDM (za dobrih 204 oziroma v povprečju za 8,51 PDM na prejemnika) je imel tudi izvedeno največjo celotno vrednost naložbe med sektorji in sicer 43.098.169,80 EUR. Sektor sektor pijač, ki je imel

⁵⁵ Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2015 - Pregled po kmetijskih trgih.

⁵⁶ 1 PDM = 1.800 ur letno, 1 PDM šteje za eno delovno mesto.

primerljiv obseg celotnih naložb v okviru PRP 2007-2013 (41.852.759,59 EUR), pa je malenkostno zmanjšal PDM. Sektorju mesa in užitnih klavničnih proizvodov po povečanju PDM sledi sektor gozdarstva s skupno 77 PDM, vendar to predstavlja manj kot 1 PDM na prejemnika. Povprečni dvig PDM na prejemnika, večji od 5 je bil zabeležen le še pri sektorju medu, sledi sektor proizvodov iz vrtnin, sadja, oreškov s povprečno 3,15 PDM na prebivalca. Povečala se je BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih in sicer na 8.469 EUR, kar je več kot je bilo načrtovano (7.897,5 EUR).

Preglednica 185: Pregled sprememb PDM po naložbi po posameznem sektorju prejemnikov ukrepa 123

Sektor	Št. izplačanih vlog (poročanje)	PDM pred naložbo	PDM po naložbi	PDM razlika	Povprečna sprememba PDM
ŽPI - meso in užitni klavnični proizvodi	24	1.908,00	2.112,31	204,31	8,51
Gozdarstvo	92	234,97	311,97	77,00	0,84
ŽPI - proizvodi iz vrtnin, sadja, oreškov (vključno s sadnimi in zelenjavnimi sokovi)	11	409,09	443,74	34,65	3,15
ŽPI - drugo	11	240,00	269,82	29,82	2,71
ŽPI - med	2	70,42	83,78	13,36	6,68
Kmetijstvo - vrtnine	3	8,40	15,43	7,03	2,34
Mešano (vir vhodne surovine je lastna proizvodnja in odkup)	4	8,20	9,62	1,42	0,36
Kmetijstvo - mleko	12	24,73	25,93	1,20	0,10
Kmetijstvo - pašna živina v ključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	2	3,70	3,38	-0,32	-0,16
Kmetijstvo - prašiči	4	6,70	6,09	-0,61	-0,15
Kmetijstvo - vino	34	218,95	218,16	-0,79	-0,02
Kmetijstvo - mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	6	13,75	12,55	-1,20	-0,20
Kmetijstvo - poljščine	7	12,40	10,12	-2,28	-0,33
ŽPI - pijače	38	1.122,18	1.119,17	-3,01	-0,08
ŽPI - žita in proizvodi mlinске industrije	9	255,00	251,06	-3,94	-0,44
Kmetijstvo - trajni nasadi	15	109,95	101,58	-8,37	-0,56
ŽPI - živalske masti in olja	6	123,00	110,33	-12,67	-2,11
ŽPI - hrana za živali	3	1.568,00	1.484,35	-83,65	-27,88
ŽPI - mleko in mlečni proizvodi	13	1.041,30	927,23	-114,07	-8,77
ŽPI - proizvodi iz žit, moke, škroba	12	1.979,50	1.694,74	-284,76	-23,73
Skupaj	308	9.358,24	9.211,36	-146,88	-0,48

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 186: Pregled dejavnosti, podprtih z ukrepom 123

VRSTA DEJAVNOSTI	Število izplačanih vlog	Izplačilo, EUR	Celotna vrednost izplačanih projektov, EUR	Celotna vrednost/
ŽPI - jajca	1	302.075,38	1.795.142,40	1.795.142,40
ŽPI - mleko in mlečni proizvodi	28	8.326.579,56	36.860.695,01	1.316.453,39
ŽPI - proizvodi iz vrtnin, sadja, oreškov (vključno s sadnimi in zelenjavnimi sokovi)	18	7.310.183,60	23.108.222,98	1.283.790,17
Kmetijstvo - perutnina	1	418.605,00	1.181.773,41	1.181.773,41
ŽPI - hrana za živali	5	935.626,50	4.732.515,81	946.503,16
ŽPI - meso in užitni klavnični proizvodi	51	12.208.521,65	43.098.169,80	845.062,15
ŽPI - drugo	23	4.848.727,60	19.412.563,55	844.024,50
ŽPI - žita in proizvodi mlinске industrije	19	3.959.465,84	14.497.996,89	763.052,47
Kmetijstvo - poljščine	14	3.537.005,65	10.575.207,84	755.371,99
ŽPI - pijače	65	12.828.356,48	38.760.533,59	596.315,90
Kmetijstvo - mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska)	8	1.682.070,49	4.436.650,90	554.581,36
Mešano (vir vhodne surovine je lastna proizvodnja in odkup)	10	1.199.824,73	5.516.598,19	551.659,82
ŽPI - živalske masti in olja	7	1.009.062,02	3.804.983,18	543.569,03
ŽPI - proizvodi iz žit, moke, škroba	24	2.565.927,94	10.664.051,28	444.335,47
Kmetijstvo - vrtnine	5	647.781,94	2.192.142,77	438.428,55
Kmetijstvo - vino	62	5.623.541,23	16.841.262,68	271.633,27
Kmetijstvo - prašiči	5	342.726,52	1.201.867,04	240.373,41
ŽPI - med	3	211.908,35	718.454,00	239.484,67
Gozdarstvo	143	12.149.183,86	32.363.715,21	226.319,69
Kmetijstvo - trajni nasadi	27	1.597.020,01	4.176.995,30	154.703,53
Kmetijstvo - mleko	18	715.280,33	1.827.299,29	101.516,63
Kmetijstvo - pašna živina v ključno z gojeno divjadjo (brez mleka)	2	46.158,42	134.210,80	67.105,40

Vir: MKGP, 2016

Med prejemniki smo izvedli anketo, da bi pridobili več informacij o naložbah in njihovih učinkih. Od anketiranih, ki so odgovorili na vprašanja, jih je le slaba tretjina (30,30%) uvedla popolnoma nov proizvod, večina - tri petine (60,61%) - jih je posodobilo proizvodnjo za že uveljavljene proizvode, slaba tretjina (30,30%) pa jih je izboljšalo kakovost že uveljavljenih proizvodov. Med tistimi, ki so uvedli nov proizvod, jih je slabi dve petini (37,50%) navedlo, da je cena novega proizvoda, ki so ga uvedli, višja od cen primerljivih proizvodov, enak delež prejemnikov pa je ohranil približno enako ceno. Le 12,50% vprašanih meni, da je cena njihovega novega proizvoda nižja od primerljivih na trgu.

Velika večina - 89,47% vprašanih - je proizvodnjo količinsko povečala, pri preostali desetini anketirancev pa je obseg proizvodnje ostal na isti ravni. Pri vseh anketiranih je naložba vplivala na učinkovitost, in sicer na različne načine: 60% anketirancev meni da so povečali število proizvodov na časovno enoto, da so zmanjšali porabo vode jih meni 6,67%, da so zmanjšali porabo električne energije jih meni 26,67%, da so zmanjšali porabo toplote jih meni 26,67%, 13,33% jih je uvedlo obnovljive vire energije, 6,67% jih porabi manj embalaže.

Zaključimo lahko, da so prejemniki sredstev ukrepa 123 povečali konkurenčnost predvsem z nakupom nove opreme, zviševanjem bruto dodane vrednosti proizvodov, povečano energetsko in snovno učinkovitostjo proizvodnje in zmanjšanjem stroškov dela, pri čemer so lahko ohranili ali celo povišali ceno proizvodov.

Ukrep 132

Podatki iz vlog in poročil prejemnikov kažejo, da se je tržna vrednost kmetijske proizvodnje pred in po vstopu v shemo kakovosti povečala za 5.862.239,91 EUR. Tržna vrednost kmetijske proizvodnje se je povečala le v ekološki pridelavi, ekološki pridelavi in predelavi, integrirani pridelavi in ekološki predelavi in sicer največ pri proizvodih ekološke predelave - za 480,03 %. Tržna vrednost kmetijske proizvodnje v okviru zaščitene oznake porekla, zajamčenih tradicionalnih posebnosti, višja kakovosti in v okviru zaščitene geografske oznake pa se je zmanjšala.

V okviru izvajanja ukrepa je bilo izplačanih 1.250 vlog, največ sredstev je bilo izplačanih v sektorju olja in masti (maslo, margarina, olje in podobno), kjer je bilo izplačanih tudi največ vlog (302) v skupni višini 125.291,20 EUR. Najvišja povprečna vrednost izplačane vloge je bila z 1.240,45 EUR v sektorju izdelkov iz mesa (kuhani, slani, dimljeni), kar je skoraj trikrat več od povprečnega izplačila na vlogo (447,57 EUR). Najmanj vlog, 6 je bilo izplačanih v sektorjih »ostali rastlinski pridelki namenjeni za prehrano ljudi« in »pijače, narejene na osnovi ekstraktov rastlin«.

Preglednica 187: Pregled izvajanja ukrepa 132 po kategorijah proizvoda

KATEGORIJA PROIZVODA	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, €	Celotna vrednost izplačanih projektov, EUR	Celotna vrednost/vlogo, EUR
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med, inp)	43	22.459,58	70.213,77	1.632,88
Siri	45	42.496,19	72.084,84	1.601,89
Ostali rastlinski pridelki namenjeni za prehrano ljudi	6	2.200,90	9.565,48	1.594,25
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni)	12	14.885,35	17.920,19	1.493,35
Zelišča	22	11.678,42	28.198,86	1.281,77
Vino	29	13.085,56	31.895,24	1.099,84
Grozdje	21	7.215,21	19.806,41	943,16
Kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi	55	31.541,97	49.155,94	893,74
Sadje	157	83.605,49	132.270,82	842,49
Mleko in mlečni izdelki (razen sir)	45	25.256,35	34.887,70	775,28
Zelenjava	107	44.954,70	60.622,42	566,56
Olja in masti (masla, margarina, olja inp.)	302	125.291,20	170.685,94	565,19
Poljščine	147	55.109,79	68.904,38	468,74
Sveže meso in drobovina	198	64.184,95	81.160,70	409,90
Pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin	6	1.563,53	2.194,33	365,72
Ostali živalski proizvodi	55	13.935,84	18.972,12	344,95
Skupaj	1250	559.465,03	868.539,14	694,83

Vir: MKGP, 2016

Po regijah je bilo največ vlog prejetih, odobrenih in izplačanih v Obalno-kraški regiji (333 izplačanih vlog v skupni višini 141.016,03 EUR), najmanj pa v Notranjsko kraški regiji, v kateri je bilo izplačanih 22 vlog v skupni višini

14.321,73 EUR. Porazdelitev izplačil sredstev kaže, da je bilo več kot pol (54%) sredstev izplačanih v 4 regije in sicer Savinjsko, Podravsko, Pomursko in v Osrednjeslovensko regijo.

Preglednica 188: Pregled izvajanja ukrepa 132 po regijah

REGIJA	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, €	Celotna vrednost izplačanih projektov, EUR	Celotna vrednost/vlogo, EUR
Goriška	72	54.119,99	91.863,27	1.275,88
Spodnjeposavska	73	41.647,11	78.491,99	1.075,23
Pomurjs	65	44.328,59	63.845,93	982,25
Notranjsko-kraška	22	14.321,73	20.520,66	932,76
Savinjska	225	87.036,46	161.050,25	715,78
Jugovzhodna Slovenija	41	18.260,20	28.168,21	687,03
Podravska	157	64.765,85	101.676,83	647,62
Gorenjska	53	23.892,09	32.250,39	608,50
Obalno-kraška	333	141.016,39	200.169,29	601,11
Osrednjeslovenska	89	36.416,00	47.572,21	534,52
Zasavska	66	22.227,59	27.299,84	413,63
Koroška	54	11.433,03	15.630,28	289,45
Skupaj	1250	559.465,03	868.539,14	694,83

Vir: MKGP, 2016

Na anketno vprašanje, ali so se jim prihodki od prodaje pridelka oz. proizvoda povečali, odkar so se vključili v shemo kakovosti, je večina anketiranih (50 %) odgovorilo, da ne, nasprotno pa jih meni 30,43%, medtem ko jih na vprašanje 19,57 % ni odgovorilo. Med tistimi, ki menijo, da so se jim prihodki povečali, jih največ meni, da so se jim prihodki povečali za okoli 35 %, medtem ko najuspešnejši meni, da je dosegel 300% povečanje prihodkov, najmanj uspešen pa za 10%. Večina prejemnikov (62,22% oz. slabi dve tretjini) namerava ostati vključenih v shemo kakovosti, medtem ko jih 17,78% namerava izstopiti. Med razlogi za izstop po izteku obdobja, ko so bili v shemi, navajajo preobsežno poročanje in preveč administracije, ne vidijo prednosti pri prodaji ali pa da so ukinili pridelavo. Tisti, ki bodo v shemi ostali, menijo, da jim je s shemo zagotovljena višja in kontrolirana kakovost ter zdrava prehrana, da jim ekološko kmetovanje, prinaša prepoznavnost kakovosti ekoloških proizvodov in pridelkov, da so kupci pripravljeni priznati višjo ceno izdelku s priznano višjo kakovostjo in da jim vključenost v shemo zagotavlja povrnitev dela stroškov za certifikacijo in kontrolo.

Tržna vrednost kmetijske proizvodnje podprtih gospodarstev je ob vlogi znašala 5.861.026,10 EUR. Iz poročil prejemnikov je razvidno, da je bila leta 2015 tržna vrednost prejemnikov, ki so o njej poročali, 5.862.245,77 EUR; ker je poročala manj kot polovica prejemnikov, lahko sklepamo, da je skupna tržna vrednost v letu 2015 približno enkrat višja in se je torej v času izvajanja ukrepa podvojila.

Preglednica 189: Pregled vrst shem kakovosti, za katere so prejemniki ukrepa 132 prejeli podporo

Vrsta sheme	Število izplačanih vlog	Št. vlog - poročanje	Tržna vrednost kmetijske proizvodnje leta 2015 EUR
Ekološka pridelava	548	105	2.077.203,32
Ekološka pridelava in predelava	263	27	384.004,63
Integrirana pridelava	116	26	2.823.536,97
Ekološka predelava	11	1	212.682,19
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni označba porekla	260	33	338.881,00
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zajamčena tradicionalna posebnost	35	8	21.501,50
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni geografska označba	17	3	4.430,30
Skupaj	1.250	203	5.862.239,91

Vir: MKGP, 2016

Po vrstah proizvodov so največjo razliko v tržni vrednosti kmetijske proizvodnje dosegli nosilci v sektorju sadja grozdja, in drugih proizvodov živalskega izvora (jajca, med idr.).

Preglednica 190: Tržna vrednost proizvodnje pri prejemnikih ukrepa 132 po posameznih proizvodih

Proizvodi	Tržna vrednost kmetijske	Tržna vrednost kmetijske proizvodnje	Razlika
-----------	--------------------------	--------------------------------------	---------

	proizvodnje ob vlogi, EUR	2015, EUR	
Grozdje	46.521,00	1.180.624,76	1.134.103,76
Ostali živilski proizvodi	20.602,57	334.514,13	313.911,56
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med idr.)	349.152,28	636.906,83	287.754,55
Poljščine	221.146,00	380.395,00	159.249,00
Olja in masti (maslo, margarina, olja idr.)	265.132,00	374.141,00	109.009,00
Vino	28.200,00	89.233,00	61.033,00
Mleko in mlečni proizvodi (razen siri)	128.534,04	140.460,94	11.926,90
Zelišča	57.619,00	66.444,00	8.825,00
Sveže meso in drobovina	384.392,56	387.165,32	2.772,76
Siri	130.200,00	129.062,53	-1.137,47
Pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin	4.750,00	1.150,00	-3.600,00
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni idr.)	8.364,00	4.430,30	-3.933,70
Kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi	38.616,00	21.843,50	-16.772,50
Zelenjava	260.476,50	227.437,26	-33.039,24
Sadje	2.243.410,36	1.888.431,34	-354.979,02
Skupaj	4.187.116,31	5.862.239,91	1.675.123,60

Vir: MKGP, 2016

Podatkov o celotni vrednosti kmetijske proizvodnje po shemah kakovosti v Sloveniji ni na voljo, niti ne po skupinah proizvajalcev na nacionalni ravni, tako da ni mogoče narediti primerjave, kolikšen delež shem kakovosti je bilo podprtih s PRP 2007-2013.

Večina v anketi vprašanih vključenih v ukrep svoje izdelke prodaja lokalno – neposredno doma, na lokalni tržnici ali v lokalnih trgovinah - takih je kar 78%. 16 % anketirancev prodaja neposredno trgovinam, specializiranim za zdravo, lokalno pridelano hrano po Sloveniji, sledijo pa jim tisti, ki prodajajo preko različnih spletnih strani - takih je 10%. Najmanj je tistih, ki prodajajo preko lastne spletne strani, takih ki prodajajo neposredno velikim trgovskim verigam v Sloveniji in takih, ki prodajajo neposredno specializiranim trgovinam v tujini. Nihče ne prodaja svojih izdelkov neposredno velikim trgovskim verigam v tujini. Med tistimi, ki so nekako izstopali iz mogočih odgovorov, so še tisti, ki svoje izdelke prodajajo na domu, prek združenj prodajajo vrtcem, prodajajo preko oljarske zadruge, prodajajo restavracijam ali na osrednji tržnici v Ljubljani ter tisti, ki prodajajo preko zadrug.

Med anketiranci jih je tretjina (34,09%) anketiranih je vključenih v katero od skupin proizvajalcev, 9,09 % pa jih na vprašanje ni odgovorilo. Tisti, ki so v skupini proizvajalcev, so vključeni v naslednje skupine:

- Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev zdravo življenje",
- Društvo oljkarjev Slovenske Istre,
- Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka,
- Društvo za promocijo kakovostne hrane,
- Mediteran, društvo za promocijo kakovostne hrane Piran.

Ukrep 133

Največ odobrenih vlog je bilo v sektorju vin z oznako porekla, kjer je bilo odobrenih 3.687.977,10 EUR sredstev in je bila povprečna vrednost odobrenih sredstev na vlogo 147.519,08 EUR; v tem sektorju je bilo izplačanih 22 vlog. Najvišja povprečna odobrena sredstva na vlogo so bila odobrena za promocijo shem integrirane pridelave, sledijo pa jim ukrepi za doseganje višje kakovosti.

Preglednica 191: Pregled izvajanja ukrepa 133 po posameznih shemah kakovosti

Shema kakovosti	Št. prejetih vlog	Št. odobrenih vlog	Odobrena sredstva, EUR	Celotna vrednost naložb, EUR	Odobrena/vlogo, EUR	Celotna vrednost naložb/vlogo, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, €
Vina z označbo porekla	43	25	3.687.977,10	6.343.942,42	147.519,08	253.757,70	22	2.712.892,42
Integrirana pridelava	18	16	3.127.470,00	5.362.859,99	195.466,88	335.178,75	15	2.725.957,80
Zaščitena geografska označba	12	8	1.366.338,54	2.343.864,00	170.792,32	292.983,00	8	1.195.602,94
Ekološka shema	14	7	1.316.547,06	2.257.241,00	188.078,15	322.463,00	7	1.114.198,74
Višja kakovost	10	7	1.353.446,48	2.407.525,19	193.349,50	343.932,17	7	1.333.519,34

Zaščitena označba porekla oz. geografsko poreklo	8	4	390.368,75	668.979,62	97.592,19	167.244,91	4	248.225,91
Zajamčena tradicionalna posebnost	3	3	558.344,50	958.182,00	186.114,83	319.394,00	3	545.428,20
Skupaj	108	70	11.800.492,43	20.342.594,22	168.578,46	290.608,49	66	2.712.892,42

Vir: MKGP, 2016

Gledano po vrsti proizvodov je bilo največ vlog izplačanih za promocijo v sektorju vina, sledijo jim vloge za promocijo sadja, zelenjave in žita (sveži in predelani), kjer je bilo vlog manj, a so bila za projekte promocije izplačana višja sredstva.

Preglednica 192: Pregled izvajanja ukrepa 133 po posameznih kategorijah proizvodov

Kategorija proizvoda	Odobrena sredstva, EUR	Celotna vrednost naložb, EUR	Odobrena/ vlogo, EUR	Celotna vrednost naložb/ vlogo, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
Vino	3.687.977,10	6.343.942,42	147.519,08	253.757,70	22	2.712.892,42
Sadje, zelenjava in žita, sveži in predelani	3.327.320,00	5.705.459,99	195.724,71	335.615,29	16	2.923.455,95
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med, ipd.)	1.502.688,74	2.577.239,26	166.965,42	286.359,92	9	1.291.596,17
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni idr.)	1.451.689,63	2.566.979,19	161.298,85	285.219,91	9	1.265.288,43
Kruh, fino pecivo, slaščice in drugi pekovski izdelki	558.344,50	958.182,00	186.114,83	319.394,00	3	545.428,20
Siri	398.902,00	693.242,00	199.451,00	346.621,00	2	388.292,34
Druga živila	392.175,00	672.300,00	196.087,50	336.150,00	2	392.175,00
Olja in maščobe	281.395,55	482.392,36	140.697,78	241.196,18	2	157.160,50
Sveže meso in drobovina	199.999,91	342.857,00	199.999,91	342.857,00	1	199.536,34
Skupaj	11.800.492,43	20.342.594,22	168.578,46	290.608,49	66	9.875.825,35

Vir: MKGP, 2016

Med shemami kakovosti prejemnikov ukrepa 133, ki so poročali o doseženih ciljih izvedene podpore, se je tržna vrednost največ povečala v sektorju vina – v shemi najbolj kakovostno vino ZGP in sicer za dobrih 4,5 mio EUR, kar je tri petine celotne spremembe tržne vrednosti prejemnikov oziroma povprečno 2,2 mio EUR na vlogo. Sledita integrirana pridelava s povečanjem za 1,7 mio EUR in zaščitena geografska označba s 1,3 mio EUR. Tržna vrednost se je zmanjšala pri prejemnikih z višjo kakovostjo in sicer za 696.569,00 EUR oziroma dobrih 230.000 na vlogo.

Preglednica 193: Sprememba tržne vrednosti pri prejemnikih ukrepa 133 po posamezni vrsti sheme kakovosti

Sektor	Število vlog (poročanje)	Tržna vrednost v vlogi, EUR	Tržna vrednost 2015, EUR	Razlika v trž. vrednosti, EUR	Razlika na vlogo, EUR
Kakovostna vina ZGP	2	12.700.300,00	17.202.086,69	4.501.786,69	2.250.893,35
Integrirana pridelava	6	2.182.246,00	3.845.381,56	1.663.135,56	277.189,26
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščitena geografska označba	2	2.232.416,00	3.524.230,00	1.291.814,00	645.907,00
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zajamčena tradicionalna posebnost	1	251.142,61	668.967,50	417.824,89	417.824,89
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščitena označba porekla	1	199.639,00	465.416,00	265.777,00	265.777,00
Ekološka pridelava in predelava	1	191.309,00	240.000,00	48.691,00	48.691,00
Vino PTP	1	1.774.500,00	1.785.649,00	11.149,00	11.149,00
Višja kakovost	3	2.740.079,00	2.043.510,00	-696.569,00	-232.189,67
Skupaj	17	22.271.631,61	29.805.015,99	7.533.384,38	443.140,26

Vir: MKGP, 2016

Najslabše se je odrezala shema višja kakovost, ki je izgubila veliko tržne vrednosti. Glede na to, da se je obenem število članov shem kakovosti za vina zmanjšalo, lahko sklepamo, da je prišlo do usmerjanja skupin v

visoko kakovostne izdelke z zelo visoko tržno vrednostjo. Po podatkih AKTRP⁵⁷ so tržne cene vina s slovenskim geografskim poreklom na slovenskem trgu in trgih EU rasle, z indeksom 108,6 pri kakovostnem in vrhunskem vinu, vendar ni mogoče oceniti, koliko je k temu prispeval ukrep 133, pa tudi ukrep 132.

Preglednica 194: Ukrep 133: Tržne cene vina

EUR/l	2011	2012	2013	2014	2015	Indeks
Kakovostno in vrhunsko	2,357	2,436	2,562	2,460	2,671	108,6
Belo, kakovostno in vrhunsko	2,356	2,371	2,384	2,463	2,632	106,9
Rdeče, kakovostno in vrhunsko	2,360	2,576	3,012	2,453	2,758	112,4

Vir: MKGP, 2016

V času od začetka izvajanja do konca izvajanja PRP 2007-2013 se je povečalo število vseh kmetijskih gospodarstev, ki so člani skupin proizvajalcev in sicer največ, za 34 pri integrirani pridelavi; pri ostalih shemah kakovosti se je število članov le malo povečalo, pri kakovostnih vinih ZGP in vinu PTP pa se je celo zmanjšalo. Pri integrirani pridelavi se je najbolj povečalo tudi število tistih kmetijskih gospodarstev, ki so tržno prisotni na trgu in so člani skupine proizvajalcev – povečalo se je za 40, kar je dve tretjini začetne vrednosti. Po drugi strani pa se je zmanjšalo število vseh oblik članov pri kakovostnih vinih ZGP in vinih PTP; zmanjšanje števila članov, ki so tržno prisotni na trgu in števila kmetijskih gospodarstev, ki so člani in prisotni na trgu je bilo tolikšno, da v vsoti prejemnikov ukrepa 133 odtehta povečanje.

Preglednica 195: Število članov skupin proizvajalcev po posameznih tipih shem kakovosti

Shema kakovosti	Število vseh članov v skupini proizvajalcev		Število članov, ki so tržno prisotni na trgu		Število vseh kmetijskih gospodarstev, ki so člani skupine proizvajalcev		Število tistih kmetijskih gospodarstev, ki so tržno prisotni na trgu in so člani skupine proizvajalcev	
	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo	Pred vlogo	Poročilo
Ekološka pridelava in predelava	16	18	16	18	16	18	16	18
Integrirana pridelava	157	191	61	101	157	191	61	101
Kakovostna vina ZGP	598	572	473	411	598	572	473	411
Vino PTP	174	153	174	153	174	153	174	153
Višja kakovost	36	45	36	45	36	45	36	45
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zajamčena trad. Posebnost	35	41	35	41	9	9	9	9
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni geografska označba	21	30	21	30	10	17	10	17
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni označba porekla	58	66	34	49	58	66	34	49
Skupaj	1095	1116	850	848	1058	1071	813	803

Vir: MKGP, 2016

Deleža in prihodkov od prodaje članov skupine proizvajalcev v okviru skupine ni mogoče pridobiti, saj se tega podatka v sistemu spremljanja ne sledi. Na splošno je področje skupin proizvajalcev slabo raziskano področje in podatkov na nacionalni ravni in tudi na projektni ravni ni mogoče dobiti. Na ravni EU je situacija le nekoliko boljša, saj se večina podatkov nanaša na organizacije proizvajalcev, ne pa na skupine proizvajalcev.

Tržna vrednost po tipih proizvodov se je najmočnejše spremenila pri vinu in nekoliko pri zelenjavi, ostali proizvodi pa so pridobili manj tržne vrednosti. Tržna vrednost se je pri svežem mesu in drobovini zmanjšala za slabih 291.000 EUR; gre za en projekt ene od skupin proizvajalcev. Pri pridelavi vina je bilo odobrenih tudi največ izplačanih vlog, sledilo jim je sadje, zelenjava in žita.

Preglednica 196: Sprememba tržne vrednosti pri prejemnikih ukrepa 133 po vrsti proizvodov

Proizvodi	Število vlog (poročanje)	Tržna vrednost v vlogi, EUR	Tržna vrednost 2015, EUR	Razlika v trž. vrednosti, EUR	Razlika na vlogo, EUR
-----------	--------------------------	-----------------------------	--------------------------	-------------------------------	-----------------------

⁵⁷ Podatke sporočajo pridelovalci vina, ki spadajo v reprezentativni trg (pridelajo nad 500.000 litrov letno), in prejemniki podpore iz III. poglavja in podpore iz 33. člena Uredbe o ureditvi trga z vinom. Vir: ARSKTRP, preračuni KIS iz Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2015 - Pregled po kmetijskih trgih

Vino	4	14.975.658,00	19.642.263,33	4.666.605,33	1.166.651,33
Zelenjava	5	1.681.388,00	3.190.853,92	1.509.465,92	301.893,18
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni idr.)	3	4.340.757,00	5.150.681,00	809.924,00	269.974,67
Kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi	1	251.142,61	668.967,50	417.824,89	417.824,89
Olja in masti (maslo, margarina, olja idr.)	1	199.639,00	465.416,00	265.777,00	265.777,00
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med idr.)	1	81.738,00	158.000,00	76.262,00	76.262,00
Ostali živilski proizvodi	1	191.309,00	240.000,00	48.691,00	48.691,00
Sveže meso in drobovina	1	550.000,00	259.059,00	-290.941,00	-290.941,00
Skupaj	17	22.271.631,61	29.805.015,99	7.533.384,38	443.140,26

Vir: MKGP, 2016

Ukrep 142

Leta 2006 je bilo v EU-25 organiziranih 266 skupin proizvajalcev, 1.594 organizacij proizvajalcev in 20 združenj organizacij proizvajalcev. **V Sloveniji je bilo ustanovljenih 10 skupin proizvajalcev s skupnim obsegom bruto prihodka 9 milijonov EUR.** Z izvajanje ukrepa je bilo do konca izvajanja PRP 2007-2013 izplačanih 24 vlog, ki jih je vložilo 10 skupin proizvajalcev, ki so skupaj dobili izplačanih 637.309,38 EUR. Bruto prihodek podprtih skupin se je v času izvajanja ukrepa povečal samo v skupinah ekološkega sadja, kranjska klobasa in Šaleška dolina, medtem ko naj bi skupini za promocijo kakovostne hrane prihodek upadel. Glede na shemo kakovosti je bila več kot polovica vseh vlog (58 %) izplačanih za skupine proizvajalcev s področja ekološke pridelave in predelave, nadaljnja četrtina za skupine proizvajalcev zaščitene oznake porekla, preostale vloge pa so bile izplačane za skupine proizvajalcev z zaščiteno geografsko označbo. Skupni obseg bruto prihodka podprtih skupin proizvajalcev se je v času izvajanja PRP 2007-2013 iz 9.000.000 EUR povečal na 12.455.290 EUR.

Preglednica 197: Izplačila ukrepa 142

Kategorija proizvoda	Skupine	Izplačilo
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni)	Skupina 1	170.013,95
	Skupina 2	54.433,62
	Skupina 3	9.977,46
Mešano	Skupina 4	2.688,36
	Skupina 5	180.241,52
Mleko	Skupina 6	103.600,46
	Skupina 7	5.886,80
Olja in masti	Skupina 8	66.155,91
	Skupina 9	20.618,42
Sadje	Skupina 10	23.692,88
	Skupaj	637.309,38

Opomba: podatki so anonimizirani zaradi varovanja osebnih podatkov.

Vir: MKGP, 2016

Preglednica 198: Prihodki izbranih skupin proizvajalcev, vključenih v ukrep 142

Kategorija proizvoda	Skupine	Izplačilo	Prihodki od prodaje stanje ob vlogi	Prihodki od prodaje napoved	Razlika
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni)	Skupina 1	170.013,95	2.333.683,18	3.000.000,00	666.316,82
	Skupina 3	9.977,46	103.460,50	171.000,00	67.539,50
Mešano	Skupina 5	180.241,52	3.848.190,00	3.732.991,00	-115.199,00
Sadje	Skupina 10	23.692,88	174.714,23	298.761,66	124.047,43

Opomba: podatki so anonimizirani zaradi varovanja osebnih podatkov.

Vir: MKGP, 2016

Skupine proizvajalcev sprejmejo skupna pravila delovanja, v katerih določijo namen in pravila delovanja skupine proizvajalcev ter pravice in obveznosti članov, ki so v skupino vključeni. Namen skupine proizvajalcev je prilagoditi proizvodnjo in ponudbo tržnim zahtevam, zlasti pa zagotoviti načrtovanje in usklajevanje pridelave s povpraševanjem, predvsem glede kakovosti in količine, pospeševati koncentracijo ponudbe in skupnega trženja izdelkov svojih članov ter zmanjševati proizvodne stroške in stabilizirati pridelovalne cene. Skupine proizvajalcev ne poročajo o spremembah proizvodnje svojih članov.

Skupaj je bilo v okviru ukrepa podprtih 10 skupin proizvajalcev. GIZ Kranjska klobasa, Društvo za promocijo kakovostne hrane in Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka so skupaj prejele več kot polovico vseh sredstev ukrepa. Največ, kar 5 podprtih vlog, je imel GIZ Kranjska klobasa, najmanj – le po

eno – pa GIZ Kraški pršut, Mediteran, društvo za promocijo kakovostne hrane Piran in Združenje ekoloških kmetov-ekologistika. Podprte skupine so imele v času prijave 488 vseh članov, od tega jih je bilo 390 na kmetijskih gospodarstvih, 432 tržno usmerjenih in od tega 355 tržno usmerjenih kmetijskih gospodarstev in 59 netržno usmerjenih.

Preglednica 199: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142

Skupina proizvajalcev	Število članov v skupini			Število kmetijskih gospodarstev v skupini	
	Skupno število	Člani na kmetijskih gospodarstvih	Tržno usmerjeni člani	tržno usmerjena	netržno usmerjena
Društvo oljkarjev Slovenske Istre	179	178	179	178	0
KZ Saleška dolina, z.o.o.	147	132	107	95	38
GIZ Kranjska klobasa	51	0	51	0	18
Društvo za promocijo kakovostne hrane	37	26	36	29	1
Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev Zdravo življenje"	26	16	20	16	0
Mediteran, Društvo za promocijo kakovostne hrane Piran	17	13	14	14	0
Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka	14	12	8	10	2
Društvo skupina proizvajalcev ekološkega sadja	7	6	7	6	0
Združenje ekoloških kmetov-ekologistika	7	7	7	7	0
GIZ kraški pršut	3	0	3	0	0
Skupaj	488	390	432	355	59

Vir: MKGP, 2016

Podatki o vrednosti kmetijske proizvodnje posameznih članov podprtih skupin proizvajalcev niso dostopni, saj jih niso spremljali.

6.4 Specifična evalvacijska vprašanja za os 1

6.4.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 12. Kako in koliko so ukrepi prve osi prispevali k izboljšanju konkurenčnosti (povečanje dodane vrednosti, obsega proizvodnje, ustvarjanje novih delovnih mest, razvoj panoge,...) posameznega sektorja pridelave in predelave (vključno z gozdarstvom)?

Ukrepi 1. osi so bili namenjeni izboljšanju konkurenčnosti in za njihovo izvajanje ukrepov, namenjenih izboljšanju konkurenčnosti, je bilo načrtovanih 534.698.779,00 EUR, do konca izvajanja programa pa jih je bilo porabljenih 531.097.185,54 EUR.

Konkurenčnost lahko merimo z bruto dodano vrednostjo in učinkovitostjo, ki jo lahko opredelimo kot BDV/zaposlenega oz. BDV/PDM. Pri ukrepih prve osi, ki so bili usmerjeni v zvišanje bruto dodane vrednosti pri gospodarstvih oziroma podjetjih, ki so prejela podporo se je BDV povečal za 107.127.831 EUR, od tega v kmetijstvu za 31.466,93 v živilski industriji za 68.051,42 EUR in v gozdarstvu za 7.609,49 EUR. Nove proizvode in /ali nove tehnologije je vpeljalo skupaj 2.969 gospodarstev.

V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je se za 35.637.481 EUR povečala vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti, od tega v okviru evropskih znakov oziroma standardov v okviru sodelovanja kmetov v shemah kakovosti hrane za 3.038,70 EUR in v skupinah proizvajalcev-dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje za 23.886,35 EUR. V okviru znakov in standardov države pa v okviru sodelovanja kmetov v shemah kakovosti hrane za 2823,54 EUR in v skupinah proizvajalcev-dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje za 5.888,89 EUR. V živilsko predelovalni industriji se je BDV povečala za EUR 68.051,42 - največ če jo primerjamo s kmetijstvom in gozdarstvom.

Preglednica 200: BDV in PDM pred in po naložbi

Ukrep	BDV			PDM			BDV/PDM		
	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika	Pred naložbo	Po naložbi	Razlika
123	225.964.664,48	300.413.968,54	74.449.304,06	9.358,82	9.211,36	-147,46	24.144,57	32.613,42	8.468,85

113	3.642.646,71	4.720.064,36	1.077.417,65	265,42	245,77	-19,65	13.724,09	19.205,38	5.481,30
112	27.354.360,74	35.326.028,28	7.971.667,54	2.633,03	2.644,05	11,02	10.388,93	13.360,56	2.971,63
121	75.931.864,40	95.441.927,87	19.510.063,47	3.849,19	4.285,73	436,54	19.726,71	22.269,72	2.543,01
122	8.486.941,20	11.784.252,85	3.297.311,65	/	/	/	/	/	/
125	2.403.456,99	3.225.523,61	822.066,62	/	/	/	/	/	/
Skupaj	343.783.934,52	450.911.765,51	107.127.830,99	16.106,46	16.386,91	280,45	67.984,30	87.449,08	19.464,79

Vir: MKGP, 2016

Največje razlike so opazne pri ukrepih 123 in 113 kjer se je BDV/PDM povečal za več kot polovico povečanja celotnega povečanja iz vseh ukrepov.

Statistični podatki o PDM v kmetijstvu na nacionalni ravni so na voljo samo za leti 2000 in 2010, ko so bili zajeti v okviru popisa kmetijstva in kažejo, da se je v kmetijstvu med letoma 2000 in 2010 zmanjšal z 107.809 PDM na 77.012 PDM, kar je le malo več, kot je nosilec kmetijskih gospodarstev, kar kaže na to, da se obseg delovne sile na kmetijskih gospodarstvih zmanjšuje in da številni nosilci kmetijskih gospodarstev poleg kmetijstva opravljajo še kakšno drugo delo. Statistični podatki za BDV na zaposlenega v gospodarskih družbah, zadrugah in pri samostojnih podjetnikih so na voljo za obdobje od leta 2008, ko je BDV na zaposlenega znašal 26.619 EUR/zaposlenega, in l. 2015, ko je znašal 35.204 EUR/zaposlenega. BDV/zaposlenega je primerljiv z BDV/PDM, a so vrednosti znatno višje od povprečja v PRP, ker ne zajemajo malih oz. družinskih kmetij oz. podatkov fizičnih oseb, ki opravljajo kmetijsko dejavnost, ki so pri PRP 2007-2013 v ospredju.

Podatki za živilskopredelovalno industrijo v Poročilu o stanju kmetijstva, gozdarstva, živilstva in ribištva za leto 2015 kažejo, da sta tako produktivnost kot dodana vrednost na zaposlenega naraščali do leta 2009, nato strmo upadli in se sedaj spet povečujeta. Bruto dodana vrednost na zaposlenega je po podatkih navedenega Poročila leta 2015 znašala 36.700 EUR, kar je le malo več kot v gozdarski dejavnosti, kjer je po podatkih SURS je leta 2015 znašala 36.246,5 EUR⁵⁸. Glede na to, da je na področju gozdarske dejavnosti ukrep 122 zajel znatno število lastnikov gozdov, ki imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov in bodo po naši oceni prispevali k izkoriščenosti 15 % gozdov, je PRP 2007-2013 prispeval h konkurenčnosti sektorja.

Glede na število ustvarjenih delovnih mest oziroma ocene, koliko polnovredne delovne moči (PDM) je bilo ustvarjene, je program predvsem pripomogel k ohranitvi zaposlitev tako, da se je okrepila njihova učinkovitost in konkurenčnost. Nove zaposlitvene možnosti so bile ustvarjene predvsem na majhnih kmetijah (ustvarile so se možnosti za polno zaposlitev in dohodek od kmetije za vsaj enega člana kmetijskega gospodarstva, namesto kmetovanja ob redni zaposlitvi) in z diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti. Program je pripomogel k izboljšanju pogojev za gospodarsko rast z ohranitvijo delovnih mest in posodobitvijo kmetijske proizvodnje, predelave ter gozdarstva.

Ukrep 111, ki je pomemben zaradi pridobivanja novih znanj in veščin za boljšo konkurenčnost, je bil horizontalen ukrep in je zajel vse sektorje ter približno 7-8 % celotne ciljne skupine. Zaradi dolgotrajnega preoblikovanja ukrepa se je večina usposabljanj začela izvajati na podlagi drugega razpisa šele leta 2013 in 2014, tako da je bil njegov prispevek pozen in zato manjši, kot bi lahko bil sicer.

Prispevek h konkurenčnosti vseh sektorjev je bil manjši, kot bi lahko bil glede na prvotno načrtovana sredstva, saj so se razpoložljiva sredstva pri ukrepih, ki so vplivali na konkurenčnost, od začetka izvajanja programa zmanjšala za 37.392.402,00 EUR, največja odstopanja med načrtovanimi in porabljenimi sredstvi so bila pri ukrepih 125, 113, 132, 123, 111, 312, 323 kjer so se načrtovana sredstva zmanjšala. Nasprotno so se pri ukrepih 112 in 121 so se načrtovana sredstva povečala, a ne toliko, kot je bilo zmanjšanih sredstev na ostalih ukrepih prve osi. Razpoložljiva sredstva so se znižala ravno pri tistih ukrepih, ki so bili namenjeni področjem, za katere je bilo ob pripravi PRP 2007-2013 ocenjeno, da vplivajo na konkurenčnost – taka dejavnika sta nizka izobrazbena in neugodna starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev (predmet ukrepov 111, 113, ki so jim bila sredstva znižana, in 112, kjer so bila sredstva zvišana), sheme kakovosti kot dejavnik kakovosti (predmet ukrepa 132) in nizke specializacija posameznih živilskopredelovalnih obratov. Razlogi za zmanjšanje so različni, od težav pri izvajanju (ukrep 125 in ukrep 111) do manjšega zanimanja od pričakovanega (ukrep 113, 132, 111 v

⁵⁸ Vir podatka: SURS, Ekonomski računi za gozdarstvo po proizvodih in vrednostih (mio EUR), Slovenija, letno.

prvotni obliki) in načrtne prerazporeditve za potrebe drugih ukrepov (123), kar kaže na preambiciozno začetno načrtovanje in pomanjkljivo poznavanje ciljnih skupin.

6.4.2 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 13. Koliko in na kakšen način so podpore PRP 2007-2013 prispevale k povečanju izkoriščenosti gozda?

Podpore PRP 2007-2013 so k povečanju izkoriščenosti gozda prispevale predvsem s podporo naložbam v mehanizacijo in infrastrukturo v gozdarstvu (ukrep 122) ter podporo za predelavo lesa in uporabo obnovljivih virov energije. Naložbe, ki so prispevale k povečanju izkoriščenosti gozda, so predstavljene v spodnji preglednici.

Preglednica 201: Pregled naložb, ki so prispevale k povečanju izkoriščenosti gozda v okviru različnih ukrepov PRP 2007-2013

Ukrep	Število izplačanih vlog za naložbe v OVE	Tip naložb	Izplačana sredstva (EUR)	Celotna vrednost naložb (EUR)	Komentar
122	503	Nova mehanizacija in oprema za sečnjo in spravilo lesa	17.134.565,62	36.124.383,10	Naložbe so zagotovile boljše izkoriščenost gozdov, zlasti povečanje sečnje.
	833	Gozdne ceste in vlake	5.988.402,30	72.095,28	Naložbe zagotavljajo boljše dostopnost za sečnjo in s tem povečano izkoriščenost gozdov.
123	85	V 40 primerih je šlo za investicije v žagarske stroje in žagarske obrate. Ostali prejemniki so kupili opremo za izdelavo drv, lesnih sekancev, trsk ipd. in njihovo pakiranje, transport in skladiščenje. V 5 primerih tudi nakup opreme za ogrevanje na biomaso (zamenjava) za potrebe drugih dejavnosti.	7.947.168,80	21.317.739,44	Naložbe so omogočile izdelavo lesnih proizvodov, predelavo lesa, skladiščenje in pakiranje lesne biomase, namenjene na trg.
121	3	Naložbe v obnovljive vire energije za lastne potrebe v sklopu naložb na kmetijskem gospodarstvu.	74.427,21	221.772,55	Večina prejemnikov tega ukrepa je naložbe usmerila v nakup opreme in strojev, ureditev zgradb in infrastrukture.
112	n.p.	Prejemniki lahko sredstva porabijo tudi za obnovljive vire energije, vključno z biomaso, ali v gozdarstvo če je to v njihovem poslovnem načrtu.	n.p.	n.p.	Prejemniki tega ukrepa so sredstva porabili po lastni presoji glede na poslovni načrt, zato ni podrobnejših podatkov o morebitnih naložbah v izrabo lesne biomase ali gozdarstvo.
311	23	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov energije: lesna biomasa	1.823.875,68	4.537.034,55	Naložbe v OVE so dopolnilna oz. nekmetijska dejavnost na kmetiji in prispevajo k izkoriščenosti lastnega gozda.
	16	Obdelava in predelava lesa	3.080.279,20	1.552.003,17	Naložbe v dejavnost predelave lesa, kjer je osnovna surovina les.
	8	Proizvodnja pohištva	462.684,99	1.017.208,26	Naložbe v predelavo lesa v končne izdelke.
312	11	Naložbe v različne tipe obnovljivih virov energije: lesna biomasa	789.491,92	163.199,82	Naložbe v OVE predstavljajo dopolnitev oz. širitev obstoječe dejavnosti ali zagon popolnoma nove dejavnosti. Prejemniki izkoriščajo lasten gozd ali lesno biomaso kupujejo na trgu, s čimer prispevajo k povečanju povpraševanja.
	51	Obdelava in predelava lesa	9.960.908,08	4.240.944,74	Naložbe v dejavnost, kjer je osnovna surovina les.
	80	Proizvodnja pohištva	16.928.100,58	7.457.500,14	Naložbe v dejavnost, kjer je osnovna surovina les.
		Skupaj ukrepi 1. osi	31.144.563,93	21.628.426,90	
		Skupaj ukrepi 1. In 3. osi	63.727.219,39	39.579.109,32	

Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 122 in 123 sta predvsem omogočila večje izkoriščanje gozdov, kar vpliva na proizvodnjo lesne biomase, lesa in lesnih izdelkov. Prejemniki ukrepa 122 imajo skupaj v lasti 5,92 % vseh slovenskih gozdov, številni pa ponujajo gozdarske storitve (kot glavno dejavnost ali kot dopolnilno dejavnost), tako lahko ocenimo, da je ta ukrep vplival na izkoriščenost pribl. 15 % vseh slovenskih gozdov. Ocenjujemo, da so prejemniki ukrepa 122 povečali posek lesa, prejemniki ukrepa 123 pa so omogočili hitro in stroškovno učinkovito predelavo. Oba ukrepa v kombinaciji sta omogočila hitrejšo, količinsko in cenovno učinkovito sečnjo in predelavo lesa, kar se

potencialno lahko odraža tudi v dostopnosti in cenovni ugodnosti lokalnih proizvodov na trgu in posledično povečano porabo.

Mladi prevzemniki so prejela sredstva lahko porabili po lastni presoji glede na cilje poslovnega načrta. Nekateri so se zagotovo odločili za naložbe v obnovljive vire energije ali gozdarsko opremo, a o tem ni natančnejših podatkov. Prejemniki ukrepa 121 so lahko v sklopu naložb financirali nakup opreme za uporabo lesne biomase, vendar so se za to odločili le trije.

Poleg ukrepov 1. osi so k razvoju trga za lesne proizvode in s tem povečanju povpraševanja po lesu in izkoriščenosti gozda prispevali tudi ukrepi 3. osi, natančneje ukrepa 311 in 312, v okviru katerih so bile podprte naložbe v obnovljive vire energije, vključno z lesno biomaso, ter dejavnost obdelave in predelave lesa in proizvodnje pohištva. Pri naložbah v obnovljive vire energije gre za izkoriščanje lokalnih, tudi lastnih virov, medtem ko je pri obdelavi in predelavi lesa ter proizvodnji pohištva nakup surovega lesa odvisen predvsem od tržnih razmer.

Analize Inštituta za gozdarstvo in njihove ocene proizvodnje lesnih sekancev kažejo, da se je število sekalnikov od leta 2008 do 2011 povečalo za 97%, proizvodnja sekancev pa za 117 %. Trend je sicer naraščajoč že od leta 2004, ko so bile narejene prve evidence, vendar pa je del povečanja zagotovo posledica naložb, podprtih z ukrepi PRP 2007-2013. Po letu 2008 se je povečala poraba lesa in druge trdne biomase ter proizvodnja manj kakovostnega lesa, kar je deloma tudi posledica investicij izvedenih v ukrepu 122 v kombinaciji z ukrepom 123 za nakup opreme za predelavo lesa, k temu pa so prispevale tudi cene drugih energentov. Po podatkih Statističnega urada pa je proizvodnja pohištva v letih 2009-2015 upadla za 33,9 %, obdelava in predelava lesa pa za 15,9 %. Glede na število in obseg naložb so podprte naložbe so prispevale predvsem k povečanju sečnje in proizvodnje lesa in lesne biomase, s tem pa tudi k večji izkoriščenosti gozdov. Ocenjeno je, da je prispevek mogoče zaznati na nacionalni ravni. Manjše število naložb je bilo namenjenih obdelavi in predelavi lesa ter proizvodnji pohištva, vendar so te zaradi majhnega obsega predvsem pripomogle k stabilizaciji sektorjev, ki sta v upadanju.

6.4.3 Specifično vprašanje št. 14: Koliko je izvajanje ukrepov 112 Pomoč mladim prevzemnikom kmetij in 113 Zgodnje upokojevanje kmetov vplivalo na izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetij?

V ukrep 112 je bilo vključenih 2.651 mladih prevzemnikov. Po podatkih Statističnega urada je bilo leta 2007 12.803 nosilcev kmetijskih gospodarstev, starih do 45 let, ki so predstavljali 17 % vseh nosilcev kmetijskih gospodarstev.

Preglednica 202: Število kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let v letih 2003-2013

Leto	Kmetijski gospodarji < 45 let	% medletne spremembe	Število vseh kmetijskih gospodarjev	Delež kmetijskih gospodarjev < 45 let
2003	14.389		77.149	18,65%
2005	14.503	0,79%	77.175	18,79%
2007	12.803	-11,72%	75.340	16,99%
2010	13.674	6,80%	74.646	18,32%
2013	13.862	1,37%	72.377	19,15%

Vir: MKGP, 2016

Podatkov iz daljšega časovnega obdobja ni na voljo, jasno pa je, da je med leti 2003 in 2007 število kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let, upadlo za 1.586, torej za dobro desetino. Trend upadanja se je po letu 2007 obrnil in do leta 2013 se je število kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let, povečalo za 1.059 ali za 7,6 %. To je manj, kot je bilo podprtih mladih prevzemnikov v istem obdobju, vendar lahko sklepamo, da je določen del mladih kmetijskih gospodarjev v tem obdobju prenehal kmetovati, saj se število kmetijskih gospodarjev vztrajno zmanjšuje. Tako se je delež kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let v celotni populaciji z izjemo obdobja med letoma 2005 in 2007 povečeval in se je med leti 2007 in 2013 povečal za dobra 2 %.

Preglednica 203: Število kmetijskih gospodarjev po starostnih razredih

Leto	Kmetijski gospodarji < 45 let	Kmetijski gospodarji 45 < 55 let	Kmetijski gospodarji > 55 let	Število vseh kmetijskih gospodarjev
2003	14.389	19158	43602	77.149
2005	14.503	18777	43894	77.175
2007	12.803	18547	43990	75.340
2010	13.674	18711	42261	74.646
2013	13.862	19128	39388	72.377
% spremembe 2003-2013	-3,66 %	-0,16 %	-9,7 %	-6,18 %
% spremembe 2007-2013	8,27 %	3,13 %	-10,46 %	-3,93%

Vir: Popis kmetijstva, SURS, 2010

Leta 2013 je bilo kmetijskih gospodarjev, mlajših od 45 let 13.862, tako da lahko sklepamo, da je kmetijskih gospodarjev, starih 40 let, kolikor je pogoj za mladega prevzemnika, med 12.000 in 13.000. Glede na število podprtih mladih prevzemnikov (vključenih je bilo 2.651) je ukrep je torej podprl približno 20 - 22 % vseh kmetijskih gospodarjev, mlajših od 40 let. Največ mladih prevzemnikov, podprtih v ukrepu 112, sodi v sektorje: pašna živina vključno z gojeno divjadjo (brez mleka) (611), mleko (525), mešana proizvodnja (rastlinsko/živalska) (479) in poljščine (260). Ker podatki Statističnega urada o starosti kmetijskih gospodarjev po sektorjih pred letom 2007 in po njem niso primerljivi, ni mogoče oceniti, kako je ukrep vplival na izboljšanje starostne strukture po sektorjih. Po podatkih AKTRP o oddaji zbirnih vlog v letu 2016 je bilo med mladimi prevzemniki iz ukrepa 112 le 21 takih, ki zbirne vloge niso oddali, za katere torej lahko sklepamo, da so prenehali kmetovati, kar je zanemarljivo malo, manj kot odstotek prejemnikov.

Iz razmerij med starostnimi razredi in delom populacije, ki je bila vključena v ukrep, lahko sklepamo, da je ukrep 112 pripomogel k obratu trenda upadanja mladih kmetijskih gospodarjev in s tem tudi ublažil trend zmanjševanja števila kmetijskih gospodarstev. Na večanje števila mladih kmetijskih gospodarjev sicer lahko vplivajo tudi drugi dejavniki, kot npr. večja privlačnost kmetijstva v času gospodarske krize in brezposelnosti, vendar je to dejavnik, ki deluje na vse starostne razrede.

V ukrep 113 je bil vključen 201 gospodar kmetijskega gospodarstva (toliko je bilo odobrenih vlog), dejansko pa je bilo izplačanih 196 vlog, kar je zanemarljivo majhen delež (0,3 %) vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, tako da na izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetij ni imel pravega vpliva. Ukrep 113 je le malce pripomogel k nižji povprečni starosti mladih prevzemnikov ukrepa 112. Medtem ko je povprečna starost vseh mladih prevzemnikov 32,4 let, je povprečna starost mladih prevzemnikov, ki so kmetijsko gospodarstvo prevzeli od zgodaj upokojenih v okviru ukrepa 113 29,7 let, vendar je teh mladih prevzemnikov samo 185 oziroma 7 %.

6.4.4 Specifično vprašanje št. 15: Kako uspešni so bili prejemniki sredstev ukrepa 112 na drugih ukrepih PRP 2007-2013?

Prejemniki ukrepa 112 so se uspešno vključevali v vse ostale ukrep PRP 2007-2013, kjer so bili upravičenci – torej v ukrepe, v katere se je lahko vključil kot nosilec kmetijskega gospodarstva, lastnik gozda ali kot posameznik. Največ, skoraj tri četrtine, jih je vključenih tudi v KOP, kar je nad povprečjem vključenosti vseh kmetijskih gospodarstev. Sledi ukrep 121, v katerega so bile vključene tri petine vseh mladih prevzemnikov. V ostale ukrepe je bilo vključenih malo mladih prevzemnikov, nekoliko izstopa le še ukrep shem kakovosti, v katerega se je vključilo 6 %, in ukrep 122, ki je podpiral naložbe v gozdarstvo, v katerega se je vključilo 4,56 % mladih prevzemnikov. 22 mladih prevzemnikov, ki so prejeli sredstva ukrepa 112, je prejelo tudi sredstva iz ukrepa 311, s katerimi so podprli nekmetsko dejavnost na kmetiji.

Preglednica 204: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)

Ukrep	Vse vloge (potrjene in zavrnjene)	Izplačane vloge	% uspešnih vlog	% prejemnikov ukrepa 112
111	65	58	89,23%	2,19%
121	1632	979	59,99%	36,93%
122	223	121	54,26%	4,56%
123	95	66	69,47%	2,49%
132	176	159	90,34%	6,00%
311	40	22	55,00%	0,83%
323	23	3	13,04%	0,11%
KOP	-	1961	-	73,97%
Skupaj izplačila 1. in 3. osi		106.864.726,75	-	-
Skupaj izplačila KOP		32.973.907,75	-	-

Skupaj vsa izplačila	139.838.634,50	-	-
-----------------------------	-----------------------	---	---

Vir: MKGP, 2016

Primerjava izplačanih (torej uspešnih) vlog in števila vseh, tako potrjenih kot zavrnjenih vlog pokaže, da je bila uspešnost mladih prejemnikov na drugih ukrepih pri največ ukrepih med 50 in 60 %. Po uspešnosti sodelovanja izstopata ukrep 132, ki je podpiral vključevanje v sheme kakovosti in ukrep 111, ki je podpiral pridobivanje novih znanj, vendar gre za specifična ukrepa z enostavnimi zahtevami in enostavno vlogo. Med »zahtevnejšimi« ukrepi izstopa ukrep 132, ki je podpiral naložbe v predelavo, kjer je bilo sicer zanimanje relativno majhno (le 66 mladih prejemnikov je obenem tudi v tem ukrepu), a je bilo z vlogo uspešnih kar 70 % mladih prevzemnikov. Najnižja je bila uspešnost pri pridobivanju sredstev za obnovo kulturne dediščine – od 23 mladih prevzemnikov, ki so oddali vloge za ukrep 323, namenjen kulturni dediščini, so le 3 prejeli sredstva.

6.4.5 Specifično vprašanje št. 16: Koliko mladih prevzemnikov iz ukrepa 112 opravlja kmetijsko dejavnost po zaključku petletnega poslovnega načrta in kako se ocenjuje njihova uspešnost poslovanja?

O aktivnosti mladih prevzemnikov iz ukrepa 112 smo sklepali na podlagi oddaje zbirnih vlog, saj jih oddajo praktično vsi, ki opravljajo kmetijsko dejavnost. Po podatkih AKTRP o oddaji zbirnih vlog v letu 2016 je bilo med mladimi prevzemniki iz ukrepa 112 le 21 takih, ki zbirne vloge niso oddali, kar je manj kot odstotek. Sklepamo torej lahko, da je od 2.651 prejemnikov tega ukrepa še vedno aktivnih 2.631 mladih prevzemnikov.

Na uspešnost njihovega poslovanja lahko sklepamo na podlagi njihovega vključevanja v ostale ukrepe PRP 2007-2013, saj to kaže na uspešno prestrukturiranje kmetije in vsebinsko sledenje ciljem poslovnega načrta. Intervjuja z dvema mladima prevzemnicama, ki smo ju izvedli v okviru priprave primerov dobre prakse je pokazal, da so številni mladi prevzemniki pri pripravi poslovnih načrtov zanesljivo načrtovali vključevanje v druge ukrepe PRP 2007-2013 glede na načrtovano dejavnost.

Preglednica 205: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)

Ukrep	Vse vloge (potrjene in zavrnjene)	Izplačane vloge	% uspešnih vlog	% prejemnikov ukrepa 112
111	65	58	89,23%	2,19%
121	1632	979	59,99%	36,93%
122	223	121	54,26%	4,56%
123	95	66	69,47%	2,49%
132	176	159	90,34%	6,00%
311	40	22	55,00%	0,83%
323	23	3	13,04%	0,11%
KOP	-	1961	-	73,97%
Skupaj izplačila 1. in 3. Osi		106.864.726,75	-	-
Skupaj izplačila KOP		32.973.907,75	-	-
Skupaj vsa izplačila		139.838.634,50	-	-

Vir: MKGP, 2016

Praktično vsi mladi prevzemniki so obenem vključeni tudi v ukrepa 211 in 212, več kot polovica pa jih je vključenih tudi v ukrep 214 (KOP). V spodnji preglednici je pregled podukrepov KOP, v katere so vključeni mladi prevzemniki.

Preglednica 206: Pregled podukrepov KOP; v katere so vključeni mladi prevzemniki, podprti v okviru ukrepa 112

Podukrep KOP, v katerega je vključen mladi prevzemnik (prejemnik ukrepa 112)	Št. odobrenih vlog mladih prevzemnikov	Delež od vseh odobrenih vlog
REJ (Sonaravna reja domačih živali)	948	35,7%
S35 (Košnja strmih travnikov z nagibom 35-50%)	544	20,5%
ZEL (Ozelenitev njivskih površin)	499	18,8%
S50 (Košnja strmih travnikov z nagibom nad 50%)	327	12,3%
IPL (Integrirano poljedelstvo)	251	9,5%

Vir: MKGP, 2016

Glede na veliko vključenost v druge ukrepe lahko ocenimo, da mladi prejemniki uspešno načrtujejo svojo dejavnost in uspešno poslujejo.

6.4.6 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 17: Koliko in na katerih področjih je ukrep 111 Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju prispeval k večji usposobljenosti udeležencev usposabljanj?

Ukrep je bil usmerjen v krepitev izobraževanja in usposabljanje izven rednih izobraževalnih procesov v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, podpiral bi torej različne oblike vseživljenjskega učenja. Intervencijska logika ukrepa je bila pravilno zastavljena in je izhajala iz dejstva, da je bila izobrazbena struktura v teh sektorjih neugodna, za konkurenčnost pa je potrebno stalno usposabljanje proizvajalcev na tehnološkem in ekonomskem področju.

Prvotni upravičenci so bili nosilci kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo s primarno kmetijsko pridelavo ter lastniki oziroma solastniki zasebnih gozdov, ki se ukvarjajo s primarno pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov. Upravičenci so se lahko prijavili na različna usposabljanja in izobraževanja in dobili povrnjene stroške. Njihov odziv na 1. razpis je bil izjemno nizek (le 85 prejemnikov), kar lahko pripišemo trem dejavnikom: relativni zahtevnosti vloge glede na prejeti znesek in izobrazbo in veščine upravičencev, obveznostim in veliki razpoložljivosti brezplačnih izobraževanj.

S 3. in 4. spremembo PRP 2007-2013 so prvotni upravičenci postali končni upravičenci, vlagatelji pa so postale javne in zasebne izobraževalne ustanove, raziskovalne ustanove, javni zavodi ter interesna in stanovska združenja in organizacije s področja kmetijstva, gozdarstva in živilstva. Udeležba je bila za končne upravičence prav tako kot prej brezplačna, a veliko enostavnejša, poleg tega je bil nabor končnih upravičencev razširjen na proizvajalce, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo kmetijskih in gozdarskih proizvodov iz Priloge I. Tak način izvajanja in vključitev za poučevanje usposobljenih organizacij je bil veliko uspešnejši, saj je v kratkem času pritegnil veliko število udeležencev izobraževalnih aktivnosti, tako da je 2. (hkrati zadnji) razpis zajel velik delež ciljne skupine. Obenem je razpis omogočal širok nabor term usposabljanj, kot so:

- Vodstvene, administrativne in tržne sposobnosti (v JR sklop: Podjetništvo)
- Usposabljanje na področju IKT (v JR sklop: Informacijsko - komunikacijska znanja)
- Novi tehnološki procesi in stroji/inovativna praksa (v JR sklopa: Optimizacija proizvodnih procesov ali tehnologij in Uvajanje novih tehnologij ali proizvodov)
- Novi standardi, Kakovost proizvodov, Ohranjanje in izboljšanje krajine ter varstvo okolja (v JR sklopi: Tradicionalna znanja, Soočenje z novimi izzivi, Seznanjanje z zakonodajnimi področji, Varnost in zdravje pri delu).

Tako je bilo do konca leta 2015 podprtih 8.613 udeležencev usposabljanj (enojno štetje), njihova usposabljanja pa so obsegala 2.670 dni, kar je veliko več od zastavljenih ciljev (345 % doseganja cilja števila udeležencev in 267 % doseganja cilja obsega usposabljanj)⁵⁹, pri čemer je treba opozoriti, da so bile ciljne vrednosti med spremembami ukrepa znatno znižane. Če upoštevamo, da je v Sloveniji dobrih 72.000 kmetijskih gospodarstev in predpostavimo, da je bila večina udeležencev nosilcev ali članov kmetijskih gospodarstev, lahko zaključimo, da je bilo vključenih okoli 10 % kmetijskih gospodarstev. V resnici je bilo udeležencev še več: Center biotehnike in turizma Grm (v nadaljevanju Center Grm) je na primer dovolil udeležbo tudi končnim upravičencem, ki niso izpolnjevali pogojev, le da niso dobili gradiva in certifikata o zaključenem usposabljanju.

Največ udeležencev se je usposabljal na področju gozdarstva (42,3 %), sledi kmetijstvo (41,9 % udeležencev), najmanj pa na področju živilske industrije (15,8 %). Slaba polovica (49,7 %) udeležencev usposabljanja je bilo mlajših od 40 let, med njimi je bilo 25,8 % žensk⁶⁰. Gozdarstvo je bilo izpostavljeno predvsem zaradi usposabljanja za delo v gozdu, za katerega je bilo veliko povpraševanja zaradi žleda februarja 2014. Ukrep je

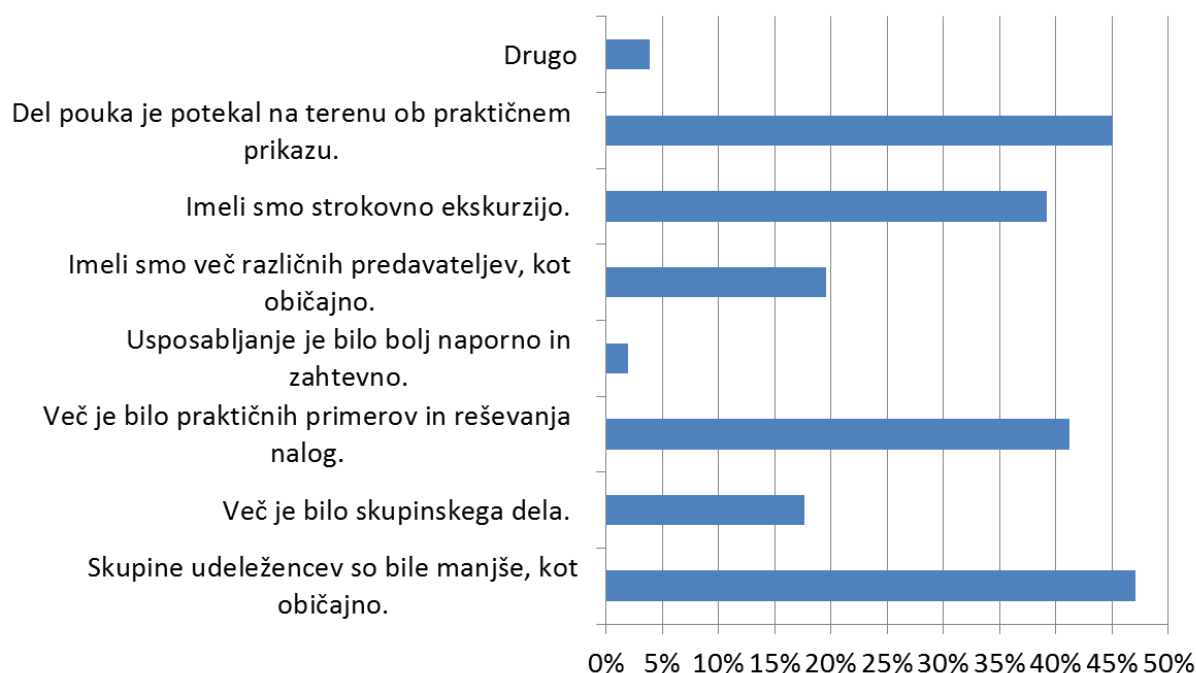
⁵⁹ Poročilo o napredku v okviru Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2007-2013 za leto 2015, MKGP, 2016

⁶⁰ Poročilo o napredku v okviru Programa razvoja podeželja Republike Slovenije 2007-2013 za leto 2015, MKGP, 2016

torej največ udeležencev usposobil na področju gozdarstva, vendar so bila zelo pomembna tudi druga usposabljanja, zlasti taka, ki so neobičajna ali zelo specializirana. Podatkov o vsebinah vseh usposabljanj, financiranih iz ukrepa 111 ni na voljo, zato bomo uporabili študijski primer Centra Grm. Ta je organiziral 60 različnih usposabljanj v 136 ponovitvah, med katerimi so bile tudi take teme, kot npr:

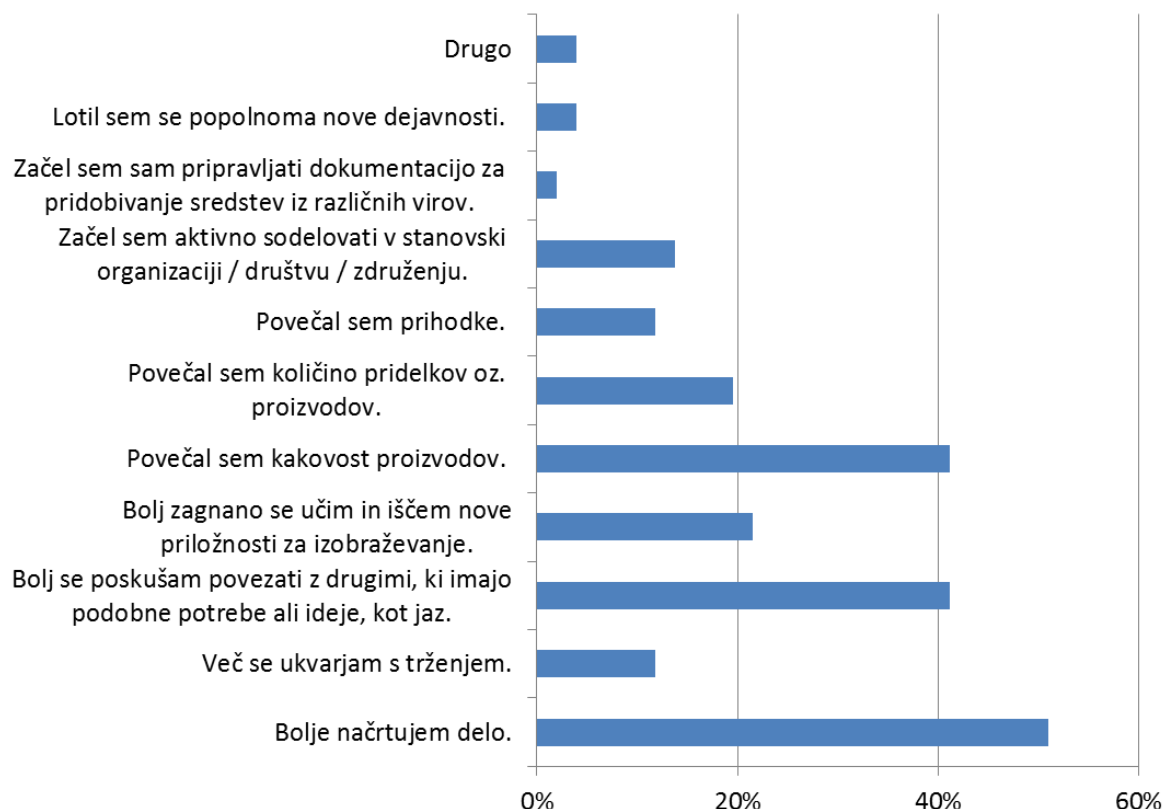
- Kako si izdelam HACCP,
- Organizacija prireditev v kmetijstvu in na podeželju
- Pridelava in predelava kobiljega mleka
- Vožnja vprege na kmetiji
- Racionalna raba energije v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu
- Ohranjanje etnološke in kulturne dediščine na kmetijah
- Urejanje in vzdrževanje dvorišč in športnih igrišč na podeželju
- Ureditev kmetijskega gospodarstva v učno kmetijo
- Pletarstvo-izdelava izdelkov iz šibja in izdelava slamnatih streh

Po mnenju vodstva centra so bile ključne za uspeh izvajanja aktivnosti zanimive teme, zunanji predavatelji (po možnosti iz tujine) in ekskurzije z ogledom primera dobre prakse. Anketa med 149 udeleženci usposabljanj v Centru Grm je pokazala, da se sicer najpogosteje udeležujejo izobraževanj izobraževalnih institucij (75 %) in Kmetijske svetovalne službe (61 %). Med značilnostmi usposabljanj v centru Grm, sofinanciranih iz ukrepa 111 v primerjavi z drugimi usposabljanji je največ udeležencev navedlo, da so bile skupine manjše (47 %), da je bilo več praktičnih prikazov (45 %) in več praktičnih primerov in reševanja nalog (41 %).

Slika 20: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, po čem so se usposabljanja razlikovala od običajnih, ki se jih udeležujejo

Na vprašanje, kako so usposabljanja, organizirana v Centru Grm s pomočjo ukrepa 111 vplivala na njihovo delo, so udeleženci odgovorili, da so jim usposabljanja pomagala bolje organizirati delo (51 %), da so izboljšali kakovost proizvodov in da se bolj povezujejo z drugimi.

Slika 21: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, kako so usposabljanja vplivala na njihovo delo.

Glede na značilnosti razpisa in informacij iz študijskega primera lahko sklepamo, da so usposabljanja, podprta s sredstvi ukrepa 111, uvedla nove pristope in ponudila novejša tema usposabljanj, pomembne za izboljšanje poslovanja, trženja, konkurenčnosti, diverzifikacijo in varnost pri delu.

Razpisov je bilo premalo glede na pričakovanja in potrebe ciljnih skupin; ciljne vrednosti so sicer bile znatno presežene, a so bile tudi znatno znižane s predhodnimi spremembami ukrepa. 2. razpis je bil objavljen zelo pozno in v izjemno kratkem in neugodnem času. Zaradi tega so bili učinki ukrepa manjši in praktično nemogoče je bilo izvesti še en razpis, saj je bilo tveganje za preobremenjenost vlagateljev in prenasičenost končnih upravičencev preveliko. Zelo možno je, da je že tako prišlo do nasičenosti ciljnih skupin, saj je bilo veliko število izobraževanj izvedeno v kratkem času, obenem pa so potekala še redna izobraževanja Javne službe kmetijskega svetovanja.

6.4.7 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 18. Koliko kmetijskih gospodarstev in živilsko predelovalnih podjetij, ki so prejela podporo v okviru ukrepa 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev in 123 Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom je še delujočih po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev in poglavitni vzroki za njihovo nedelovanje?

O delovanju prejemnikov ukrepa 121 in 123 po preteku petletnih obveznosti lahko sklepamo na podlagi oddaje zbirnih vlog prejemnikov, ki so nosilci kmetijskih gospodarstev, saj jih oddajo praktično vsi, ki opravljajo kmetijsko dejavnost, za podjetja pa na podlagi evidenc AJPES. Podatke AJPES smo pridobili v začetku novembra 2016.

Po podatkih AKTRP o oddaji zbirnih vlog v letu 2016 je bil med prejemniki ukrepa 121, ki so zaključili petletne obveznosti le en prejemnik, ki ni oddal zbirne vloge.

Med prejemniki ukrepa 123 je bilo od 539 prejemnikov 218 kmetij, ostali prejemniki so bile gospodarske družbe, samostojni podjetniki in zadrage. Od 218 kmetij, ki so bile prejemniki ukrepa 123, jih je 108 že zaključilo petletno obveznost in 40 med njimi jih v zadnjem letu ni oddalo zbirne vloge, torej lahko sklepamo, da so opustili kmetijsko dejavnost, nimamo pa podatkov, ali so morda opustili predelovalno dejavnost. Glede na to, da ta ukrep 123 spodbuja naložbe v predelovalno dejavnost lahko tak trend kaže na prestrukturiranje in popoln prehod v predelovalno dejavnost.

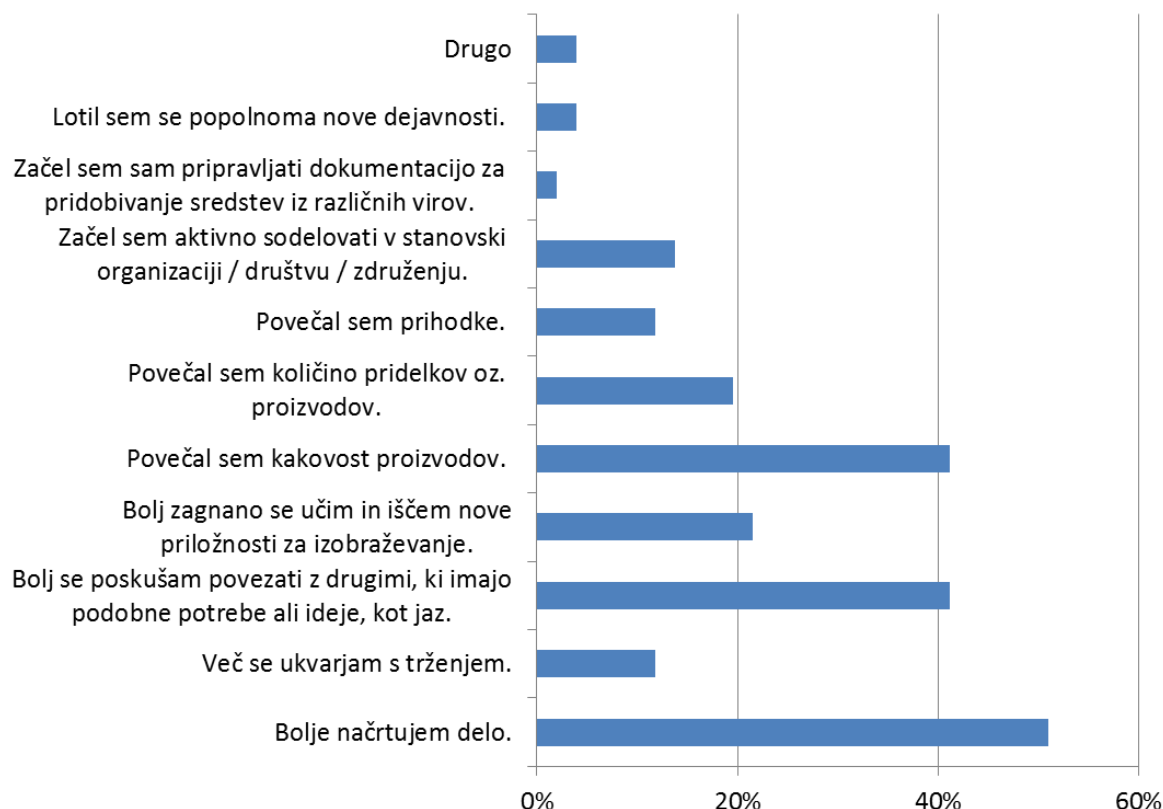
Od preostalih 321 prejemnikov ukrepa 123 je bilo 179 takih, ki so že zaključili s petletnimi obveznostmi, po podatkih AJPes pa je med njimi 16 takih, ki niso več aktivni. V vsaj dveh primerih (Mlinotest, Panvita) gre za preoblikovanje podjetij, ki delujejo dalje, a pod drugim imenom. V ostalih primerih gre za samostojne podjetnike, ti pa lahko tudi začasno odjavijo dejavnost v primeru, da nimajo sklenjenih dovolj poslov, torej je dejansko neaktivnih prejemnikov tega ukrepa zelo malo.

Anketa, opravljena med prejemniki tega ukrepa je pokazala, da večina anketiranih prejemnikov še posluje in tisti, ki še niso zaključili obveznosti, nameravajo nadaljevati z delom. Anketiranci niso navedli vzrokov za opustitev delovanja, poleg tega je na vprašanje odgovoril premajhen vzorec anketirancev, da bi lahko sklepali na celotno število.

6.4.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 19: Koliko so dodatna znanja, pridobljena v okviru usposabljanj ukrepa 111 Usposabljanje za delo v kmetijskem, gozdarskem in živilskem sektorju, prispevala k razvoju dejavnosti udeleženca (kmetijskega gospodarstva, podjetja, ...)?

Ukrep 111 se je v celotnem obsegu začel izvajati zelo pozno, šele leta 2012 in 2103 z dodelitvijo sredstev na 2. javnem razpisu. Usposabljanj se je udeležilo 10.412 udeležencev, vendar so se nekateri udeležili večih izobraževanj, tako da je neto število 8.613 udeležencev (toliko je bilo podeljenih certifikatov o uspešno opravljenem usposabljanju). Znanja udeležencem pomagajo v novem programskem obdobju, kjer lahko pričakujemo večjo uspešnost pri vključevanju v ukrepe.

Za oceno prispevka dodatnih znanj, pridobljenih v okviru usposabljanj ukrepa 111 k razvoju dejavnosti udeleženca smo izvedli anketo med 150 udeleženci usposabljanj v Centru Biotehnike in turizma Grm Novo mesto. Izobraževanj centra Grm se je udeležilo 1.312 slušateljev. Nekateri so se udeležili večih usposabljanj, tako da je bilo izdanih 1.813 potrdil. V anketi je sodelovalo 66 slušateljev. Na vprašanje, kako so usposabljanja, organizirana v Centru Grm s pomočjo ukrepa 111 vplivala na njihovo delo, so udeleženci odgovorili, da so jim usposabljanja pomagala bolje organizirati delo (51 %), da so izboljšali kakovost proizvodov in da se bolj povezujejo z drugimi.

Slika 22: Mnenje anketiranih udeležencev usposabljanj v Centru Grm o tem, kako so usposabljanja vplivala na njihovo delo.

Zgoraj predstavljeno mnenje je mnenje zanemarljivo majhnega dela slušateljev, vendar je intervju s predstavniki centra Grm pokazal, da imajo podobne povratne informacije od večjega števila slušateljev usposabljanj, poleg tega so opazili veliko motiviranost slušateljev zaradi novih tem in novih pristopov. Na individualni ravni so usposabljanja, kot kaže, imela velik vpliv na način izvajanja dejavnosti in aktivnost končnih upravičencev. Upoštevati je treba da je ukrep omogočil izvedbo drugačnih izobraževanj, kot so jih udeleženci vajeni, in velik poudarek na praktičnem delu in prikazih, tako da so udeleženci dobili zelo konkretna nova znanja. Na nacionalni ravni pa je vpliv zaradi zapoznelega izvajanja manjši, kot bi lahko bil.

6.4.2 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 20: Ali je nakup mehanizacije v okviru ukrepa 121 Posodabljanje kmetijskih gospodarstev prispeval k izboljšanju sposobnosti preživetja kmetijskih gospodarstev?

Sredstva za nakup mehanizacije je prejelo skupaj 1716 prejemnikov ukrepa 121, kar je več kot polovica (55,6 %) vseh prejemnikov ukrepa. Med prejemniki, ki so s pomočjo sredstev ukrepa 121 kupili mehanizacijo, prevladujejo kmetije (1685), tu je pa še 22 gospodarskih družb, 2 samostojna podjetnika, 3 javni zavodi in 4 zadruga. Kot je razvidno iz spodnje preglednice, je bilo za nakupe mehanizacije izplačanih skoraj 31 milijonov EUR, od tega velika večina (28,3 mio EUR) kmetijam. Od nakupov mehanizacije so torej največ koristi imele kmetije.

Preglednica 207: Prejemniki sredstev ukrepa 121, ki so prejeli sredstva za naložbe v nakup mehanizacije

Sektor	Status prejemnika					
	Fizična oseba (s.p.)	Gospodarska družba	Javni zavod	Kmetija	Zadruga	Skupaj
Gojena divjad	0,00	0,00	0,00	85.018,06	0,00	85.018,06
Govedoreja - meso	0,00	106.163,32	0,00	6.253.813,23	0,00	6.359.976,55
Govedoreja - mleko	0,00	192.700,98	0,00	12.507.943,35	25.204,07	12.725.848,40

Hmeljarstvo	0,00	0,00	0,00	998.579,26	0,00	998.579,26
Konjereja	0,00	0,00	0,00	105.773,39	0,00	105.773,39
Mešana rastlinska in živalska proizvodnja	0,00	0,00	21.789,00	349.823,05	7.267,50	378.879,55
Okrasne rastline, grmovnice in semenski material	0,00	20.151,34	0,00	25.541,95	0,00	45.693,29
Oljkarstvo	0,00	0,00	0,00	8.552,06	0,00	8.552,06
Perutninarstvo	0,00	0,00	0,00	271.064,64	0,00	271.064,64
Poljedelstvo	0,00	875.442,69	0,00	1.207.518,95	0,00	2.082.961,64
Prašičereja	394.712,00	0,00	0,00	2.832.685,92	0,00	3.227.397,92
Reja drobnice	0,00	0,00	0,00	407.872,05	0,00	407.872,05
Sadjarstvo	0,00	267.059,30	13.522,00	717.653,89	0,00	998.235,19
Vinogradništvo	0,00	457.051,05	0,00	1.195.820,31	15.727,50	1.668.598,86
Vrtnine	7.562,50	82.526,71	0,00	1.327.262,45	0,00	1.417.351,66
Drugo	0,00	0,00	0,00	9.060,00	0,00	9.060,00
Skupaj	402.274,50	2.001.095,39	35.311,00	28.303.982,56	48.199,07	30.790.862,52

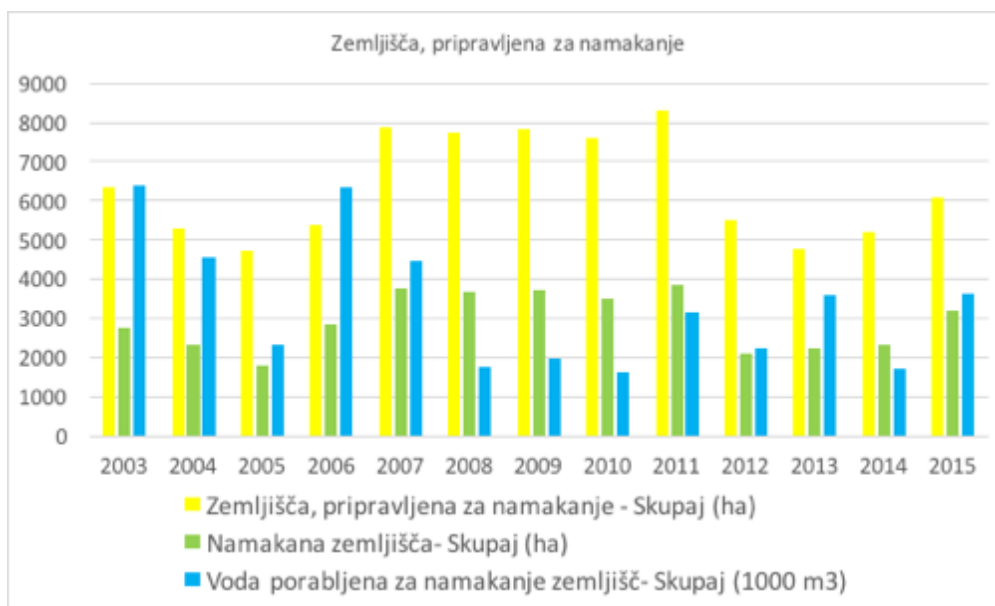
Vir: MKGP, 2016

Največ so torej v mehanizacijo vložile kmetije. Če pogledamo naložbe kmetij, vidimo, da naložbe v mehanizacijo predstavljajo 57,1 % vseh izplačanih vlog na kmetijah, a le 27,6 % izplačanih sredstev, saj so naložbe v zgradbe veliko večje. V okviru ukrepa 121 so kmetije, ki so poročale o rezultatih, ustvarile 247,57 PDM, kar je več kot polovico PDM, ustvarjenega v tem ukrepu; v povprečju se je PDM na kmetiji povečal za 0,31. Poleg tega so kmetije ustvarile dobro polovico povečanja bruto dodane vrednosti in sicer 10.632.267,05 EUR, kar je 7.952,33 EUR povprečno na kmetijo. Razmerje BDV/PDM je sicer pri kmetijah veliko nižje (2.228,84 EUR/PDM), kot pri gospodarskih družbah (6.300,38 EUR/PDM) ali samostojnih podjetnikih (15.650,19 EUR/PDM) je to tudi razumljivo zaradi ekonomije obsega. Glede na obseg naložb v mehanizacijo na kmetijah in ugodne vrednosti kazalnikov BDV in PDM je mogoče sklepati, da so naložbe v mehanizacijo prispevale k izboljšanju preživetja kmetijskih gospodarstev, predvsem kmetij.

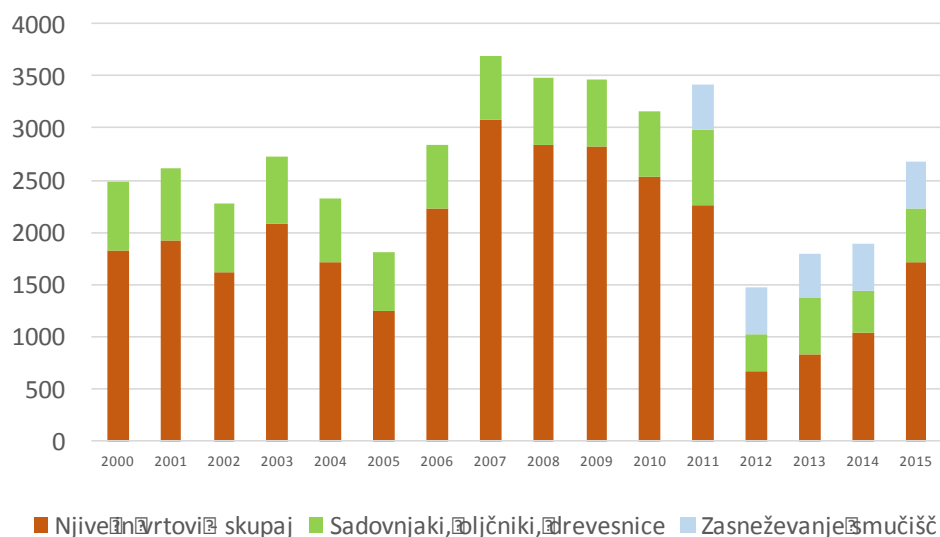
6.4.3 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 21: Koliko je ukrep 125 Izboljšanje in razvoj infrastrukture povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva – aktivnost Namakanje – prispeval k izkoriščenosti obstoječih namakalnih sistemov?

V Sloveniji je bilo leta 2015 po podatkih SURS dobrih 6.000 ha kmetijskih zemljišč, pripravljenih za namakanje, ob pričetku izvajanja PRP 2007-2013 pa jih je bilo še več, skoraj 8.000 ha. Površina zemljišč, pripravljenih za namakanje je znatno večja od namakanih površin, saj jih je namakanih le dobra polovica. Leta 2007 je bilo namakanih le 3.693 ha površin, njihov obseg pa se je zmanjševal do leta 2012, ko se je začel spet povečevati in dosegel 2.678 ha namakanih zemljišč, pri čemer se je najbolj povečal obseg namakanih njiv in vrtov, pomemben delež (16,73 %) pa predstavlja tudi zasneževanje smučišč⁶¹.

⁶¹ Strategija za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020, MKGP, Predlog, 12. 5. 2014.

Graf 70: Zemljišča, pripravljena za namakanje, namakana zemljišča in poraba vode za namakanje (vir: SURS)

Graf 71: Površina namakanih zemljišč (ha) (vir: SURS)

Namakalni sistemi v Sloveniji so dveh tipov: veliki namakalni sistemi, ki so bili večinoma zgrajeni še pred letom 1990 in ki jih uporablja večje število uporabnikov po namakalnem urniku, ter mali namakalni sistemi, ki jih uporablja en ali več (a manjše število) uporabnikov. Za namakanje je na voljo 24 zadrževalnikov, ki vsebujejo dovolj vode za namakanje 6.770 ha kmetijskih zemljišč, poleg tega pa bi lahko iz podzemnih voda namakali še 117.950 ha potencialno primernih kmetijskih zemljišč za namakanje.

PRP 2007-2013 je načrtoval podporo 45 projektom namakanja, da bi lahko izkoristili naveden potenciale in s tem povečali konkurenčnost, pa tudi prilagojenost na podnebne spremembe. Pri izvajanju razpisov pa sta se pokazali dve težavi:

- pridobivanje vseh potrebnih dovoljenj in soglasij,
- otežen dostop do kapitala za večje naložbe zaradi pojava gospodarske krize.

Pri velikih namakalnih sistemih prenovo ovirajo med drugim tudi neurejeno lastništvo in upravljanje, kar otežuje načrtovanje razvoja in naložb. Pri pridobivanju dovoljenj in soglasij so se kot ozko grlo izkazala vodna dovoljenja, zato je Organ upravljanja pričel sodelovati z Ministrstvom RS za okolje in prostor ter Agencijo RS za okolje, da

so se vzpostavili jasnejši postopki. Kljub temu je ukrep pri izvajanju zaostajal za pričakovanji, saj je bilo odobrenih in izplačanih le 7 vlog.

Preglednica 208: Pregled vlog in izplačanih sredstev v okviru ukrepa 125

Javni razpis	Št. prispelih vlog	Št. odobrenih vlog	Celotna vrednost projekta, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
1.JR	0	0			
2.JR	2	0			
3.JR	4	4	4.495.159,07	4	2.627.852,35
4.JR	5	5	11.385.807,06	3	2.700.119,98
Skupaj	11	9	15.880.966,13	7	5.327.972,33

Vir: MKGP, 2016

Prejemniki sredstev so bili 4 občine, 2 zadrugi in ena gospodarska družba iz Podravske, Savinjske in Spodnjeposavske regije. V petih primerih je šlo za izgradnjo novih namakalnih sistemov, le v dveh primerih pa za posodobitev obstoječih velikih namakalnih sistemov, posodobljena sta bila:

- veliki namakalni sistem Letuš z 230 ha namakanih zemljišč in 13 kmetijskimi gospodarstvi z GERK na območju namakalnega sistema,
- veliki namakalni sistem Šmatevž z 166 ha namakanih zemljišč in 16 kmetijskimi gospodarstvi z GERK na območju namakalnega sistema.

Podprte investicije so torej prispevale k obnovi namakalnih sistemov, ki namakajo skupno 396 ha, ki naj bi jih uporabljalo 29 kmetijskih gospodarstev. Glede na podatke SURS o namakanih površinah v letih 2007 – 2013 sta navedeni investiciji izboljšali namakanje na površinah, ki predstavljajo 10-15 % namakanih površin. Delež je nizek in predvsem veliko prenizek glede na razpoložljiva sredstva in prvotno načrtovane ciljne vrednosti. Tako je pomemben dosežek ukrepa predvsem to, da je pripomogel k ureditvi postopkov pridobivanja dovoljenj in promoviral namakanje med potencialnimi deležniki. Lahko pričakujemo, da bodo zato potencialni deležniki bolje pripravljeni na naslednje programske obdobje; kratkoročno bodo med vlagatelji še vedno prevladovali občine, ki bodo tako skušale nuditi podporo kmetijstvu v svojem območju, srednjeročno pa lahko pričakujemo vključevanje zasebnih investitorjev in upravljavcev.

6.4.4 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 22. Kako je ukrep 133 Podpore skupinam proizvajalcev pri dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje prispeval k prepoznavnosti shem kakovosti?

Anketa med prejemniki ukrepa je pokazala, da so po prepričanju 60% vprašanih informacijske aktivnosti in promocija močno vplivale na prihodke članov skupine proizvajalcev od prodaje promoviranih pridelkov oziroma proizvodov saj so prihodki od prodaje znatno narasli, za 40% njih pa so prihodki od prodaje malce narasli. Po ocenah so prihodki od prodaje proizvajalcem povprečno narasli za 49,2%, najmanj pa za 5% in največ pa za 105% na vprašanega. Da je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev ostal enak medtem ko so se prihodki skupne prodaje povečali meni 20,00% medtem ko jih 80% meni da se je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev povečal ravno tako pa so se povečali prihodki skupne prodaje.

Večina tistih, ki so odgovorili na anketo namerava ostati vključenih v shemo kakovosti, takih je 62,22%, medtem ko jih 17,78% namerava izstopiti. Med razlogi za izstop navajajo iztek obdobja, ko so bili v shemi, preobsežno poročanje in preveč administracije, ni prednosti pri prodaji ali pa da so ukinili pridelavo. Brez odgovora je bilo 20,00% anketiranih. Tisti pa, ki bodo ostali v shemi, navajajo prednosti, ki jih vključenost v shemo prinaša in sicer pravijo, da jim je s shemo zagotovljena višja in kontrolirana kakovost ter zdrava prehrana, da jim ekološko kmetovanje, prinaša prepoznavnost kakovosti ekoloških proizvodov in pridelkov (tudi skozi kontrolo na kakovosti), da so kupci pripravljeni priznati višjo ceno izdelku s priznano višjo kakovostjo ter da jim sodelovanje v shemi zagotavlja povrnitev dela stroškov za certifikacijo in kontrol.

Manjši del 34,09% anketiranih jih je vključenih v katero od skupin proizvajalcev, medtem ko jih 56,82% v skupine ni vključena, 9,09 % jih na vprašanje ni odgovorilo. Tisti, ki v skupine proizvajalcev so vključeni so to skupine:

- Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev zdravo življenje",
- Društvo oljkarjev Slovenske Istre,
- Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka,
- Društvo za promocijo kakovostne hrane in
- Društvo za promocijo kakovostne hrane Piran, Mediteran.

Z aktivnim sodelovanjem vseh zainteresiranih članov skupine proizvajalcev je določilo ciljno skupino in oblikovalo aktivnosti promocije 33,33% anketiranih, 22,22% pa jih je ciljne skupine in aktivnosti določila v ožji delovni skupini, ki je vodila izvedbo aktivnosti medtem ko so za 22,22% vprašanih aktivnosti in ciljne skupine določili v sodelovanju z zunanjimi izvajalci. Pri pripravi aktivnosti informiranja in pospeševanja prodaje je 25% anketiranih sodelovalo z drugimi skupinami proizvajalcev, polovica pa ne. Ostali na vprašanje niso odgovorili.

Po prepričanju 60% vprašanih so informacijske aktivnosti in promocija močno vplivale na prihodke članov skupine proizvajalcev od prodaje promoviranih pridelkov oziroma proizvodov saj so prihodki od prodaje znatno narasli, za 40% njih pa so prihodki od prodaje malce narasli. Po ocenah so prihodki od prodaje proizvajalcem povprečno narasli za 49,2%, najmanj pa za 5% in največ pa za 105% na vprašanega.

Da je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev ostal enak, medtem ko so se prihodki skupne prodaje povečali, meni 20,00%, medtem ko jih 80% meni, da se je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev povečal, ravno tako pa so se povečali prihodki skupne prodaje. Kot učinke in rezultate, ki so imele aktivnosti informiranja in pospeševanja prodaje, anketiranci navajajo: povečana proizvodnja in povečanje cene za pridelek iz sheme kakovost ter povečanje veliko zaupanje potrošnikov ter povečanje zanimanja za pristop k skupini.

Drugih podatkov o dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje in njihovem uspehu pri povečanju prepoznavnosti shem kakovosti nismo dobili saj skupine proizvajalcev ne spremljajo.

6.5 Skupna evalvacijska vprašanja za os 2

6.5.1 Evalvacijsko vprašanje št. 16. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju okoljskih razmer?

Ukrepa 211 in 212

Ukrepa 211 in 212 sta se izvajala na skupno 377.389,75 ha (ukrep 211 na 271.216,75 ha, ukrep 212 pa na 106.173 ha), kar je dobre tri petine (61,12 %) vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (617.478,23 ha po podatkih o dejanski rabi tal iz I 2016). Vključitev v ukrep ni zahtevna, ključna je minimalna površina 1 ha in izpolnjevanje obveznosti navzkrižne skladnosti. Navzkrižna skladnost ima opredeljene standarde za dobre kmetijske in okoljske pogoje in zajema nekaj področij, med katerimi so:

- ohranjanje živalskih in rastlinskih vrst,
- podzemne vode,
- odpadno blato,
- nitrati,
- ohranjanje habitatov,
- fitofarmacevtska sredstva.

Na podlagi dostopnih podatkov ni bilo mogoče oceniti, koliko prejemnikov ukrepov 211 in 212 je šele zaradi vstopa v ukrep začelo izpolnjevati zahteve navzkrižne skladnosti, s čimer bi lahko kvantificirali, za koliko so se zaradi vstopa v ukrep pri prejemnikih zmanjšali vplivi na okolje. Glede na to, da so v standardih opredeljene zahteve ravnanja za zgoraj naštetá področja, lahko le ocenimo, da sta ukrepa s standardi in kontrolami pripomogla k ohranjanju sistemov trajnostnega kmetovanja na skupaj 52.448 kmetijskih gospodarstvih (37.685 v ukrepu 211 in 14.763 v ukrepu 212) in na 377.389,75 ha kmetijskih površin. To pomeni, da je 73 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji zavezanih k okolju, naravi in zdravju prijaznemu kmetovanju, ki ga izvajajo na večini (treh petinah) kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji, nizka stopnja napake pa kaže, da gre za dosledno izvajanje. Po podatkih AKTRP iz leta 2014 je stopnja napake pri izvajanju ukrepov 211 in 212 le 2 %, ključne kršitve, ki prispevajo k stopnji napake, pa so kršitve navzkrižne skladnosti in vstop v ukrep s premajhnimi površinami. Kar 76 % kmetijskih območij visoke naravne vrednosti (HNV) je vključenih v ukrepa 211 in 212. Glavna vloga obeh ukrepov pri ohranjanju sistemov trajnostnega kmetovanja je tako uvajanje in zagotavljanje standardov za dobre kmetijske in okoljske pogoje pri zelo širokem krogu prejemnikov.

Ukrep 214

V ukrep se je vključilo 27.653 kmetijskih gospodarstev, kar je skoraj dve petini (38,2 %) vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Manjši del prejemnikov (7.414) se je v ukrep vključil še v okviru ukrepa SKOP v programskem obdobju 2004-2006, večina prejemnikov se je v ukrep vključila ob začetku izvajanja ukrepa ali ob začetku možnosti za vključitev v posamezen podukrep (pri podukrepih, kot so »ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov«, »neprezimni posevki«, »strmi vinogradi z nagibom 30-40 %« in »strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %« ki so se začeli izvajati leta 2010 oziroma 2012).

Ukrep je zajel 275.259 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, kar je 44,58 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (617.478,23 ha po podatkih o dejanski rabi tal iz I 2016). Na dobri polovici površin, vključenih v KOP, se je izvajal več kot en podukrep, tako da je bila leta 2014 vsota vseh površin, za katere so bila izplačana plačila, kar 415.992 ha. Dejansko število je še večje, saj se je z leti površina vključenih zemljišč zmanjševala zaradi zaključevanja obveznosti prejemnikov, vključenih v SKOP.

V naslednji preglednici je predstavljeno vključevanje v ukrep KOP po številu sklenjenih obveznosti po letih. Dejansko število vključenih prejemnikov je manjše, ker so številni prejemniki vključeni v več podukrepov. Število prejemnikov se je postopoma zmanjševalo, najbolj se je zmanjšalo po zaključku obdobja izvajanja SKOP, ko se je manjši del prejemnikov odločil nadaljevati s sodelovanjem v podukrepu. Pomembno je, da je naraščala vključenost v določene podukrepe, kot je npr. ekološko kmetovanje, predvsem pa v podukrepe, ki jih ni bilo v SKOP in so bili vpeljeni s KOP, kot so ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov, ohranjanje traviščnih habitatov metuljev, neprezimni posevki in strmi vinogradi. Pri nekaterih podukrepih, uvedenih s KOP, je vključevanje

najprej naraščalo, nato pa je pričelo stagnirati ali je malce upadlo; taka sta podukrepa ohranjanje steljnikov in ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000. Število se je v takih primerih zmanjševalo zaradi odstopov, ki so bili glede na podatke, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji, posledica zahtevnosti izvajanja ukrepa glede na višino plačil.

Velika večina prejemnikov je bila vključena v podukrepe I. in II. skupine, največ pa v podukrepe II. skupine, a se je v tej skupini število vključenih tudi najbolj zmanjšalo. Ključne omejitve oziroma pogoji za izvajanje podukrepov so:

- omejitve vnosa fitofarmacevtskih sredstev,
- omejitve glede obtežbe in uporabe gnojil,
- omejitve glede načina izvajanja kmetijske prakse (npr. čas in način košnje).

Preglednica 209: Število sklenjenih obveznosti za podukrepe KOP in SKOP po letih, Vir podatkaKTRP

Skupina ukrepov	IME PODUKREPA	POD-UKREP	Ukrep	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
I.	Dodatek za delno kritje stroškov za integrirano in ekološko pridelavo	DOD	SKOP	774	749	167	11	0	0	0	0
I.	Ekološko kmetovanje	EK	KOP+SKOP	1.931	1.994	1.973	2.109	2.226	2.050	2.145	2.486
II.	Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov	EKP	KOP	0	0	0	16	18	20	23	23
II.	Zmanjševanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu	ERO	SKOP	242	230	73	0	0	0	0	0
II.	Ohranjanje ekstenzivnega travinja	ETA	KOP+SKOP	2.788	2.682	1.698	1.408	1.385	1.032	1.006	934
II.	Košnja grbinastih travnikov	GRB	KOP+SKOP	61	62	36	31	29	23	22	22
III.	Ohranjanje posebnih travniških habitatov	HAB	KOP+SKOP	309	302	275	227	210	177	185	171
I.	Integrirano poljedelstvo	IPL	KOP+SKOP	1.861	1.891	1.812	1.792	1.774	1.681	1.657	1.614
I.	Integrirano sadjarstvo	IPS	KOP+SKOP	1.049	1.009	838	798	788	650	617	561
I.	Integrirano vinogradništvo	IVG	KOP+SKOP	2.536	2.481	2.254	2.177	2.149	1.886	1.830	1.700
I.	Integrirano vrtnarstvo	IVR	KOP+SKOP	359	349	273	274	281	249	222	206
I.	Ohranjanje kolobarja	KOL	KOP+SKOP	2.285	2.227	2.112	2.014	1.987	1.669	1.657	1.587
II.	Ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih	KZO	SKOP	2.526	2.476	654	10	0	0	0	0
III.	ohranjanje travniških habitatov metuljev	MET	KOP	73	77	86	100	105	97	104	106
III.	Neprezimni posevki	NEP	KOP	0	0	0	0	0	215	218	235
II.	Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali	PAS	KOP+SKOP	1.534	1.464	1.188	1.056	1.033	851	895	891
I.	Preusmeritev v ekološko kmetovanje	PEK	KOP	0	0	0	0	0	921	1.196	1.291
II.	Planinska paša	PP	KOP+SKOP	28	29	16	15	15	14	14	14
II.	Planinska paša s pastirjem	PPP	KOP+SKOP	170	167	120	114	113	87	87	87
II.	Sonaravna reja domačih živali	REJ	KOP+SKOP	14.748	14.474	10.602	9.331	9.239	7.027	6.856	6.372
II.	Košnja strmih travnikov z nagibom 35-50 %	S35	KOP+SKOP	7.827	7.732	5.866	5.129	5.100	4.913	4.823	4.786
II.	Košnja strmih travnikov z nagibom več kot 50 %	S50	KOP+SKOP	4.304	4.256	3.432	2.990	2.979	4.383	4.355	4.319
II.	Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	SOR	KOP+SKOP	2.628	2.456	2.158	1.943	1.955	1.523	1.509	1.364
III.	Ohranjanje steljnikov	STE	KOP	16	16	21	29	25	22	23	19
II.	Travniški sadovnjaki	TSA	KOP+SKOP	1.084	1.057	789	786	759	560	566	541
II.	Strmi vinogradi z nagibom 30-40 %	V30	KOP	0	0	0	679	689	698	693	698
II.	Strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %	V40	KOP	0	0	0	273	276	291	281	273
III.	Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000	VTR	KOP	21	21	39	41	41	38	40	42
III.	Pokritost tal na vodovarstvenem območju	VVO	KOP+SKOP	410	383	306	243	232	98	96	86
I.	Ozelenitev njivskih površin	ZEL	KOP+SKOP	5.377	5.234	4.960	4.713	4.676	4.003	3.990	3.837
III.	Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri	ZVE	KOP+SKOP	890	859	655	611	609	505	495	478
I.	Skupaj ukrepi I. skupine			16.172	15.934	14.389	13.888	13.881	13.109	13.314	13.282
II.	Skupaj ukrepi II. skupine			37.940	37.085	26.632	23.781	23.590	21.422	21.130	20.324
III.	Skupaj ukrepi III. skupine			1.719	1.658	1.382	1.251	1.222	1.152	1.161	1.137
	Skupaj			55.831	54.677	42.403	38.920	38.693	35.683	35.605	34.743

Omejitve glede načina izvajanja kmetijske prakse večinoma temeljijo na okoljskih potrebah in tradicionalnih načinih kmetovanja (npr. travniški sadovnjaki, pozna košnja vlažnih travnikov), poleg tega pa ukrep vpeljuje natančnejše spremljanje in načrtovanje izvajanja kmetijske dejavnosti (npr. vodenje evidenc, navzkrižno skladnost, gnojilne načrte). Redne in natančne kontrole so pripomogle k doslednemu uveljavljanju zahtev podukrepov. Spodbujanje uporabe tradicionalnih, ekstenzivnih kmetijskih praks in postavljanje omejitev glede vnosa fitofarmaceutskih sredstev in gnojil, prispeva k ohranjanju ali spodbujanju sistemov trajnostnega kmetovanja. Vendar je bil zelo majhen del prejemnikov (dobri 3 %) je bil vključen v ukrepe III. skupine, ki imajo najstrožje omejitve glede načina izvajanja kmetijske prakse. Ukrep 214 je prispeval k ohranjanju ali spodbujanju sistemov trajnostnega kmetovanja v Sloveniji, saj se je izvajal (sicer z različno strogimi omejitvami in zahtevami) na slabih dveh petinah (38,2 %) vseh kmetijskih gospodarstev in na slabi polovici (275.259 ha ali 44,58 %) vseh kmetijskih zemljišč v uporabi.

Večina podukrepov KOP je bila namenjena posredno ali neposredno ohranjanju biotske raznovrstnosti; gre za podukrepe, ki podpirajo ekstenzivno kmetijstvo in s tem pomagajo ohranяти visoko biotsko pestrost kmetijske krajine v Sloveniji, ki je posledica reliefnih in geografskih značilnosti, posestne razdrobljenosti in mozaičnosti kmetijske krajine. V kazalniku rezultata so tako zajeti naslednji podukrepi, prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica 210: Povprečne površine, letno vključene v obveznosti oziroma podukrepe SKOP in KOP, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti med leti 2007 in 2014

*: povprečje teh ukrepov je izračunano za 5 let, ker so se pričeli izvajati šele l. 2010

Skupina	IME	PODUKREP	Letno povprečje, ha
II.	Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov*	EKP	453,80
	Ohranjanje ekstenzivnega travinja	ETA	9.236,31
	Košnja grbinastih travnikov	GRB	28,38
	Planinska paša	PP	596,70
	Planinska paša s pastirjem	PPP	4.951,29
	Sonaravna reja domačih živali	REJ	77.958,81
	Košnja strmih travnikov z nagibom 35-50 %	S35	13.490,52
	Košnja strmih travnikov z nagibom več kot 50 %	S50	5.180,37
	Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	SOR	6.581,78
	Travniški sadovnjaki	TSA	659,40
	Strmi vinogradi z nagibom 30-40 %*	V30	1.290,41
	Strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %*	V40	367,11
III.	Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih natura 2000	VTR	376,38
	Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov	HAB	686,87
	Ohranjanje traviščnih habitatov metuljev	MET	235,07
	Ohranjanje steljnikov	STE	37,53
	Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri	ZVE	7.948,17
	Skupaj		130.078,88
	Skupaj brez podukrepa sonaravna reja domačih živali		52.120,07

Vir: AKTRP, 2016

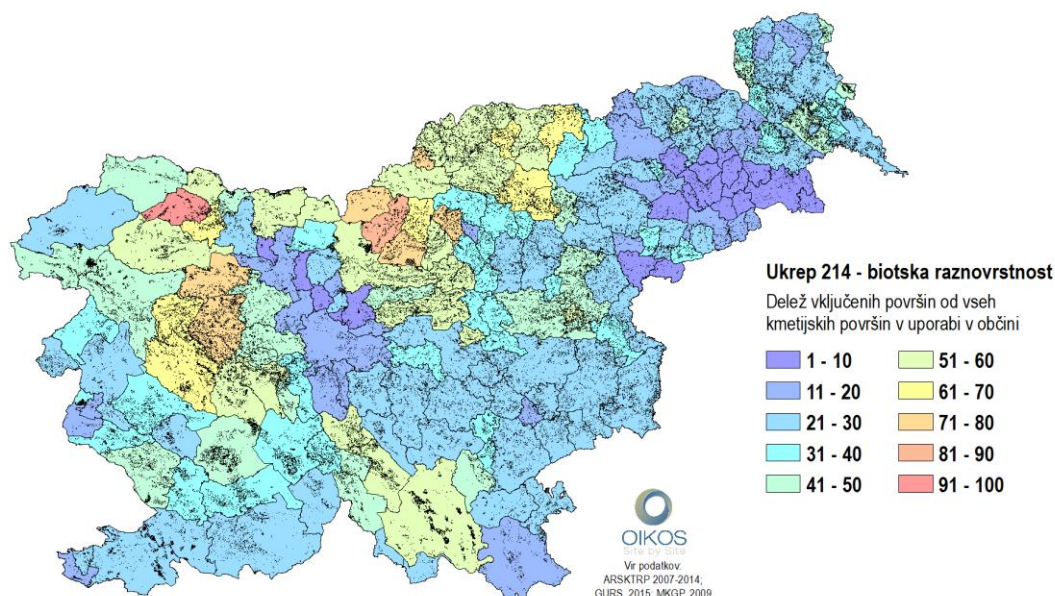
Podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, so se izvajali na 130.078,88 ha površin, vendar je dejanska vsota površin malce manjša, saj se je manjši del ukrepov izvajali hkrati na istih površinah. V naslednji preglednici so podane neto površine po letih. V povprečju je bilo na letni ravni v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, vključenih 127.476 ha površin ali dve tretjini površin, vključenih v ukrep 214 (skupaj SKOP in KOP). Gledano z vidika vseh površin s kmetijsko dejavnostjo, je bilo v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, vključenih petina (20,64%) vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU).

Preglednica 211: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti

Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Neto površina (ha)	169.600	166.270	132.467	119.419	118.910	106.569	105.392	101.176
Delež površin (od vseh površin v ukrepu 214)	71,90%	71,17%	67,24%	65,21%	65,09%	63,14%	62,80%	61,94%
Delež od vseh KZU v uporabi	27,47%	26,93%	21,45%	19,34%	19,26%	17,26%	17,07%	16,39%
Neto površina (ha) brez podukrepa REJ	77.901	77.321	65.041	59.059	59.333	65.619	65.836	64.864
Delež površin (od vseh površin v ukrepu 214) brez podukrepa REJ	33,03%	33,10%	33,02%	32,25%	32,48%	38,88%	39,23%	39,71%
Delež od vseh KZU v uporabi (brez podukrepa REJ)	12,62%	12,52%	10,53%	9,56%	9,61%	10,63%	10,66%	10,50%

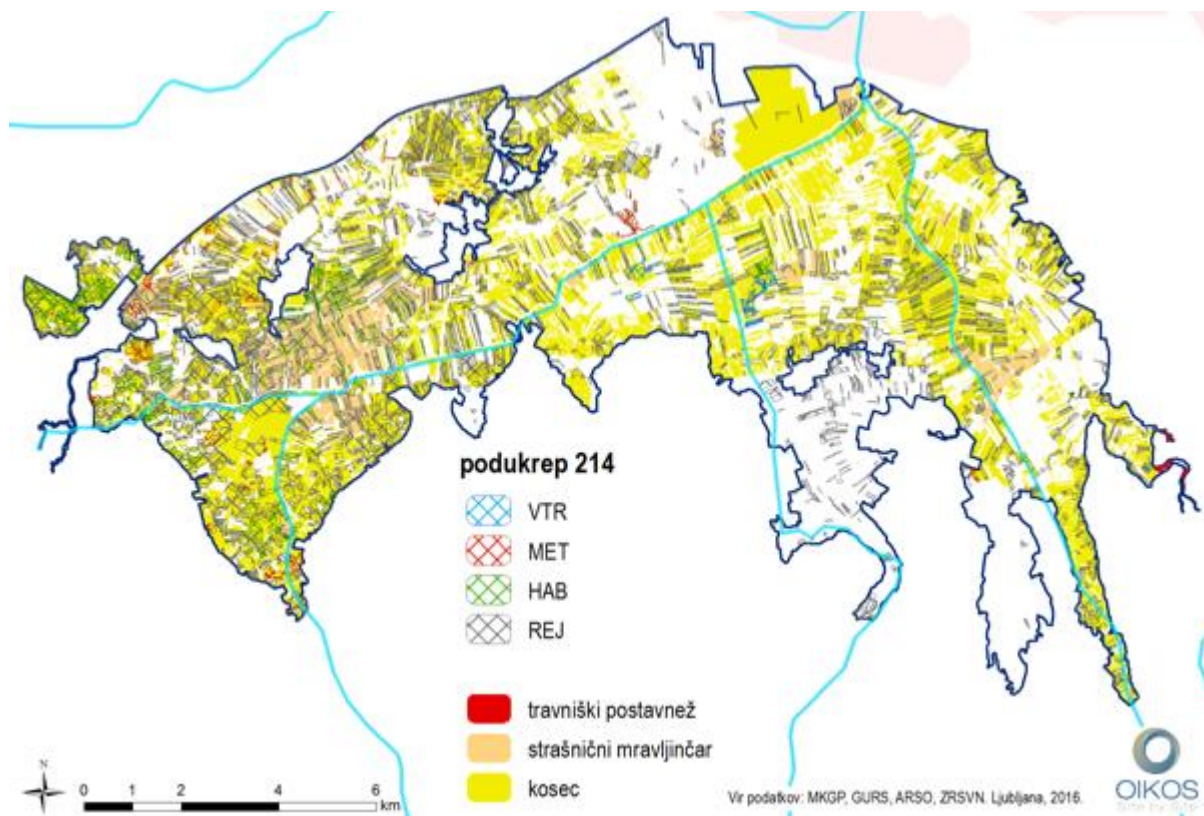
Vir: MKGP, 2016

Površine, vključene v podukrepe, ki so prispevali k biotski raznovrstnosti, so s črnim senčenjem prikazane na spodnjem zemljevidu, prikazan pa je tudi delež teh površin v posamezni občini glede na KZU v občini. Vidimo lahko, da so se podukrepi izvajali predvsem v gorskem in kraškem svetu, a tudi v ravninah in gričevjih Pomurja.

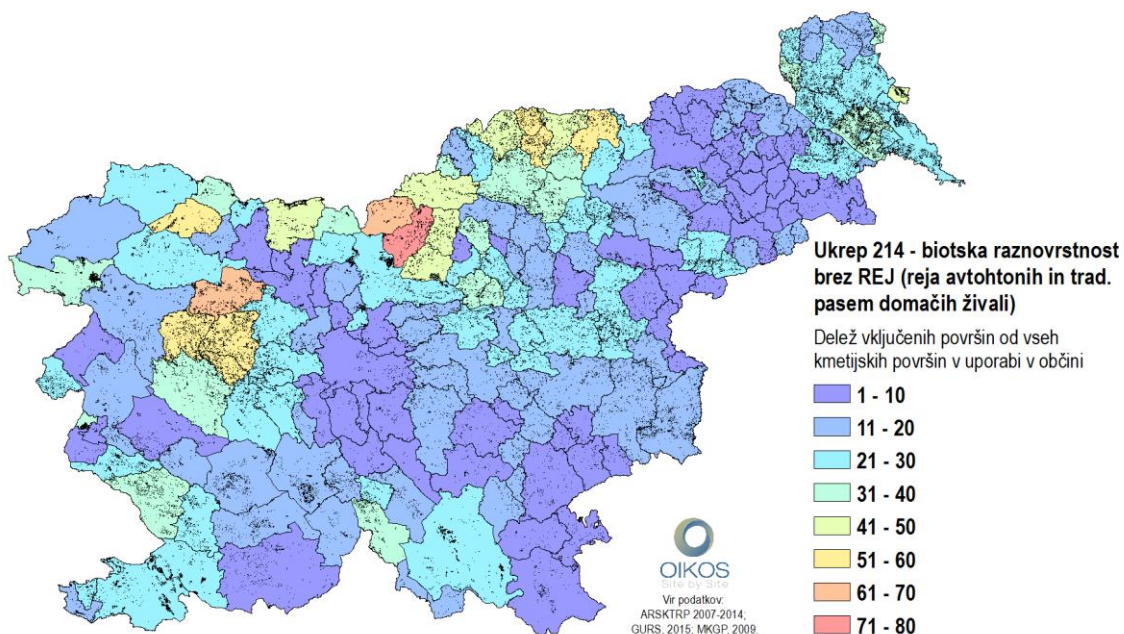
Slika 23: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah)

Pri pregledu podatkov se je izkazalo, da se je podukrep sonaravna reja domačih živali (v nadaljevanju: REJ) zaradi relativno blagih pogojev in visokih plačil v primerjavi z ukrepi III. skupine pogosto izvajal tudi na območjih, primernih za ukrepe III. skupine, namenjene ohranjanju biotske raznovrstnosti, usmerjene v ohranjanje določenih ogroženih vrst ali habitatnih tipov. Izvajanje podukrepa REJ tako ni neposredno prispevalo k ohranjanju ogroženih vrst ali habitatnih tipov, ampak je zaradi paše in neomejene košnje lahko celo poslabšalo stanje le-teh. Tak primer je Ljubljansko barje, kjer je podukrep REJ prevladoval pred ukrepi III. skupine, zaradi česar je bil vpliv izvajanja ukrepa 214 manjši, koti bi bil ob večjem izvajanju ukrepov III. skupine, v primerih prepašenosti oziroma zgodnje košnje pa tudi pa pripomogel k slabšanju kakovosti habitatov ciljnih vrst ukrepov. Primer je ilustriran na spodnji sliki: razvidno je, da se je podukrep REJ v veliki meri izvajal na območju notranjih con razširjenosti kosca in strašničnega mravljinčarja, medtem ko sta se podukrepa VTR in MET, namenjena tema vrstama, izvajala v zelo majhnem obsegu.

Slika 24: Izvajanje nekaterih podukrepov ukrepa 214 na Ljubljanskem barju in notranje cone ciljnih vrst teh ukrepov

Po drugi plati pa je izvajanje podukrepa REJ v hribovitih predelih, kjer je pri paši obtežba tudi sicer podobna, kot je določena v podukrepu REJ, pripomogla k ohranitvi paše na ekstenzivnih travnikih in preprečevanju zaraščanja. Od vseh podukrepov, ki prispevajo k ohranitvi biotske pestrosti, se je samo REJ izvajal na dobrih 60.000 ha neto površin. Če podukrep REJ izvzamemo iz teh podukrepov, vidimo, da se so podukrepi, ki prispevajo k ohranitvi biotske pestrosti, izvajali na 66.872 ha površin, kar predstavlja 35,21% vseh površin, vključenih v ukrep 214 oziroma 10,83% vseh KZU. Za primerjavo so površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k ohranitvi biotske pestrosti, a brez podukrepa REJ, prikazane na spodnji sliki.

Slika 25: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti – brez podukrepa REJ in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah)

Zaradi različnega učinka podukrepa REJ tudi v nadaljevanju prikazujemo podatke z vsemi podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, in brez podukrepa REJ.

Natura območja so bila oblikovana za ohranitev biotske raznovrstnosti na podlagi dveh naravovarstvenih direktiv EU, Direktive o pticah in Direktive o habitatih. Ukrep 214 se je izvajal tudi v Natura območjih, in sicer na skupno 64.503 ha kmetijskih površin – vendar so v to vključeni vsi podukrepi, torej tudi tisti, ki ne prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Od tega so se podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, izvajali v začetku na 43.095,66 ha, vendar so površine upadale zaradi zaključevanja SKOP na 26.321,71 ha leta 2014, če upoštevamo enak obseg Natura območij. Ker je leta 2013 prišlo do precejšnjega povečanja obsega Natura območij, je dejansko obseg teh površin za slabih 2.000 ha večji in predstavlja 3,68 % površine vseh Natura območij, kar je razvidno iz spodnje preglednice. Če izključimo podukrep REJ, pa je bilo v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti (brez REJ) v Natura območjih vključenih med 18.505,21 ha (leta 2014) in 23.170,66 ha (leta 2007 ob starem obsegu Natura območij).

Glede na to, da je vsako Natura območje oblikovano za točno določene kvalifikacijske vrste oziroma habitatne tipe, so podukrepi KOP, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, prispevali k varstvenim ciljem Natura območij predvsem, če je njihovo izvajanje ciljno naravnano na določene vrste. Taki so podukrepi III. skupine razen podukrepa VVO, ki pa so se izvajali v zelo majhnem obsegu: podukrepi HAB, MET, VTR, STE in ZVE so se izvajali v povprečju na le dobrih 9.284 ha (11.139,89 ha l. 2007 in 9.284,02 ha l. 2014), v povprečju pa jih je izvajalo 1.020 prejemnikov (1.309 prevzetih obveznosti l. 2007, leta 2014 pa le še 816).

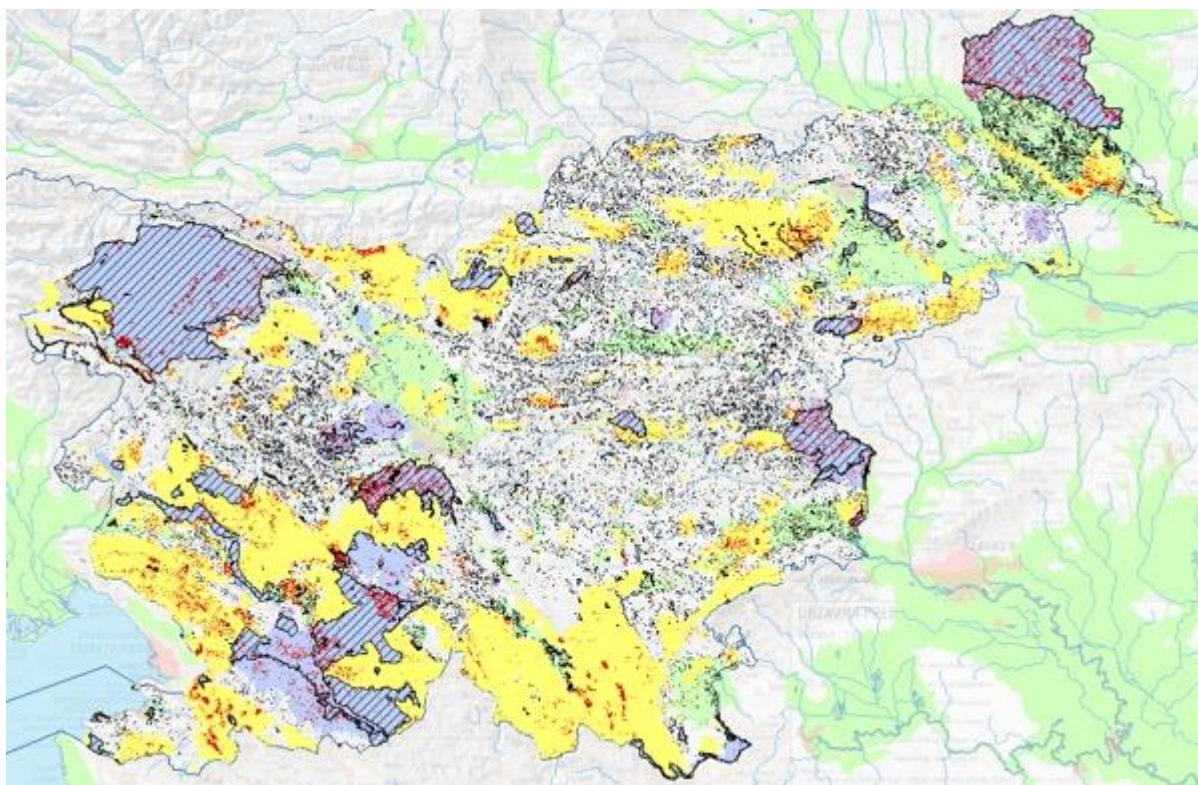
Ohranjanje biotske raznovrstnosti v širšem pomenu je pomembno za zavarovana območja, saj sta v Sloveniji med ključnimi razlogi za zavarovanje visoka biotska raznovrstnost in značilna kulturna krajina. V Sloveniji se večina zavarovanih območij v večji meri prekriva z Natura območji, zato lahko večji pomen pri ohranjanju biotske raznovrstnosti na splošno (torej ne samo za kvalifikacijske vrste in habitatne tipe) znotraj Natura območij tiste površine, ki so hkrati v zavarovanem območju. Letno je bilo v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti na takih območjih prekrivanja Natura območij z zavarovanimi območji med 12.074,93 (l. 2007) in 10.600,62 ha (l. 2014), torej med 4,5 in 5,97 % takih območij prekrivanja. Pri tem je treba upoštevati, da se je obseg povečal tudi zaradi povečanja Natura območij in ustanovitve nekaterih novih zavarovanih območij (npr. Krajinski park Ljubljansko barje). Če tega ne upoštevamo in gledamo prvotni obseg varovanih območij, so se podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti na takih območjih prekrivanja Natura območij z zavarovanimi območji le še 8.225,37 ha (4,07 %). Če iz nabora podukrepov izključimo podukrep REJ, so površine še manjše - med 7.864,15 (l. 2007) in 7.280,66 ha (l. 2014).

Preglednica 212: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti in so se izvajali v območjih Natura 2000 in v zavarovanih območjih

	Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vsi izbrani podukrepi	Površine v Natura 2000, stanje iz leta 2004	43.095,66	42.018,44	34.018,86	31.042,20	30.883,09	27.485,17	27.174,33	26.321,71
	Površine v Natura 2000, stanje do 16. marca 2016	46.654,17	45.503,76	36.721,63	33.406,00	33.188,21	29.656,88	29.294,89	28.287,37
	Delež površin v Natura 2000, stanje iz leta 2004	5,98%	5,83%	4,72%	4,31%	4,29%	3,82%	3,77%	3,65%
	Delež površin v Natura 2000, stanje do 16. marca 2016	6,07%	5,92%	4,78%	4,35%	4,32%	3,86%	3,81%	3,68%
	Natura 2000 (stanje leta 2004) in zavarovana območja (stanje leta 2006)	12.074,93	11.971,20	9.797,69	9.283,80	9.304,49	8.357,36	8.334,03	8.225,37
	Natura 2000 (stanje do 16.3.2016) in zavarovana območja (stanje do 16.3.2016)	16.510,64	16.310,68	12.939,64	12.124,93	12.111,99	10.854,47	10.786,25	10.600,62

	Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Natura 2000 (stanje leta 2004) in zavarovana območja (stanje leta 2006)	5,97%	5,92%	4,84%	4,59%	4,60%	4,13%	4,12%	4,07%
	Natura 2000 (stanje do 16.3.2016) in zavarovana območja (stanje do 16.3.2016)	7,01%	6,92%	5,49%	5,15%	5,14%	4,61%	4,58%	4,50%
Brez podukrepa REJ	Površine v Natura 2000, stanje iz leta 2004	23.170,66	22.572,23	19.063,22	17.561,84	17.597,06	17.022,58	17.012,07	16.785,55
	Površine v Natura 2000, stanje do 16. marca 2016	25.695,26	25.052,74	20.960,49	19.230,94	19.242,69	18.816,34	18.789,92	18.505,21
	Delež površin v Natura 2000, stanje iz leta 2004	3,22%	3,13%	2,65%	2,44%	2,44%	2,36%	2,36%	2,33%
	Delež površin v Natura 2000, stanje do 16. marca 2016	3,34%	3,26%	2,73%	2,50%	2,50%	2,45%	2,45%	2,41%
	Natura 2000 (stanje leta 2004) in zavarovana območja (stanje leta 2006)	7.864,15	7.885,39	6.843,11	6.606,24	6.670,42	6.242,95	6.277,36	6.280,34
	Natura 2000 (stanje do 16.3.2016) in zavarovana območja (stanje do 16.3.2016)	9.235,35	9.235,23	7.822,43	7.505,26	7.574,48	7.287,30	7.301,29	7.280,66
	Natura 2000 (stanje leta 2004) in zavarovana območja (stanje leta 2006)	3,89%	3,90%	3,38%	3,27%	3,30%	3,09%	3,10%	3,11%
	Natura 2000 (stanje do 16.3.2016) in zavarovana območja (stanje do 16.3.2016)	3,92%	3,92%	3,32%	3,19%	3,21%	3,09%	3,10%	3,09%

Vir: MKGP, 2016

Legenda:

Rumena: območja Natura 2000

Modra: zavarovana območja

šrafirano: območje prekrivanja

črna: površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k biotski pestrosti

rdeča: površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k biotski pestrosti – v Natura območjih oz. zavarovanih območjih

Slika 26: Površine, na katerih se je vsaj eno leto izvajal vsaj en podukrep, ki prispeva k biotski pestrosti na zavarovanih območjih in v območjih Natura 2000

Podobno kot za zavarovana območja velja tudi za ekološko pomembna območja, saj se v veliki meri prekrivajo.

Zaključimo lahko, da so kmetijsko okoljski ukrepi v splošnem prispevali k ohranjanju biotske raznovrstnosti, a zelo razpršeno; ciljno (ukrepi III. skupine) so prispevali na zelo majhnih površinah, ki niso nujno na najpomembnejših območjih, kjer so vrste in habitati kritično ogroženi. Pomembno je upoštevati tudi, da podukrep REJ koristi ohranjanju biotske pestrosti, a bi moral biti izločen iz določenih območij oz. habitatov zelo ranljivih kvalifikacijskih vrst.

6.6 Specifična evalvacijska vprašanja 2. osi

6.6.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 23. Koliko je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje biotske raznovrstnosti – populacijo ptic kmetijske krajine, metulje in traviščne habitate?

Ukrep 214 je na ohranjanje biotske raznovrstnosti vplival v grobem na 2 načina:

- ciljno s podukrepi III. skupine, ki so namenjeni točno določenim ciljnim vrstam in habitatom,
- s podukrepi, ki podpirajo ekstenzivno kmetijstvo in imajo zato posreden vpliv na biotsko raznovrstnost.

V ukrep se je vključilo 27.653 kmetijskih gospodarstev, kar je skoraj dve petini (38,2 %) vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Manjši del prejemnikov (7.414) se je v ukrep vključil še v okviru SKOP v programskem obdobju 2004-2006. Ukrep je zajel 275.259 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, kar je 44,58 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (617.478,23 ha po podatkih o dejanski rabi tal iz leta 2016). Na dobri polovici površin, vključenih v KOP, se je izvajal več kot en podukrep.

Večina podukrepov KOP je bila namenjena posredno ali neposredno ohranjanju biotske raznovrstnosti; gre za podukrepe, ki podpirajo ekstenzivno kmetijstvo in s tem pomagajo ohranяти visoko biotsko pestrost kmetijske krajine v Sloveniji, ki je posledica reliefnih in geografskih značilnosti, posestne razdrobljenosti in mozaičnosti kmetijske krajine. Ti podukrepi so prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica 213: Povprečne površine, letno vključene v podukrepe SKOP in KOP, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti med leti 2007 in 2014

Skupina	Ime	PODUKREP	Letno povprečje, ha
II.	Ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov*	EKP	453,80
	Ohranjanje ekstenzivnega travinja	ETA	9.236,31
	Košnja grbinastih travnikov	GRB	28,38
	Planinska paša	PP	596,70
	Planinska paša s pastirjem	PPP	4.951,29
	Sonaravna reja domačih živali	REJ	77.958,81
	Košnja strmih travnikov z nagibom 35-50 %	S35	13.490,52
	Košnja strmih travnikov z nagibom več kot 50 %	S50	5.180,37
	Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	SOR	6.581,78
	Travniški sadovnjaki	TSA	659,40
	Strmi vinogradi z nagibom 30-40 %*	V30	1.290,41
	Strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %*	V40	367,11
	Ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih natura 2000	VTR	376,38
III.	Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov	HAB	686,87
	Ohranjanje traviščnih habitatov metuljev	MET	235,07
	Ohranjanje steljnikov	STE	37,53
	Reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri	ZVE	7.948,17
	Skupaj		130.078,88
	Skupaj brez podukrepa sonaravna reja domačih živali (REJ)		52.120,07

Vir: AKTRP, 2016, *: povprečje teh ukrepov je izračunano za 5 let, ker so se pričeli izvajati šele l. 2010

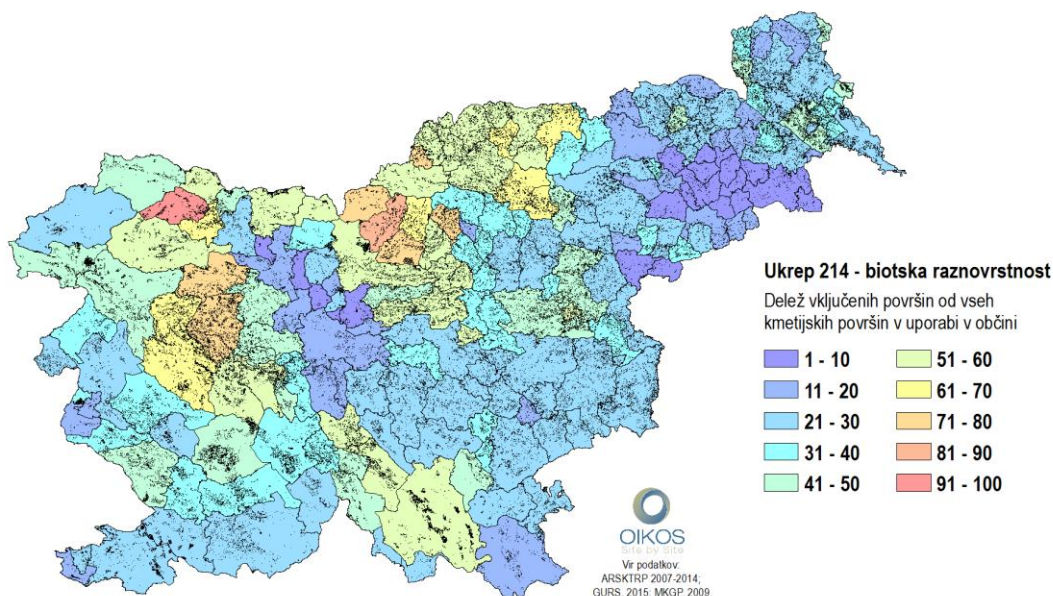
Podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, so se izvajali na 130.078,88 ha površin, vendar je dejanska vsota površin malce manjša, saj se je manjši del ukrepov izvajali hkrati na istih površinah. V naslednji preglednici so podane neto površine po letih. V povprečju je bilo na letni ravni v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, vključenih 127.476 ha površin ali dve tretjini površin, vključenih v ukrep 214 (skupaj SKOP in KOP). Gledano z vidika vseh površin s kmetijsko dejavnostjo, je bilo v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, vključenih petina (20,64%) vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU).

Preglednica 214: Neto površine in delež površin, vključenih v podukrepe SKOP in KOP, ki so prispevale k biotski raznovrstnosti

Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Neto površina (ha)	169.600	166.270	132.467	119.419	118.910	106.569	105.392	101.176
Delež površin (od vseh površin v ukrepu 214)	71,90%	71,17%	67,24%	65,21%	65,09%	63,14%	62,80%	61,94%
Delež od vseh KZU v uporabi	27,47%	26,93%	21,45%	19,34%	19,26%	17,26%	17,07%	16,39%
Neto površina (ha) brez podukrepa REJ	77.901	77.321	65.041	59.059	59.333	65.619	65.836	64.864
Delež površin (od vseh površin v ukrepu 214) brez podukrepa REJ	33,03%	33,10%	33,02%	32,25%	32,48%	38,88%	39,23%	39,71%
Delež od vseh KZU v uporabi (brez podukrepa REJ)	12,62%	12,52%	10,53%	9,56%	9,61%	10,63%	10,66%	10,50%

Vir: MKGP, 2016

Površine, vključene v podukrepe, ki so prispevali k biotski raznovrstnosti, so s črnim senčenjem prikazane na spodnjem zemljevidu, prikazan pa je tudi delež teh površin v posamezni občini glede na KZU v občini. Vidimo lahko, da se je podukrep izvajal predvsem v gorskem in kraškem svetu, a tudi v ravninah in gričevjih Pomurja.

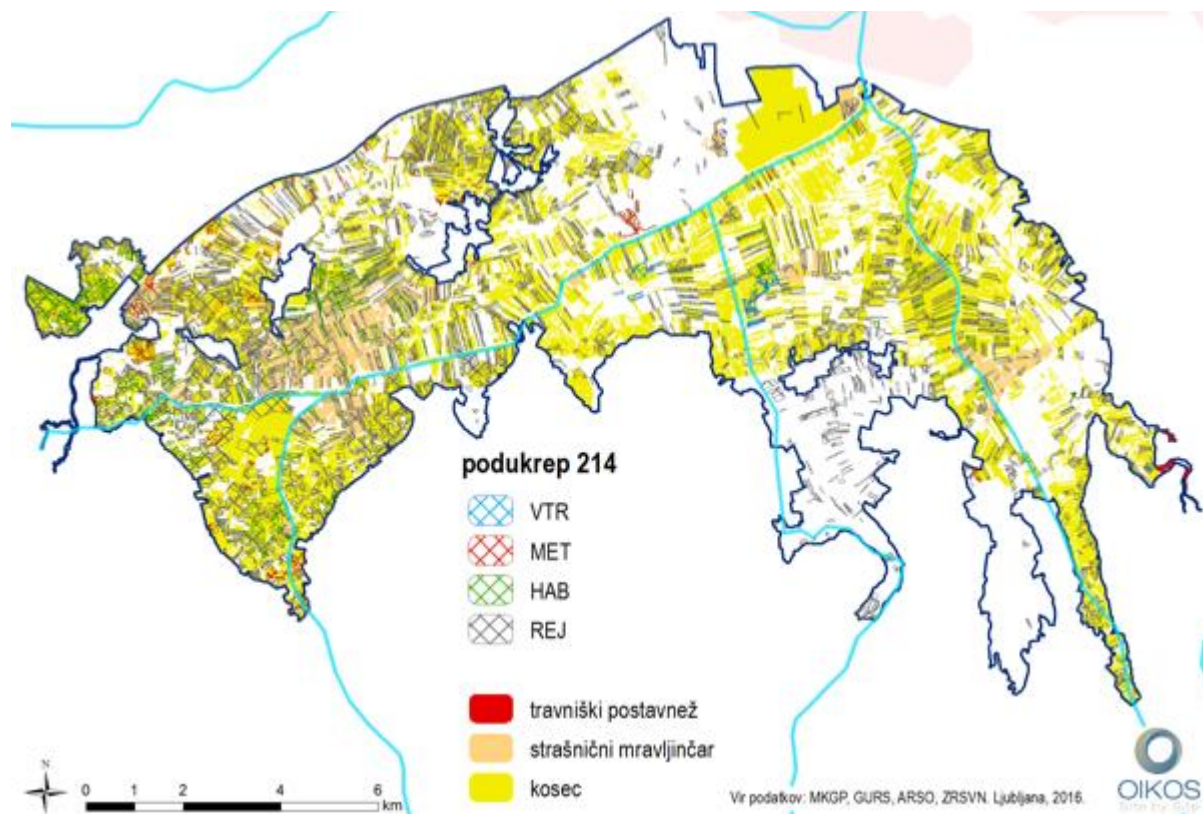
Slika 27: Izvajanje podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti in njihov delež od vseh kmetijskih površin v uporabi (prostorsko in kot delež KZU v občinah)

Ukrep 214 se je izvajal tudi v Natura območjih in sicer so se podukrepi, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, izvajali v začetku na 43.095,66 ha, vendar so površine upadale zaradi zaključevanja SKOP na 26.321,71 ha leta 2014, če upoštevamo enak obseg Natura območij. Ker je leta 2013 prišlo do precejšnjega povečanja obsega Natura območij, je dejansko obseg teh površin za slabih 2.000 ha večji in predstavlja 3,68 % površine vseh Natura območij. Če izključimo podukrep REJ, pa je bilo v podukrepe, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti (brez REJ) v Natura območjih vključenih med 18.505,21 ha (leta 2014) in 23.170,66 ha (leta 2007 ob starem obsegu Natura območij). Glede na to, da je vsako Natura območje oblikovano za točno določene kvalifikacijske vrste oziroma habitatne tipe, so podukrepi KOP, ki prispevajo k biotski raznovrstnosti, prispevali k varstvenim ciljem Natura območij predvsem, če je njihovo izvajanje ciljno naravnano na določene vrste. Taki so podukrepi III. skupine razen podukrepa VVO, ki pa so se izvajali v zelo majhnem obsegu: podukrepi HAB, MET, VTR, STE in ZVE so se izvajali v povprečju na le dobrih 9.284 ha (11.139,89 ha l. 2007 in 9.284,02 ha l. 2014), v povprečju pa jih je izvajalo 1.020 prejemnikov (1.309 vpisanih obveznosti l. 2007, leta 2014 pa le še 816).

V podukrepe III. skupine, ki so namenjeni ciljnemu ohranjanju izbranih vrst in habitatov, imajo najstrožje omejitve glede načina izvajanja kmetijske prakse, je bil vključen zelo majhen del prejemnikov ukrepa (dobri 3 %); ti ukrepi so geografsko omejeni na ekološko pomembna območja, ki so določena v prilogah PRP 2007-2013. Območja izvajanja so bila določena na podlagi ciljnih vrst in habitatnih tipov, njihove razširjenosti in ogroženosti, omejitve pa temeljijo na opaženih vplivih kmetovanja na populacije ciljnih vrst in habitatnih tipov. Ukrepi III. skupine imajo tako številne omejitve in zahteve po natančnejšem spremljanju in načrtovanju izvajanja kmetijske dejavnosti. Nizka vključenost prejemnikov v te podukrepe je tako posledica zelo omejenega območja izvajanja, a tudi majhne privlačnosti, saj so bila plačila na površino vključenega kmetijskega zemljišča prenizka glede na omejitve, še posebej glede na višja plačila pri nekaterih drugih, bolj splošnih podukrepih. Primer je podukrep REJ, ki je bil zaradi ugodnega razmerja med omejitvami in plačili na Ljubljanskem barju in še ponekod drugod v nižinskih predelih bolj zanimiv za upravičence in ima zato višjo vključenost, obenem pa je njegovo izvajanje slabšalo življenjske pogoje za ciljne vrste podukrepov III. skupine. Podukrep REJ je imel učinek na ohranjanje biotske raznovrstnosti hribovitih predelih, kjer je pripomogel k ohranitvi paše na ekstenzivnih travnikih in preprečevanju zaraščanja, a v teh območjih večinoma ni bilo habitatov ciljnih oziroma ranljivih vrst.

Ukrep 214 se je izvajal na dobri polovici površin visoke naravne vrednosti (območja HNV), s tem pa je prispeval k ekstenzivni kmetijski rabi na območjih HNV. V okviru izvajanja PRP 2007-2013 je bil opravljen monitoring ptic kmetijske krajine za potrebe določitve indeksa ptic kmetijske krajine (indeks FBI), od leta 2012 pa tudi monitoring izbranih ciljnih vrst metuljev. Let 2015 je bil izveden monitoring populacij izbranih vrst ptic – popis gnezdičk.

Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno, da je v nekaterih primerih (konkretno za ukrep VTR na Barju) težko zadostiti vsem zahtevam in da določene omejitve ne dajejo željenih rezultatov; tako strogo upoštevanje pozne košnje pri ukrepu VTR vodi v zaraščanje in bi bilo bolje, da bi bila občasno, na nekaj let dovoljena tudi zgodnejša košnja. Poleg tega je bilo izpostavljeno, da se podukrepi III. skupine sicer izvajajo v najpomembnejših območjih za ciljne vrste, vendar ne nujno na njihovih najpomembnejših habitatih, saj je izvajanje odvisno od interesa lastnika za vključitev v podukrep. Pregled izvajanja podukrepov III. skupine na Ljubljanskem barju je pokazal, da je večina površin, vključenih v podukrepe ciljnih vrst, v robnih območjih tako imenovanih notranjih con razširjenosti posamezne ciljne vrste in imajo zato manjši učinek.

Slika 28: Izvajanje nekaterih podukrepov ukrepa 214 na Ljubljanskem barju in notranje cone ciljnih vrst teh ukrepov

V okviru projekta Gorički travniki⁶², ki ga je financiral tako imenovani Norveški finančni mehanizem, je bil opravljena ocena stanja ciljnih vrst metuljev na območju izvajanja podukrepa KOP-MET. Izkazalo se je, da se podukrep izvaja na travniških površinah, ki niso nujno porasle z zdravilno strašnico, ki je ključna rastlina za prisotnost temnega in strašničnega mravljinčarja, ampak so v okolici takih travnikov. Tako je bila vsaj ena od obeh ciljnih vrst metuljev opažena le na 30 % površin, vključenih v KOP.

Poročila monitoringa splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine ter popis gnezdk kažejo, da so populacije ptic kmetijske krajine večinoma v upadanju in da je stanje za nekatere zaskrbljujoče; taka vrsta je kosec na Ljubljanskem barju, kjer kljub precejšnjim površinam v ukrepu VTR, med drugim tudi v zaokroženem območju, ki ga vzpostavlja DOPPS, populacija upada. Glede na to, da je populacija na podobnem območju, Cerkniškem jezeru, stabilna, je možno, da na prisotnost vrste močneje vplivajo drugi dejavniki in ne toliko kmetijstvo. Monitoring metuljev zaenkrat ne kaže na upad populacij. Za bolj natančne rezultate bi bilo smiselno izvajati monitoring tudi ciljno na površinah, vključenih v primeren ukrep 214, in na podobnih kontrolnih površinah, ki niso vključene v ukrep 214. Domnevamo lahko, da imajo na populacije ciljnih

⁶² Verovnik, R. (2015): Ekološke raziskave nekaterih vrst metuljev in učinkov KOP-MET ukrepov na Goričkem v letu 2015. Program finančnega mehanizma EGP 2009-2014, Projekt Gorički travniki, Kamnik, 22 str.

vrst večji vpliv plačila I. stebra SKP, zato bi bilo smiselno vse površine monitoringa preveriti tudi glede vključenosti v I. steber SKP.

Podukrepi III. skupine so bili poleg tega, da so bili izvajani v majhnem obsegu, torej manj učinkoviti kljub določitvi ozkega območja izvajanja tudi zato, ker so se izvajali na območjih potencialnega in ne nujno dejanskega pojavljanja ciljnih vrst. Podukrepe III. skupine bi bilo zato treba še bolj ciljno usmeriti v območja dejanskih habitatov ciljnih vrst in zagotoviti plačilo, ki bo polno nadomestilo vse stroške in omejitve, tako da bodo zanimivi za izvajanje.

Ostali podukrepi II. skupine, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti, so prispevali predvsem z zagotavljanjem ekstenzivnega načina kmetovanja. Zaradi razpršenosti izvajanja ni mogoče pokazati, v kolikšni meri so prispevali k ohranitvi določene vrste. Primer so travniški sadovnjaki, ki predstavljajo pomemben prehranjevalni in gnezdilni habitat vrst, kot je rjavi srakoper in črnočeli srakoper, kjer pa s primerjavo podatkov monitoringa in izvajanja podukrepa TSA ne moremo zatrdno dokazati povezave.

6.6.2 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 24. Kako je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje živalskih (avtohtone in tradicionalne pasme) in rastlinskih (avtohtone in tradicionalne sorte) genskih virov?

Ukrep 214 je vseboval dva podukrepa, namenjena ohranjanju genskih virov:

- podukrep Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin (SOR),
- podukrep Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali (PAS).

Oba ukrepa imata stroge vstopne pogoje, saj je potrebno dokazati izvor sort oziroma pasem pri dobaviteljih, ki so registrirani za avtohtone in tradicionalne pasme oziroma sorte, ter ohranjati obseg vzgoje oz. reje, poleg tega je treba za vse površine, na katerih gojijo avtohtone in tradicionalne pasme domačih živali, začrtati ločene GERK.

Preglednica 215: Pregled prejemnikov podukrepov ukrepa 214 KOP, ki prispevajo k ohranitvi živalskih in rastlinskih genskih virov

Podukrep	Število prejemnikov	Število GERK	Površina / število GVŽ	Vsota izplačil (EUR)
Pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin (SOR)	1.558	8.059	42.477,76	3.796.650,15
Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali (PAS)	2.615	14.663	/	3.307.729,24
Skupaj	4.173	22.722	42.478	7.104.379

Vir: MKGP, 2016

V podukrepa SOR in PAS je vključenih 4.173 kmetijskih gospodarstev, kar predstavlja 5,80 % vseh kmetijskih gospodarstev. Glede na ozko specializacijo in zahteve sta ukrepa dobro izvajana. Podatkov, koliko kmetijskih gospodarstev se na ravni Slovenije ukvarja s pridelavo avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin ter rejo avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali, ni na voljo, zato ne moremo oceniti, kolikšen del le-teh se je vključil v ukrep. Podatki o hektarjih površin, zasajenih z avtohtonimi sortami kmetijskih rastlin, se na nacionalni ravni ne spremljajo, Genska banka na Kmetijskem inštitutu Slovenije na primer spremlja podatke o količini proizvedenih semen za sorte, za katere skrbijo. Genska banka v živinoreji, ki jo vodi Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, spremlja podatke o staležih posameznih pasem.

V spodnji preglednici so predstavljene avtohtone in tradicionalne pasme, ki so jih gojili prejemniki podukrepa PAS, ter stalež posamezne pasme. Kot je razvidno iz preglednice, podukrep PAS pri kar 10 od 21 vključenih pasem vključuje več kot 30 % staleža posamezne pasme. Med pasmami, kjer velik del staleža gojijo ob finančni podpori PAS, so najbolj zastopane ovce, sledijo pa konji.

Ukrep 214 je torej močno prispeval k ohranjanju staležev skoraj polovice tistih avtohtonih in tradicionalnih pasem, ki so bile vključene v ukrep, med katerimi prevladujejo ovce, konji, govedo, koze in prašiči. Ukrep pa je zelo malo prispeval k ohranjanju drugih avtohtonih in tradicionalnih pasem, saj številne vanj niti niso bile vključene.

Preglednica 216: Pregled avtohtonih in tradicionalnih pasem, ki so jih gojili prejemniki podukrepa PAS in primerjava s staležem na nacionalni ravni

Ime pasme	Šifra pasme	2007		2008		2009		2010	2011	2012	2013	2014	Ocena staleža čistokrvnih živali 2014	Delež
		SKOP	KOP	SKOP	KOP	SKOP	KOP	KOP	KOP	KOP	KOP	KOP		
belokranjska pramenka	BKP	69	532	67	503	13	428	422	439	406	421	469	900	52,11
bovška ovca	BVO	117	1352	116	1400	55	1421	1505	1475	1580	1622	1614	3400	47,47
cikasto govedo	CK	95	655	81	708	11	734	730,96	717,25	898	921	1021	3351	30,47
drežniška koza	DRK	53	204	53	211	7	235	242	243	255	284	288	650	44,31
posavski konj	HP	103	421	113,6	442	32,6	472	491	517	492	535	546	1720	31,74
istrska pramenka – istrjanka	IST	98	663	74	642		696	667	643	542	590	585	1150	50,87
jezersko-solčavska ovca	JSO	287	4469	259	4498	23	4411,81	4600,13	4670	3853	3730	3559	17000	20,94
kršopoljski prašič	KP	113	453	110	433	9	379	443	368	453	399	585	1443	40,54
lipicanski konj	L	40	533	32,5	515	12	495	545	518	516	535	536	1231	43,54
ljutomerski kasač	LUK	28,33	329	27,33	293	6	290	269	273	144	135	124	350	35,43
oplemenjena jezersko-solčavska ovca	OJSO		2736		2619		2647,19	2519,88	2337	2041	2126	1672	55000	3,04
slovenska sanska koza	SAN	5	227	11,4	218		225	171	231	214	207	224	2500	8,96
slovenska grahasta kokoš	SGK	882,87	250	921,9			450	104	104				1294	
slovenski hladnokrvni konj	SHL	492,67	1453	467,57	1477	124,4	1500	1492	1484	1242	1247	1235	3000	41,17
štajerska kokoš	SK	349,33	350	248,39	100			55					1700	
slovenska srnasta koza	SRN	40	986	35,6	993			911	829	498	490	317	4000	7,93
slovenska srebna kokoš	SSK	478,8		540,72									573	
haflinški konj	HK		248		248		258	256	249	207	193	172	900	19,11
slovenska landrace	SL		146		147		127	161	160	281	285	285	5253	5,43
slovenska rjava kokoš	SRK		110		102	204							2692	
veliki beli prašič	VBP		4		3		3	3	3	1	1	1	577	0,17

Vir: AKTRP, 2016, <http://www.genska-banka.si/pasme/register-pasem-z-zootehnisko-oceno/>

6.6.3 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 25. Kako so ukrepi 214 KOP ter 211 in 212 OMD vplivali na ohranjanje kmetijskih površin visoke naravne vrednosti?

Ukrepa 211 in 212 sta bila v celoti namenjena preprečevanju marginalizacije in zmanjšanja zaraščanja kmetijskih zemljišč, s tem pa tudi ohranjanju kmetijske dejavnosti v območjih, kjer je le-ta otežena zaradi različnih naravnih omejitev. Naravne danosti v teh območjih (OMD) zmanjšujejo možnost za izvajanje intenzivnega kmetijstva, ekstenzivna kmetijska dejavnost pa ustvarja pogoje za površine visoke naravne vrednosti (v nadaljevanju: površine HNV). K temu dodatno prispeva tudi razdrobljena lastniška struktura, značilna za Slovenijo, zaradi katere je krajina zelo mozaična in ima visoko biotsko raznovrstnost. Tako ukrepa 211 in 212 v celoti prispevata k ohranjanju kmetijskih površin visoke naravne vrednosti. Podobno velja za podukrepe ukrepa 214, saj vsi prispevajo k ekstenzifikaciji kmetijstva in tako prispevajo k ohranjanju kmetijskih površin HNV.

Vrednosti površin HNV smo izračunali na podlagi dejanske rabe za vsako leto izvajanja PRP 2007-2013 posebej, nato pa smo preračunali, v kolikšnem delu so ukrepi 214, 212 in 211 zajeli površine HNV in tako prispevali k njihovem ohranjanju. V ukrepe 2. osi je bilo vključenih približno polovica površin območij HNV. Delež površin HNV narašča, medtem ko je neto obseg površin, vključenih v 2. os, med leti 2007 in 2013 upadel za slabih 10.000 ha. Posledično je tudi delež površin območij HNV, vključenih v ukrepe 2. Osi, upadel za dobrih 5 %, vendar je v ukrepe 2. Osi še vedno vključenih več kot polovica površin območij HNV. Pri tem je treba upoštevati, da izračun deleža za začetna leta ni dovolj natančen, saj je bila za izračun uporabljena dejanska raba tal iz leta 2005, ki je bila nato ažurirana v precej dolgih intervalih.

Preglednica 217: Obseg površin HNV, vključenih v ukrepe 211, 212 in 214

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Skupaj površine ukrepov 2. osi na območjih HNV (ha)	257.173,74	254.566,33	249.098,37	245.010,62	246.378,88	245.945,34	246.858,02	247.130,09
Površine območij HNV (ha)	455.557,60 (l. 2005)	455.557,60 (l. 2005)	451.646,45 (l. 2009)	451.646,45 (l. 2009)	451.646,45 (l. 2009)	474.843,30 (l. 2012)	477.598,24 (l. 2012)	477.598,24 (l. 2012)
% površine območij HNV, vključenih v ukrepe 2. Osi	56,94%	56,36%	52,46%	51,30%	51,59%	51,50%	50,04%	51,74%

Vir: AKTRP, lastni preračuni Oikos

Relevantni so le podatki od leta 2012 dalje; vidno je minimalno naraščanje. Ukrepi 2. osi imajo kljub temu pomembno vlogo pri ohranjanju območij HNV, saj bi brez podpore prihajalo do opuščanja kmetijske rabe, medtem ko prihaja do obratnega trenda. Primerjava dejanske rabe in vključenosti v ukrepe 211, 212 in 214, ki prispevajo k biotski pestrosti je namreč pokazala, da je bilo med leti 2007 (uporabili smo dejansko rabo iz leta 2005) in 2014 (dejanska raba iz leta 2016) očiščenih 2.212,22 ha zaraščenih površin, z upoštevanjem podukrepa REJ (sonaravna reja), pa je bilo očiščenih in v ukrepe vključenih kar 3.497,81 ha zaraščenih površin, kar predstavlja 0,46 % oziroma 0,73 % vseh zemljišč v uporabi (izračunano na podlagi povprečja vseh KZU v tem obdobju).

6.6.4 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 26. Kako so ukrepi 214 KOP ter 211 in 212 OMD vplivali na preprečevanje marginalizacije in zmanjšanje zaraščanja kmetijskih zemljišč?

Ukrepa 211 in 212 sta bila v celoti namenjena preprečevanju marginalizacije in zmanjšanja zaraščanja kmetijskih zemljišč, saj predstavljata finančno pomoč za izvajanje kmetijske dejavnosti v območjih, kjer je le-ta otežena zaradi različnih naravnih omejitev. V okviru ukrepa 214 pa k preprečevanju marginalizacije in zmanjšanju zaraščanja kmetijskih zemljišč prispeva predvsem 14 podukrepov, ki prispevajo k ohranjanju biotske pestrosti, saj je slednja zelo povezana z značilnostmi in mozaičnostjo krajine.

Primerjava dejanske rabe in vključenosti v ukrepe 211, 212 in 214 je pokazala, da je bilo med leti 2007 (uporabili smo dejansko rabo iz leta 2005) in 2014 (dejanska raba iz leta 2016) očiščenih 2.212,22 ha zaraščenih površin, ki so bile nato vključene v ukrep 214. Če pri tem upoštevamo še podukrep REJ (sonaravna reja), pa je bilo očiščenih in v ukrepe vključenih kar 3.497,81 ha zaraščenih površin, kar predstavlja 0,46 % oziroma 0,73 % vseh zemljišč v uporabi (izračunano na podlagi povprečja vseh KZU v tem obdobju). Tako lahko ocenimo, da je ukrep prispeval k zmanjšanju zaraščanja kmetijskih zemljišč.

Pri oceni moramo upoštevati omejitve kakovosti podatkov o dejanski rabi, saj so bili v dejansko rabo, opredeljeno leta 2005, vključeni tudi starejši podatki. Kakovost in ažurnost podatkov se je v tem času zelo izboljšala, tako da dejanska raba, opredeljena l. 2016, predstavlja realno stanje.

Preglednica 218: Obseg površin, ki so bile očiščene zaraščanja in vključene v ukrep 214

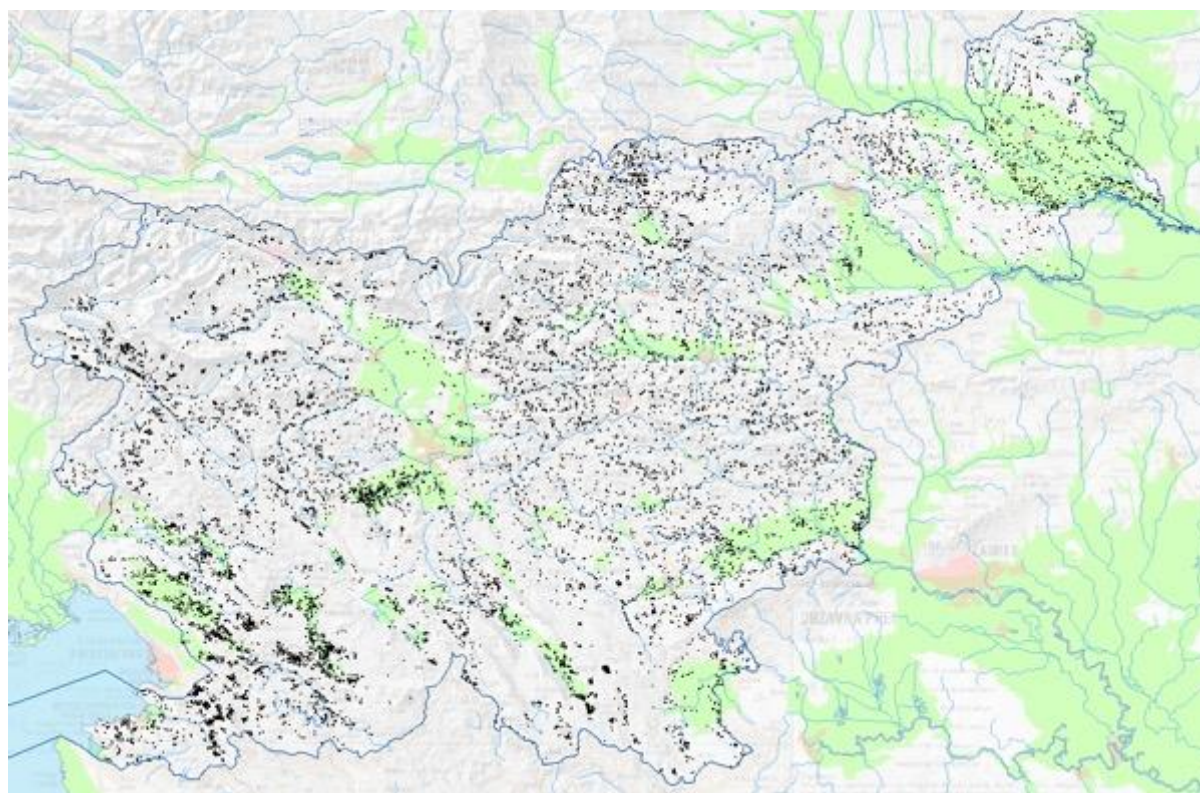
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Skupaj
Očiščene površine (ha), vključno z vključenimi v podukrep REJ	1.660,53	128,98	73,55	76,94	27,18	162,45	56,32	26,26	2.212,22
Očiščene površine (ha), vključene v podukrepe za ohranjanje biotske pestrosti	2.842,07	194,66	104,63	101,49	49,52	115,87	54,05	35,53	3.497,81

Vir: aktrp, 2016

Graf 72: Kumulativni prikaz površin, očiščenih zaraščanja in vključenih v določene podukrepe ukrepa 214

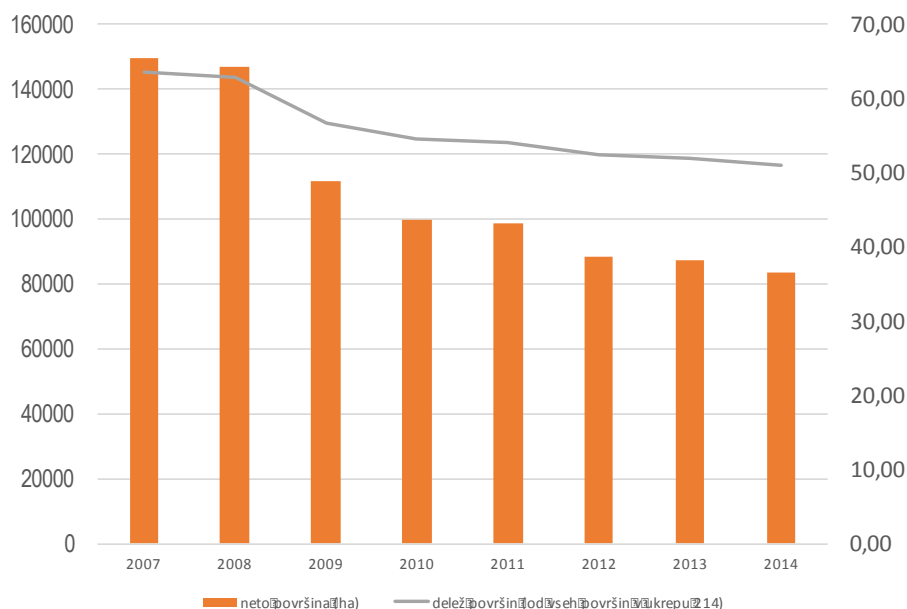
Največ površin, očiščenih zaraščanja, je na Krasu, Ljubljanskem barju, Posočju, na Kočevskem in Koroškem.

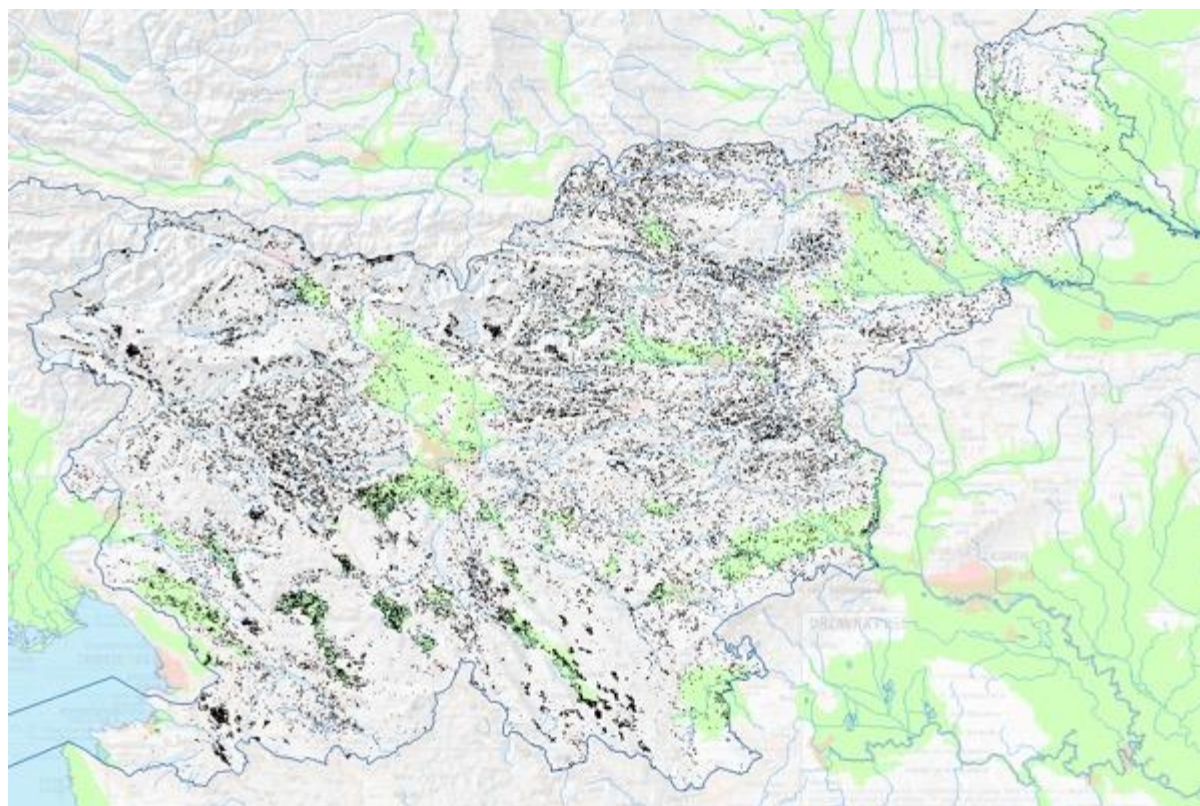
Slika 29: Kartografski prikaz površin, očiščenih zaraščanja in vključenih v določene podukrepe ukrepa 214

6.6.5 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 27. Kako je ukrep 214 KOP vplival na ohranjanje (kmetijske) krajine?

Ukrep 214 je k ohranjanju kmetijske krajine prispeval s 16 podukrepi in 1 podukrepom (KZO), ki predstavlja nadaljevanje obveznosti SKOP. V povprečju je bilo v ukrep vključenih 108.163,92 ha površin, vendar je njihov obseg počasi upadal in je z 149.716,21 ha upadel na 83.306,75 ha. To predstavlja kar 44,36 % upad, hkrati pa je upadal tudi delež vključenih površin med vsemi površinami, vključenimi v ukrep 214.

Graf 73: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k ohranjanju krajine

Slika 30: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k ohranjanju krajine

Ukrep 214 je pripomogel k ohranjanju krajine, saj se je izvajal pretežno na območjih s težjimi pogoji za kmetovanje (območja OMD), kjer je nevarnost opuščanja kmetijske rabe in zaraščanja velika. Vključenost in

obseg površin pa so se ves čas počasi zmanjševali in skoraj razpolovili obseg vključenih površin. Prejemniki so se odločali za druge ukrepe ali pa so v celoti izstopili – tu je bil največji upad zaradi zaključka izvajanja SKOP, saj se velik del prejemnikov ni odločil za nadaljnje sodelovanje v ukrepu. S tem se je povečalo tveganje za opustitev kmetovanja in zaraščanje površin, saj bodo prejemniki, ki so izstopili iz ukrepa, samo s preostalo kmetijsko dejavnostjo težko zagotovili dovolj velike prihodke.

6.6.6 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 28. Kako je ukrep 214 KOP vplival na kakovost voda – zmanjšanje vnosa nitratov in pesticidov?

Ukrep 214 je na zmanjšanje vnosa nitratov in pesticidov vplival na 2 načina:

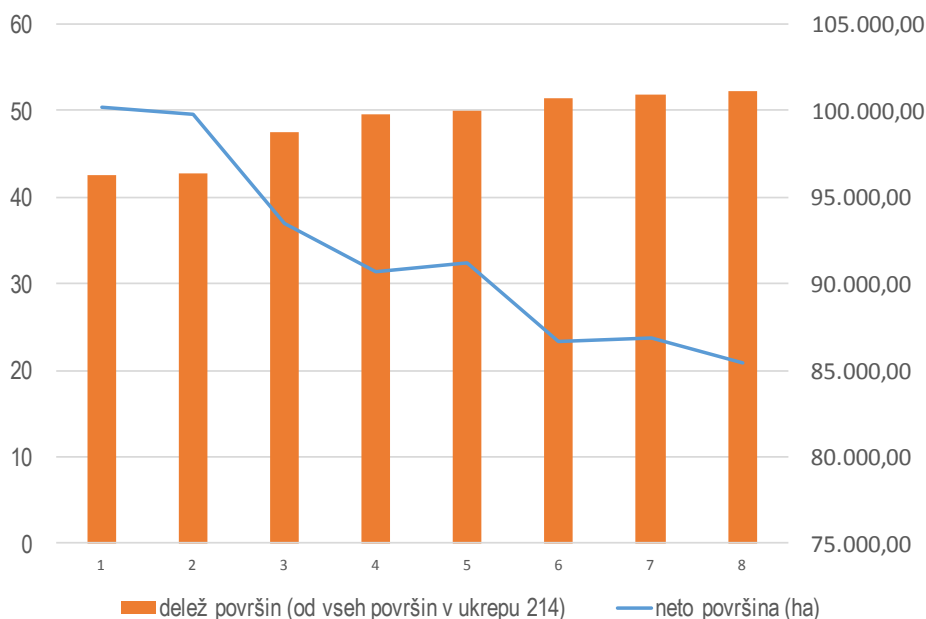
- v celoti (pri vseh prejemnikih) z obvezo zagotavljanja navzkrižne skladnosti,
- z dodatnimi omejitvami posameznih podukrepov glede vnosa hranil v tla in s tem v vode.

Natančne ocene, koliko je samo pogoj navzkrižne skladnosti zmanjšal vnos hranil in drugih snovi v tla, ni mogoče podati, saj nimamo na voljo podatkov o intenziteti kmetovanja, obtežbi in vnosu snovi v tla pred vstopom v ukrep in možnosti izpiranja v vode. Približno oceno lahko podamo na podlagi dejstva, da se večinoma ukrep izvaja na območjih, kjer je kmetijstvo ekstenzivno zaradi omejenih možnosti za kmetovanje. Delež prejemnikov, ki so v ukrep 214 vključeni na območjih intenzivnejšega kmetijstva – torej izven območja OMD, je 21,16 %. Ocenjujemo, da so ti prejemniki zmanjšali obtežbo za približno 20 %, porabo fitofarmacevtskih sredstev pa za 25 %, torej se je obtežba na ravni vseh prejemnikov ukrepa 214 v OMD zmanjšala za slab odstotek (0,94 %), poraba fitofarmacevtskih sredstev pa za dober odstotek (1,18 %). Pri tem je pomembno, da je do zmanjšanja prišlo na območjih izven OMD, ki v veliki meri sodijo v vodovarstvena območja. Ker prejemniki ukrepa 214 predstavljajo manjši del nosilcev kmetijskih gospodarstev v teh območjih, je tako zmanjšanje vnosa nitratov in pesticidov (fitofarmacevtskih sredstev) v teh območjih relativno majhno – v razredu 5 – 10 %.

Podukrepi ukrepa 214 z dodatnimi omejitvami vnosa hranil v tla so:

- ekološko kmetovanje (EK),
- ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov (EKP),
- ohranjanje ekstenzivnega travinja (ETA),
- košnja grbinastih travnikov (GRB),
- ohranjanje posebnih traviščnih habitatov (HAB),
- integrirano poljedelstvo (IPL),
- integrirano sadjarstvo (IPS),
- integrirano vinogradništvo (IVG),
- integrirano vrtnarstvo (IVR),
- ohranjanje traviščnih habitatov metuljev (MET),
- ohranjanje steljnikov (STE),
- ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000 (VTR),
- pokritost tal na vodovarstvenem območju (VVO),
- ozelenitev njivskih površin (ZEL).

Poleg teh ukrepov se je v obdobju PRP 2007-2013 izvajal še podukrep ZIP is obveznosti SKOP iz prejšnjega programskega obdobja. V navedene podukrepe je bilo leta 2007 vključenih 100.236,30 ha površin, kar predstavlja 42,50% vseh površin, vključenih v ukrep 214. Obseg površin se je z leti zmanjševal in leta 2014 znašal 85.391,60 ha, a je to predstavljalo več kot polovico (52,27 %) vseh površin v ukrepu 214, saj je bil upad vključenosti večji pri preostalih podukrepih.

Graf 74: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v vode

V naslednjih preglednicah so prikazane vključene površine po posameznih vodnih telesih. Razvidno je, da je delež vključenosti površin največji na vodnem telesu Murska kotlina, kjer je v navedene podukrepe vključenih kar četrtina vseh površin, sledita pa vodni telesi Dravske kotline in zahodnih Slovenskih Goric, kjer je bila v navedene podukrepe vključena približno osmina vseh površin. Očitno je, da je bil ukrep dobro izvajan ravno tam, kjer je bilo to najbolj potrebno – na območjih največjih vodnih teles, kjer je onesnaženost z nitrati in fitofarmacevtskimi sredstvi največja. Glede na slabo kemijsko stanje pa se je ukrep premalo izvajal na območju Savinjske kotline, vzhodnih Slovenskih gor in Krške kotline.

Pomembno je tudi dejstvo, da se je vključenost na območju vodnega telesa Murske kotline praktično ves čas povečevala, medtem ko je pri drugih vodnih telesih upadala; tako je bil prispevek ukrepov na tem območju ne le največji, ampak tudi najbolj konstanten. Iz kartografskega prikaza izvajanja navedenih podukrepov pa je razvidno, da je bilo ponekod izvajanje usmerjeno ozko v vodovarstvena območja (Savska kotlina in Ljubljansko barje, Obala in Kras z Brkini); v takih primerih je učinek izvajanja podukrepov še večji. Podukrepi se v večjem obsegu izvajajo tudi na Cerkljanskem jezeru in Planinskem polju, s čimer pripomorejo tudi k zmanjšanju vplivov na površinske vode, ko se presihajoča jezera napolnijo.

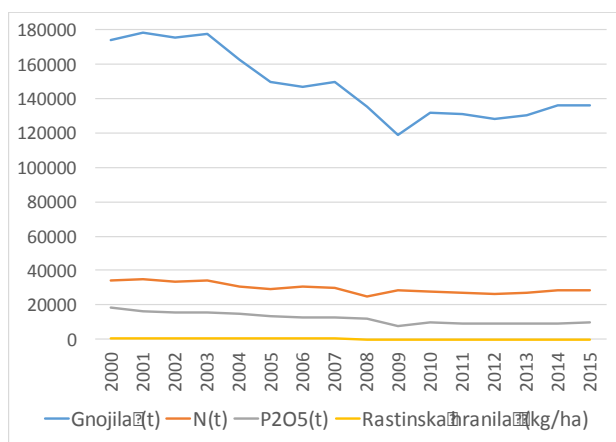
Preglednica 219: Neto površina (ha) podukrepov, ki pripevajo h kakovosti vode, po podzemnih vodnih telesih

Vodno telo podzemne vode	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Cerkljansko, Škofjeloško in Polhograjsko hribovje	1.218,09	1.201,41	914,80	764,35	741,34	588,40	589,56	555,34
Dolenjski kras	6.819,46	6.719,57	5.472,74	5.276,13	5.269,28	4.724,36	4.727,46	4.420,99
Dravska kotlina	10.513,19	10.704,23	10.506,03	10.340,46	10.429,10	10.189,11	10.229,99	10.142,42
Goričko	4.212,51	4.120,28	3.722,26	3.515,42	3.501,06	3.241,30	3.210,49	3.104,66
Goriško	7.617,45	7.909,12	8.033,15	7.999,18	8.200,44	8.175,46	8.259,29	8.254,88
Haloze in Dravinjske gorice	3.433,90	3.423,12	3.382,65	3.333,22	3.359,77	3.205,67	3.203,11	3.147,50
Julijske Alpe v porečju Save	326,72	318,19	256,97	237,34	225,84	138,69	137,66	134,86
Julijske Alpe v porečju Soče	134,11	133,37	77,17	58,56	55,44	31,91	31,81	30,91
Kamniško-Savinjske Alpe	366,70	359,38	311,31	278,92	275,29	187,25	181,95	165,31
Karavanke	79,32	76,23	47,76	29,64	21,50	24,59	23,58	23,58
Kraška Ljubljana	3.569,53	3.394,87	1.826,36	1.589,76	1.577,48	1.453,83	1.475,69	1.448,16
Krška kotlina	1.915,18	1.973,31	1.887,57	1.826,11	1.810,72	1.716,38	1.731,25	1.705,59
Murska kotlina	21.777,14	22.168,91	22.378,32	22.411,50	22.877,28	22.707,20	23.042,56	22.844,37
Obala in Kras z Brkini	7.116,12	6.653,84	5.461,56	4.605,62	4.570,26	3.732,20	3.616,00	3.425,24
Posavsko hribovje do osrednje Sotle	3.761,49	3.744,88	3.235,96	3.007,09	2.911,46	2.645,15	2.614,72	2.451,87
Savinjska kotlina	2.236,76	2.064,10	1.931,96	1.911,45	1.893,21	1.607,79	1.572,31	1.548,20
Savska kotlina in Ljubljansko Barje	4.889,19	4.819,01	4.524,14	4.326,22	4.291,76	4.080,78	4.104,67	4.020,08
Spodnji del Savinje do Sotle	1.748,82	1.705,00	1.530,55	1.461,84	1.429,52	1.201,61	1.162,62	1.133,04
Vzhodne Alpe	1.052,32	1.035,73	964,23	847,20	849,96	724,58	674,73	633,28
Vzhodne Slovenske gorice	6.489,90	6.497,31	6.449,61	6.329,86	6.399,26	6.216,51	6.237,95	6.284,29
Zahodne Slovenske gorice	10.883,03	10.663,87	10.505,74	10.422,79	10.473,03	10.012,02	9.982,13	9.841,11

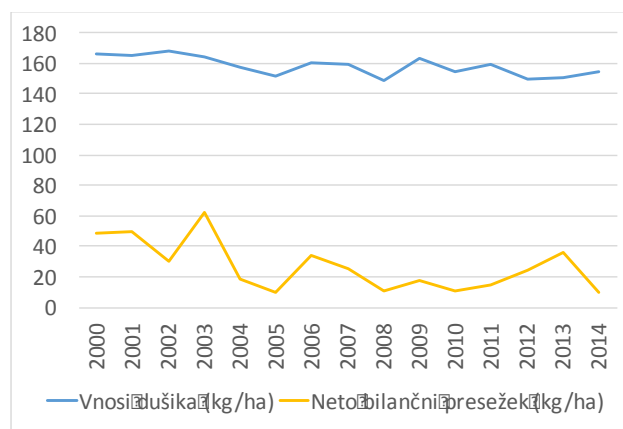
Vir: MKGP, 2016

območja izven OMD večinoma tvorijo vodovarstvena območja, zato lahko enako oceno uporabimo tudi zmanjšanje vnosa na vodovarstvenih območjih. Glede na obseg površin, vključenih v navedene podukrepe na posameznih vodnih telesih lahko ocenimo, da je bil s tem zmanjšan vnos za 3,75 % - 5 % na vodnem telesu Murska kotlina, 1,8 – 2,4 na vodnih telesih Dravske kotline in zahodnih Slovenskih Goric, na ostalih vodnih telesih pa veliko manj, za manj kot odstotek.

Podatki SURS kažejo, da se na splošno poraba gnojil zmanjšuje že od leta 2002; na spodnji sliki je vidno, da je poraba najprej znatno upadla po letu 2007, ko se je začel izvajati PRP 2007-2013, nato pa je poraba začela nihan, a je precej nižja od porabe leta 2000. Glede na to, da se obenem rahlo zmanjšuje število kmetijskih zemljišč v uporabi in bilanca dušika, predvsem pa se zmanjšuje število kmetijskih gospodarstev, lahko sklepamo, da večino zmanjšanja vnosa gnojil lahko pripišemo ekstenzifikaciji kmetijstva, ki je posledica uveljavljanja navzkrižne skladnosti in zahtev podukrepov ukrepa 214, ki prispevajo k zmanjšanju vplivov na vode. Navzkrižno skladnost se je pričelo izvajati l. 2004 in jo morajo upoštevati vsa kmetijska gospodarstva, ki prejemajo sredstva EU, zato lahko sklepamo, da je na nacionalni ravni k znižanju vnosa dušika in fitofarmaceutskih sredstev najbolj prispevalo ravno dosledno uvajanje navzkrižne skladnosti.

Graf 75: Vnos gnojil in hranil na letni ravni v Sloveniji.
Vir: SURS

Graf 76: Bilanca dušika na kmetijskih zemljiščih v uporabi

Neposrednega prispevka izvajanja podukrepov, ki prispevajo h kakovosti vode, ne moremo oceniti, saj merilna mreža spremljanja stanja podzemnih voda nima dovolj velikega prekrivanja z izvajanjem podukrepov. Statistično značilni trendi koncentracij onesnaževal v vodnih telesih podzemne vode v obdobju od leta 1998 do leta 2014 kažejo, da koncentracije nitratov in vsota pesticidov upadajo, tako v vodnem telesu Murska kotlina, Dravska kotlina in Savinjska kotlina, medtem pri Krški kotlini ni trendov⁶³.

6.6.7 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 29. Kako je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje nevarnosti erozije tal?

Ukrep 214 je na zmanjšanje nevarnosti erozije tal vplival z naslednjimi podukrepi:

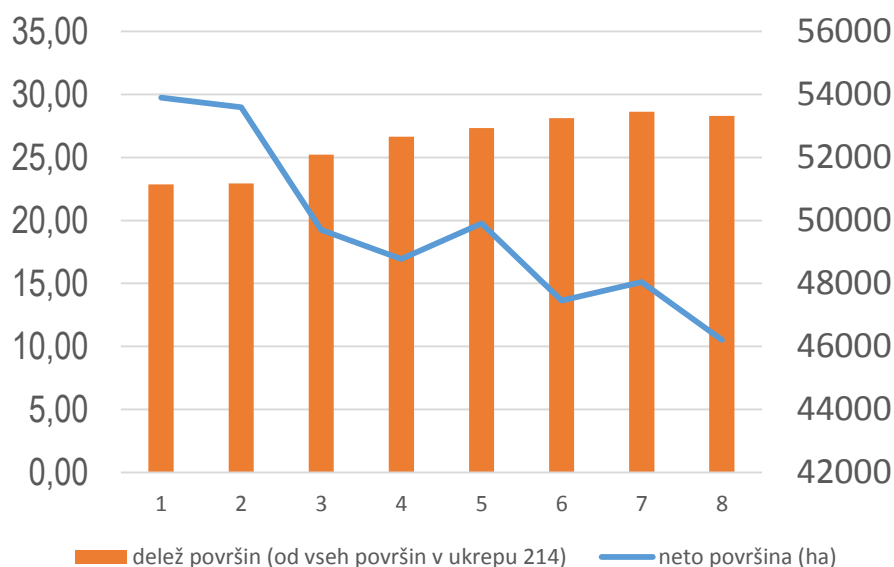
- košnja grbinastih travnikov,
- košnja strmih travnikov z nagibom 35-50 %,
- košnja strmih travnikov z nagibom več kot 50 %,
- ohranjanje ekstenzivnega travinja,
- travniški sadovnjaki,
- strmi vinogradi z nagibom.
- strmi vinogradi z nagibom več kot 40 %.

Poleg teh ukrepov se je v obdobju PRP 2007-2013 izvajal še podukrep ZIP in ERO (zmanjševanje erozije v sadjarstvu in vinogradništvu) iz obveznosti SKOP iz prejšnjega programskega obdobja. Navedeni podukrepi

⁶³ ARSO (2015): Ocena kemijskega stanja podzemne vode v Sloveniji v letu 2014

imajo različne omejitve glede načina kmetovanja, ključno pa je (razen pri strmih vinogradih) ohranjanja travinja, s čimer se zmanjša možnost spiranja ruše in hranil iz tal ter prepreči sproženje erozijskih procesov.

Podukrepi, ki prispevajo k zmanjševanju erozije tal, so se izvajali v povprečju na 49.696,47 ha, kar predstavlja 1,60 % vseh KZU. Leta 2007 je bilo vanje vključenih 53.899,21 ha, do leta 2014 pa se je obseg površin zmanjšal za 7.697,98 ha. Ukrepi so prispevali k ohranjanju primerne travnatega pokrova, v primeru strmih vinogradov pa k zagotavljanju primerne kmetijske prakse, da se strmi vinogradi ohranijo, ne da bi pri tem prišlo do erozije.

Graf 77: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju nevarnosti erozije tal

6.6.8 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 30. Kako je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje vnosa hranil/snovi v tla?

Ukrep 214 je na zmanjšanje vnosa hranil v tla vplival na 2 načina:

- v celoti (pri vseh prejemnikih) z obvezo zagotavljanja navzkrižne skladnosti,
- z dodatnimi omejitvami posameznih podukrepov glede vnosa hranil v tla.

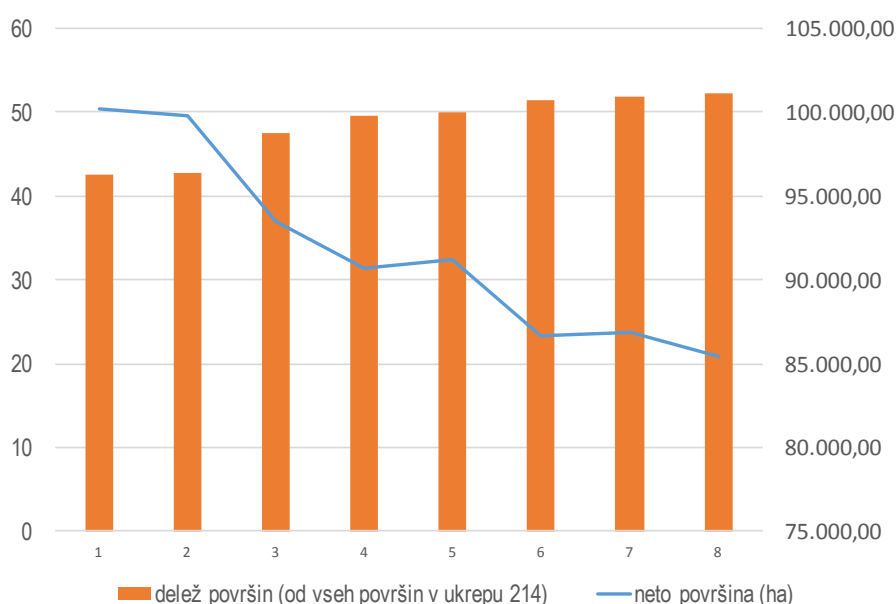
Vpliv na vnos hranil in snovi v tla smo ocenili z enakim pristopom, kot vpliv na vode. Natančne ocene, koliko so dodatne omejitve posameznih podukrepov zmanjšale vnos hranil in drugih snovi v tla, ni mogoče podati, saj nimamo na voljo podatkov o intenziteti kmetovanja, obtežbi in vnosu snovi v tla pred vstopom v ukrep. Približno oceno lahko podamo na podlagi dejstva, da se večinoma ukrep izvaja na območjih, kjer je kmetijstvo ekstenzivno zaradi omejenih možnosti za kmetovanje. Delež prejemnikov, ki so v ukrep 214 vključeni na območjih intenzivnejšega kmetijstva – torej izven območja OMD, je 21,16 %. Ocenjujemo, da so ti prejemniki zmanjšali obtežbo za približno 20 %, porabo fitofarmaceutskih sredstev pa za 25 %, torej se je obtežba na ravni vseh prejemnikov ukrepa 214 v OMD zmanjšala za slab odstotek (0,94 %), poraba fitofarmaceutskih sredstev pa za dober odstotek (1,18 %). Pri tem je pomembno, da je do zmanjšanja prišlo na območjih izven OMD, ki v veliki meri sodijo v vodovarstvena območja. Ker prejemniki ukrepa 214 predstavljajo manjši del nosilcev kmetijskih gospodarstev v teh območjih, je tako zmanjšanje vnosa hranil in fitofarmaceutskih sredstev v teh območjih relativno majhno – v razredu 5 – 10 %.

Podukrepi ukrepa 214 z dodatnimi omejitvami vnosa hranil v tla so:

- ekološko kmetovanje (EK),
- ohranjanje ekstenzivnih kraških pašnikov (EKP),
- ohranjanje ekstenzivnega travinja (ETA),
- košnja grbinastih travnikov (GRB),
- ohranjanje posebnih traviščnih habitatov (HAB),
- integrirano poljedelstvo (IPL),

- integrirano sadjarstvo (IPS),
- integrirano vinogradništvo (IVG),
- integrirano vrtnarstvo (IVR),
- ohranjanje travniških habitatov metuljev (MET),
- ohranjanje steljnikov (STE),
- ohranjanje habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov na območjih Natura 2000 (VTR),
- pokritost tal na vodovarstvenem območju (VVO),
- ozelenitev njivskih površin (ZEL).

Poleg teh ukrepov se je v obdobju PRP 2007-2013 izvajal še podukrep ZIP is obveznosti SKOP iz prejšnjega programskega obdobja. V navedene podukrepe je bilo leta 2007 vključenih 100.236,30 ha površin, kar predstavlja 42,50% vseh površin, vključenih v ukrepa 214. Obseg površin se je z leti zmanjševal in leta 2014 znašal 85.391,60 ha, a je to predstavljalo več kot polovico (52,27 %) vseh površin v ukrepu 214, saj je bil upad vključenosti večji pri preostalih podukrepih.

Graf 78: Površine, vključene v podukrepe, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v tla

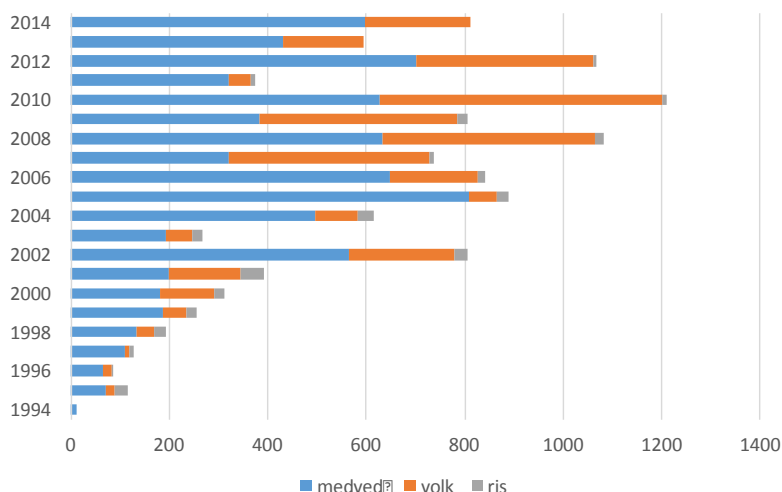
Podukrepi, ki prispevajo k zmanjšanju vnosa hranil in snovi v tla, so se torej v povprečju izvajali na 91.794,26 ha kmetijskih površin, kar predstavlja 19,12 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (preračunano na povprečje KZU v letih 2007-2013 po podatkih SURS). Ob uporabi enakih predpostavk na podlagi omejitev podukrepov ocenjujemo, da se je vnos hranil na območju izvajanja zgoraj navedenih podukrepov zaradi zahtev podukrepov in navzkrižne skladnosti zmanjšal za pribl. 2 % na območjih OMD in pribl. 15 – 20 % na območjih izven OMD.

6.6.9 Specifično vprašanje št. 31: Koliko je ukrep 214 KOP vplival na zmanjšanje škode (škodnih primerov), ki jo na pašnih živalih povzročijo zveri (medved)?

Zavod za gozdove Slovenije je v dokumentu »Strokovno mnenje za odstrel velikih zveri za obdobje 1. 10. 2015 – 30. 9. 2016« predstavil podatke o škodnih primerih po velikih zvereh od leta 1994 dalje. Število škodnih dogodkov je naraščalo sorazmerno z večanjem števila drobnice v osrednjem območju velikih zveri, del naraščanja pa je mogoče pripisati tudi večji osveščenosti in možnosti izplačila odškodnin. Škoda se pojavlja pretežno na Notranjskem in Kočevskem ter na območju Brkinov – torej v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri.

V času izvajanja PRP 2007-2013 sta potekala dva mednarodna projekta, financirana iz programa LIFE+:

- Projekt Varstvo in spremljanje varstvenega statusa populacije volka (*Canis lupus*) v Sloveniji (2010-2013) (SloWolf) je potekal od 1. januarja 2010 do konca leta 2013. V okviru ukrepa so bile financirane tudi aktivnosti, kot je usposabljanje kmetijskih svetovalcev o preprečevanju škod ter postavitve zaščitnih sredstev (elektroograje in/ali pastirski psi) kot primerov dobre prakse.
- Projekt Celovito upravljanje in varstvo rjavega medveda Severnih Dinaridih in Alpah (Life DinAlp Bear) se je pričel julija 2014 in se bo zaključil leta 2019. V okviru ukrepa se bo nekatere rejce pašnih živali in čebelarje opremilo z električnimi pastirji, zainteresiranim rejcem pa se bo razdelilo mladiče pasem pastirskih psov ter vzpostavilo nekaj delovnih linij pastirskih psov.

eval

Graf 79: Število škodnih primerov po velikih zvereh (vir: Zavod za gozdove Slovenije)

Projekt SloWolf je pokazal, da več kot 50 % vse škode zaradi volka nastane pri 25 rejcih. Tako Zavod za gozdove kot oba projekta ugotavljajo, da je največ škod na drobnici. Projekt SloWolf je ugotovil, da bi bilo škodo možno preprečiti s preusmeritvijo kmetije ali primernimi zaščitnimi ukrepi, ki so edina rešitev tam, kjer preusmeritev ni mogoča. Projekt je potrdil, naj se ohrani sistem izplačil odškodnin, a morajo te biti pogojevane s primernimi zaščitnimi ukrepi – odškodnina se izplača le, če so bili pravilno izvedeni primerni in zaščitni ukrepi. V okviru projekta so 10 rejcem podarili elektro-mreže za zaščito drobnice pred volkovi, 12 rejcem pa pastirske pse. Poleg navedenega projekta je v preteklosti podpiral postavitve zaščitnih mrež tudi Zavod za gozdove Slovenije, ki je subvencioniral nakup varovalnih mrež.

Podatki o številu škodnih primerov po letu 2007 ne kažejo upadanja, ampak število niha. V strokovnem mnenju Zavoda za gozdove je navedeno, da pri medvedu število škodnih primerov niha v skladu z obilnostjo naravne hrane (obroda gozdov), saj napada živino v letih, ko je obrod gozdov nizek. Populacija volka je od 90-tih let prejšnjega stoletja naraščala, a se je stabilizirala, medtem ko populacija risa izrazito upada.

V okviru ukrepa KOP je od leta 2007 do 2014 v povprečju vsako leto bilo vključenih v podukrep »reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri« (ZVE) 638 prejemnikov sredstev, skupaj pa je bilo v ta podukrep vključenih 1.043 prejemnikov (257 v SKOP in 786 v KOP). Podukrep krije dodatne stroške dodatno vloženega dela zaradi varovanja črede pred napadi velikih zveri (samo v območju pojavljanja velikih zveri), torej stroške stalnega varovanja (obvezna prisotnost pastirja) in postavitve premičnih varovalnih ograj in mrež. Glede na podatke o številu škodnih primerov ne moremo reči, da je podukrep ukrepa KOP prispeval k zmanjšanju škode, ki jo na pašni živini povzročajo zveri. V poročilih projekta SloWolf so na voljo podatki o izrazitem povečevanju števila drobnice, saj se je število od leta 1992 povečalo za več kot 6-krat, v zadnjih 15 letih pa se vse več pašnikov nahaja v neposredni bližini večjih gozdnih kompleksov.

Natančnih podatkov o številu kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo z živinorejo v osrednjem območju pojavljanja velikih zveri, ni na voljo, po podatkih zadnjega popisa kmetijstva pa je bilo leta 2010 v 31 občinah, ki so v območju velikih zveri, 6.678 specializiranih rejcev pašne živine. V spodnji preglednici so prikazani podatki o

število kmetijskih gospodarstev v občinah na območju velikih zveri, ki se ukvarjajo z drobnico, številu drobnice in številu prejemnikov sredstev iz podukrepa ZVE.

Preglednica 221: Reja drobnice in prejemniki sredstev podukrepa ZVE v občinah, ki so v območju velikih zveri

Občina	Število drobnice			Število kmetijskih gospodarstev z drobnico			Število prejemnikov podukrepa ZVE			
	2000	2010	Indeks	2000	2010	Indeks	SKOP	KOP	Skupaj	Delež
Črnomelj	7363	7982	1,08	389	382	0,98	4	11	15	3,93%
Kočevje	9018	7517	0,83	103	110	1,07	8	102	110	100,00%
Tolmin	3382	4628	1,37	230	239	1,04	8	5	13	5,44%
Ilirska Bistrica	3058	4565	1,49	96	107	1,11	4	21	25	23,36%
Pivka	3645	3966	1,09	82	69	0,84	21	17	38	55,07%
Novo mesto	3523	3546	1,01	246	229	0,93	0	2	2	0,87%
Semič	2729	3098	1,14	136	115	0,85	0	3	3	2,61%
Cerkno	2060	2913	1,41	79	116	1,47	0	0	0	0,00%
Postojna	1895	1953	1,03	60	47	0,78	29	38	67	142,55%
Idrija	1555	1780	1,14	75	94	1,25	18	124	142	151,06%
Ivančna Gorica	1076	1750	1,63	102	96	0,94	6	2	8	8,33%
Ajdovščina	1169	1359	1,16	80	70	0,88	3	35	38	54,29%
Cerknica	1011	1245	1,23	41	49	1,20	19	49	68	138,78%
Nova Gorica	1414	1012	0,72	94	70	0,74	0	3	3	4,29%
Žužemberk	990	1010	1,02	59	48	0,81	23	20	43	89,58%
Logatec	333	883	2,65	43	36	0,84	7	21	28	77,78%
Kostel	537	774	1,44	24	19	0,79	3	9	12	63,16%
Velike Lašče	499	768	1,54	41	48	1,17	16	68	84	175,00%
Ribnica	736	670	0,91	55	46	0,84	16	89	105	228,26%
Vrhnika	555	593	1,07	39	29	0,74	2	4	6	20,69%
Dolenjske Toplice	396	545	1,38	36	30	0,83	1	0	1	3,33%
Dobrepolje	331	487	1,47	23	25	1,09	10	12	22	88,00%
Vipava	341	390	1,14	25	15	0,60	3	5	8	53,33%
Loški potok	572	388	0,68	57	31	0,54	13	9	22	70,97%
Bloke	346	358	1,03	15	21	1,40	9	31	40	190,48%
Loška dolina	470	338	0,72	30	25	0,83	11	18	29	116,00%
Ig	134	323	2,41	15	17	1,13	0	8	8	47,06%
Brezovica	278	314	1,13	30	26	0,87	7	34	41	157,69%
Grosuplje	313	309	0,99	31	28	0,90	1	4	5	17,86%
Škofljica	117	285	2,44	17	20	1,18	4	4	8	40,00%
Borovnica	278	273	0,98	10	10	1,00	2	17	19	190,00%
Osilnica	129	184	1,43	14	12	0,86	1	3	4	33,33%
Skupaj	50253	56206	1,12	2377	2279	0,96	249	768	1017 ⁶⁴	44,62%

Vir: SURS, AKTRP, 2016

Podatki kažejo, da je število drobnice v 10 letih naraslo v povprečju za 12 %, medtem ko se je število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 4 %, posledično so tudi črede na paši večje. Delež vključenih v podukrep ZVE je ponekod večji od števila kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo z rejo drobnice, ker imajo nosilci kmetijskega gospodarstva naslov v eni, zemljišča pa v drugi občini, vendar je iz podatkov lepo razvidno, da je vključenost zelo velika v občinah, ki so v osrednjem delu območja pojavljanja velikih zveri (Kočevje, Ribnica, Bloke,...); vključenost je pravzaprav še večja, saj je v nekaterih primerih upravičenost omejena le na nekaj katastrskih občin in ne na celotno občino.

Neposredne povezave med številom škodnih primerov in izvajanjem podukrepa ZVE nismo mogli ugotoviti, saj so podatki premalo natančni. Glede na to, da število škodnih primerov, ki sicer niha zaradi naravnih dejavnikov, kljub naraščanju števila drobnice ne narašča, ampak po letu 2010 pada, lahko zaključimo, da je podukrep prispeval k zmanjšanju škodnih primerov. Kolikšen je bil prispevek podukrepa, ne moremo natančno oceniti, saj so se v istem času izvajale tudi osveščevalne aktivnosti dveh projektov, financiranih iz programa LIFE+, v katere je bila zajeta tudi manjša donacija varovalnih mrež, poleg tega pa je nakupe varovalnih mrež subvencioniral tudi Zavod za gozdove.

⁶⁴ Izpuščenih je 26 kmetijskih gospodarstev z naslovom izven območja pojavljanja velikih zveri; njihova zemljišča so v območju pojavljanja velikih zveri, a nimamo informacij, v kateri od občin.

6.7 Skupna evalvacijska vprašanja za os 3

6.7.1 Evalvacijsko vprašanje št. 17. Kako in koliko je ukrep prispeval h gospodarski diverzifikaciji upravičencev?

Ukrep 311

Število ustvarjenih delovnih mest v podprtih projektih, ki je bila v začetku optimistično načrtovana, a na koncu obdobja vseeno ni bila dosežena, saj je bilo od pričakovanih 300 ustvarjenih le 145,62. Novo zaposlovanje na projektih je težko pričakovati, saj projekte izvajajo že zaposlene osebe in je tako večje zaposlovanje na projektih težje doseči.

Izstopa tudi nizko postavljen ciljni kazalnik dodatno število turistov (indeks), ki kaže na povečanje števila turistov za 165. Predvsem glede na to, da turizem za kmetije predstavlja pomembno poslovno priložnost. Glede na stopnjo razvitosti slovenskega turizma in obstoječ razvojni potencial je bilo v začetku programa pričakovati da bo turizem v naslednjih letih postal ena izmed vodilnih panog slovenskega gospodarstva in hkrati vodilna dodatna aktivnost na kmetijah. Po podatkih (januar 2013) kmetijske svetovalne službe je v Sloveniji 850 registriranih turističnih kmetij, od tega je bilo 325 izletniških kmetij, 129 vinotočev, 31 osmic in 391 turističnih kmetij z nastanitvijo. Vse te kmetije imajo skupaj 33.937 sedežev in 4.751 ležišč.⁶⁵

Z ukrepom se je dvignil BDV iz nekmetijskih dejavnosti pri podprtih dejavnostih na 3.066.190,00 EUR ker je za več kot še enkrat več kot je bilo v začetku PRP 2007-2013 načrtovano. Ravno tako se je več kot je bilo načrtovano dvignil tudi BDV/zaposlenega iz nekmetijske dejavnosti, ki je konec obdobja znašal 2.035.000 EUR in ne, kot je bilo načrtovano 2.000.000 EUR. Z delovanjem ukrepov PRP 2007-2013 je bila zvišana bruto dodana vrednosti iz nekmetijske dejavnosti v podprtih podjetjih na 27.277.130 EUR.

V okviru ukrepov niso bile izvedene naložbe v proizvodnjo strojev in naprav, računalniško programiranje, proizvodnjo kovinskih izdelkov in krovna dela. Medtem ko je bilo največ sredstev vloženih v turizem in gostinstvo, sledijo pa mu naložbe v obnovljive vire energije, proizvodnja izven Priloge 1 in tako naprej. **V turizmu in gostinstvu je bilo izvedenih tudi največ celotnih naložb, ki so z 28.677.140,71 EUR vseh naložb presegle vse ostale naložbe skupaj, ki jih je bilo za 17.443.428,09 EUR.**

Preglednica 222: Vrednost in struktura naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

VRSTA NALOŽBE	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR
Turizem in gostinstvo	28.677.140,71	5.857.234,88
Obnovljivi viri energije	10.883.689,91	3.593.579,00
Proizvodnja izven Priloge 1	3.204.640,83	1.272.211,44
Obdelava in predelava lesa	2.189.576,15	486.872,78
Prodajne dejavnosti	230.805,23	98.661,46
Proizvodnja pohištva	249.399,11	76.826,18
Tradicionalna znanja	635.446,95	46.888,96
Podjetniško svetovanje	49.869,91	18.732,18

Vir: MKGP, 2016

Z ukrepom se je dvignil BDV iz nekmetijskih dejavnosti pri podprtih dejavnostih na 3.066.190,00 EUR ker je za več kot še enkrat več kot je bilo v začetku PRP 2007-2013 načrtovano. Ravno tako se je več kot je bilo načrtovano dvignil tudi BDV/zaposlenega iz nekmetijske dejavnosti, ki je konec obdobja znašal 2.035.000 EUR in ne kot je bilo načrtovano 2.000.000 EUR. Z delovanjem ukrepov PRP 2007-2013 je bila zvišana bruto dodana vrednosti iz nekmetijske dejavnosti v podprtih podjetjih na 27.277.130 EUR.

⁶⁵ <http://www.turisticnekmetije.si/predstavitev-zdruzenja>

Preglednica 223: Struktura prejemnikov ukrepa 311

STATUS VLAGATELJA	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR
Fizična oseba - z registrirano dopolnilno dejavnostjo na kmetiji	30.389.673,66	7.476.883,81
Fizična oseba (s.p.)	9.341.829,95	2.361.465,80
Gospodarska družba	8.091.887,88	1.612.657,27

Vir: MKGP, 2016

Od tistih, ki so odgovorili na anketo se jih je 45% že pred vključitvijo v ukrep ukvarjalo z dejavnostjo, kar 50% pa se jih je v ukrep vključilo zaradi svojih želja oziroma predlogov družinskih partnerjev. V ukrep je ej zaradi primerov dobrih praks in uspešnih zgledov v Sloveniji vključilo 10,00%, na podlagi uspešnih zgledov v tujini pa 25,00% vprašanih. Nekmetijsko dejavnost je največkrat (70%) izbral nosilec kmetijskega gospodarstva, v 30% primerih bodoči prevzemnik kmetije enako število pa jih je bilo tudi tistih, kjer je dejavnost izbral eden od mlajših družinskih članov, ki pa ni prevzemnik kmetije. V 57,89% je bila nekmetijska dejavnost, za katero so upravičenci prejeli sredstva tako uspešna kot so načrtovali, v 15,79% so bili uspešni bolj, v 10,53% so bili uspešni kot so načrtovali v 10,53% pa manj uspešni, kot so načrtovali, ostali niso mogli ali želeli odgovoriti.

V okviru ukrepov niso bile izvedene naložbe v proizvodnjo strojev in naprav, računalniško programiranje, proizvodnjo kovinskih izdelkov in krovna dela. Medtem ko je bilo največ sredstev vloženih v turizem in gostinstvo, sledijo pa mu naložbe v obnovljive vire energije, proizvodnja izven Priloge 1 in tako naprej. **V turizmu in gostinstvu je bilo izvedenih tudi največ celotnih naložb, ki so z 28.677.140,71 EUR vseh naložb presegle vse ostale naložbe skupaj, ki jih je bilo za 17.443.428,09 EUR.**

Preglednica 224: Vrednost in struktura naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

VRSTA NALOŽBE	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR
Turizem in gostinstvo	28.677.140,71	5.857.234,88
Obnovljivi viri energije	10.883.689,91	3.593.579,00
Proizvodnja izven Priloge 1	3.204.640,83	1.272.211,44
Obdelava in predelava lesa	2.189.576,15	486.872,78
Prodajne dejavnosti	230.805,23	98.661,46
Proizvodnja pohištva	249.399,11	76.826,18
Tradicionalna znanja	635.446,95	46.888,96
Podjetniško svetovanje	49.869,91	18.732,18

Vir: MKGP, 2016

Po statistu vlagatelja je bilo največ sredstev vloženih pri fizičnih osebah z registrirano dopolnilno dejavnostjo na kmetiji, kjer je bilo skupaj vloženih 30.389.673,66 EUR, iz PRP pa je tem bilo izplačanih 7.476.883,81 EUR.

Preglednica 225: Struktura prejemnikov ukrepa 311

STATUS VLAGATELJA	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR
Fizična oseba - z registrirano dopolnilno dejavnostjo na kmetiji	30.389.673,66	7.476.883,81
Fizična oseba (s.p.)	9.341.829,95	2.361.465,80
Gospodarska družba	8.091.887,88	1.612.657,27

Vir: MKGP, 2016

Na podlagi ambicij in predlogov družinskih članov je odločitev o tem, katero nekmetijsko dejavnost bodo razvijali s pomočjo sredstev ukrepa 311, se je odločilo 43,48% anketiranih, ravno tako pa jih je 43,48% prijavljeno dejavnost opravljajo že prej. Za dejavnost se je na podlagi uspešnih zgledov v Sloveniji odločilo 8,70%, na podlagi uspešnih zgledov v tujini pa 21,74%.

V polici primerov je bila nekmetijska dejavnost, za katero so prejeli sredstva ukrepa 311 tako uspešna, kot so načrtovali, v 22,73% so bili uspešni bolj, kot so načrtovali v 9,09% pa manj, kot so načrtovali, 9,09% se jih ni moglo opredeliti.

Po podatkih iz anket je povprečen letni prihodek nekmetijske dejavnosti, za katero so prejeli sredstva iz ukrepa, znašal 28.159,28 EUR. Najvišji prihodek nekmetijske dejavnosti je bil 100.000 EUR, medtem ko je bil najmanjši negativen in sicer -300 EUR. Skupaj so anketiranci, ki so odgovorili na vprašanje, imeli 506.867 EUR prihodkov.

Anketiranci menijo, da so z naložbami v okviru ukrepa ohranili število zaposlenih, tako jih meni kar 52,38 %, da pa so z naložbo povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji – tako v kmetijstvu kot v okviru nekmetijske dejavnosti pa jih meni 19,05%. Da so sicer povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji, a pretežno v okviru nekmetijske dejavnosti, jih meni 19,05%, 19,05% pa jih trdi, da so zaposlili nove ljudi. Skupaj so anketiranci v času ankete na kmetiji zaposlovali 114,5 osebe, povprečno pa 5,73 vsak od njih. Najmanj jih je bilo pri anketirancih zaposlenih 2 osebi, največ pa 35.

Pri anketiranih jih je 20 oseb zaposlenih izključno na kmetiji povprečno pa 1,15 oseb pri vsakem od anketiranih, a največ 4 osebe, ki so zaposlene izključno na kmetiji. V nekmetijski dejavnosti, za katero ste prejeli sredstva ukrepa 311, jih pri vseh anketiranih skupaj dela 51 ali povprečno 2,55 a največ 10. **Od vseh vprašanih pa jih kar 61,90% namerava to nekmetijsko dejavnost opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, za 33,33% njih se je obdobje že izteklo, a še vedno opravljajo to dejavnost, za 4,76% vprašanih se je obdobje se je že izteklo, a so s to dejavnostjo že prenehali.**

Podatka o delež podprtih kmetijskih gospodarstev med kmetijskimi gospodarstvi z nekmetijskimi dejavnostmi na nacionalni ravni ni mogoče dobiti.

Največji vpliv so naložbe v smislu povečanja PDM pokazale v turizmu in gostinstvu, kjer se je PDM povišal za 28,65 in v proizvodnji izven Priloge I, kjer se je PDM povečal za 19,3.

Preglednica 226: Spremembe PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	PDM pred naložbo	PDM po naložbi	PDM - učinek naložbe	Delež PDM - učinek naložbe	PDM - učinek naložbe, %
Turizem in gostinstvo	44	71,9	100,55	28,65	51,76%	39,85
Proizvodnja izven Priloge I	12	48,1	67,4	19,3	34,87%	40,12
OVE	22	31	36,8	5,8	10,48%	18,71
Računalniško programiranje	1	2,2	3,2	1	1,81%	45,45
Podjetniško svetovanje	1	1,1	1,4	0,3	0,54%	27,27
Prodajne dejavnosti na kmetiji	2	3	3,3	0,3	0,54%	10
Skupaj	82	157,3	212,65	55,35	100%	35,19

Vir: MKGP, 2016

Prihodki na pri nosilcih ukrepa 311 so se največ povečali pri nosilcih, ki so sredstva vložili v turizem in gostinstvo najmanj pa v primerih, ko so vlagali sredstva v obrt in ostale dejavnosti.

Preglednica 227: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	Prihodek kmetije pred naložbo, EUR	Prihodek kmetije po naložbi, EUR	Prihodek kmetije - učinek naložbe	Delež prihodek kmetije - učinek naložbe	Prihodek kmetije - učinek naložbe, %
Turizem in gostinstvo	90	3.112.473,79	4.679.136,35	1.566.662,56	76,28%	50,33
OVE	53	2.024.111,20	2.446.246,92	422.135,72	20,55%	20,86
Prodajne dejavnosti na kmetiji	2	168.833,49	220.420,49	51.587,00	2,51%	30,55
Drugo	2	26.047,16	35.267,00	9.219,84	0,45%	35,40
Obrt	24	310.941,58	315.183,58	4.242,00	0,21%	1,36
Skupaj	171	5.642.407,22	7.696.254,34	2.053.847,12	100%	36,40

Vir: MKGP, 2016

Če primerjamo BDV/PDM, potem so nosilci naložb iz ukrepa 311, ki so vlagali sredstva v turizem in gostinstvo in v OVE dosegli najboljši rezultat naložbe, saj do BDV na PDM povečali za 71,28% oziroma za 16,97%. To pomeni, da so poleg tega, da so povečali potrebno število zaposlenih in s tem stroške uspešno prodajali svoje storitve oziroma proizvode in s tem dosegli pozitivno BDV/PDM.

Preglednica 228: Spremembe BDV/PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	BDV/PDM na zaposlenega pred naložbo	BDV/PDM na zaposlenega po naložbi	BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe	Delež BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe	BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe, %
Turizem in	148	2.279.470,63	5.252.270,68	2.972.800,05	71,28%	130,42

gostinstvo						
OVE	90	1.287.724,35	1.995.331,02	707.606,67	16,97%	54,95
Obrt	51	756.825,27	1.189.956,25	433.130,98	10,39%	57,23
Prodajne dejavnosti na kmetiji	3	20.620,74	70.913,90	50.293,16	1,21%	243,90
Drugo	2	0,50	6.586,10	6.585,60	0,16%	
Skupaj	294	4.344.641,49	8.515.057,95	4.170.416,46	100%	95,99

Vir: MKGP, 2016

Največ izplačanih sredstev (slabih 5 mio) in tudi največ prejetih in izplačanih vlog (51) je bilo iz Savinjske statistične regije, kjer je bilo izvedenih tudi največ naložb glede na celotno vrednost naložb prijavljenih v vlogah. Po številu vlog in višini izplačanih sredstev ji sledijo Pomurska, Goriška in Podravska regija. V Goriški regiji je bilo sicer manj odobrenih in izplačanih vlog (37) kot v Pomurski (41), ki je na drugem mestu, a so bile naložbe v povprečju večje; Pomurska regija je imela drugo najmanjšo povprečno celotno vrednost naložbe na vlogo in drugo najmanjšo vrednost odobrenih sredstev na vlogo (slabih 88.000 EUR, v Goriški regiji pa slabih 113.000 EUR na vlogo), a najvišji delež sofinanciranja (48,7 %, delež sofinanciranja nad 45 % je imela le še Gorenjska regija). Najmanj vlog in tudi najmanj izplačanih sredstev je bilo v Zasavski, Koroški in Notranjsko-kraški regiji.

Ukrep 312

V okviru ukrepa 312 je bilo največ naložb izvedenih v sektorjih proizvodnja kovinskih izdelkov, gostinstvo in turizem in proizvodnja pohištva, kjer je bilo izplačanih za 28.398.378,12 EUR, medtem ko je v vse ostale dejavnosti bilo vloženih za tretjino manj sredstev kot v prve tri ali 19.554.174,65 EUR.

Po spolu je bilo največ sredstev izplačanih moškim, ki so dobili izplačanih 86,25% vlog in 84,62% sredstev. Po starostnih razredih so bili najbolj uspešni prijavitelji med 30 in 49 leti, ki so skupaj prejeli 13.238.638,07 EUR ali 68,86% vseh sredstev. **Najbolj se je prihodek povečal nosilec naložb fizična oseba samostojnim podjetnikom, kjer je ta narastel za kar 101,35 %, sledijo pa jim gospodarske družbe.**

Preglednica 229: Prihodki prejemnikov ukrepa 312 glede na njihov status

STATUS VLAGATELJA	Št. izplačanih vlog	Prihodek podp. dejavnosti pred naložbo, EUR	Prihodek podp. dejavnosti po naložbi, EUR	Prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe, EUR	% prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe	Prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe, %
Fizična oseba (s.p.)	143	20.852.660,18	41.985.978,66	21.133.318,48	52,78	101,3459113
Gospodarska družba	130	20.163.861,76	39.053.247,00	18.889.385,24	47,18	93,67940261
Zadruga	1	0,00	17.460,00	17.460,00	00,04	
Skupaj	274	41.016.521,94	81.056.685,66	40.040.163,72	1	97,61959773

Vir: MKGP, 2016

Glede na vrsto naložbe so glede na prihodke pred in po naložbi najbolj uspešni nosilci naložb, ki so sredstva vložili v nove stroje in opremo; ti so prihodke povečali za 92,00%; je bilo pa teh naložb z 234 izplačanimi vlogami tudi daleč največ.

Podatki po izbranih kazalnikih:

V okviru ukrepa 312 je bilo največ naložb izvedenih v sektorjih proizvodnja kovinskih izdelkov, gostinstvo in turizem in proizvodnja pohištva, kjer je bilo izplačanih za 28.398.378,12 EUR, medtem ko je v vse ostale dejavnosti bilo vloženih za tretjino manj sredstev kot v prve tri ali 19.554.174,65 EUR. V dejavnosti socialnega varstva ni bilo naložb, ravno tako pa jih je malo bilo v proizvodnjo računalniških in elektronskih izdelkov, izobraževanje, proizvodnjo električnih naprav, proizvodnjo motornih vozil in prikolic, proizvodnjo tekstilij, proizvodnjo papirja in izdelkov iz papirja, proizvodnjo oblačil, zavetišče za živali, proizvodnjo usnja in usnjenih izdelkov, pridobivanje rudnin in kamnin, druge raznovrstne predelovalne dejavnosti, proizvodnjo farmacevtskih preparatov in proizvodnjo kemikalij in kemičnih izdelkov.

Preglednica 230: Število izplačanih vlog in izplačila prejemnikom ukrepa 312 glede na področje naložbe

PODROČJE NALOŽBE	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
Proizvodnja kovinskih izdelkov	23.881.428,18	91	10.852.139,22
Gostinstvo in turizem	28.294.292,49	76	10.088.738,76
Proizvodnja pohištva	16.928.100,58	80	7.457.500,14

Obdelava in predelava lesa	9.960.908,08	51	4.240.944,74
Oskrba z energijo iz OVE	9.183.409,03	41	3.968.573,78
Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	7.951.810,98	33	3.857.092,42
Proizvodnja drugih strojev in naprav	4.098.819,03	17	1.534.275,32
Veterinarstvo	1.813.191,95	14	765.339,03
Oskrba z vodo in ravnanje z odpadki	1.881.291,25	6	734.788,51
Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	2.376.887,42	7	714.856,54
Popravila in montaža strojev in naprav	1.224.786,79	5	514.624,64
Proizvodnja računalniških in elektronskih izdelkov	1.026.040,00	3	460.670,00
Izobraževanje	1.613.707,08	6	450.250,46
Proizvodnja električnih naprav	1.216.844,33	3	366.521,44
Proizvodnja motornih vozil in prikolic	774.751,05	3	363.638,36
Proizvodnja tekstilij	1.195.119,00	3	362.914,78
Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja	1.199.888,46	3	284.717,24
Proizvodnja oblačil	560.389,76	4	265.508,40
Zavetišče za živali	592.625,42	1	200.000,00
Proizvodnja usnja in usnjenih izdelkov	334.900,00	1	187.876,48
Pridobivanje rudnin in kamnin	214.300,00	1	107.150,00
Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	627.519,59	3	99.192,25
Proizvodnja farmacevtskih preparatov	88.371,00	1	43.785,50
Proizvodnja kemikalij in kemičnih izdelkov	68.392,08	1	31.454,76
Skupna vsota	117.107.773,55	454	47.952.552,77

Vir: MKGP, 2016

Največ prejemnikov je bilo moških (86,25%); izplačanih jim je bilo 84,62% sredstev.

Preglednica 231: Prejemniki ukrepa 312 po spolu

Spol	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
Moški	38.493.645,42	182	16.267.072,37
Ženske	7.895.141,08	29	2.956.639,36
Skupaj	46.388.786,5	211	19.223.711,73

Vir: MKGP, 2016

Po starostnih razredih so bili najbolj uspešni prijavitelji med 30 in 49 leti, ki so skupaj prejeli 13.238.638,07 EUR ali 68,86% vseh sredstev.

Preglednica 232: Prejemniki ukrepa 312 po starosti

Starost	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
40-49let	17.640.875,64	79	7.059.938,90
30-39 let	14.328.020,27	67	6.178.699,17
50-59let	9.739.142,41	41	3.933.665,79
20-29let	2.900.667,02	15	1.287.381,14
60+	1.780.081,16	9	764.026,73
Skupaj	46.388.786,50	211	19.223.711,73

Vir: MKGP, 2016

Največ izplačanih vlog in sredstev je bilo v Savinjski regiji (75 vlog, 8,3 mio EUR), sledijo ji Jugovzhodna Slovenija (55 vlog, 5,7 mio EUR), Goriška (50 vlog, 5,2 mio EUR) in Osrednjeslovenska regija (48 izplačanih vlog, 4,6 mio EUR). Najmanj prejemnikov in izplačanih sredstev je v Spodnjeposavski (le 12, skupaj so prejeli slabih 930.000 EUR), Obalno-Kraški in Koroški regiji.

Najbolj se je prihodek povečal nosilcem naložb, ki so fizične osebe oziroma samostojni podjetniki, kjer je ta narasel za kar 101,35 %, sledijo pa jim gospodarske družbe; prejemnikov z drugimi organizacijskimi oblikami je bilo malo, le ena zadruga.

Glede na vrsto naložbe so glede na prihodke pred in po naložbi najbolj uspešni nosilci naložb, ki so sredstva vložili v nove stroje in opremo ti so prihodke povečali za 92,00% je bilo pa teh naložb z 234 izplačanimi vlogami tudi daleč največ.

Preglednica 233: Prihodki prejemnikov ukrepa 312 glede na vrsto naložbe

Vrsta naložbe	Prihodek podp. dejavnosti pred naložbo, EUR	Prihodek podp. dejavnosti po naložbi, EUR	Prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe, EUR	% prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe	Prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe, %
Stroji in oprema	35.127.553,14	68.147.638,39	33.020.085,25	82,47	94,0005275

Gradnja in obnova	4.582.562,80	10.596.998,00	6.014.435,20	15,02	131,2461053
Biomasa	1.259.455,00	1.884.299,00	624.844,00	1,56	49,61225292
Sončne elektrarne	46.951,00	427.750,27	380.799,27	0,95	811,0567826
Skupaj	41.016.521,94	81.056.685,66	40.040.163,72	100	97,61959773

Vir: MKGP, 2016

V naložbah v stroje in opremo so tudi najbolj zrasle potrebe po zaposlovanju in sicer se je PDM pred in po naložbi povečal za 74,57%.

Preglednica 234: Spremembe PDM prejemnikov ukrepa 312 po naložbi glede na dejavnost

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	PDM pred naložbo	PDM po naložbi	PDM - učinek naložbe	Delež PDM - učinek naložbe	PDM - učinek naložbe, %
Stroji in oprema	234	779,36	1.133,50	354,14	74,57%	45,44
Gradnja in obnova	85	200,67	302,47	101,8	21,43%	50,73
Sončne elektrarne	21	30	40	10	2,11%	33,33
Biomasa	8	19	24	5	1,05%	26,32
Drugo	1	1	4	3	0,63%	300,00
Hidroelektrarne	3	6	7	1	0,21%	16,67
Skupaj	352	1.036,03	1.510,97	474,94	100%	45,84

Vir: MKGP, 2016

Anketirani menijo, da je letni prihodek dejavnosti mikropodjetja, za katero so prejeli sredstva skupaj znašal 9.340.150 EUR in povprečno 406.093,48 EUR na podjetje. Med njimi je najmanj prihodkov imelo podjetje z 150 EUR prihodkov in največ podjetje z 1.500.000 EUR prihodkov.

Podpora ukrepa 312 je vplivala na zaposlenost v podjetjih saj je v 51,72 % prejemnikov sredstev število zaposlenih večje kot pred naložbo, v 13,79% prejemnikov so podjetje stabilizirali, v 31,03 % so podjetje okrepili a še niso na novo zaposlovali v 3,45 % pa so podjetje s podporo ustanovili.

6.7.2 Evalvacijsko vprašanje št. 18. Kako in koliko je ukrep prispeval k izboljšanju kakovosti življenja upravičencev?

Ukrep 321

V okviru ukrepa je bila financirana ureditev dostopa do širokopasovnega interneta na območju belih lis v 3 občinah - Gornja Radgona, Radenci in Odranci v skupni vrednosti izplačil 3.312.733,70 EUR. Vključene občine imajo po podatkih SURS skupaj 5.855 gospodinjstev, a jih je več kot polovica v večjih naseljih – v Gornji Radgoni in v Radencih. Investicije so bile opravljene v občinah v vzhodnem delu države, v Pomurski regiji, ki je ekonomsko najšibkejša regija v Sloveniji.

Podatkov o dostopnosti interneta v teh naseljih ni na voljo, vendar glede na število gospodinjstev v teh občinah v primerjavi z številom gospodinjstev v Sloveniji 820.541 lahko sklepamo, da je ukrep minimalno prispeval k dostopnosti interneta v Sloveniji. Ukrep je tako predvsem prispeval h kakovosti življenja v manjših krajih navedenih treh občin in predvsem pripomogel k privlačnosti območja za mlade, uporabo sodobnih tehnologij v vseh dejavnostih in razvoj podjetništva, kar bo zmanjšalo potrebo po odseljivanju iz manjših krajev v občinah, kjer se število prebivalstva zmanjšuje (npr. število gospodinjstev se je v zadnjih 4 letih v navedenih treh občinah zmanjšalo za 82). **Ukrep 322**

Delovni zvezek EENRD (2010) "Capturing impacts of Leader and of measures to improve Quality of Life in rural areas" opredeljuje, da so med dejavniki družbeno-kulturne razsežnosti kakovosti življenja tudi uporaba revitaliziranih območij in objektov (prenova vaških struktur, prenova dediščine podeželja) ter nove storitve in prireditve, ki krepijo notranje vire/človeški potencial na podeželju. Ukrep 322 je k izboljšanju kakovosti življenja upravičencev, pa tudi širše skupnosti na območju podprtih naložb tako, da je spodbujal:

- Večjo privlačnost naselij, zlasti z obnovo vaških jeder in prometne infrastrukture,
- ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti ter za krepitev medgeneracijskega druženja,
- izboljšanje okoljske infrastrukture,
- izboljšanje prometne varnosti in dostopnosti.

K izboljšanju kakovosti življenja na podeželju so prispevale vse naložbe v okviru ukrepa 322, kot je prikazano v spodnji preglednici.

Preglednica 235: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju kakovosti življenja

vrsta infrastrukture	Vrsta naložbe	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
družbena infrastruktura	Gradnja pokopališč	598.101,68	1	236.753,10
	Nakup opreme večnamenskih prostorov	196.692,90	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	185.620,95	1	17.259,78
	Obnova in izgradnja gasilskih domov	3.160.655,60	10	1.098.964,41
	Obnova in gradnja otroških igrišč	389.013,73	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	2.582.627,46	3	523.431,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	8.901.157,28	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1.743.919,19	5	816.318,26
	Obnova in izgradnja poslovnih objektov	460.906,00	1	281.138,83
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	16.270.878,34	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja zadružnih ter vaških domov	6.032.830,12	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1.092.706,71	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	1.947.201,58	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeder	20.494.951,74	55	7.779.376,72
	Urejanje infrastrukture naselij	2.962.488,91	6	753.302,16
okoljska infrastruktura	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	3.190.451,01	8	1.065.304,24
prometna infrastruktura	Gradnja kolesarskih stez	238.045,48	1	33.932,74
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	13.920.476,26		5.220.162,55
	Obnova in gradnja obcestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	3.082.506,63	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	1.977.157,68	7	621.163,75
športna infrastruktura	Obnova in gradnja športnih površin	3.050.087,03	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1.891.089,55	5	773.195,41
Preselitev kmetij iz vaških jeder z namenom njihovega celostnega urejanja		376.490	1	271.124,59
Skupaj		94.746.055,83	257	33.646.902,99

Vir: MKGP, 2016

Naložbe v obnovo vaških jeder, skupnih površin in večnamenskih stavb skupnega pomena so znatno prispevale k ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti od gasilskih do turističnih in športnih društev, pevskih zborov ter za krepitev medgeneracijskega druženja. To prispeva k ohranjanju lokalnih tradicij in kreptvi lokalne identitete. Ureditev športne infrastrukture pa omogoča aktivno preživljanje prostega časa in rekreacijo, kar je zlasti pomembno za ranljive skupine, kot so otroci in mladina ter starejši, poleg tega prispeva k možnostim športnega udejstvovanja na regionalni ravni in širše, npr. z lokalnimi ligami, izmenjavami in razvojem športnega turizma.

Kot je pokazalo sprotno vrednotenje na temo dejavnikov kakovosti življenja, so urejene skupne površine in objekti dobro obiskani in so ponekod spodbudili živahnije družbeno življenje in druženje na prostem, kar prispeva tudi k ohranjanju lokalnih tradicij. Dejavnost lokalnih društev (npr. turističnih društev) je ponekod usmerjena tudi v ohranjanje in predstavitev naravnih vrednot v okolici, vendar je takšnih aktivnosti manj. Naložbe v javno infrastrukturo je bilo mogoče financirati tudi sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov 2007-2013, vendar je bila podpora namenjena projektom regionalnega značaja ali tematsko usmerjenim projektom. Tako je ukrep 322 imel ključno vlogo pri spodbujanju razvoja na podlagi lokalnih pobud, ki izboljšuje kakovost življenja in pripomore k ohranjanju lokalne kulturne dediščine.

Ureditev kanalizacijskih sistemov in izboljšanje vodovodne infrastrukture v vaških jedrih ali delih naselij z neurejeno komunalno infrastrukturo prispeva k zmanjšanju zdravstvenih tveganj in onesnaževanja okolja. Projektov ureditve komunalne infrastrukture je bilo 8 in zanje je bilo izplačanih za dober milijon EUR sredstev, vendar so bila v manjši meri dela na okoljski infrastrukturi izvedena tudi v okviru prenove vaških jeder (npr. v sklopu prenove trgov in ulic).

Zelo pomemben vidik naložb je izboljšanje prometne varnosti z ureditvijo obcestne infrastrukture in kolesarskih stez, še posebej, ker omogoča varno pot v šolo in varen dostop starejših do storitev – otroci, mladi in starejši pa so ravno tiste družbene skupine, za katere je zaradi omejene dostopnosti z javnim prevozom razlika med življenjem na podeželju ali v mestu največja. Gradnja parkirišč pa lahko izboljša dostopnost storitev z osebnim

vozilom za gibalno ovirane, v gručastih naseljih pa omogoči odpravo parkiranja na ozkih ulicah in tako izboljša prometno varnost.

Ukrep 322 je torej z ureditvijo različnih vrst javne infrastrukture in obnovo vaških jeder prispeval k izboljšanju kakovosti življenja na podeželskih območjih. Naložbe so bile izvedene v 475 krajih s skupno 389.037 prebivalci, kar predstavlja skoraj petino prebivalstva Slovenije. Podatkov o tem, koliko uporabnikov uporablja financirano infrastrukturo, o številu društev med njimi in številu prireditev, organiziranih v/na financirani infrastrukturi ni na voljo, vendar je sprotno vrednotenje na temo kakovosti življenja pokazalo, da prebivalci aktivno uporabljajo vso infrastrukturo in da so se ponekod (npr. v občini Ajdovščina) dejavnosti dodatno razmahnile.

Podatkov o številu uporabnikov rezultatov podprtih projektov ni na voljo, saj se jih ne spremlja, razvidno pa je, da so zlasti občine nadgrajevale projekte in tako postopno celovito izboljševale kakovost življenja v naseljih in s tem prispevale k privlačnosti podeželja za življenje. Gospodarska kriza je znatno zmanjšala število delovnih mest v večini občin, razen v večjih mestih, vendar se je obenem z izgradnjo avtocestnega križa in uvedbo vinjetnega sistema povečala mobilnost prebivalstva, s tem pa tudi število dnevnih migracij. Koliko je ukrep prispeval k zaustavitvi gospodarskega in socialnega nazadovanja ter upadanja števila prebivalcev na podeželju ni mogoče oceniti, vendar je gotovo, da imajo drugi dejavniki močnejši vpliv na gospodarski razvoj in število prebivalcev.

Ukrep 323

Ukrep 323 je bil pretežno usmerjen v varstvo kulturne dediščine, saj so ji bili namenjeni vsi trije tematski sklopi, ohranjanju naravnih vrednot pa le en – urejanje tematskih poti. Tako je bilo v okviru ukrepa 323 financiranih le 5 projektov ureditve tematskih poti, osredotočenih na naravne vrednote, 10 vlog pa je bilo zavrnjenih zaradi pomanjkanja sredstev. Števila obiskovalcev tematskih poti ni bilo mogoče ugotoviti, saj se podatki o tem ne zbirajo. Ureditev tematskih poti je pomembno učno orodje ter privlačna turistična zanimivost, vendar ta tip naložbe omogoči predvsem spoznavanje območja in naravnih vrednot in le posredno, z osveščanjem in usmerjanjem obiska prispeva k upravljanju območij Natura 2000 in drugih območij visoke naravne vrednosti. Ukrep je torej zanemarljivo prispeval k trajnostnemu upravljanju in razvoju območij ohranjanja narave ter k ozaveščanju podeželskega prebivalstva o okolju.

Ukrep 323 je z naložbami v kulturno dediščino povečal privlačnost podeželskih območij tako za prebivalce kot za obiskovalce. Obnova objektov kulturne dediščine prispeva k urejenemu videzu naselij in krepitvi skupne identitete, s tem pa tudi h kakovosti življenja na podeželju. K slednjemu prispeva tudi ohranjanje lokalne kulturne dediščine in možnost njene predstavitve v muzejih na prostem in razstavah zbirk etnološke dediščine. Muzeji in razstavljene zbirke predstavljajo velik učni potencial za lokalne šole, s čimer se lahko dodatno okrepi lokalna identiteta in poznavanje skupnosti, obenem pa ob zagotavljanju primerne dostopnosti (urnik, kontaktni podatki) predstavljajo tudi turistični potencial krajev.

Ukrep 323 je na nacionalni ravni predstavljal edini vir financiranja, dostopen lastnikom objektov kulturne dediščine ne glede na velikost in status objekta, s katerim so si lahko pomagali pri obnovi, ki je zaradi zahtev konzervatorskih smernic in obveznosti glede uporabe materialov in tehnik običajno znatno višja kot pri ostalih objektih. Ukrep je tako mobiliziral posameznike – lastnike objektov kulturne dediščine, saj jim kulturna dediščina ni več predstavljala dodatnega finančnega bremena. Tako je bila več kot polovica vlagateljev (284 od 544) posameznikov – fizičnih oseb, dobra četrtina je bilo občin in slaba četrtina pravnih oseb z različnim statusom. Posamezniki – fizične osebe so tudi izvedli tri petine (88 od 150) izplačanih naložb, a jih je bilo tudi največ (prav tako tri petine) med vlagatelji, katerih vloge so bile zavrnjene zaradi pomanjkanja sredstev. Ukrep je zato zelo pomemben, saj se je pokazalo, da je mogoče z relativno malo sredstvi obnoviti večje število objektov. Celotna vrednost obnove posameznega objekta kulturne dediščine je v povprečju znašala 106.975,90 EUR, upošteva, da so stroški konzervatorsko pravilne obnove večinoma znatno višji od običajne. Uspešnost na razpisih je bila nizka, saj je bilo izplačanih le 30,99 % prejetih vlog fizičnih oseb, 30,60 % prejetih vlog občin in 16,67 % prejetih vlog pravnih oseb. Glavni razlog je pomanjkanje sredstev, saj je bilo zaradi tega zavrnjenih kar 221 od 544 vlog, torej 40,62 % vseh prejetih vlog, od tega je bilo kar 59,73 % fizičnih oseb.

Ukrep 323 je povečal privlačnost podeželskih naselij in prispeval h krepitvi skupne lokalne identitete. Ukrep je bil zelo prepoznaven in je zanj vladalo veliko zanimanje, kar kaže na motivacijo na lokalni ravni za ohranjanje

kulturne dediščine in naravnih vrednot. Bil bi še uspešnejši, če ne bi zmanjkalo sredstev za kar dobri dve petini vseh prejetih vlog. Naložbe v okviru ukrepa 323 so bile izvedene v 814 naseljih, ki imajo skupaj 204.878 prebivalcev. Ukrep je tako posredno prispeval h kakovosti življenja dobre desetine prebivalcev Slovenije.

6.8 Specifična evalvacijska vprašanja za os 3

6.8.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 32. Koliko je ukrep 311 Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti vplival na dodatni vir dohodka na kmetijah?

Odgovor na to evalvacijsko vprašanje je pripravljen na podlagi kriterijev vrednotenja za pripravo odgovora na skupno evalvacijsko vprašanje št. 17.

Največje povečanje prihodkov na kmetijah so imele naložbe v turizem in gostinstvo, OVE. Turizem in gostinstvo je prineslo kar 76,27% celotnega povečanja prihodkov na kmetijah v okviru celotnega ukrepa 311, sledijo pa mu naložbe v OVE, ki so prinesle 20,55% vsega povečanja prihodkov kmetij.

Kar 52,38% anketiranih v okviru ukrepa 311 meni, da je naložba pripomogla k ohranitvi zaposlenih na kmetiji, 19,05% jih meni, da so s pomočjo naložbe povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji – tako v kmetijstvu kot v okviru nekmetijske dejavnosti, 19,05% pa jih meni, da so povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji, a pretežno v okviru nekmetijske dejavnosti. Kar 19,05% jih je na kmetiji zaposlilo nove ljudi.

Podatki po izbranih kazalnikih:

Največje povečanje prihodkov na kmetijah so imele naložbe v turizem in gostinstvo, OVE. Turizem in gostinstvo je prineslo kar 76,27% celotnega povečanja prihodkov na kmetijah v okviru celotnega ukrepa 311, sledijo pa mu naložbe v OVE, ki so prinesle 20,55% vsega povečanja prihodkov kmetij.

Preglednica 236: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	Prihodek kmetije pred naložbo, EUR	Prihodek kmetije po naložbi, EUR	Prihodek kmetije - učinek naložbe	Delež prihodek kmetije - učinek naložbe
Turizem in gostinstvo	90	3.112.473,79	4.679.136,35	1.566.662,56	76,28%
OVE	53	2.024.111,20	2.446.246,92	422.135,72	20,55%
Prodajne dejavnosti na kmetiji	2	168.833,49	220.420,49	51.587,00	2,51%
Drugo	2	26.047,16	35.267,00	9.219,84	0,45%
Obrt	24	310.941,58	315.183,58	4.242,00	0,21%
Skupaj	171	5.642.407,22	7.696.254,34	2.053.847,12	100%

Vir: MKGP, 2016

Kar 52,38% anketiranih v okviru ukrepa 311 meni, da je naložba pripomogla k ohranitvi zaposlenih na kmetiji, 19,05% jih meni, da so s pomočjo naložbe povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji – tako v kmetijstvu kot v okviru nekmetijske dejavnosti, 19,05% pa jih meni, da so povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji, a pretežno v okviru nekmetijske dejavnosti. Kar 19,05% jih je na kmetiji zaposlilo nove ljudi.

Kar 61,90% vseh anketiranih v okviru ukrepa 311 namerava podprto nekmetijsko dejavnost opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, za 33,33% vprašanih se je obdobje se je že izteklo a dejavnost še vedno opravljajo, le 4,76% pa se je obdobje se je že izteklo, a dejavnosti več ne opravljajo.

6.8.2 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 33. Koliko podprtih kmetij, ki so prejele podporo v okviru ukrepa 311 Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti na področju turizma (turistične kmetije, izletniške kmetije,...), še opravlja

turistično dejavnost po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev?

V turizmu in gostinstvu je bilo v okviru ukrepa 311 vloženih največ sredstev. Na koncu programskega obdobja je bilo za ta namen v okviru tega ukrepa izplačanih 163 vlog in izplačanih 16.793.761,67 EUR. Od 69 prejemnikov, ki so že zaključili s petletnimi obveznostmi, jih je s turistično dejavnostjo prenehalo 9. Od teh so trije izbrisani iz registra dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, eden prostore oddaja preko AirBnB, en prejemnik pa ima blokiran račun in zato ne more poslovati.

Med prejemniki sredstev ukrepa 311 smo opravili spletno anketo. Kar 61,90% vseh anketiranih v okviru ukrepa 311 namerava podprto nekmetijsko dejavnost opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, za 33,33% vprašanih se je obdobje se je že izteklo, a dejavnost še vedno opravljajo, le 4,76% pa se je obdobje se je že izteklo, a dejavnosti več ne opravljajo. V to so sicer zajeti vsi prejemniki, ne le tisti, ki so ukvarjajo s turistično dejavnostjo, a kaže, da bo vedno nekaj prejemnikov opustilo dejavnost kmalu po zaključku obveznosti.

6.8.1 Specifično evalvacijsko vprašanje št. 34. Koliko podjetij, ki so prejeli podporo v okviru ukrepa 312 Ustanavljanje in razvoj mikro podjetij je še delujočih po preteku petletnih obveznosti po zadnjem izplačilu sredstev?

Med prejemniki ukrepa je bilo 278 takih, ki so že zaključili s petletnimi obveznostmi, po podatkih AJPes pa jih je od teh kar 48 neaktivnih. Dejansko je neaktivnih manj, saj je pri nekaterih le prišlo do spremembe imena, organizacijske oblike in podobno, vendar tega nismo mogli preveriti za vse; to smo ugotovili samo v primerih, ko gre za podobno ime ali spremembo statusa. Tako smo za 2 prejemnika ugotovili, da so podjetje predali dediču, za enega pa, da ga je iz s.p. spremenil v d.o.o. Možno je, da je takšnih primerov še več.

Ankete prejemnikov so pokazale, da namerava večina anketiranih prejemnikov (62,86%) dejavnost, za katero so prejeli podporo ukrepa 312, opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, 34,29 % vprašanih pa se je to obdobje že izteklo a še vedno opravljajo to dejavnost. Nihče od vprašanih ne namerava prekiniti izvajanja dejavnosti, ki jo je izvajal v okviru ukrepa 312.

6.8.2 Specifično vprašanje št. 35. Koliko sta ukrepa 322 Obnova in razvoj vasi in 323 Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja vplivala na razvoj turizma na podeželju?

Naložbe v okviru ukrepa 322 in 323 so prispevale k razvoju turizma:

- Neposredno: z ureditvijo infrastrukture, namenjene turističnemu obisku. Sem sodijo:
 - ureditev muzejev na prostem in stalnih razstav muzejskih zbirk
 - ureditev tematskih poti,
 - obnova nepremične kulturne dediščine, saj so nekateri objekti namenjeni turističnemu obisku
- Posredno: z naložbami v različno infrastrukturo, ki jo lahko uporabljajo tudi turisti ali pa ta infrastruktura prispeva k privlačnosti podeželja za razvoj turizma. Sem sodijo skoraj vse naložbe v okviru ukrepa 322, razen naložb v objekte za zelo specifično dejavnost (gasilski domovi, izobraževalni objekti, pokopališča).

Naložbe v okviru ukrepa, ki so prispevale k razvoju turizma na podeželju, so prikazane v spodnji preglednici.

Preglednica 237: Aktivnosti, podprte v okviru ukrepov 322 in 323, ki so prispevale k razvoju turizma

Ukrep	Vrste naložb, komentar	Tip naložb	Št. Izplačanih naložb	Izplačana sredstva (EUR)
323	SKLOP 1: Nepremična kulturna dediščina na podeželju Financirana je bila obnova objektov kulturne dediščine. Nekateri od teh objektov so namenjeni tudi turistični rabi.		128	7.096.530,40
	SKLOP 2: Muzeji na prostem in prostori za postavitev razstav stalnih zbirk etnološke dediščine Vse naložbe v tem sklopu so namenjene turističnemu obisku.		13	872.614,00
	SKLOP 3: Ureditev in izgradnja tematskih poti Ureditev in izgradnja tematskih poti je namenjena tudi turističnemu obisku		9	295.643,70

322	• Urejanje vaških jeder poveča prepoznavnost in privlačnost naselij za turistični obisk. • Ureditev objektov za skupno rabo se je namenjena tudi uporabi v turistične namene, vključno z organizacijo različnih prireditev in dogodkov za širši krog obiskovalcev. • Ureditev večnamenskih površin in otroških igrišč lahko poveča privlačnost naselja za turistični obisk, predvsem pa predstavlja podporno infrastrukturo obiskovalcem turistične ponudbe. Primer: obiskovalci turistične kmetije se lahko odločijo za daljši obisk zaradi večjega nabora možnosti preživljanja prostega časa.	Nakup opreme večnamenskih prostorov	1	110.202,50
		Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	1	17.259,78
		Obnova in gradnja otroških igrišč	2	104.983,10
		Obnova in izgradnja kulturnih domov	25	3.499.394,39
		Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	5	816.318,26
		Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	45	5.407.303,80
		Obnova in izgradnja združenih ter vaških domov	14	1.844.906,18
		Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	3	251.193,40
		Obnova in ureditev večnamenskih površin	6	580.372,76
		Urejanje vaških jeder	55	7.779.376,72
	Urejanje infrastrukture naselij	6	753.302,16	
	Urejena komunalna infrastruktura prispeva k privlačnosti naselij za turistični obisk.	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	8	1.065.304,24
	Urejena prometna infrastruktura prispeva k privlačnosti območja za turistični obisk. Možnost varne rekreacije (sprehodi, kolesarjenje) in dostopnost javnega prometa so dejavniki odločanja pri izbiri turistične destinacije.	Gradnja kolesarskih stez	1	33.932,74
		Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture		5.220.162,55
		Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	14	1.326.461,65
		Obnova in gradnja parkirišč	7	621.163,75
	Ureditev večnamenskih površin in otroških igrišč lahko poveča privlačnost naselja za turistični obisk in za razvoj športnega turizma (organizacija športnih priprav, športnih taborov in podobno).	Obnova in gradnja športnih površin	9	1.030.657,57
		Obnova in izgradnja športnih objektov	5	773.195,41
		Skupaj		357

Vir: MKGP, 2016

Struktura prejemnikov in njihovih naložb kaže, da so bile številne naložbe povezane s turističnimi aktivnostmi v okolici in tako prispevajo k splošni urejenosti širših območij, pri čemer prevladujejo naložbe v Pomurju. Če pogledamo število izplačanih vlog po občinah, je v ukrepu 322 med njimi največ občin, v katerih je razvit zdraviliški turizem. To so občine Moravske toplice, Križevci in Veržej, Rogaška Slatina in sosednji Rogatec.

Preglednica 238: 10 občin z največ naložbami v okviru ukrepa 322

Občina	Tip naložbe	Št. izplačanih vlog	Izplačilo
MORAVSKE TOPLICE	Skupaj	6	559.239,12
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	1	91.045,23
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1	33.672,04
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	3	332.178,86
	Urejanje infrastrukture naselij	1	102.342,99
CIRKULANE	Skupaj	5	444.518,52
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	4	262.040,82
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1	182.477,70
AJDOVŠČINA	Skupaj	4	464.625,66
	Obnova in gradnja otroških igrišč	1	26.487,71
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	2	87.633,39
	Obnova in izgradnja združenih ter vaških domov	1	350.504,56
KRIŽEVCI	Skupaj	4	705.033,03
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	1	281.327,98
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	2	76.574,58
	Urejanje vaških jeder	1	347.130,47
ORMOŽ	Skupaj	4	380.132,31
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	4	380.132,31
ROGAŠKA SLATINA	Skupaj	4	245.045,92
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	1	44.956,11
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1	48.126,26
	Urejanje vaških jeder	2	151.963,55
ROGAŠOVCI	Skupaj	4	545.618,19
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	2	192.801,15
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1	56.559,64
	Urejanje vaških jeder	1	296.257,40
ROGATEC	Skupaj	4	388.213,30
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	1	17.242,33

	Obnova in gradnja športnih površin	2	343.323,51
	Urejanje vaških jeter	1	27.647,46
SEMIČ	Skupaj	4	568.781,20
	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	1	32.234,83
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	1	31.668,52
	Obnova in gradnja parkirišč	1	218.283,55
	Urejanje vaških jeter	1	286.594,30
VERŽEJ	Skupaj	4	655.181,36
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	1	37.960,83
	Obnova in gradnja parkirišč	1	86.195,97
	Urejanje vaških jeter	2	531.024,56

Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 322 in 323 sta torej podprla razvoj turizma predvsem z naložbami v infrastrukturo, ki jo lahko uporabljajo tudi obiskovalci in ki prispeva k široki lokalni ponudbi, zaradi katere se obiskovalci odločajo za večdnevni turistični obisk. Urejenost infrastrukture poveča privlačnost podeželskih območij za turistični obisk, a velja tudi obratno: v okolici turističnih dejavnosti, zlasti večjih turističnih destinacij, je več potreb oziroma pobud za naložbe, ki prispevajo k urejenosti lokalne infrastrukture, predstavitvi kulturne dediščine in podobno.

6.8.3 Specifično vprašanje št. 36. Koliko so ukrepi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju?

Prispevek ukrepov 3. osi k ohranjanju kulturne dediščine je večplasten: projekti so prispevali tako k ohranjanju snovne kot nesnovne dediščine. Vrste naložb, ki so prispevale k ohranjanju kulturne dediščine, so predstavljene v spodnji preglednici.

Ciljno je bilo za obnovo objektov kulturne dediščine v okviru ukrepa 323 namenjenih dobrih 7 mio EUR, celotna vrednost odobrenih projektov pa je bila 14.120.814,00 EUR. To je relativno nizka vsota glede na število objektov kulturne dediščine, ki so registrirani v Registru kulturne dediščine in so potrebni prenove. Obnova večjih objektov kulturne dediščine, za katere je bilo prepoznano, da so nacionalnega pomena, je bila financirana s sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov 2007-2013, vendar je bilo takih objektov malo. Ukrepa 323 je na nacionalni ravni predstavljal edini vir financiranja, dostopen lastnikom objektov kulturne dediščine ne glede na velikost in status objekta, s katerim so si lahko pomagali pri obnovi, ki je zaradi zahtev konzervatorskih smernic in obveznosti glede uporabe materialov in tehnik običajno znatno višja kot pri ostalih objektih. Ukrepa je zato zelo pomemben, saj se je pokazalo, da je mogoče z relativno malo sredstvi obnoviti večje število objektov. Celotna vrednost obnove posameznega objekta kulturne dediščine je v povprečju znašala 106.975,90 EUR ob tem, da so stroški konzervatorsko pravilne obnove večinoma znatno višji od običajne.

Verjetno je, da je bilo nekaj objektov kulturne dediščine obnovljenih tudi v okviru ostalih ukrepov 3. osi, vendar o tem ni zbranih natančnejših podatkov. Taki objekti so gotovo tudi med večnamenskimi stavbami skupnega pomena, katerih obnova je bila financirana v okviru ukrepa 322; ključna razlika med ukrepoma je v tem, da je ta ukrep vključeval tudi nakup opreme.

Ukrepa 323 je poleg tega s podporo za ureditev muzejev na prostem in prostorov za postavitve razstav stalnih zbirk etnološke dediščine prispeval k ohranitvi snovne dediščine podeželja. Urejenih je bilo 13 muzejev oziroma postavitve zbirk.

Preglednica 239: Aktivnosti, podprte v okviru ukrepov 3. osi, ki so prispevale k ohranjanju kulturne dediščine

Ukrep	Vrste naložb	Komentar		Število izplačanih naložb	Izplačana sredstva (EUR)
323	SKLOP 1: Nepremična kulturna dediščina na podeželju)	Financirana je bila obnova objektov kulturne dediščine.		128	7.096.530,40
	SKLOP 2: Muzeji na prostem in prostori za postavitve razstav stalnih zbirk etnološke dediščine	/		13	872.614,00
	SKLOP 3: Ureditev in izgradnja tematskih poti	Ureditev in izgradnja tematskih poti običajno povezuje elemente kulturne dediščine in naravnih vrednot.		9	295.643,70
322	SKLOP 1: Urejanje površin, ki služijo skupnim namenom in potrebam v podeželskih naseljih	Javne površine, namenjene za skupne potrebe prebivalcev podeželskih naselij omogočajo druženje, prireditve in skupne aktivnosti, ki krepijo družbeno kohezijo.		6	580.372,76
	SKLOP 2: Urejanje vaških jeder	- Nekatere naložbe v urejanje vaških jeder so vključevale obnovo objektov kulturne dediščine. - Poleg tega urejena vaška jedra lahko služijo za organizacijo prireditev, druženje in kot zanimivost naselja, ki privlači obiskovalce.		55	7.779.376,72
	SKLOP 4: Obnavljanje in izgradnja večnamenskih stavb skupnega pomena	Večnamenske stavbe skupnega pomena omogočajo druženje, delovanje društev in številne aktivnosti, ponekod tudi šport in rekreativno vadbo. Nekatere aktivnosti so lahko usmerjene tudi v ohranjanje in predstavitev naravnih vrednot (npr. dejavnosti turističnih društev)	Nakup opreme večnamenskih prostorov in stavb skupnega pomena	2	127.462,28
			Obnova in izgradnja gasilskih domov	10	1.098.964,41
			Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	3	523.431,10
			Obnova in izgradnja kulturnih domov	25	3.499.394,39
			Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	5	816.318,26
			Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	45	5.407.303,80
			Obnova in izgradnja zadružnih ter vaških domov	14	1.844.906,18
			Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	3	251.193,40
311	Proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji	Ukrep je specifično podprl nesnovno kulturno dediščino s podporo za proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji. Prejetih je bilo 8 vlog, odobrena in izplačana pa je bila le ena vloga in sicer za umetno kovaštvo. Poleg tega je možno, da so prejemniki v okviru drugih podprtih nekmetijskih dejavnosti, zlasti pri ureditvi kmetij za turistično dejavnost ali prodajo pridelkov in izdelkov, v sklopu naložb obnovili objekte kulturne dediščine in razvili ponudbo, povezano s kulturno dediščino in naravnimi vrednotami, a o tem ni na voljo natančnejših podatkov.	proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji	1	46.888,96
312	Ukrep ni specifično podpiral dejavnosti, povezane s kulturno dediščino. Možno je, da so prejemniki v okviru naložb za razvoj svojega mikro podjetja, zlasti pri ureditvi gostinske in turistične dejavnosti, obnovili objekte kulturne dediščine ali pripravili storitve, povezane s kulturno dediščino in naravnimi vrednotami. Kot taka je bila identificirana naložba v ureditev turističnega skednja.	Gostinstvo in turizem		1	173.885,29
Skupaj				320	30.414.285,65

Vsi ukrepi 3. osi so prispevali k ohranjanju in razvoju nesnovne kulturne dediščine. Ureditev muzejev na prostem in prostorov za postavitev razstav stalnih zbirk v okviru ukrepa 323 je sicer pripomogla k ohranitvi relativno majhnega števila artefaktov, vendar je bila pomembna predvsem s spodbujanju lokalnih pobud za ohranjanje etnološke dediščine, sodelovanja med prebivalci in upravljanja s kulturno dediščino na lokalni ravni. Ukrepi so tako imeli veliko širši učinek, saj je pri urejanju zbirk sodeloval širši krog ljudi, kar je prispevalo k osveščanju in lokalni identiteti. Med prejemniki so prevladovali občine, a so med njimi bila tudi 3 društva (2 turistični in 1 gasilsko), 2 podjetji in en zavod. Mlekarna Planika, na primer, je s pomočjo tega ukrepa uredila zbirko o tradiciji in razvoju mlekarstva v Posočju, pri čemer je šlo za kombiniranje etnološke in tehnične dediščine.

Ukrep 322 je spodbujal naložbe v obnovo vaških jeder, skupnih površin in večnamenskih stavb skupnega pomena. Tako je ukrep znatno prispeval k ureditvi podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti od gasilskih do turističnih in športnih društev, pevskih zborov ter za krepitev medgeneracijskega druženja. To prispeva k ohranjanju lokalnih tradicij in krepitev lokalne identitete. Kot je pokazalo sprotno vrednotenje na temo dejavnikov kakovosti življenja, so urejene skupne površine in objekti dobro obiskani in so ponekod spodbudili živahnejše družbeno življenje in druženje na prostem, kar prispeva tudi k ohranjanju lokalnih tradicij. Dejavnost lokalnih društev (npr. turističnih društev) je ponekod usmerjena tudi v ohranjanje in predstavitev naravnih vrednot v okolici, vendar je takšnih aktivnosti manj.

Naložbe v javno infrastrukturo je bilo mogoče financirati tudi sredstvi Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov 2007-2013, vendar je bila podpora namenjena projektom regionalnega značaja ali tematsko usmerjenim projektom. Tako je ukrep 322 imel ključno vlogo pri spodbujanju razvoja na podlagi lokalnih pobud, ki izboljšuje kakovost življenja in pripomore k ohranjanju lokalne kulturne dediščine.

Z izgradnjo tematskih poti v okviru ukrepa 322 ter razvojem tradicionalnih dejavnosti na kmetiji in razvojem turistične ponudbe, povezane z lokalno kulturno dediščino v okviru ukrepov 311 in 312 so navedeni ukrepi pripomogli k promociji lokalne kulturne dediščine in lokalne identitete ter lokalnih naravnih vrednot. S tem so ukrepi prispevali h kakovosti življenja na podeželju in k prepoznavnosti krajev, pa tudi razvoju delovnih mest in storitev, povezanih z lokalno kulturno dediščino in naravnimi vrednotami. Ohranjanju naravnih vrednot je bil namenjen le manjši del projektov; med projekti izgradnje tematskih poti je bilo le 5 takih, ki so bili namenjeni le naravnim vrednotam.

Zaključimo lahko, da so ukrepi 3. osi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine na podlagi lokalnih pobud in znatno prispevali h ohranjanju nesnovne kulturne dediščine, povezane tudi s krepitvijo lokalne identitete. Poleg tega so ukrepi za diverzifikacijo pripomogli k razvoju turističnih aktivnosti, ki temeljijo na lokalni kulturni dediščini. Le manjši del naložb je prispeval k ohranjanju naravnih vrednot, pogosto pa je ohranjanje naravnih vrednot preko turističnih aktivnosti povezano s kulturno dediščino. Ukrep 323 je dosegel veliko število prebivalcev podeželja in je zato imel nesorazmerno velik učinek glede na izplačana sredstva.

6.8.4 Specifično vprašanje št. 37. Koliko so ukrepi prispevali k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju?

Obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju so bile namenjene naložbe v okviru ukrepa 322 z izjemo preselitve kmetij. Struktura naložb je prikazana v naslednji preglednici.

Preglednica 240: Aktivnosti, ki so prispevale k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju

Vrsta infrastrukture	Vrsta naložbe	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
Družbena infrastruktura	Gradnja pokopališč	598.101,68	1	236.753,10
	Nakup opreme večnamenskih prostorov	196.692,90	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	185.620,95	1	17.259,78
	Obnova in izgradnja gasilskih domov	3.160.655,60	10	1.098.964,41
	Obnova in gradnja otroških igrišč	389.013,73	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	2.582.627,46	3	523.431,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	8.901.157,28	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1.743.919,19	5	816.318,26

	Obnova in izgradnja poslovnih objektov	460.906,00	1	281.138,83
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	16.270.878,34	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja zadružnih ter vaških domov	6.032.830,12	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1.092.706,71	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	1.947.201,58	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeder	20.494.951,74	55	7.779.376,72
	Urejanje infrastrukture naselij	2.962.488,91	6	753.302,16
Okoljska infrastruktura	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	3.190.451,01	8	1.065.304,24
Prometna infrastruktura	Gradnja kolesarskih stez	238.045,48	1	33.932,74
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	13.920.476,26		5.220.162,55
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	3.082.506,63	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	1.977.157,68	7	621.163,75
Športna infrastruktura	Obnova in gradnja športnih površin	3.050.087,03	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1.891.089,55	5	773.195,41
Skupaj		94.369.565,83	256	33.375.778,40

Vir: MKGP, 2016

Ukrep je zlasti prispeval k obnovi in ureditvi družbene infrastrukture, še posebej večnamenskih prostorov. Urejanje okoljske infrastrukture je bilo usmerjeno predvsem v ureditev kanalizacije in priključkov v vaških jedrih. Na področju prometne infrastrukture je bila zlasti pomembna ureditev pločnikov, postajališč in javne razsvetljave, ki je znatno povečala prometno varnost, še posebej za pešce. V 14 primerih so občine financirale ureditev športnih površin in objektov.

Od ostalih ukrepov 3. osi je k urejanju infrastrukture prispeval še ukrep 323, ki je podprl obnovo objektov kulturne dediščine. V večini primerov so bile naložbe občin v okviru tega ukrepa namenjene javnim objektom v občinski lasti, v katerih delujejo javne službe ali pa so na voljo za muzejsko dejavnost in razstave stalnih zbirk.

Rezultati sprotne vrednotenja kažejo, da je bilo največ naložb, ki so bile namenjene obnovi ali izgradnji infrastrukture. Podprta infrastruktura je danes intenzivno uporabljana. Sprotno vrednotenje na temo dejavnikov kakovosti življenja je pokazalo, da so urejene skupne površine in objekti dobro obiskani in so ponekod spodbudili živahnejše družbeno življenje in druženje na prostem. Naložbe v komunalno in prometno infrastrukturo pa so povečale kakovost življenja na podeželju in predvsem zmanjšale razliko med mesti in podeželjem.

6.8.5 Specifično vprašanje št. 38. Koliko končnih koristnikov uporablja storitev širokopasovnega omrežja oz. koliko je aktivnih priključkov na omrežjih, ki so financirana v okviru ukrepa 321 Osnovne storitve za gospodarstvo in podeželsko prebivalstvo?

Podatkov o dostopnosti interneta v manjših naseljih občin Gornja Radgona, Radenci in Odranci ni na voljo, vendar glede na število gospodinjstev v teh občinah (5.855), število gospodinjstev v manjših krajih s slabo dostopnostjo interneta (pribl. 2.500), starostno strukturo in značilnosti uporabnikov interneta lahko ocenimo, da je na financiranem širokopasovnem omrežju približno 1.200 – 1.300 priključkov.

6.8.6 Specifično vprašanje št. 39. Koliko so ukrepi prispevali k zmanjševanju razlik med prebivalci podeželja in mest?

Ukrepi 3. osi so k zmanjševanju razlik med prebivalci podeželja in mest prispevali z:

- možnostjo diverzifikacije v okviru ukrepa 311 in 312 in storitev na področju kulturne dediščine v okviru ukrepa 323,
- izboljšanjem dostopnosti storitev na podeželju – k temu so prispevale storitve, razvite v okviru ukrepov 311, 312 in 323 ter naložbe v infrastrukturo v okviru ukrepa 322.

Naložbe, ki so prispevale k razvoju storitev, so predstavljene v spodnji preglednici.

Preglednica 241: Naložbe v okviru 3. osi, ki so prispevale k razvoju storitev

Ukrep	VRSTA NALOŽBE	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
311	Izobraževanje	1	28.473,00
	Krovska dela	1	190.956,00

	Obdelava in predelava lesa	16	1.552.003,17
	OVE	93	6.992.662,94
	Podjetniško svetovanje	1	18.732,18
	Popravila in montaža strojev in naprav	2	73.790,22
	Prodajne dejavnosti na kmetiji	3	98.661,46
	Proizvodne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji	1	46.888,96
	Proizvodnja izven Priloge I	18	1.318.912,58
	Proizvodnja kovinskih izdelkov	8	748.664,17
	Proizvodnja pohištva	7	462.684,99
	Računalniško programiranje	1	127.451,77
	Turizem in gostinstvo	163	16.793.761,67
312	Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	3	99.192,25
	Gostinstvo in turizem	76	10.088.738,76
	Izobraževanje	6	450.250,46
	Obdelava in predelava lesa	51	4.240.944,74
	Oskrba z energijo iz OVE	41	3.968.573,78
	Oskrba z vodo in ravnanje z odpadki	6	734.788,51
	Popravila in montaža strojev in naprav	5	514.624,64
	Pridobivanje rudnin in kamnin	1	107.150,00
	Proizvodnja drugih strojev in naprav	17	1.534.275,32
	Proizvodnja električnih naprav	3	366.521,44
	Proizvodnja farmacevtskih preparatov	1	43.785,50
	Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	33	3.857.092,42
	Proizvodnja kemikalij in kemičnih izdelkov	1	31.454,76
	Proizvodnja kovinskih izdelkov	91	10.852.139,22
	Proizvodnja motornih vozil in prikolic	3	363.638,36
	Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	7	714.856,54
	Proizvodnja oblačil	4	265.508,40
	Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja	3	284.717,24
	Proizvodnja pohištva	80	7.457.500,14
	Proizvodnja računalniških in elektronskih izdelkov	3	460.670,00
	Proizvodnja tekstilij	3	362.914,78
	Proizvodnja usnja in usnjenih izdelkov	1	187.876,48
	Veterinarstvo	14	765.339,03
	Zavetišče za živali	1	200.000,00
323	SKLOP 2: Muzeji na prostem in prostori za postavitev razstav stalnih zbirk etnološke dediščine	13	872.614,0
	SKLOP 3: Ureditev in izgradnja tematskih poti	9	295.643,7

Vir: MKGP, 2016

Ukrepa 311 in 312 sta omogočala diverzifikacijo in razvoj novih zaposlitev in storitev na podeželju. Omejitev tipa dejavnosti, ki jih je bilo možno financirati iz ukrepa 311 in 312, pa je omejila tudi privlačnost ukrepov za upravičence, ki bi želeli izvajati druge storitve. Nabor dejavnosti je bil sicer pripravljen v skladu z ugotovljenimi potrebami, a so se te v vmesnem času že spremenile, še posebej po nastopu gospodarske krize.

Ukrepa 311 in 312 sta ponujala poleg zgoraj predstavljenih še druge možnosti, vendar za določene tipe dejavnosti ni bilo zanimanja ali pa vlagatelji niso bili uspešni pri pripravi vloge, tako da ni bila podprta nobena naložba v te dejavnosti. Take dejavnosti so npr. čuvanje in nega živali ter proizvodnja strojev in naprav v okviru ukrepa 311 ter zdravstvo in socialno varstvo v okviru ukrepa 312. Gre za bodisi za dejavnosti, ki so zelo regulirane oziroma zahtevajo visoke začetne investicije; slednje je v manjših naseljih včasih težje izvesti, zlasti če gre za določene prostorske omejitve in zahteve, saj je na podeželju na trgu manj razpoložljivih stavbnih zemljišč ali pa ta niso ustrezna (npr. premajhna, z omejenim dostopom). Ukrepa 311 in 312 sta tako prispevala k novim zaposlitvam in dostopnosti storitev nekoliko manj, kot bi lahko pričakovali ob odprtem naboru dejavnosti.

Ukrep 323 je z naložbami v muzejske zbirke in tematske poti omogočil razvoj storitev, povezanih z razvojem turizma in izobraževalnih dejavnosti. Ukrep ni neposredno podprl novih delovnih mest in naložbe so tako majhne, da ne omogočajo polne zaposlitve, vendar prinašajo možnost za zaposlitev v kombinaciji z drugimi dejavnostmi prijavitelja (oziroma stabilizacijo le-te) in podporo razvoju turističnih dejavnosti drugih ponudnikov, saj se obiskovalci za trajanje obiska odločajo na podlagi možnosti preživljanja prostega časa v okolici.

Ukrep 322 je praktično z vsemi naložbami prispeval k izboljšanju infrastrukture in s tem k dostopnosti storitev na podeželju. Struktura naložb je podana v spodnji preglednici. Naložbe so bile izvedene v 475 krajih s skupno 389.037 prebivalci, kar predstavlja skoraj petino prebivalstva Slovenije. Zelo pomemben vidik naložb je izboljšanje prometne varnosti z ureditvijo obcestne infrastrukture in kolesarskih stez, še posebej, ker omogoča varno pot v šolo in varen dostop starejših do storitev – otroci, mladi in starejši pa so ravno tiste družbene

skupine, za katere je zaradi omejene dostopnosti z javnim prevozom razlika med življenjem na podeželju ali v mestu največja.

Podatkov o tem, koliko uporabnikov uporablja financirano infrastrukturo, o številu društev med njimi in številu prireditev, organiziranih v/na financirani infrastrukturi ni na voljo, vendar je sprotno vrednotenje na temo kakovosti življenja pokazalo, da prebivalci aktivno uporabljajo vso infrastrukturo in da so se ponekod (npr. v občini Ajdovščina) dejavnosti dodatno razmahnile.

Preglednica 242: Struktura naložb v okviru ukrepa 322, ki so prispevale k izboljšanju infrastrukture in dostopnosti storitev

Vrsta infrastrukture	Vrsta naložbe	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
Družbena infrastruktura	Gradnja pokopališč	598.101,68	1	236.753,10
	Nakup opreme večnamenskih prostorov	196.692,90	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	185.620,95	1	17.259,78
	Obnova in izgradnja gasilskih domov	3.160.655,60	10	1.098.964,41
	Obnova in gradnja otroških igrišč	389.013,73	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	2.582.627,46	3	523.431,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	8.901.157,28	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1.743.919,19	5	816.318,26
	Obnova in izgradnja poslovnih objektov	460.906,00	1	281.138,83
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	16.270.878,34	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja združnih ter vaških domov	6.032.830,12	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1.092.706,71	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	1.947.201,58	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeter	20.494.951,74	55	7.779.376,72
	Urejanje infrastrukture naselij	2.962.488,91	6	753.302,16
Okoljska infrastruktura	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	3.190.451,01	8	1.065.304,24
Prometna infrastruktura	Gradnja kolesarskih stez	238.045,48	1	33.932,74
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	13.920.476,26		5.220.162,55
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	3.082.506,63	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	1.977.157,68	7	621.163,75
Športna infrastruktura	Obnova in gradnja športnih površin	3.050.087,03	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1.891.089,55	5	773.195,41
Preselitev kmetij iz vaških jeter z namenom njihovega celostnega urejanja		376.490	1	271.124,59
Skupaj		94.746.055,83	257	33.646.902,99

Vir: MKGP, 2016

Zaključimo lahko, da je k dostopnosti storitev najbolj prispeval ukrep 322, ki je izboljšal kakovost javne infrastrukture in dostopnost storitev v naseljih, v katerih živi skoraj petina prebivalcev Slovenije, s tem pa je tem prebivalcem standard življenja približal standardu življenja v mestih. Poleg tega je izboljšal možnosti za aktivno preživljanje prostega časa, vključno z medgeneracijskim druženjem in različnimi oblikami rekreacije. S tem se je razlika med mestom in podeželjem v možnostih za aktivno preživljanje prostega časa in osebno rast ter dostopnostjo javnih storitev zmanjšala. V določeni meri ima prebivalstvo na podeželju celo boljše možnosti, saj je dostopnost (cenovna in časovna) prostorov in dejavnosti ugodnejša, večja je tudi možnost osebne aktivne udeležbe pri oblikovanju dejavnosti in odločanju o njej.

6.8.7 Specifično vprašanje št. 40. Kako in koliko so ukrepi prispevali k vključenosti ranljivih skupin (mladi, starejši, invalidi...) podeželskih prebivalcev (nova delovna mesta,...)?

Ukrepa 311 in 312 nista bila posebej usmerjena v podporo ranljivim skupinam kot upravičencem ukrepa (npr. za zaposlovanje mladih). Vendar so bile podprte naložbe v dejavnosti, namenjene ranljivim skupinam. V okviru ukrepa 311 je bila kot nekmetijska dejavnost na kmetiji možna tudi zdravstvena dejavnost, vendar je zanj ni bilo zanimanja (le ena, a neuspešna vloga). V okviru ukrepa 312 so bile prejete, a zavrnjene 3 vloge za razvoj dejavnosti mikro podjetja na področju socialnega varstva. Razlog za to, da ni bilo uspeha, je tudi v strogi zakonodaji s področja socialnega varstva, ki zelo natančno regulira izobrazbo in prostorske ter organizacijske pogoje za opravljanje te dejavnosti.

Ukrep 323 na vključenost ranljivih skupin ni imel posebnega vpliva, saj je bil osredotočen na kulturno dediščino, a je bila v številnih naložbah v okviru ureditve objektov in prostorov izboljšana dostopnost za invalide. K vključenosti ranljivih skupin je tako vsaj posredno najbolj vplival ukrep 322 z ureditvijo infrastrukture, kot je prikazano v spodnji preglednici.

Preglednica 243: Naložbe v okviru ukrepa 323, ki so pripomogle k ureditvi infrastrukture za ranljive skupine

Vrsta infrastrukture	Vrsta naložbe	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačano, EUR
Družbena infrastruktura: • omogoča ranljivim skupinam aktivnos preživljanje prostega časa in vključevanje v skupnost. • Ob obnovi je bila ponekod izboljšana dostopnost za invalide in starejše • Obnova izobraževalnih objektov in poslovnih prostorov izboljša možnosti izobraževanja in razvoja podjetništva.	Nakup opreme večnamenskih prostorov	196.692,90	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	185.620,95	1	17.259,78
	Obnova in izgradnja gasilskih domov	3.160.655,60	10	1.098.964,41
	Obnova in gradnja otroških igrišč	389.013,73	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja izobraževalnih objektov	2.582.627,46	3	523.431,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	8.901.157,28	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	1.743.919,19	5	816.318,26
	Obnova in izgradnja poslovnih objektov	460.906,00	1	281.138,83
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	16.270.878,34	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja združenih ter vaških domov	6.032.830,12	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	1.092.706,71	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	1.947.201,58	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeder	20.494.951,74	55	7.779.376,72
	Gradnja kolesarskih stez	238.045,48	1	33.932,74
Prometna infrastruktura: kolesarske steze in urejena občestna infrastruktura omogočajo varno dostopnost za otroke (pot v šolo) in starejše. Gradnja parkirišč v vaških jedrih izboljša dostopnost storitev z osebnim vozilom za gibalno ovirane.	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture	13.920.476,26		5.220.162,55
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	3.082.506,63	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	1.977.157,68	7	621.163,75
Športna infrastruktura: omogoča aktivno preživljanje prostega časa in rekreacijo, kar je pomembno tako za otroke in mladino kot za starejše prebivalce.	Obnova in gradnja športnih površin	3.050.087,03	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	1.891.089,55	5	773.195,41
Skupaj		87.618.524,23	207	31.320.418,90

6.8.8 Evalvacijsko vprašanje št. 20. Kateri drugi učinki, vključno z ukrepi v povezavi z drugimi cilji/osmi, so povezani z izvajanjem tega ukrepa?

Ukrep 111

Ukrep naj bi z izvajanjem dejavnosti usposabljanja prispeval k izboljšanju trajnostnega upravljanja zemljišč, vključno s trajnostnim gospodarjenjem z naravnimi viri, saj naj bi usposabljanja izboljšala usposobljenost upravičencev ukrepov, ki imajo enake ciljne skupine kot ukrep 111 - torej upravičencev vseh ukrepov 1. osi in ukrep 311. S tem naj bi ukrep posredno prispeval k uspešnemu izvajanju ukrepov; izjema je le ukrep 113, ki je spodbujal zgodnje upokojevanje. Ukrep ni mogel prispevati k uspešnemu izvajanju navedenih ukrepov, ker se je ukrep v večjem obsegu izvajal šele leta 2103 in 2014, ko se je izvajanje PRP 2007-2013 že zaključevalo in praktično ni bilo novih razpisov.

V okviru ukrepa sta bila namreč izvedena le dva razpisa: odločbe prejemnikom prvega razpisa so bile izdane leta 2009, drugega pa leta 2012. Prvi razpis je zajel le 85 prejemnikov – nosilcev kmetijskih gospodarstev in lastnikov ter solastnikov gozdov, na drugem razpisu pa je bilo podprtih 21 za izobraževanje usposobljenih organizacij, ki so organizirala izobraževanja in usposabljanja, ki so zajela veliko več končnih upravičencev (10.325). Do velikega zamika med razpisi in majhnega števila razpisov je prišlo zaradi prilagajanja PRP 2007-2013 po ugotovitvi, da je bila uspešnost prvega razpisa nizka, in urejanja potrebnih procesov in dokumentov za izvedbo. Kljub temu, da je bilo izvajanje ukrepa 111 z vidika doseganja ciljne vrednosti kazalnika števila udeležencev zelo

uspešno, izobraževanja in usposabljanja niso mogla znatno prispevati k izvajanju ostalih ukrepov PRP 2007-2013, saj so se izvajala prepozno. Na podlagi kazalnikov lahko ugotovimo, da je 82,7 % udeležencev uspešno zaključilo izobraževanja in pridobilo ustrezno potrdilo.

Ukrepa 112 in 113

Podpora mladim prevzemnikom in zgodnje upokojevanje sta skupaj prispevala k izboljšanju znanja in človeškega potenciala v kmetijskem sektorju. Od 196 prejemnikov ukrepa 113 se jih je 185 zgodaj upokojilo tako, da so kmetijsko gospodarstvo predali mlademu prevzemniku, ki se je vključil v ukrep 112. Za mlade prevzemnike, ki so kmetijsko gospodarstvo prevzeli na ta način, je značilno, da je med njimi v povprečju več takih z univerzitetno ali še višjo izobrazbo.

Preglednica 244: Izobrazba prevzemnikov

Izobrazba prevzemnikov	vsi prejemniki ukrepa 112	Prejemniki ukrepa, ki so prevzeli kmetijo od prejemnika ukrepa 113
Osnovna šola	14,26%	14,92%
Poklicna izobrazba	33,95%	33,39%
Srednješolska izobrazba	34,33%	34,46%
Višja ali visokošolska izobrazba	9,92%	7,59%
Univerzitetna izobrazba ali več	7,28%	9,64%

Vir: MKGP, 2016

Mladi prevzemniki so se v velikem obsegu vključevali tudi v druge ukrepe PRP 2007-2013, ne le v tiste, ki so s kriteriji in posebnimi razpisi posebej podpirali mlade prevzemnike. V spodnji preglednici je prikaz vključenosti mladih prevzemnikov v ostale ukrepe PRP 2007-2013. Tako velika vključenost mladih prevzemnikov bo okrepila njihova kmetijska gospodarstva in pripomogla k dolgoročni posodobitvi slovenskega kmetijstva.

Preglednica 245: Vključenost mladih prevzemnikov (prejemniki ukrepa 112 v ostale ukrepe PRP 2007-2013)

Ukrep	Vse vloge (potrjene in zavrnjene)	Izplačane vloge	% uspešnih vlog	% prejemnikov ukrepa 112
111	65	58	89,23%	2,19%
121	1632	979	59,99%	36,93%
122	223	121	54,26%	4,56%
123	95	66	69,47%	2,49%
132	176	159	90,34%	6,00%
311	40	22	55,00%	0,83%
323	23	3	13,04%	0,11%
KOP	-	1961	-	73,97%
Skupaj izplačila 1. in 3. osi		106.864.726,75	-	-
Skupaj izplačila KOP		32.973.907,75	-	-
Skupaj vsa izplačila		139.838.634,50	-	-

Vir: MKGP, 2016

Ukrep 121

Ukrep je najmočnejše povezan z ukrepom 112, saj je s kriteriji za izbor ali s tematskimi razpisi spodbujal vključevanje mladih prevzemnikov; kot je razvidno iz zgornje preglednice, je bilo kar 1632 mladih prevzemnikov vključenih tudi v ukrep 121. Poleg tega je ukrep dokaj tesno povezan z ukrepom 123, kjer gre za predelavo kmetijskih proizvodov, torej proizvodov upravičencev ukrepa 121.

Ukrep je bil del povezanih aktivnosti za doseganje tržnih verig, in sicer skupaj z ukrepi: 121, 122, 123, 132, 133, 142 oziroma 121, 122, 123, 311, 312. Upravičenci ukrepov 121 in 122, pri katerih gre za primarno pridelavo, bi to lahko nadgradili z aktivnostmi preostalih ukrepov ali s povezovanjem s prejemniki drugih ukrepov, saj bi tako lahko dosegli večjo dodano vrednost. S celovitim usmerjanjem bi lahko dosegli, da bi upravičenci razvoj dejavnosti načrtovali in se za večji učinek predvsem začeli pravočasno in uspešno povezovati.

Ravno tako je ukrep v povezavi z ukrepi 214 in 323 kjer bi upravičenci iz I. skupine podukrepov KOP lahko svoje aktivnosti vključili oziroma povezali z aktivnostmi iz ukrepov za konkurenčnost, da bi tako lažje dosegli konkurenčnost pridelave in prodaje pridelkov.

Ukrep 122

Delež kmetijskih gospodarstev med prejemniki je 61,79 %, kar nakazuje na to, da se večina prejemnikov ukvarja tudi s kmetijstvom oziroma sta v teh kmetijskih gospodarstvih kmetijstvo in gozdarstvo komplementarni dejavnosti, ki skrbita tudi za diverzifikacijo dejavnosti in razpršitev tveganja. Do podobnega zaključka lahko

pridemo tudi na podlagi pregleda višine sredstev, prejetih na kmetijskih gospodarstvih v okviru ukrepa 122 – čeprav kmetijska gospodarstva predstavljajo 61,79 % prejemnikov ukrepa 122, so njihove naložbe znašale 78 % sredstev tega ukrepa. Sklepamo lahko, da so podprte naložbe prispevale k ekonomiki in razvoju kmetijskih gospodarstev, katerih nosilci so bili vključeni v ta ukrep.

Preglednica 246: Število prejemnikov po več ukrepih (ukrepi 122, 123, 311 in 312)

Ukrepi, v katere so vključeni prejemniki ukrepa 122	Št. prejemnikov
122 + 123	12
122 + 311	8
123 + 311	17
123 + 312	2
311 + 312	1
122 + 123 + 311	2
123 + 311 + 312	1

Vir: AKTRP, 2016

Preglednica 247: Višina naložb prejemnikov ukrepa 122 glede na to, ali gre za kmetijska gospodarstva ali ne

	Višina naložb	Delež
Prejemniki s KMG-MID	37.984.218,18 EUR	78%
Prejemniki brez KMG-MID	10.813.261,04 EUR	22%

Vir: AKTRP, 2016

Ukrep 123

V splošnem je ukrep v kombinaciji z ukrepi 111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 133, 142 prispeval k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki je ob koncu izvajanja programa znašala 107.127.831 EUR, povečanju števila gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije, ki je znašala 2.969 in k povečanju vrednosti kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti 35.637.481 EUR. Ukrep 123 - Dodajanje vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom je povezan z ukrepi 112, 121, 122, 123, 125 skupaj so ti ukrepi prispevali k zvišanju bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih, ki se je po podatkih leta 2015 znašala 74.449.304 EUR. Razen tega je ukrep 123 skupaj z ukrepoma 121, 122 prispeval k povečanju števila gospodarstev oziroma podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije teh je bilo 2015 leta 1.558.

Od vseh **539 izplačanih vlog** jih je največ bilo izplačanih gospodarskim družbam (222), za tem pa kmetijam z dopolnilno dejavnostjo in kmetijam brez nje. V sektorjih proizvodnja živil, proizvodnja pijač in obdelave in predelave lesa, proizvodnje izdelkov iz lesa, plute, slame in protja, razen pohištva so v letih od 2008 do 2014 vse naložbe skupaj obsegale 1.579.063.000 EUR⁶⁶. Naložbe izvedene v okviru PRP 2007-2013 v podjetjih so obsegale 230.554.431,19 EUR (222 izplačanih vlog) torej predstavlja 14,6% teh naložb. Poleg teh je obseg naložb v drugih oblikah nosilcev (kmetija, kmetija z dopolnilno dejavnostjo, samostojni podjetnik, zadruga, zavod) obsegal še dodatnih 92.590.009,10 EUR naložb in lahko trdimo, da so naložbe iz PRP 2007-2013 pospešile zagon investicijskega cikla v tem sektorju.

Med nosilci izplačanih vlog je 216 tistih ali 40,44%, ki dejavnost opravljajo kot kmetije oziroma kmetije z dopolnilno dejavnostjo. Te so dobile izplačanih 15.462.433,8 EUR ali 19,01 % vseh izplačanih sredstev. Kmetije so v celotni vrednosti izplačil največ sredstev porabile za gradnjo oziroma adaptacijo vinskih kleti in objektov medtem ko so kmetije z dopolnilno dejavnostjo največ sredstev namenile za nakup opreme in naložbe v OVE. Kmetije in kmetije z dopolnilno dejavnostjo so PDM povečale skupaj za 14,6, kar je v povprečju 0,1 PDM na kmetijo, ki je prejela sredstva; pred naložbami je PDM znašal skupaj 313,9. Ravno tako se je na kmetijah in kmetijah z dopolnilno dejavnostjo povečal BDV in sicer za skupaj 2.872.863,86 EUR, kar je dobrih 40 % skupnega BDV pred naložbo. Zanimiva je razlika: medtem ko so kmetije povprečno povečale BDV za 37.179,65 EUR, so ga kmetije z dopolnilno dejavnostjo povprečno povečale le za 5.441,65 EUR.

⁶⁶ Poslovanje podjetij po SKD dejavnostih, upoštevane so bruto investicije v opredmetena osnovna sredstva, bruto investicije v obstoječe zgradbe in objekte, bruto investicije v gradnjo in adaptacijo objektov in bruto investicije v stroje in opremo. Vir podatka: Statistični urad Republike Slovenije, http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1450403S&ti=&path=../Database/Ekonomsko/14_poslovni_subjekti/02_14157_SSP/01_14504_letna/&lang=2

Preglednica 248: Struktura izplačil ukrepa 123 glede na tip prejemnika

Tip nosilca	Celotna vrednost projektov, EUR	Znesek upravičenih stroškov, EUR	Izplačila	Število izplačanih vlog
Gospodarska družba	199.237.568,89	58.286.961,00	53.795.526,06	221
Kmetija	25.292.665,18	9.417.386,85	8.941.297,32	106
Kmetija z dopolnilno dejavnostjo	18.537.566,96	6.697.011,34	6.521.136,48	110
Samostojni podjetnik	17.916.551,87	7.066.907,49	6.834.125,35	67
Zadruga	14.119.687,53	5.283.787,82	5.207.745,99	30
Skupaj	275.104.040,43	86.752.054,50	81.299.831,20	534

Vir: MKGP, 2016

Kmetije in kmetije z dopolnilno dejavnostjo so v vlogah napovedale za 50.079.933,63 EUR celotne vrednosti projektov ali 15,50 % vrednosti vseh napovedanih projektov, ki so bili na ukrep prijavljeni.

Kmetije so v celotni vrednosti izplačil največ sredstev porabile za gradnjo oziroma adaptacijo vinskih kleti in objektov, medtem ko so kmetije z dopolnilno dejavnostjo največ sredstev namenile za nakup opreme in naložbe v OVE.

Preglednica 249: Struktura investicij na kmetijskih gospodarstvih v okviru ukrepa 123

Nosilec in njegove naložbe	Višina izplačanih sredstev	Delež glede na vrsto naložbe
Kmetija	8.941.297,32	100
Gradnja/adaptacija objekta	3.055.352,20	34,17
Gradnja/adaptacija vinske kleti	3.647.728,40	40,80
Nakup mlekomatov	180.982,69	2,02
Nakup opreme	1.835.427,46	20,53
Naložba v OVE	221.806,57	2,48
Kmetija z dopolnilno dejavnostjo	6.521.136,48	100,00
Gradnja/adaptacija objekta	1.751.576,57	26,86
Gradnja/adaptacija vinske kleti	43.906,36	0,67
Nakup mlekomatov	26.723,50	0,41
Nakup opreme	2.702.331,72	41,44
Naložba v OVE	1.996.598,33	30,62

Vir: MKGP, 2016

Kar dobrih 40 % kmetijskih gospodarstev (99) - prejemnikov ukrepa 123, je bilo obenem v obdobju izvajanja PRP 2007-2013 vključenih tudi v ukrep 121, od tega jih je 95 prejelo izplačilo. Kmetijska gospodarstva, vključena hkrati v ukrep 123 in 121 predstavljajo 17,6 % vseh prejemnikov ukrepa 123, prejeli pa so 13,5 % sredstev, izplačanih v okviru tega ukrepa. V primerjavi z ostalimi kmetijskimi gospodarstvi, vključenimi v ukrep 123, je med tistimi kmetijskimi gospodarstvi, ki so vključene tako v ukrep 121 kot 123, veliko več takih, ki so s sredstvi ukrepa 123 financirale nakup opreme (52), manjši del pa jih je adaptiral objekte (17), uredil vinske kleti (14) ali investiral v obnovljive vire energije. Med kmetijskimi gospodarstvi, ki so obenem vključena v ukrep 123 in 121 je tudi 18 podjetij in zadrug, večinoma se ukvarjajo s sadjarstvom (Kmetijstvo - trajni nasadi) in vinarstvom (ŽPI - pijače), kot je prikazano v spodnji preglednici.

Preglednica 250: Pregled sektorjev podjetij in zadrug, ki so bila hkrati vključena v ukrep 123 in ukrep 121

Naziv sektorja	Število prejemnikov
Kmetijstvo - trajni nasadi	4
Kmetijstvo - vino	1
ŽPI - drugo	1
ŽPI - hrana za živali	1
ŽPI - jajca	1
ŽPI - meso in užiti klavnični proizvodi	2
ŽPI - mleko in mlečni proizvodi	1
ŽPI - pijače	5
ŽPI - proizvodi iz vrtin, sadja, oreškov (vključno s sadnimi in zelenjavnimi sokovi)	1
ŽPI - žita in proizvodi mlinarske industrije	1
Skupaj	18

Vir: MKGP, 2016

11 prejemnikov ukrepa 123 je bilo hkrati vključenih tudi v ukrep 122. Vsi so fizične osebe in se uvrščajo v kmetijska gospodarstva, ki so tudi lastniki gozdov, med njimi pa jih je 6 takih, ki se bolj ukvarjajo z gozdarstvom in so v okviru ukrepa 123 investirali v različno opremo za predelavo lesa (sekalniki, nakladalniki, dvigala, naprave

za pakiranje). Preostali prejemniki so kmetijska gospodarstva, ki so diverzificirala svojo dejavnost tako z nakupom gozdarske opreme (ukrep 122) kot z nakupom opreme za predelavo in trženje: 2 prejemnika se ukvarjata z mlekarstvom in sta s podporo kupila mlekomate, 2 sta kupila vinarsko opremo, en pa opremo za dodelavo hmelja.

Ukrep 125

Ukrep 125 je is podporo komasacijam zemljišč zboljšal posestno strukturo na 10.014 ha zemljišč, kar predstavlja 1,6 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi (617.478,23 ha po podatkih o dejanski rabi tal iz I 2016). Ukrep se je izvedel v 50 občinah, večinoma v Pomurski (16) in Podravske regiji (14), kjer so zelo ugodni pogoji za kmetovanje. S tem je bila zmanjšana razdrobljenost posesti, kar bo izboljšalo ekonomiko kmetovanja in s tem pogoje za delo za lastnike komasiranih zemljišč. Ukrep torej prispeva k izboljšani ekonomiki in konkurenčnosti lastnikov zemljišč na teh območjih; to lahko vpliva tudi na njihovo poslovno načrtovanje in posledično na njihovo aktivno vključevanje v ostale ukrepe PRP 2007-2013, zlasti v ukrepe 1. osi za spodbujanje konkurenčnosti.

Komasacije lahko zaradi združevanja parcel in zagotavljanja ekonomičnosti privedejo do odstranitve mozaičnih struktur v prostoru, kot so mejice in logi, ki so osnova biotske raznovrstnosti v kmetijski krajini, posledično pa se zmanjša biotska raznovrstnost, kar vpliva tudi na cilje in kazalnike 2. osi. V večini primerov (30 območij v pomurskih in podravskih občinah) gre pri podprtih površinah za intenzivno obdelana kmetijska zemljišča, kjer je ohranjanje takih struktur še pomembnejše. Pri podprtih investicijah je še prezgodaj, da bi lahko zaznali učinke na biotsko raznovrstnost.

Lastniki zemljišč na območju podprtih 7 namakalnih sistemov bodo lahko kmetovanje bolje prilagodili podnebnim spremembam in izboljšali stabilnost pridelave, s tem pa tudi stabilnost prihodkov. Naložbe v namakalne sisteme lahko privedejo do intenzivnejše pridelave, zaradi česar lahko pride do zmanjšanja biotske raznovrstnosti v območju. Možnost, da bi tako negativno vplivali na kvalifikacijske vrste ali habitatne tipe območij Natura 2000 ali na zavarovane vrste izven teh območij, je zmanjšana v procesu usklajevanja in pridobivanja odločb o uvedbi namakalnega sistema, ki so pogoj za odobritev vloge. Pri podprtih investicijah je še prezgodaj, da bi lahko zaznali učinke na biotsko raznovrstnost.

Podprte investicije v namakalne sisteme bi lahko imele negativen vpliv na izdatnost in obremenjenost vodnih virov, vendar je možnost takih negativnih vplivov onemogočena v postopku pridobivanja vodnega dovoljenja, ki je pogoj za odobritev vloge v tem ukrepu. Vodno dovoljenje je izdano ali zavrnjeno – med drugim - na podlagi izdatnosti vodnega vira, ki bi ga namakalni sistem uporabljal, razpisni pogoji pa tudi postavljajo določene pogoje glede velikosti namakalnega sistema in uporabljenih tehnologij oziroma pristopov.

Podatki o kazalnikih rezultata ukrepa kažejo, da je na kmetijskih gospodarstvih v podprtih območjih BDV le malo narasel, za 822,07 EUR. Zelo verjetno je še prezgodaj, da bi podprte aktivnosti že vplivale na ta kazalnik, saj je za prilagoditev kmetovanja novim razmeram (pa čeprav boljšim, ki jih je mogoče bolje izkoristiti) potrebnega nekaj časa, tako da se bo dejanski rezultat pokazal šele v srednjeročnem obdobju.

Ukrep 132

Slovenija ima vzpostavljen sistem shem kakovosti za proizvajalce, ki potrošnikom zagotavljajo, da so kmetijskih pridelki oz. živila višje kakovosti od standardne in proizvedeni na določen način. Sodelovanje v shemah kakovosti je povezano z dodatnimi stroški in obveznostmi, ki jih trg praviloma ne povrne v celoti, zato je v **ukrepe pristopilo 473 kmetijskih gospodarstev** katerih skupna vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti je presegla načrtovano in je konec leta **2015 znašala 5.862.239,91 EUR in ne 1 milijon EUR kot je bilo načrtovano**. Iz tega je mogoče zaključiti, da so kupci razumeli sheme kakovosti in da je njihovo uvajanje doseglo namen. Ne obstaja pa pregled kolikšen del gospodarstev, vključenih v sheme kakovosti hrane je bil podprt skozi PRP 2007-2013 in zato ni mogoče pokazati na razlike ali uspešnost vključenih nosilcev proti tistim, ki v ukrep niso bili vključeni.

Večina vključenih v sheme kakovosti meni, da se jim prihodki od prodaje pridelka oz. proizvoda, odkar so se vključili v shemo kakovosti niso povečali. Tako meni 50% tistih, ki so odgovorili. Nasprotno pa jih meni 30,43%, medtem ko jih na vprašanje ni odgovorilo 19,57%. Od tistih pa, ki menijo, da so se jim prihodki povečali, je največ tistih, katerih povečanje je bilo okoli 35 %, medtem ko najuspešnejši meni, da je dosegel 300% povečanje

prihodkov, najmanj uspešen pa za 10%. Večina tistih, ki so odgovorili na anketo, namerava ostati vključenih v shemo kakovosti, takih je 62,22%, medtem ko jih 17,78% namerava izstopiti. Med razlogi za izstop navajajo iztek obdobja, ko so bili v shemi, preobsežno poročanje in preveč administracije, ni prednosti pri prodaji ali pa da so ukinili pridelavo. Brez odgovora je bilo 20,00% anketiranih.

Polovica vprašanih ne namerava povečati proizvodnje proizvoda, ki je vključen v shemo kakovosti, medtem ko jih 39,29% to namerava storiti, 10,71% vprašanih na vprašanje ni odgovorilo. Ravno tako jih 53,57% ne namerava vključiti v sheme kakovosti nobenega novega izdelka ali proizvoda, medtem ko jih 35,71% to namerava narediti. Vsega 34,09% prejemnikov sredstev, ki so odgovorili na anketo, je vključenih v neko od skupin proizvajalcev, kar 56,82% pa jih v skupine ni vključenih.

Tržna vrednost kmetijske proizvodnje podprtih gospodarstev je ob vlogi znašala 5.861.026,10 EUR. Iz poročil prejemnikov je razvidno, da je bila leta 2015 tržna vrednost prejemnikov, ki so o njej poročali, 5.862.245,77 EUR; ker je poročala manj kot polovica prejemnikov, lahko sklepamo, da je skupna tržna vrednost v letu 2015 približno enkrat višja in se je torej v času izvajanja ukrepa podvojila.

Preglednica 251: Pregled vrst shem kakovosti, za katere so prejemniki ukrepa 132 prejeli podporo

Vrsta sheme	Število izplačanih vlog	Št. vlog - poročanje	Tržna vrednost kmetijske proizvodnje leta 2015 EUR
Ekološka pridelava	548	105	2.077.203,32
Ekološka pridelava in predelava	263	27	384.004,63
Integrirana pridelava	116	26	2.823.536,97
Ekološka predelava	11	1	212.682,19
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni označba porekla	260	33	338.881,00
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zajamčena tradicionalna posebnost	35	8	21.501,50
Zaščiteni kmetijski pridelki oz. živila: zaščiteni geografska označba	17	3	4.430,30
Skupaj	1.250	203	5.862.239,91

Vir: MKGP, 2016

V okviru dveh javnih razpisov je bilo odobrenih 1.520, izplačanih pa 1.250 vlog. Največ sredstev je bilo odobrenih v sektorju olja in masti (maslo, margarina, olje ipd.) kjer je bilo odobrenih 126.112,74 EUR podpor in izplačanih tudi največ vlog. Medtem ko je bila najvišja povprečna odobrena vrednost na vlogo 1.243,09 EUR v sektorju izdelkov iz mesa (kuhani, slani, dimljeni). Najmanj vlog, 6 je bilo izplačanih v sektorjih ostali rastlinski pridelki namenjeni za prehrano ljudi in pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin.

Preglednica 252: Pregled izvajanja ukrepa 132 po kategorijah proizvoda

KATEGORIJA PROIZVODA	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, €	Celotna vrednost izplačanih projektov, EUR	Celotna vrednost/vlogo, EUR
Drugi proizvodi živalskega izvora (jajca, med, inp)	43	22.459,58	70.213,77	1.632,88
Siri	45	42.496,19	72.084,84	1.601,89
Ostali rastlinski pridelki namenjeni za prehrano ljudi	6	2.200,90	9.565,48	1.594,25
Izdelki iz mesa (kuhani, slani, dimljeni)	12	14.885,35	17.920,19	1.493,35
Zelišča	22	11.678,42	28.198,86	1.281,77
Vino	29	13.085,56	31.895,24	1.099,84
Grozdje	21	7.215,21	19.806,41	943,16
Kruh, pecivo, keksi in drugi pekovski proizvodi	55	31.541,97	49.155,94	893,74
Sadje	157	83.605,49	132.270,82	842,49
Mleko in mlečni izdelki (razen sir)	45	25.256,35	34.887,70	775,28
Zelenjava	107	44.954,70	60.622,42	566,56
Olja in masti (masla, margarina, olja inp.)	302	125.291,20	170.685,94	565,19
Poljščine	147	55.109,79	68.904,38	468,74
Sveže meso in drobovina	198	64.184,95	81.160,70	409,90
Pijače narejene na osnovi ekstraktov rastlin	6	1.563,53	2.194,33	365,72
Ostali živalski proizvodi	55	13.935,84	18.972,12	344,95
Skupaj	1250	559.465,03	868.539,14	694,83

Vir: MKGP, 2016

Po regijah je bilo največ vlog prejetih in odobrenih v regiji Obalno-kraška, najmanj pa v Notranjsko-kraški regiji, iz katere je bilo prijavljenih in za tem tudi najmanj odobrenih 22 vlog.

Preglednica 253: Izvajanje ukrepa 132 po regijah

REGIJA	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, €	Celotna vrednost izplačanih projektov, EUR	Celotna vrednost/vlogo, EUR
Goriška	72	54.119,99	91.863,27	1.275,88
Spodnjeposavska	73	41.647,11	78.491,99	1.075,23
Pomurjs	65	44.328,59	63.845,93	982,25
Notranjsko-kraška	22	14.321,73	20.520,66	932,76
Savinjska	225	87.036,46	161.050,25	715,78
Jugovzhodna Slovenija	41	18.260,20	28.168,21	687,03
Podravska	157	64.765,85	101.676,83	647,62
Gorenjska	53	23.892,09	32.250,39	608,50
Obalno-kraška	333	141.016,39	200.169,29	601,11
Osrednjeslovenska	89	36.416,00	47.572,21	534,52
Zasavska	66	22.227,59	27.299,84	413,63
Koroška	54	11.433,03	15.630,28	289,45
Skupaj	1250	559.465,03	868.539,14	694,83

Vir: MKGP, 2016

Porazdelitev izplačil sredstev kaže, da je bilo več kot pol (59%) sredstev izplačanih v 4 regije, in sicer Savinjsko, Podravske, Obalno-kraško in v Osrednjeslovensko regijo. Razdelitev sledi prijavljenim vlogam, pa tudi tipu shem kakovosti, območjem aktivnosti največjih skupin proizvajalcev in prisotnosti predelovalnih podjetij. Tako je npr. skupna vsota sredstev v Goriški regiji višja, kot v Osrednjeslovenski regiji kljub manjšemu številu odobrenih vlog, saj je bilo podprtih veliko vlog za sheme kakovosti za sire, za katere je povprečen odobren znesek na vlogo približno dvakrat višji kot za sadje ali mleko in druge (razen sira) mlečne izdelke.

Podatkov o učinkovitosti aktivnosti informiranja o ukrepu nismo dobili, saj skupine proizvajalcev glede na informacije, podane na fokusni skupini, ne spremljajo, koliko ciljnih skupin so s svojimi sporočili dosegli in kakšen je bil njihov učinek. Prav tako nismo dobili podatkov o številu vseh certificiranih proizvajalcev na nacionalni ravni.

Ukrep 133

Ukrep 133 je bil neločljivo povezan z izvajanjem ukrepa 142 in ukrepa 132, saj je bil namenjen skupinam proizvajalcev pri dejavnosti informiranja in pospeševanja prodaje prispeval k prepoznavnosti shem kakovosti. Ukrep bi lahko pomagal okrepiti skupine proizvajalcev, ustanovljene v okviru ukrepa 142, vendar se je na razpise ukrepa prijavilo le 6 novoustanovljenih skupin proizvajalcev, a sta bili uspešni le dve (s skupno 5 vlogami), za dve pa je zmanjkalo sredstev.

Promocija in osveščanje o shemah kakovosti bi lahko pripomogla k prepoznavnosti shem kakovosti, s tem pa na uspešnost članov skupine proizvajalcev, med katerimi so tudi številni prejemniki ukrepa 132. Informacije o uspešnosti aktivnosti smo zbrali z anketo skupin proizvajalcev. Po prepričanju 60% vprašanih so informacijske aktivnosti in promocija močno vplivale na prihodke članov skupine proizvajalcev od prodaje promoviranih pridelkov oziroma proizvodov, saj so prihodki od prodaje znatno narasli, za 40% njih pa so prihodki od prodaje malce narasli. Po ocenah so prihodki od prodaje proizvajalcem povprečno narasli za 49,2%, najmanj pa za 5% in največ pa za 105% na vprašanega.

Ukrep 142

V programskem obdobju je na trg s pomočjo PRP 2007-2013 vstopilo 150 kmetijskih gospodarstev, podprtih pa je bilo 10 skupin proizvajalcev. Razvoj skupin in organizacij proizvajalcev brez trajnosti sicer nima smisla, pa vendar bi bilo potrebno podpreti več skupin proizvajalcev in kasneje z njimi razvijati aktiven nastop na tržiščih in na ta način omogočiti, da na trgu obstanejo tisti, ki so uspešni. Največ izplačanih sredstev so imeli GIZ Kranjska klobasa, ki mu sledita Društvo za promocijo kakovostne hrane in Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka, te tri skupine so imele izplačanih več kot polovico vseh sredstev.

Bruto prihodek podprtih skupin se je po napovedih skupin samih v času izvajanja ukrepa povečal samo v skupinah ekološkega sadja, kranjska klobasa in Šaleška dolina, medtem ko naj bi skupini za promocijo kakovostne hrane prihodek upadel. **Skupni obseg bruto prihodka podprtih skupin proizvajalcev se je v času izvajanja PRP 2007-2013 iz 9.000.000 EUR povečal na 12.455.290 EUR.**

Podprte skupine proizvajalcev so imele v času prijave 488 vseh članov, od tega jih je bilo 390 na kmetijskih gospodarstvih, 432 tržno usmerjenih in od tega 355 tržno usmerjenih kmetijskih gospodarstev in 59 netržno usmerjenih.

Skupaj je bilo v okviru ukrepa podprtih 10 skupin proizvajalcev. Največ izplačanih sredstev so imeli GIZ Kranjska klobasa, ki mu sledita Društvo za promocijo kakovostne hrane in Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka, te tri skupine so imele izplačanih več kot polovico vseh sredstev.

Preglednica 254: Skupine proizvajalcev, vključene v ukrep 142

NAZIV VLAGATELJA	Št. podprtih vlog	Višina izplačanih sredstev, EUR
GIZ Kranjska klobasa	5	170.013,95
Društvo za promocijo kakovostne hrane	4	180.241,52
Društvo oljkarjev Slovenske Istre	3	66.155,91
KZ Šaleška dolina, z.o.o.	3	9.977,46
Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev zdravo življenje"	2	2.688,36
Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka	2	103.600,46
Društvo skupina proizvajalcev ekološkega sadja	2	23.692,88
GIZ Kraški pršut	1	54.433,62
Mediteran, društvo za promocijo kakovostne hrane Piran	1	20.618,42
Združenje ekoloških kmetov-ekologistika	1	5.886,80
Skupaj	24	637.309,38

Vir: MKGP, 2016

Podprte skupine so imele v času prijave 488 članov, od tega je bilo 390 na kmetijskih gospodarstvih, 432 tržno usmerjenih in od tega 355 na tržno usmerjenih kmetijskih gospodarstvih in 59 na netržno usmerjenih.

Preglednica 255: Struktura članov prejemnikov ukrepa 142

Skupina proizvajalcev	Število članov v skupini			Število kmetijskih gospodarstev v skupini	
	Skupno število	Člani na kmetijskih gospodarstvih	Tržno usmerjeni člani	tržno usmerjena	netržno usmerjena
Društvo oljkarjev Slovenske Istre	179	178	179	178	0
KZ Šaleška dolina, z.o.o.	147	132	107	95	38
GIZ Kranjska klobasa	51	0	51	0	18
Društvo za promocijo kakovostne hrane	37	26	36	29	1
Društvo "Skupina ekoloških in biodinamičnih proizvajalcev Zdravo življenje"	26	16	20	16	0
Mediteran, Društvo za promocijo kakovostne hrane Piran	17	13	14	14	0
Društvo pridelovalcev in predelovalcev slovenskega ekološkega mleka	14	12	8	10	2
Društvo skupina proizvajalcev ekološkega sadja	7	6	7	6	0
Združenje ekoloških kmetov-ekologistika	7	7	7	7	0
GIZ kraški pršut	3	0	3	0	0
Skupaj	488	390	432	355	59

Vir: MKGP, 2016

Bruto prihodek podprtih skupin se je po napovedih skupin samih v času izvajanja ukrepa povečal samo Društvu skupina proizvajalcev ekološkega sadja, GIZ-u Kranjska klobasa in KZ Šaleška dolina, Z.O.O., medtem ko naj bi Društvu za promocijo kakovostne hrane prihodek celo upadel. Po letih se je skupinam proizvajalcev priključevalo vse več članov, največ v letu 2013 ko so bile skupine najbolj aktivne, saj se jim je počasi iztekal čas za dokončanje projektov.

Preglednica 256: Skupno število novih članov v skupinah proizvajalcev, vključenih v ukrep 142

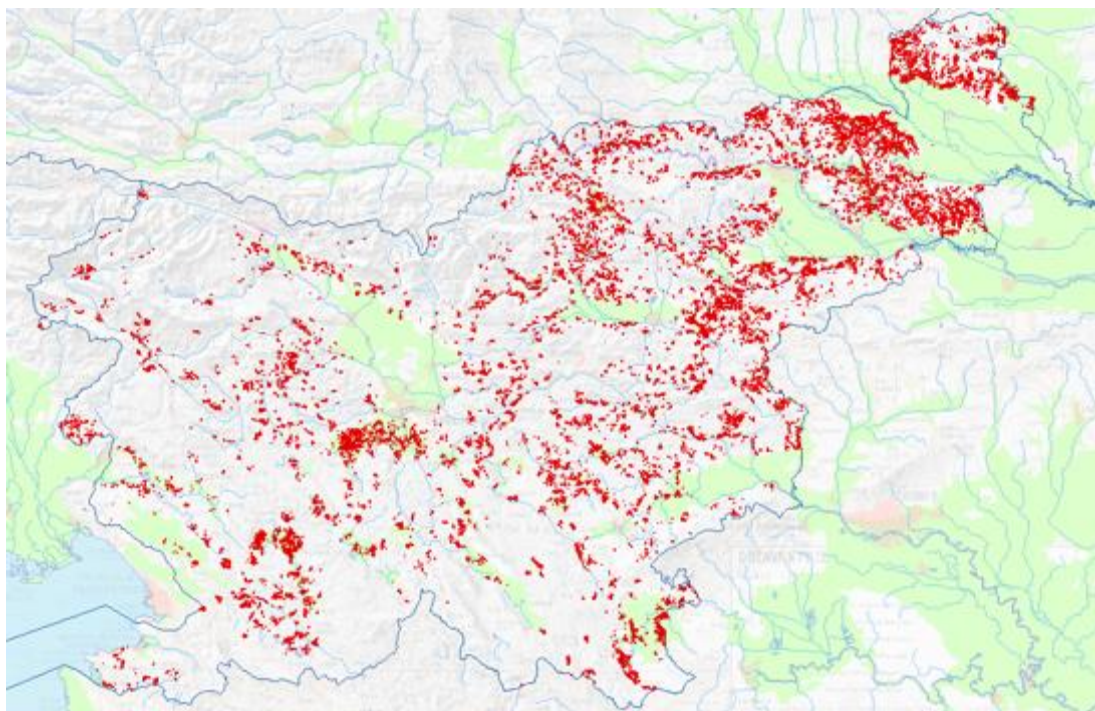
Leto izplačila	Skupno število novih članov v skupini proizvajalcev
2008	15
2009	65
2010	78
2011	88
2012	94
2013	127
2014	21
2015	
Skupaj	488

Vir: MKGP, 2016

Po prepričanju 60% vprašanih so informacijske aktivnosti in promocija močno vplivale na prihodke članov skupine proizvajalcev od prodaje promoviranih pridelkov oziroma proizvodov, saj so prihodki od prodaje znatno narasli, za 40% njih pa so prihodki od prodaje malce narasli. Po ocenah so prihodki od prodaje proizvajalcem povprečno narasli za 49,2%, najmanj pa za 5% in največ pa za 105% na vprašanega. Da je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev ostal enak, medtem ko so se prihodki skupne prodaje povečali, meni 20,00% medtem ko jih 80% meni, da se je delež prodaje v okviru skupine proizvajalcev povečal, ravno tako pa so se povečali prihodki skupne prodaje.

Ukrepa 211 in 212 – ukrepa OMD

Mladi prevzemniki, vključeni v ukrep 112, in prejemniki, vključeni v ukrep 121 so se v znatni meri vključevali v ukrepa 211 in 212; takih je bilo 2296 (86,61 %) iz ukrepa 112 in 1818 (58,91 %) iz ukrepa 121. Največ takih prejemnikov je bilo v hribovitih predelih (Koroška, Slovenske Gorice, Goričko, Kozjansko) in na območjih, kjer zastaja voda (v dolini reke Reke, v okolici Pivke, na Cerkniskem jezeru, na Ljubljanskem barju).

Vir: AKTRP, MKGP (Rdeča = površine ne odražajo realnega stanja - so poudarjene zaradi preglednosti)

Slika 32: Razporeditev površin, kjer sta se vsaj eno leto v obdobju 2007-2014 izvajala ukrepa 112 in 121 in ukrepa 211 in 212 (OMD)

Na letni ravni je število prejemnikov, ki so hkrati vključeni v ukrep 112 in 121 ter ukrepa 211 in 212 nihalo in se po letu 2012 zelo zmanjšalo, kar je posledica zaključevanja programa in odsotnosti novih razpisov za ukrepa 112 in 121. Prejemniki so namreč zaključili naložbe v okviru ukrepov 112 in 121, a so ostali v ukrepih OMD.

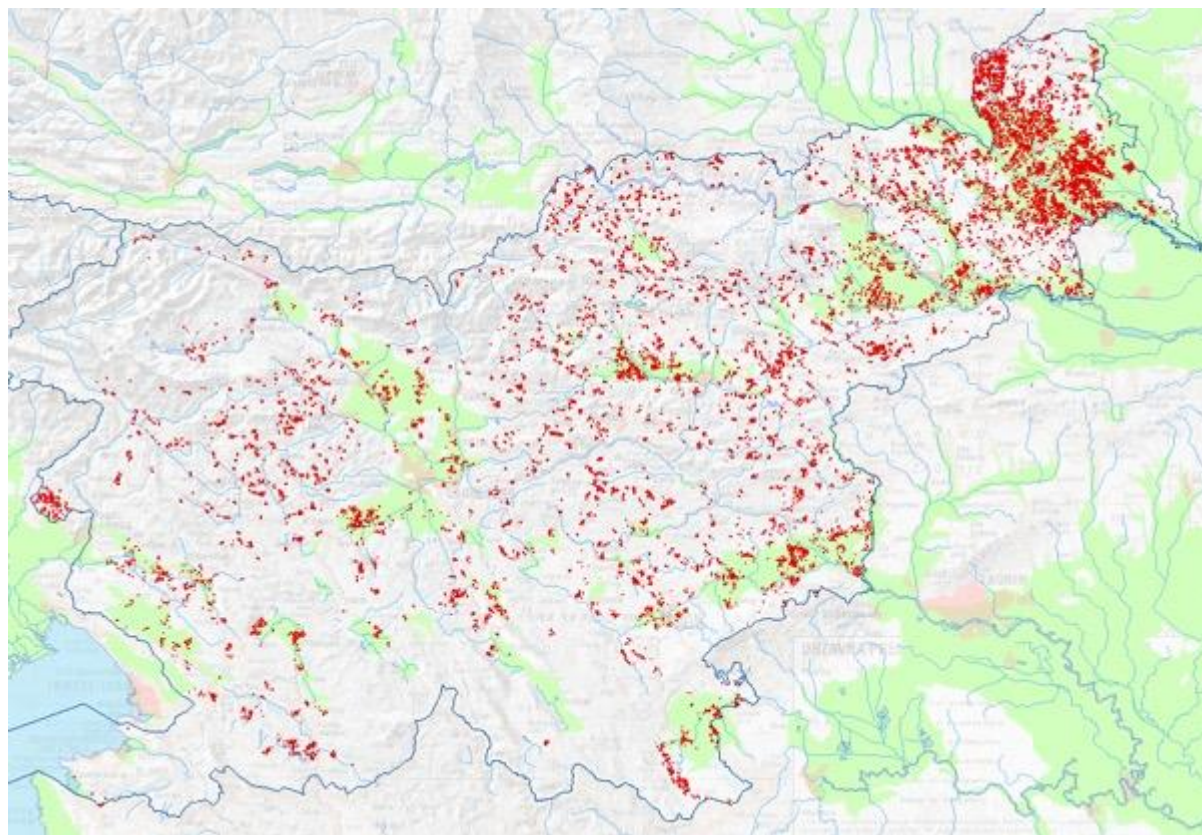
Preglednica 257: Število in delež vključenih prejemnikov ukrepov 112 in 121, ki so hkrati vključeni v ukrepa 211 in 212

Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Število vključenih v ukrep 112	322	539	416	139	282	585	383	4
Število vključenih v ukrep 121	965	318	308	810	184	314	192	8
Število vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD)	49.807	48.903	48.176	47.975	47.626	47.476	47.561	47.846
Število vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD) in 112	264	445	358	118	230	514	328	2
Število vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD) in 121	743	222	239	600	137	236	147	6
Število vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD) in 112 in 121	42	41	6	5	2	20	0	0
Delež vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD) in 112 od vseh vključenih v ukrep 112	75,47%	72,17%	59,62%	56,12%	53,19%	49,57%	42,30%	50,00%
Delež vključenih v ukrepa 211 in 212 (OMD) in 121 od vseh vključenih v ukrep 121	80,40%	83,83%	77,82%	67,40%	75,71%	67,99%	62,23%	62,50%

Vir: AKTRP, lastni preračuni Oikos

V ukrep OMD so se vključevale tudi kmetije, na katerih so prejemniki ukrepa 311 s pomočjo podpore PRP 2007-2013 vzpostavili in okrepili nekmetijsko dejavnost. Takih je bilo 36 izplačanih vlog ukrepa 311. Obsega njihovih površin v OMD ni bilo mogoče oceniti, saj se podatki o kmetijski dejavnosti pri tem ukrepu ne zbirajo.

Prejemniki ukrepov 112 in 121, ki so se odločili za ekstenzivne načine kmetovanja, so se hkrati vključili tudi v KOP (ukrep 214). Velja podobno, kot pri vključevanju v ukrepe OMD, le da je stopnja vključevanja nižja: takih je bilo 1838 (69,33 %) iz ukrepa 112 in 1803 (58,42 %) iz ukrepa 121. Največ takih prejemnikov se je vključilo v podukrep VVO, ki se izvaja na vodovarstvenih območjih, tako da jih je največ na območju Murske in Dravske kotline in Savinjske kotline. Ostali prejemniki so večinoma v hribovitih območjih, nekaj jih je tudi na območjih, kjer zastaja voda (v dolini reke Reke, v okolici Pivke, na Cerknškem jezeru, na Ljubljanskem barju). Po številu prejemnikov izstopajo še prejemniki v Goriških brdih in na Goriškem.

Slika 33: Razporeditev površin, kjer sta se vsaj eno leto v obdobju 2007-2014 izvajala ukrepa 112 in 121 in ukrep 214 KOP, Vir: AKTRP, MKGP (Rdeča = površine ne odražajo realnega stanja - so poudarjene zaradi preglednosti)

Ukrep 214

Tudi pri vključenih v ukrep 214 je na letni ravni število prejemnikov, ki so hkrati vključeni v ukrep 112 in 121 ter 214 nihalo in se po letu 2012 zelo zmanjšalo, kar je posledica zaključevanja programa in odsotnosti novih razpisov za ukrepa 112 in 121. Prejemniki so zaključili naložbe v okviru ukrepov 112 in 121 in zaradi 5-letnih obveznosti ostali v OMD. Podatkov, koliko jih je morebiti nadaljevalo in podaljšalo svoje obveznosti oziroma se vključilo v KOPOP v novem programskem obdobju, ni na voljo.

Preglednica 258: Število in delež vključenih prejemnikov ukrepov 112 in 121, ki so hkrati vključeni v ukrep 214

Parameter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Število vključenih v ukrep 112	322	539	416	139	282	585	383	4
Število vključenih v ukrep 121	944	303	293	773	177	303	188	8
Število vključenih v ukrep 214	25.838	25.354	20.016	17.677	17.508	15.141	15.047	14.457
Število vključenih v ukrep 214 in 112	243	389	248	78	150	290	162	2
Število vključenih v ukrep 214 in 121	759	254	228	521	134	206	117	5
Število vključenih v ukrep 214, 112 in 121	45	36	6	4	3	16	0	0
Delež vključenih v ukrep 214 in 112 od vseh vključenih v ukrep 112	75,47%	72,17%	59,62%	56,12%	53,19%	49,57%	42,30%	50,00%
Delež vključenih v ukrep 214 in 112 od vseh vključenih v ukrep 214	0,94%	1,53%	1,24%	0,44%	0,86%	1,92%	1,08%	0,01%
Delež vključenih v ukrep 214 in 121 od vseh vključenih v ukrep 121	80,40%	83,83%	77,82%	67,40%	75,71%	67,99%	62,23%	62,50%
Delež vključenih v ukrep 214 in 121 od vseh vključenih v ukrep 214	2,94%	1,00%	1,14%	2,95%	0,77%	1,36%	0,78%	0,03%

Ukrep 311

Ukrep 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti je povezan z ukrepom 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij in skupaj prispevata k zvišanju bruto dodane vrednosti iz nekmetijske dejavnosti v podprtih podjetjih, ki je ob koncu programa znašala 27.277.130 EUR in povečanju bruto števila ustvarjenih delovnih mest na 964,85.

Število ustvarjenih delovnih mest v podprtih projektih, ki je bila v začetku optimistično načrtovana a na koncu obdobja vseeno ni bila dosežena saj je bilo od pričakovanih 300 ustvarjenih le 145,62. Novo zaposlovanje na projektih je težko pričakovati saj projekte izvajajo že zaposlene osebe in je tako večje zaposlovanje na projektih težje doseči. Izstopa tudi nizko postavljen ciljni kazalnik dodatno število turistov (indeks), ki kaže na povečanje števila turistov za 65.

Največji vpliv so naložbe v smislu povečanja PDM pokazale v turizmu in gostinstvu, kjer se je PDM povišal za 28,65 in v proizvodnji izven Priloge I, kjer se je PDM povečal za 19,3. Prihodki na pri nosilcih ukrepa 311 so se največ povečali pri nosilcih, ki so sredstva vložili v turizem in gostinstvo, najmanj pa v primerih, ko so vlagali sredstva v obrt in ostale dejavnosti.

Anketiranci menijo, da so z naložbami v okviru ukrepa ohranili število zaposlenih, tako jih meni kar 52,38 %, da pa so z naložbo povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji – tako v kmetijstvu kot v okviru nekmetijske dejavnosti, pa jih meni 19,05%. Da so sicer povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji, a pretežno v okviru nekmetijske dejavnosti, jih meni 19,05%, 19,05% pa jih trdi, da so zaposlili nove ljudi. Skupaj so anketiranci v času ankete na kmetiji zaposlovali 114,5 osebe, povprečno pa 5,73 vsak od njih. Najmanj jih je bilo pri anketirancih zaposlenih 2 osebi, največ pa 35.

Največji vpliv so naložbe v smislu povečanja PDM pokazale v turizmu in gostinstvu, kjer se je PDM povišal za 28,65 in v proizvodnji izven Priloge I, kjer se je PDM povečal za 19,3.

Preglednica 259: Spremembe PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	PDM pred naložbo	PDM po naložbi	PDM - učinek naložbe	Delež PDM - učinek naložbe	PDM - učinek naložbe, %
Turizem in gostinstvo	44	71,9	100,55	28,65	51,76%	39,85
Proizvodnja izven Priloge I	12	48,1	67,4	19,3	34,87%	40,12
OVE	22	31	36,8	5,8	10,48%	18,71
Računalniško programiranje	1	2,2	3,2	1	1,81%	45,45
Podjetniško svetovanje	1	1,1	1,4	0,3	0,54%	27,27
Prodajne dejavnosti na kmetiji	2	3	3,3	0,3	0,54%	10

Skupaj	82	157,3	212,65	55,35	100%	35,19
---------------	-----------	--------------	---------------	--------------	-------------	--------------

Vir: MKGP, 2016

Prihodki na pri nosilcih ukrepa 311 so se največ povečali pri nosilcih, ki so sredstva vložili v turizem in gostinstvo, najmanj pa v primerih, ko so vlagali sredstva v obrt in ostale dejavnosti.

Preglednica 260: Učinek naložb na prihodke kmetij, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	Prihodek kmetije pred naložbo, EUR	Prihodek kmetije po naložbi, EUR	Prihodek kmetije - učinek naložbe	Delež prihodek kmetije - učinek naložbe	Prihodek kmetije - učinek naložbe, %
Turizem in gostinstvo	90	3.112.473,79	4.679.136,35	1.566.662,56	76,28%	50,33
OVE	53	2.024.111,20	2.446.246,92	422.135,72	20,55%	20,86
Prodajne dejavnosti na kmetiji	2	168.833,49	220.420,49	51.587,00	2,51%	30,55
Drugo	2	26.047,16	35.267,00	9.219,84	0,45%	35,40
Obrt	24	310.941,58	315.183,58	4.242,00	0,21%	1,36
Skupaj	171	5.642.407,22	7.696.254,34	2.053.847,12	100%	36,40

Vir: MKGP, 2016

Če primerjamo BDV/PDM, potem so nosilci naložb iz ukrepa 311, ki so vlagali sredstva v turizem in gostinstvo in v OVE dosegli najboljši rezultat naložbe, saj do BDV na PDM povečali za 71,28% oziroma za 16,97%. To pomeni, da so poleg tega, da so povečali potrebno število zaposlenih in s tem stroške, uspešno prodajali svoje storitve oziroma proizvode in s tem dosegli pozitivno BDV/PDM.

Preglednica 261: Spremembe BDV/PDM po vrstah naložb, podprtih v okviru ukrepa 311

Vrsta naložbe	Št. izplačanih vlog	BDV/PDM na zaposlenega pred naložbo	BDV/PDM na zaposlenega po naložbi	BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe	Delež BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe	BDV/PDM na zaposlenega - učinek naložbe, %
Turizem in gostinstvo	148	2.279.470,63	5.252.270,68	2.972.800,05	71,28%	130,42
OVE	90	1.287.724,35	1.995.331,02	707.606,67	16,97%	54,95
Obrt	51	756.825,27	1.189.956,25	433.130,98	10,39%	57,23
Prodajne dejavnosti na kmetiji	3	20.620,74	70.913,90	50.293,16	1,21%	243,90
Drugo	2	0,50	6.586,10	6.585,60	0,16%	
Skupaj	294	4.344.641,49	8.515.057,95	4.170.416,46	100%	95,99

Vir: MKGP, 2016

Anketiranci menijo, da so z naložbami v okviru ukrepa ohranili število zaposlenih, tako jih meni kar 52,38 %, da pa so z naložbo povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji – tako v kmetijstvu kot v okviru nekmetijske dejavnosti, pa jih meni 19,05%. Da so sicer povečali zaposlenost družinskih članov na kmetiji, a pretežno v okviru nekmetijske dejavnosti, jih meni 19,05%, 19,05% pa jih trdi, da so zaposlili nove ljudi. Skupaj so anketiranci v času ankete na kmetiji zaposlovali 114,5 osebe, povprečno pa 5,73 vsak od njih. Najmanj jih je bilo pri anketiranih zaposlenih 2 osebi, največ pa 35.

Pri anketiranih jih je 20 oseb zaposlenih izključno na kmetiji, povprečno pa 1,15 oseb pri vsakem od anketiranih a največ 4 osebe, ki so zaposlene izključno na kmetiji. V nekmetijski dejavnosti, za katero so prejeli sredstva ukrepa 311, jih pri vseh anketiranih skupaj dela 51 ali povprečno 2,55 a največ 10. **Od vseh vprašanih pa jih kar 61,90% namerava to nekmetijsko dejavnost opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, za 33,33% njih se je obdobje že izteklo, a še vedno opravljajo dejavnost, za 4,76% vprašanih se je obdobje se je že izteklo, a so z dejavnostjo prenehali.**

Po številu izplačanih vlog in višini izplačanih sredstev znatno prednjači Savinjska regija, pred Pomursko in Goriško regijo. V Goriški regiji je bilo sicer manj odobrenih in izplačanih vlog (37) kot v Pomurski (41), ki je na drugem mestu, a so bile naložbe v povprečju večje; Pomurska regija je imela drugo najmanjšo povprečno celotno vrednost naložbe na vlogo in drugo najmanjšo vrednost odobrenih sredstev na vlogo (slabih 88.000 EUR, v Goriški regiji pa slabih 113.000 EUR na vlogo), a najvišji delež sofinanciranja (48,7 %, delež sofinanciranja nad 45 % je imela le še Gorenjska regija). Najmanj izplačanih sredstev je bilo v Zasavski, Koroški

in Notranjsko-kraški regiji, najmanj izplačanih vlog pa v Spodnjeposavski, Obalno-kraški in Osrednjeslovenski regiji.

Preglednica 262: Število vlog in vrednost naložb, financiranih iz ukrepa 311

REGIJA	Celotna vrednost naložb, EUR	Izplačano, EUR	Št. izplačanih vlog	% odobrenih sredstev po regijah	Višina odobrenih sredstev/vlogo, EUR	Celotna vrednost naložb/vlogo, EUR
Savinjska	13.198.190,52	4.946.297,72	51	17,54	104.951,54	244.410,94
Pomurska	7.941.914,32	3.273.255,59	41	11,97	87.892,03	180.498,05
Goriška	9.681.017,08	3.979.225,21	37	12,94	112.944,02	261.649,11
Podravska	8.370.949,79	3.146.966,03	37	11,26	95.713,44	220.288,15
Jugovzhodna Slovenija	5.488.028,22	2.004.370,93	29	7,21	77.668,29	182.934,27
Gorenjska	6.373.467,99	2.469.361,94	28	9,27	96.562,59	205.595,74
Koroška	3.916.908,20	1.379.010,25	23	5,17	69.617,35	163.204,51
Notranjsko-kraška	4.344.780,32	1.758.524,01	22	5,51	80.947,57	197.490,01
Osrednjeslovenska	6.476.975,38	2.638.022,08	19	8,61	139.124,61	323.848,77
Obalno-kraška	5.972.009,39	2.140.248,36	18	7,40	125.853,13	314.316,28
Spodnjeposavska	2.301.444,24	718.360,99	10	3,11	91.395,28	209.222,20
Skupaj	74.065.685,45	28.453.643,11	315	100	97.893,56	224.441,47

Vir: MKGP, 2016

V državah EU-28 je v letu 2013 na kmetijskih gospodarstvih delalo skoraj 10 milijonov polnovrednih delovnih moči (PDM). Obseg delovne sile se je v obdobju 2010–2013 zmanjšal za dobre 4 %, pri čemer se je v starih državah članicah zaposlenost v kmetijstvu zmanjšala za 6 %, v novih državah članicah pa za 3 %. Slovenija ima v primerjavi z EU-28 nadpovprečno zaposlenost na kmetijskih gospodarstvih (1,1 PDM).⁶⁷

Preglednica 263: Ukrep 311: Število delovnih mest v kmetijstvu v PDM

	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014
Število zaposlenih (000 PDM)	78,0	80,8	82,8	81,8	81,4	101,3

Vir: MKGP, 2016

Če primerjamo BDV/PDM, potem so nosilci naložb iz ukrepa 311, ki so vlagali sredstva v turizem in gostinstvo in v OVE, dosegli najboljši rezultat naložbe, saj so BDV/PDM povečali za 71,28% oziroma za 16,97%, BDV/PDM na zaposlenega pa je po naložbi 130,42 %. To pomeni, da so poleg tega, da so povečali potrebno število zaposlenih in s tem stroške, tudi uspešno prodajali svoje storitve oziroma proizvode in s tem dosegli pozitivno BDV/PDM.

Ukrep 312

Ukrep 312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikro podjetij je povezan z ukrepom 311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti in skupaj prispevata k zvišanju nekmetijske bruto dodane vrednosti v podprtih dejavnostih. Razen tega pa je ukrep za povečanje bruto števila ustvarjenih delovnih mest povezan z ukrepoma 311 in Leader. Iz anket je mogoče ugotoviti, da je **ukrep pomagal pri zaposlovanju, saj je s podporo iz ukrepa kar 50% anketiranih povedalo, da so povečali število zaposlenih**, 25% jih je delovanje podjetja okrepilo, vendar še niso povečali števila zaposlenih, 16,67% jih je podjetje stabiliziralo in s tem ohranilo delovna mesta, 2,78% pa jih je s podporo mikro podjetje samo ustanovilo.

Po spolu je bilo največ sredstev izplačanih moškim, ki so dobili izplačanih 86,25% vlog in 84,62% sredstev. Po starostnih razredih so bili najbolj uspešni prijavitelji med 30 in 49 leti, ki so skupaj prejeli 13.238.638,07 EUR ali 68,86% vseh sredstev, v tej starostni skupini je bilo prijetih tudi največ vlog za financiranje 64,97% kar nekako sovпада s poslovno zrelostjo, ki nekako povečuje tudi resnost poslovne ideje in odgovornost za njeno izvedbo.

Podatki po izbranih kazalnikih:

Kar 63,16% anketiranih jih meni, da je bilo mikro podjetje, za katero so prejeli sredstva ukrepa 312, tako uspešno, kot so načrtovali, 18,42 % jih meni, da so bili bolj uspešni, 5,26% pa da so bili uspešni manj, kot so načrtovali, ostali se niso mogli opredeliti ali niso odgovorili. S prejetimi sredstvi je v podjetje uvedlo inovativno tehnologijo, postopek ali metodo 36,84% vprašanih, 42,11% pa tega ni doseglo, jih pa 21,05% na to vprašanje ni

⁶⁷ Osnovni agregati računa proizvodnje in dohodkov; 2011–2015, Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2015.

odgovorilo. Tisti, ki so uvedli nekaj novega, so navedli primere, kot so uvedba novih storitev in zanimivosti za obiskovalce, nove tehnologije v proizvodnji, ki so povečale učinkovitost ali zmanjšale porabo energije, uskladištev s predpisi in nakup tehnologij za varstvo okolja.

S podporo iz ukrepa jih je 50% anketiranih povečali število zaposlenih, 25% jih je delovanje podjetja okrepilo, vendar še niso povečali števila zaposlenih, 16,67% jih je podjetje stabiliziralo in s tem ohranilo delovna mesta, 2,78% pa jih je s podporo mikro podjetje samo ustanovilo.

V 60,71% anketiranih nameravajo dejavnost, za katero so prejeli podporo ukrepa 312, opravljati tudi po izteku 5-letnega obdobja obveznega poročanja po zaključku naložbe, v 39,29% primerih se je to obdobje že izteklo in še vedno opravljajo to dejavnost.

Največ članov ciljne skupine, ki so bili anketirani 25,71%, obiskujejo izobraževanja, ki jih organizirajo proizvajalci opreme (vključno s programsko opremo) in pripomočkov, 22,86% obiskuje tista, ki jih organizira obrtna zbornica, 22,86% ena od gospodarskih zbornic, izobraževalne institucije (srednje šole, fakultete, izobraževalni centri ipd.) 20,00%, društva oziroma združenja 11,43%, lokalne akcijske skupine 11,43%, kmetijska svetovalna služba 2,86%. Upravičenci izobraževanj Mreže za podeželje ne obiskujejo.

Največ izplačanih vlog in sredstev je bilo v Savinjski regiji (75 vlog, 8,3 mio EUR), sledijo ji Jugovzhodna Slovenija (55 vlog, 5,7 mio EUR), Goriška (50 vlog, 5,2 mio EUR) in Osrednjeslovenska regija (48 izplačanih vlog, 4,6 mio EUR). Najmanj prejemnikov in izplačanih sredstev je v Spodnjeposavski (le 12, skupaj so prejeli slabih 930.000 EUR), Obalno-kraški in Koroški regiji.

V okviru ukrepa 312 je bilo največ naložb izvedenih v sektorjih proizvodnja kovinskih izdelkov, gostinstvo in turizem in proizvodnja pohištva, kjer je bilo izplačanih za 28.398.378,12 EUR medtem ko je v vse ostale dejavnosti bilo vloženih za tretjino manj sredstev kot v prve tri ali 19.554.174,65 EUR. V dejavnosti socialnega varstva ni bilo naložb, ravno tako pa jih je malo bilo v proizvodnjo računalniških in elektronskih izdelkov, izobraževanje, proizvodnjo električnih naprav, proizvodnjo motornih vozil in prikolic, proizvodnjo tekstilij, proizvodnjo papirja in izdelkov iz papirja, proizvodnjo oblačil, zavetišče za živali, proizvodnjo usnja in usnjenih izdelkov, pridobivanje rudnin in kamnin, druge raznovrstne predelovalne dejavnosti, proizvodnjo farmacevtskih preparatov in proizvodnjo kemikalij in kemičnih izdelkov.

Preglednica 264: Število izplačanih vlog in izplačila prejemnikom ukrepa 312 glede na področje naložbe

PODROČJE NALOŽBE	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
Proizvodnja kovinskih izdelkov	23.881.428,18	91	10.852.139,22
Gostinstvo in turizem	28.294.292,49	76	10.088.738,76
Proizvodnja pohištva	16.928.100,58	80	7.457.500,14
Obdelava in predelava lesa	9.960.908,08	51	4.240.944,74
Oskrba z energijo iz OVE	9.183.409,03	41	3.968.573,78
Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	7.951.810,98	33	3.857.092,42
Proizvodnja drugih strojev in naprav	4.098.819,03	17	1.534.275,32
Veterinarstvo	1.813.191,95	14	765.339,03
Oskrba z vodo in ravnanje z odpadki	1.881.291,25	6	734.788,51
Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	2.376.887,42	7	714.856,54
Popravila in montaža strojev in naprav	1.224.786,79	5	514.624,64
Proizvodnja računalniških in elektronskih izdelkov	1.026.040,00	3	460.670,00
Izobraževanje	1.613.707,08	6	450.250,46
Proizvodnja električnih naprav	1.216.844,33	3	366.521,44
Proizvodnja motornih vozil in prikolic	774.751,05	3	363.638,36
Proizvodnja tekstilij	1.195.119,00	3	362.914,78
Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja	1.199.888,46	3	284.717,24
Proizvodnja oblačil	560.389,76	4	265.508,40
Zavetišče za živali	592.625,42	1	200.000,00
Proizvodnja usnja in usnjenih izdelkov	334.900,00	1	187.876,48
Pridobivanje rudnin in kamnin	214.300,00	1	107.150,00
Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	627.519,59	3	99.192,25
Proizvodnja farmacevtskih preparatov	88.371,00	1	43.785,50
Proizvodnja kemikalij in kemičnih izdelkov	68.392,08	1	31.454,76
Skupaj	117.107.773,55	454	47.952.552,77

Vir: MKGP, 2016

Največ prejemnikov je bilo moških (86,25%); izplačanih jim je bilo 84,62% sredstev.

Preglednica 265: Prejemniki ukrepa 312 po spolu

Spol	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
M	38.493.645,42	182	16.267.072,37
Ž	7.895.141,08	29	2.956.639,36
Skupaj	46.388.786,5	211	19.223.711,73

Vir: MKGP, 2016

Po starostnih razredih so bili najbolj uspešni prijavitelji med 30 in 49 leti, ki so skupaj prejeli 13.238.638,07 EUR ali 68,86% vseh sredstev.

Preglednica 266: Prejemniki ukrepa 312 po starosti

Starost	Celotna vrednost naložb, EUR	Št. izplačanih vlog	Izplačilo, EUR
40-49let	17.640.875,64	79	7.059.938,90
30-39 let	14.328.020,27	67	6.178.699,17
50-59let	9.739.142,41	41	3.933.665,79
20-29let	2.900.667,02	15	1.287.381,14
60+	1.780.081,16	9	764.026,73
Skupaj	46.388.786,50	211	19.223.711,73

Vir: MKGP, 2016

V okviru izvajanja tega ukrepa se je povečal PDM tako pri fizičnih osebah samostojnih podjetnikih kot tudi pri gospodarskih družbah, skupaj se je PDM povečal za 45,84%.

Preglednica 267: Sprememba PDM prejemnikov ukrepa 312 glede na status vlagatelja

STATUS VLAGATELJA	PDM pred naložbo	PDM po naložbi	PDM - učinek naložbe
Fizična oseba (s.p.)	442,25	648,35	206,1
Gospodarska družba	584,78	853,62	268,84
Zadruga	9	9	0
Skupaj	1.036,03	1.510,97	474,94

Vir: MKGP, 2016

Fizičnim osebam - samostojnim podjetnikom kot tudi gospodarskim družbam, ki so sodelovala v izvajanju ukrepa, pa se je povečal prihodek pred in po naložbi.

Preglednica 268: Sprememba prihodka prejemnikov ukrepa 312 glede na status vlagatelja

STATUS VLAGATELJA	Prihodek podp. dejavnosti pred naložbo, EUR	Prihodek podp. dejavnosti po naložbi, EUR	Prihodek podp. dejavnosti - učinek naložbe, EUR
Fizična oseba (s.p.)	20.852.660,18	41.985.978,66	21.133.318,48
Gospodarska družba	20.163.861,76	39.053.247,00	18.889.385,24
Zadruga	0,00	17.460,00	17.460,00
Skupaj	41.016.521,94	81.056.685,66	40.040.163,72

Vir: MKGP, 2016

Ukrep 321

Ukrep se je izvajal v majhen obsegu, vendar je pomemben za območje občin, ki so prejele pomoč, saj je privlačnejši za razvoj.

Ukrep 322

Ukrep je povečal privlačnost podeželskih območij z naslednjimi naložbami, ki so podrobneje prikazane v spodnji preglednici:

- z obnovo vaških jeder in prometne infrastrukture,
- ureditvijo podporne infrastrukture za delovanje civilnih pobud, društvenih dejavnosti ter za krepitev medgeneracijskega druženja,
- izboljšanje prometne varnosti in dostopnosti.

Preglednica 269: Naložbe v okviru ukrepa 323, ki so pripomogle k povečanju privlačnosti območja

Vrste naložb, komentar	Tip naložb	Št. Izplačanih naložb	Izplačana sredstva (EUR)
------------------------	------------	-----------------------	--------------------------

- Urejanje vaških jeder poveča prepoznavnost in privlačnost naselij za življenje in turistični obisk. - Ureditev objektov skupnega pomena in javnih površin poveča možnost aktivnega preživljanja prostega časa in vključevanje v skupnost. Poleg tega omogoča organizacijo različnih prireditev in dogodkov za širši krog obiskovalcev, kar je pomembno za širše območje (sosednje kraje) in razvoj lokalnega turizma. - Ob obnovi objektov je bila ponekod izboljšana dostopnost za invalide in starejše. - Obnova izobraževalnih objektov in poslovnih prostorov izboljša možnosti izobraževanja in razvoja podjetništva in je pomemben dejavnik odločanja predvsem pri mladih družinah - Ureditev večnamenskih površin in otroških igrišč lahko poveča privlačnost naselja za mlade družine in za obiskovalce okoliških turističnih storitev.	Nakup opreme večnamenskih prostorov	1	110.202,50
	Nakup opreme za stavbe skupnega pomena	1	17.259,78
	Obnova in gradnja otroških igrišč	2	104.983,10
	Obnova in izgradnja kulturnih domov	25	3.499.394,39
	Obnova in izgradnja medgeneracijskih objektov	5	816.318,26
	Obnova in izgradnja večnamenskih objektov	45	5.407.303,80
	Obnova in izgradnja zadržnih ter vaških domov	14	1.844.906,18
	Obnova in ureditev objektov kulturnega pomena	3	251.193,40
	Obnova in ureditev večnamenskih površin	6	580.372,76
	Urejanje vaških jeder	55	7.779.376,72
Urejena komunalna infrastruktura prispeva k privlačnosti naselij za turistični obisk.	Urejanje infrastrukture naselij	6	753.302,16
	Obnova in gradnja komunalne infrastrukture	8	1.065.304,24
Prometna infrastruktura: - kolesarske steze in urejena občestna infrastruktura omogočajo vamo dostopnost za otroke (pot v šolo) in starejše. - Gradnja parkirišč v vaških jedrih izboljša dostopnost storitev z osebnim vozilom za gibalno ovirane. - Urejena prometna infrastruktura poveča privlačnost območja za turistični obisk.	Gradnja kolesarskih stez	1	33.932,74
	Obnova in gradnja cest ter cestne infrastrukture		5.220.162,55
	Obnova in gradnja občestne infrastrukture (pločniki, poti, JR, avtobusna postajališča)	14	1.326.461,65
	Obnova in gradnja parkirišč	7	621.163,75
- športna infrastruktura omogoča aktivno preživljanje prostega časa in rekreacijo, kar je pomembno tako za otroke in mladino kot za starejše prebivalce. - Ureditev večnamenskih površin in otroških igrišč lahko poveča privlačnost naselja za turistični obisk in za razvoj športnega turizma (organizacija športnih priprav, športnih taborov in podobno).	Obnova in gradnja športnih površin	9	1.030.657,57
	Obnova in izgradnja športnih objektov	5	773.195,41
Skupaj		357	39.500.279,06

Vir: MKGP, 2016

Struktura prejemnikov in njihovih naložb kaže, da so bile številne naložbe povezane s turističnimi aktivnostmi v okolici in tako prispevajo k splošni urejenosti širših območij, pri čemer prevladujejo naložbe v Pomurju. Če pogledamo število izplačanih vlog po občinah, je v ukrepu 322 med njimi največ občin, v katerih je razvit zdraviliški turizem. To so občine Moravske toplice, Križevci in Veržej, Rogaška Slatina in sosednji Rogatec. Ukrep je tako posredno prispeval k nadaljnjemu izboljšanju razmer za razvoj turizma, kar posredno vpliva na ohranjanje ali celo povečevanje delovnih mest, povezanih s turizmom in podpornimi dejavnostmi. Tako je ukrep prispeval tudi k privlačnosti območja in vzpostavitvi ugodnega okolja za razvoj dejavnosti turističnih kmetij v okviru ukrepa 311 ter turizma in gostinstva v okviru ukrepa 312.

Struktura občin z največ izplačanimi sredstvi v okviru tega ukrepa je malo drugačna: med prvimi 10 so občine Šentjur, Križevci, Veržej, Kanal, Sevnica, Gorišnica, Apače, Semič, Velika Polana, Moravske Toplice, Ljutomer, Rogašovci, Kozje In Sveta Ana, ki so skupaj prejele 8.209.822,67 EUR sredstev. Med njimi je še vedno nekaj občin iz območij z zdraviliškim turizmom, za ostale občine pa je značilno, da so imele finančno »težje« odobrene vloge, saj so vlagale pretežno v obnovo vaških jeder, objektov skupnega pomena in večje projekte za ureditev cestne infrastrukture. Gre za občine, ki so pripravile projekte s finančno konstrukcijo blizu največjih možnih zneskov sofinanciranja.

Ukrep 323

Ukrep 323 je podprl naložbe v skupni vrednosti 8.264.788,00 EUR v obnovo nepremične kulturne dediščine na podeželju (128 naložb), ureditev muzejev na prostem in prostorov za postavitev razstav stalnih zbirk etnološke dediščine (13 naložb) ter ureditev in izgradnjo tematskih poti (9 naložb, od tega jih je 5 posvečenih naravnim vrednotam). Te naložbe, podprte z ukrepom 322, so imele nekaj dodatnih učinkov:

- izboljšale so privlačnost podeželskih območij,
- prispevale so k razvoju turizma,

- posredno so prispevale k ohranitvi delovnih mest in razvoju novih zaposlitvenih možnosti na področju turizma.

Privlačnost podeželskih območij se je z naložbami povečala tako za prebivalce kot za obiskovalce. Obnova objektov kulturne dediščine prispeva k urejenemu videzu naselij in krepitvi skupne identitete, s tem pa tudi h kakovosti življenja na podeželju. K slednjemu prispeva tudi ohranjanje lokalne kulturne dediščine in možnost njene predstavitve v muzejih na prostem in razstavah zbirk etnološke dediščine. Muzeji in razstavljene zbirke predstavljajo velik učni potencial za lokalne šole, s čimer se lahko dodatno okrepi lokalna identiteta in poznavanje skupnosti, obenem pa ob zagotavljanju primerne dostopnosti (urnik, kontaktni podatki) predstavljajo tudi turistični potencial krajev. V številnih naložbah je bila v okviru ureditve objektov in prostorov tudi izboljšana dostopnost za invalide. Naložbe v okviru ukrepa 323 so bile izvedene v 814 naseljih, ki imajo skupaj 204.878 prebivalcev. Ukrep je tako posredno prispeval h kakovosti življenja dobre desetine prebivalcev Slovenije. Ukrep je bil zelo prepoznaven in je zanj vladalo veliko zanimanje, kar kaže na motivacijo na lokalni ravni za ohranjanje kulturne dediščine in bi bil še uspešnejši, če ne bi zmanjkalo sredstev za kar dobri dve petini (40,62 %) vseh prejetih vlog.

K razvoju turizma so naložbe v okviru ukrepa 323 prispevale z ureditvijo infrastrukture, ki je (poleg ohranjanju dediščine) namenjena tudi turističnemu obisku. Sem sodijo:

- ureditev muzejev na prostem in stalnih razstav muzejskih zbirk
- ureditev tematskih poti,
- obnova nepremične kulturne dediščine, saj so nekateri objekti namenjeni turističnemu obisku. Natančnega števila takih objektov ni bilo mogoče oceniti.

Ukrep 323 je z naložbami v muzeje na prostem, razstave zbirk in tematske poti omogočil ohranitev lokalne snovne kulturne dediščine, predstavitev lokalne kulturne dediščine in naravnih vrednot (njim je bilo posvečenih 5 tematskih poti) in s tem tudi razvoj storitev, povezanih z razvojem turizma in izobraževalnih dejavnosti. Števila obiskovalcev muzejev, razstav zbirk in tematskih poti ni bilo mogoče oceniti, saj se podatki o tem ne zbirajo. Ukrep ni neposredno podprl novih delovnih mest in naložbe so tako majhne, da ne omogočajo polne zaposlitve, vendar prinašajo možnost za zaposlitev v kombinaciji z drugimi dejavnostmi prijavitelja (oziroma stabilizacijo le-te) in podporo razvoju turističnih dejavnosti drugih ponudnikov, saj se obiskovalci za trajanje obiska odločajo na podlagi možnosti preživljanja prostega časa v okolici.

Ukrep 323 je na nacionalni ravni predstavljal edini vir financiranja, dostopen lastnikom objektov kulturne dediščine ne glede na velikost in status objekta, s katerim so si lahko pomagali pri obnovi, ki je zaradi zahtev konzervatorskih smernic in obveznosti glede uporabe materialov in tehnik običajno znatno višja kot pri ostalih objektih. Ukrep je tako mobiliziral posameznike – lastnike objektov kulturne dediščine, saj jim kulturna dediščina ni več predstavljala dodatnega finančnega bremena. Tako je bila več kot polovica vlagateljev (284 od 544) posameznikov – fizičnih oseb, dobra četrtina je bilo občin in slaba četrtina pravnih oseb z različnim statusom. Posamezniki – fizične osebe so tudi izvedli tri petine (88 od 150) izplačanih naložb, a jih je bilo tudi največ (prav tako tri petine) med vlagatelji, katerih vloge so bile zavrnjene zaradi pomanjkanja sredstev.

Naložbe v okviru ukrepa 323 so v nekaterih primerih del dolgoročnega načrtovanja in iz njih izhajajo novi projekti in aktivnosti. Primer so turistične kmetije, kot je npr. turistična kmetija Bevšek-Ošep v Robanovem kotu, kjer so s pomočjo ukrepa 323 obnovili domačijo za nadaljnji razvoj turistične dejavnosti. Natančnega števila takih projektov nismo mogli pridobiti, a ocenjujemo, da je takih pribl. 20 % naložb v obnovo nepremične kulturne dediščine.

6.9 Skupna evalvacijska vprašanja za os 4

6.9.1 Evalvacijsko vprašanje št. 21. Koliko je PRP 2007–2013 prispeval h gradnji lokalnih zmogljivosti za zaposlovanje in diverzifikacijo v okviru pristopa LEADER? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)

V okviru pristopa LEADER je bilo ustvarjenih 86,3 delovnih mest, kar je več, kot je bilo načrtovano, od tega jih je bilo 24,3 ustvarjenih v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti LAS. Glede na to, da so upravljavci LAS večinoma regionalne razvojne agencije, je pri zaposlitvah v okviru upravljanja LAS v določeni meri prišlo do učinka nadomeščanja, torej prezaposlitve že zaposlenih na delovno mesto upravljanja LAS. Izvajanje pristopa LEADER je torej minimalno prispevalo k povečanju zaposlitev, vprašljiva pa je tudi njihova trajnost, predvsem za tista delovna mesta, ki so bila ustvarjena v okviru ukrepa 41 in 42. Medtem, ko so nova delovna mesta ustvarjena v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti so po podatkih LAS še vedno ohranjanja. Podatki o projektih in anketa LAS kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti (srednja vrednost pri 11 LAS, ki so sodelovali v anketi, je 3 delovna mesta), v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, ki niso bila povezana z vodenjem LAS, so bila večinoma ustvarjena v okviru projektov na področju novih dopolnilnih dejavnosti in registracije podjetnikov na podeželju pri razvoju turistične dejavnosti, ohranjanja domače obrti, izobraževanja, trženja lokalnih pridelkov in medgeneracijskega druženja. Rezultati ankete in fokusnih skupin kažejo, da LAS nimajo trdnih informacij, ali so delovna mesta, ustvarjena v okviru projektov, tudi trajna oz. kako dolgo so se zaposlitve ohranile po zaključku projektov, vendar je bila večina anketirancev (90 %) prepričana, da so se ta delovna mesta ohranila.

Glede na rezultate projektov je LEADER prispeval predvsem k razvoju storitev, ki bodo dolgoročno pripomogle k zaposlitvam, ter v določenih primerih k zaposljivosti sodelujočih in udeležencev aktivnosti projekta. LEADER bo torej imel dolgoročen, a posreden vpliv na nastanek novih delovnih mest, ki ga v okviru tega vrednotenja ni bilo mogoče oceniti. Praktično vsi anketiranci, ki so sodelovali v anketi, so zatrdili, da so nekateri projekti vpeljali nove storitve ali dogodke, ki se večinoma še vedno izvajajo in vključujejo večje število ljudi, poleg tega pa zahtevajo usklajeno načrtovanje in upravljanje več deležnikov pri izvajanju projektov; to pripomore k diverzifikaciji. LAS so v okviru letnih poročil LAS poročali o izvajanju LRS (podatki o številu projektov, prejetih sredstvih, delovnih mestih in podatke o projektih), ne vsebujejo pa podrobnih podatkov o številu novih podeželskih storitev in dogodkov, udeležencih na dogodkih in podobno, vendar je anketa LAS pokazala, da so med novimi storitvami in dogodki: udeležencih na dogodkih in podobno, vendar je anketa LAS pokazala, da so med novimi storitvami in dogodki:

- festivali, sejmi, prireditve, dogodki, razstave (pogosto so jih organizirala različna društva),
- lokalna ponudba kmetijskih proizvodov, njeno povezovanje in promocija (ponekod specifično za promocijo samooskrbe in ekološke pridelave),
- razvoj dopolnilnih dejavnosti, tudi v povezavi s turizmom,
- ohranjanje tradicionalnih obrti, znanj,
- razvoj in delovanje lokalnih tržnic, njihova oprema, promocija,
- nova turistična ponudba (izdelki, storitve) in podporna turistična infrastruktura: info table, poti, postajališče za avtodome, namestitvene kapacitete;
- ureditev družabnih in društvenih prostorov;
- obnova kulturne dediščine, vključno s tehnično dediščino;
- dodatne storitve v športu,
- delovanje in izposoja opreme za pospeševanje kmetijskih dejavnosti (nakup mlekomatov, sirarskih kotlov, izdelava čebelnjakov),
- povezovanje za samooskrbo,
- izobraževanje in osveščanje o zdravi, lokalni hrani (različne populacije, zlasti osnovnošolci – tudi s šolskimi vrtovi);
- novi tržni kanali.

Gre za zelo raznolike storitve in dogodke, od njihovega tipa pa je odvisno, koliko deležnikov so zajeli. Po ocenah LAS, sodelujočih v anketi, je bilo sodelujočih na posameznem dogodku ali v storitvi med 20 in 10.000, večinoma pa je število med 100 (prvi kvartil) in 1500 (drugi kvartil).

Nekateri projekti so spodbujali razvoj podjetništva na podeželju; teh je bilo relativno malo in jih niso izvajali vsi LAS. Po podatkih, zbranih z anketo, so bili ti projekti usmerjeni v manjše število udeležencev (povprečno 140), a so bili tudi tematsko bolj osredotočeni in namenjeni pridobivanju specifičnih znanj. Med take projekte sodijo npr.:

- Projekti za informiranje o pogojih in postopkih, npr. za registracijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji,
- Izobraževanja o trženju, tržnem komuniciranju, podjetništvu (od poslovnega načrta do realizacije ideje), dodajanju vrednosti kmetijskim pridelkom in lesnim proizvodom (npr. projekt »Med drevesom in zibelko«, »Od pridelka do izdelka«, od samooskrbe do lokalne oskrbe), prodaji preko spleta, kakovostni hrani, energetske učinkovitosti, organizaciji procesov in podobno;
- Izobraževanje v šolah: o podjetništvu in deficitarnih poklicih, kmetijski krožki, podjetniški krožki,
- uvajanje novega lesnega izdelka na trg, organizacija mobilne drvarnice, ureditev delavnice...,
- turistično vodenje in ureditev učnih kmetij, turističnih območij (npr. Naravni zdravilni gaj Tunjice, kulinarično podeželsko jedro Ratkovci).

Po mnenju anketirancev so taki projekti privedli do podjetniških izboljšav, kot npr.: uvajanje novih izdelkov na trg, povezovanje za skupno trženje kmetijskih izdelkov, širitev na druge trge (tudi EU), marketinški pristopi k predstavitvam, skupna ekološka blagovna znamka, vzpostavitev podeželskih delavnic, oblikovanje in uporaba optimizacijskih programov za mikropodjetja, urejenost proizvodnih in prodajnih prostorov,...

Polovica LAS, sodelujočih v anketi meni, da so nekateri udeleženci takih izobraževanj postali uspešni podjetniki začetniki, vendar ni na voljo natančnejših informacij, koliko jih je. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so projekti za spodbujanje podjetništva šele pomagali graditi osnovna znanja in veščine ter da se bo njihov vpliv pokazal šele v prihodnjem programskem obdobju.

V izvajanje projektov so vključeni tako javni kot zasebni partnerji ne glede na članstvo v LAS. Podatki LAS o ustanoviteljih lokalnih partnerstev kažejo na prevlado zasebnega sektorja s 44,6 % članov, sledijo ekonomski sektor z 28,2 % članov in javni sektor s 27,2 % članov v 33 LAS⁶⁸. Po informacijah s fokusne skupine temu približno sledi tudi struktura partnerjev, sodelujočih v projektih; projekti LAS so torej pripomogli k povezovanju javnega in zasebnega sektorja in različnih tipov organizacij.

Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kakovostjo sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih, vendar bi bilo treba za natančnejše informacije anketirati člane LAS. Po navedbi nekaterih LAS je bilo predvsem na začetku izvajanja LRS precej pripomb glede zahtevnosti prijav, poročanja in označevanja produktov, obenem pa je bil to tudi čas, ko so podobne pripombe imeli tudi LAS glede navodil in zahtev Organa upravljanja. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa LEADER (predavanja, predstavitve, ekskurzije) in po navedbah v intervjujih tudi pomagali prijaviteljem pri pripravi ustrezne dokumentacije za prijavo projektov. Kljub temu je vprašljiva prepoznavnost LAS med prebivalstvom na podeželju, saj so projekti jasno prepoznani, manj pa je poznana vloga in organiziranost LAS ter možnosti za vključitev. Po drugi plati pa so aktivni prebivalci podeželja, zlasti aktivni člani različnih društev in proaktivni kmetje dobro seznanjeni in se vključujejo v delovanje LAS v različnih oblikah; tako je v LAS lahko vključen vsak proaktiven prebivalec, ki spremlja lokalni razvoj in se želi vključiti.

Na podlagi navedenih informacij torej lahko sklepamo, da so ukrepi pristopa LEADER prispevali k izgradnji lokalnih zmogljivosti za zaposlovanje in diverzifikacijo s pomočjo pristopa LEADER, saj so razvijali usposobljenost za upravljanje, sodelovanje, prenos dobrih praks in zmogljivost članov LAS in njegovih partnerjev. Ukrepi so predvsem v tem programskem obdobju predvsem krepili usposobljenost in sodelovanje ter

⁶⁸ Poročilo o sprotne vrednotenju Programa razvoja podeželja 2007–2013 v letu 2012. Metodologija in izračun kazalnika vpliva Kakovost življenja. Končno poročilo. Oikos, 2012.

tako gradili potencial, ki lahko v prihodnjem programskem obdobju privede do zaposlitev in čvrstjšega sodelovanja med deležniki.

6.9.2 Evalvacijsko vprašanje št. 22. Koliko so lokalne akcijske skupine prispevale k doseganju ciljev lokalne strategije in PRP 2007–2013?

Izvajanje lokalnih razvojnih strategij (LRS) je prispevalo k mobilizaciji endogenega razvojnega potenciala zlasti s krepitvijo povezovanja in usposobljenosti za izvajanje skupnih interdisciplinarnih projektov.

LEADER je v različni meri prispeval k izbranim ciljem posameznih Lokalnih razvojnih strategij LAS. Potrjeni projekti s strani LAS so bili odobreni le na osnovi skladnosti ciljev projekta s cilji Lokalne razvojne strategije, prav tako pa so morali izbrati in določiti indikatorje za spremljanje uspešnosti izvajanja projektov. Glede na izbrane prioritete LRS in indikatorje so projekti v različni meri prispevali k doseganju kazalnikov LRS. Nekateri izbrani kazalniki LRS so bili v celoti izpolnjeni, drugi manj, vendar večina LAS ni sistematično spremljala in vrednotila doseganja ciljev. Zagotovo pa je LEADER je v veliki meri prispeval k izpolnjevanju pristopa od spodaj navzgor, ustvarjanju novih storitev na podeželju, medsektorskemu povezovanju, sodelovanju med javnimi, zasebnimi institucijami in nevladnimi organizacijami. Prav tako je LEADER prispeval k ustvarjanju novih idej in nadgradnji projektov v izvajanju.

LEADER je dokaj neposredno prispeval k lokalnemu načrtovanju razvoja že zato, ker so bile občine med člani večine (22 od 33) LAS, tako da so sodelovale pri pripravi in izvajanju LRS ter pri izvedbi projektov. Tako je bil zagotovljen pretok informacij med LAS in lokalnimi oblastmi, po drugi strani pa je tako lahko prišlo do večje teže projektov, ki so v interesu občinske uprave: v takem primeru gre še vedno za lokalni razvoj, a je možnost razvoja dejansko »od spodaj navzgor« (kjer imajo večjo težo posamezniki, združenja, društva,...) zmanjšana.

Poleg tega je LEADER je povezal različne ciljne skupine in akterje, aktivne na podeželju. Vse projekte, ki so prinesli nove vsebine in nove pristope oziroma ki so prinesli neko dodano vrednost za lokalno okolje, lahko tudi štejemo za inovativne, vendar je še prezgodaj, da bi lahko ocenili, v kolikšni meri so prispevali k lokalnemu razvoju. Pregled projektov pokaže, da so nekateri projekti različnih LAS podobni; lahko rečemo, da gre za način prenosa izkušenj in prakse, prilagojene lokalnemu okolju.

Anketa med upravljalci LAS je pokazala, da so v nekaterih projektih sodelovale tudi lokalne okoljevarstvene organizacije, večinoma v ozaveščevalnih projektih ter pri ureditvi informacijske infrastrukture (učne poti, informacijske table, čistilne akcije); za ureditev take infrastrukture je šlo pri več kot polovici projektov LAS, sodelujočih v anketi (9 od 16). Okvirno so ocenili, da so taki projekti dosegli širši krog ljudi (srednja vrednost je 350, povprečna vrednost pa zaradi nekaj večjih projektov s številnimi obiskovalci kar 1962). Pomembno je, da se po navedbah LAS infrastruktura, urejena v okviru teh projektov, še danes uporablja.

Izvajanje pristopa LEADER v programskem obdobju 2007-2013 ni prispevalo k doseganju enega ali več ciljev drugih prioritet skozi projekte sodelovanja, je pa pripomoglo k prenosu dobrih praks. LAS so s pomočjo projektov sicer zagotovili prenos dobrih praks iz drugih okolij, tudi iz tujine, a bi bilo možnosti za prenos dobre prakse še več, če bi bilo izvedenih več projektov sodelovanja. Informacije, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji nekaterih LAS kažejo, da je neformalna sodelovanja med LAS veliko, vendar je omejeno na izmenjavo informacij, študijske obiske in manjše skupne aktivnosti. Podatki o izvajanju PRP 2007-2013 kažejo, da je formalnega sodelovanja v obliki projektov sodelovanja, ki bi jih financirali iz ukrepa 421, izjemno malo – le 8 (4 na medregijski in 4 na mednarodni ravni), v katerih je sodelovalo 8 LAS. Glede na informacije, zbrane na fokusni skupini in z intervjuji, je razlog v veliki meri administrativen: LAS imajo tako projektne ideje kot potencialne partnerje (tudi mednarodne), a je bil način prijave in odobritve takih projektov prezahteven, saj je potrebna potrditev na obeh pristojnega organa obeh partnerjev. Pri partnerjih iz različnih držav to pomeni ločen postopek pri Organu upravljanja v vsaki državi, pri čemer razlike v postopku in trajanju odobritve lahko privedejo do precejšnjega administrativnega bremena in časovnega zamika.. Po drugi strani je bilo na fokusni skupini, izvedeni septembra 2016 izpostavljeno, da je potrebna tudi določena zrelost za sodelovanje na višji, projektni ravni, ki presega neformalno sodelovanje - zavedanje in razumevanje dodane vrednosti, ki jo lahko projektni partnerji pridobijo ter pripravljenost deliti obveznosti in rezultate.

Sodelovanje med deležniki je po mnenju upravljavcev LAS dobro; anketa je pokazala, da se povezujejo med sabo za nadaljnje sodelovanje pri različnih aktivnostih, si izmenjujejo izkušnje in se medsebojno izobražujejo, pa tudi obveščajo o zanimivih vsebinah, aktivnostih in priložnostih. LAS objavljajo informacije v elektronskih novicah »LASnovice«, ki jih dvakrat mesečno pripravlja Društvo za razvoj slovenskega podeželja in ki so odprte tudi za druge deležnike.

Le pri redkih projektih se je razvilo partnerstvo, ki je prevzelo rezultate projekta in nadaljevalo z delom; kot primer je bilo v anketi navedeno oblikovanje turističnih produktov. Sodelovanje še ni na taki ravni, da bi prišlo tudi do tesnejšega povezovanja, pri katerem bi nastale nove organizacijske oblike (npr. skupno podjetje, društvo, zadruga), vendar je tako povezovanje mogoče pričakovati v naslednjem programskem obdobju.

Izvajanje pristopa LEADER je prispevalo k doseganju ciljev LRS in PRP tako, da je prispeval k povečanju sposobnosti za izvedbo LEADER, vendar se bo usposobljenost pokazala šele v naslednjem programskem obdobju. V tem programskem obdobju se je pristop LEADER izvajal prvič, tako da je kljub podobnim programom v preteklosti (CRPOV, RPP), ki so se izvajali od 90. let prejšnjega stoletja dalje, predstavljal znatno novost. Prvič so bile oblikovane LAS in je bilo načrtovanje in odločanje z LRS preneseno na lokalno raven. Struktura članstva (v dveh tretjinah LAS so člani tudi občine) ter upravljavcev LAS (v skoraj polovici primerov so to razvojne agencije) je vplivala na pristop k izvajanju PRP, ki je izhajal iz preteklih programov, kar se je odrazilo z večjimi, bolj investicijsko usmerjenimi projekti pri tistih LAS, kjer so bile med nosilci projektov tudi občine in razvojne agencije. V takih primerih je bilo manj priložnosti za izvajanje projektov, ki bi krepili usposobljenost deležnikov.

V anketi so upravitelji LAS navedli, da je v povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS, vodilo k novim projektnim idejam. Nekatere projektne ideje so bile oblikovane v projekte in prijavljene na različne razpise za sofinanciranje, največkrat v okviru pristopa LEADER (nekateri so načrtovani za izvedbo v novem programskem obdobju), sledijo občinski razpisi za sofinanciranje in razpisi drugih ukrepov PRP 2007-2013, dva projekta pa sta bila prijavljena na razpise drugih Operativnih programov.

Izvajanje pristopa LEADER je minimalno prispevalo k številu zaposlitev, ki izhajajo iz projektov/naložb skupnega pomena in povezovanja lokalnih deležnikov, saj je bila večina od 62 novih delovnih mest ustvarjenih v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti. Izvajanje pristopa LEADER je torej minimalno prispevalo k povečanju zaposlitev, vprašljiva pa je tudi njihova trajnost. Podatki o projektih in anketa LAS kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti (srednja vrednost pri 11 LAS, ki so sodelovali v anketi, je 3 delovna mesta), v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, ki niso bila povezana z vodenjem LAS, so bila večinoma ustvarjena v okviru projektov na področju turizma, domače obrti, trženja in medgeneracijskega druženja, kar pa so bila ciljna področja večine LRS. a večina anketirancev (90 %) prepričana, da so se ta delovna mesta ohranila.

Glede na rezultate projektov je LEADER prispeval predvsem k razvoju storitev, ki bodo dolgoročno pripomogle k zaposlitvam, ter v določenih primerih k zaposljivosti sodelujočih in udeležencev aktivnosti projekta. LEADER bo torej imel dolgoročen, a posreden vpliv na nastanek novih delovnih mest, ki ga v okviru tega vrednotenja ni bilo mogoče oceniti. Praktično vsi anketiranci, ki so sodelovali v anketi, so zatrdili, da so nekateri projekti vpeljali nove storitve ali dogodke, ki se večinoma še vedno izvajajo in vključujejo večje število ljudi, poleg tega pa zahtevajo usklajeno načrtovanje in upravljanje več deležnikov pri izvajanju projektov.

6.9.3 Evalvacijsko vprašanje št. 23. Koliko se je pristop Leader izvajal?

Pristop LEADER oziroma ukrep 41 je nadaljeval z vzpostavljanjem medsektorskih pristopov in promocijo sodelovanja za programe razvoja podeželja, ki so jih spodbujali že programi celostnega razvoja in obnove vasi (CRPOV) razvojni programi podeželja (RPP), predhodniki pristopa LEADER, vendar je bilo v tem programskem obdobju sodelovanje na ravni projektov sodelovanja še šibko in ni prišlo do trdnejših povezovanj med projektnimi partnerji, čeprav je raven sodelovanja na ravni izmenjave izkušenj in informacij zelo visoka. Poudariti je treba, da se je pristop LEADER v programskem obdobju 2007-2013 v Sloveniji izvajal prvič in je zato razumljivo, da bo

potrebnega še nekaj časa, da bodo izkoriščene vse možnosti, ki jih ponuja. Uspeh LEADER se bo v polnem obsegu pokazal šele v srednjeročnem obdobju.

Pristop LEADER se je izvajal interdisciplinarno, tako večine projektov, ki so se izvajali, ni bilo mogoče primerjalno uvrstiti v katerega od ukrepov prvih treh osi. Daleč največ projektov mogoče uvrstiti v ukrepa 322 (120 projektov) in 323 (111 projektov), kar je tudi posledica tega, da so nosilci LAS v skoraj polovici primerov razvojne agencije in da so pogosto člani LAS tudi občine, ki so zaradi zmožnosti zagotavljanja lastnih sredstev pogosto tudi med močnejše, bolj sposobne pripraviti in izvajati projekte kot drugi člani LAS.

Preglednica 270: Pregled števila projektov in porabe javnih sredstev pri izvajanju Lokalnih razvojnih strategij - ukrep 41 (411, 412, 413)

OS	Ukrep	Št. projektov, ki so jih financirale LAS	Javna poraba ('000 EUR)	
			EKSRP	SKUPAJ
OS 1	111	1	13,47	16,37
	112		0	0
	113		0	0
	121	6	28,54	34,69
	122		0,00	0,00
	123	14	94,91	115,35
	125		0	0
	131		0	0
	132		0	0
	133		0	0
	142		0	0
	Drugo	95	1229,14	1943,62
	SKUPAJ	116	1366,06	2110,03
OS 2	211		0	0
	212		0	0
	214	1	1,32	1,34
	Drugo	58	878,24	1008,23
	SKUPAJ	59	879,56	1009,56
OS 3	311	19	148,91	356,51
	312	19	269,26	323,95
	321		0	0
	322	120	2080,57	2605,36
	323	111	1384,04	1949,88
	Drugo	962	12544,57	17181,85
	SKUPAJ	1231	16427,34	22417,55
Skupaj		1406	18672,97	25537,14

Vir: MKGP, 2016

Le pri redkih projektih se je razvilo partnerstvo, ki je prevzelo rezultate projekta in nadaljevalo z delom; kot primer je bilo v anketi navedeno oblikovanje turističnih produktov. Sodelovanje še ni na taki ravni, da bi prišlo tudi do tesnejšega povezovanja, pri katerem bi nastale nove organizacijske oblike (npr. skupno podjetje, društvo, zadruga), vendar je tako povezovanje mogoče pričakovati v naslednjem programskem obdobju.

Anketa med upravljavci LAS je pokazala, da so v nekaterih projektih sodelovale tudi lokalne okoljevarstvene organizacije, večinoma v ozaveščevalnih projektih ter pri ureditvi informacijske infrastrukture (učne poti, informacijske table, čistilne akcije); za ureditev take infrastrukture je šlo pri več kot polovici projektov LAS, sodelujočih v anketi (9 od 16). Okvirno so ocenili, da so taki projekti dosegli širši krog ljudi (srednja vrednost je 350, povprečna vrednost pa zaradi nekaj večjih projektov s številnimi obiskovalci kar 1962). Pomembno je, da se po navedbah LAS infrastruktura, urejena v okviru teh projektov, še danes uporablja.

Manjši del projektov je privedel do novih projektnih idej: v anketi sodelujoči predstavniki LAS so navedli, da je v povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS (povprečno število projektov posameznega LAS je bilo 44), vodilo k novim projektnim idejam, od teh pa je le manjši del bil dejansko oblikovan v projekte in prijavljen na različne razpise za sofinanciranje; pri anketiranih predstavnikih LAS je v povprečju tak le en projekt. Več kot polovica anketiranih LAS je tak projekt izvedla (ali pa ga še bo izvedla) v okviru LEADER in le v 2 primerih sta bila projekta prijavljena na razpise drugih Operativnih programov.

Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kakovostjo sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih, vendar bi bilo treba za natančnejše informacije anketirati člane LAS. Po navedbi nekaterih LAS je bilo predvsem na začetku izvajanja LRS precej pripomb glede zahtevnosti prijav, poročanja in označevanja produktov, obenem pa je bil to tudi čas, ko so podobne pripombe imeli tudi LAS glede navodil in zahtev Organa upravljanja. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa LEADER (predavanja, predstavitve, ekskurzije) in po navedbah v intervjujih tudi pomagali prijaviteljem pri pripravi ustrezne dokumentacije za prijavo projektov. Kljub temu je vprašljiva prepoznavnost LAS med prebivalstvom na podeželju, saj so projekti jasno prepoznani, manj pa je poznana vloga in organiziranost LAS ter možnosti za vključitev. Po drugi strani pa so aktivni prebivalci podeželja, zlasti aktivni člani različnih društev in proaktivni kmetje dobro seznanjeni in se vključujejo v delovanje LAS v različnih oblikah; tako je v LAS vključen vsak proaktiven prebivalec, ki spremlja lokalni razvoj in se želi vključiti.

6.9.4 Evalvacijsko vprašanje št. 24. Koliko je izvajanje pristopa Leader prispevalo k izboljšanju lokalnega upravljanja? (Strateška prednostna naloga Skupnosti)

Ukrep 41 je prispeval k stalnem izboljševanju lokalnega upravljanja skozi izvajanje pristopa LEADER, torej tudi k prednostnim nalogam osi 1, 2 in 3. Struktura članov LAS je zelo raznolika tako po organizacijski obliki kot po področjih delovanja članov; LEADER je tisti del PRP 2007-2013, ki presega kmetijstvo in gozdarstvo kot pretežni del dejavnosti, specifične za podeželje. Pregled odobrenih projektov LAS pokaže, da je večina projektov zastavljenih širše, interdisciplinarno, npr.:

- Povezovanje turizma z različnimi področji: kmetijstvom, varstvom kulturne dediščine in ohranjanjem narave (včasih več hkrati),
- Spodbujanje podjetništva in novih tržnih pristopov v kmetijstvu in lesarstvu,
- Kmetijstvo in zdravje (zdrava hrana).

Velike večine projektov tako tudi ni mogoče uvrstiti v katerega od ukrepov ostalih osi PRP 2007-2013, mogoče pa jih je uvrstiti v posamezno os glede na cilje projekta. Daleč največ projektov, kar 1231 od 1406 projektov, je bilo uvrščenih v 3. os in je tako prispevalo h kakovosti življenja na podeželju in diverzifikaciji podeželja.

Preglednica 271: Ukrep 41 (411, 412, 413): Izvajanje pristopa Leader

OS	Ukrep	Št. projektov, ki so jih financirale LAS	Javna poraba ('000 EUR)	
			EKSRP	SKUPAJ
OS 1	Ukrepi 1. osi PRP (111, 112, 113, 121, 122, 123, 125, 131, 132, 133, 142)	21	136,92	166,41
	Drugo	95	1229,14	1943,62
	SKUPAJ	116	1366,06	2110,03
Os 2	Ukrepi 2. osi (211, 212, 214)	1	1,32	1,34
	Drugo	58	878,24	1008,23
	SKUPAJ	59	879,56	1009,56
Os 3	Ukrepi 3 osi (311, 312, 321, 322, 323)	269	3882,78	5235,7
	Drugo	962	12544,57	17181,85
	SKUPAJ	1231	16427,34	22417,55
		1406	18672,97	25537,14

Vir: MKGP, 2016

Manjši del projektov je privedel do novih projektnih idej: v anketi sodelujoči predstavniki LAS so navedli, da je v povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS (povprečno število projektov posameznega LAS je bilo 44), vodilo k novim projektnim idejam, od teh pa je le manjši del bil dejansko oblikovan v projekte in prijavljen na različne razpise za sofinanciranje; pri anketiranih predstavnikih LAS je v povprečju tak le en projekt. Več kot polovica anketiranih LAS je tak projekt izvedla (ali pa ga še bo izvedla) v okviru LEADER in le v 2 primerih sta bila projekta prijavljena na razpise drugih Operativnih programov.

Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kakovostjo sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih, vendar bi bilo treba za natančnejše informacije anketirati člane LAS. Po navedbi nekaterih LAS je bilo predvsem na začetku izvajanja LRS precej pripomb glede zahtevnosti prijav, poročanja in označevanja produktov, obenem pa je bil to tudi čas, ko so podobne pripombe imeli tudi LAS glede navodil in zahtev Organa upravljanja. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo

pristopa LEADER (predavanja, predstavitve, ekskurzije) in po navedbah v intervjujih tudi pomagali prijaviteljem pri pripravi ustrezne dokumentacije za prijavo projektov. Kljub temu je vprašljiva prepoznavnost LAS med prebivalstvom na podeželju, saj so projekti jasno prepoznani, manj pa je poznana vloga in organiziranost LAS ter možnosti za vključitev. Po drugi strani pa so aktivni prebivalci podeželja, zlasti aktivni člani različnih društev in proaktivni kmetje dobro seznanjeni in se vključujejo v delovanje LAS v različnih oblikah; tako je v LAS vključen vsak proaktiven prebivalec, ki spremlja lokalni razvoj in se želi vključiti. Programsko specifična vprašanja za os 4

6.9.5 Evalvacijsko vprašanje št. 41. Kako in koliko so ukrepi prispevali k izboljšanju kakovosti življenja na podeželju?

Pri odgovoru na to evalvacijsko vprašanje je bila uporabljena metoda, oblikovana v okviru sprotne vrednotenja leta 2012, tako da smo odgovore predstavili v preglednici s posameznimi kazalniki. Projekti kakovosti življenja na podeželju so:

- Dostop do storitev: obnova kulturnih domov, večnamenskih centrov, knjižnic, razstave, muzejske zbirke, idr.
- Nova znanja in medgeneracijsko povezovanje: učeče se kmetije, bralna značke za odrasle, z znanjem do razvoja, novi turistični produkti, priložnosti ekološkega kmetovanja, lokalna samooskrba idr.
- Urejanje infrastrukture: tematske poti, učne poti, ureditev igrišč, vaških središč, turistično informacijski centri, male čistilne naprave, idr.

Pri vrednotenju družbenega in kulturnega kapitala in storitev smo spremljali kazalnike število in struktura (leta, spol, izobrazba) ljudi ki so povezani z skupno investicijo s pismom o nameri ali pogodbo, število zaposlitev, ki so rezultat te naložbe/projekta, število novih dolgoročnih zunanjih povezav med partnerji, kjer so partnerji pridobili novo znanje, vire ali pravni status, število revitaliziranih območij in stavb, število sodelujočih na kulturnih dogodkih, podprtih s projekti ter kazalnik število novih kulturnih storitev in dogodkov.

Zaradi velike kompleksnosti kazalnika »število in struktura ljudi, ki so povezani z investicijo«, ki je eden od kazalnikov kakovosti življenja, ni bilo mogoče ugotoviti, saj se podatki ne spremljajo na ravni projektov. Ta kazalnik razen podatka o številu ne bi dal pomembnih informacij in tudi ne vpliva na rezultat PRP 2007-2013.

V okviru pristopa LEADER je bilo ustvarjenih 62 delovnih mest, kar je trikrat več, kot je bilo načrtovano, a jih je bila velika večina ustvarjenih v okviru upravljanja in izvajanja animacijskih aktivnosti. Izvajanje pristopa LEADER je torej minimalno prispevalo k povečanju zaposlitev, vprašljiva pa je tudi njihova trajnost. Podatki o projektih in anketa LAS kažejo, da sta bili večinoma v okviru projektov ustvarjeni 1-2 delovni mesti (srednja vrednost pri 11 LAS, ki so sodelovali v anketi, je 3 delovna mesta), v nekaterih primerih pa tudi več (do 13). Delovna mesta, ki niso bila povezana z vodenjem LAS, so bila večinoma ustvarjena v okviru projektov na področju turizma, domače obrti, trženja in medgeneracijskega druženja. Rezultati ankete in fokusnih skupin kažejo, da LAS nimajo trdnih informacij, ali so delovna mesta, ustvarjena v okviru projektov, tudi trajna oz. kako dolgo so se zaposlitve ohranile po zaključku projektov, vendar je bila večina anketirancev (90 %) prepričana, da so se ta delovna mesta ohranila.

Sodelovanje med deležniki je po mnenju upravljavcev LAS dobro; anketa je pokazala, da se povezujejo med sabo za nadaljnje sodelovanje pri različnih aktivnostih, si izmenjujejo izkušnje in se medsebojno izobražujejo, pa tudi obveščajo o zanimivih vsebinah, aktivnostih in priložnostih. Udeleženci fokusnih skupin so povedali, da je bilo število dejanskih projektov sodelovanja nizko predvsem zaradi zahtevnih postopkov prijave.

Sodelovanje med projektnimi partnerji še ni na taki ravni, da bi prišlo tudi do tesnejšega povezovanja, pri katerem bi nastale nove organizacijske oblike (npr. skupno podjetje, društvo, zadruga), vendar je tako povezovanje mogoče pričakovati v naslednjem programskem obdobju. Podatka o številu revitaliziranih stavb ni spremljal nihče saj so projekti lahko bili v začetni fazi obnove stavb ali pa v kasnejših fazah ko je revitalizacija že mogoče. Razen tega ima kazalnik procesno naravo in na kakovost izvajanja PRP 2007-2013 nebi imel.

V okviru podprtih projektov so LAS organizirali zelo raznolike dogodke, med katerimi so bili tudi kulturni dogodki in prireditve. Nimamo podatkov o posameznih dogodkih, po ocenah LAS, sodelujočih v anketi, pa je bilo sodelujočih na posameznem dogodku (ne glede na to, ali je šlo za kulturni ali kakšen drugi dogodek) med 20

in 10.000, večinoma pa je število med 100 (prvi kvartil) in 1500 (drugi kvartil). Ravno tako pa je nemogoče oceniti število novih kulturnih storitev in dogodkov medtem ko tega podatka sistem spremljanja ni zbiral.

Pri vrednotenju razvoja podeželskega okolja smo spremljali kazalnike število ljudi ki so imeli koristi od okoljskih storitev, povečano zadovoljstvo ljudi s podeželja s stanjem okolja in okoljskih storitev – v posebnih tipih projektov, izboljšanje okoljske odgovornosti in zavesti – v posebnih tipih projektov ter povečano sodelovanje okoljevarstvenih skupin v odločanju o delovanju LAS. Kazalnika števila ljudi, ki so imeli koristi od okoljskih storitev ni bilo mogoče natančno oceniti, saj se ta kazalnik ne spremlja. Anketirani predstavniki LAS so za 16 projektov, povezanih z okoljskimi vsebinami oz. storitvami navedli, da je od njih imelo večinoma korist od 100 (prvi kvartil) do 1000 (tretji kvartil) ljudi. **So pa ankete so pokazale, da je lokalno prebivalstvo zadovoljno z okoljskimi projekti.** Infrastruktura, namenjena obiskovanju narave in osveščanju (različne tematske in učne poti) je po navedbah sodelujočih upravljavcev LAS redno uporabljana. Število projektov, ki se navezujejo na ohranjanje okolja, se je sčasoma večalo. Ravno tako je nemogoče oceniti kako se je povečala okoljska odgovornost ravno tako pa ni bilo izvedenih raziskav za te vsebine. **Po podatkih, pridobljenih z anketo in na fokusnih skupinah, je sodelovanje okoljevarstvenih skupin redko, večinoma gre za lokalna društva, pa tudi Zavod RS za varstvo narave in Zavod za gozdove.** Okoljevarstvene skupine sodelujejo pri projektih, kot je urejanje učnih ali tematskih poti, ureditev območij ohranjanja Narave (Natura 2000), akcijah čiščenja okolja (npr. vodnjaki) in ozaveščevalnih projektih o okoljskih temah, kot so npr. ekološka pridelava in predelava, ravnanje z odpadki in podobno.

Pri vrednotenju razvoja podeželskega gospodarstva se je spremljalo uspešne podjetnike začetnike, uspešne podjetniške izboljšave v okviru podprtih projektov, število novih podjetnikov z razumevanjem podeželskih priložnosti, število ljudi, ki delajo od doma, razmerje med prihodki in delovnim časom, število prijav za nove projekte, ki so rezultat podprtih projektov, število projektov sodelovanja v katere so se projekti vključili ali jih razvili, potek postopkov spremljanja in poročanja, dostopnost in preglednost poročil – merjeno s številom zaostankov, število rešenih nesoglasij med partnerji na projektu, število novih struktur ki so prevzele projekte po njihovem zaključku ter zadovoljstvo lokalnih partnerjev s sodelovanjem.

Približno polovica LAS je izvajala projekte motiviranja in izobraževanja potencialnih podjetnikov o podjetniški miselnosti in podjetniški samoiniciativnosti preko izvajanja delavnic za pridobitev znanja o podjetništvu. Ker med kazalniki uspeha tovrstnih projektov ni bilo kazalnika »število novo registriranih podjetnikov«, LAS ne spremljajo tega kazalnika. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da so udeleženci delavnic z novimi znanji izkoristili priložnost registracije lastne zasebne dejavnosti ali dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Le pri približno polovici LAS so projekti spodbudili podjetnike začetnike a njihovega uspeha LAS niso spremljali. Projektov, ki so spodbujali razvoj podjetništva na podeželju, je bilo relativno malo in jih niso izvajali vsi LAS.

Po podatkih, zbranih z anketo, so bili ti projekti usmerjeni v manjše število udeležencev (povprečno 140), a so bili tudi tematsko bolj osredotočeni in namenjeni pridobivanju specifičnih znanj. Med take projekte sodijo npr.:

- Projekti za informiranje o pogojih in postopkih, npr. za registracijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji,
- Izobraževanja o trženju, tržnem komuniciranju, podjetništvu (od poslovnega načrta do realizacije ideje), dodajanju vrednosti kmetijskim pridelkom in lesnim proizvodom (npr. projekt »Med drevesom in zibelko«, »Od pridelka do izdelka«, od samooskrbe do lokalne oskrbe), prodaji preko spleta, kakovostni hrani, energetske učinkovitosti, organizaciji procesov in podobno;
- Izobraževanje v šolah: o podjetništvu in deficitarnih poklicih, kmetijski krožki, podjetniški krožki,
- uvajanje novega lesnega izdelka na trg, organizacija mobilne drvarnice, ureditev delavnice...,
- turistično vodenje in ureditev učnih kmetij, turističnih območij (npr. Naravni zdravilni gaj Tunjice, kulinarčno podeželsko jedro Ratkovci).

Po mnenju anketirancev so taki projekti privedli do podjetniških izboljšav, kot npr.: uvajanje novih izdelkov na trg, povezovanje za skupno trženje kmetijskih izdelkov, širitev na druge trge (tudi EU), marketinški pristopi k predstavitev, skupna ekološka blagovna znamka, vzpostavitev podeželskih delavnic, oblikovanje in uporaba optimizacijskih programov za mikropodjetja, urejenost proizvodnih in prodajnih prostorov,... Natančnejših podatkov o številu podjetniških izboljšav ni na voljo. **Polovica LAS, sodelujočih v anketi meni, da so nekateri udeleženci izobraževanj o podjetništvu postali uspešni podjetniki začetniki, vendar ni na voljo natančnejših informacij, koliko jih je.** Na podlagi tega lahko sklepamo, da so projekti za spodbujanje

podjetništva šele pomagali graditi osnovna znanja in veščine ter da se bo njihov vpliv pokazal šele v prihodnjem programskem obdobju.

Ankete LAS so pokazale, da je zelo malo v podjetništvo usmerjenih projektov privedlo do dela na domu. Tretjina LAS, sodelujočih v anketi (5 od 16) je izvajala tudi take projekte, ki so z izobraževanjem in podporo določenim aktivnostim privedli ali spodbudili delo od doma. natančnejših podatkov ni na voljo. **Na podlagi ankete lahko zaključimo, da LAS nimajo podatkov, kako so projekti, namenjeni spodbujanju podjetništva, vplivali na delovni čas in prihodke sodelujočih, vendar so bili anketiranci mnenja, da je bil vpliv verjetno pozitiven ali vsaj posreden, kjer se bo vpliv izboljšanja znanja in vlaganja v osebni razvoj pokazal šele sčasoma.** V anketi so upravitelji LAS navedli, da je v povprečju 6 projektov, izvedenih v okviru LRS, vodilo k novim projektnim idejam. Nekatere projektne ideje so bile oblikovane v projekte in prijavljene na različne razpise za sofinanciranje, največkrat v okviru pristopa LEADER (nekateri so načrtovani za izvedbo v novem programskem obdobju), sledijo občinski razpisi za sofinanciranje in razpisi drugih ukrepov PRP 2007-2013, dva projekta LAS, sodelujočih v anketi, pa sta bila prijavljena na razpise drugih Operativnih programov.

V programskem obdobju 2007-2013 je bilo izvedenih le 8 projektov sodelovanja (ukrep 421). Postopki spremljanja in poročanja so se tekom izvajanja PRP 2007-2013 izboljšali in nadgradili. Poročanje nosilcev projektov posameznim LAS je bilo odvisno od pristopa posameznega LAS, večinoma pa je šlo za poročanje o izvedenih aktivnostih in njihovih stroških ter o kazalnikih, ki jih je LAS dolžan poročati Organu upravljanja. Le desetina LAS (3 od 33) je opravila samo-vrednotenje, pri čemer so uporabili različne pristope, od anketiranja članov LAS (npr. LAS med Snežnikom in Nanosom) do zunanje evalvacije (LAS Posavje). **Na fokusni skupini je bilo ugotovljeno, da do nesoglasij večinoma pride, kjer je partnerstvo krhko in oblikovano predvsem za potrebe projekta, vendar nesoglasja niso tako velika, da bi ovirala izvajanje projektov.**

Le pri redkih projektih se je razvilo partnerstvo, ki je prevzelo rezultate projekta in nadaljevalo z delom; kot primer je bilo v anketi navedeno oblikovanje turističnih produktov. Sodelovanje še ni na taki ravni, da bi prišlo tudi do tesnejšega povezovanja, pri katerem bi nastale nove organizacijske oblike (npr. skupno podjetje, društvo, zadruga), vendar je tako povezovanje mogoče pričakovati v naslednjem programskem obdobju. **Glede na anketo med upravljavci LAS so člani LAS zadovoljni s kvaliteto sodelovanja v LAS in sodelovanjem v projektih, vendar bi bilo treba za natančnejše informacije anketirati člane LAS.** Po navedbi nekaterih LAS je bilo predvsem na začetku izvajanja LRS precej pripomb glede zahtevnosti prijav, poročanja in označevanja produktov, obenem pa je bil to tudi čas, ko so podobne pripombe imeli tudi LAS glede navodil in zahtev Organa upravljanja. LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa.

6.9.6 Evalvacijsko vprašanje št. 42: Koliko so ukrepi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju?

Ukrepi pristopa LEADER so zagotovo prispevali k ohranjanju kulturne dediščine, vendar je na osnovi podatkov iz poročanja LAS zaradi pogosto skopih naslovov projektov težko natančno ugotoviti, koliko je takih projektov in kaj vse so vključevali. Da bi ugotovili, koliko je bilo projektov, ki so prispevali k ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot na podeželju, smo projekte LAS na podlagi naslovov kategorizirali v več kategorij.

Kulturno dediščino smo zajeli v kategorijah "obnova kulturne dediščine", "kulturne aktivnosti" in "obnova/vzpostavitev parkov". V te kategorije smo izmed 1406 projektov LAS uvrstili 146 projektov. Med njimi so:

- projekti obnove in ureditve kulturne dediščine, kot npr. projekt zunanje ureditve gradu Prem, Nova Štifta, projekti ureditve muzejskih zbirk, obnova parne lokomotive,
- projekti urejanja tematskih poti, ki vključujejo kulturno dediščino in se pogosto povezujejo z naravnimi znamenitostmi in turizmom,
- projekti obujanja navad in znanj, npr. Oživimo uporabo tradicionalnih znanj in produktov na Škofjeloškem, Iz babičine kuhinje, Polharska kulturno naravoslovna pot,

- projekti kulturne dejavnosti, npr. obnova tamburic KD Košana, Družabno življenje nekdaj in danes, oprema kulturne dvorane.

Projektov, ki so zajemali aktivnosti ohranjanja snovne in nesnovne dediščine je zagotovo še več, vendar bi bilo potrebno za natančno klasifikacijo pogledati vsebino posameznih projektov. Natančnega števila revitaliziranih območij in stavb nismo mogli ugotoviti. Pogosto je pri izvajanju projektov ohranjanja kulturne dediščine in naravnih vrednot šlo za manjša obnovitvena dela kulturne dediščine in urejanja naravne dediščine, ki kot taka ni imela uradne evidenčne številke dediščine (EŠD), a je kljub temu pomembna za kulturno krajino lokalnega območja in videz krajine oz. kraja. Pri podrobnejši analizi 3 LAS je bilo razvidno, da je bilo pri izvajanju njihovih LRS obnovljenih 7 objektov kulturne dediščine. Podatki spremljanja izvajanja LRS kažejo, da je bilo do konca leta 2014 zaključenih in izplačanih 115 projektov, ki so se ukvarjali s kulturno dediščino na podeželju, od tega jih je bila velika večina namenjenih obnovi objektov kulturne dediščine, ostali projekti pa imeli bolj »mehke« vsebine – od ureditve muzejev do ohranjanja nesnovne dediščine oz. ljudskega izročila.

Med projektnimi partnerji so med drugim tudi številna kulturna društva. V Sloveniji je kulturna dejavnost v obliki ljubiteljske kulture zelo močna in s podporo takim projektom LEADER dejansko nudi možnost lokalnega razvoja "od spodaj navzgor", saj krepi dejavnosti lokalnih kulturnih društev. Med društvi, ki se ukvarjajo z obnovo kulturne dediščine, ureditvijo tematskih poti in kulturnimi prireditvami so tudi številna turistična društva, za katera velja podobno.

Natančnejši podatkov o številu novih kulturnih storitev in dogodkov ni na voljo, prav tako ni na voljo informacij o številu revitaliziranih območij in stavb. V okviru podprtih projektov so LAS organizirali zelo raznolike dogodke, med katerimi so bili tudi kulturni dogodki in prireditve. Nimamo podatkov o posameznih dogodkih, po ocenah LAS, sodelujočih v anketi, pa je bilo sodelujočih na posameznem dogodku (ne glede na to, ali je šlo za kulturni ali kakšen drugi dogodek) med 20 in 10.000, večinoma pa je število med 100 (prvi kvartil) in 1500 (drugi kvartil).

K ohranjanju naravnih vrednot na podeželju so prispevali predvsem projekti, kot so:

- Urejanje učnih oziroma tematskih poti, npr. Zaljubljeni v naravo - z vetrom v laseh po pohorskih poteh, Učna pot modrijanov, Tončkova pot, Promocija Brkinske sadne ceste, Ureditev sprehajalne poti vzdolž potoka Stržen, Kulturna dediščina - mreža podeželskih muzejev, Učna in naravoslovna pot, Klopotčeva učna in sprehajalna pot idr.
- Projekti za osveščanje, npr. Narava naša učiteljica, Novo znanje za boljše čebelarjenje, Ozaveščanje mladih o eko kmetijstvu, Naša narava navdušuje, Učni čebelnjak, Ekološko vrtnarjenje ind.

Podatki spremljanja izvajanja LRS kažejo, da je bilo do konca leta 2014 zaključenih in izplačanih 24 projektov, ki so se ukvarjali z varstvom okolja, od tega je bilo 11 posvečenih ohranjanju narave. Projekti ohranjanja naravnih vrednot na podeželju so pogosto povezani z razvojem turistične ponudbe in varstva okolja. Tudi za te projekte nimamo na voljo števila udeležencev oz. uporabnikov, vendar zanje velja podobno kot za projekte ohranjanja kulturne dediščine.

Ohranjanju kulturne dediščine in naravnih vrednot je bil namenjen predvsem ukrep 323, vendar je pri tem ukrepu šlo izključno za obnovo objektov kulturne dediščine, ureditev muzejskih zbirk in tematskih poti – torej za podporo fizičnim naložbam. **LEADER je sicer tudi pripomogel k fizičnemu ohranjanju kulturne dediščine, a je pomembnejšo vlogo odigral pri podpori ohranjanja in oživljanja nesnovne kulturne dediščine in podpori za kulturne dejavnosti, v kar je bilo tudi vključeno večje število ljudi in predvsem organizacij civilne družbe.** LEADER tako dopolnjuje aktivnosti in sredstva drugih, lokalnih in specializiranih nacionalnih virov financiranja, kot so občinski proračun za družbene dejavnosti in Javni sklad za kulturno dejavnost, vendar za razliko od drugih virov financiranja omogoča aktivno načrtovanje in odločanje deležnikov v okviru LAS.

6.9.7 Evalvacijsko vprašanje št. 43: Koliko so ukrepi prispevali k obnovi in izgradnji infrastrukture na podeželju?

Ukrepi 41, 421 in 431 so v primerjavi z ukrepi 321, 322 in 323 prispevali k rekonstrukciji in izgradnji infrastrukture na podeželju v veliko manjši meri, saj so zajemali manjše projekte, ki so koristili manj uporabnikom in so bili veliko bolj razpršeni. Če infrastrukturo definiramo zelo široko in v ta pojem vključimo tudi npr. informativne table,

info točke in tehnično opremo, potem je kar polovica ali natančneje 721 projektov prispevalo k obnovi in izgradnji infrastrukture. Projektov, ki so prispevali k obnovi in izgradnji infrastrukture je zagotovo še več, vendar bi bilo potrebno za natančno klasifikacijo pogledati vsebino posameznih projektov. Na splošno je pri projektih obnove in izgradnje infrastrukture pomembno, da je zagotovljeno njeno vzdrževanje in upravljanje, da dolgoročno služijo svojemu namenu. Ukrepa 322 in 323 sta financirala izključno projektno dokumentacijo in izvedbo obnove oz. ureditev, upravljanje in vzdrževanje pa je prepuščeno prejemnikom in ga ni bilo treba jasno definirati v vlogi. Tudi pristop LEADER je podpiral obnovo in izgradnjo infrastrukture in od projektnih partnerjev je bilo odvisno, ali so projekti, osredotočeni na infrastrukturo, vključevali tudi določene vsebine za njeno uporabo in dolgoročno upravljanje in vzdrževanje. Natančnejših podatkov o tem, koliko projektov, ki so vključevali obnovo in izgradnjo infrastrukture, je vključevalo aktivnosti za njeno uporabo ter vzdrževanje, ni na voljo.

Z vidika prispevka h kakovosti življenja na podeželju je prispevek pristopa LEADER pomemben zaradi ureditve tehnične infrastrukture oziroma opreme za potrebe lokalnih skupnosti in društev. V primerih takih nakupov gre za podporno infrastrukturo oziroma opremo, ki pripomore k aktivnemu udejstvovanju in kakovosti življenja na podeželju. Primeri take opreme so npr. nakup zvočne opreme in gledaliških zaves za opremo dvorane (občina Makole) in nakup električnega koncertnega klavirja (KID Zven Laporje).

6.9.8 Evalvacijsko vprašanje št. 44: Koliko so bili lokalni prebivalci posameznega območja LAS vključeni v izvajanje ukrepov LEADER?

Ukrep 41, 421 in 431 so prispevali k vključevanju lokalnih prebivalcev v izvedbo ukrepov Leader, vendar je bila vključenost v samo izvajanje odvisna od pristopa k upravljanju LAS, tipov projektov in nosilcev projektov.

Na pristop k izvajanju LRS je vplivala predvsem struktura članstva in upravnih struktur LAS (v dveh tretjinah LAS so člani tudi občine) ter upravljavcev LAS (pri 14 LAS, torej v skoraj polovici primerov so to razvojne agencije), ki je izhajal iz preteklih programov, kar se je odrazilo z večjimi, bolj investicijsko usmerjenimi projekti pri tistih LAS, kjer so bile med nosilci projektov tudi občine in razvojne agencije. V takih primerih je bilo manj priložnosti za izvajanje projektov, ki bi vključevali širši krog deležnikov, vključno z lokalnimi prebivalci. Zato je število udeležencev posameznih projektov nizko zlasti pri infrastrukturnih projektih, a so prebivalci predvsem uporabniki rezultatov projektov, npr. ureditve pločnikov, javne razsvetljave, kolesarskih in tematskih poti, trgov in igrišč. Najvišje število prebivalcev, vključenih v projekte, je bilo pri projektih, ki so organizirali različne dogodke ali prireditve. Po ocenah LAS, sodelujočih v anketi in po analizi vzorčnega modela 4 LAS, je na prireditvah in dogodkih sodelovalo na posameznem dogodku med 20 in 10.000, večinoma pa je število med 100 (prvi kvartil) in 1500 (drugi kvartil). LAS so v okviru projektov LRS organizirali različne vrste dogodkov: turistični dogodki in kmečke tržnice, kulturne prireditve, dogodki osveščanja na področju OVE, športni dogodki, delavnice in konference. Povprečje dogodkov na posamezen LAS je med 70- 90 dogodkov v programskem obdobju.

Na vzorčnem primeru 4 LAS (LAS Spodnje Savinjske doline, LAS Gorenjska košarica, LAS Srce Slovenije, LAS Posavje) znaša povprečje števila članstva med 30-50 člani. Članstvo LAS sestavljajo predstavniki občin, drugih javnih organizacij, predstavniki društev in predstavniki zasebnega sektorja. Redki so primeri LAS, kjer so člani fizične osebe LAS, pri čemer so upoštevani tudi samostojni podjetniki, klasificirani kot fizična oseba z dejavnostjo. Med tem, pa niso redki primeri, ko so bile fizične osebe ali samostojni podjetniki nosilci izvajanja potrjenih projektov. Nekateri LAS nimajo nobenega potrjenega projekta, katerega nosilec izvajanja je fizična oseba (LAS Posavje, LAS Gorenjska košarica, LAS MDD), medtem, ko imajo LAS z največ izvedenimi projekti (LAS Srce Slovenije, LAS za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom) med 10 -15 fizičnih oseb, ki so vodili izvajalci potrjenih projektov.

6.9.1 Evalvacijsko vprašanje št. 45: Koliko lokalni prebivalci posameznega območja LAS prepoznajo pristop LEADER oz. LAS?

LAS so v okviru ukrepa 431 izvajali številne aktivnosti za animacijo lokalnega prebivalstva, poleg tega pa so se v okviru posameznih projektov izvajale različne prireditve in dogodki za širšo javnost, ki se jih je udeleževalo večje število ljudi. Na fokusni skupini je bilo ugotovljeno, da ljudje projekte, dogodke in aktivnosti dobro prepoznajo,

vendar jih vedno ne povežejo z LAS in njegovim delovanjem. Tako LAS niso vedno prepoznani med širšim prebivalstvom, vendar po trditvah udeležencev fokusne skupine LAS dobro poznajo tisti prebivalci podeželja, ki so lokalno aktivni, npr. bolj proaktivni kmetje in člani različnih društev. **Ukrepi 41, 421 in 431 so tako prispevali k prepoznavnosti LAS s strani domačinov, vendar so bili uspešni predvsem pri bolj proaktivnih prebivalcih podeželja.**

6.9.2 Evalvacijsko vprašanje št. 46: Kolikšen je bil poudarek na animaciji lokalnega prebivalstva in na kakšen način se je ta animacija izvajala?

LAS so v okviru aktivnosti vodenja LAS ukrepa 431 izvajali aktivnosti za osveščanje, obveščanje in promocijo pristopa LEADER (predavanja, predstavitve, kmečke tržnice, ekskurzije, ogledi dobrih praks) in po navedbah v intervjujih tudi pomagali prijaviteljem pri pripravi ustrezne dokumentacije za prijavo projektov. Natančno število udeležencev aktivnosti za animacijo lokalnega prebivalstva ni na voljo. Predavanja, ekskurzije in ogledi dobrih praks so bili namenjeni članom LAS in na osnovi analize vzornega primera lahko ocenimo, da je bila povprečna udeležba na dogodkih med 20-30 udeležencev. Večja udeležba in širši vpliv na lokalno prebivalstvo so imele kmečke tržnice in predstavitve LAS, ki so potekale v vaških ali mestnih središčih in je obiskanost obsegala tudi več 100 obiskovalcev. Proti koncu izvajanja programskega obdobja 2007-2013 so LAS bile razpoznavne v lokalnih okoljih, a manj je bila poznana njihova vloga in možnost vključitve novih organizacij oz. oseb v LAS. Prepoznavnost LAS med prebivalstvom na podeželju je kljub temu vprašljiva, saj so projekti jasno prepoznani, manj pa je poznana vloga in organiziranost LAS ter možnosti za vključitev. Po drugi strani pa so aktivni prebivalci podeželja, zlasti aktivni člani različnih društev in proaktivni kmetje dobro seznanjeni in se vključujejo v delovanje LAS v različnih oblikah; v LAS bi se lahko vključil vsak proaktiven prebivalec, ki spremlja lokalni razvoj in se želi vključiti. Pri analizi izvajanja LAS tudi nismo zaznali večjih sprememb v strukturi članstva LAS ali večjega števila povečanja članov LAS. Spremembe članstva so zgolj temeljile na nadomestitvi člana, kadar je le-ta izstopil. Iz tega izhaja, da bi LAS lahko odigrali aktivnejšo vlogo z animacijo in informiranjem lokalnega prebivalstva ter vključevanjem novih članov (kmetje, nevladne organizacije).

LEADER oziroma ukrep 431 je prispeval k animaciji domačinov in partnerjev, vendar je bil uspešen in je zato prepoznan predvsem pri že sicer bolj proaktivnem segmentu prebivalstva.

6.9.3 Evalvacijsko vprašanje št. 47: Kako in koliko so ukrepi prispevali k vključenosti ranljivih skupin (mladi, starejši, invalidi...) podeželskih prebivalcev (nova delovna mesta,...)?

Večina LAS, sodelujočih v anketi, je izvajala tudi projekte, namenjene ranljivim ciljnim skupinam: največkrat je šlo za mlade, ženske na podeželju in starejše, nekateri projekti pa so bili tudi namenjeni brezposelnim ali celo mladim brezposelnim in invalidom. Projekti, ki bi v izvajanje vključevali zgolj predstavnike iz ranljivih ciljnih skupin so bili redki (LAS mladi za preprečevanje uporabe nedovoljenih drog, Zelene mreža - Povezovanje mladih na območju LAS SRCE Slovenije). Predstavniki ranljivih ciljnih skupin so sodelovali kot izbrana ciljna skupina v projektih vseživljenjskega učenja, izobraževalnih projektih, projektih urejanja tematskih poti in zdravja (Terapevtska kmetija Monky, Kmetijski kotiček, Z znanjem do razvoja na podeželju, Odkrivajmo svet igrar in znanja, Bralna značka za odrasle, Odprimo vrata podeželju, Delavske knapovke, Ozaveščanje prebivalstva o pomenu zdrave prehrane, priprava učnega načrta, idr.). Pri vzorčnem pregledu in analizi projektov 8 izbranih LAS smo ugotovili, da je v povprečju vsak LAS izvajal 2-3 projekte, ki so vključevali osebe iz ranljivih ciljnih skupin. Na osnovi tega podatka predvidevamo, da je med 1406 projekti bilo 3-5% takšnih, ki so vključevali osebe iz ranljivih ciljnih skupin. Na območjih z romsko populacijo so nekateri projekti vključevali tudi Rome. **Ukrepi pristopa LEADER so tako prispevali k vključevanju ranljivih skupin, vendar ni natančnega podatka o številu oseb iz ranljivih skupin, ki so imele koristi od projektnih aktivnosti.**

7. Zaključki in priporočila

7.1 Skladnost med uporabljenimi ukrepi in željenimi cilji ter ravnovesje med različnimi ukrepi v programu

Izbrani ukrepi so bili skladni s potrebami, identificiranimi v času priprave programa, ter z opredeljenimi cilji. Pri izvajanju je pri določenih ukrepih prišlo do drugačnega odziva ciljnih skupin, kot je bil načrtovan, za nekatere ukrepe pa je vladalo večje zanimanje od pričakovanega. Zato so bila s spremembami PRP 2007-2013 spremenjena sredstva, na voljo za posamezne ukrepe:

- Največje zmanjšanje je bilo pri ukrepih za naložbe v razvoj infrastrukture (125), zgodnje upokojevanje (113), sheme kakovosti (ukrep 132), usposabljanje (ukrep 111), zmanjšana pa so bila tudi sredstva za KOP na 2. Osi.
- Sredstva so bila povečana za naslednje ukrepe: posodabljanje kmetijskih gospodarstev (121), pomoč mladim prevzemnikom (112), 2. os – plačila OMD, obnova in razvoj vasi (322), LEADER – izvajanje LRS (41)

Prevladovali so ukrepi, namenjeni kmetijstvu, z njimi so bili povezani tudi ukrepi, ki so podpirali naložbe v gozdarskem in predelovalnem sektorju. Med prejemniki sredstev so tako prevladovali nosilci kmetijskih gospodarstev. Po drugi strani pa so ukrepi, ki so bili namenjeni kakovosti življenja na podeželju, dosegli veliko število ljudi in dosegli željeni učinek. Ocenjujemo, da nekateri ukrepi v prvotni obliki sicer niso bili skladni s potrebami ciljnih skupin, a so bili ukrepi med seboj dobro uravnoteženi, pogosto je prišlo tudi do kombiniranja ukrepov.

7.2 Stopnja doseganja ciljev iz programske strategije

Opozorilo:

- Pri pripravi zaključkov in ugotovitev smo uporabili ciljne in dosežene vrednosti kazalnikov za doseganje ciljev iz programske strategije, ki so zbrani z rednim spremljanjem in poročanjem, torej na podatkih iz letnih poročil. Ocena doseženih vrednosti kazalnikov temelji na poročanju prejemnikov sredstev, zato je tako natančna, kot je natančno poročanje prejemnikov. Zavedati se je torej treba, da gre za oceno, saj nekateri prejemniki sploh niso poročali, nekatera poročila pa niso zanesljiva.
- Vrednosti ekonomskih kazalnikov, ki smo jih uporabili, ne upoštevajo inflacije v Sloveniji v programskem obdobju, zato so vrednosti kazalnikov nekoliko boljše kot so realno ob upoštevanju stopnje inflacije v Sloveniji, posledično pa so nekoliko boljši tudi rezultati analiz.

Pregled doseganja ciljnih vrednosti kazalnikov za spremljanje ciljev po posameznih ukrepih pokaže, da je bila večina ukrepov uspešna pri doseganju ciljnih vrednosti kazalnikov; kjer ciljne vrednosti niso dosežene, so večinoma dokaj blizu ciljne vrednosti. Podrobneje je doseganje ciljev prikazano in obravnavano v predhodnih poglavjih pri intervencijski logiki in analizi posameznega ukrepa.

Pri tem pa je treba upoštevati, da so se ciljne vrednosti kazalnikov občasno tudi spreminjale s spremembami PRP 2007-2013 in se tako prilagajale situaciji. V prvem PRP 2007-2013 so bili cilji nekaterih ukrepov, zlasti ukrepov 1. osi, namenjenih izobraževanju in shemam kakovosti, zelo visoko zastavljeni, saj se je izkazalo, da je zanimanje ciljnih skupin manjše in administrativno breme sorazmerno veliko. Spremembe izvajanja PRP 2007-2013 so tako preusmerile sredstva iz manj uspešnih v tiste ukrepe, kjer je bilo veliko zanimanje ciljnih skupin, kar je omogočilo boljše izvajanje programa.

PRP 2007-2013 je bil torej uspešen glede doseganja ciljev, merjeno z vrednostmi izbranih kazalnikov. Gre za obvezne kazalnike spremljanja, določene v okviru skupnega okvirja za spremljanje in vrednotenje (Common Monitoring and Evaluation Framework – CMEF). Ob začetku izvajanja PRP 2007-2013 je bilo oblikovanih tudi nekaj kazalnikov, specifičnih za ta program in določenih na nacionalni ravni, a je bilo njihovo spremljanje večinoma opuščeno (glej prikaz kazalnikov pri posameznih ukrepih). Ravno določitev širšega nabora nacionalnih, programsko specifičnih kazalnikov bi pomagala natančneje oceniti uspešnost programa v kontekstu razvoja podeželja Slovenije. Število in obseg sprememb PRP 2007-2013 kažejo, da je bil program manj

uspešen v fazi oblikovanja, saj je precenil usposobljenost in interes določenih ciljnih skupin, zato ukrepi niso bili v primernem medsebojnem razmerju.

7.2.1 Kazalniki stanja

PRP 2007-2013 se je izvajal v okoliščinah, ki jih ponazarjajo spodaj prikazani kazalniki stanja, povezani s cilji. Pri ekonomskih kazalnikih je jasno viden učinek gospodarske krize.

Preglednica 272: Kazalniki stanja, povezani s cilji

Os	Cilji	Osnovni kazalniki, povezani s cilji	ENOTA	Vrednosti		
				Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena
horizontalni	Gospodarski razvoj	Gospodarski razvoj; EU 25=100 (BDP/preb. po kupni moči)	standard kupne moči /preb. (EU 25=100),%	83,8	100	78,8 (2015)
	Stopnja zaposlenosti (15-64 let)	Zaposleni (15-64 let), kot delež prebivalstva iste starostne skupine - ženske - mladi (15-24 let)	%	66,6 61,8 35	70,4 65 40	54,9 (2015) 53,2 (2015) 51,8 (2015)
	Brezposelnost	Brezposelne osebe kot delež ekonomsko aktivnega prebivalstva (15-64 let) - ženske - mladi (15-24 let)	%	6,0 7,2 13,9	3,3 6,0 12,0	11,4 (2015) 12,9 (2015) 43,6 (2015)
Os 1	Usposabljanje in izobraževanje v kmetijstvu	Delež nosilcev kmetijskega gospodarstva z osnovno in popolno kmetijsko izobrazbo	%	27,8	39	n.p.
		– osnovna kmet. izobrazba		21,2	30,0	n.p.
		– popolna kmet. izobrazba		6,6	9,0	n.p.
	Starostna struktura v kmetijstvu	Razmerje med nosilci kmetijskega gospodarstva, ki so stari manj kot 35 let in nosilci kmetijskega gospodarstva, ki so stari več kot 55 let		0,08	0,15	0,35 (2015) Razmerje med manj kot 45 let in 55+
	Produktivnost dela	Produktivnost dela v kmetijstvu (BDV/PDM)	'000 €	5265	7400	6,455 (2015)
		* Produktivnost dela v kmetijstvu BDV/PDM (EU-25=100)	%	36	37	n.p.
		Produktivnost dela v živilski industriji (BDV/zaposlenega)	'000 €	26,747	28,500	34.028 (2015)
		Produktivnost dela v gozdarstvu (BDV/zaposlenega)	'000 €	16,915	20,100	36.246 (2015)
	Bruto naložbe v osnovna sredstva	Bruto naložbe v osnovna sredstva v kmetijstvu	mio €	241 mio	265 mio	248,7 (2015)
		Bruto naložbe v osnovna sredstva v živilski industriji	mio €	123,2 mio	200 mio	74,8 (2015)
		Bruto naložbe v osnovna sredstva v gozdarstvu	mio €	NP**	NP**	15,3 (2015)
	Razvoj zaposlovanja	Zaposleni v primarnem sektorju	'000 zaposlenih	89,1	90	75,4 (2015)
		Zaposleni v živilski industriji	'000 zaposlenih	18,984	povečanje	16,300 (2015)
	Gospodarski razvoj	Gospodarski razvoj primarnega sektorja (BDV v mio €)	mio €	467	650	525,4 (2015)
		*Gospodarski razvoj primarnega sektorja (% BDP RS)	%	1,5	2	1,4 (2015)
		Gospodarski razvoj v živilski industriji (BDV v mio €)	mio €	508,2	povečanje	505,897 (2015)
		*Gospodarski razvoj v živilski industriji (% BDP RS)	%	1,7	povečanje	1,1 (2015)
	Ekonomska velikost	*Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev	ESU	4,6	5,5	n.p.
	Samooskrbno kmetovanje	Delež KMG < 1 ESU v novih DČ	%	21,1	15	n.p.
		Število KMG < 1 ESU v novih DČ		16.890	11.580	n.p.
Os 2	Biotska raznovrstnost – populacija ptic kmetijske krajine	Gibanje indeksa populacije ptic kmetijske krajine	(indeks, 2007=100)	100	100	71,4 (2015)
	Biotska raznovrstnost – kmetijske in gozdne površine visoke naravne	KZU visoke naravne vrednosti	ha	444.658	447.358	493.355 ha (2015)
		*Kmetijska zemljišča v zaraščanju na območjih Natura 2000	ha	10.500	9.000	10.291; 1,3% vseh KZU v Natura

Os	Cilji	Osnovni kazalniki, povezani s cilji	ENOTA	Vrednosti		
				Izhodiščna	Ciljna (2013)	Dosežena
	vrednosti					2000 (2011)
		*Kmetijska zemljišča v zaraščanju	ha	25.200	20.000	15.060 (2016)
	Biotška raznovrstnost – sestava drevesnih vrst	Gozd in druge gozdne površine glede na število drevesnih vrst in vrsto gozda: - iglasti - listnati - mešani	%	30,5 37,6 31,9	povečanje	45,4% (2015) 54,6% (2015) n.p.
	Kakovost voda – Bruto bilanca hranil	Bruto bilanca za dušik	kg/ha	40	≤40	43 kg/ha (2014)
		Bruto bilanca za fosfor	kg/ha	NP**	NP**	1 kg/ha (2014)
		*Vnos hranil v tla	kg/ha	129	115	103,3 kg/ha (2015)
	Kakovost voda – onesnaženje z nitrati in pesticidi	Letni trendi koncentracij: - nitratov v površinskih vodah ((NO3 mg/L) - nitratov v podzemnih vodah ((NO3 mg/L) - pesticidov v površinskih vodah (µg/L) - pesticidov v podzemnih vodah (µg/L)	indeks (1992-1994=100)	115,5 83,3 28,3 164,0	110,0 75,0 18,0 140,0	75,6 (2015) – podzemne 128,6 (2015) – podzemne
	Prst – Območja, kjer obstaja nevarnost erozije tal	Površine, kjer obstaja nevarnost erozije tal	t/ha/leto (ocena)	0,874	0,825	n.p.
	Prst – Ekološka pridelava	KZU, vključena v ekološko pridelavo	ha	26.831	35.000	32712,73 (2015)
		*Delež KZU vključenih v ekološko pridelavo glede na vsa zemljišča	%	5,5	10	8,8% (2015)
		*Delež KZU glede na vsa zemljišča	%	29,5	30	53,1% (2016)
	Podnebne spremembe – pridobivanje obnovljivih virov energije	Pridobivanje obnovljivih virov energije: - iz kmetijstva - iz gozdarstva	kToe	9,9 449	10,4 494	30,8 (2014) 590,7 (2014)
	Podnebne spremembe – KZU v uporabi namenjena pridobivanju energije iz obnovljivih viriv	Površina namenjena energetskim rastlinam in rastlinam za pridobivanje biomase	ha KZU	2.100	3.000	n.p.
	Podnebne spremembe/kakovost ost zraka	Emisije toplogrednih plinov iz kmetijstva (CO2 ekv)	'000 t	1.996,0	1.850,0	1.675,0 (2013)
		Emisije toplogrednih plinov iz kmetijstva (NH3)	'000 t	20,600	20,400	17,1 (2013)
Os 3	Kmetije z drugo dopolnilno dejavnostjo	*Kmetije z dopolnilno dejavnostjo		2.148	3.000	4.859 (2015)
		Delež nosilcev kmetijskega gospodarstva z nekmetijskimi viri dohodka	%	74,4	76	n.p.
	Razvoj zaposlovanja v nekmetijskem sektorju	Zaposlenost v sekundarnem in terciarnem sektorju	'000 zaposlenih	845,3	869	685,2 (2014)
	Gospodarski razvoj v nekmetijskem sektorju	BDV v sekundarnem in terciarnem sektorju	mio €	26.542	31.000	30.112 (2014)
	Razvoj samozaposlovanja	Samozaposlene osebe	'000 oseb	109	120	114 (2015)
	Turistična infrastruktura na podeželju	Skupno število ležišč v vseh oblikah turističnih nastanitev		80.737	82.000	126.809 (2015)
	Internet na podeželju	*Delež gospodinjstev, ki ima dostop do interneta	%	54	72	78,4 (2016)
		Delež ljudi, naročenih na DSL internet, glede na celotno prebivalstvo	%	9,7	30	31,2 (2016) – gospodinjstva (n.p. za posameznike)
	Razvoj storitvenega sektorja	BDV v storitvenem sektorju, kot delež celotne BDV	%	63,3	64,8	64,7% (2014)
	Neto migracije	Splošna letna stopnja neto migracij	stopnja na '000 prebivalcev	3,1	3,3	7,5 (2015)
LEADER	Razvoj LAS	Odstotek odraslih (25-64 let), ki se udeležujejo izobraževanj in usposabljanj	%	15	18	36,5%
		Delež prebivalstva v območjih LAS	%	0	70	60
		*Število prebivalcev v območjih LAS	mio	0	1,4	1,2
		*Število delujočih LAS		0	20	33

Vir: SURS, MKGP, 2016, Opombe: *Dodatni nacionalni izhodiščni indikatorji, povezani s spremljanjem doseganja ciljev,

**Za Slovenijo statistični podatki niso na voljo.

7.2.2 Kazalniki vpliva

Z izvajanjem PRP 2007-2013 je glede na spremembe kazalnikov videti, da je Slovenija bila uspešna pri vseh kazalnikih, ki jih je postavila za spremljanje vpliva PRP 2007-2013 vendar je treba vedeti, da so ciljne vrednosti kazalnikov s spremembami PRP 2007-2013 stalno spreminjale. Izboljšala se je produktivnost dela, ki je na začetku programskega obdobja predstavljala eno resnejših ovir za hitrejši razvoj, uspešno pa so bili doseženi tudi okoljski cilji, povezani z vnosom in bilanco hranil ter prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu).

Najmanj uspešna je bila Slovenija pri doseganju večjega števila delovnih mest, kjer kot kaže ukrepi niso dosegli ciljev oziroma kazalnikov, ki so bili postavljeni. Deloma je na to vplivala gospodarska kriza, ki je leta 2008 povzročila poslabšanje vseh ekonomskih kazalnikov gospodarstva, a je bilo vseeno na ravni ukrepov narejenega premalo, da bi se ujel zaostanek iz prejšnjih let in tisti, ki se je s krizo še povečal. Premalo je bilo narejenega na področju podjetništva in razvoja novih proizvodov in storitev, ki bi učvrstile razvoj delovnih mest in zaposlovanje.

Preglednica 273: Dosežen vpliv PRP 2007-2013 po kazalnikih

Kazalniki	Ciljna vrednost (2013)	Dosežena vrednost	Ukrepi, ki prispevajo k vrednosti kazalnika
Produktivnost dela – sprememba BDV glede na ekvivalent polnega delovnega časa (EUR/EPDČ)	+1.500 EUR	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali, kažejo, da se je produktivnost dela povečala v povprečju za 4.866,20 EUR (srednja vrednost 4.226,46 EUR). Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, ker ni na voljo kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 113, 121 in 123 in sicer le za tiste prejemnike, ki so poročali tako o BDV kot o PDM.	111, 112, 113
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142
Gospodarska rast (neto dodana vrednost, PPS)	42 mrd EUR ⁶⁹	Poročila zaključenih projektov, ki so poročali v okviru ukrepov, ki prispevajo k gospodarski rasti, kažejo, da se je BDV povečal za 133,33 mio EUR, s 380,51 mio EUR na 513,84 mio EUR . Natančne vrednosti ni bilo mogoče izračunati, kontrolne skupine in drugih podatkov o prejemnikih pred začetkom prejemanja sredstev (tipi prihodkov, tržna vrednost proizvodnje ipd.) ter statističnih podatkov za ožji sektor dejavnosti prejemnikov. Pri izračunu so bili upoštevani ukrepi 112, 121, 122, 123, 125, 311 in 312, pri katerih so prejemniki poročali o BDV. Dejansko je sprememba BDV višja, saj k njej prispevajo tudi ukrepi 321, 322, 323 in 41 (411, 412, 413), vendar pri teh ukrepih BDV ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo spremljanja tega podatka na ravni projektov ali vsaj posameznega LAS. Po podatkih Statističnega urada se je neto dodana vrednost v stalnih cenah preteklega leta zmanjšala za 257 mio EUR I. 2007 na 245,1 mio EUR I. 2015 ⁷⁰ .	112
			121, 122, 123, 125
			132, 133, 142
			311, 312
			321, 322, 323
Neto ustvarjena delovna mesta v ekvivalentu polnega delovnega časa	2.755	914,72 PDM vendar pa je sprememba števila delovnih mest dejansko višja, saj so k povečanju števila delovnih mest prispevali tudi ukrepi 321, 322 in 323, vendar pri teh ukrepih PDM ni bilo mogoče oceniti. Poleg tega so k delovnim mestom prispevali tudi ukrepi 1. osi. Skupaj je bilo v ukrepih 1. in 3. osi, ki so spremljali spremembo PDM in o njej poročali (ukrepi 112, 113, 121, 123, 311, 312, 41) ustvarjenih 1.133,17 PDM .	311, 312
			321, 322, 323
			41 (411, 412, 413)
Obračanje trenda upadanja biotske raznovrstnosti (merjeno s populacijo vrst ptic kmetijske krajine)	50 % spremembe trenda	Indeks ptic kmetijske krajine je leta 2015 znašal 71,4% , kar pomeni, da gre za negativen trend in se je indeks zmanjšal za -28,6 % . Spremljanje indeksa kaže upadanje populacij določenih vrst, še posebej za travniške ptice. Vendar Indeks ptic kmetijske krajine kaže na vplive celotne kmetijske politike, torej tako PRP 2007-2013 kot neposrednih plačil v okviru I. stebra Skupne kmetijske	211, 212
			214

⁶⁹ Ciljna vrednost kazalnika, opredeljena v prilogi 2 PRP 2007-2013

⁷⁰ Komentar Ministrstva za finance decembra 2016 je bil, da je ciljna vrednost za gospodarsko rast izraženo v BDP bistveno previsoka, po njihovem mnenju jo je zato potrebno uskladiti s podatki UMAR. Praviloma bi moral biti v tem primeru uporabljen kazalnik BDV za kmetijstvo in prispevek ukrepov PRP 2007-2013 k BDV za kmetijstvo in s tem posledično tudi na BDP. Po podatkih UMAR iz jesenske napovedi gospodarskih gibanj 2016, je razvidno, da je dodana vrednost v letu 2015 za področje kmetijstva, gozdarstva in ribištva znašala 794,3 milijonov EUR, kar je za 168 milijonov EUR več v primerjavi z letom 2010.

		politike, poleg tega vplivajo še drugi dejavniki.	
Ohranjanje kmetijske in gozdarske površine visoke naravne vrednosti (sprememba v obsegu površin visoke naravne vrednosti)	+2.700 ha	Obseg površin visoke naravne vrednosti se je med leti 2011 in 2014 povečal za za 2.754,94 ha oziroma dobrega pol odstotka površin HNV. Uporabljeno je to časovno obdobje, ker je pri zajemu dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki je podlaga za izračun, prišlo do večjih sprememb, zaradi katerih je sprememba HNV v letih 2007-2014 navidežno zelo visoka (48.697,21 ha), a ni realna. Ciljna vrednost kazalnika je bila sicer dosežena, a se lahko trend hitro obrne.	211, 212 214
Izboljšanje kakovosti vode (spremembe v bruto bilanci hranil)	Trend: zmanjšanje -4 kg/ha	Bruto bilanca hranil se je glede na podatke Statističnega urada Republike Slovenije zmanjšala za 3 kg/ha . K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214
*Vnos hranil v tla (sprememba v količini vnesenih hranil)	-10 kg/ha	Po podatkih iz leta 2012 se je vnos hranil zmanjšal za 10 kg/ha , merjeno z vnosom dušika. K temu je poleg PRP 2007-2013 prispevalo tudi izvajanje zahtev navzkrižne skladnosti v okviru I. stebra Skupne kmetijske politike.	214
Prispevek k boju proti podnebnim spremembam (dvig pridobivanja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu)	Kmetijstvo: 0,5 kToe Gozdarstvo: 45 kToe	Številni ukrepi PRP 2007-2013 so prispevali k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov s pridobivanjem energije iz obnovljivih virov (ukrepi 311 in 312, pa tudi 121) ter zagotavljanju energenta – biomase (ukrepa 122 in 123, pa tudi 311 in 312). Ocenjeno je bilo, da so naložbe v pridobivanje energije iz obnovljivih virov prispevale k boju proti podnebnim spremembam z instaliranjem naprav s skupno 7,5 – 9 MW nazivne moči, ki so proizvedle 7.800 – 9.200 MWh energije , kar je 0,67 – 0,79 kToe .	214

Vir: Internet strani KMGP, PRP 2007–2013 z vsemi spremembami, lastni izračuni Oikos

Kazalnike rezultata je organ upravljanja spremljal ves čas izvajanja programa. V okviru spremljanja so bili spremljani vsi podatki potrebni za kakovosten monitoring. Šibka točka spremljanja so kazalniki, ki temeljijo na poročanju prejemnikov, saj ni bilo dovolj velikega odziva, tako da so ti kazalniki podcenjeni.

7.2.3 Kazalniki rezultata

Kazalnike rezultata je organ upravljanja spremljal ves čas izvajanja programa po sistemu ki je predpisan CMEF. V okviru spremljanja so bili spremljani vsi podatki potrebni za kakovosten monitoring.

Preglednica 274: Dosežene vrednosti kazalnikov rezultata

Opis kazalnika	UKREP	Načrtovana ciljna vrednost	Dosežena ciljna vrednost
1) Število udeležencev, ki so uspešno končali usposabljanje, povezano s kmetijstvom in/ali gozdarstvom	111	2.500	8.613 udeležencev
2) Zvišanje bruto dodane vrednosti pri podprtih gospodarskih podjetjih	112, 113, 121, 122, 123, 125	20.514.000 EUR	107.127.831 EUR
3) Število gospodarstev/podjetij, ki vpeljujejo nove proizvode in/ali nove tehnologije	121, 122, 123	2.240	2.969 gospodarstev oziroma podjetij
4) Vrednost kmetijske proizvodnje po priznanih znakih/standardih kakovosti	132, 133	30 mio EUR	35.637.481 EUR
5) Število kmetij, ki vstopajo na trg	142	130	150
6) Območje uspešnega opravljanja zemljišč, ki prispeva k:	OMD (211, 212), 214		
a) biološki raznovrstnosti		376.600 ha	447.758 ha
b) kakovosti vode		132.200 ha	275.259 ha
c) podnebnim spremembam		65.000 ha	275.259 ha
d) kakovosti prsti		96.000 ha	72.279 ha
e) preprečevanju marginalizacije in zapuščanja zemlje		300.000 ha	523.657 ha
7) Zvišanje nekmetske bruto dodane vrednosti v podprtih dejavnostih	311, 312	9.500.000 EUR	27.277.130 EUR
8) Bruto število ustvarjenih delovnih mest	311, 312, Leader	1155	964,85 delovnih mest
10) Prebivalstvo na podeželju, ki ima koristi od izboljšanih storitev	321!, 322, 323	725.000	609.226 oseb
11) Večja gostota interneta na podeželju	321!	1440.000 prebivalcev	1.610.412,96 prebivalcev

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami, MKGP, 2016, Oikos, Opomba: Poročanje prične veljati za leto poročanja 2009

Večina kazalnikov je bila dosežena ali presežena. Kazalniki, ki niso bili doseženi, so območja uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispevajo h kakovosti prsti, bruto število ustvarjenih delovnih mest v okviru 3. osi in pristopa LEADER ter število prebivalcev na podeželju, ki imajo koristi od izboljšanih storitev.

Poleg skupnih kazalnikov pa je Slovenija posebej spremljala še naslednje (nacionalne) kazalnike.

Preglednica 275: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov rezultata

Os	Ukrep	Kazalnik	Vrednost	Ciljna vrednost	Doseganje ciljne vrednosti
1	112	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	2.972	1.000	297,2%
1	113	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	5.481	1.000	548,1%
1	121	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	2.543	1.300	195,6%
1	123	Povečanje BDV/PDM na podprtih gospodarstvih/podjetjih EUR	8.469	1.500	564,6%
1	121	Število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodila na novo uvedene standarde ES	420	1.225	34,3%
1	122	Število lastnikov gozdov in njihovih združenj, ki so z naložbo povečali varnost pri delu v gozdu	1.085	1.000	108,5%
1	142	Število kmetijskih gospodarstev, vključenih v podprte skupine proizvajalcev ekoloških in posebnih kmetijskih proizvodov	177	120	147,5%
2	211, 212	Površine znotraj območij Natura 2000, na kateri se izvaja ukrep OMD ha	99.253	84.000	118,2%
2	214	Površine znotraj območij Natura 2000, na kateri se izvajajo kmetijsko okoljski podukrepi ha	64.503	62.000	104,0%
2	214	Delež površin, vključenih v podukrep ekološko kmetovanje glede na KZU %	8,2	7,5	109,3%
3	311	Dvig nekmetske BDV/PDM pri podprtih dejavnostih EUR	2.035	2.000	101,7%
3	312	Dvig nekmetske BDV/PDM pri podprtih dejavnostih EUR	2.391	2.000	119,5%
3	311	Dodatno število turistov (indeks)	165	120	137,3%
3	312	Dodatno število turistov (indeks)	190	120	158,3%

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami, MKGP, 2016

Edini nacionalni kazalnik rezultata, ki ni dosegel ciljne vrednosti, je število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodila na novo uvedene standarde ES.

7.2.4 Kazalniki učinka

Kazalniki učinka so opisani pri vsakem ukrepu posebej. V večini primerov so ti dosegli svoje ciljne vrednosti. Posebno pa velja omeniti kazalnike, ki z izvajanjem PRP 2007-2013 niso bili doseženi vendar z večjim (50%) pozitivnim ali negativnim odstopanjem. Odstopanja v negativnem smislu so manj opazna, saj je organ upravljanja ves čas izvajana PRP 2007-2013 s spremembami programa spreminjal tudi ciljne vrednosti kazalnikov in tako prilagajal program. Nekoliko več je kazalnikov, ki so bili podcenjeni in so ob koncu programskega obdobja presegli ciljne načrtovane vrednosti.

Preglednica 276: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov učinka, ki niso bili doseženi

Os	Ukrep	Kazalnik	Ciljna vrednost	Dosežena vrednost
1	121	Število kmetijskih gospodarstev, ki so se z naložbami prilagodile na novo uvedene standarde ES	1.225	420
1	125	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/ v podjetjih (000 EUR)	2.500	822,07
3	311	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	300	145,62
4	421	Število podprtih projektov sodelovanja	20	8

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami, MKGP, 2016

Preglednica 277: Dosežene vrednosti nacionalnih kazalnikov učinka - preseženi

Os	Ukrep	Kazalnik	Ciljna vrednost	Dosežena vrednost
1	111	Število udeležencev, ki so uspešno zaključili usposabljanje	2.500	8.613
1	111	Število udeležencev usposabljanj	2.500	10.412
1	111	Število opravljenih dni usposabljanja	1.000	2.670
1	112	Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	1	3
1	112	Število mladih kmetov, ki so prejeli pomoč	1.830	2.651
1	113	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	252	5.481
1	113	Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih /	1	5.481

		v podjetjih (000 EUR)		
1	113	Obseg sproščenih zemljišč, ha	1.751	2.427
1	121	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	3.822	19.510,06
1	121	Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih / v podjetjih (000 EUR)	1,3	2,5
1	123	Število gospodarstev/podjetij, ki uvajajo nove proizvode in/ali nove tehnologije	100	326
1	123	Povečanje BDV na podprtih gospodarstvih/v podjetjih (EUR)	10.000.000	74.449.304
1	123	*Povečanje BDV/PDM oz. zaposlenega na podprtih gospodarstvih/podjetjih (000 EUR) (ciljna: 7.897,5 EUR)	1,5	8,469
1	125	Število podprtih operacij	4	7
1	125	*Skupni obseg podprtih operacij ha	800	1.389
1	125	*Površine, opremljene z vodomeri ha	800	1.389
1	125	Celotni obseg naložb v mio EUR	5,3	9,71
1	125	Število podprtih operacij	25	50
1	125	*Povprečna velikost parcel znotraj komasacijskega območja	200,00	187
1	125	*Skupni obseg podprtih operacij ha	5.400	10.014
1	125	*Skupni obseg podprtih operacij ha	900	2.992
1	125	Celotni obseg naložb v mio EUR	1,8	26,96
1	132	*Vrednost kmetijske proizvodnje, vključene v sheme kakovosti EUR	1.000.000	5.862.239,91
1	132	Število podprtih kmetijskih gospodarstev, vključenih v sheme kakovosti hrane	160	473
2	211, 212	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in opuščanja ha	304.000	523.657 (374.235,19 ha ⁷¹)
2	214	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva h kakovosti vode	132.200 ha	275.259 ha
2	214	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k blaženju podnebnih sprememb	65.000 ha	275.259 ha
2	214	Območje uspešnega upravljanja zemljišč, ki prispeva k preprečevanju marginalizacije in zaraščanje zemljišč	304.000 ha	523.657 ha (149.422,14 ha ⁷²)
3	311	Dvig nekmetijske BDV pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)	1.500	3.066,19
3	312	Dvig nekmetijske BDV pri podprtih dejavnostih ('000 EUR)	8.000	24.210,94
3	312	*Dodatno število turistov (indeks)	120	190
3	321	Število prebivalcev na podeželju s koristmi od izboljšanih storitev	375.000	609.226 (15.311) ⁷³
3	322	Število vasi, kjer so bili izvedeni projekti	270	475
3	322	Celotni obseg naložb v mio EUR	45	68
3	322	*Število podprtih vasi v navezavi z osnovnimi storitvami	45	114
3	322	*Celotni obseg naložb v navezavi z osnovnimi storitvami v mio EUR	7,2	24
3	323	Število prebivalcev na podeželju, deležnih izboljšanja osnovnih storitev na podeželju	50.000	204.878
3	323	Celotni obseg naložb v mio EUR	10	16
4	41	Bruto število ustvarjenih delovnih mest	20	62
4	41	Število projektov, financiranih s strani LAS	650	1.406

Vir: PRP 2007-2013 z vsemi 9 spremembami, MKGP, 2016

⁷¹ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 2014). Prispevek ukrepov 211 in 212 je 374.235,19 ha.

⁷² Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za vse tri ukrepe 2. osi (211, 212 in 2014). Prispevek ukrepov 211 in 212 je 374.235,19 ha.

⁷³ Ciljna vrednost kazalnika je postavljena skupaj za ukrepe 321, 322 in 323. Prispevek ukrepa 321 je 15.311.

7.3 Priporočila in predlogi, uporabni za izboljšanje PRP 2014-2020

7.3.1 Sklepne ugotovitve

Administrativni vidiki izvajanja PRP 2007-2013 so se med izvajanjem programa postopno izboljševali. Največji dosežek je bil prehod na elektronske vloge in elektronsko poročanje ter poenostavitev baze podatkov o prejemnikih podpore, ki omogoča enostavno in pregledno spremljanje izvajanja posameznih naložb oz. projektov ter celotnega programa. Večinoma so se tudi zmanjšali zamiki med roki za oddajo vloge, odobritvijo vloge in izplačili. Številne vidike izvajanja pa je možno še izboljšati, vključno s spremljanjem in poročanjem.

Administrativni vidiki izvajanja PRP 2007-2013 so se med izvajanjem programa postopno izboljševali.

Največji dosežek je bil prehod na elektronske vloge in elektronsko poročanje ter poenostavitev baze podatkov o prejemnikih podpore, ki omogoča enostavno in pregledno spremljanje izvajanja posameznih naložb oz. projektov ter celotnega programa. Večinoma so se tudi zmanjšali zamiki med roki za oddajo vloge, odobritvijo vloge in izplačili. Pri spremljanju in vrednotenju izvajanja programa je veliko težavo povzročilo **šibko poročanje prejemnikov o učinkih podprtih naložb**, saj je z delnimi podatki težko oceniti učinke programa.

Izvajanje PRP 2007-2013 je bilo treba **večkrat prilagoditi tako zaradi zunanjih kot tudi zaradi notranjih dejavnikov**; prilagajanje bi bilo lahko bolj uspešno z natančnejšim spremljanjem potreb ciljnih skupin in njihovega odziva na spremembe. **Struktura baz podatkov** o prejemnikih sredstev se je med izvajanjem PRP 2007-2013 zelo **poenostavila in tako olajšala spremljanje izvajanja naložb, ukrepov in celotnega programa**.

Za **ukrepe 1. osi** so podane naslednje ugotovitve:

- **Usposobljenost deležnikov v kmetijstvu in gozdarstvu** za načrtovanje razvoja je dokaj nizka, obenem pa so kmetijstvo, gozdarstvo in živilskopredelovalna industrija, podvrženi prostemu trgu, ki ponuja številne priložnosti in izzive.
- Ukrepi so nudili **podporo širokemu spektru prejemnikov**, kar je pomagalo pri ohranjanju dejavnosti večini prejemnikov, manj pa k povečanju konkurenčnosti. Kaže, da je bila podpora ukrepov 1. osi **pomembna in uspešna zlasti za srednje velike prejemnike**, ki želijo dalje razvijati svojo dejavnost, s podporo tistim z višjo dodano vrednostjo pa se bo povečal tudi učinek dodeljenih sredstev.
- **Priprava projektov namakanja** je naletela na številne **administrativne ovire, vendar so se te med izvajanjem PRP 2007-2013 zmanjševale**, saj so postopki pridobivanja vodnih dovoljenj postali bolj pregledni, vzpostavila se je tudi uspešna koordinacija različnih institucij, pristojnih za izdajo potrebnih mnenj, soglasij in odločb. Izvedba projektov je v tem programskem obdobju temeljila na občinah, ki so nekako lažje financirale in koordinirale pripravo in izvedbo projektov. Glede na to, da so pri pobudah za uvedbo namakalnih sistemov težave z zbiranjem soglasij in podpore potencialnih uporabnikov, obstaja tveganje za težave pri rabi namakalnih sistemov v prihodnje.

Za **ukrepe 2. osi** podajamo naslednje ugotovitve:

- Ukrepa 211 in 212 sta **pripomogla k preprečevanju zaraščanja** in zmanjšanju zaraščenosti ter ohranjanju krajine.
- V programskem obdobju 2007-2013 se je izkazalo, da **razmerje med višino plačil in zahtevnostjo obveznosti KOP** v veliki meri vpliva na odločanje za izbor podukrepov, v katere so vstopali prejemniki.
- **Podukrepi III. skupine KOP** so se v preteklem programskem obdobju izvajali dokaj **razpršeno in zato težje dosegali zelene učinke**. Majhno sodelovanje v teh podukrepih je tudi posledica **relativno nizkih plačil** glede na stroge obveznosti, ki niso bila privlačna v primerjavi s plačili podukrepov I. in II. skupine.

Za **ukrepe 3. osi** so bile oblikovane naslednje ugotovitve:

- **Dopolnilne dejavnosti na kmetijah prinašajo dodatne in stabilne prihodke** in tako pripomorejo k ekonomski stabilnosti kmetijskega gospodarstva. Za njihovo trajnost in kakovostno delovanje po zaključku financiranja pa so pri večini dopolnilnih dejavnosti (izjema je morda izraba obnovljivih virov energije) potrebne dodatne veščine na področju trženja, zagotavljanja kakovosti, knjigovodstva ipd.
- Možnost diverzifikacije in podjetništva na podeželju je bila pomembna tudi zaradi gospodarske krize, ki je zmanjšala razpoložljivost delovnih mest na splošno.

- PRP 2007-2013 je podpora za diverzifikacijo **omejil na določene nekmetske dejavnosti ter dejavnosti mikropodjetij**. S tem se je do neke mere omejilo možnosti podpore in izločilo tudi dejavnosti, ki so zelo nišne in bi lahko bile uspešne, če je zanje povpraševanje ne le v lokalnem, ampak tudi širšem prostoru.
- **Ukrepi 3. osi, usmerjeni v zagotavljanje kakovosti življenja, so bili v preteklem programskem obdobju zelo uspešni in so krepili lokalne skupnosti**. V PRP 2014-2020 se taki ukrepi ne izvajajo več, možnost za podobne projekte, kot so bili projekti, financirani v okviru ukrepov 322 in 323 bo predvsem v okviru pristopa LEADER in CLLD.

Naslednje ugotovitve zajemajo **pristop LEADER**:

- Pristop LEADER se je izvajal prvič, zato je bilo **nekaj začetniških težav, vendar se je izvajanje izboljšalo**.
- **LAS so zelo raznoliki** tako po organizaciji kot po ciljih, pristopu in članstvu. LAS so bile dokaj zaprt krog deležnikov, širšemu krogu prebivalcev podeželja pa ni bilo dovolj dobro znano, kako se lahko vključijo in sodelujejo. Taka situacija ni značilna samo za Slovenijo, a ni v duhu pristopa LEADER, ki naj bi bil odprt za širok krog deležnikov – bodisi z njihovim aktivnim vključevanjem v delovanje LAS bodisi z vedno novimi pristopi k izvajanju aktivnosti, da se vključi čim širši krog prebivalcev podeželja.
- **Občine in regionalne razvojne** agencije so imele nesorazmerno veliko vlogo kot člani LAS oziroma upravljalci LAS.
- V okviru Lokalnih razvojnih strategij se je izvajalo **različno število projektov, večina jih je bila interdisciplinarnih** s področja turizma na podeželju, spodbujanja podjetništva ter kmetijstva in zdravja. V preteklem programskem obdobju je bilo precej projektov, ki so bili predvsem infrastrukturne narave.

7.3.2 Priporočila

Za **izboljšanje administrativnih vidikov** je treba zagotoviti, da se skrajša rok za izdajo odločb, saj to lahko znatno vpliva na izvedljivost in ekonomsko uspešnost naložb in celotno delovanje prejemnika, ki na čas izvedbe veže tudi lastna sredstva in jih zato ne more uporabiti za druge aktivnosti ali pa ga prezgodaj bremenijo kreditne obveznosti. Zato naj se nadaljuje z okvirno napovedjo časa objave javnih razpisov, čim prej vnaprej opredeli in objavi obvezna dokazila, da bi se lahko upravičenci primerno pripravili, in v primeru zamikov pri objavi odločitev o izboru dopustiti možnost prijave na naslednje razpise z uporabo dokumentacije, posredovane s predhodno vlogo.

Zagotoviti je treba redno in kakovostnejše poročanje prejemnikov, na primer kot obveznost prejemnika, potrjeno z opredelitvijo v vlogi in odločbi; predlagamo proaktivni pristop in sankcije le v skrajnem primeru. Predvsem je treba zagotoviti, da bodo poročali vsi prejemniki in to kakovostno in v skladu z navodili. Napake pri poročanju zaradi neizkušenosti ali neznanja je mogoče odpraviti z izvajanjem usposabljanja za poročanje, ki naj bo tudi pogoj za izplačila, možnosti vračila (vsaj dela) sredstev ter obvezo ponovne udeležbe na usposabljanjih v primeru ugotovljenih napak pri poročanju. Predlagamo tudi uvedbo možnosti kratkega opisnega poročanja (poleg zahtevanih kazalnikov), s katerim bi zbrali vsebinske informacije, ki bi jih lahko AKTRP in Organ upravljanja koristno uporabilaza izboljšanje izvajanja ukrepov. Koristno je zagotoviti vključitev dovolj velikega števila upravičencev v FADN, še preden se začnejo vključevati v ukrepe – torej vključitev dodatnih, potencialnih prejemnikov sredstev (ne pa večanje vzorca za poročanje Evropski komisiji), ki po vključitvi v ukrep le nadaljujejo z že vzpostavljenim poročanjem. Na ta način bo zagotovljeno spremljanje stanja pred naložbo in po njej, s čimer bi se izognili vplivu pričakovanja rezultatov odobrene naložbe na podatke FADN in zagotovili informacije o stanju pred naložbo ter omogočili uporabo podatkov za natančnejše spremljanje učinkov naložbe in omogočili uporabo določenih ekonometričnih metod, kot je GPSM. Poleg tega je treba v vlogah dodati obvezno opredelitev vrednosti kazalnikov, ki jih nameravajo prejemniki doseči v primeru odobritve vloge in v primeru, da bo vloga zavrnjena, saj bi s tem opredelili »kontrolni« podatek, ki bo omogočal uporabo več ekonometričnih metod za vrednotenje učinkov. Obveznikom je treba tudi nuditi pomoč pri poročanju in preverjati kakovost njihovih poročil, da se izboljša natančnost poročil in podatkov v njih.

Strukturo baz podatkov je možno še izboljšati, in sicer tako, da se zagotovi enoten način vpisa podatkov, preverjanje njihove **kakovosti in pravočasna odprava napak**. Zagotovi naj se tudi **povezljivost podatkov** o izvajanju vseh ukrepov, preko naslovov (EHIŠ) ali koordinat pa tudi z ostalimi bazami, pomembnimi za spremljanje in vrednotenje (npr. podatki ARSO). Povezljivost baz je pomembna za spremljanje učinkov in

dejanskih vplivov ukrepov in celotnega programa ter za boljše načrtovanje, saj olajšajo primerjavo naložb in stanja različnih parametrov (stanja kmetijstva, stanja okolja ipd.).

Predlagamo, da se poleg rednega letnega spremljanja za potrebe poročanja **vsako leto podrobneje vsebinsko pregleda izvajanje določenega dela ukrepov** (izbere naj se jih sproti vsako leto) in preveri ustreznost glede značilnosti in usposobljenosti ciljnih skupin ter ciljev PRP 2014-2020. Pri tem se lahko uporabi različne metode, tudi fokusne skupine in ankete, kar bi Organu upravljanja zagotovilo ustrezne povratne informacije, na podlagi katerih bi lahko prilagodil izvajanje programa in tako povečal njegovo uspešnost in učinkovitost.

Oblikovati je treba **metodologijo za spremljanje kazalnika območij HNV**, ki bo bolj robustna in neodvisna od sprememb zajema podatkov. Predlagamo, da se metodologija vključuje kombiniranje podatkov o dejanski rabi (lahko na ravni GERK) in občasne popise (npr. na 3 leta) in pri tem izhaja iz popisnih ploskev, ki se uporabljajo za spremljanje indeksa ptic kmetijske krajine in za spremljanje populacij metuljev, ki se jim doda še ustrezno število ploskev, da bo zajeta kmetijska krajina cele Slovenije. Ob tem naj se organ upravljanja dogovori z ZRSVN glede možnosti vključevanja ugotovitev popisov habitatnih tipov in terenskih ogledov.

Za **ukrepe 1. osi** so podajamo naslednja priporočila:

- Treba je **okrepiti podjetniški način in podjetniške veščine**, ki bodo pripomogle h konkurenčnosti upravičencev. Sem sodi podpora razvoju podjetniških modelov in produktov, pridobivanje podjetniških veščin in podpora za razvoj novih načinov trženja. Na ta način bodo naložbe iz PRP pomagale ciljnim skupinam pri spremljanju razmer na trgih, jim pomagale pri načrtovanju, razvoju in izkoriščanju tržnih poti in podprle take organizacijske ukrepe (skupine proizvajalcev, organizacije proizvajalcev), ki bodo prinašale večje tržne deleže in prihodke. Potrebno je zagotoviti, da se bodo ukrepi naložb za konkurenčnost povezali z ukrepi za povečanje usposobljenosti in razvoja podjetništva na vseh ravneh, kar bo pripomoglo k dolgoročni uspešnosti in trajnosti naložb.
- Zagotoviti je treba selektivno (s kriteriji za izbor) **podporo naložbam z višjo dodano vrednostjo**, v kmetijstvu v tiste sektorje, ki dosegajo višjo tržno vrednost in pri predelavi v tiste proizvode, ki imajo višjo dodano vrednost (npr. pohanstvo); izjema so lahko določeni proizvodi z nižjo dodano vrednostjo, ki pa so strateško pomembni (npr. za samooskrbo). Seveda pa je ukrepe treba oblikovati tako, da bodo primerni tudi za male nosilce, da bi z njimi razvijali tiste vsebine, ki nosijo primerne prihodke, s čimer bi okrepili podeželje, kakovost življenja in priložnosti za dolgoročni razvoj. Predvsem pa je potrebno podpirati vzpostavitev povezav med večjimi in manjšimi pridelovalci in predelovalci, tako za predelavo kot tudi za skupne nastope na tržiščih.
- Pri podpori za naložbe v namakanje je **smiselno posebej spodbuditi ureditev manjših namakalnih sistemov s pristopom "od spodaj navzgor"**, pri čemer pa naj se uporabniki dolgoročno zavežejo za sodelovanje pri rabi namakalnih sistemov in vnaprej opredelijo upravljanje.

Za **ukrepe 2. osi** podajamo naslednja priporočila:

- **Smiselno je usmeriti promocijo operacij in zahtev KOPOP v ciljna območja**, in sicer tako, da bi bil poudarek na pojasnilu prilagoditev, tehnologij, možnosti izvajanja vseh zahtev ipd., s čimer bi se zmanjšala osredotočenost na plačila in zmanjšala negotovost glede izvedljivosti vseh zahtev. Kjer so ciljna območja v zavarovanih območjih, naj se v promocijo vključijo tudi uprave zavarovanih območij, saj imajo pogoste in tesne stike s prebivalci in lahko tako pripomorejo k večji vključenosti v ukrep.
- Prejemniki plačil OMD so bili najštevilčnejša skupina prejemnikov PRP 2007-2013, med katerimi so številni kmetovali v za ekološko kmetijstvo ugodnih pogojih. **Smiselno je med upravičenci OMD ciljno promovirati sodelovanje v drugih ukrepih PRP**, pri čemer je glede na naravne danosti območij OMD še posebej pomembna vključitev v KOPOP in ekološko kmetijstvo. Pri ciljni promociji med prejemniki plačil OMD je treba pozornost nameniti tako zahtevam operacij KOPOP kot tudi tehnološkim vidikom prilagoditev, da se bodo upravičenci lažje odločali in načrtovali.
- Organ upravljanja naj sproti na podlagi stopnje doseganja ciljev posameznih podukrepov **pretehta morebitne ovire in prilagodi izvajanje operacij in zahtev KOPOP**, pri čemer preveri in po potrebi prilagodi tudi višino plačil in omejitve. Prilagoditve so potrebne zaradi morebitnih spremenjenih gospodarskih razmer ter ugotovitev o primernosti zahtev.

- Za izvajanje KOPOP in doseganje zelenih učinkov je koristno **povečati osveščenost prejemnikov za ciljne vsebine posameznih operacij in zahtev**. To bi se lahko doseglo z **motiviranjem prejemnikov za prostovoljno opazovanje sprememb** (in torej doseganja ciljev) tako, da bi jih usposobili za opazovanje ključnih znakov (indikatorskih vrst, prisotnosti določenega habitata) uspešnega izvajanja obveznosti podukrepa. S tem bi povečali razumevanje in motivacijo za izvajanje primerne kmetijske prakse. S takim pristopom bi obenem lahko pridobili osnovne informacije o povezavi med izvajanjem kmetijske prakse in posledicami za cilje posameznega podukrepa, ki jih je nato mogoče uporabiti za oblikovanje strokovnega spremljanja stanja (npr. izbira lokacij spremljanja, pristop spremljanja), preverjanje določenih kmetijskih praks in pravočasne prilagoditve pogojev izvajanja posameznih podukrepov za boljše doseganje ciljev.
- **Izmenjava izkušenj in dobre prakse** bi lahko znatno povečala uspešnost posameznih podukrepov, zato jo je treba zagotoviti na čim več načinov. Ciljna skupina so upravičenci in prejemniki ukrepa KOPOP, ki bi si v okviru določenih aktivnosti izmenjali izkušnje o vključevanju v ukrep, opremljanju in tehnologiji, s katerimi je mogoče zadostiti zahtevam in podobno. Z izmenjavo izkušenj si bodo predvsem olajšali delo in posledično spoštovanje zahtev. Aktivnosti je mogoče izvesti v okviru Mreže za podeželje in v povezavi z Zavodom RS za varstvo narave, Zavodom za gozdove Slovenije, posameznimi deležniki in njihovimi organizacijami, zavarovanimi območji in v okviru aktivnosti kmetijske svetovalne službe. Take aktivnosti se lahko izvajajo v sklopu izobraževanj ali pa samostojno, lahko se izvajajo s podporo PRP ali s podporo iz nacionalnih virov. Dodatno možnost predstavljajo projekti v okviru pristopa LEADER, ki bi bili namenjeni izmenjavi izkušenj, izobraževanju in osveščanju na tem področju.
- Za vsak podukrep naj se **vzpostavi kontrolna skupina oz. kontrolno območje, na katerem bo možno slediti učinkom izvajanja podukrepov**, torej spremljati razliko v stanju ključnih parametrov (npr. kakovosti tal, kakovosti vode, populacij ciljnih rastlinskih ali živalskih vrst) med površinami, vključenimi v posamezen podukrep, in okoliškimi površinami s konvencionalnim kmetovanjem, kar bo dalo podlago za odločanje o morebitnih prilagoditvah izvajanja podukrepov. Pri oblikovanju spremljanja učinkov naj Organ upravljanja sodeluje z organi, pristojnimi za spremljanje stanja na določenih področjih, na primer ZRSVN (biotska raznovrstnost) in ARSO (kakovost voda).

Za **ukrepe 3. osi** so bila oblikovana naslednja priporočila:

- Podobno kot pri ukrepih 1. osi je **treba okrepiti podjetniški način in podjetniške veščine**, ki bodo pripomogle h konkurenčnosti upravičencev in uspešnejši diverzifikaciji. Potrebno je zagotoviti večjo usmeritev na vzpostavljanje dolgoročnih podjetniških modelov, ne le na enkratne naložbe. Zato je potrebno izvajati ukrepe (npr. ukrepe svetovanja, izobraževanja, sodelovanja,...) tako, da podpirajo celoten podjetniški proces od nastajanja podjetniške ideje, do razvoja modela, investicije, pa vse do trženja.
- Podporo za diverzifikacijo podeželskega gospodarstva je smiselno **odpreti za vse vrste dejavnosti** in kvečjemu s progresivnim točkovanjem podpreti tiste dejavnosti, za katere je večji interes ali potreba.
- V okviru spremljanja stanja ali vrednotenja naj se **preveri, ali LEADER in CLLD omogočata dovolj podpore projektom za kakovost življenja**, in preveri, ali bi bilo smiselno podpreti take projekte z dodatnimi ukrepi.
- Projekti, izvedeni v okviru 3. osi, so podobni nekaterim projektom izvedenim v okviru pristopa LEADER ali pa se nanje navezujejo. LEADER lahko s povezovanjem, sodelovanjem in delovanjem na širšem območju zagotovi naslednji korak uporabe rezultatov projektov (npr. skupno trženje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, dogodki v objektih kulturne dediščine, razvoj tradicionalnih obrti,...) in s tem prispeva k trajnosti projektov 3. osi. Zato je smiselno podpreti redno izmenjavo dobrih praks med prejemniki sredstev 3. osi in LAS v obliki usklajenih dogodkov na nacionalni ravni.

Za **pristop LEADER** podajamo naslednja priporočila:

- Promocijo pristopa LEADER bi bilo smiselno usmeriti v različne ciljne skupine, ki v preteklem programskem obdobju niso sodelovale. To je pomembno tudi zaradi drugačnega načina izvajanja in t.i. pristopa CLLD v novem programskem obdobju. V preteklem programskem obdobju so bile LAS dokaj zaprt krog deležnikov, širšemu krogu prebivalcev podeželja pa ni bilo dovolj dobro znano, kako se lahko vključijo in sodelujejo. Taka situacija ni značilna samo za Slovenijo, a ni v duhu pristopa LEADER, ki naj bi bil odprt za širok krog deležnikov – bodisi z njihovim aktivnim vključevanjem v delovanje LAS bodisi z vedno novimi pristopi k izvajanju aktivnosti, da se vključi čim širši krog prebivalcev podeželja. V programskem obdobju 2014-2020 bo več pozornosti treba posvetiti animaciji; LAS bodo imeli na voljo sredstva in širše možnosti (tudi zaradi CLLD), da pristop LEADER razširijo na nov krog ljudi, idej in virov.

- Enoten in enostaven sistem spremljanja in poročanja, ki bi ga uporabili vsi nosilci projektov, bi LAS omogočil enostavnejše in hitrejšo spremljanje izvajanja, predvsem pa učinkov projektov. Tako bi lažje sproti vrednotili, v kolikšni meri dosegajo cilje SLR, pa tudi poročanje Organu upravljanja bi bilo enostavnejše. Predlagamo, da se pripravi enoten sistem spremljanja za podatke, ki jih organ upravljanja potrebuje za spremljanje, poročanje in vrednotenje, sistem spremljanja uspešnosti doseganja ciljev SLR pa se prepusti samim LAS. LAS, ki so v preteklem obdobju izvedli samovrednotenje oziroma vrednotenje, imajo že nekaj izkušenj, na katerih lahko gradijo in koristno bi bilo, da bi jih posredovali tudi drugim LAS.
- Projekti, ki vsebujejo infrastrukturne vsebine oz. investicije, naj bodo vedno povezani z razvojem mehkih vsebin in/ali modela upravljanja infrastrukture, saj je smiselno zagotoviti njeno upravljanje, uporabo in vzdrževanje.
- Močno vlogo občin je treba omiliti z aktivnejšim sodelovanjem drugih partnerjev že na ravni priprave Strategije lokalnega razvoja. Sredstva LEADER lahko le dopolnjujejo lokalne vire financiranja s podporo projektom, ki jih oblikujejo lokalni prebivalci. Za vključevanje drugih partnerjev je ključno učinkovito komuniciranje in uporaba novih, bolj vključujočih načinov posredovanja informacij, ki bi bili posebej usmerjeni v ljudi in organizacije, ki še niso vključeni med dosedanje člane LAS oz. sodelujoče v projektih.
- V programskem obdobju 2007-2013 je le četrtina LAS pridobila izkušnje s projekti sodelovanja. Manjšim LAS primanjkuje izkušenj ter človeških in finančnih virov za takšne projekte. Organ upravljanja lahko pomaga izboljšati usposobljenost in interes LAS za projekte sodelovanja z informiranjem in podporo pri izmenjavi informacij in izkušenj, na primer s pomočjo Mreže za podeželje in sodelovanja deležnikov (LAS, ki imajo izkušnje s projekti sodelovanja, Društvo za razvoj podeželja ipd.) in informacij Evropske mreže za podeželje o primerih dobre prakse. Organ upravljanja naj poenostavi postopke za pripravo projektov sodelovanja, saj je interesa veliko, projekti pa bi povečali pretok znanja, stopnjo inovativnosti in razvoj dobre prakse.
- Smiselno je podporo usmeriti v projekte, ki podpirajo sodelovanje in skupno nastopanje lokalnih akterjev, zlasti iz civilne družbe. S tem bi se izognili financiranju tistih projektov, ki vključujejo ozek, zaprt krog akterjev, jih je mogoče financirati iz drugih virov oziroma so del delovanja občin in gospodarskih javnih služb. Sodelovanje projektnih partnerjev v okviru LAS in sodelovanje v projektih sodelovanja z drugimi LAS krepi mreženje in izmenjavo izkušenj.

8. Literatura in viri

- Akcijski načrt strategije prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam za leti 2010 in 2011, prečiščeno besedilo, Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/Naravne_nesrece/Akcijski_na crt_precisceno_besedilo .pdf
- Akcijski načrt strategije prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam za leti 2010 in 2011 - prečiščeno besedilo.
- Approaches for assessing the impacts of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors, European Evaluation Network for Rural Development , Marec2010
- Bradley, J., Untiedt, G.,Mitze, T., (2007), Analysis of the Impact of Cohesion Policy A note explaining the HERMIN-based simulations, Muenster and Dublin, maj 2007
- Bryson, A., Dorsett, R., Purdon, S., The Use Of Propensity Score Matching In The Evaluation Of Active Labour Market Policies, Policy Studies Institute and National Centre for Social Research (2002)
- Community committee for the farm accountancy data network (fadn), European commission directorate-general for agriculture and rural development (2010)
- Černe, R. et al. (2010) Škode od volkov v sloveniji (Analiza v okviru projekta Life+ SloWolf Akcija A4)
- Debeljak, Šabec, N., Gulič J., (2016), Naravovarstveni pomen travnišč danes, Trajnostno upravljanje Pohorja, Kope, februar 2016
- Defining proxy indicators for Rural Development Programmes, European Evaluation Network for Rural Development januar 2014
- Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine – poročilo za leto 2015 (2015), Ljubljana, 2015
- economy”, OECD Economics Department Working Papers, No. 1241, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrxmclv3237-en>
- ENRD Contact Point: The State-of-play of the Implementation of Rural Development Programme Measure 421 in the EU-27. Final Report. http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/assets/pdf/leader-gateway/Measure_421_State_of_play_FINAL_May_2014.pdf
- EU Agricultural Outlook Prospect for the EU agricultural markets and income 2016-2026, Agriculture and Rural Development, December 2016
- EUROPEAN COMMISSION - Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit E.4 (2014): Investment Support under Rural Development Policy. Final Report. Brussels. ISBN 978-92-79-35314-7
- European Network for Rural Development: Leader Transnational Cooperation Guide. <http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/fms/pdf/2A9A7348-B2CD-A9FB-620D-67CE880700D6.pdf>
- Golobič, M., Cof, A., Ranljivost Gorenjske regije za podnebne spremembe. Raziskovalni projekt v okviru ciljnega raziskovalnega programa "Konkurenčnost Slovenije 2006-2013" UL Biotehniška fakulteta
- Guidelines for the ex post evaluation of 2007-2013 RDPs, European Evaluation Network for Rural Development junij2014
- Intervention logic and evaluation framework (2014)., European Evaluation Network for Rural Development, Rome (Italy), april 2014
- Kavčič, I. et al.: Primeri dobre prakse. Poročilo akcije C.6 projekta LIFE+ SloWolf
- Kazalci okolja ARSO, <http://kazalci.arso.gov.si/>.
- Keenleyside, C, Beaufoy, G, Tucker, G, and Jones, G (2014) High Nature Value farming throughout EU-27 and its financial support under the CAP. Report Prepared for DG Environment, Contract No ENV B.1/ETU/2012/0035, Institute for European Environmental Policy, London.
- Kmetijski inštitut Slovenije (2014), Izdelava sprotnega vrednotenja programa razvoja podeželja 2007-2013 v letu 2014 sklop 1: Vrednotenje vplivov plačili. stebraSKP in investicijskih ukrepov na uspešnost izvajanja KOP(prp 2007–2013), Ljubljana, februar 2015
- Kmetijski inštitut Slovenije (2014), Izdelava sprotnega vrednotenja programa razvoja podeželja 2007-2013 v letu 2014 sklop 2: Vrednotenje mreže za podeželje prp 2007-2013, Ljubljana, februar 2015
- Kmetijski inštitut Slovenije (2014), Izdelava sprotnega vrednotenja programa razvoja podeželja 2007-2013 v letu 2014 končno poročilo, Ljubljana, februar 2015

- Kmetijski inštitut Slovenije in Inštitut za ekonomska raziskovanja: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2014 - Vrednotenje vplivov plačil I. stebra SKP in investicijskih ukrepov na uspešnost izvajanja KOP, april 2015,
- Kmetijski inštitut Slovenije in Inštitut za ekonomska raziskovanja: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2014 - Vrednotenje mreže za podeželje PRP 2007-2013, februar 2015,
- Kmetijski inštitut Slovenije in Inštitut za ekonomska raziskovanja: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2014 - Vrednotenje ključnih dosežkov izvajanja PRP 2007-2013 ter utemeljitev mejnikov in ciljev okvira uspešnosti PRP 2014-2020, marec 2015,
- Kmetijski inštitut Slovenije Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2014), Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2014, Ljubljana, julij 2015
- Kmetijski inštitut Slovenije, Slovensko kmetijstvo v številkah (2014), Ljubljana, avgust 2014
- Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Dopolnilne dejavnosti na kmetiji- zgibanka, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, 2012
- Knific, K., Bojnec, Š. (2015): Agricultural Holdings in Hilly-Mountain Areas in Slovenia before and after the Accession to the European Union. Eastern European Countryside, DOI: 10.1515/eec-2015-0002.
- Mid Term Evaluation of Scotland Rural Development Programme. Rural development company ltd, december 2010
- Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (2014), Strategija za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja Slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020, Ljubljana 2014
- Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, Sheme kakovosti
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2015). Akcijski in komunikacijski načrt mreže za podeželje za obdobje 2014-2020. Ljubljana, marec 2015
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016), Rezultati izvajanja Programa razvoja podeželja 2007–2013, Ljubljana 2016.
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016). Poročilo o izvajanju Nacionalnega gozdnega programa do 2014. Ljubljana, februar 2016
- Načrt razvoja namakanja in rabe vode za namakanje v kmetijstvu do leta 2020 in Program ukrepov za izvedbo načrta razvoja namakanja in rabe vode za namakanje v kmetijstvu do leta 2020. Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2015.
- Navodila o izvajanju dejavnosti sodelovanja v okviru pristopa LEADER v programih razvoja podeželja za obdobje 2014–2020. Osnutek 11. 10. 2013, Posodobljeno: 19. 11. 2014
- Noleppa, S., Carlsburg, M., 2013, Agricultural self-sufficiency of the European Union, Berlin, September 2013
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Poročilo o vmesnem vrednotenju Programa razvoja podeželja 2007–2013, Domžale, december 2010,
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2013 - Metodologija samovrednotenja Lokalnih akcijskih skupin o izvajanju Lokalnih razvojnih strategij, december 2013,
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2013 - Analiza FADN standardnih rezultatov prejemnikov sredstev PRP 2007–2013, november 2013,
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2013 - Izvajanje PRP 2007–2013 v odvisnosti od kakovosti storitev javne službe kmetijskega svetovanja, avgust 2013,
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2012 - Analiza inovativnosti ukrepov Programa razvoja podeželja, november 2012,
- Oikos d.o.o., PRAC Partneship Co.: Sprotno vrednotenje PRP 2007-2013 v letu 2012 - Metodologija in izračun kazalnika vpliva Kakovost življenja, november 2012.
- Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013 (sredstva Evropskega sklada za regionalni razvoj - ESRR)
- Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013 (sredstva Evropskega socialnega sklada - ESS)
- Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007-2013 (sredstva Kohezijskega sklada in Evropskega sklada za regionalni razvoj)
- Orbicon d.o.o. in Biotehniška fakulteta, Univerze v Ljubljani: Predhodno vrednotenje Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013, Domžale, september 2006,

- Pestotnik, J., (2014), Prehranska samooskrba Republike Slovenije v okviru Evropske Unije, Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2014
- Pinter in sod.(2010): Ocena vodnih perspektiv na območju RS in možnosti rabe vode v kmetijski pridelavi, Končno poročilo, Ljubljana, avgust 2010.
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2007,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2008,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2009,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2010,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2011,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2012,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2013,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2014,
- Poročilo o napredku v okviru Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 za leto 2015,
- Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo tradicijo (2016), Društvo za razvoj slovenskega podeželja, Ljubljana 2016
- Pristop Leader (2006). Luxembourg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnostih, 2006
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 1. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 2. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 3. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 4. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 5. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 6. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 7. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 8. sprememba,
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013, 9. sprememba,
- Projekt ENVIEVAL, <http://www.envieval.eu/>.
- Seznam dostopnih kartiranj habitatnih tipov: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=62&id_informacija=705.
- Sila, U., N. Jemec and H. Morgavi (2015), "Raising competitiveness and long-term growth of the Slovenian SMERNICE in priporočila za izvajanje pristopa leader v Republiki Sloveniji v programskem obdobju 2007-2013. – Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2008.
- Smernice za naknadno vrednotenje Programov razvoja podeželja 2007-2013 (Capturing the success of your RDP: Guidelines for the ex post evaluation of 2007-2013 RDPs, Bruselj, European Evaluation Network for Rural Development), Evropska komisija, Bruselj, junij 2014,
- Statistics Measuring Sustainable Development. Integrated economic, environmental and social frameworks, Pariz, 2004
- Statistični urad RS, Kaj se dogaja na povprečno velikem kmetijskem gospodarstvu? Zgibanka
- Statistični urad RS (2012), Popiskmetijstva 2010- Vsaka kmetija šteje!, Ljubljana, junij 2012
- Statistični urad RS (2013), O kmetijstvu doma in drugje po EU, Ljubljana, november 2013
- Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, 18. junij 2008, http://www.arhiv.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/Sektor_za_naravne_nesrece/Strategija_prilagajanja_slovenskega_kmetijstva_in_gozdarstva_podnebnim_spremembam.pdf
- Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam, Ljubljana, junij 2008

- The Application of the High Nature Value Impact Indicator (2009), European Evaluation Network for Rural Development, Bruselj, 2009
- Udovč, A., Vidrih, M., Kalin, S. (2011) Analiza obstoječih sistemov kmetovanja na območju pojavljanja volka. Končno poročilo. Projekt LIFE+ SloWolf
- Verovnik R., Zakšek V., Govedič M., Zakšek B., Kogovšek N., Grobelnik V., Šalamun A. 2015. Vzpostavitev in izvajanje monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev v letih 2014 in 2015. Končno poročilo., Ljubljana 2015
- Zajc, P. (2016), Izziv večfunkcijskega upravljanja travnišča danes, Trajnostno upravljanje Pohorja Kope, februar 2016
- Zavod za gozdove Slovenije (2013): Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih za leto 2012, Ljubljana, februar 2013
- Zavod za gozdove Slovenije: »Strokovno mnenje za odstrel velikih zveri za obdobje 1. 10. 2015 – 30. 9. 2016«

9. Priloge: Pregled kazalnikov okoljskega poročila

Ob pripravi PRP 2007–2013 je bilo pripravljeno tudi okoljsko poročilo kot podlaga za postopek celovite presoje vplivov programa na okolje. V okviru vrednotenja smo pregledali vrednosti kazalnikov za doseganje okoljskih ciljev PRP 2007–2013. Ključne ugotovitve so podane v spodnji preglednici.

Preglednica 278: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Kakovost zraka in podnebne spremembe

Stanje in trendi	Komentar
Med letoma 2005 in 2014 so emisije metana upadle z 2,108 mio t na 2,071 CO ₂ ekvivalentov, emisije N ₂ O pa z 1,235 mio t na 1,157 mio t CO ₂ ekvivalentov.	Zadnji podatki so na voljo za leto 2008. Ker se je takrat PRP šele začel izvajati, zmanjšanja emisij ne moremo pripisati vplivu PRP.
Delež OVE v bruto rabi končne energije je leta 2014 znašal 21,9 %. Glede na leto prej se je zmanjšal za 0,6 odstotne točke, glede na leto 2005 pa je bil višji za 5,9 odstotne točke. Od cilja je bila Slovenija oddaljena za 3,1 odstotne točke, kar pomeni, da bi se moral v naslednjih 6 letih za dosego cilja delež vsako leto povečati za dobre 0,5 odstotne točke.	Zadnji podatki so na voljo za leto 2008. Ker se je takrat PRP šele začel izvajati, zmanjšanja emisij ne moremo pripisati vplivu PRP.
V okviru ukrepa 311 je bilo financiranih 61 naložb v fotovoltaike, 23 naložb v uporabo lesne biomase in 2 mali HE, v okviru ukrepa 312 pa 31 naložb v fotovoltaike, 11 naložb v uporabo lesne biomase in 3 male HE. Skupno je torej do konca leta 2015 PRP podprl 131 naložb v obnovljive vire energije.	Glede na število naložb in na njihovo kapaciteto bo vpliv PRP na zmanjšanje emisij iz neobnovljivih virov energije minimalen. PRP pa lahko vpliv posredno poveča prek zgleda za potencialne nove naložbe.

Preglednica 279: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Tla

Stanje in trendi	Komentar
Emisije amoniaka so se med letoma 2006 in 2013 zmanjšale z 18086 t na 17450,7 t; emisije amoniaka iz kmetijstva so se zmanjšale z 17291 t na 16899,7 t v letu 2013.	Zadnji podatki so na voljo iz obdobja pred začetkom izvajanja PRP. Možno pa je, da je viden vpliv izvajanja PRP 2004–2007.
Poraba mineralnih gnojil se je zmanjšala s skupaj 149.504 t leta 2005 na 136114 ton leta 2015.	Poraba se je zmanjšala za dobrih 20 %. Kljub temu da so se ukrepi osi 2 začeli izvajati že leta 2007, tolikšnega zmanjšanja porabe mineralnih gnojil ne moremo pripisati PRP. Delno lahko zmanjšanje pripišemo izvajanju SKOP v prejšnjem programskem obdobju, poleg tega pa zmanjšanje lahko pripišemo predvsem strožji zakonodaji na področju kmetijstva glede vnosa gnojil v tla.
Obtežba je leta 2007 znašala 0,89 GVŽ/KZU, leta 2016 pa 0,88 GVŽ/KZU.	Glede na starost podatka ne moremo vrednotiti vpliva PRP na ta parameter.
Delež KZU v kmetijsko okoljskih ukrepih s ciljem zmanjšanja vnosov hranil, kolobarjenja poljščin, ekstenzifikacije kmetijske rabe: V PRP kmetijsko okoljski podukrepi, ki imajo cilj zmanjšanje negativnih vplivov na okolje, sestavljajo I. skupino podukrepov. Glede na podatke ARSKTRP (grafični sloji površin vključenih v ukrep) so se podukrepi I. skupine v letih 2007-2014 izvajali na 13-14 % KZU. Delež KZU vključenih v ekološko pridelavo: Do leta 2008 se je po podatkih ARSO (kazalci okolja) ekološko kmetijstvo razširilo na 29.836 ha ali 6,1 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi. Glede na podatke ARSKTRP (grafični sloj zajema vključenih v ukrep EK) se je podukrep leta 2014 izvajal na 28.346,60 ha (leta 2009 na 28.205 ha), kar predstavlja 4,6 % vseh KZU.	Delež površin v kmetijsko okoljskih podukrepih, ki imajo v PRP opredeljen cilj zmanjšati negativne vplive na okolje, se je od leta 2004 povečal. Kazalnik ne pokaže dejanske uspešnosti vključevanja v dotične podukrepe, saj je odvisen od vseh KZU. Dejstvo je, da je bilo leta 2004 v slovenskem prostoru 663.000 ha KZU, leta 2009 621.000 ha KZU, leta 2016 pa 609.500 ha KZU (stanje 31.8.2016). Z leti prav tako upada neto površina, na kateri so se izvajali podukrepi I. skupine (s 85.602 ha leta 2007 na 80.608 ha leta 2014), zato se delež površin na katerih se izvajajo podukrepi s ciljem zmanjšanja negativnih vplivov na okolje od vseh KZU ohranja med 13 in 14 %. Glede na leto 2014 se podukrepi KOP, ki imajo cilj zmanjšanje negativnih vplivov na okolje, izvajajo na manjših površinah kot so se leta 2004. Večino kmetijskih gospodarstev, ki se ukvarjajo z ekološkim kmetovanjem, je vključenih v PRP. Delež je nevhvalna vrednost za opredeljevanje trendov, saj je odvisna od spreminjanja vrednosti, na katero je vezana. V Sloveniji je površina KZU od leta 2004 padla. Površina podukrepa EK se v letih 2007–2014 ni bistveno spremenila

Stanje in trendi	Komentar
	(vrednost se vrti okoli 28.000 ha).
Sprememba rabe zemljišč: Zadnji podatki so na voljo iz leta 2012 (Corine land cover). Za določitev vrednosti kazalnika bi bilo smiselno uporabiti dejansko rabo tal, ki v Sloveniji pokaže veliko bolj natančno sliko rabe zemljišč kot Corine land Cover. Glede na to, da so podatki o dejanski rabi zemljišč na voljo tudi za pretekla leta, smo spremembo rabe zemljišč analizirali na podlagi teh podatkov.	Vrednost kazalnika ni primerljiva z izhodiščno vrednostjo, saj se je od leta 2005 (na podlagi podatkov iz leta 2005 je bila izračunana izhodiščna vrednost) nekoliko spremenila metodologija samega zajema rabe zemljišč in kakovost podatkov. Glavne spremembe so: • uvedba nove rabe »kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem« (1800) (prej je bilo tako zemljišče zabeleženo večinoma kot gozd), • opredelitev rabe tudi znotraj naselij, • kakovostnejši ortofoto posnetki, ki omogočajo natančnejši zajem rabe zemljišč.
Za kazalec "zmanjšanje erozijskih žarišč" ni podatkov.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Po podatkih monitoringa za os 2 je število skupni obseg podprtih operacij, ki izboljšujejo kakovost tal, 58.948,65 ha. Glede na <i>Priročnik za spremljanje izvajanja ukrepov Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2007–2013 (MKGP, december 2008)</i> edino podukrep ZEL prispeva h kakovosti tal. Kazalnik PRP predvideva izvedbo nekaj nad 100 projektov v skupni površini 14.000 ha. Brez PRP bi bila število projektov in obseg projektov nižja.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti, ker nimamo referenčnih podatkov o kakovosti tal pred začetkom izvajanja programa.

Preglednica 280: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Genetsko spremenjeni organizmi

Stanje in trendi	Komentar
Delež KZU, vključenih v ekološko pridelavo (raba genetsko spremenjenih organizmov – GSO ni dovoljena), je 5,9 % vseh KZU.	Delež površin, na katerih se izvaja ekološko in integrirano kmetijstvo, se je povečeval do leta 2011, od takrat pa upada. Večina površin je vključena v PRP.
Delež KZU, vključenih v integrirano pridelavo (raba GSO nedovoljena), je leta 2007 predstavljal 9,11 %, leta 2014 pa 9,30 %.	
Staleža živali, vključenih v ukrep Sonaravna reja domačih živali (raba krme z vsebovanimi GSO nedovoljena), kot odstotka vseh GVŽ, ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov o celotnem številu GVŽ.	Ukrep Sonaravna reja domačih živali je med številčnejšimi, vendar ni bilo mogoče oceniti vpliva PRP, saj nimamo podatkov o celotnem staležu.

Preglednica 281: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Voda

Stanje in trendi

Površinske vode:

Kemijsko stanje vodnih teles površinske vode 2006–2013:

Leto	Kemijsko stanje vodnih teles površinske vode (število teles podzemne vode s podano določeno oceno stanja)					
	Vodotoki			Jezera		
	Dobro	Slabo	Meritve niso bile izvedene	Dobro	Slabo	Meritve niso bile izvedene
2006	64	12	0	/	/	/
2007	88	1	0	11	2	0
2008	121	2	0	13	0	0
2009	81	4	0	12	1	0
2010	81	0	0	0	0	0
2011	91	1	0	0	0	0
2012	81	2	0	0	0	0
2013	66	1	0	0	0	0

Vir: MOP ARSO, 2015: <http://www.arso.gov.si/vode/reke/>

Kemijsko stanje površinskih vodotokov se je v letih od 2002 do 2006 izboljševalo. Leta 2002 je bilo v slabo kemijsko stanje uvrščenih 23,2 % merilnih mest, leta 2006 pa 15,8 %. Leta 2006 se je začelo z oceno kemijskega stanja vodnih teles površinske vode, poleg tega se je povečala mreža merilnih mest. Od leta 2008 je vzrok slabega stanja vodotokov večinoma industrijsko onesnaževanje (živo srebro, tributilkositrove spojine), razen leta 2012 v Podlomščici, ki je imela povišano koncentracijo diurona in izoproturona (uporabljata se kot herbicid in biocid).

Leta 2008 je bilo od skupno 155 v razrede ekološkega stanja razvrščenih 126 vodnih teles površinskih voda. Preostala vodna telesa spadajo med močno preoblikovana in umetna vodna telesa, za katera bo možno določati ekološki potencial. Izmed skupno 126 vodnih teles jih 49 (39 %) ne dosega ciljev, ki so določeni v Vodni direktivi. Dve vodni telesi (1,5 %) sta razvrščeni v zelo slabo stanje (Kamniška Bistrica Študa–Dol in Cerkniščica), sedem (5,5 %) v slabo (Pivka Prestranek–Postojnska jama, Sotla Dobovec–Podčetrtek, Rinža, Meža Črna na Koroškem–Dravograd, obe vodni telesi na Kobiljanskem potoku in Koren) in 40 (32 %) v zmerno stanje. Preostalih 77 (61 %) vodnih teles dosega okoljske cilje, 66 (52 %) jih je razvrščeno v dobro, 11 (9 %) pa v zelo dobro ekološko stanje. Za leto 2009 skupna ocena ni bila podana, podane so bile ocene po posameznih modulih. Z vidika vplivov PRP 2007–2013 je pomembna vsebnost nitratov, zato smo pregledali ocene vsebnosti nitratov:

- Leta 2009 je imelo od 64 rek 13 zelo dobro stanje, 28 dobro, 22 pa zmerno stanje, za en vodotok pa ocena ni bila podana.
- Leta 2010 je imelo od 69 ocenjenih rek 25 zelo dobro stanje, 17 dobro, 27 pa zmerno stanje.
- Leta 2011 je imelo od 32 ocenjenih rek 20 zelo dobro stanje, 11 dobro in 1 zmerno stanje,

Komentar

Zadnji podatki so na voljo za leto 2013. Ker se je takrat PRP šele dobro začel izvajati, sprememb vsebnosti ne moremo neposredno pripisati vplivu PRP. Ocena bi bila problematična tudi zaradi morebitnega vpliva drugih podpor kmetijske politike z podobnimi učinki.

O vplivu PRP lahko sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis *Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla* (UL RS, št. 84/2005 z dne 16. 9. 2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Tako ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal.

Kemijsko stanje voda se izboljšuje, vpliv kmetijstva se manjša.

Stanje in trendi	Komentar
- Leta 2012 je imelo od 59 rek 20 rek zelo dobro stanje, 23 dobro stanje, za 16 vodotokov pa ocena nitratov ni bila podana. - Leta 2013 je imelo od 56 rek 21 rek zelo dobro stanje, 23 dobro stanje, za 12 rek pa ocena nitratov ni bila podana.	
Podatki za oceno doseganja okoljskih ciljev vodnih teles površinskih voda glede na kemijske elemente, biološke elemente in pomembne obremenitve, ki so na voljo, niso relevantni za PRP 2007-2013.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Podatki za oceno doseganja okoljskih ciljev vodnih teles podzemnih voda glede na kakovostno in količinsko stanje, ki so na voljo, niso relevantni za PRP 2007-2013.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Leta 2007 in 2008 in 2013 onesnaženje površinskih vodotokov ni bilo povezano s pesticidi iz kmetijstva (presežene vrednosti za živo srebro in tributilkositrove spojine, katerih izvor so stara bremena in lokalni industrijski obrati). (Vir: MOP ARSO, 2013: http://www.arso.gov.si/vode/reke/).	O vplivu PRP sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis <i>Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla</i> (UL. RS, št. 84/2005 z dne 16.9.2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Tako ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal.
Število izvedenih projektov komasacij je 64, od tega je 14 projektov agromelioracij. Podatkov o tem ali so bili izvedeni projekti usmerjeni tudi v izboljševanje hidromorfološkega stanja voda ni.	PRP bo imel le lokalni vpliv in le v primeru, da so komasacije izvedene tako, da izboljšajo hidromorfološko stanje voda.
Podzemna voda je v kraških in razpoklinskih vodonosnikih zaradi geografskih danosti, manjše poseljenosti in redkejših kmetijskih površin manj obremenjena z nitrati. To so potrdili rezultati državnega monitoringa tudi v letu 2015. V večini vodnih teles podzemne vode s pretežno kraškimi in razpoklinskimi vodonosniki so povprečne letne vsebnosti nitratov nižje od 10 mg NO ₃ /l, nikjer pa niso presegle 25 mg NO ₃ /l. Kmetijstvo je najbolj razvito v severno-vzhodnem in osrednjem delu Slovenije in sicer v ravninskih predelih rečnih dolin (Drava, Mura, Savinja, Sava), kjer prevladujejo vodonosniki z medzrnsko poroznostjo (aluvialni vodonosniki). To se odraža tudi na vsebnosti nitratov v podzemni vodi, ki so večinoma višje od naravnega ozadja, na mnogih merilnih mestih tudi višje od standarda 50 mg NO ₃ /l. Najbolj obremenjena vodna telesa so Savinjska kotlina, Dravska kotlina in Murska kotlina, vendar od leta 2007 naprej povprečne letne vrednosti nitratov v teh vodnih telesih ne presegajo več standarda kakovosti. Povprečne letne vrednosti nitrata v vodnih telesih z aluvialnimi vodonosniki, ki so najbolj obremenjeni z nitrati v obdobju od leta 1998 do leta 2015 kažejo statistično značilne trende upadanja vsebnosti nitratov na vodnih telesih Savinjske, Dravske in Murske kotline (VD05-5). Na ostalih vodnih telesih upadanja vsebnosti nitratov niso statistično značilna. Tako rezultati državnega monitoringa podzemne vode lahko vsaj na	O vplivu PRP sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis <i>Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla</i> (UL. RS, št. 84/2005 z dne 16.9.2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Tako ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal.

Stanje in trendi	Komentar
nekaterih vodnih telesih potrjujejo pozitivne učinke, ki bi bili lahko posledica ukrepov za zniževanje vnosa dušika v tla.	
Poraba mineralnih gnojil se je zmanjšala s skupaj 135011 t leta 2007 na 136114 ton leta 2015 (MOP ARSO, http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=814).	Poraba mineralnih gnojil se je povečala. PRP bi lahko k temu prispeval s povečanim obsegom kmetovanja zaradi naložb v okviru 1. osi in zmanjševanjem števila vključenih v KOP, vendar tega brez natančnejših podatkov ni mogoče ločiti od možnih vplivov neposrednih plačil (I. steber).
Leta 2008 je poraba rastlinskih hranil dosegla 104,8 kg/ha, leta 2015 pa 103,4 kg/ha. (Vir: ARSP, http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=814).	Poraba rastlinskih hranil je med letoma 2008 in 2015 ostala praktično na isti ravni, medtem ko se je med leti 2005 in 2008 zmanjšala za skoraj 40 %.
S pesticidi je najbolj obremenjena podzemna voda v medzrnskih vodonosnikih, še posebej na področju severovzhodne Slovenije. Vzrok za večje onesnaženje podzemne vode s pesticidi je bolj intenzivna raba prostora v ravninskih predelih Slovenije (predvsem Savinjska, Dravska in Murska kotlina), kjer prevladujejo vodonosniki z medzrnsko poroznostjo. Vodonosniki s kraško in razpoklinsko poroznostjo so zaradi manjše poseljenosti in redkejših kmetijskih površin manj obremenjeni s pesticidi. Trend zniževanja je v tem obdobju je ugotovljen v Šikolah, Podovi (prej Brunšvik) in Kidričevem (vsa tri Dravska kotlina). V Benici (Murska kotlina), Podreči (Savska kotlina in Ljubljansko barje) in Gotovljah (Savinjska kotlina) je opaziti izrazito nihanje vsote pesticidov (VD06-3). Vir: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=753	O vplivu PRP sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis <i>Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla</i> (UL. RS, št. 84/2005 z dne 16.9.2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal. Glede na to, da je v zgoraj navedenih ukrepih precejšen del kmetovalcev v Dravski dolini je možno, da ima PRP z ukrepom 214 tam zaznavno pozitiven vpliv.
Leta 2005 je bilo na debelo na trgu prodanih 1.383.868,00 kg aktivnih snovi, sredstev za varstvo rastlin. Leta 2009 se je količina zmanjšala za skoraj 16 %, na 1.162.873,00 kg, do leta 2015 pa za 24%, na 1.046.822,00 kg (Vir: SURS, http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Okolje/15_kmetijstvo_ribstvo/07_reprodukcija/material/02_15172_prodaja_pesticidov/02_15172_prodaja_pesticidov.asp).	Prodaja pesticidov torej upada. O vplivu PRP sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis <i>Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla</i> (UL. RS, št. 84/2005 z dne 16.9.2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Tako ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal.
Glede na podatke iz monitoringa pitne vode je razvidno, da je bilo v letu 2015 preseženim koncentracijam	O vplivu PRP sklepamo na podlagi tistih ukrepov PRP, ki za območja izvajanja

Stanje in trendi	Komentar
pesticidov izpostavljenih okoli 34.000 prebivalcev, nitratom pa okoli 2.900 prebivalcev, predvsem na severovzhodu Slovenije. Med posameznimi leti je veliko nihanje števila izpostavljenih prebivalcev preseženim koncentracijam pesticidov v pitni vodi. To je posledica nihanja koncentracij okoli mejne vrednosti, ne posledica izvajanja ukrepov za njihovo zmanjšanje v letih, ko so ugotovljene koncentracije na meji ali pod mejno vrednostjo. V obdobju 2004-2015 sta vsako leto presegala mejno vrednost pesticida atrazin in desetilatrazin, občasno bentazon in metolaklor, drugi le v posameznem letu (metazaklor, bromacil, dikamba, dimetenamid, klortoluron, mekoprop, mezotrion, permetrin in terbutilazin). Določeni so bili še pesticidi diuron, klortoluron, metolaklor, desizopropil-atrazin, simazin, propazin, terbutilazin, desetil-terbutilazin, metalaksil in N,N-dietil-meta toluamid (mejna vrednost za pesticide je 0,10 µg/l). Na onesnaženih območjih namreč koncentracije pesticidov in nitrata, med posameznimi leti, v glavnem minimalno nihajo okoli mejnih vrednosti, zato včasih ujamemo presežene koncentracije, včasih pa ne, saj se večinoma odvzame le po en vzorec na leto za občasna preskušanja. Zato v posameznih letih ne moremo govoriti o izboljšanju, ki bi temeljilo na podlagi izvedenih sanacijskih ukrepov. Vir: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=799	postavljajo strožje omejitve od zakonsko predpisanih (za obdobje predmetnega vrednotenja je veljal zakonski predpis <i>Uredba o mejnih vrednostih vnosa nevarnih snovi in gnojil v tla</i> (UL RS, št. 84/2005 z dne 16.9.2005)). Takšne so bile vse površine ukrepa 214, na katerih so se izvajali podukrepi z oznakami GRB, ETA, EKP, HAB, MET, STE in VTR. Njihova skupna površina je leta 2014 znašala 7.316,02 ha 120 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2014 (preračun na podlagi dejanske rabe tal iz dne 16. 10. 2009). Njihova skupna površina se je od leta 2007 zmanjšala, saj je takrat predstavljala 2,83 % (17.504,33 ha) Tako ocenjujemo, da je izvedba PRP vplivala na zmanjšanje onesnaženja, vendar je bil zaradi majhnega obsega tovrstnih površin na nacionalni ravni vpliv izvedbe majhen in se je zaradi majhnega zanimanja še zmanjševal.
Leta 2004 se je v kmetijstvu porabilo 166.923.730 m³ vode, leta 2008 pa le še 150.268.338 m³ oziroma skoraj 10 % manj. Indeks rabe vode za enako obdobje znaša 0,90 (IZVRS, <i>Načrt upravljanja voda na VO Jadranskega morja (strokovne podlage)</i> in <i>Načrt upravljanja voda na VO Donava (strokovne podlage)</i>, Zvezek 2, <i>Opis izhodiščnega stanja na območju načrta upravljanja voda, Ljubljana, marec 2010; preračun Oikos d. o. o.</i>).	Poraba se je zmanjšala za skoraj 10 %. Glede na to, da je PRP obsegal le 7 naložb, mu težko pripišemo vpliv na nacionalni ravni.
Rečni dotok je leta 2007 znašal 10.550 mio m³ in odtok 22.213 mio m³, v letu 2014 je rečni dotok znašal 18.996 mio m³, medtem ko je bil odtok drugi največji od začetka meritev in sicer 24.775 mio m³. (MOP ARSO, http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=749).	Glede na to, da je PRP zajemal zelo malo (14) projektov hidromelioracij in projektov namakanja (7), mu težko pripišemo vpliv na nacionalni ravni.
Kazalnik "število investicij v izboljšanje sistema čiščenja odpadnih voda na območjih, kjer ni javne kanalizacije" ni relevanten za PRP, ker ta ne spodbuja tega tipa naložb.	PRP nima vpliva.

Preglednica 282: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Odpadki

Stanje in trendi	Komentar
Odloženi nenevarni odpadki iz kmetijstva, lova in gozdarstva: ni podatka.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti, saj nimamo podatkov o količini odpadkov zaradi podprtih naložb in dejavnosti.
Količina odpadkov iz kmetijstva, lova in gozdarstva, ki se kompostira je narasla s 4997 t odpadkov leta 2006 na 112.516 ton leta 2008.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti, saj nimamo podatkov o kompostiranju zaradi podprtih naložb in dejavnosti. Poleg tega PRP ni usmerjen v projekte za izboljšanje ravnanja z odpadki.
O količini odpadkov iz kmetijstva, lova in gozdarstva, ki se sežiga z namenom odstranitve ter o količini odpadkov iz kmetijstva in gozdarstva, ki gredo v sežig kot gorivo ni podatka. PRP 2007–2013 spodbuja naložbe v lesno biomaso, tako je bilo v okviru ukrepa	PRP spodbuja naložbe v uporabo lesne biomase, s čimer se zmanjšuje količina odpadkov iz lesne predelave. Vendar je bilo takih naložb tako malo, da je vpliv PRP na ta kazalnik zanemarljivo majhen.

311 financiranih in zaključenih 23 naložb, v okviru ukrepa 312 pa 11 naložb v uporabo lesne biomase, skupno torej 34 naložb. Vir: podatki MKGP	
Zbrana količina nevarnih odpadkov iz kmetijstva, vrtnarstva, lova, ribištva in proizvodnje hrane je bila leta 2006, leta 2008 in leta 2015 enaka (4 tone).	Vpliva PRP ni mogoče oceniti, saj nimamo podatkov o količini nevarnih odpadkov zaradi podprtih naložb in dejavnosti.
O kapaciteti kafilerij, številu oziroma kapaciteti sežigalnic za toplotno predelane živalske beljakovine in maščobe ni podatkov.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.

Preglednica 283: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Gozdovi

Stanje in trendi	Komentar
Površina gozdov se je zmanjšala z 1.217.349,99 ha l. 2005 na 1.193.216,03 ha l. 2015. Delež zavarovanih gozdov se je v tem času povečal z 9, 1 na 9,26 %.	Možen je vpliv PRP zaradi zmanjšanja zaraščanja, vendar je glede na podatke o dejanski rabi majhen. Prihaja do krčitev za gradnjo infrastrukture in širitev pozidave, vendar PRP na to nima vpliva, razen z gradnjo gozdnih cest in vlak, a je teh naložb tako malo, da je vpliv zanemarljiv.
Leta 2008 je bilo 55% ohranjenih gozdov, leta 2013 pa 53%. Spremenjenih in močno spremenjenih je bilo leta 2008 33% oz. 10%, leta 2013 pa 34% in 10%.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti, malo pa je verjetno, da bi vplival na strukturo gozdov, saj ukrepi, povezani z gozdarstvom, ne vplivajo na strukturo gozdov.
Površina zavarovanih gozdov je narasla s 100.750 ha leta 2005 na 109.731 ha leta 2008.	Postopek zavarovanja gozdov teče neodvisno od izvajanja programov, v njih pa velja omejen režim, ki je pravno predpisan. PRP 2007-2013 torej ne more imeti vpliva na površino zavarovanih gozdov.
Kazalnik "površina gozdov v območjih Natura 2000" ostaja stabilen, saj se območja Natura 2000 skorajda ne spreminjajo, v njih pa se vzdržuje stanje glede habitatov. Gozd v območjih Nature 2000 leta 2013 pokriva 5434,02 km ² , kar predstavlja 70,73 % površine območij Natura 2000.	Površina Natura območij se je leta 2013 spremenila, a na to PRP 2007-2013

Preglednica 284: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Krajina

Stanje in trendi	Komentar
Kazalniki celotnega sklopa bodo ovrednoteni ob koncu izvajanja PRP 2007–2013.	Ni relevantno.
Podatki o kazalnikih "sprememba v rabi zemljišč (kmetijske/gozdne površine) " in "obseg 'kmetijskih površin drobnoposestne strukture' in 'pretežno kmetijskih površin z večjimi območji naravne vegetacije'" so iz leta 2006.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Obseg travniških sadovnjakov se je med letoma 2005 in 2009 zmanjšal s 5.593 ha na 4.979 ha.	PRP 2007-2013 naj bi z s podukrepom KOP prispeval k ohranjanju travniških sadovnjakov. Možno je, da na zmanjševanje površin vplivajo še drugi dejavniki (npr. pozidava in intenzifikacija).
Podatek o kazalniku "odstotek kmetijskih zemljišč na zavarovanih območjih in območjih izjemnih krajin" je iz leta 2007.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Podatka o obsegu KZU, kjer se ohranja krajina in biotska raznovrstnost, ni na voljo. Leta 2007 je bilo v uporabi 169.600,29 ha zemljišč, leta 2014 pa samo še	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.

101.176,18 ha, kar pomeni 40,3% zmanjšanje.	
Površine, vključene v KOP planinska paša (214-II/1), se povečujejo. Leta 2007 je bilo vključenih 7914,48 ha površin, leta 2014 pa 4287,13 ha, kar predstavlja 45,8% zmanjšanje.	PRP pomaga ohranjati planinsko pašo.
Površine, vključene v KOP košnja strmih in grbinastih travnikov (214-II/2, 214-II/3), ostajajo na približno enaki ravni. Površine, vključene v KOP košnja strmih in grbinastih travnikov so se od leta 2007 zmanjšale za 52,9% in sicer z 26.895,59 ha na 12.679,67 ha v letu 2014.	PRP preprečuje opuščanje košnje na teh območjih.

Preglednica 285: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Kulturna dediščina

Stanje in trendi	Komentar
V okviru ukrepa 323 je bilo izvedenih 71 projektov ohranjanja kulturne dediščine. Vrednosti kazalnikov "obseg rekonstrukcij/revitalizacij (v ureditvenem območju, občini, naselju) na LEADER območjih ter v okviru ukrepa 322 in 323", "število investicij in stroški investicij v ohranjanje kulturne dediščine na LEADER območjih ter v okviru ukrepa 322 in 323", "število obiskovalcev objektov kulturne dediščine na LEADER območjih in v okviru ukrepa 322", "število programov in projektov, ki so usmerjeni v povezovanje s turizmom, uvajanje novih oblik programov za obiskovalce oziroma razvijanje interpretacijskih centrov (na LEADER območjih in v okviru ukrepa 323)" in "število usposabljanj in investicije, ki izboljšujejo ekonomski položaj gospodarstev z naslova ohranjanja tradicionalne obrti na LEADER območjih in v okviru ukrepa 311" ni mogoče oceniti, ker ni natančnejših podatkov o izvajanju projektov LEADER.	Vpliva PRP trenutno še ni mogoče natančno oceniti, vendar gre glede na število izvedenih ukrepov in kvalitativne podatke osi 4 za znaten pozitiven vpliv, ki je še toliko pomembnejši, ker se v obnovo vključujejo tudi posamezniki.
Dohodek od dejavnosti v objektih in območjih kulturne dediščine na LEADER območjih in v okviru ukrepa 322 se ne spremlja.	Vpliva PRP ni mogoče oceniti.
Kazalnika »število ohranjenih območij in objektov kulturne dediščine na podeželju« ni mogoče spremljati, ker v javnih bazah podatkov ni agregiranih podatkov o številu območij in objektov kulturne dediščine na podeželju ter njihovi ohranjenosti. V okviru ukrepa 323 je bilo izvedenih 71 projektov ohranjanja kulturne dediščine. Projekte ohranjanja kulturne dediščine vključujejo tudi letni investicijski načrti, ki se izvajajo v okviru 4. osi.	Kazalnika ni mogoče natanko ovrednotiti, vendar glede na število izvedenih ukrepov in kvalitativne podatke osi 4 lahko opredelimo, da ima PRP znaten pozitiven vpliv, ki je še toliko pomembnejši, ker se v obnovo vključujejo tudi posamezniki.

Preglednica 286: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Prebivalstvo

Stanje in trendi	Komentar
V okviru PRP je bil podprt le en projekt lokalne trajnostne oskrbe s hrano.	Vpliv PRP je zanemarljiv.
Število projektov (spodbud) za posodobitev in preusmeritev kmetijske pridelave z namenom ustrežanja predpisom in standardom za izvajanje EU standardov	PRP nima vpliva.

(Nitrarna direktiva, ravnanje s FFS, varnost pri delu) je bilo 24.437, vendar gre za obveznosti iz predhodnega programskega obdobja.	
Natančnih podatkov o usposabljanjih in investicijah, ki zvišujejo varnost pri delu in za izvajanje standarda varnosti pri delu ni na voljo.	Vpliv PRP je zanemarljiv.
Število delovnih nesreč v kmetijstvu in gozdarstvu: leta 2005 je bilo prijavljenih 400 delovnih nesreč v kmetijstvu in 185 v gozdarstvu.	PRP je financiral izobraževanja in nakup opreme za varnost pri delu, vendar ni natančnih podatkov o učinkih.

Preglednica 287: Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment Genetsko spremenjeni organizmi

Stanje in trendi	Komentar
Delež KZU, vključenih v ekološko pridelavo (raba genetsko spremenjenih organizmov – GSO ni dovoljena), je 5,9 % vseh KZU.	Delež površin, na katerih se izvaja ekološko kmetijstvo, se povečuje, integrirano pa se opušta na račun ekološkega kmetijstva ali konvencionalnega, pri katerem je tudi prišlo do dviga standardov. Večino tega prispeva PRP.
Delež KZU vključenih v integrirano pridelavo je leta 2008 znašal 9,11% in se do leta 2014 povečal na 9,30%.	
Staleža živali, vključenih v ukrep Sonaravna reja domačih živali (raba krme z vsebovanimi GSO ni dovoljena) kot odstotek vseh GVŽ, ni bilo mogoče izračunati, saj ni podatkov o celotnem številu GVŽ.	Ukrep Sonaravna reja domačih živali je med številčnejšimi, vendar ni bilo mogoče oceniti vpliva PRP, saj nimamo podatkov o celotnem staležu.

Ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev za segment biotska raznovrstnost (indeks ptic kmetijske krajine, popisi habitatnih tipov) so zajete že v odgovorih na evalvacijska vprašanja, zato jih v nadaljevanju nismo posebej predstavljali.

Preglednica 288: ključne ugotovitve o doseganju okoljskih ciljev PRP 2007–2013 za segment biotska raznovrstnost

Segment	Stanje in trendi ⁷⁴	Komentar
	<i>Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz poročila po členu 17 Direktive o habitatih (za vrste in HT iz prilog II, IV in V Direktive o habitatih)</i> Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz poročila po členu 17 Direktive o habitatih je navedeno na naslednji povezavi: http://www.zrsv.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=65&id_informacija=579	Stanje vsake vrste in habitatnega tipa je podano na omenjeni povezavi. Poročili sta na voljo za leto 2006, ko se PRP še ni začel izvajati, ter 2013. Razviden je upad določenih vrst, med njimi so tudi nekatere ptice kmetijske krajine.
	<i>Razmerje površin v dejanski rabi kmetijskih in gozdnih zemljišč</i> Površine in deleži (glede na celotno območje Slovenije) posameznih kategorij rabe zemljišč v letih 2005 - 2016 so prikazani v spodnji preglednici.	Kazalnik ni zanesljiv zaradi spremembe metodologije zajema rabe zemljišč. V teh letih se je nekoliko spremenila metodologija samega zajema rabe zemljišč in kakovost podatkov. Glavne

⁷⁴ Vrednosti, ki se nanašajo na površine vključene v ukrep 214 in na površine KZU, so bile izračunane na Oikosu glede na grafični cilj upravičencev iz leta 2009 (ARSKTRP) in dejanske rabe tal iz let 2005 in 2009.

	Vrsta dejanske rabe	Šifra	Površina (ha) leta 2005	Površina (ha) leta 2009	Površina (ha) leta 2012	Površina (ha) leta 2016	Odstotek glede na celo območje (2005)	Odstotek glede na celo območje (2009)	Odstotek glede na celo območje (2012)	Odstotek glede na celo območje (2015)	
	Njive in vrtovi	1100	192.817,60	181.837,72	182.715,48	182.104,50	9,46%	8,95%	9,22%	8,98%	spremembe so: • uvedba novih rab oziroma razporeditev prej drugače zajetih rab: šifre 1800, 1180, 1190, 1600, • združitve ekstenzivnih in intenzivnih travnikov v trajne travnike, • opredelitev rabe tudi znotraj naselij, • novejši ortofoto posnetki, ki omogočajo natančnejši zajem rabe zemljišč. Glede na navedeno je del razlik med leti moč pripisati spremembi metodologije.
	Hmeljišče	1160	2.390,56	2.092,02	1.975,13	1.819,24	0,12%	0,10%	0,10%	0,09%	
	Trajne rastline na njivskih površinah	1180	6,40	306,66	336,19	328,49	0,00%	0,02%	0,02%	0,02%	
	Rastlinjak	1190	14,61	105,11	131,09	143,67	0,00%	0,01%	0,01%	0,01%	
	Trajni travnik	1300	342.731,34	371.082,90	311.816,86	355.194,58	16,82%	18,26%	15,73%	17,51%	
	Barjanski travnik	1321	6.012,08	6.487,75	5.959,18	5.776,44	0,30%	0,32%	0,30%	0,28%	
	Kmetijsko zemljišče, poraslo z gozdnim drevjem	1800	4.758,98	7.062,05	9.919,55	11.382,32	0,23%	0,35%	0,50%	0,56%	
	Vinograd	1211	23.658,93	22.364,55	21.476,40	19.129,59	1,16%	1,10%	1,08%	0,94%	
	Matičnjak	1212	0,00	38,16	54,97	48,89	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	
	Intenzivni sadovnjak	1221	5.539,97	4.782,52	4.378,55	4.120,13	0,27%	0,24%	0,22%	0,20%	
	Ekstenzivni oz. travniški sadovnjak	1222	21.062,69	20.711,35	24.167,11	27.207,08	1,03%	1,02%	1,22%	1,34%	
	Oljčnik	1230	1.489,68	1.623,63	1.816,97	2.119,66	0,07%	0,08%	0,09%	0,10%	
	Prestali trajni nasadi	1240	125,50	337,01	418,89	461,49	0,01%	0,02%	0,02%	0,02%	
	Kmetijsko zemljišče v zaraščanju	1410	19.220,70	21.607,53	26.117,57	27.303,91	0,94%	1,06%	1,32%	1,35%	
	Plantaža gozdnega drevja	1420	567,07	342,05	269,27	248,16	0,03%	0,02%	0,01%	0,01%	
	Drevesa in grmičevje	1500	19.055,62	18.415,14	18.210,18	35.218,87	0,94%	0,91%	0,92%	1,74%	
	Neobdelano kmetijsko zemljišče	1600	155,99	1.489,16	6.044,02	7.023,98	0,01%	0,07%	0,30%	0,35%	
	Gozd	2000	1.217.349,99	1.219.879,81	1.211.692,81	1.193.216,03	59,75%	60,02%	61,13%	58,82%	

	Pozidano in sorodno zemljišče	3000	114.455,96	107.396,90	108.832,41	109.847,73	5,62%	5,28%	5,49%	5,42%	
	Barje	4100	192,82	65,49	40,05	45,98	0,01%	0,00%	0,00%	0,00%	
	Trstičje	4210	210,94	110,59	68,42	56,51	0,01%	0,01%	0,00%	0,00%	
	Prestalo zamočvirjeno zemljišče	4220	1.275,99	1.281,24	1.390,73	1.246,41	0,06%	0,06%	0,07%	0,06%	
	Suho odprto zemljišče s posebnim rastlinskim pokrovom	5000	9.800,07	16.388,69	17.039,76	18.043,23	0,48%	0,81%	0,86%	0,89%	
	Odprto zemljišče brez ali z nepomembnim rastlinskim pokrovom	6000	27.476,21	12.883,10	13.398,90	12.571,30	1,35%	0,63%	0,68%	0,62%	
	Voda	7000	16.320,17	13.924,85	13.910,80	13.887,71	0,80%	0,69%	0,70%	0,68%	
	Nitrati v podzemnih vodah: opisano že pri segmentu Vode										
	Pesticidi v podzemnih vodah: opisano že pri segmentu Vode										
	Poraba sredstev za varstvo rastlin: opisano že pri segmentu Vode										
	Poraba mineralnih gnojil: opisano že pri segmentu Vode										
	Delež površin, vključenih v ukrepe KOP–214 I/1-7 v skupni površini kmetijskih zemljišč Neto površina ukrepa 214 – 1. skupina je leta 2007 znašala 85.602,01 ha, leta 2009 84.879,18 ha, 2012 81.016,88 ha in leta 2014 80.608,12 ha. Leta 2007 je površina predstavljala 13,83% vseh KZU, leta 2014 pa 13,23%.										Menimo, da samo delež ni primeren kazalnik za ovrednotenje kazalnika. Če se vmes spreminja referenčna vrednost (kot se to dogaja pri kmetijskih zemljiščih v uporabi), lahko pride do popačenih vrednosti. Posledično zraven deleža dodajamo še površino izvajanja kmetijske okoljskih podukrepov. Kazalnik tudi ne opredeljuje jasno, ali gre za neto ali bruto površine.
Varovana območja (Natura)	Delež površin, vključenih v KOP–214/II in 214/III, v skupni površini kmetijskih zemljišč v območjih Natura 2000 in zavarovanih območjih Neto površina kmetijsko okoljskih podukrepov (II. In III. Skupina) je leta 2007 v območjih Natura 2000 znašala 44.542,53 ha, leta 2014 pa 25.748,27 ha. V območjih Natura je bilo tako leta 2007 tako 28,6% površin II. In III.										I. in II. skupina kmetijsko okoljskih podukrepov se je leta 2009 izvajala na manj kot polovici kmetijskih zemljišč v uporabi tako na Natura

2000 in zavarovana območja)	Skupine podukrepov glede na KZU, leta 2014 pa 16,8%. Na zavarovanih območjih je površina II. in III. Skupine leta 2007 znašala 16.106,39 ha in leta 2014 9.188,16 ha, kar pomeni, da je bilo v zavarovanih območjih leta 22% površin glede na KZU, leta 2014 pa 12,8%.	2000 kot na zavarovanih območjih. Glede na to, da mnogi upravičenci zaključujejo svoje petletne obveznosti, ob nespremenjeni politiki pričakujemo še večji padec vključenih upravičencev. Posledično lahko pričakujemo tudi manj površin v območjih Natura 2000 in zavarovanih območjih.
	Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz poročila po členu 17 Direktive o habitatih (za vrste in HT iz prilog II, IV in V Direktive o habitatih) Opisano že pri segmentu Biotska raznovrstnost (rastlinstvo, živalstvo in habitatni tipi).	
	Pestrost habitatnih tipov glede na izvedena kartiranja habitatnih tipov Opisano že pri segmentu Biotska raznovrstnost (rastlinstvo, živalstvo in habitatni tipi).	
Ekološko pomembna območja in naravne vrednote	Delež površin, vključenih v KOP-214/II in 214/III, v skupni površini kmetijskih zemljišč v območjih EPO in NV Neto površina kmetijsko okoljskih podukrepov (II. in III. skupina) je leta 2007 v ekološko pomembnih območjih znašala 70.363,90 ha, leta 2014 pa 40.143,67 ha. V ekološko pomembnih območjih je bilo tako leta 2007 29,9% površin glede na KZU, leta 2014 pa 17,3%. Neto površina kmetijsko okoljskih podukrepov (II. in III. skupina) v območjih naravnih vrednot je leta 2007 znašala 17.401,42 ha in se do leta 2014 zmanjšala na 9.713,48 ha. Delež površin v območjih naravnih vrednot glede na KZU se je od leta 2007 do 2014 zmanjšal za 15,3% in sicer s 35,6% na 20,2%.	Prišlo je do upada vključenih upravičencev.
	Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz poročila po členu 17 Direktive o habitatih (za vrste in HT iz prilog II, IV in V Direktive o habitatih) Opisano že pri segmentu Biotska raznovrstnost (rastlinstvo, živalstvo in habitatni tipi).	
	Stanje ohranjenosti vrst in habitatnih tipov iz poročila po členu 17 Direktive o habitatih (za vrste in HT iz prilog II, IV in V Direktive o habitatih) Opisano že pri segmentu Biotska raznovrstnost (rastlinstvo, živalstvo in habitatni tipi).	
	Pestrost habitatnih tipov glede na izvedena kartiranja habitatnih tipov Opisano že pri segmentu Biotska raznovrstnost (rastlinstvo, živalstvo in habitatni tipi).	

10. Priloge: Anketni vprašalniki

11. Priloge: Primeri dobre prakse